8130

The
COMPLETE WORKS
OF
RAO BAHADUR K. VIRESALINGAM PANTULU

VOL. V.—STORIES FOR FEMALES.

Rajahmundry.

Printed by
Messrs. S. GUNNESWARA RAO BROS.,
AT THEIR CHINTAMANI PRINTING WORKS.

1913.

శ్రీ

కందుకూరి-వీరేశలింగకృతగ్రంథములు.

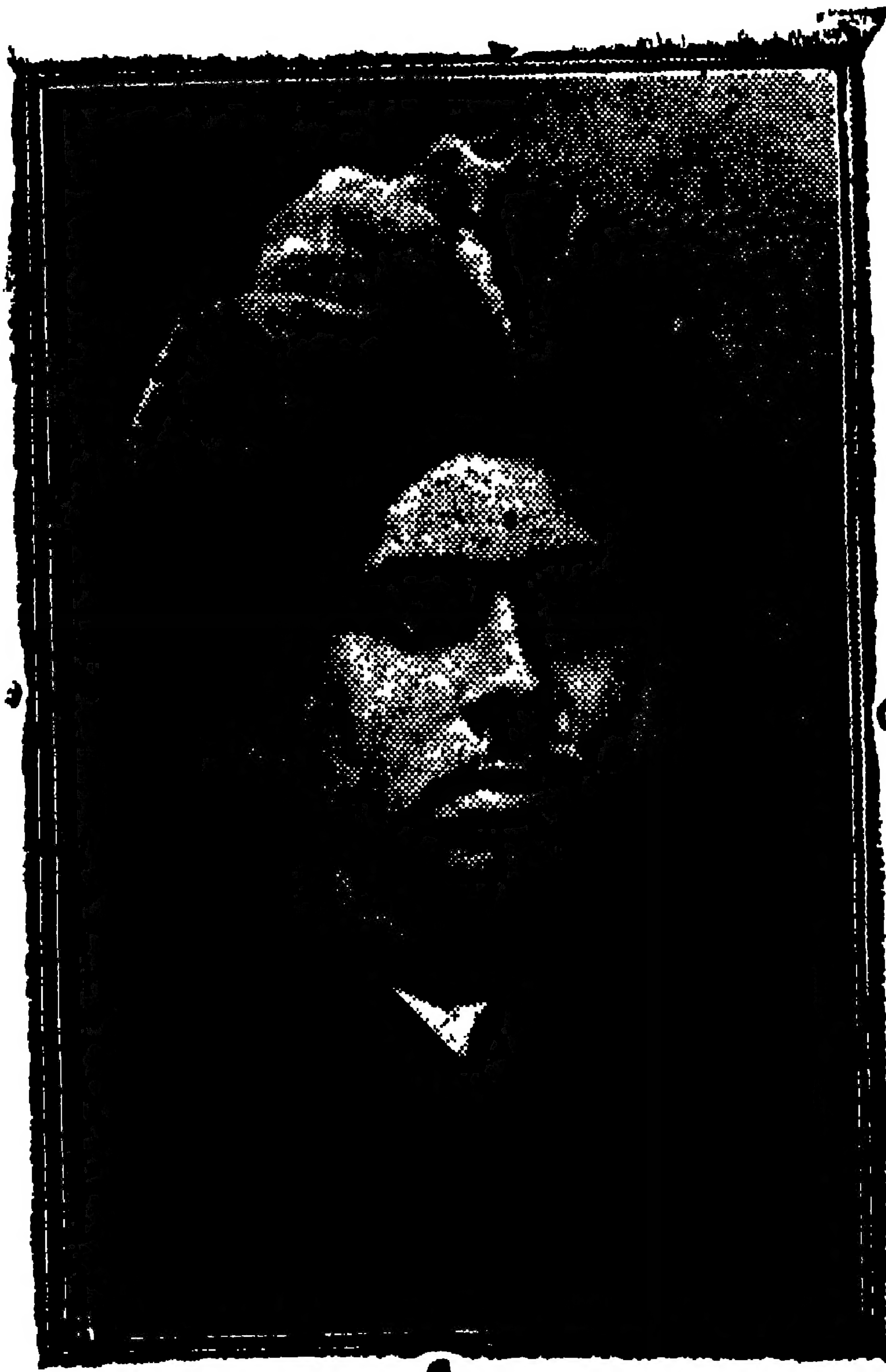
ఐదవ సంపుటము—స్త్రీల కుపయోగించు కథలు.

రాజమహేంద్రవరము.

యస్. గున్నేశ్వరరావు బ్రదర్సువారి
శ్రీచింతామణీముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపఁబడియె.

—

1913.

K. Viresalingam Pantulu.

విషయసూచిక.

పుటసంఖ్య.

సత్యవతీ చరిత్రము.

మొదటి ప్రకరణము.

మార్గశిరమాస మారంభమయినందున శీతకాలపు సెలవులు జ్ఞప్తికివచ్చి సత్యవతి నారాయణమూర్తిరాకకై యెదురుచూచుచు దినమొకయేఁడుగాఁ గడపుచుండెను. ఓ నారీమణులారా! మీకీవాక్యము చెవిసోఁకినతోడనే సత్యవతియెవరో, నారాయణమూర్తియామె కేమగునో తెలిసికొనవలెనని యభిలాష కలుగవచ్చును.మీకువారికథనుచెప్పెదనుగాని యీకథయందేమోచిత్రవిచిత్రము లుండునని మాత్రము భ్రమపడఁబోకుఁడు. మనపురాణములయందువలె పదితలలుగలవారును,వేయిచేతులున్నవారును,సముద్రమునంతనుపానముచేయఁగలవారును,భూమిఁ చాపచుట్టువారును, ఇందెవ్వరునురారు. అట్టి యద్భుతములు పుట్టెడికాలమునుపుట్టినవన్నను·నమ్మెడుకాలమునుబహుసంవత్సరముల క్రిందటనే దాటిపోయినవి. మన శృంగారప్రబంధములయందువలె దీనియందుదీర్ఘసమాసములతోను గూఢపదములతోను వనవిహారము, జలక్రీడ,వధూవరుల యన్యోన్యవరణము, మొదలైన వర్ణనలుసహితమెక్కడనుకనఁబడవు. స్త్రీలు స్వతంత్రించి చెలికత్తెలతోకలిసి వనవిహారముచేసెడు వార్తలిప్పుడుకలలోనివార్తలయినవి;జలక్రీడలు పుస్తకములలోమాత్రమున్నవి; యావజ్జీవమునుసుఖదుఃఖములకుపాలికాపులయియుండవలసిన కన్యావరులయిష్టము ననుసరించివివాహములుజరిగెడియుత్తమకాలమదుగంటి తమవినోదార్థముగా తలిదండ్రులు నోరెఱుఁగనిశిశువులను పల్లకులలోపెట్టి యూరేగించి యెల్లకాలమును వారిని బద్ధులను గావించెడు బొమ్మలపెండ్లిండ్లు చేసెడికాలమిప్పుడు సంప్రాప్తమయినది. కాఁబట్టి యీనిజమయిన చరిత్రమునందు తేటతెలుఁగుమాటలతో మీరీకాలమున

సర్వసాధారణముగా కుటుంబములయందు చూచుచుండునట్టియు అను
భవించుచుండునట్టియు సామాన్యవిషయములే కనఁబడునుగాని యింద్ర
జాలము లేవియు కనఁబడవు. విరుద్ధములైన కల్పనాకథలను వినమరిగిన
మీచెవులకీసత్యచరిత్రము రుచించునేని, దీనినిచదివి యానందింపను దీని
యందు వర్ణింపఁబడిన యోగ్యులప్రవర్తన ననుసరింపను మీకుకావలసి
నంత స్వాతంత్ర్యము కలదు.

సత్యవతి నారాయణమూర్తిభార్య; ముంగొండాగ్రహారమున
వసించు లక్ష్మీనారాయణగారి రెండవకోడలు. ముంగొండాగ్రహారము
కోనసీమయం దమలాపురమునకు సమీపముననున్నది. లక్ష్మీనారాయణ
గారు పరమసాధువులు. ఆగ్రామమునందాయన యున్నజాడయే తెలి
యదు; పలువు రాయనపేరుసహిత మెఱుఁగరు. కాని గ్రామమునందా
యనభార్య పేరెఱుఁగనివారుమాత్ర మెవ్వరును లేరు. ఆమె నూతికివచ్చు
చున్నదనఁగానే నీళ్ళుతోడుకొనెడుశూద్రస్త్రీలందఱునుమీఁదనీళ్ళుపడిన
యశోదమ్మగారు జగడమాడునని చేదలుపయికితీసికొని దూరముగాతొ
లఁగి నిలుచుందురు; మడినీళ్ళకయి చెఱువునకు వెళ్ళునప్పుడు దూరము
నుండిచూచి పిల్లలీదులాటచాలించి భయముతో గట్టుచేర పరుగులెత్తు
దురు. గ్రామములో పిల్లలెవ్వరైన అల్లరిచేసెడుపక్షమున యశోదమ్మ
గారి కొప్పగించెదమని తల్లులు వారిని బెదరింపుచుందురు; ఆమె ప్రసిద్ధి
చేత గ్రామవాసు లనేకు లాయనను యశోదమ్మమగఁడందురుగానియెవ్వ
రును పేరుపెట్టిపిలువరు.

ఆలక్ష్మీనారాయణగారికి నలుగురుకొమాళ్ళు. వారిలో పెద్దతని
పేరు వేంకటేశ్వరులు; రెండవకొమారునిపేరు నారాయణమూర్తి అని
మీరీవఱకే యెఱుఁగుదురు; మూఁడవకొడుకు రామస్వామి; చిన్నవా
నికి సుబ్రహ్మణ్యమనిపేరు. వీరునలువురుపుత్రులునుగాక యిద్దఱుకొమా
ర్తెలున్నారు. వారిలో పెద్దామెసావిత్రి; చిన్నది సీత.

వేంకటేశ్వరుల కిప్పుడిరువదియేడు సంవత్సరములవయస్సున్నది. అతఁడు దేశాచారమునుబట్టి చిన్నతనములో కాళిదాసత్రయమును చదువుకొనెనుగాని కావ్యపాఠమునం దతనికి శ్రద్ధలేకపోవుటచేతను చదువుకొనుటకంటె గురువున కుపచారము చేయుటయందే విశేష కాలము పోవుటచేతను సంస్కృత మతనికి పట్టుపడలేదుగాని కొంచెము లెక్కలు వేయుటకును చక్కగా వ్రాయుటకును మాత్రమతఁడు నేర్చుకొనెను. అతఁ డిప్పుడు కరణమువద్ద గుమాస్తాగానుండి నెలకు పది రూపాయలసొమ్ము తెచ్చుకొనుచున్నాఁడు. అతఁడు మతముచేత స్మార్తుఁడయినను వైష్ణవుల సహవాసముచేత విష్ణుభక్తిముదిరి మెడనిండ తులసి పూసల తావళములు వేసికొని పెద్దనామములు ధరించి హరిభక్తుఁడనిపించుకొనుచుండెను. అతనిభార్య సుందరమ్మ. ఆమెయు చదువెఱుఁగనిది. కాఁబట్టి కొన్నిసమయములలో పోట్లాడుచున్నను భార్యాభర్త లిరువురును మనసు కలిసి యొక్కమాటగానుందురు. ఆదంపతులకు రామానుజమ్మయని రెండేండ్లు దాటిన చిన్నకొమార్తెగలదు.

నారాయణమూర్తికిప్పు డిరువదవయేడు వచ్చినది. అతఁడు మిక్కిలి బుద్ధిసూక్ష్మతగలవాఁడు; అతనికి చదువునందు మిక్కిలియాసక్తి. అతఁడు బహుగుణవంతుఁడని అతని నెఱిఁగినవారందఱు వాడుకొందురు. ఆగ్రామకరణము తమ్ముఁడు రాజమహేంద్రవరమున నింగ్లీషుచదువుకొని యుద్యోగముచేయుటచూచి యింగ్లీషువిద్య నేర్చుకొనుటయందు మిక్కిలి యభిలాష కలవాఁడై తలిదండ్రులతో చెప్పక అమలాపురమునకు వెళ్ళి యింగిలీషు పాఠశాలలో ప్రవేశించి వారములు చేసికొని కష్టపడి చదువుకొనుచు ధనికుల బాలుర కింటివద్ద రాత్రులు పాఠములుచెప్పి సంపాదించిన సొమ్ముతో పుస్తకములు బట్టలు మొదలైనవి కొనుచు కొన్నిసంవత్సరములలో ప్రవేశపరీక్ష మొదటి తరగతిలో మెప్పువడసి నెలకు పదిరూపాయలు విద్యార్థి వేతనమునుపొంది రాజ

మహేంద్రవరమున ప్రథమశాస్త్రపరీక్ష తరగతిలో నందఱిలోను చుఱుకయినవాఁడుగా నున్నందునను, ఆతరగతిలోనే సహపాఠిగానుండి చదువుకొనుచున్న మాధవయ్య ప్రోత్సాహముచేతను, మండల న్యాయసభలో ప్రధానవిలేఖకుఁడుగానున్న రాఘవయ్యగారు పండ్రెండు సంవత్సరముల ప్రాయముగల తనకొమార్తె నాతనికిచ్చి వివాహముచేసెను. మాధవయ్య రాఘవయ్యగారి కొమారుఁడే. వివాహమయిన రెండుమూడు మాసములకే రాఘవయ్యగారు డిస్ట్రిక్టు మునసఫుగా నియమింపఁబడి పెద్దాపురమునకు వెళ్ళిపోయిరి. అప్పుడు పెద్దతమ్ముఁడయిన రామస్వామికూడవచ్చి పాఠశాలయందు ప్రవేశించినందున పదిరూపాయలును చాలక కొంతఋణముచేసినను తల్లిదండ్రులేమియుపంపలేకపోయిరి. వారు వేంకటేశ్వరుల వివాహమునందు బ్రాహ్మణసంతర్పణచేయుటకును సంభావనయిచ్చుటకును తాకట్టు పెట్టిన మాన్యముమీఁదియప్పు నేటికినితీరక వడ్డి పెరుగుచున్నందున వారికి జీవనము జరుగుటయే దుర్ఘటముగా నుండెను. ఈసంగతిని మామగారువిని చేసినయప్పునుతీర్చివేసి నెలకు నాలుగురూపాయలచొప్పున అల్లునకు పంపుచుండెను. ఇప్పుడు నారాయణమూర్తి ప్రథమశాస్త్రపరీక్షయందు కృతార్థుఁడయి బీయేతరగతిలో చదువుకొనుచున్నాఁడు. ఎఫ్‌-ఏ పరీక్ష యిచ్చినప్పటినుండియు అతనికి విద్యార్థివేతనము నెలకిరువది రూపాయల చొప్పున ముట్టుచున్నది. సత్యవతి సంవత్సరము క్రిందట వ్యక్తురాలయినందున భార్యాభర్తల నొకటిచేసి రాఘవయ్యగారు కొమార్తెను సారెపెట్టి అత్తవారియింటికి పంపివేసిరి. ఇప్పుడు శీతకాలపుసెలవులు సమీపించుచున్నందున సెలవుదినములలో ఇంటికివచ్చెదనని నారాయణమూర్తి తండ్రికి పేర నుత్తరమువ్రాసెను. అందుచేతనే సత్యవతియుతనిరాకకయి ప్రతిదినమును ఎదురుచూచుచున్నది. కాంతామణులారా! మీరీచరిత్రమును చదివినకొలఁదిని మీకుసత్యవతియొక్క సుగుణసంపద బోధపడి యామెయందనురాగము హెచ్చుటయేకాక కుటుంబములోని యెల్లవారియొక్క

యు స్వభావలక్షణాదులుకూడ తేటపడి యెవరినేప్రకారముగా చూడ వలెనో మీరేయాలోచించుకోఁగలరు.

రెండవ ప్రకరణము.

పగలు రెండుగంటలవేళ రాజమహేంద్రవరమునుండి బయలు దేఱినపడవలో శిరస్తాదారుగా రెక్కినందున బొబ్బరులంకకు రెండు కోసుల దూరములో నుండుచిన్నగ్రామమునకు సమీపమున దీపాలవేళ పడవకట్టిపెట్టించి భోజనములనిమిత్తము వారాగ్రామమునకు వెళ్ళిరి. వారుసుఖముగా కరణములోపల పిండివంటలతో విందారగించి తాంబూలము వేసికొని సంగీతమువిని మెల్లగా పడవచేరునప్పటికి రాత్రి పది గడియల ప్రొద్దుపోయినది. ఈలోపల పడవలోనివారందఱును పసిపిల్లలతోకూడ ఆకలిచేత మలమలమాడుచు రేపు రెండుజాములకయినను మెతుకులు దొరకునో దొరకవోయని తొందరపడుచు హరినామస్మరణ చేసికొనుచుండిరి. వారనుకొన్న ప్రకారమే పడవ మఱునాఁడమలాపురము చేరునప్పటికి మధ్యాహ్నము రెండుజాములు దాటిపోయినది. అప్పుడు పడవదిగి నారాయణమూర్తి పూటకూటియింట భోజనముచేసి చల్లపాటువేళ బయలుదేఱి సాయంకాలము స్వగ్రామముచేరెను. ఇల్లు చేరునప్పటికి గృహకృత్యముల సంగతి మాటాడుకొనుచు వాకిటనే కూర్చుండియున్న తల్లిదండ్రులు కొమారునిజూచి సంతోషించి, అతఁడు తమకు సాష్టాంగ నమస్కారముచేయఁగా దీవించి లేవఁదీసి కౌఁగిలించుకొని కుశలప్రశ్న చేసిరి. ఇంతలో లోపలినుండితమ్ములుకూడవచ్చి అన్నగారిని కౌఁగిలించుకొనిరి. అన్నగారుమాత్రము రాలేదు. అతఁడు నెలసరి లెక్కలలో తప్పులున్నవని తహశ్శీలుదారుగారు హుకుమువ్రాసినందున అమలాపురము వెళ్ళి రెండుదినములనుండి అక్కడనేయుండెను.

తాలుకా గుమాస్తాల చేతులలోఁ వెండినాణెములరూపమయిన దివ్యౌషధము పడినపక్షమున దానిప్రభావముచేత లెక్కలయందలి తప్పులన్నియు ఒప్పులగుననియు, ఆదివ్యౌషధము చేతికి తగులనిపక్షమున తిన్నగానున్న లెక్కలుసహితము తప్పులకుప్పలగుననియు, అనుభవశాలులు చెప్పుదురుగాని దాని నిజము నాకు తెలియదు. నారాయణమూర్తి కొంతసేపు సుఖసంభాషణచేసి వీధిలోనికి వెళ్ళి గ్రామములోని తనమిత్రుల నందఱిని చూచివచ్చి రాత్రిభోజనముచేసి పడకగదిచేరి భార్యరాకకయి యెదురుచూచుచుండెను. సత్యవతి తనసంతోషమును పయికి కనఁబడనీకపోయినను ముఖవికాసమువలనను, ఉత్సాహసూచకములయిన మఱికొన్ని యితరచేష్టలవలనను, ఆమెభావమునుకనిపెట్టి అత్తగారు కొంకొంచుచు లాడుచు తాను మేలుకొనియుండఁగా కోడలు గదిలోని కేప్రకారముగా వెళ్లునో చూతమని యేకులబుట్ట ముందువేసికొని వత్తులుచేయుటకై దీపము ముందరకూరుచుండెను.

లోపల నారాయణమూర్తి భార్యనిమిత్తమయి ఆత్రము పడుచు కొంచెమడుగుల చప్పుడయినప్పుడెల్లను తలయెత్తి గుమ్మమువంక చూచుచు, ఎవ్వరును లోపలిరాకున్న నిరాశచెంది మరల శిరస్సు దిండుమీఁద వాల్చి పుస్తకమువిప్పి చదువఁబోవుచు, చదువుటకుతోచకున్న మంచము దిగి భార్యను పిలుచుకొనివత్తమని తలుపుదాకవచ్చి సిగ్గుపడి మరల వెనుకకుఁ బోవుచు, చిత్తమట్టూతలూగ మంచముమీఁద పొరలుచుండెను. మనసు కలిసినభార్య చిరకాల మెడఁబాసి యున్నతరువాత నూతన సమాగమదినమున ప్రియునిమనసిట్లుండుట యాశ్చర్యకరముకాదు.

ఈవలసత్యవతియు మగనినిచూచి యొక్కమాఱు కుశలప్రశ్న చేసిరావలెనని యెంతయుభిలాషపడుచున్నను చావడిలో అత్తగారు కూరుచున్నందున వెళ్ళవల్లకాక ఆమె యెప్పుడువెళ్ళి పరుండునాయని కోటివేల్పులకు మ్రొక్కుచు, ఒక్కొక్క పనిచేసివచ్చి యామె వెళ్ళినదేమోయని తొంగితొంగిచూచుచు, ఇంటిపనియంతయుఁజేసి తోడికోడలిగది

లో నెంతసేపున్నను అత్తగారాదినము లేచిపోయి పరుండుజాడ గానక, తుట్టతుదకు ప్రియవల్లభుని చూడవలెననెడియభిలాష సిగ్గును మనసు నుండి పాఱఁదోలఁగా సాహసముచేసి మంచినీళ్ళచెంబు చేతఁబట్టుకొని కాళ్ళచప్పుడు కానీక భయపడుచు మెల్లగా గోడయోరనుండి నడిచి పడకగదిప్రవేశించెను. అది యోరకంటచూచి తలపంకించి చివాలున, లేచిపోయి,అత్తగారు తనగదిచేరి తలుపు వేసికొనెను. సత్యవతీ గదిప్రవేశించి యెడమచేతితో పుడకపుచ్చుకొని దీపమెగసనఁ ద్రోచుచు ప్రేమ యుట్టిపడ భర్తవంక చూడఁగానే నారాయణమూర్తియునుదయారసము వెదచల్లు చూపులతో భార్యమొగమువంక చూచి చిఱునవ్వునవ్వెను ఆసమయమున వధూవరులకు మనస్సులందుఁగలిగిన పరమాహ్లాదమును వారిమనస్సులనుచొచ్చి చూడవలసిన దేకాని చెప్పుటకు శక్యముగాదు.

నారాయణమూర్తి చేయిపట్టుకొని భార్యను తనపక్కనుకూరుచుండఁబెట్టుకొని—“యెంతసేపు కనిపెట్టుకొనివున్నా లోపలికి రాలేదు; నేనువచ్చినానన్నమాట మరిచిపోయినావా?”

సత్య—అత్తగారు వాకిట్లోవుండగా యెట్లారాను?

నారా—యేమివస్తే? ఆవిడ నమలిమింగుతుందా?

సత్య—మీరు బొత్తిగా చిక్కిపోయినారు. ఈవేళ మార్గంలో బహు ఆయాసపడ్డారు కాబోలును.

నారా—రాత్రిళ్ళు ప్రొద్దుపోయినదాకా చదువుకుంటూవుండడంచేత కొంచెం చిక్కినాను. అంతేకాకుండా పూటకూటియింట్లో నాకు భోజనం సుష్టుగాలేదు. నీవుకూడాచిక్కినావేమి?

సత్య—నేను మునుపుమాత్రం బలిసివున్నానాయేమి? యెప్పుడూ వకలాగేవున్నాను. నేనుయెదిగి కాపురానికివచ్చిన తరువాతకూడా మీరు పరదేశంలో కష్టపడుతూవుంటే యెందుకూపనికిరాకుండా వుండిన్నీ లేనిదానితో సమానమే అయిపోయినాను.

నారా—ఇదుగో ఇక్కడకువచ్చినానుగదా! ఈనెలరోజులలో నూ యెలాబలిపిస్తావో చూతాము.

సత్య—మీరు వచ్చేటప్పుడు మాఅన్నయ్యను చూచినారా? యింటివద్ద మావాళ్ళంతా బాగావున్నారేమో!

నారా—నేను రేపుబయలుదేరుతాననగా మీఅన్నయ్య నాకు కనపడ్డాడు. అతను చదువుమానివేసి పనిలో ప్రవేశించినాడు. మీవాళ్ళంతా బాగావున్నట్టు మొన్ననే వుత్తరం వచ్చినదట.

సత్య—మానాన్నయ్య పదిహేనురోజులయింది నాకు పదిరూపాయలు పంపించినాడు. అప్పటనుంచీ నాకు వాళ్ళ వర్తమానమే తెలియదు.

నారా—వదినె యెక్కడాజాడలేదు. నేనువస్తే కనపడకుండా వుండేదికాదు. ఆవీధికి పుట్టింటికి వెళ్ళిందాయేమిటి?

సత్య—లేదు. యింట్లోనేవున్నది. ప్రొద్దున్న అత్తగారు యెందుకో కోపపడి కొంచెంతిట్టినారు. అందుమీద కోపంవచ్చి ప్రొద్దుణ్నించీ అన్నంతినకుండా గదిలోముసుకుపెట్టుకుని కింద పడుకుంది. నేను యెన్నివిధాల బతిమాలుకొన్నా అన్నానికి లేచిందికాదు. నేను యిదివరదాకా ఆగదిలోనే కూర్చున్నాను. మీరువచ్చిపిలిస్తే వస్తుందేమో వక్కపర్యాయం లేచిరండి.

నారా—అసలు ఈవాళ ఖజ్జా యెందుకువచ్చింది? అమ్మాయి రామానుజమ్మకూడా జాడలేదేమి ?

సత్య—అది యేడిచి యేడిచి మీరువచ్చేముందర నేనిద్రపోయింది. దానిమూలంగానే—ఇవాళ యెవరో మనయింటికి చంటిపిల్లవాణ్ని యెత్తుకువచ్చినారట. యేదో మాటామాటావచ్చి "మీకందరికీ పనసపండువలె కొడుకులుపుడతారు మానిర్భాగ్యురాలు యెందుకూపనికిరాని ఆడముండను కన్నది. ఆడచెత్తయెందుకు? నాకొడుకు చేసుకొన్న

ప్రాలుద్ధంకొద్దీ యిటువంటి పెళ్ళాము దొరికింది” అని అత్తగారేమో అన్నారట. అందుమీద అక్కయ్యకు పుసుకుమోత్తనం వచ్చి “ఆడది పుడితే నేను యేంచేస్తాను? కావలిస్తే మీకొడుకులోపంగాని నాలోపం యేమీలేదు” అనేటప్పటికి యిద్దరూ అంటుకుని ఖజ్జా ఆడినారు. పెద్దది అంటేయేమిటి వూరుకోమంటే నామాటవిన్నదికాదు. అత్తగారు నన్ను యెన్నిమాటలంటారుకారు? అన్నమాటకల్లా నేను యెదురుచెప్పి తగవులాడుతానా?

నారా — వారుయిద్దరూయిద్దరే. వకరిదగ్గిరా శాంతములేదు. మనలో ఆడవాళ్లు వట్టిమూర్ఖులు యేమీలేనిపోనిదానికి నిష్కారణంగా పోట్లాడి వుపోషాలు చేస్తారు. మగవాడయితేనేకాని ఆడది పుడితే పుచ్చిపోయిందాయేమిటి? ఉపయోగానికి మగవాడెంతో ఆడదీ అంతే. ఇద్దరూకూడావుంటేనేకాని యెప్పుడూ సౌఖ్యంకలగదు. పాపం నిండు పొద్దులమనిషి భోజనంచెయ్యకుండావుంటే బహుజబ్బు. మనము వెళ్ళి భోజనానికి లేవదీతాము రా.

అని యిద్దఱును సుందరమ్మగదిలోనికి వెళ్ళిన మీదట సత్యవతి మెల్లగా తోడికోడలి మొగముమీది ముసుఁగుతీసి—అక్కా! నీకోసం యెవరో వచ్చారు చూడు.

సుందరమ్మ మఱిది మొగమువంక చూచి కన్నులువాల్చి మరల ముసుఁగువేసికొనెను

నారాయణమూర్తి మరల ముసుఁగుతీసి — వదినా! నన్నుమరచి పోయినావాయేమిటి? చాలాదినాలకు వూరినుంచివచ్చిన మఱిదిని యీలాగేనా ఆదరించడం? నీవుయేమీ నాక్షేమసమాచారం అడిగి తెలుసుకోనక్కర లేదా?

లోపల మాటాడవలెనని యున్నను మాటాడక సుందరమ్మ కన్నులువిప్పి చూచుచుండెను. అప్పుడిద్దరును చెరియొక జెబ్బయు పట్టు

కొని భోజనమునకు లెమ్మనిలేవఁదీసి అమెనుబలవంతముగాతీసికొనివచ్చి పీటమీఁదకూర్చుండఁబెట్టిరి పయికి కొంత బింకముకనఁబరచినను,లోపల ఆకలిదేవత ప్రొద్దుటినుండియు లేచి భోజనముచేయుమని బాధించుచుం డుటచే అభిమానమును మఱచిపోయి యామె యదివరకే యెవ్వరైన బలవంత పెట్టిన లేవవలెనని యాలోచించుచుండెను కాఁబట్టి వీరూరక చేతులు పట్టుకొనుటయేకాని తుత్తే యామెను లేవఁదీసి పీటవద్దకు తీసి కొనివచ్చినది అప్పుడు విస్తరివేసి సత్యవతి వడ్డించినతరువాత ఆమెకుడి చేయి మెల్లమెల్లగా అన్నముమీఁదికి వెళ్ళి పనిచేయ నారంభింపఁగానే విస్తరిలోని కూరలును పప్పును అన్నమును ఒకదానితరువాత నొకటి మాయము కానారంభించెను. కొంచెము సేపటి కెల్లను విస్తరివట్టిది కాఁగానే అంతసేపును బిగిసి నిమిషములో విస్తరిలోని యన్నమంతను మాయముచేసి యింద్రజాలముచేసితివని నవ్వి వదినగారుగనుక కొంత పరియాచకముచేసి నారాయణమూర్తి తనపడకగదికిఁ బోయెను సత్యవతియు తోడికోడలిని పరుండఁబెట్టి తనరాకకయి నిరీక్షించుచున్న భర్తనుచేరి గదితలుపు లోపలవేసికొనెను.

మూఁడవప్రకరణము

——:o:——

ఆమఱునాటినుండియు గుంపులుగూడి అమ్మలక్క లెక్కడఁ జూచినను సత్యవతి తప్పులనేచెప్పుకొని ముక్కులమీఁద వ్రేళ్లు వేసికొని వింతపడసాగిరి. వారు సత్యవతియందు మొట్టమొదట కనిపెట్టిన గొప్ప తప్పిదము పట్టపగలు మగనితో మాటాడుట ఇదేమిచోద్యమోయమ్మో దమ్మ రెండవకోడలు మామగారు చూచుచుండఁగానే నిన్న మగనితో గుసగుసలాడ మొదలు పెట్టినదటయని యొక్కతెయు, ఎన్నఁడును లేని యిటువంటివిరుద్ధములు పుట్టుచున్నవిగనుక కాలమునకే మోవచ్చినదని

యొక తెయు, ఈ కాలపువాండ్రకు భొత్తిగా అత్తమామల లక్ష్యమే లేదని యొక తెయు, మా కాలములో మగనితో మాటాడుట సంగతియటుండఁగా భార్యలు పగలు పెనిమిటి కంటఁబడి మెలఁగుదురా యని యొక తెయు, నావంటిదానిని అత్తగారినైతే ఇటువంటి ఆటలు సాగనిత్తునా యని యొక తెయు, ఇది వెనుకటికాలమయినపక్షమున ఇటువంటి అకార్యము చేసినందుకు నిలువున తాటికమ్మ చీరినట్లు చీఁకుదురని యొక తెయు, నూతులవద్దను స్నానముల రేవులలోను జేరి ముసలిముండలు నానావిధ ముల చేతులుసాచి దీర్ఘములు తీయుచు దోషము లెన్నసాగిరి అంతటి యుపచారము చేసినందునకై ఇంటివద్ద అత్తగారు పెట్టు చీవాట్లకును తిట్లకును పరిమితియే లేదు. ఆహా! ఏమి యీ కాలమహిమ! ఇప్పుడు భార్య మగనితో మాటాడుట అంకయినది! అటువంటి పల్లెలయందు పడుచు భార్యలు అంకుచేసియయినను నలువురిలో నిర్భయముగా తలయెత్తు కొని తిరుగవచ్చునుగాని పట్టపగలు మగనితో మాటాడితోడివారిలో తలవంపులు లేకుండ తిరుగుట శక్యముకాదు

సత్యవతియం దాయూరివారు పట్టుకొన్న గెండవతప్పు చదువు. ఆమెతల్లిదండ్రులు తాము విద్యాలాభ మెఱిఁగినవారుగనుక బాలికా పాఠశాలకు పంపియు తీఱికయైనప్పుడెల్లను తామింటివద్ద పాఠములు చెప్పియు సత్యవతికి తెలుఁగునందభిరుచి కలుగఁజేసి చక్కగా చదువుట కును వ్రాయుటకును, చదివినదానిని అర్థము చేసికొనుటకును నేర్పుటయే కాక సమయము చూచి కథలమూలమునను లోకవార్తలమూలమునను మంచినీతులను మనస్సునకు నాటునట్లుగా బోధించి, సత్యము, శాంతత మొదలయినసమస్తసద్గుణములనుగలిగియు సత్ప్రవర్తనముగలదానినిగా దిద్దిరి ఇప్పుడల్పవిద్యావంతులును విద్యావిహీనులును సాధారణముగా వివాహమయినతోడనే తమభార్యలను పాఠశాలమాన్పవలయుననిపోరి మామగారితో జగడమాడునట్లు నారాయణమూర్తి జగడమాడక తన

భార్యనుచదివించుటకయిమామగారిని బావగారిని మఱింతప్రోత్సాహ పఱిచి యెవ్వరును చూడకుండ తానుకూడ పుస్తకములు తెచ్చియిచ్చి వివాహ మయినప్పటినుండియు రహస్యముగా చదువు చెప్పుచువచ్చెను; అందుచే సత్యవతి విద్యయందును బుద్ధియందును తనయీడువారిలో అసమానురా లయి కొంచెము చదువఁగలిగిన యీకాలపుపడుచులవలె 'తారాశశాంకము' మొదలయిన దుష్టప్రబంధములను చదువక, అట్టి శృంగారకావ్యముల పేరయినను విననొల్లక, తనకుతీఱికయైనప్పు డెల్ల పతివ్రతలచరిత్రములను నీతులను సద్వర్తనమునుబోధించుపుస్తకములను చదువుచుండును. అందుచేతపొరుగువారికందఱికిని పరులమీఁదిదోషము లెంచువ్యర్థప్రసంగములలోతమతో చేరదనియొకకోపము, గవ్వలు గచ్చ కాయలునుమాని చదువుకొనుచుండు ననియొకకోపము, సత్యవతిమీఁద రెండుకోపము లుండెను. అత్తగా రేలాగుననైనను కోడలి చదువు మాన్పింపవలెనని నిశ్చయించుకొని, 'ఆడది చదివి చెడె మగవాఁడు చదవక చెడె' నన్నసామెత నుదాహరించి చెప్పియు, స్త్రీలు చదివి సభల కెక్కి యుద్యోగములను జేయఁబోవుదురాచదువుమానుమనిబోధించియు, మనయింట నెన్నఁడును లేనిది లక్ష్మీనారాయణగారికోడలు పుస్తకములు చదువుచున్నదని బంధువులలో అప్రతిష్ఠవచ్చి తనకు తలవంపులుగానున్న దని దూషించియు, 'చదువునేర్చిన ఆడదానితోను వంటనేర్చినమగవాని తోను ఎవ్వరును వేగలే'రని తిట్టియు, పుస్తకములు దొరికినప్పుడు చింపి వేసియు, నయమునభయమున తిట్టియు కొట్టియు తనశక్తి నంతను విని యోగించెను గాని, సత్యవతి యెన్నిపాట్లు పెట్టినను పడి మాఱుమాట చెప్పక మధ్యాహ్న మత్తగారు పరున్నప్పుడు తనగదిలో తలుపువేసికొని కూర్చుండియు రాత్రి భోజనములయి నిద్రింపఁబోవునప్పుడును తెల్లవారు జామునను తనపడకగదిలో దీపము పెట్టుకొని కూర్చుండియు రహస్య ముగా తనచదువును వృద్ధిపఱుచుకొనుచునే యుండెను. చదువునం దా

సక్తి కలిగియున్నయెడల, ఎన్నికష్టములుపడియైనను నేర్చుకోవచ్చును. ఆసక్తియొక్కటి లేకపోయెనేని, ఎన్నిపుస్తకము లున్నను చదువొక్క ముక్కయు రాదు.

సత్యవతియొక్క మూడవతప్పిదము శుచిగానుండుట. ఆమెచిన్న తనములో పాఠశాలయందే 'సుఖాధారప్రకాశిక' ను చదివి గాలి మొదలయినవాని యుపయోగములను గ్రహించియున్నది గనుక, తనపడక గదిని సదా శుచిగా నుంచుచు గోడలకు తఱుచుగా సున్నపు పూతను పెట్టుచు గాలి చెడిపోక నిర్మలముగా నుండుటకయి దొడ్డియందు పేడ కుప్పలు మొదలైనదుర్గంధపదార్థములునిలువయుండనీయకతీసివేయుచు పక్కదుప్పటులను కట్టుకొను చీరలను మాయనీయక తఱుచుగా నుతికించి శుభ్రముగా నుంచుచు నిర్మలమయినజలమునే త్రాగుచు దేహారోగ్యమును కాపాడుకొనుచుండును. అంతేకాక యామె మంచినీళ్ళు త్రాగు చెంబులను వంటచేయు గిన్నెలను వాడుకొను పాత్రములను ప్రతిదినమును తోమి బహుశుచిగా నుంచును. అందుచేత సత్యవతిగది దోమలును చీమలును ఆముదపుమరకలును బూజునులేక చూచుట కెంతోముచ్చటగా నుండును. అది చూచి యోర్వలేక యెడ్డెతనమున జీవనము చేయు గ్రామ్యకాంత లందఱును సత్యవతిని దొరసాని యనియు సీమరాణి యనియు పరిహాసము చేయుచుందురు.

సత్యవతియందుఁగల నాలవతప్పిదము నోములు వ్రతములు లేక పోవుట. ఆమె పరమేశ్వరుని మనసునందు ధ్యానముచేసి ప్రార్థించునే కాని యెన్నఁడును నోములును వ్రతములునుపట్టి, తక్కినవారివలె కాల యాపనము చేయదు. ఏకాదసు లని, శుక్రవారము లని, శివరాత్రు లని చెప్పి ఉపవాసములును ఒక్కప్రొద్దులును, జాగరములునుచేసి దేహము చెడఁగొట్టుకొనదు. దేహమునకు జబ్బుచేయు ననియెఱిఁగి తడిబట్టలు కట్టుకోక చాకింటిబట్టతోనైనను భోజనముచేయును. తేటనీటితోస్నానమ్ము

చేయునేకాని పుణ్యమనిచెప్పి క్రొత్తనీటికాలమున నదులయందు మునుఁగను. ఇవియన్నియు చూచిఅత్తగారుతనకోడలియొద్దఆచారములేదనియు, ఈ రెండవకోడలిమూలమునఅనాచారమువచ్చి చుట్టుకొనిమయిలకూడు సంప్రాప్త మవుచున్నదనియు, లేచినది మొదలుకొని సాధించుచుండును.

ఈకోడలియందత్తగా రారోపించిన అయిదవతప్పిదము తండ్రి భాగ్యవంతుఁడగుట. అతఁడు ప్రతిమాసమును కొమార్తెకు పదిరూపాయలచొప్పున పంపుచుండును. ఆసొమ్ము పెట్టి యామెతోడికోడండ్రకును బావగారిబిడ్డలకును బట్టలు రవికలు మొదలయినవి కొనియిచ్చుచు, ఇబ్బందిగానున్నప్పుడింటివ్యయమున కేమయిన నిచ్చుచు కోరినప్పుడు భర్తకుపుస్తకములు మొదలయినవానినిమిత్తము కొంతపంపుచు, కుంటివాండ్రు గుడ్డివాండ్రు రోగులు మొదలయినబీదలకు సాయముచేయుచు' ఉండునేకాని తనచిఱుతిండినిమిత్తముగాని నగలనిమిత్తముకాని యెంతమాత్రమును వ్యయపెట్టదు. ఇట్లున్నను యశోదమ్మ తనకు కోపమువచ్చినప్పుడెల్లను కోడలిని మహారాజ్ఞిగారనియు, దొడ్డదొరసానిగారనియు, నవాబు కూతురనియు, ధనగర్వమనియు, తిట్టి ధనికులయినందుకయి యామెతండ్రిని తల్లినికూడ శపించుచుండును. ఈతప్పులు తప్ప సత్యవతియందు మఱియేదోషములును కనఁబడవు. ఇటువంటిదోషములే స్త్రీలయందందఱియందును కూడ ఉన్నపక్షమున దేశము శీఘ్రకాలములోనే బాగుపడవచ్చును.

నాలవప్రకరణము.

కొన్నిదినములైనతరువాత ఒకనాటిరాత్రి రెండుమూడుగడియలప్రొద్దుపోయి సుందరమ్మకునొప్పులారంభమైనవి. అప్పుడు వేంకటేశ్వరులును నారాయణమూర్తియు తప్ప ఇంట పురుషు లెవ్వరును లేరు. తక్కిన

వారందఱును పొలమునకును రచ్చసావడికిని వెళ్ళిఅప్పటి కిల్లు చేర లేదు. ఊరిబయల గ్రామ దేవతగుడిసమీపమున నొక రావిచెట్టును వేపచెట్టును మొదళ్ళొకటిగాచేరి పయికి బ్రహ్మాండముగా వ్యాపించియున్నవి. చిన్న మొక్కలుగా నున్నప్పుడు తెచ్చి నాటి కరణము తాత ఆ రెంటు చెట్లకును పెండ్లి చేసెనఁట. ఆ చెట్లచుట్టును గుండ్రనివిశాలమైనమట్టియరుగుకలదు. దానినే జనులు "రచ్చసావిడి" అనిపిలుతురు. ప్రతిదినమును సాయంకాల మునందు గ్రామకరణమును మునసబును ఆయరుగుమీఁదచేరి జనులతో ఇష్టగోష్ఠి చెప్పి ప్రొద్దుపుచ్చు చుందురు. ప్రాతఃకాలమునందు గ్రామ కరణము మొదలైనవారు దానిమీఁదనే దంతధావనము చేసికొనుచు ఫిర్యాదులు మొదలయినవానిని వినుచుందురు. దానికి సమీపమున బొందకొయ్య యొకటియున్నది. దానికి కొంచెము దూరములో పశు వుల బందెలదొడ్డి యెదురుగా కనఁబడుచుండును. పొలములలో పనిలేని వారు సాధారణముగా సాయంకాలమునం దాయరుగుమీఁదకూర్చుండి లోకవార్తలను కాలస్థితిని పంటలవిధమును చెప్పుకొనుచు ప్రొద్దు పోయినతరువాత ఇంటికి పోవుచుందురు.

నారాయణమూర్తి తనప్రయాణముసంగతి అన్నగారితో మా టాడుచుండఁగాలోపలినుండియొకశోదన్ము "మంత్రసాని" "మంత్రసాని"అని కేకలు వేయుచువచ్చి కొడుకులనుచూచిపరుగెత్తుకొని వెళ్ళినాగమ్మను తీసి కొనిరండనిచెప్పిమరలలోపలికిపోయెను. ఆచుట్టుపట్లనాలుగయిదుగ్రామ ముల కెల్లను నాగమ్మ యొక్కతెయే మంత్రసాని. అది శూద్రజాతిస్త్రీ. దానికిప్పుడు రమారమి యేఁబదిసంవత్సరములుండవచ్చును. అదిచిన్నతన ములో నెవ్వనినో తీసికొని లేచివచ్చిన దనిచెప్పుదురు. దానికి బిడ్డ పాప లెవ్వరును లేరు. అది ముంగొండాగ్రహారమున కరక్రోసెడుదూర ములో నున్నచిన్నపల్లెయందు గుడిసె వేసికొని కాపుర మున్నది. దానికి ప్రసవవైద్యముతప్ప సుఖప్రసవమునకు చేయవలసిన సదుపాయములు-

గాని యేమియు తెలియకపోయినను కొన్ని వేళ్ళను మంత్రతీర్థమును నొప్పులుపడువారికిచ్చి మంత్రసానితనమునగట్టెదని ప్రసిద్ధికెక్కినది. దాని యింటికా రాత్రిఅన్నదమ్ములిద్దఱును బయలుదేఱి వెళ్ళి సంగతినిచెప్పి వేగిరమురమ్మని పిలిచిరి. వారెంతతొందరపడుచున్నను. అప్పుడే ముట్టించిన చుట్ట యగువఱకును నడవలో కుంపటివద్దనుండి లేచినదేకాదు. తరువాత మెల్లగా లేచి నులకమంచమును గోడకు లేవనెత్తి, కుంపటి గదిలో పెట్టి కొన్ని వేళ్ళను బట్టచెంగునమూటకట్టుకొని, ముతకబట్టనొకదానిని పైని కప్పుకొని, లోపలితలుపు వేసివీధితలుపుబయటగొళ్ళెము పెట్టుచుండఁగా గుడ్లగూబ యొకటి కూసెను. ఆకూత విని యపశకునమైనదని నాగమ్మ మరల తలుపుతీసి లోపలికిపోయెను. వేంకటేశ్వరుల కప్పుడు గుడ్లగూబ మీఁద పట్టరానికోపమువచ్చి దానిని తిట్టసాగెను. నారాయణమూర్తి జనుల మూఢత్వమును శకునములయందలిపిచ్చి నమ్మకమునుతలఁచుకొని వారిస్థితి యెన్నఁడు బాగుపడునాయని యాలోచించుచుండెను. అన్నదమ్ముల శరీరము లిక్కడనున్నను ధ్యానమంతయు ఇంటిమీఁద నేయున్నందున వారెన్నిసారులు తొందరపెట్టినను మంత్రసాని గడియసేపటి వఱకును లోపలినుండి కదలి రాలేదు. తరువాత ప్రొద్దుపోయినదని మూలుగుచు వీధితలుపు తాళము వేసి నాగమ్మ బయలుదేఱఁగా అన్నదమ్ములు మాటలాడుకొనుచు దానివెంబడిని నడవసాగిరి.

వేంక— రేపు దశమినాడే వెళ్ళక పోతే అమావాస్య వెళ్ళిన పంచమినాడో సప్తమినాడో వెళ్ళరాదా? అప్పటికి పురుడూ బారసాలా కూడా అయిపోతవి.

నారా— నేను రేపే వెళ్ళవలసింది. వేగిరం వెళ్ళకపోతే పాఠాలు పోతవి. వదినె నొప్పులుపడుతూయున్నదనే పిల్లనుతల్లినీ సురక్షితంగా చూచి మరిపోవచ్చునని రేపు ప్రయాణంమానుకొని నీతో దశమినాడు

వెళ్ళుతానని చెప్పినానుకాని యింటివద్దఅందరితోనూ రేపే ప్రయాణ మని చెప్పినాను.

వేంక—పోనీ దానికి పత్యంపెట్టి తల్లీ బిడ్డా సుఖంగావున్నతరు వాతనైనా వెళ్ళు.

నారా—అసలు ప్రసవమయిన స్త్రీలను లంకణాలుకట్టడమే జబ్బు. వాళ్ళు ప్రసవమయ్యేటప్పటికే బొత్తిగా అలసిపోతారు; అందు మీద లోపలికి ధారకంకూడాలేకపోతే నిస్సత్తువపడి లేవలేకుండా వుంటారు. యీలంఖణాల మూలంగా కొన్నిసమయాలలో ఖాయిలాలు కూడావస్తవి. దొర్లలో చూచినారుకారా లంఖణాలుకట్టకపోవడంచేత బాలింతరాళ్ళు యెంతదృఢంగావుండి మరునాటినుంచీ లేచి తిరుగుతూ వుంటారో. ఆడవాళ్ళను కూకలువేసి వదినెకు నీళ్ళాడిననాడే పత్యం పెట్టేటట్టు చెయ్యి.

వేంక—బాలింతరాళ్ళకు మూడురోజులు దాటిందాకా అన్నం మాటతలపెట్టరాదు సరిగదా తాగడానికి పచ్చిమంచినీళ్ళయినా లోప లకుయివ్వరాదు. జాతివైద్యం మనతత్వాలకు యెంతమాత్రమూ పనికి రాదు వాళ్ళకు వక్కశస్త్రవైద్యంతప్ప మరియేమీ తెలియదు.

నారా—పోనీ నాలుగోరోజుదాకా పత్యంపెట్టకపోయినా నేను వదినె అన్నంతిన్న తరువాతనే వెళ్ళుతాను. అన్నంవిషయమయి నేను చెప్పితే వినరుగాని పురిటిగదిలోకి గాలివచ్చేటట్టుతలుపుతీసి వుంచే టట్టయినా చెయ్యి.

వేంక —బాలింతరాళ్ళకు గాలి బొత్తిగానే పనికిరాదు. పురి టిల్లుయెప్పుడూ చీకటికోణంగా వుండవలెను. తలుపుతీసి కొంచెంవెలు తురు రానిస్తే యెన్నెమ్మవచ్చి శిశువు గొంతుక నొక్కివేస్తుంది. పెద్ద పురుడు పదిరోజులలోను బహూజాగ్రతగా కనిపెట్టుకొని వుండవలెను. ఇన్నిపురుళ్ళుపోసుకుంది అమ్మకంటెమనకు యెక్కువ తెలుసునా?

ఈప్రకారముగా మాటలు చెప్పుకొనుచు వారు కొంతసేపటికి ఇల్లు చేరిరి. మంత్రసాని కాళ్ళును చేతులును కడుగుకొని తానావఱకు కట్టుకొన్న బట్టను విడిచి యింటివారిచ్చినబట్ట కట్టుకొని గదిలో ప్రవేశించి, ముందుగా తాను తెచ్చిన వేళ్ళలో నొకటి సుందరమ్మ మొలకు కట్టి చెంబుతో నీళ్ళు తెప్పించి మంత్రించి లోపలికిచ్చెను. మంత్రజలమును త్రాగనిచ్చుటకుముందే శీఘ్రోదయమగుచుండెను. అటుతరువాత కొంచెము సేపటికి పురుషశిశువు జననమొందెను. ఆసంగతిని లోపలివారు కేక వేసిన తోడనే వేంకటేశ్వరులు సంతోషముతో సాగుచున్న జ్యోతిష్కునినిమిత్తము పరుగెత్తెను. ఆసిద్ధాంతి నిద్రలో కన్నులునులుపుకొనుచు లేచివచ్చి నక్షత్రములవంక చూచి కాలముకట్టి మఱునాడు జన్మపత్రికను వ్రాసియిచ్చెదనని చెప్పి రెండుమూడుదినములలో పూర్ణాయుర్దాయముగల దివ్య జాతకమును వ్రాసి తెచ్చి తనబహుమానమును పట్టుకొనిపోయెను. ఇక్కడ మంత్రసానియు బొడ్డుకోసినప్పుడు రూపాయయు, పిల్లవానిని చేటలో పరుండఁబెట్టినప్పుడు రెండుకుంచముల బియ్యమును, పసునీళ్ళకు డబ్బులును బియ్యమును, గ్రహించుచు మామూళ్ళు సేసి చెప్పి యేడెనిమిదిరూపాయలను లాగెను. మూడుదినములవఱకును తల్లియుపిల్లయు సుఖముగా నేయున్నట్టు కనఁబడిరి. పురిటిగది సత్యవతి పడుండుగదికి చేరియున్న మిద్దెయిల్లు; దానికి చావడిలోని కొక ద్వారమును దొడ్డిలోని కొక ద్వారమును గలవుగాని దొడ్డితలుపు యెప్పుడును మూసియుండును ఇప్పుడు వాకిటిలోనికున్న తలుపులను సహితమత్తగారు పరాకులేక సదా మూసియుంచును. ఆగది అందుచేత పట్టపగలుసహితము చీకటికోణముగా నుండెను అందుమీఁద పిల్లల్లిపాయలకంపును కుంపటిపొగయు చేరి గాలి నంతను పాడుచేసినందున కొంచెముసేపు లోపలికి వెళ్ళువారికి సహితమక్కడనిలుచుట యెంతో యాయాసముగానుండెను. చావడిగుమ్మము వద్ద పాతచెప్పొకటియు కలబందమట్టయొకటియు భూతులసిచెట్టొక

టియు మీద దూలమునకు వ్రేలాడకట్టఁబడెను. ఆపురిటింటికంపు త్రోవ పట్టుకొని పోవువారికే సహింపరాకుండఁగా సదా యింట నుండు వారిసౌఖ్యమింక చెప్పనక్కఱలేదు బాలింతరాలు దాహముచేత నాలుక యెండిపోవుచున్నదని కేకలు వేసినను, ఆఁకలిచేత ప్రాణముపోవు చున్నదని యేడ్చినను, నాలవదినమువఱకును దానిపేరు తలపెట్టఁగూడ దని అత్తగారు కోపపడెను. మూడవదినమున సుందరమ్మకు కొంచెము కన్నులుతిరుగుట కడుపులో వికారముగానుండుట మొదలయిన కొన్ని దుర్లక్షణములు కనఁబడినవిగాని ఆసంగతిని చెప్పినచో లంకణము లెక్కువకట్టుదురనిభయపడి యెవ్వరితోను చెప్పక దాచి రహస్యముగా నొక్క సత్యవతితో మాత్రము చెప్పెను. సత్యవతికారణమును తెలిసి కొని, అత్తగారుభోజనమునకు వెళ్ళినప్పు డెవ్వరికిని తెలియకుండ తన గదిలోనుండివచ్చి వాఁడ్డితలుపుతీసి కుంపటి నావలకు తీసికొనిపోయి గది లోపలికి మంచిగాలి వచ్చునట్లుచేసి రహస్యముగా త్రాగుటకు మంచి తీర్థమును తెచ్చియిచ్చెను. అందువలన బాలింతరాలిదేహము కొంత స్వస్థపడెను. అన్నపానములు లేకపోయినను లోపలికి కావలసినంత యింగువయు, కాయమునుమాత్రము పెట్టుచుండిరి. నాలవదినము పథ్య ముపెట్టినతరువాత నారాయణమూర్తి బయలుదేరి రాజమహేంద్ర వరమునకు చదువునిమిత్తము వెళ్ళిపోయెను. పథ్యముపెట్టినతరువాతతన దేహస్థితిని బాలింతరాలత్తగారితోచెప్పఁగా ఆమెతొందరపడి గ్రామ ములో వైద్యముచేసెడు పూజారిశరభయ్యను తీసికొనిరాఁగా, ఆతఁడు పురిటింటిలోనికివెళ్ళి బాలింతరాలిచేయిచూచుట కంగీకరింపక మంత్ర సానిచేత నాచేయిచూపించి తనకౌషధయోగము లేవియు తెలియకపోయి నను సూతికాభరణము, వాతవిధ్వంసి, వాతరాక్షసము మొదలయిన పేరులుచెప్పి యేవో లోపలికిచ్చెను. ఆవైద్యుఁడిచ్చిన మందులకంటె సత్యవతి చేయుచువచ్చిన యుపచారమే బాలింతరాలిదేహమును స్వస్థ

పరిచెను. అత్తగారు మధ్యాహ్నము భోజనమునకు వెళ్ళి పరుండి చల్ల పాటువేళ పురిటిగదిలో ప్రవేశించువేళవఱకును సత్యవతి రహస్యముగా దొడ్డితలుపు తీసియుంచి శుద్ధవాయువు లోపల ప్రవేశించునట్లు చేసి యేమియు నెఱుఁగనట్టు అత్తగారువచ్చునప్పటికి మరల తలుపువేసి యెప్పటియట్లు యుంచుచుండును.

తలుపులు బొత్తిగా వేసియున్న మూఁడుదినములలోనే దుర్గంధముచేత గదిలో పేడపురుగులవంటి రెక్కలపురుగులు పుట్టఁగా చూచినవారు ఎన్నెమ్మలని వానిని వెదకిచంపుచువచ్చిరి అయిదవ దినమున శిశువు పాలుత్రాగుట మానివేసినందున మఱునాడు ప్రాతఃకాలమున యశోదమ్మ పోలేరమ్మగుడివద్దనున్న మాలదానివద్దకు సోదెకు వెళ్ళఁగా వేంకటేశ్వరులు బయలఁబడి యదియంతయు తనమహాత్మ్యమేయని చెప్పెను. అందుమీఁద వేంకటేశ్వరులకు రూపాయ ముడుపుకట్టితిరుపదికొండమీఁదపుట్టువెంట్రుకలుతీయింతుమని మ్రొక్కుకొనిరి ఆఱవనాటి రాత్రి శిశువుకాలము చేసెను. అందఱును శిశువుసందుగొట్టిపోయెనని నిశ్చయించిరి. తల్లిమాత్రము పురుటిదినములలో తలుపుదీయుటచేత ఎన్నెమ్మ లోపలప్రవేశించి పిల్లవానిని నెత్తి అడఁచెనని లోపల దుఃఖించెను గాని తెలిసినచో సత్యవతిని తిట్టికొట్టుదు రని చిరకాలమువఱకును పయికి చెప్పలేదు. తల్లి పదునొకండవ దినమున శుద్ధిస్నానము చేసి సుఖముగా నుండెను.

అయిదవ ప్రకరణము.

చైత్రశుద్ధసప్తమినాఁడు యశోదమ్మ సవతిఅన్నగారి మనుమనికి పుట్టువెంట్రుకలు తీయించుటకు నిశ్చయించినందున వెనుకటిదినము రాత్రి వచ్చి వారు స్త్రీలను పురుషులను భోజనములకు పిలిచిపోయిరి ఆసవతి

యన్న తన ద్వితీయభార్య కొకకొమారుఁడు పుట్టినతరువాత కాలము చేసెను. ఆయన్నకుమారునిపేరు శ్రీరాములు అతనికొడుకునకే యీ దినమున కేశఖండముచేయ నిర్ణయింపఁబడినది. తెల్లవాఱిన తరువాత కోడండ్రను వెంటఁబెట్టుకొని అన్నగారియింటికి వెళ్లుటకై యశోదమ్మ ప్రయాణమయి తల దువ్వుకొనుచున్న పెద్దకోడలిని వేగిరము రమ్మని తొందరపెట్టి పిలుపుమీఁద పిలుపుగా నాలుగుసారులు పిలిచెను

సుంద—నేనేమి లోపల ఆడుకుంటూ వున్నా ననుకొన్నారా యేమిటి ఆలాపిలుస్తారు? యెఱ్ఱచీర పెట్టెలో పెట్టి తాళంవేసుకొని వీధులో నిలుచుని పిలిస్తే యీమురికచీరెతో నేను యేలాగువస్తాను?

యశో—నేను యిప్పుడు మళ్ళీ లోపలికి రాలేను. నీ అందానికి యెఱ్ఱచీర లేకపోతే లోపంరాదు. ఆమురికిచీరెతో రావచ్చును.

సుంద—నేను మంచిబట్ట కట్టుకుంటే వోర్వలేరేమి? బంధువుల యింటికి భోజనానికి వెళుతూ తగుదునని నేను యీమేలికమ్మిచీరెతో రానా?

యశో—వోసి నీనోట్లో పుండుపుట్ట ! నీవుబట్టకట్టుకుంటే నేను వోర్వలేనటే? యీకట్టుకున్న బట్టమాత్రం మేముయివ్వకపోతే నీఅబ్బ ముల్లెపెట్టి కొనుక్కున్నావటే? కుక్కనుతీసుకువచ్చి అందలంలోపెడితే తలుపులన్నీ తెగకొఱికిందని, కులంతక్కువవాళ్ళను తెచ్చి యింట్లోపెట్టు కుంటే మీబుద్ధులు మీరు పోనిచ్చుకుంటారా యేమిటి?

సుంద – కావలిస్తే నన్ను అన్యాయంగా ఆడిపోసుకున్నవాళ్ళ నోట్లోపుండుపుడుతుంది. నేను కులంతక్కువదాన్ని అయిందీ నీవు కులం తక్కువదాన వయిందీ నీమాటలవల్లనే తెలుస్తూవున్నది.

సత్య—అక్కా! పెద్దది అత్తగారు యేమైనా అంటే మనకు పడడం విధాయకం. పెద్దవాళ్ళు యెప్పుడూ చెడ్డవాళ్ళుకారు. నామాట

విని నీవు వూరుకో. నీకు కావలిస్తే నాబనారసుచీర యిస్తాను కట్టు కుందువుగానిరా.

సుంద — కావలిస్తే నీవుమాటలుకు నేన వక్క-నాటికిమాటలు పడను.

సత్య - ఆమాటలునామీదపడికొట్టను. ఆమాటలన్నీ నన్నే అన్న దనుకుని లేచిరా.

యశో - వోసి నీకేమి అంతేకాలం వచ్చిందటే ఆలాపొంగిబోర్ల పడుతూవున్నావు? వోసి నీనాలుకపుచ్చిపోనూ! నన్ను కులం తక్కు-వ దాన్నంటావూ! నీమొగుడు యింటికిరానీ యీ్వాళోజున నిన్ను నేమిచేయి స్తానో!

సుంద — వస్తే యేమిచేస్తారు? నేను తెచ్చిన అప్రతిష్ఠకు నన్ను చంపుతారా యేమిటి? పోనీ చంపితే చూతాము. వక్క-సారి చంపివేస్తే యీ్వాకోడంట్రికమయినా విరగడయి పోతుంది

సత్య — అక్కా! నిన్ను గడ్డంపట్టి బతిమాలుకుంటాను నామనవి విని లోపలికినడువు.

అని సత్యవతి బలవంతముగా సుందరమ్మను రెండు చేతులతోను గెంటుకొనిపోయి లోపలకూరుచుండబెట్టి, ఏమో అనఁబోవుచుండఁగా శాంతించుమని తోడికోడలిని బతిమాలుకొనుచుండెను.

యశో — యీ్వాచిన్నదానికికూడా అంతకంతకు చేటుకాలం మహా వస్తూవున్నది. తనఅక్క-గారిని నేనేమోకానిమాటలాడినట్టున్ను, తాను మంచిమాటలాడి వోదార్చినట్టున్ను, మధ్య అడ్డంవచ్చి దాన్ని లోపలికి లాక్కు-పోయింది ఆమెపూ ఆజ్ఞాలేక బొత్తుగా హద్దుమీరి పోతూ వున్నది. అస్తమానమూ చదువంటూపెట్టి తాను చెడడమే కాకుండా కట్టుదాన్ని సీతనుకూడా చదువుచెప్పి పాడుచేస్తూవున్నది. అదికూడా పదినగారిలోచేరి నామాటవినకుండా చదువుమానమంటే మానకుండా

వున్నది. నారెండోకొడుకైనా మంచి సంబంధం వస్తుందేమో అంటే, వాడిచదువు చట్టుబండలుగాను వాడియింగ్లీషుచదువుమూలంగా యిలాగంటి దిక్కుమాలిన సమ్మంధం వచ్చింది. తండ్రిభాగ్యంచూచుకుని తనపాటివారు భూలోకంలో లేరని కిందామీదాకూడా వుండకుండా వున్నది. నట్టినాలిముచ్చు; యెన్నన్నా కిందిచూపులుచూస్తూ మొద్దులాగు మాట్లాడదు; అదిచేసేచేష్టలుయెవరికీకనపడవు. యేమయినాఅంటే నలుగురికీ నానోరుమాత్రం బయలపడుతుంది. వాళ్ళనోళ్ళలో పురుగులు పడ! అది ముద్దరాలనీ నేనువూరికే దాన్నికోసిపెడతాననీ అమ్మలక్కలు నన్ను ఆడిపోసుకుంటారు.

అనియశోదమ్మ రెండవకోడలిని, పెద్దకోడలినికూడవీధిగుమ్మములో కూర్చుండి నోరునొప్పిపెట్టి అలసటపచ్చువఱకును తిట్టెను. ఈలోపల సావిత్రమ్మకూడ నీళ్ళబిందె యెత్తుకొని వీధిలోనుండివచ్చి, కోడండ్రను తన్నుకులహీనురాలన్నారని తల్లిచెప్పఁగావిని నోటికివచ్చినట్లెల్లను సుందరమ్మను సత్యవతిని వారితల్లిదండ్రులను విసుగువచ్చినదాఁక తిట్టెను మధ్యమధ్య సుందరమ్మకూడ అందుకొని తిట్టఁబోయెను గాని సత్యవతి బతిమాలుకొని నివారించెను. ఇటువంటి అత్తలును ఆడుబిడ్డలునులోకములో పలువుర కుండియుండవచ్చును. అటువంటివారితో ఈగ్రంథము చదువతటస్థించినవా రెవ్వరును కలహము పెట్టుకొని తిట్టుకు మాఱుతిట్టుతిట్టక సత్యవతియొక్క శాంతతనవలంబించి కలహము చంపివేయుటకు ప్రయత్నింతురని కోరుచున్నాను. ఈప్రకారము వర్షముకురిసిచల్లారినట్లు నిశ్శబ్దముగానుండి అత్తగారును కోడలును మూతి ముడుచుకొని చెఱియొకచోటను కూరుచుండియుండఁగా వీధిలో జీడిమామిడిపండ్ల కేక విని రామానుజమ్మ పండ్లుకొనిపెట్టుమని ముత్తవతల్లిబట్ట పట్టుకొని లాగెను.

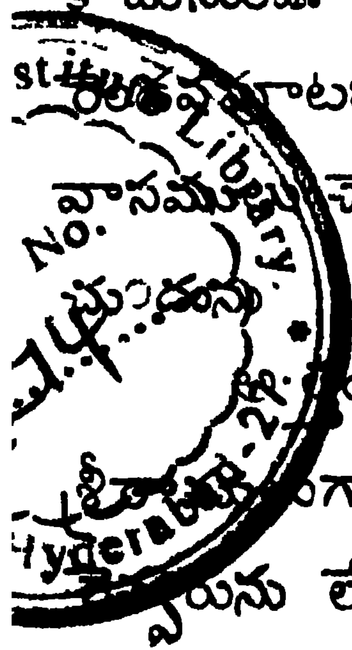
యశో—అడ్డమయినవాళ్లూ నన్నుపట్టుకుని పీక్కు-తింటారు. యేమయినా కావలిస్తే మీఅమ్మనూ బాబునూ పట్టుకునియేడవరాదా?

అనికసరుకొని యశోదమ్మ మనుమరాలిని తోసివేసినది. రామానుజమ్మ "పళ్లుకొనిపెట్టు" అనియేడ్చుచు తల్లిదగ్గరకు పోఁగా, తల్లి నాలుగుతిట్టి వీపుమీఁద రెండుదెబ్బలు అడఁచినది. దానిమీఁదఆపిల్లమరింత యేడ్చుచు, ఆయేడుపులోకూడ "అమ్మాపళ్లో" అని కేకలు వేయుచునే యుండెను. సాధారణముగా మనదేశపుస్త్రీలు తమకితరులమీఁద కోపమువచ్చినప్పుడు నిష్కారణముగా తమనోరెఱుఁగని బిడ్డలను కొట్టితిట్టుచుందురు. ఇదిచదువువారట్టియవివేకకార్యము నెన్నఁడును జేయకుందురుగాక! అప్పుడు సత్యవతి తనపెట్టెతీసి రెండుడబ్బులు చేతఁబెట్టుకొని పిల్లనుచంకవేసికొనివచ్చి పండ్లుకొనిపెట్టి యోదార్చెను. అత్తగారది చూచి కొఱకొఱలాడుచు కోడలిమీఁద నెటికలువిఱిచి "భాగ్యవంతుల కూతుళ్లు కోడళ్లవడంకంటె పరువుగలవాళ్ళకు అనర్థంలేదు. యేదికావలిస్తే అదెల్లాకొనిపెట్టి పిల్లలకు మంకుతనం నేర్పుతారు" అని తనలో తాను సణుగుకొనుచుండెను. ఇంతలో శ్రీరాములుగారియింట పనిచేయు దాసివచ్చి, "అమ్మగారు మిమ్మలినీ కోడళ్ళనీ వేగిరం రమ్మన్నారు" అని పిలిచెను. అప్పుడు 'నేనురా' నని సుందరమ్మయు, 'నీవు రాకపోతే నేనూపో' నని యశోదమ్మయు, పట్టుపట్టి కదలకకూరుచుండిరి. సత్యవతి వారినిద్దఱిని బతిమాలుకొని వా రెన్నిమాఱులు త్రోసివేసినను ఎన్నిసారులు కసరుకొన్నను సహించి బలవంతముగా లేవఁదీసి ప్రయాణము చేసి, తనకు పుట్టినింటివారిచ్చిన విలువబట్ట లెన్నియున్నను వానిని కట్టుకొనక సాధారణమైన తెల్లచీరెను కట్టుకొని రామానుజమ్మను చంకనెత్తుకొని తనమంచిచీరెను సీతకుకట్టఁబెట్టి తననగలు పెట్టి ముందునడిపించుకొని, అత్తగారివెంట బయలుదేరెను. యశోదమ్మ వెళ్లినప్పుడు "సావిత్రీ! యిల్లుభద్రము" అని పెద్దకోమార్తెతోచెప్పి యొప్పగించి

అయిదవ ప్రకరణము.

ముందునడవసాగెను. సావిత్రి కప్పు డిరువదినా[illegible]సంవత్సరముల వయస్సున్నది. వేంకటేశ్వరుల పెండ్లినిమిత్తమయి సొమ్ము కావలసినప్పుడయిదువందల రూపాయలను పుచ్చుకొని తల్లిదండ్రు లామెను డెబ్బది సంవత్సరముల ప్రాయముగల మూడవపెండ్లివరున కిచ్చి వివాహము చేసిరి. అతఁడు వివాహమైన రెండవయేటనే కాలధర్మము నొందెను. అప్పులవారు పెండ్లికి చేసినఋణములక్రింద వ్యాజ్యములువేసి మాన్యముల నమ్మించివేసిరి. రెండుసంవత్సరములక్రిందట కోటిపల్లియాత్ర వెళ్ళినప్పుడు సావిత్రిశిరోజములు తీసివేయించిరి. ఆమెజీవనమునిమిత్త మయి యేమైన నియ్యవలసినదని యత్తవారి నెన్నిసారు లడిగినను వారు లక్ష్యము చేయనందున, బీదతనముచేత కొమార్తెను భరించుట కష్టముగా తోఁచి లక్ష్మీనారాయణగారు తనకొమార్తె సవతికొమారునిమీఁద భరణమునిమిత్తమయి అమలాపురము డిస్ట్రిక్టు మునసపుకోర్టులో వ్యాజ్యము తెచ్చెను. అందుమీఁద నతఁడు తనతండ్రిసొత్తు తనకుచెంద లేదనియు, తన సవతితల్లి వ్యభిచారిణియనియు, వాదించి భరణము నెగఁగొట్టవలెననిసకల విధముల పాట్లు పడెనుగాని పిత్రార్జితమయిన పెంకుటిల్లున్న దనిఋజువు పడినందున మునసబుగారు సంవత్సరమునకు పండ్రెండురూపాయలచొప్పున భరణము నిచ్చుటకు తీర్పుచెప్పిరి. మనోవృత్తిని మాన్పించుకొనుట కయి పన్నినకుతంత్రమేకాని నిజముగా సావిత్రి యెంతమాత్రమును వ్యభిచారిణి కాదుసుండీ. ఆమె కొంతగయ్యాళి యయినను, మూఢభక్తి కలదై [illegible]టభోజనమైనను చేయక తఱుచుగా వ్రతములు పట్టి యుపవాసము[illegible] చేయుచు. బహునిష్ట కలదయి యింటిపని యంతయు చేయుచుండును.

[illegible]యు కోడండ్రును శ్రీరాములుగారియింటికి వెళ్ళునప్పటికి శ్రీ[illegible]గారిభార్య వాకిట నుండెను. అందుచేత పిండివంట చేయువా[illegible]ను లేక అత్తగారు మడికట్టుకొని వంట చేయుచు యశోదమ్మను

రహస్యముగా లోపలికిపిలిచి యేమిబుద్ధి అని యాలోచన యడిగెను.

యశో—వదినా! నాపెద్దకోడలు వోపలేనిది; మూడు నెలల కిందనేపిళ్ళాడిబిడ్డచచ్చి యేడుస్తూవున్నది; అదియేమీచెయ్యలేదుగదా! రెండవకోడలు మహారాణీగారు; ఆమె భాగ్యవంతుల ఆడబడుచు; ఆవిడకు దణ్ణంపెట్టి వూరుకుండవలెనుగాని పనిచెయ్యమని మనంనోరెత్త రాదు. నేను పెద్దదాన్ని పొయ్యివద్ద నాకు కళ్ళు కనపడవు

అని యశోదమ్మ కొన్ని మిషలుచెప్పి తప్పించుకొనెను. వంట యెంతవరకయినదో చూడవలెనని లోపలికివెళ్ళిన సత్యవతి లోపలి యిబ్బంది చూచి తాను మడికట్టుకొని వచ్చి యెవ్వరును తన్నడుగకయే తోడుపడి పిండివంటచేసి వడ్డనలోకూడ సాయముచేసెను. అప్పుడామె గర్వరాహిత్యమునకొక్క యత్తగారుతప్ప తక్కినవారందఱునుసంతో షించిరి. సత్యవతివలెనే స్త్రీలందఱును తాము గొప్పవారమని గర్వ పడక పనిపాటులు చేసి యితరులకు చేతనైనవిధమున సాయము చేయ వలెను. ఒడలు వంచి పనిచేసినయెడల గౌరవలోపము నచ్చుటకు మాఱుగా అందఱును గర్వములేనిదనియును యోగ్యురాలనియును చెప్పు కొనుటవలన మఱింత గౌరవమును ప్రతిష్ఠయు వచ్చుటయేకాక దేహా రోగ్యమును సౌఖ్యమును కూడ కలుగును. సత్యవతి చేసిన యాస్వల్ప సాహాయ్యమువలన ఇంటివారొక్కరు సంతోషించుటయే కాక యామె సౌజన్యమును వారు చుట్టుపట్లవారితో ప్రశంసించుటచేత గ్రామములో ఆమె కపరిమితమైన కీర్తివచ్చినది. ఆదినము భోజనములయిన తరువాత యశోదమ్మ తనకోడండ్రతోఁగూడ సాయంకాల మింటికివచ్చినది.

ఆ ఱ వ ప్ర క ర ణ ము.

నాటిరాత్రి యింటికివచ్చిన తరువాత సుందరమ్మ పడకగదిలో పనిమంటితో తనకును అత్తగారికిని అయినజగడమును చెప్పి, తానెందులో

నయినపడి చచ్చెదనని యేడువ మొదలుపెట్టెను. వేంకటేశ్వరులును భార్యమాటలునమ్మి మనము వేఱుందమనిచెప్పి భార్యనోదార్చి, మఱు నాటినుండియు తల్లితో తిన్నగా మాటాడక కొఱకొఱలాడుచు, ఒక నాఁడు భార్యయు తల్లియు మరల పోట్లాడినప్పుడు భార్యను వెనుక వేసి కొనివచ్చి తల్లిని కానిమాటలాడెను. అందుమీద యశోదమ్మ కోపగించు కొని యెంతయెన్నివిధముల బతిమాలుకొన్నను అన్నము తినక లేచిపోయి పొరుగింట కూరుచుండెను. అప్పుడు సావిత్రియు సత్యవతియు వెళ్ళి యశోదమ్మను బహువిధముల బతిమాలుకొని, కొంతవఱకు కోపము శాంతి పఱచి ఎంతోకష్టముమీద దీపాలవేళ బలవంతముగా ఇంటికి తీసికొని వచ్చి విస్తరిముందు కూరుచుండఁబెట్టిరి. కాని యాదినమామె యన్నము తిన్నగా తినక రెండుముద్దలు నోట పెట్టుకొని విస్తరి విడిచిపెట్టి లేచి పోయెను. ఆదినము మొదలుకొని యశోదమ్మకును పెద్దకోడలికిని మాట లేలేవు అయినను వారప్పుడప్పుడు పిల్లిమీద పెట్టియు ఎలుకమీద పెట్టియు ఒండొరులను తిట్టుకొనుచు, ఒకానొకప్పుడు నిష్కారణముగా నేదో వంకకల్పించుకొనిదొమ్ములాడి నోటపట్టరాని దుర్భాషలాడితొలత ప్పెఱుఁగకనీమగఁడును బిడ్డలును చావవలెననియశోదమ్మయు నీమగఁడును బిడ్డలును చావవలెనని సుందరమ్మయు శపించుకొని పురుషులింటికివచ్చు నప్పటికి పెద్దపెట్టున నేడ్చుచు గృహ మొక మహారణ్యముగా నుండునట్లు చేయుచుండిరి. పూర్వము మగఁడుకొంచెముతల్లిపక్షమున నున్నప్పుడు సుందరమ్మ తిట్టుకు మాఱుతిట్టుతిట్టి ప్రత్యక్షముగా అత్తగారి నెదరించు టకు కొంచెము సంశయించుచువచ్చినను, ఇప్పుడు మగఁడుతనపక్షమునయు నందున పూర్వపు సంశయమువిడిచి యశోదమ్మ యొక తిట్టుతిట్టిన తాను పదితిట్లుతిట్టుచుమగనినికొట్టి మొగసాలకెక్కినదన్నట్లు మగఁడింటికివచ్చు నప్పటికి లేనిపోనివి పదికల్పించుకొని మూలముసుఁగు పెట్టుకొని కూరుండి యేడ్చుచుండును. అతఁడును భార్యనే వెనుకవేసికొనివచ్చి తల్లితోడనే

సత్యవతీ చరిత్రము.

జగడమాడుచుండును అప్పుడప్పుడీజగడములలో తల్లిపక్షమునసావిత్రి కూడ చేరుచుండును. అందుచేత కొన్నిరాత్రులయందు దిరుగు పొరుగుల వారికి నిద్రయేయుండదు. లక్ష్మీనారాయణగారెవ్వరిని శాంతిపఱచుట కును శక్తులుకాక యెవ్వరిజోలియు తలపెట్టక మెతుకులు నోట వేసి కొన్నతరువాత సాధ్యమయినంతవఱకింటివద్దనుండక యీకలహములు చెవిని బడకుండునట్లుగా ఎవ్వరి యింటనైనను కూరుచుందురు. రామ స్వామి యిప్పు డమలాపురములో ఉపాధ్యాయునితో పోట్లాడి రాజ మహేంద్రవరమునకు లేచిపోయి, అక్కడనున్న చిన్నపాఠశాలలో నొక దానిలో తగకపోయినను నాలవ తరగతిలో చేరి, అన్నగారి యొద్దనే యుండెను. ఆకాలములో రాజమహేంద్రవరమున చిన్నపాఠశాలలలో పోటీలుగానున్నందున, పిల్లలు తాము చేర్చుకొను తరగతికి తగుదురా తగరాయన్న విచారముచేయక యెవ్వరేతరగతిలో చేరుదుమనివచ్చిన వారి నాతరగతిలో చేర్చుకొనుచుండిరి. ఈవిధముగానింటప్రతిదినమును కలహముగానున్నందున లేచిపోయి సుబ్రహ్మణ్యము అమలాపురములో క్రైస్తవపాఠశాలలో ప్రవేశించి వారము లేర్పఱచుకొని చదువుకొను చుండెను. సత్యవతి తనశక్తియంతయు వినియోగించి అత్తగారిని కాళ్ళు పట్టుకొని ప్రార్థించియు, అక్కగారిని గడ్డముపట్టుకొని బతిమాలియు, వారన్నకానిమాటల కన్నిటికి తలయొగ్గి యోర్చుకొని యేవిధముననైన కలహములు చంపివేసి యిద్దఱిని సమాధాన పఱుపవలెనని పాటుపడెను గాని మూర్ఖురాండ్రయిన వారియెడల ఆమె మంచిమాట లెంతమాత్ర మును పనికివచ్చినవికావు. మూర్ఖులను బ్రహ్మాదిగివచ్చి బోధించినను సంతోషపెట్టలేడన్నమాట అందఱును ఎఱిఁగియున్నదేకదా? అట్లుసత్య వతి వేఁడుకొన్నకొలఁదిని సుందరమ్మకు మత్సర మెక్కువయయి తుద కామెతో మాటాడుటయే మానివేసెను ఆమె యత్తగారి కోపమును చల్లార్చుటకయిమంచిమాటలుచెప్పినప్పుడెల్లనుమండెడుపెనముమీఁద

నీళ్ళు పోసినట్లుమఱింతమండిపడి యశోదమ్మ పెద్దకోడలిమీఁదికోపము
గూడ సత్యవతిమీఁదనే కనఁబఱుచుచు అయినదానికిని కానిదానికినికూఁ
నిర్హేతుకముగా తిట్టుచు సకలబాధలను పెట్టుచుండెను. సత్యవతి యెవ్వ
రెన్నిపాట్లు పెట్టినను సహించి, తానెవ్వరికిని మంచిది కాకపోయినను
తన ప్రయత్నమును మానక వారినేలాగుననయిన పొందుపఱుపవలయు
నని మనసులో భగవంతుని ధ్యానించుచుండును. ఈవిధముగానున్నప్పుడు
కలిసియుండుటకు సరిపడక వేంకటేశ్వరులును భార్యయు వేఱుండి ప్రత్యే
కముగా వంటచేసికొనుట కారంభించిరి. ఇట్లు గృహచ్ఛిద్రములు దిన
దినక్రమమున వృద్ధియగుచు వచ్చినను, మగనిమనస్సునకు విచారము
కలుగుననియెంచి ప్రతివారమును తాను నారాయణమూర్తి పేర వ్రాయు
జాబులలో సత్యవతి యీసంగతి యెంతమాత్రమును ఉదాహరించినది
కాదు.

అక్కడ నారాయణమూర్తియొక్క తెలివియు, బుద్ధియు, విద్య
యందలి యాసక్తియు, చూచి నాలవ తరగతిలో చదువుకొనుచున్న
యాతని తమ్ముఁడును అట్టివాఁడే యగుననినమ్మి రాఘవయ్యగారి దూర
బంధుఁడైన గోపాలయ్యగారు తమకొమార్తెయయిన మహాలక్ష్మిని
రామస్వామి కియ్యవలెనని యుద్దేశించి నారాయణమూర్తితో చెప్పఁగా
అతఁడు తండ్రిపేర వ్రాసెను. గోపాలయ్యగారికి మండలన్యాయసభలో
నెలకు పదియేనురూపాయల జీతముగలపనియున్నది. మహాలక్ష్మికిప్పుడు
పండ్రెండవసంవత్సరమువచ్చినది. ఆచిన్నది శ్రీమహారాజుగారి బాలికా
పాఠశాలయందు పయితరగతిలో చదువుకొనుచు విద్యాబుద్ధులయందు
తోడిబాలికలను మించి ప్రతి సంవత్సరమును మంచిబహుమానములను
పొందుచువచ్చెను. రాజకీయపాఠశాలలో అయిదవతరగతియందుచదువు
కొనుచున్న కృష్ణమూర్తియను పదునాఱు సంవత్సరముల యీడుగల
చిన్నవాఁడు నిత్యమును నారాయణమూర్తివద్ద పాఠములు చెప్పించు

కొనుచుండెను. అతఁడు తనతరగతిలోని వారిలో మిక్కిలి తెలివిగల వాఁడు. అతనికి తల్లిమాత్రమున్నది. అతనికి మాన్యములేమియు లేక పోయినను తల్లి తన నగలమ్మి వడ్డికి వేసిన రెండుమూడువందల రూపాయలతోను కొమారునికి విద్య చెప్పించుచుండెను ఆచిన్నవానికి సీతనియ్య వలెనని నారాయణమూర్తికి తాత్పర్యముండి తండ్రిపేర వ్రాయఁగా, అతఁడందున కంగీకరించి ప్రత్యుత్తరము వ్రాసెను ఈసంగతి యాచిన్న వానితల్లికి తెలుపఁగా, ఆమెయపరిమిత సంతోషభరితురాలయ్యెను. ఈవిధముగా రెండుసంబంధములునింతయనుకూలమయినవి దొరికినందున వైశాఖమాసములో వివాహములు చేయుటకు నిశ్చయింపఁబడెను వ్యయములో వ్యయము కూడివచ్చునని, అక్కడ లక్ష్మీనారాయణగారు తనభార్య తమ్ముని కొమార్తెను సూరమ్మను సుబ్రహ్మణ్యమునకు చేసి కొనుట కొప్పుకొని యీమూడు పెండ్లిండ్లును ఏకకాలమునందే చేయుటకు నిశ్చయము చేసికొని పొలముమీఁద నాలుగు వందలరూపాయలు బదులుచేసి పొలమును ముప్పదిసంవత్సరముల కొక కాపువానికి వ్రాసి యిచ్చెను. ఈసూరమ్మతండ్రి యెనిమిది సంవత్సరములక్రిందనే కాలము చేసినందున తల్లి సవతిబావగారితో పోట్లాడి పుట్టినింటికి లేచిపోయి వ్యాజ్యము వేసి భరణము పుచ్చుకొనుచున్నది. సూరమ్మ కిప్పుడు పదవ సంవత్సరము వచ్చినది. పల్లెలలో పెరిగినదిగనుక చదువన్నమాటయెఱుఁగదు ఈపిల్లను తనకొడుకునకు చేసికొనుటకు లక్ష్మీనారాయణగారి కెంతమాత్రమును ఇష్టములేకపోయినను ఆపిల్లనుతప్ప మఱియొకపిల్లను చేయవల్లపడదని పట్టుపట్టిన భార్యపోరు పడలేక వివాహములో వివాహము చేసినచో సొమ్ముకలిసివచ్చునను కోరికచేత తుదకెట్లెట్లో యంగీకరించెను.

నారాయణమూర్తి వేసవికాలపు సెలవులలో ఇంటికి వచ్చునప్పటికి పెండ్లిపనులు చేయఁబడుచున్నవి. వైశాఖశుద్ధ దశమినాఁడు సుము

హూర్తమునిశ్చయింపఁబడియావఱకే బంధువులకుశుభలేఖలువ్రాయఁ బడినవి. అయినను గృహమున నొకరికొకరికి పడకపోవుటచేత ఎవ్వరును తిన్నగా శ్రద్ధవహించి పనిచేయక తమకంటనట్లు తటస్థముగా నూరకుండుచువచ్చిరి ఒక్కసత్యవతియు కొంతవఱకు సావిత్రియు పనిపాటులలో మిక్కిలి శ్రద్ధగా తిరుగుచుండిరి. నారాయణమూర్తి తల్లివలన ఇంటిస్థితి యంతయువిని ఖేదపడి, అన్నతో మాటాడి యందఱిని కలుపవలెనని చూచెనుగాని యందువలనను కార్యము లేకపోయెను. వేంకటేశ్వరులు తానొక్కఁడేగడించి తెచ్చుకొనుప్రయోజకుండననియు, పెండ్లికార్యమునిమిత్తమున్న మాన్యములనుకూడ తాకట్టుపెట్టుటవలనపయిగా వచ్చుమార్గము లేకముందుకుటుంబభారమంతయుతనమీద నేపడుననియు తలఁచి తానేలాగుననయిన విడిపోయి వేఱుండవలెనని మనస్సులో నిశ్చయించుకొన్నందున పయికి అతఁడా హేతువును చెప్పకపోయినను స్త్రీల కలహములు మొదలయినకారణములు చెప్పియిఁక కూడియుండుటపొసఁగ నేరదని స్పష్టముగా చెప్పెను అంతటవివాహములు వచ్చినందున లోపల నున్న ద్వేషమును మ్రింగి నలుగురునుఏమనుకొందురో యని యందఱును పయికి కలిసియుండిరి వివాహములు యథావిధిగానే జరగినవి కానియందులో నిక్కడ చెప్పఁదగినంతవిశేషములు లేవియు కనఁబడలేదు పెండ్లివారంతగా అలుగకపోయినను, పెండ్లివారివెంట క్రొత్తబట్టలనిమిత్తము వచ్చిన దూరపుచుట్టమొకఁడు ముందుగాతనకు పీటవేసినారు కారనియు తనకు విశేషగౌరవము చేసినారుకారనియు అలిగి యొకదినము భోజనమునకు లేవక పెండ్లివారినందఱిని మూడుజాములవరకును మాడ్చుట మాత్రము కొంతవిశేషము ఆదినమున నారాయణమూర్తి సాహసము చేసి పెండ్లివారికందఱికిని బోధచేసి యాతనిని విడిచిపెట్టియే భోజనము చేయునట్లు చేయకపోయినయెడల మఱికొన్నివిశేషములు పుట్టునుగాని అట్లుచేయుటవలన మఱునాటినుండి యాచుట్టమే ముందుగాభోజనము

నకు వచ్చికూర్చుండుటచే ఏవిశేషములకును అవకాశములేకపోయినది. పురుషులలో నారాయణమూర్తియు స్త్రీలలో సత్యవతియుచేసిన యాదరణమువలన అన్నిలోపములును నివారణమై యెల్లవారునుసంతోషించిరి. సుందరమ్మ భోజనముల వేళకుమాత్రమువచ్చి యివిలేవని యవి లేవని లోపములెంచుచు వచ్చినపేరంటాండ్రనాదరించువారు లేరనివారి మీాదను వీరిమీాదను కోపపడునేకాని యొక్కపనినైనను చేసినపాపమున పోయినదికాదు. సత్యవతియొక్కతెయు వంటలోసావిత్రికి సాయము చేయుటయేకాక పేరంటాండ్రకు పసుపురాచి తాంబూలములిచ్చి యాదరించుటలో యశోదమ్మకుతోడుపడి యేలోపమును లేకుండ వేయికన్నులున్నదానివలె ప్రవర్తించెను అందుచేత సాధారణముగా పెండ్లిండ్లలో పోయెడిరీతిగా మూడువివాహము లొక్కసారిగాజరిగినను, ఇంటఁగల వస్తువొక్కటియైననుపోలేదు. భాగ్యవంతుల యాఁడుఁబడుచైనను సత్యవతి యాప్రకారముగా పనిచేయుటచూచి యాగ్రామములో పడుచులు పలువురు పనివచ్చినప్పుడు దాసివలె పనిచేయవలయుననియు, అనుభవించునప్పుడు రాణివలె ననుభవింపవలయుననియు, నేర్చుకొని యాప్రకారముగా నడవనారంభించిరి నోటితో నూఱునీతులను చెప్పుటకన్న చేతితో నొక్కకార్యమేచేసి చూపినయెడల, అదియెంతో ప్రయోజనకరముగానుండి పలువురను మంచిమార్గమున నడిపించును.

ఏడవ ప్రకరణము.

ఈప్రకారముగా వివాహములయి బంధువులను సాగనంపక మునుపేయొకదినమున యశోదమ్మకును పెద్దకోడలికిని పెద్దపోట్లాటజరిగినది. ఒకనాఁడుసుందరమ్మకూఁతురు రామానుజమ్మ చేతిలో జామపండును పెట్టుకొని యాడుకొనుచుండఁగా, చిన్న పెండ్లికూఁతురు సూరమ్మవచ్చి

మంచిమాటలు చెప్పి పిల్లదానిచేతిలోని పండుపుచ్చుకొని సగము తాను తిని తక్కినసగమును మరల చేతిలో పెట్టెను. అదియేలాగుననో సుందరమ్మ కంటఁబడి చిన్నతోడికోడలిమీఁద కోపపడి తిట్టెను. ఆ కేకలువిని యశోదమ్మ లోపలినుండివచ్చి చిన్నకోడలిమీఁది పక్షముచేత తానందుకొని యిల్లెగిరిపోవునట్లుగా జగడమాడెను. వారిరువురును మాటలలో ఒకరికొకరు తీసిపోవువారు కారుగనుక చిత్రవిచిత్రముగా వన్నెలును చిన్నెలును కల్పించి తిట్టినతిట్టు తిట్టకుండ భాషలోనున్న కానిమాటలనన్నిటిని ఉపయోగింప సాగిరి. లక్ష్మీనారాయణగారది విని సహించి యూరకుండలేక భార్యను కూకలువేసి జగడము మానుమని తిట్టిరి. కోపావేశముచేత దేహము తెలియక యశోదమ్మ "లోకువయినదాన్ని నన్నుతిట్టకపోతేమీఁకోడలినితిట్టడానికి నోరుపడిపోయిందా?" అనిమగని నెదిరించెను. ఎంతశాంతాత్ములకయినను ప్రాణము విసిఁగినప్పుడు కోపము రాకమానదు గనుక, లక్ష్మీనారాయణగారప్పుడు కోపమాపుకోలేక భార్యను మూలనున్న కఱ్ఱతో నొకదెబ్బ వేసిరి. అందుమీఁదనాబిడ గోలుగోలున నేడ్చుచు పెద్దపెట్టున శోకమున కారంభించెను. ఇంతవఱకును గదిలో మంచముమీఁదపరుండి వేడుకచూచుచున్న వేంకటేశ్వరులు లోపలినుండి లేచివచ్చితల్లిమీఁదికోపమునభార్యనుచితుకఁగొట్టెను. అప్పుడు సుందరమ్మ యింటపైనుఁగు వెడలినట్లు తలవిరియఁబోసికొని క్రిందపడిదొర్లుచు ఊరును వాడయు వినఁబడునట్లుగా పెద్దపెట్టున రోదనము చేయ మొదలుపెట్టెను. సాధారణముగా మూర్ఖురాండ్రకు తమ కార్యమును సాధించుకొనుటకు ఏడుపే ముఖ్యసాధనమయి యేనిమిషమున కావలసిన ఆనిమిషమున సిద్ధముగానుండును. స్త్రీలను విద్యావతులఁగాఁజేసియైకమత్యమువలనిలాభము తెలిసికొనునట్లు చేసినంగాని వారు వివేకముగలవారై పోరులేకకూడియుండి యొకయింట నూఱుజట్లైనను గాని రెండుకొప్పులిముడవన్నసామెత అసత్యముచేయజాలరు.

తరువాత పెండ్లికివచ్చిన చుట్టము లందఱును తమతమ గ్రామములకు వెళ్ళిపోయిరి. యశోదమ్మకు మిక్కిలి ప్రేమయగుటచేత మఱందలిని మేనకోడలైన సూరమ్మను తనయొద్దనే మఱికొన్నిదినములుంచుకొనెను. సూరమ్మ చిన్నప్పటినుండియు నల్లరిగా తిరిగినది గనుక, ఏవో దుడుకుచేష్టలు చేయుచు నెల్లవారితోను జగడమాడియత్తగారితోనందఱిమీఁదను చాడీలు చెప్పుచుండును ఆమాటలునమ్మి యశోదమ్మ జగడమునకువచ్చి యెల్లవారిని తిట్టుచుండును ఒక్క సత్యవతితప్ప తక్కిన వారందఱును మరల జగడమాడుచుండుటచేత, ఇంట నిత్యమును ఏదో యొకవిధమున వివాదము సంభవించుచునేయుండును. అందులో ముఖ్యముగా యశోదమ్మకును సుందరమ్మకును జరగెడు పోట్లాట చూచినవారికీయిల్లువిడిచిపెట్టి యెప్పుడులేచిపోయి సుఖింతుమాయనని బుద్ధిపుట్టక పోదు. సత్యవతి కోపపడక పోయినను సూరమ్మను దగ్గఱకుపిలిచి మంచి మాటలతో బుద్ధిచెప్పుచువచ్చుటచేత కుక్కకు నేయి పడనట్లాహితవచనము లాచిన్నదానికి పడక మనసులో కోపముపెట్టుకొని సూరమ్మ ప్రతిదినమును అత్తగారితో సత్యవతిమీఁదనేరములు చెప్పుచుండును. ఆ మాటలుపట్టుకొని యశోదమ్మ నిష్కారణముగా నిత్యమును తిట్టికొట్టి సత్యవతిని కోసిపెట్టుచువచ్చినను మాటకెదురుమాట లేకపోవుటవలన పయికేమియు కానరాకుండెను. పురాతనరాండ్రగుటచేత మన స్త్రీలు సాధారణముగా నెదురుతిరుగువారిజోలికిపోక తమకు లోఁబడి లోకువగాకనఁబడువారిమీఁద నేయందఱిమీఁదికోపమునుగనఁబఱుతురుగనుక అత్తగారివలన సత్యవతికి కలుగుబాధ యింతింతని చెప్పనలవికాదు. అట్లున్నను సత్యవతి చాటునకైనను అత్తగారు మంచిదికాదని చెప్పుటకాని మనసులోనయినను కోపముపెట్టుకొనుటకాని యెంతమాత్రమును లేదు. తల్లికిసుందరమ్మతోడిపోరుచూచికొంతకాలమిద్దఱిని దూరముగా నుంచుట యుక్తమనితలఁచి భార్యతల్లిని తనతోఁగూడ రాజమహేంద్ర

వరముతీసికొనిపోవలెనని నారాయణమూర్తి యాలోచించుచుండఁగా, ఇంతలో లక్ష్మీనారాయణగారు రాజమహేంద్రవరము వెళ్ళివచ్చెదనని చెప్పి యెవ్వరికిని తెలియకుండ కొంతసొమ్ముతో కాశీయాత్రకు ప్రయాణమయి విశాఖపట్టణముచేరి యుత్తరమువ్రాసిరి ఆయుత్తరమువచ్చినతోడనే యింటి వారందఱును కొంతవిచారించియేలాగునైననాతనిమరల నింటికి రప్పింపవలెనని చూచిరికాని యింకదారిలో నాతనినిపట్టుకొనుట దుర్ఘటమనియెంచి యాప్రయత్నమును మానుకొనిరి.

తరువాత నారాయణమూర్తి తల్లి మొదలయినవారితో రాజమహేంద్రవరమునకు వెళ్లుటకు ప్రయాణములగుచువచ్చెనుగాని యున్నయూరినొకపట్టున వదలలేక మంగళవారమనియొకనాఁడును, శుక్రవారమనినొకనాఁడును, అష్టమినవములనికొన్నిదినములును వర్జ్యమనియొకసారియు తిథివారనక్షత్రములనుకూలములుకావనికొన్నిదినములును యశోదమ్మ జరగినమీఁదట తుదకు త్రయోదశినాఁడు ప్రయాణమునిశ్చయించుకొని యుండఁగా, ఇంతలో నేకాదశినాఁడామెకుఁజిగటివిరేచనములారంభమయి విశేషజ్వరముకూడ నగపడెను. మొదట రెండుమూఁడుదినములు కూరగాయవైద్యముచేసిరికాని దానితో రోగముమళ్ళక మఱింతప్రబలమయినందున మందిచ్చుటకయి పూజారిశరభయ్యను తీసికొని వచ్చిరి. అతఁడు చేయిచూచి యీరోగము మేహకారకముమీఁద పుట్టినదనిచెప్పిమూఁడు దినములలో విరేచనములు టక్కునకట్టించెదని పదిరూపాయలొప్పించు కొని యేవేవోమందులు వేయ మొదలుపెట్టెను. వ్యాధి యంతకంతకు ప్రబలుచునేయున్నను వైద్యుఁడువచ్చి ప్రతిదినమును చేయిచూచుచు విరేచనములుతగ్గకపోయినను ఒకదినముకంటె నొకదినము చేతిలోగుణమగ పడుచున్నదనియు, క్రమక్రమముగా కుదురవలెనుగాని విరేచనము లొక్క సారికట్టుట మంచిదికాదనియు, అందుచేతనే తానునిమిషములో విరేచనములుకట్టింపఁగలిగియు దానినిమిత్తమయి యంతగాపనిచేయకమూళ

మనుకనుఁగొని మేహకారకపువిషయములో విస్తారముగా పనిచేయుచు న్నాననియు, చెప్పి ఆవుమజ్జిగతో అన్నము పెట్టించుచుండెను. అందుచేత నామె యంతకంతకు బలహీనురాలై లేవలేక మంచముపట్టెను. కొన్ని దినములకుమెల్లగామీఁగాళ్ళమీఁదఉబ్బారంభమయిక్రమక్రమముగా పయికి ప్రాకసాగెను. అదిచూచి నారాయణమూర్తి మొదలయినవా రామెజీవించుటయేదుష్కరమనితలఁచుకొనిరి. తనచేతిమీఁదుగా నెందఱి నో కడతేర్చి యున్నవాఁడు గనుక వైద్యుఁడాసంగతి నావఱకే కనిపెట్టి ప్రాణముపోయినమీఁదట తనసొమ్మురాదని యెఱిఁగి యేదో మిష పెట్టి ముందుగానే సొమ్ములాగవలెనని నిశ్చయించుకొని యీపూఁటచింతామణి వేయకపోయినయెడల కార్యము లేదనియు తాను చెప్పినట్లుపథ్యమునడపక పాడుచేసినారనియు, ఆయౌషధము తనయొద్ద లేదుగనుక వేరేయొక నమ్మకమయినస్థలములో కొని తీసికొని వచ్చుటకు పదిరూపాయలు నిమిషములమీఁద కావలయుననియు చెప్పెను. వేంకటేశ్వరులు తన పెట్టెలో ముప్పదిరూపాయలున్నను ఏమియులేనివానివలె నటించెను. నారాయణమూర్తి నిజముగానే తనయొద్ద నేమియు లేక యేమిచేయుట కునుతోఁచక విచారించుచుండెను. సత్యవతి ఆసంగతియెఱిఁగి భర్తనుచే సైగచేసి గదిలోనికిపిలిచితనమెడలోనికాసులు నాలుగుతీసి చేతిలోపెట్టి యివిఅమ్మి వైద్యునకిచ్చి మంచిమందు వేయింపవలసినదనియాత్రముతో చెప్పెను. పుట్టినింటివారు పెట్టిన భార్యసొత్తు నమ్ముటకు మనసుకొల్పక యతఁడు సంశయింపసాగెను.

సత్య—మీ రెంతమాత్రమున్ను సందేహపడవద్దు. నాప్రార్థన విని యీకాసులనుయెవరికైనా అమ్మివేసి వేగిరము మందు వేయించండి. బ్రతికివుంటేనగలుయెప్పటికైనావస్తవిగాని పోయినప్రాణముమళ్ళీరాదు.

నారా — నిష్కారణంగా నీనగపోవడమేకాని మాతల్లిదక్కేజాడ కనపడడం లేదు. నేనునీకేమీ సొమ్ము పెట్టకపోవడంసరికదా నీకుపుట్టింటి

వారు పెట్టిన సొమ్ముకూడా తీసుకోవడానికి నాకు చేతులు రావడంలేదు.

సత్య — నేనేమీసొమ్ము నెవ్వుండగా దీనిని తీసుకోవడానికి మీరెందుకు సంశయిస్తారు? మీరు బాగావుంటేనాకునగలు లేకపోయినావిచారం లేదు. ప్రాణం వున్నంతమట్టుకు మనము చెయ్యఁదగిన ప్రయత్నము మనము చెయ్యవలెను మీరు వృథాగా కాలం పోగొడుతూవున్నారు. ఇక నామాటకడ్డంచెప్పక వేగిరంతీసుకుని వెళ్ళండి.

అని బలవంతపెట్టఁగా, అతఁడు మఱియొకమార్గము కనఁబడనందున విధిలేకవిచారముతో నాలుగుకాసులసుతీసికొనిపోయివిక్రయించి ఫదిరూపాయలున్ను వైద్యునిచేతిలోపోసెను. అత్తగారికిరోగమువచ్చినది మొదలుకొని సత్యవతియే యామెనుకనిపెట్టుకొనియుండిసమస్తోపచారములను చేయుచుండెను. అందులోను ముఖ్యముగా నామెమంచమెక్కినది మొదలుకొని రాత్రియుపగలును మంచము విడువక, మంచినీళ్ళిచ్చుచు, కాళ్ళును చేతులునుపట్టుచు, తాపముపోవునట్టువిసరుచు, వైద్యుఁడు చెప్పినప్రకారము కనుపు మొదలయినవి కాచి కావలసినపట్లు వేయుచు, మందులు నూఱుచు, మలమూత్రములు మంచములో నేదైననురోతపడక విసుఁగుకొనక తీసి బట్టలుమార్చి బట్టలు వేయుచు, కావలసినప్పుడు లేవఁదీసి పరుండఁబెట్టుచు, కడుపునపుట్టినబిడ్డకంటె నెక్కువగాపనులుచేయుచుండెను. సావిత్రి పథ్యపానములు చూచుచు ఇంటనున్నవారికందఱికిని వండి పెట్టు. అయినతరువాత కొంతసేపు తల్లివద్దకూరుచుండి వ్యసన పడుచుండెను. సీతయొక్కతయే సత్యవతియందు మిక్కిలి ప్రేమకలది గనుక చిన్నతనమగుటచేత తల్లి దేహస్థితి తిన్నగా తెలియకపోయినను మందులునూఱుట మొదలయిన పనులలో వదినెగారికి తోడుపడుచుండెను. సుందరమ్మ యెవ్వరైనను వచ్చినప్పుడు బుడిబుడియేడుపులేడ్చుచు వచ్చినను, అత్తగారికొక్కపనియైనను చేసినదికాదు. యశోదమ్మకంతకంతకు దినములు దగ్గఱపడుచుండెను. చివరకందఱును ఆమె బ్రతుకునన్న

యాశవదలుకొనిరి. అందఱును తొందరపడి వైద్యునినిమిత్తమై పరుగు లెత్తుచున్నప్పుడుశరభయ్య మొగముచాటువేసెను.అప్పుడొక వైద్యుఁడు వచ్చి తనకు రెండురూపాయలిచ్చినయెడల రెండుగడియలలోరోగము మళ్ళించెదనని చెప్పఁగా, కన్నులవెంబడిని నీరుకార విసనకఱ్ఱచేతఁబట్టు కొని విసరుచున్న సత్యవతి తనచెంగుననున్న రూపాయలువిప్పి చేతిలో పెట్టి మందువేయించెను. అటుతరువాత ఏమందువేసిన బ్రతుకునోయను నాసచేత నతఁడు వైద్యుఁడౌనా కాఁడాయని విచారింపక యెవ్వరేది యిచ్చినను దానినెల్ల మ్రింగఁ గలిగినంతవఱకు నోటిలోపోసిరి. ఆమె యించుమించుగా నెలదినములు మంచముమీఁదనున్నను ప్రాణముపోవు వఱకును తెలివిగలిగియేయున్నది. ఆమె వెనుక సత్యవతి నెంతబాధపెట్టి నను, ఆపత్కాలమందు తనకుచేసిన యుపకారము చూచి మిక్కిలి సం తోషించి కోడలిని దగ్గఱగాపిలిచి కౌఁగిలించుకొని కన్నులనీరుపెట్టు కొని "నీవు మాయింటికి కేవలమూ మహాలక్ష్మివి నేను నీవిషయంలో చేసిన తప్పులు క్షమించి మఱచిపోవలెను. నేను యింకొకజన్మమందునీ కడుపునపుట్టి నీరుణం తీర్చుకోవలెనని దేవుణ్ని ప్రార్థిస్తాను" అని చెప్పి మొగమునకు చేతులడ్డము పెట్టుకొనెను సత్యవతియునేదోచెప్పవచ్చి దుఃఖముచేతనోరుతడఁబడక కన్నులనీరుకార్చుచునూరకుండెను. ఇంతలో యశోదమ్మకవసానదశ వచ్చినందున మంచముమీఁదనుండి క్రిందికిదింపుట కయి వేంకటేశ్వరులను పిలువఁగా నతఁడావఱకే నక్షత్రమంచిదానో కాదో, తల్లిని వీధిలో పెట్టవలెనో లేదో తెలిసికొనివచ్చుటకై సిద్ధాంతి యింటికిపోయియున్నందున కనఁబడనేలేదు అప్పుడు నారాయణమూర్తి మొదలయినవారు కిందచాపమీఁద ఆమెను పరుండఁబెట్టిరి. ప్రాణము పోయినతరువాత చుట్టుపట్లవారు చూడవచ్చినప్పుడు సుందరమ్మయేడిచి నంత బిగ్గరగా కేకలువేసి యేడ్చినవారు మఱియెవ్వరునుకనఁబడలేదు. ప్రాణముపోయినతరువాత వేంకటేశ్వరులువచ్చి యేలవీధిలోపెట్ట లేదని

తమ్ములమీఁదకోపపడ మొదలుపెట్టెను. గృహయజమానురాలుపోయిన ప్పుడిట్లేప్రకారముగానుండునో యందఱకును తెలిసియుండునుగనుకవారి యేడుపులును పెడబొబ్బలును వర్ణింపవలసినపనిలేదు. అదిపట్టణముకాక పోవుటచేత మోచుటకు డబ్బియ్యవలసిన యక్కఱలేకయే బంధువులు నలుగురువచ్చి సహాయపడి శవమును తీసికొనిపోయి దహనాదికృత్యములు జరగించిరి తరువాత పదిదినములు జరగవలసిన కర్మలు యథావిధిగా జరగినవి. ఉత్తరక్రియల నిమిత్తమయి వ్యయపడిన సొమ్ములో విస్తారభాగము సత్యవతి కాసులనమ్మిన సొమ్మేయైనను వేంకటేశ్వరులు కూడ కొన్నిరూపాయలు కర్చుపెట్టవలసివచ్చెను. అందుచేత తాను ఋణముల పాలగుచున్నాననియు, అందఱిని కూరుచుండఁబెట్టి మేపలేననియు, వేంకటేశ్వరులు విసుగుకొనుచు పదిదినములలోనే తక్కిన వారు వేరుండవలయునని యభిప్రాయము కనఁబఱిచెను. అందుచేత నారాయణమూర్తి సావిత్రిని చెల్లెలిని తమ్ముల నిద్దఱిని భార్యనుతీసికొని రాజమహేంద్రవరము వెళ్ళుటకు నిశ్చయించుకొనుచుండెను.తల్లినగలు న్యాయముచేత కోమార్తెకు రావలసినను తగవులుపడక వదినెగారి యొక్కయు అన్నగారియొక్కయు ఇష్టప్రకారము వారికేయిచ్చివేసి, పాత్రసామగ్రి వారుకోరినంత వారికి వదలివేసి తక్కినవారి నందఱినితన వెంటఁదీసికొని నారాయణమూర్తి రాజమహేంద్రవరము ప్రవేశించెను.

ఎ ని మి ద వ ప్ర క ర ణ ము.

నారాయణమూర్తి కుటుంబసహితముగా రాజమహేంద్రవరము ప్రవేశించిన తరువాత కొన్నిమాసములు సుఖముగానుండెను ముంగొండాగ్రహారమున నారాయణమూర్తితో నున్నకాలముననే సత్యవతికి గర్భమునిలిచినందున నీళ్ళాడుటకై పుట్టినింటివారామెను పెద్దాపురము

నకుఁదీసికొనిపోయిరి. పెద్దాపురములో రాఘువయ్యగారియిల్లుమాధ్వులునిచిన "పీర్లపంజా" కు సమీపముగా నుండెను. సత్యవతి తానా (పంజా) కథను విన్నప్పుడు ముప్పదిమూడుకోట్ల దేవతలును స్థల దేవతలును గ్రామదేవతలు గృహదేవతలును చాలక హిందువులకు తురక దేవతలుకూడ కావలసివచ్చినారాయని యాశ్చర్యపడసాగెను సత్యవతి తల్లియైన శ్యామలాంబయు చిన్నప్పటినుండియు పట్టణవాసమున మెలఁగినదగుటచేతను చదువుకొన్నదగుటచేతను సాధారణముగా తనయీడు స్త్రీలకుండువెట్టియాచారములును మూర్ఖత్వమును లేనిదై లేనిపోనియుపవాసములుచేసి దేహము చెడఁగొట్టుకోక యిల్లుశుచిగానుండుటయందును వేళపట్టున భోజనము లమర్చుటయందును మిక్కిలి శ్రద్ధవహించుచుండును. అందుచేత రాత్రియుపగలును నిత్యమునొక్కవేళకు భోజనములగుచుండుటయు ధనవంతులకు సాధారణముగానుండు రోగములును రొచ్చులును లేక యింట నెల్లవారును మంచి యారోగ్యదశ గలిగియుంటయుచూచి, ఆయూరివారందఱును మిక్కిలి వింతపడుచుందురు ఆమె యోగ్యతకు తగినట్టుగానే కోడలుకూడ మిక్కిలి గుణవంతురాలును విద్యావంతురాలు నయియుండెను. ఆచిన్నదానిపేరు జానకమ్మ ఆమె యంతగా రూపవతికాకపోయినను గుణవతియగుటచేత భర్త కాచిన్నదానియందుఁగల ప్రేమమింతంతయని చెప్పనలవికాదు ఆదంపతుల పరస్పరానురాగము చూచినవారెల్లను భార్యాభర్త లేకదేహ మన్నమాట వీరియెడ సార్థకమయ్యెనని మెచ్చుకొనుచుందురు లోకములోమూఢులనేకులు తమభార్య లెంత సుగుణసంపద గలవారయినను పయితోలు తమకన్నుల కింపుగా లేదని యాముద్దరాండ్రను విడిచి నరకకూపమునకు ప్రథమసోపానములుగానుండి యౌవనమదాంధుల కన్నులను భ్రమియింపఁజేసి తేనెమాట లనుపాశములచే వారినాకర్షించి గోతిలో పడఁద్రోయనవతరించి వ్యభిచారమే కులవృత్తిగాఁగలయపమృత్యుదేవతలవలలలో

తీసుకొని యిల్లును శరీరమును గుల్ల చేసికొని నిందలపాలగుదురు. అట్టి బుద్ధిహీనులు లీదంపతుల చరిత్రమును విని యు కని యు బుద్ధి తెచ్చుకోవచ్చును. అత్తగారికి జానకమ్మయన్న రెండవప్రాణము; ప్రతివిషయమునందును వారిద్దఱిదియు నొక్క మాట. లోకములోని మూఢవనితలయందువలె అత్తగారును కోడలును తారసించినప్పుడు పిల్లియు ఎలుకయు తారసించినట్లుండక లక్ష్మియు సరస్వతియు కలసినట్లింతో హృదయరంజకముగా నుండును; ఆయింట కోడలికి యన్న మాట కర్ణకఠోరముగానుండక చెవుల కమృతతుల్యముగా సోకును సత్యవతియు జానకమ్మయు దేహములు వేఱైనను ప్రాణమొక్కటియే యన్నట్టు కలసిమెలసియుందురు. వారిరువురకును గల చెలికారమువలని సుఖ మనుభవించి తీరవలసినదే గాని చెప్పతీరదు "పిండిబొమ్మను జేసి పీటమీఁద పెట్టిన, ఆడుబిడ్డతనమున కల్లలనాడిన" దన్న సామెత యేయుగములోనిదోయని వీరియింటనుండు వారికెల్లను తోచును ఏయింటివారి కాయింటివారును, ఏగుణమువారి కాగుణమువారునుసరిపడుదురన్న మాటవీరినిచూచినచో సిద్ధాంతమగును. ఇద్దఱును సమానగుణవతులేయని చెప్పవచ్చినను విద్యాబుద్ధులయందుజానకమ్మ సత్యవతిని జూచి నేర్చుకోవలసినయంశము లనేకము లున్నవి సత్యవతి పుట్టినింటనున్న కాలములో నడతవిషయమునను చదువువిషయమునను జానకమ్మ యొక్క సంగతులను నేర్చుకొని యెంతో వృద్ధిపొందెను. చదువెఱుఁగని స్త్రీలు చేసినట్టుగా వారెప్పుడును పరులదోషములను చెప్పుకొనుచు కాలముగడపరు పనిపాటు లయినతరువాత తీఱిక కలిగినప్పుడేదో పుణ్యాంగనాచరిత్రమును చదువుచునో లోకోపకారవిషయమున ప్రసంగించుచునో ప్రొద్దుపుచ్చుచుందురు. అత్తలును కోడండ్రును, భార్యలును భర్తలును, ఈప్రకారముగా కుటుంబములో అన్యోన్యమైత్రి కలిగియున్నచో, ఆగృహమే భూలోకస్వర్గమని చెప్పవచ్చును. వారియింట తాఘవయ్యగారి ముత్తవతల్లిమాత్ర మీసమాజములో కలియని దొక్క తె

యున్నది. ఆమె కిప్పుడు దాదాపుగా డెబ్బదిసంవత్సరములు ఉన్నవి. రాఘవయ్యగారి తాతగారామెను ముసలితనములో వివాహము చేసికొని యామెవలన సంతానము కలుగకమునుపే లోకాంతరము చేరెను. ఆమెపేరు పార్వతమ్మ. ప్రొద్దు జరగనప్పుడు జానకమ్మయు సత్యవతియు "అవ్వా"! అనిపిలిచి పూర్వకాలకథల నడుగుచు వేడుకగా ప్రొద్దుపుచ్చుచుందురు. ఆమె కీకాలపువారినడతలును వస్తువులును క్రొత్తగానుండును.

ఈప్రకారముగానుండఁగానొకనాఁడు చంద్రగ్రహణము పట్టెను. పార్వతమ్మ పట్టుస్నానము చేసివచ్చి తడిబట్ట విడిచి పొడిబట్ట కట్టుకొని విడిచినబట్టను దణ్ణెముమీద నారవేయుటకయి దొడ్డిలోనికి వచ్చునప్పటికి సత్యవతియు జానకియు చంద్రుని వ్రేలితోచూపుచు గ్రహణమువిషయమై యేదో మాటాడుకొనుచుండిరి. అదిచూచి పార్వతమ్మ ముక్కుమీద వ్రేలువేసికొని దిగులుపడి మాటలేక నిలుచుండెను.

సత్య—అవ్వా! యేమి యిలాగు తెల్లపోయి నిలుచున్నావు?

పార్వ—ఏమిఅవ్వ? కొంపముంచివేసినావు మాకాలంలో యెన్నడూ గ్రహణంవచ్చినదంటె కడుపుతోవున్నవాళ్లు గదిలోపడుండి కడుపువుబ్బుకువచ్చినా శుద్ధమోక్షం అయ్యేదాకా గడపదాటి యివతలకువచ్చియెరగరు. యిదియేమివిరుద్ధమే? యిదియేమివిరుద్ధమే?

సత్య—(నవ్వుచు) అవ్వా! వస్తేయేమి?

పార్వ—ముసలిదాన్ని నామాటలు నీకు చీమ కుట్టినట్టయినావుండ లేదు. యెదురుకెదురు నామాట వేళాకోళంగా వుండి నవ్వుతూవున్నావు. రేపుపుట్టె పిల్లవాడికి ముక్కోకాలో వంకరవచ్చినప్పుడు పెద్దవానిమాట విన్నానుకానుగదా అని అప్పుడు విచారిస్తావు.

సత్య-అవ్వా! యెవళ్లకైనా గ్రహణం మొకికిరావడంనీవుచూశావా?

పార్వ—నాఅన్నగారికుమారుడు నామేనల్లుడికి ముక్కుతొడకెలెడు మొట్టివచ్చింది. మావదినెగారు గ్రహణంపట్టినప్పుడు యివతలకు

రాకపోయినా మంచముమీఁద పడుకొని కదిలిందట! అందుమూలంగా ఆమొగికి వచ్చింది. గ్రహణం పట్టినంతసేపూ కడుపుతో వున్నవాళ్ళు కాలూ చెయ్యీ అయినా కదపకూడదు యేది కదిపితే దానికల్లా మొగికి వస్తుంది. ఏమేసత్యా! యింకా కదలవ్వు? నామాట పట్టిబూటకంకింద కట్టివేసినావా యేమిటి?

సత్య—అవ్వా! అలా అనుకోకు. ఈవటికే చంద్రుణ్ని చూచి నానుగనుక ఇఖ మళ్ళీచూడడంచేతవచ్చేదియేమిలేదని అట్టేనిలుచున్నాను. నీఆజ్ఞ అయితే చూడడం మానివేస్తాను.

పార్వ—నీవు నదురూబెదురూ లేకుండా మాట్లాడుతూవున్నావు. పిల్లవాడు యేమైపోతాడో అన్నభయం నీకు యిప్పటికీ పుట్టలేదు. నీకు తెలిసినమెట్టవేదాంతాలు నాకు తెలియవు. ఈకాలంలో యింతలేసి వాళ్ళకూ పెద్దవాళ్ళమాట అంటే లక్ష్యంలేదు.

సత్య—అవ్వా! కోపపడకు. యిదుగో వస్తూవున్నాను. నిద్దరపట్టకుండావున్నది మీకాలపుకబుర్లు యింకా యేమయినా చెపుదూ నీవు మొగుడితో కాశీయాత్ర వెళ్ళినావుగదా దోవలో యేమేమిచూచినావు?

పార్వ—ఆకాలపుకబుర్లుచెపితే మీకుయిప్పుడు నవ్వులాటగా వుంటుంది. పూర్వం కాశీకెళ్ళినవాడూ కాటికివెళ్ళినవాడూ వకటేఅని చెప్పేవారు. అప్పుడు మళ్ళీవచ్చిందాకా యింట్లోయెవ్వరికీ బ్రతికివున్నారన్న ఆశలేదు. ఇప్పుడు రెయిల్లలోనే దుడుగూదుడుగూ కాశీవెళ్ళినామని యిట్టేవస్తారు నిజంగా వెళుతారోలేదో తెలియదు.

సత్య—అవ్వా! నీవు కాశీ యెందుకు వెళ్ళినావూ?

పార్వ—నాచిన్నతనంలో నన్ను సవితిపట్టుకుని యెన్నివైద్యాలు చేయించినా యెన్నిదివ్యస్థలాలకు వెళ్ళినా యెన్నితీర్థాలలో స్నానాలు చేసినా వదలిందికాదు. సోదికివెళ్ళినప్పుడు కాశీకివెళితే వదులుతానని చెపితే మావారు నన్ను తీసుకుని వెళ్ళినారు.

సత్య—అవ్వా! దోవలో జగన్నాథం చూచినావా?

పార్వ - అయ్యో! జగన్నాథమే చూడకపోతే యింకా యేమి వున్నది? స్వామివారిప్రసాదం యింకా నావద్దకొంచెంవున్నది రేపు మడి కట్టుకొన్నప్పుడు జగన్నాథంబుట్టలోనుంచి తీసి నీకుకొంచెం పెడతాను. అక్కడ ప్రసాదం యిచ్చేవాళ్ళు జగన్నాథపుమంగలవాళ్లు. మనం దాన్ని కళ్ళనద్దుకొని తినక మంగలవాడి ప్రసాదం వద్దంటే తత్క్షణం కళ్లుపోతవి.

సత్య—అవ్వా! జగన్నాథస్వామికి కాళ్ళుచేతులూ లేవంటారు నిజమేనా?

పార్వ—దానికి కారణం చెపుతాను విను. అతనిపేరు జ్ఞాపకం లేదు యెవరోకాని గొప్పరాజు వుండేవాడు ఆరాజు కోట్లకొద్దిసొమ్ము ఖర్చుచేసి గొప్పదేవుడుగుడి కట్టించి దానిలో వుంచడానికి తగినదేవుణ్ని చేయించవలెనని కాశీపనివాళ్ళను పిలిపించి దివ్యసుందరవిగ్రహం గల దేవుణ్ని చేసుకురమ్మని చెప్పినాడు.

సత్య - అలాగు యెవరైనాచేసి తీసుకునచ్చినారా?

పార్వ—లేదు విగ్రహంబాగానుండకపోతే బుర్రతీసివేయిస్తానని రాజు భయపెట్టడంచేత పనివాళ్ళుయెవళ్ళూ వచ్చినారుకారు. యిలా కొంతకాలం జరిగినతరువాత వకనాడు వకముసలివాడు వులీసుత్తీపుచ్చు కొనివచ్చి నీవు కోరినవిగ్రహాన్ని చేస్తానని రాజుతో చెప్పినాడు విగ్రహం బాగావుండకపోతే తలతీసివేయిస్తానని రాజు చెప్పినా జడియక అందుకే వప్పుకొని వకట్టిమాత్రం కోరినాడు.

సత్య—యేమికోరినాడు?

పార్వ—నేను విగ్రహంచేస్తూవున్నంతకాలమూ యెవరూ లోపలికి రాకూడదు. అలావస్తే చెడిపోతుందని రాజుతో చెప్పి వప్పించి గుళ్లో ప్రవేశించి లోపల తలుపు గడియ వేసుకొన్నాడు. రాత్రీపగలూకూడా వకటేమోస్తరుగా గుళ్లో టక్కూటక్కూ సుత్తిదెబ్బలు వినబడుతూ

వుండేవి ఈప్రకారముగా మూడునెలలయినతరువాత రాజు యిక చవ లక్వాగవట్టలేక గుడిగోడలు పగలకొడుతూవున్నాడేమోఅనుకుని తలుపు దగ్గరకు వెళ్ళి కేకలువేసినాడు ఎంతకేకలు వేసిన పలుకకపోవడమే కాకుండా గుడిఅంతా సుత్తిదెబ్బలు మరింతబిగ్గరగా వినపడడంమొదలు పెట్టేటప్పటికి రాజు జడిసి గునపాలు తెప్పించి తలుపులు బద్దలుకొట్టించి లోపలప్రవేశించిచూడగా మొండికాళ్ళూ మొండిచేతులూ వున్న వొక అందవికారమయిన బొమ్మ లోపలవున్నది

సత్య —రాజు చూచి యేమి చేసినాడు?

పార్వ—యిటువంటివిగ్రహం చేసినావేమని రాజు అడిగేటప్పటికి ఆముసలివాడు మీరుకడతేరా చెయ్యనిచ్చినారుకారు. మీరు తొందర పడకపోతే యిదే దివ్యసుందరవిగ్రహం అవునని చెప్పినాడు అందుమీద రాజునకు కోపంవచ్చి శిరచ్ఛేదంచేయిస్తానని బయులుదేరేటప్పటికి „ఇదే జగన్నాథస్వామి అయి అందరూ కొలుస్తారు'' అని పయికి యెగసి రాళ్ళలోనుంచిదూరి మాయమయి పోయినాడు.

సత్య—మనిషి రాళ్ళసందునుంచి యేలాదూరినాడు?

పార్వ - అతడు సామాన్యం మనిషి అనుకున్నావా యేమి? పర మేశ్వరుడే ముసలివాడయివచ్చి ఆప్రకారంచేసినాడు. అందుచేతనే జగ న్నాథంలో దేవుడికి అంతమహాత్మ్యంవచ్చింది. ఆస్వామివారిరథంకింద పడి చస్తే మోక్షం వున్యాగనస్తుందట. దిక్కుమాలినకుంపినీవాళ్ళు యిప్పుడు యెవళ్ళనూ చావనియ్యరు కిరస్తానీ రాచరికంచేత యిప్పుడంతా మాల కూడువచ్చింది. వాళ్ళు యెప్పుడో వర్ణసంకరం చేస్తారు.

సత్య—అవ్వా! నిష్కారణంగా సర్కారువారిని యెందుకు తిడ తావు? వారు మనకు యేమిఅపకారంచేసినారు? యిప్పుడుమాడు రోడ్లు వేయించి కాలవలు తవ్వించి దేశం యెలాబాగుచేసినారో?

పార్వ—యేమిచేసినారులే. కులం పాడుచేసినతరువాత యివన్నీ

యెందుకు? సాగుమానాలు బొత్తిగా మాన్పించినారుగదా?

సత్య—నీవెప్పుడైనా సాగుమానం చేస్తూవుండగాచూచినావా?

పార్వ—వక్కటిమాత్రం చూచినాను. నాకప్పుడు ఇరవయ్యేళ్లు కంటెయెక్కువలేకపోయినా మావారుపోయేటప్పటికే యీదిక్కుమాలిన కుంపినీవాళ్లు సాగుమానం మానిపించి వేసినారు ఆయేడే మానిపించి వేసినారని అంతటా వింతగా చెప్పుకునేవారు.

సత్య—నీవు చూచింది మాకు చెపుతావా?

పార్వ—మాబంధువుడే వకడు డబ్బయియేళ్ళ ఆయన చచ్చిపోయినాడు. ఆయన మూడోపెళ్ళిపెళ్ళాము యింకాపెద్దమనిషికాలేదు. యేడేళ్ళువున్నవికాంబోలును! మొగుడుచస్తే తిన్నగాయేడువే యెరగకపోయింది. ఆచిన్నదానితండ్రి మహాతెలిసినవాండు. నిత్యకర్మలూ అన్నీ అయి అపరాహ్ణంతిరిగి తేనేకాని భోజనంచేసేవాండుకాండు మొగుడు పోయినప్పుడు పిల్లది వీధులో ఆడుకుంటూవుండగా తండ్రియెత్తుకొనిలోపలికితీసుకువచ్చిసాగుమానం చేస్తే యెల్లకాలము స్వర్గములో మొగుడితో సుఖపడడమేకాకుండా మొగుడివంక వారినీ తండ్రివంక వారినీకూడాతరింప చేస్తావని చెప్పేటప్పటికి సాగుమానమంటే యేమిటో తెలియక మంచిదని వప్పుకున్నది. వెంటనే ఆచిన్నదాని వంటినిండా నగలుపెట్టించి అలంకరించి మంచిచీర కట్టించి కొత్తపెళ్ళికూతుర్లలాగు చేసి బాజాభజంత్రీలతో వూరేగిస్తూ శవంతోకూడా దూరంగా గోదావరివద్దకు తీసుకువెళ్ళినారు. అదిచూడడానికి వూళ్ళోప్రజ వేలకొద్ది వెళ్ళినారు. పసుపూకుంకమూ తెచ్చుకోవడానికి వూళ్ళోవుండే పునిస్త్రీలంతావెళ్ళినారు. మొట్టమొదట మొగుడితల చిన్నదానితలమీందపెట్టి బ్రాహ్మణు మంత్రాలు చెపుతూ యేమేమోకర్మలు చేయించి తరువాత చిన్నదాని నగలన్నీ తీయించి తండ్రి బ్రాహ్మలకు పంచిపెట్టినాడు.

సత్య—ముత్తైదలకు పసుపూకుంకమూయెప్పుడుపంచిపెట్టినారు?

పార్వ — చాలకాలం అయింది, మరిచిపోయినాను అదివరకే కాబోలును పిల్లదానిచేత అందరికీ పసుపూ కుంకమూ యిప్పించినారు యెల్లకాలమూ అయిదోతనం వస్తుందని అప్పుడు పసుపూ కుంకమూ నేనూపుచ్చుకున్నాను పిల్లదాన్ని కాష్టంమీఁద మొగుడిప్రక్కనుపరుండ బెట్టి బ్రాహ్మలు పూరికే మంత్రాలు చెపుతూవుండగా వాయిద్యాలు చెవులుతడికలుకట్టేటట్టు వాయిస్తూవుండగా నాలుగుపక్కలనూ తండ్రే కాబోలును నిప్పుముట్టించేటప్పటికి — నేను చెప్పలేను. కళ్ళకు కట్టినట్టు వుండి నాకు వళ్ళు వణుకెత్తుతూ వున్నది

సత్య — వినేవాళ్ళకు మాకేయిప్పుడు కళ్ళవెంబణ్ణి నీళ్ళువస్తూ వుండగా దగ్గిరవుండి చూచినదానికి నీకప్పుడెంతవిచారంవేసిందో! యిలా గంటిక్రూరకృత్యం మాన్పించినందుకు దొరలను నీవు తిడుతూవున్నావే.

పార్వ — మనం ఆలాగు దూషించరాదు. శాస్త్రంలో చెప్పిన దాన్ని దూషిస్తే కళ్ళుపోతవి. మనకు యెంతక్రూరంగా కనపడ్డా శాస్త్రం చెప్పినదాన్ని చేస్తే బహుపుణ్యంవస్తుంది. ఆకాలంలోనమేతుయెక్కడనో లక్షకువక్కత్తె వీరపతివ్రత సాగుమానంచేసేదికాని అందరూచేసేవారు కారు. కాష్టానికి నిప్పు ముట్టించేటప్పటికి నాకు వళ్ళంతా చెమటపోసి రణకంపరమెత్తి నిలువలేక వెనుకకు వచ్చి స్పృహలేకుండా పడిపోయి నాను. వంటికిమంటసోకడంతోటే చిన్నది కెవ్వునకేకవేసి వులిక్కిపడి లేచి యేడుస్తూ క్రిందకు దిగవురికింది. అప్పుడు తండ్రి యెన్నోతిట్టి ఝామునేపటిదాకా శాస్త్రంలో చెప్పిన ప్రాయశ్చిత్తాలన్నీ చేయించి మళ్ళీపరుండబెట్టినాడట. నేను అదిచూడలేక యింటికిపరుగెత్తివచ్చినాను. నాకు ఆరాత్రి జ్వరంవచ్చి పదిరోజులదాకా నిద్దరలోనమేతూ వులికి వులికిపడుతూవుండేదాన్ని. అదిబాగా జ్ఞాపకం. ఇప్పటికీ ఆసంగతి తల పుకువస్తే భయంవేసి వళ్లుజలదరిస్తుంది. అటుతరువాత తిరిగీ పరుండ బెట్టినతరువాత మళ్ళీలేచిరాకుండా బ్రాహ్మలు వెదురుగడలతో గట్టిగా

నొక్కి-పెట్టియేమియువినపడకుండా బాజాలువాయించుచుని వేదమంత్రాలు ఘోషిస్తూ నిముషంలో దహనం చేసివేసినారట! ఆచిన్నది తరువాత పేరంటాలయి మావూరివద్దనేవకవూళ్ళో వెలిసిందట మాకాలంలో అటువంటి పతివ్రతలు వుండేవారు ఈకాలపువాళ్ళుమగడువస్తే లేవనేలేవరు. మానాడు పట్టపగలు మొగుడితో మాట్లాడితే అత్తగార్లుచంపివేసేవారు. ఈకాలపువాళ్లు అత్తామామావుండగానే మొగుడితో గుసగుసలాడుతారు. కాలమంతా చెడిపోయింది.

సత్య — అవ్వా! చాలాపొద్దుపోయింది. యీపాటికివెళ్ళిపడుకో.

అనియారాత్రి యందరువెళ్ళి పరుండి సుఖముగా నిద్రపోయిరి. సత్యవతి గ్రహణముచూచినసంగతి మఱునాటికూరంతటను వ్యాపించి ముక్కులమీఁద వ్రేళ్ళువేసికొని యెల్లవారును ఆశ్చర్యపడుచు సత్యవతికి పుట్టుబిడ్డకేమివంకయుండునో చూడవలెనని యందఱును కొండంత యాశపెట్టుకొని యుండిరి

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

సత్యవతి ప్రసవమగువఱకును చెప్పవలసినవిశేషము లేమియు లేవు. మాఘబహుళత్రయోదశినాడు సూర్యోదయమయిన రెండుగడియలకు సత్యవతిసుఖముగా పురుషశిశువును ప్రసవమయినది ఆమె తల్లిదండ్రులు పూర్వాచారమునే నమ్ముకొనియుండు సత్యకాలపువారు కారుగనుక కొమార్తెను లంకణములు కట్టక యలసటపడియున్న ప్రాణమగుటచేత బాత్రిగా నిస్సత్త్వము కలుగకుండుటకయి బిడ్డనుకన్నదినము మొదలుకొని చులకనగానఱిగెడు జావమొదలయినపదార్థములనుపెట్టుచు వచ్చిరి పూర్వము సుందరమ్మ గదిముందర నున్నట్లుగా ఇప్పుడీపురిటి యింటిముందు పాతచెప్పులు మొదలయినవేమియు కట్టఁబడియుండలేదు. గదిలో వాయువును పాడుచేసెడుకుంపటిపొగలుగాని, ఉల్లిపాతులు మొద

లయినవాని కంపుగాని, ఏదియు లేదు. మంచిగాలి వచ్చుటకయి తలుపు కొంచెమోరవాకిలిగా తెఱవఁబడియుండెను. అందుచేత తల్లియుబిడ్డయు గూడ మిక్కిలియారోగ్యము కలిగియుండిరి. ఊరివారుగుంపులుగావచ్చి బిడ్డకెక్కడమొటిమయున్నదో విచారించి యేవంకరయు లేదనిమంత్రసాని చెప్పినను మరియెవ్వరు చెప్పినను నమ్మక తప్పకయేదో వంకయుండునని పోవుచువచ్చిరి. ఆహా! జనులమూఢత్వ మిప్పటికి నిట్లున్నదిగదా?

ఇక్కడ రాజమహేంద్రవరములో నారాయణమూర్తియుభార్య పుట్టినింటికి వెళ్ళినతరువాత రాత్రియుపగలును కష్టపడిచదివిపరీక్షనిమిత్తమయి పుష్యమాసమున చెన్నపురికి వెళ్ళఁబోవునప్పుడు ముందుగా పెద్దాపురమునకు వెళ్ళి భార్యనుచూచి అక్కడ రెండుదినములుండి తరువాత కాకినాడకు పోయి అక్కడనె సముద్రపుపొగయోడ నెక్కెను. అతఁడు చెన్నపట్టణములోనున్న పదియేనుదినములును దేహమక్కడనే యున్నను ప్రాణములన్నియు భార్యమీఁదనే యున్నందున, అక్కడివినోదములను చూచుటకయి నిలిచిన తనతోడివారిని విడిచి పరీక్షయయిన తరువాత వచ్చినమొదటిపొగయోడమీఁదనే మరల బయలుదేఱివచ్చి పెద్దాపురములో నుండఁగానే రాజమహేంద్రవరములోని పాఠశాలానిర్వాహకు లొకరాతనికి నలువదిరూపాయలు జీతముగల ప్రధానోపాధ్యాయత్వమునిచ్చెదమురమ్మని జాబు వ్రాసిరి. ఆవఱకే ప్రయాణవ్యయములనిమిత్తము కొంతఋణము చేసియుండుటచేతను ముందు సొమ్ము కావలసినకార్యములు చేయవలసిన వనేకములుండుటచేతను పనిమించి పోయిన తరువాత మరలదొరకుట కష్టము గనుకను భార్యయాలోచనప్రకారముగానారాయణమూర్తిరాజమహేంద్రవరమునకువచ్చిపనికొప్పుకొనెను. ఇట్లుండఁగా చెన్నపట్టణమునుండి బీయేపరీక్షలో తేఱినట్టు తంత్రీవార్తవచ్చిన సంతోషదినముననే పుత్రజననమయిన శుభవార్త కూడవచ్చి సంతోషము నినుమడించెను. ఇరువదియొకటవ దినమున

నామకరణ మహోత్సవము నిశ్చయమయినందున నాలుగుదినములు సెలవుపుచ్చుకొని తమ్ములతోను మఱదండ్రతోను తోడఁబుట్టినవనుచుల తోను పెద్దాపురమునకు పోయి మరల వచ్చెను. చిన్నవానికి లక్ష్మీనారాయణరావని తాతగారి పేరుపెట్టిరి. కొన్నిమాసములక్రిందట నాగుల చవితికిపుట్టలోపాలుపోసికొనుటకై తల్లితోకూడ వెళ్ళినప్పుడు రామానుజమ్మ పాముకఱచిపోయినవర్తమానము తెలిసియు నారాయణమూర్తియు భార్యయు వచ్చి చూచిపోయినారుకారన్నకోపముచేతను కొమార్తెపోయినదుఃఖముచేతను నారాయణమూర్తి స్వయముగావచ్చి పిలిచినాఁడు కాఁడన్నపట్టుదలచేతను శుభలేఖవ్రాసి పెద్దతమ్ముని రామస్వామినిపంపినను నామకరణమహోత్సవమునకు వేంకటేశ్వరులును సుందరమ్మయు మాత్రము వచ్చినారుకారు. అన్నగారును వదినెగారును రాకపోయినారని నారాయణమూర్తియు భార్యయు మనసులో చాలఖేదపడిరి.

ఈలోకములో నెవ్వరును ఎల్లకాలమును సుఖముగా నుండరు. మధ్యమధ్య నేదోవిధమయిన విచారము కలుగుచుండును. ఇట్లుండఁగను సుఖముగానుండి సంతోషమనుభవించుచుండఁగానొకనాఁడుకృష్ణమూర్తి నరసాపురములోతనమేనమామకుజబ్బుగానున్నదనివినిచూచివచ్చుటకై మధ్యాహ్నము మూఁడుగంటలవేళ పడవనెక్కి గోదావరిలో సగము దూరము పోయినతరువాత కొంచెముగాలివచ్చి తెఱచాపకుకట్టినప్రాత త్రాళ్ళు తెగుటచేతను పడవవాండ్ర తెలివితక్కువచేతను పడవ యొక మూలకొరుగగా లోపలిమనుష్యులందఱునొక్కసారిగానొక్కప్రక్కకు వచ్చినందున పడవ మునిఁగిపోయినది. అప్పు డీతరాకయు గదిలోనుండి పయికివచ్చుటకు వీలుపడకయు మృతినొందినవారిలో కృష్ణమూర్తి యొకఁడు పడవమునిఁగిపోయిన పిడుగువంటిదుర్వార్త రాత్రియేడుగంటలకు రాజమహేంద్రవరమునకు తెలియఁగా, అప్పుడునారాయణమూర్తిమొదలయినవారు చిన్నపడవలు వేసికొని యాస్థలమునకుపోయి చూచిజరగిన

వైపరీత్యమునకపరిమితదుఃఖమునుపొందిరి.సీతకువివాహమయిసంవత్సర మయినను కాకపోయినను, ఇంతలో నేవైధవ్యయోగముసంభవించినది! ఆహా! విధికృతము నేమనవచ్చును! ఆవఱకు సత్యవతి పిల్లవాని కాఱవ నెల వచ్చువఱకును పుట్టినింటనే యుండ నెంచినను తనముద్దులమఱదలి కటువంటియాపదవచ్చినదన్న దుఃఖవార్త విన్నతరువాత నిమిషమయిన నచ్చటనుండ కాలునిలువక బిడ్డను తీసికొని మూడవనెలనే పడవనెక్కి యన్నగారివెంట మఱునాటికి రాజమహేంద్రవరమువచ్చి చేరెను. అప్పు డింటనెక్కడచూచినను రోదనధ్వనులతోనిండిపోయి చూచువారికిసహి తము గుండెలుపగిలిపోవునట్లుండెను. సత్యవతికి మఱదలిమీఁది ప్రేమ యపారమయినదిగనుక, ఆమెదుఃఖము మొదలేపట్టరానిదిగానుండెను; ఆమె యే సీతకు మొదటినుండియు చదువుచెప్పి కన్నకూతురువలె చూచుకొను చుండెడిది; సీతకును వదినెగారియం దటువంటిప్రేమయే. తనతల్లికడుపున పుట్టినవా రందఱిలోను సీతయేమిక్కిలిచిన్నదగుటనుబట్టి గారాబముతో పెరిగినదగుటచేతను సీతవివాహమునకు తానేకారకుఁడగుటచేతను నారా యణమూర్తియు సీతకు తటస్థించినదుర్గతి కింతంతనరానిఖేదము నొందెను. లోపల నెంతదుఃఖపడినను, ఆదంపతు లిరువురును పైకిమాత్రము తక్కిన వారివలె పెద్దపెట్టున నేడువలేదు. తోడఁబుట్టినదాని కిటువంటి గొప్ప యాపదసంభవించినదన్నమాటవిన్నను వేంకటేశ్వరులొక్కసారియైనను వచ్చిచూడక తనకూతురుపోయినప్పుడువచ్చి చూచినారుకారన్నకోపము చేత రాతిగుండెచేసికొని యూరకుండి ఆపత్సమయములో నోదార్చవల సినదానికి మాఱుగా అటువంటిసంబంధము చేసినందునకయి నారాయణ మూర్తిని దూషించుచు చేసినదాని ననుభవించవలసినదని జాబువ్రాసెను. ఆజాబులోనిమాటలాతనికిశూలములవలెనాటుకొనెను. ఆఁడుజన్మమెత్తి నను సుందరమ్మ మగనికంటెనెక్కువజాలిగుండెకలదికానిదయి కార్పణ్య మును సాధించుటకిదిసమయముచేసికొని తానుపుట్టెడుదుఃఖములోనున్న

ప్పుడు తన్నువచ్చి చూడకపోయినతరువాత తానుమాత్రమేల చూడవలె నని వారిముందఱ వీరిముందఱ ననసాగెను. విద్యామహిమ యెఱుఁగక పూర్వకాలపురీతిని మూర్ఖత్వమున పెరిగినవారు కోపమే ప్రధానము చేసికొని పగసాధించుటకే యెప్పుడును జూచుచుందురు.

పదవ ప్రకరణము.

—:o:—

ఎంతటిదుఃఖమయినను చిరకాల మొక్కరీతిగానుండదు. దినములు గడచినకొలఁదిని దుఃఖమంతకంతకుతగ్గిపోయి కడపట కనఁబడనే కనఁబడకపోవచ్చును. వచ్చినయాపదకు తాళలేక నేఁటిదినముప్రాణపరిత్యాగము చేసికొందుమన్నవారు సహితము నెలదినములలో దుఃఖము నంతను మఱచిపోయి దైవకటాక్షముచేత నేమియు నాపద రానివారివలెనే నలుగురిలోను సుఖముగా తిరుగ మొదలుపెట్టుదురు. సర్వదయాపరుఁడయినయీశ్వరుఁడు తనవిచిత్రసృష్టియందలి జీవులకుదుఃఖముశీఘ్రకాలములోనేకృశించిరూపుమాయుటకును సుఖముకాలక్రమమునపెరిగి దృఢపడుటకును తగినసాధనకలాపమును జేసియున్నాఁడు. సీతకు సంభవించిన విపత్తునుతలఁచుకొని నారాయణమూర్తియు సత్యవతియుపొందిన ఖేదమును ఆరంభదశయందు చూచినవా రెవ్వరును వారు మరల వీధిమొగమునుజూచి నలుగురిలోను తలయెత్తుకొని తిరుగుదురనుకోలేదు. అయినను వారుసహితము దినదినక్రమమున కొంతధైర్యమునవలంబించి, ఆకాలమున రాజమహేంద్రవరమున జరుగుచున్నకొన్నిప్రయత్నములను తలఁచుకొని సంప్రాప్తమయిన యాపదను పోఁగొట్టవచ్చును గదాయని విచారించి కొంచెము గుండె కుదిరియుండిరి.

ఈలోపల రామస్వామిమూలమున వారికి కొంత మనోవ్యాకులత కలుగుచుండెను. అతఁడు తగనితరగతిలోచేరినందున పాఠములను చదువశక్తుఁడుకాకయుచిన్నప్పటినుండియుభయభక్తులుగలిగియొకచోట

కాలుకుదిరికష్టపడిచదువనలవాటుపడినవాఁడుకాకయువిద్యయందుశ్రద్ధ లేకయు తిన్నఁగా పాఠశాలకు పోక మనసువచ్చిననాఁడు వెళ్ళినట్టును మనసురానినాఁడు వెళ్ళనట్టును కాలము వ్యర్థముగా గడపుచుండెను. అన్నగారదిచూచి తిన్నఁగా బడికిపోవనియు పాఠములు చదువ వనియు మందలించినప్పుడెల్లను రామస్వామి కోపగించుకొని యొకటి రెండుపూటలు భోజనముచేయక ముసుఁగుపెట్టుకొని మూల పరుండుచుండును. అటువంటిసమయములయందు సావిత్రి కలిపించుకొనివచ్చి భార్యాభర్తలిద్దఱును జేరి తిండిపెట్టవలసివచ్చినదని తమ్ముని బాధించు చున్నారనియు వాఁడేలాగుననైన లేచిపోవలెనని బెదరఁగొట్టుచున్నారనియు జగడమాడి యింట నెవ్వరో చావసిద్ధముగా నున్నట్టుగా నేడ్చుచుండును. నిజముచేత నారాయణమూర్తియే యప్పుడప్పుడు చదువుకొమ్మని తమ్ముని కూకలు వేయుచుండును గాని సత్యవతి యెప్పుడును మఱఁదిని పల్లెత్తుమాట నోటరానియ్యలేదు; 'నాయనా' 'అమ్మా' అని పిలుచుచు నెమ్మదిగా నున్నప్పుడు మంచిమాటలతో బుద్ధులుచెప్పి చదువుకొమ్మని బతిమాలుకొనుచు వచ్చుటయేకాక, అన్నగారు శిక్షించినప్పుడలిగి భోజనమునకు లేవక పరుండినప్పుడెల్లను తాననేకవిధముల రామస్వామిని బుజ్జగించి వేడుకొని భోజనమునకు లేవతీసికొని వచ్చుచుండును. ఇట్లున్నను సత్యవతి మఱఁదులను మఱఁదలిని తిన్నఁగా చూడదనియు తనమగఁడుగడించి పెట్టుచున్నాఁడని గర్వపడుచున్నదనియు ఏవో వంకలుపెట్టి సావిత్రి సత్యవతిని కానిమాటలాడుచు, ఆఁడుబిడ్డతనము నంతకంత కెక్కువ చేయుచుండెను. ఇంట విద్యాగంధమెఱుఁగని మూర్ఖురాలొకతెయున్న పక్షమున, తానెప్పుడును నెమ్మది కలిగియుండక లేనిపోని విచారములను తెచ్చిపెట్టుకొని తనయధికారము నందఱిమీఁదను జూపఁబోయి మంచివారికి నిష్కారణముగామనస్తాపమునుకలిగించుచు బాలురుమొదలయినవారి విద్యాబుద్ధులకు భంగము చేయుచు కుటుంబమున కంతకును మిత్తి

మీఁదిన యాయాసమును నష్టమును కలుగఁ జేయుచుండును. సావిత్రి తనమూఢత్వముచేత మఱఁదలిమీఁద నధికారముచూపి తిట్టికొట్టుటకు తనకు పరమస్వాతంత్ర్యముకలదనియు, ఆఁడుబిడ్డతన మెంతయధికముగా జూపిన తనకంత ప్రతిష్ఠయనియు భావించుకొని యైనదానికిని కానిదానికిని కోపపడుచు సత్యవతి నెంతసాధించుచు వచ్చినను, ఆమెమాత్ర మెన్నఁడును వదినెగారిమాట కెదురాడక యామెమనసు నొవ్వకుండునట్లు ప్రవర్తించుచు, ఆవల పసిబిడ్డను సవరించుకొన వలసినదయినను తీఱిక చేసికొని వదినెగారికికూడ నుపచారములు చేయుచుండెను సాధారణముగామనలో మూర్ఖురాండ్ర కెదుటివారు తమకెంత లోఁబడియుందురో వారిమీఁదనంతయెక్కువఅధికారమునుజూపి కేకలువేసితిరుగఁబడువారిజోలికిపోక లోకువయినవారినే బాధించుచుండుట స్వభావముగనుక సావిత్రి మఱదలినడతవిషయమయి తప్పుపట్టుట కవకాశము దొరకక పోయినను తిన్నగా ఆచారవ్యవహారములు లేవనియు భాగ్యవంతుల బిడ్డనని గర్వమనియు సిగ్గులేక పదిమందినిపోగుచేసి చదువు చెప్పుచుండుననియు గొణుగుచుండును సత్యవతి వదినెగారు తన్నెన్ని మాటలన్నను మాఱుమాటచెప్పక మనసులోనైననుకోపముపెట్టుకోకతలలోనాలుక వలె మెలఁగుచు, సీతదుఃఖము పోఁగొట్టుటయే తనపనిగా నెంచుకొని చిన్నమఱదలి సుఖమునకయి తనయావచ్ఛక్తిని వినియోగించుచు తనకు కొంచెమవకాశ మయినప్పుడెల్లను సీతకు చదువుచెప్పుచుతానుపనిచేయుచున్నప్పుడు సహితము మఱఁదలిని దగ్గఱనుంచుకొని నీతికథలు మొదలయినవి చెప్పి కొంతకాలములోనే దుఃఖము మఱచిపోవునట్లు చేసెను.

ఇది యిట్లుండఁగా రామస్వామి యింట నన్నగారుచదువుకొమ్మని బడికిపొమ్మని పోరుచుండుటవలన వేళకు భోజనముమాత్రముచేసి తలగుడ్డచుట్టుకొని పుస్తకములు చేతఁబట్టుకొని యిష్టమువచ్చిన దినమున పాఠశాలకుపోవుచు రానిదినమున నెక్కడికోపోయిచీట్లాడి సాయంకాల

మింటికి చేరుచు దినములు గడపుచుండెను. పోటీలమూలమున పాఠశాలలలో పిల్లలాడినదాటగాను పాడినదిపాటగాను ఉండెనేగాని యదపాజ్ఞలు లేవు; ఏపిల్లవానిని కూకలువేసిన వాఁడు లేచిపోయి మఱియొకపాఠశాల చేరునోయనిభయపడుచు పిల్లలుబడికివచ్చినను రాకపోయినను పాఠములు చదివినను చదువకపోయినను చూచియు చూడనట్లూరకుండుచుబాలుర చిత్తవృత్తిప్రకారమే యుపాధ్యాయులు మెలఁగుచుందురు. అత్తకాలము కొన్నాళ్లును కోడలికాలము కొన్నాళ్లును నన్నట్లు పాఠశాలలలో నిప్పుడుపాధ్యాయులకాలముపోయిబాలురకాలమువచ్చి యుపాధ్యాయులకు బాలురు భయపడవలసినదానికి మాఱుగా బాలురకే యుపాధ్యాయులు జడియుచు వచ్చిరి. అందుచేత చదువునందు శ్రద్ధగల బుద్ధిమంతులు కొందఱుతప్ప తక్కినవారు యథేచ్ఛముగా నొకపాఠశాలనువిడిచియొక పాఠశాలకు పోయి సంవత్సరములో పట్టణములోనున్న పాఠశాలలన్నియు తిరిగి యెక్కడను నాలుగుమాసములు కాలుకుదిరి చదువకయెందుకును పనికిరాక పలుగాకులయి చెడుచుండిరి. తల్లిదండ్రులు సహిత మెక్కడ తగిన యుపాధ్యాయులున్నారో యెక్కడ విద్యచక్కగా వచ్చునోయన్న విచారణముచేయుటకుసమర్థులుగాక పిల్లల కెక్కడకుపోవనిష్టముండునో యెక్కడజీతములుతక్కువగానుండునో యాపాఠశాలకు వారిమనసువచ్చినట్లు పోవవిడుచుచుండిరి. ఈప్రకారముగా తిరిగి చదువకచెడినవారిలో మనరామస్వామి యొకఁడు తమతెలివికి తగిన తరగతిలోచేరి తిన్నగా చదివి వృద్ధికాఁదగినవారు పెద్దతరగతిలో చేరి కడపట నెందుకుఁ బనికి రాకచెడిపోయినమన రామస్వామివంటివా రీనడుమలెక్క కెక్కువగుచు వచ్చిరి. అన్నగారిచేత మూడురూపాయలు దండుగపెట్టించి మధ్యతరగతిపరీక్షకు వెళ్ళి ప్రశ్నలకాగితములకెల్లను సరియైనయుత్తరములు వ్రాసినట్లు దంభములుపలికినను పరీక్షలో తేరినవారిపేరులువచ్చినప్పుడు రామస్వామిపే రందులేదు. తనకాకితములను దిద్దినపరీక్షకులు తిన్నగా

చూడక యన్యాయము చేసిరని యతఁ డెందఱిముందఱ చెప్పినను రాజకీయపాఠశాలలో నయిదవతరగతియందు చేరఁగలుగుటకావాద మెంత మాత్రమును సాయముచేసినదికాదు. అతఁడు వెనుక చదివిన తరగతిలో నేమరలచదువుదునాయనుదురభిమానము గలవాఁడయి యేపాఠశాలలోను చేరక కొన్నిదినములుగడపి తరువాత తానేదో పాఠశాలలో చేరుటకుఁ గొంచెము ప్రయత్నించెనుగాని, అన్నగారు తా నుపాధ్యాయుఁడుగానున్నపాఠశాలలోనే చేరుమని నిర్బంధపెట్టుటవలన మొదటి ప్రయత్నమునుమాని యుద్యోగముచేసి సంపాదించి కుప్పలు వేసెదననిపైలు చేరి శిరస్తాదారుగారి ననుసరింప మొదలుపెట్టెను ఆయన లంచము లుద్యోగధర్మమనియు వ్యభిచారము పురుషధర్మమనియు, తలఁచు సిద్ధాంతములో చేరినపూర్వకాలపువాఁడుగనుక, ఇప్పటిచదువును ఇప్పటివార నడతలను ఆక్షేపించుచు తనవద్దకు వచ్చువారి నడత యెట్లున్నను వారువిభూతిపెట్టుకొన్నారో లేదో చూచుటయందునుమీసములుపెంచుకొన్నారోలేదో కనిపెట్టుటయందును బొళ్ళగోచులు పెట్టుకొన్నారో లేదోవిచారించుటయందును శ్రద్ధవహించుచుండును. మనరామస్వామి యిప్పుడాయన యనుగ్రహసంపాదనమునకు తిరుగుచున్నవాఁడు గనుక, భక్తిలేకపోయినను పయికి కావలసినన్ని బాహ్యవేషములు వేసి వానితోనే పుణ్యమును పురుషార్థమునున్నదని యెంచి స్త్రీలు విద్యచదువఁగూడదనియు పురుషు లింగ్లీషు చదువఁగూడదనియు వాదింప నారంభించెను. అటుతరువాతస్నానముచేసి జుట్టు చివర ముడివైచి దేవతార్చనలు చేసిరామాయణపారాయణచేసిపగలెల్లనుభక్తాగ్రేసరులుగానుండి రాత్రివేళ భోగకాంతలయిండ్లుచేరుపెద్దమనుష్యులనుజూచి, ఆపెద్దమనుష్యులవలె తానును ప్రవర్తింపవలెననియెంచి రామస్వామియు రాత్రులు సంచారమున కారంభించెను ఇది యంతయు చూడ నారాయణమూర్తియు సత్యవతియు రహస్యముగా నాలోచించి యాతనిని దుర్మార్గమునుండి

మరలించుటకయి యుపాయము లనేకములు విచారించి, మహాలక్ష్మి మూఁడుమాసముల క్రిందటనే వ్యక్తురాలయి నందున గర్భాధానము చేయుటకు నిశ్చయించి పురోహితుఁడు పెట్టిన మంచిమూహూర్తమునం దతనికి పునస్సంధానము జరిగించిరి. ఆమఱునాఁడు మొదలుకొని యతఁడు భార్యను చదువవలదని యాజ్ఞాపించి పుస్తకము చేతముట్టినదన్న యను మానము కలిగినను శిక్షించుచు. లేనిపోని వంకలుకల్పించి చీటికిమాటికి నిష్కారణముగా కొట్టుచు, ఆచిన్నదానికి మాత్రమేకాక యన్నగారికిని వదినెగారికిని కూడ మనోవ్యధ కలిగించు చుండెను ఇఁక సమయము దొరకినదని సంతోషించి సావిత్రి పయికి బైలుదేఱి తనయాఁడుబిడ్డతన మంతయు సర్వోషురాలైన యాయబలమీఁదనే కనఁబఱుచుచు తాను స్వతంత్రించి కొట్టితిట్టి బాధించుటయేకాక మగఁడింటికి వచ్చునప్పటికి లేనిపోనివి కల్పించి కొండెములుచెప్పి యతనిచేత గొడ్డును బాదించినట్టు బాదించుచుండెను అదిచూచి నారాయణమూర్తి సహింపలేక కొన్ని దినము లప్పగారి నేమియు ననలేక యూరకుండియు పెట్టెడుబాధచూచి యొకదినము కోపముపట్టలేక యామెను మెల్లగా చాటునకుపిలిచి చీవాట్లుపెట్టెను. అప్పుడామె పెద్దనోరుచేసికొని జగడమాడి బోరుబోరున నేడ్చుచు, ఎందఱెన్నివిధముల బతిమాలుకొన్నను భోజనముచేయక తన్ను తమ్ముఁడు వెడలఁగొట్టినాడని యల్లరిచేయుచు, అమలాపురపు పడవయెక్కి సావిత్రి రెండుజాములవేళ అన్నగారివద్దకు లేచిపోయెను. ఇంట పని చేయువా రెవ్వరునులేక వేంకటేశ్వరుఁడు రెండుమూడుసార్లు లీవటికే చెల్లెలిని తనయొద్దకురమ్మని వర్తమానములు పంపెను. ఇక్కడ నెంత సౌఖ్యము కలిగియున్నను సావిత్రి ప్రేమయంతయు అన్నగారిమీఁదను వదినెగారిమీఁద నేయుండి వారియొద్దనే యుండవలెనని యాలోచించు చుండెను. మూర్ఖులకు మూర్ఖులతోఁ గలిసినట్లు మంచివారితో నెప్పుడును కలియదు. కప్పకు బురదనీళ్ళింపయినట్లు పన్నీరింపగునా!

పదునొకండవ ప్రకరణము.

ఉపాధ్యాయుఁడుగా నున్న కాలములో సహితము నారాయణ మూర్తి యేమియు చదువక యూరక కాలముపుచ్చ లేదు. ఉదయకాల మునందును రాత్రులును చదివి యాసంవత్సరమే యతఁడు మండల న్యాయసభయందలి ప్లీడరుపరీక్షకు వెళ్ళెను. అప్పుడప్పుడు సూరమ్మ మూలముననను రామస్వామిమూలముననువచ్చు గృహచ్ఛిద్రములచేతను కృష్ణమూర్తిపోయిన విచారముచేతను చదువు తిన్నగా జరగ నందున పరీక్షలో తప్పిపోదునని యతఁడు భయపడుచు వచ్చెనుగాని తుదకేలా గుననో దానికిరావలసిన సంఖ్యవచ్చి పరీక్షయందుఁ గృతార్థుఁడయ్యెను. ఇప్పుడున్న జీతము పోఁగొట్టుకొని న్యాయవాది యుద్యోగములో ప్రవే శించినచో వచ్చుబడియుండునో యుండదోయని సంశయించి నెలదినము లాలోచించి తుదకొక నిశ్చయము చేసికొని యెట్లోకష్టపడి యొకనెల జీతముమాత్రము చేతిలో నిలువయుంచుకొని స్కూలుమేష్టరు పనిలో ప్రవేశించిన పదునాలుగుమాసములకు డిస్ట్రిక్టుకోర్టులో పట్టాపుచ్చు కొనెను. పట్టాపుచ్చుకొన్న మొదటినెలలోనే యతనికి ముప్పదిరూపా యలు దొరకెను. రెండవనెలలో రాఁబడి దానికి రెట్టింపయ్యెను. మూఁడవ మాసమున నూటయిరూపాయలవఱకును దొరకినవి. ఈప్రకారముగా మాసక్రమమున ఆదాయముహెచ్చి సంవత్సరము లోపలనె నెలకు రెండువందల రూపాయలవఱకును దొరకనారంభించెను. తమ సామర్థ్య మును విచారింపక కొందఱు పనిలోప్రవేశింపకముందు తాము సంపా దింపఁగలమో లేమోయని యధైర్యపడుదురుగాని నిజముగా పనిలో ప్రవేశించినతరువాత విశేషశక్తిమంతులు కాకపోయినను న్యాయము గాను పూనికతోను పనిచేసినయెడల తామనుకొన్నదానికంటె నధికము గానే సంపాదించుటకు శక్తులగుదురు. ఇప్పుడు మననారాయణమూర్తి

గట్టిప్లీడరని ప్రసిద్ధిపొందెను; అతఁడు తనయొద్దకువచ్చిన కక్షిదారులతో నెమ్మదిగామాటాడి పల్లెలనుండివచ్చినవారు కొంచెమెంతవిసుగు పుట్టించినను కోపపడక శాంతత నవలంబించి యడిగినదానికెల్లను సమాధానము చెప్పి తెలిసికోవలసిన సంగతులనన్నిటిని తెలిసికొని వారిని పంపి వేయుచుండును; మొట్టమొదటనే ఫీజు ఖండితముగా నిర్ణయించుకొని ముందుగాకొంత పుచ్చుకొనునేకాని పూర్వకాలపు ప్లీడరులవలె తక్కువ ఫీజు మాటాడుకొని యక్రమముగా స్టాంపుల పేరుచెప్పియు, ఇతరుల కియ్యవలసిన మామూళ్ళపేరు చెప్పియు చిల్లిగవ్వయైన నధికముగా పుచ్చుకొనఁడు; ఎన్నఁడును సాక్షులకు తప్పుసంగతులను బోధించుటగాని దొంగపత్రములను ప్రోత్సాహపఱచుటగాని దురాలోచన చెప్పుటగాని వచ్చెడివి లక్షరూపాయలు పోయినను చేయఁడు; అందుచేత జమీందారులును కలహములను పెంచుచు నూరూరఁదిరిగివ్యాజ్యములు తెచ్చెడి యేజెంట్లును ఈయనయొద్దకురారు; అయినను వ్యవహారముతో సంబంధించిన కాగితములను దానికనుకూలమయినచట్టములనుదిట్టముగా నింటివద్ద చదువుకొనివెళ్ళి న్యాయసభకు వెళ్ళినతరువాత న్యాయాధిపతి యిష్టమునుబట్టి మోమోటపడి యూరకుండక తనపక్షముననున్న సాధనములను కనఁబఱిచి చక్కఁగా వాదించుటవలన మంచివారనేకు లీతని వద్దకే వచ్చుచుండిరి ఈప్రకారముగా మంచిపేరు సంపాదించి స్థిరపడిన తరువాత నతఁడొక మంచియిల్లు పదిరూపాయలకద్దెకు పుచ్చుకొని దానికితగినట్టుగా బల్లలు కుర్చీలు మొదలగువానిని సంపాదించెను; ఇంట వంటచేయుట కొకబ్రాహ్మణుని పనిచేయుట కొక బాపనక్కను కుదిరిచెను; వ్యవహారపుపని చూచుట కొకగుమాస్తాను రాత్రులు దీపములు వెలిఁగించుట మొదలయినపనులుచేయుట కొకచాకలివానినిఏర్పఱిచెను; తాను సాయంకాలమునందు ప్రతిదినమును సంగీతము నేర్చుకొనుటకు జీతమిచ్చి యొక పాటకుని నేర్పఱుచుకొనుటయేకాక సీతకును సత్యకు

కిని విద్యనేర్పుటకును ప్రవీణురాలయిన యొకజాతిస్త్రీని నియమించెను. ఈప్రకారముగా సకలసుఖములను కలిగియున్నకాలములో సహితము సత్యవతి పనిపాటులుచేయక కాలమువ్యర్థముగాఁ గడపునదికాదు; ఇంటి వెచ్చములను పశువులసంరక్షణమును తానేస్వయముగా విచారించుచు, కానయినను వ్యర్థముగా వ్యయమగుటకోర్వక, సేవకుల జీతబత్తెములు తనచేతిమీఁదుగానే యిచ్చుచుండును; చల్లపాటువేళ పూలచెట్లలో త్రవ్వియు నీళ్ళుపోసియు చెమ్మటపట్టునట్లు పనిచేయుచుండును; తీఱికయున్న కాలములో నిరుగుపొరుగుల స్త్రీలకు విద్యచెప్పియు బుద్ధిచెప్పియు కావలసిన యితరసాహాయ్యముచేసియు సాధ్యమయినంత మేలుచేయుచుండెను. అందుచేత చుట్టుపట్ల కుటుంబములలో నెల్లను వింతయయిన మార్పుగలిగి యెన్నోకలహములడఁగిసుఖము హెచ్చసాగెను. చూచితిరా యొక్కయుత్తమాంగనవలన నెందఱి కెన్నివిధములలాభము కలుగుచున్నదో! దీనినిజముపతటస్థించిన మీరందఱును సత్యవతివలె ప్రవర్తించుటకు ప్రయత్నపడుఁడు ఆవీధియందుండు స్త్రీలకందఱికిని సత్యవతియన్న ప్రాణముగానుండెనుగనుక, ఎవ్వరేమంచివస్తువు దొరకినను సత్యవతికి తెచ్చియిచ్చుచుందురు, ఎవ్వరే క్రొత్తనగ చేయించుకొన్నను సత్యవతికి ముందుగా చూపుచుందురు; వారికేకష్టమువచ్చినను పరుగెత్తుకొనివచ్చి యామెతో చెప్పుచుందురు; పిల్లలకు కొంచెము జబ్బుగానున్నచో ఆమె నాలోచన యడిగిపోవుచుందురు మగఁడు కాని అత్తకాని, వదినెకాని, కొట్టినను తిట్టినను వచ్చి ఆమెతో చెప్పుకొని యేడ్చినప్పు డామె వారిని మంచిమాటలతో నోదార్చి బుద్ధిచెప్పి సంతోషపెట్టి మరలపంపివేయుచుండును; ఇరుగుపొరుగువారు జగడమాడి తనతో చెప్పుకొనవచ్చినప్పు డెవ్వరికి చెప్పవలసినట్టు వారికిచెప్పి సమాధానపఱిచి వారినినవ్వుమొగములతో పంపివేయుచుండును ఎవ్వరైన దుర్మార్గమున ప్రవేశించిన యెడల సాధ్యమైనంతవఱకుప్రయత్నముచేసి నయమునభయమున వారికి

బుద్ధిచెప్పి వారినిమంచిత్రోవకు తెచ్చుచుండును; ఎంతబీదవారికైనను రోగములుకాని యితరకష్టములుగాని వచ్చినప్పుడు వారియిండ్లకు తాను పోయి యాదరించి పథ్యపానములువిచారించి వారిబిడ్డలను తనయింటికి తీసికొనివచ్చి బుజ్జగించి తిండిపెట్టించుచుండును. ఈప్రకారముగాసుఖము గానున్నకాలములోనే మరల సత్యవతికి గర్భమునిలిచెను అయినను సుఖమెల్లకాలము నొకరీతిగా సాగదు సుఖములో కష్టమును కష్టములో సుఖమును నడుమనడుమ వచ్చుచునేయుండును గుండెలలో నొప్పివచ్చి యొకనాఁటిరాత్రి యకస్మాత్తుగా సత్యవతితండ్రి రాఘవయ్యగారు స్వర్గస్థులయిరి. దుఃఖవార్తలను పెంచిచెప్పుట వినువారికిని వ్రాయువారికిని కూడ కష్టముగానుండునుగనుక, ఆకుటుంబమునకుఁ గలిగినవిచారమును వారువారూహించుకొనుటకే విడిచిపెట్టెదను.

పదమూడవ ప్రకరణము.

సత్యవతి తండ్రిమరణవార్తను విన్నప్పుడు సామాన్యస్త్రీలవలె ఱొమ్ముబాదుకొనియు తలవిరియఁబోసికొనియు పెద్దపెట్టున నేడువలేదు. కాని దుఃఖమును లోపల నెమ్మింగి విన్నచోటనేచతికిలఁబడి గోడనానుకొని మాటలేక కన్నులనీరుకార్చుచు కూరుచుండెను ఆమె కేకలుపెట్టియేడువలేదని యామెకు దుఃఖము తక్కువయని యెవ్వరును తలఁపఁ గూడదు. దహించుకొనిపోయెడి యామెమనసులోని పరితాపమును హృదయము చొచ్చి చూడవలసినదేకాని మఱియొకవిధముగా గ్రహించుటకు శక్యము కాదు. నారాయణమూర్తియు మామగారినిమిత్తముమనసులోమిక్కిలి ఖేదపడెనుగాని పయికిమాత్రము గంభీరముగానే కనఁబడెను.

సత్యవతి లోపల తన కెంతదుఃఖమున్నను పయికికనఁబడనియ్యక పెనిమిటికిని బిడ్డకును నవ్వుమొగముచూపుచు గుట్టుగానుండెను. కాని మనోవ్యాధిమాత్రము లోలోపల తనపనిచేయక మానినదికాదు. గర్భ

వతియయి యుండుటవలన ఆమె దేహము కృశించినసంగతి నెవ్వరును కని పెట్టినవారు కారు. ఇప్పుడు పిల్లవానికి రెండవయేడుగనుక మెల్ల మెల్లగా నడచుచు పరుగెత్తఁబోయి పడుచు లేచుచు కొంచెము తప్పు మాటలాడుచు ముద్దులమూటకట్టుచుండెను. పిల్లవాని ముద్దుమురిపెములను జూచుచున్న సంతోషముచేత సత్యవతి యాప్రకారముగా నిలువఁబడనే కాని లేనియెడల వెంటనే మంచమెక్కి యుండును. ఆమెకు నెలలు నిండిన తరువాత నొకదినమున సుఖప్రసవమై యీసారి చిన్నకొమార్తెను గనెను. ఈసారి జాతివైద్యము తెలిసిన సమర్థురాలయిన మంత్రసాని దాపుననేయుండెను. ప్రసవగృహము విశాలమయినదిగాను శుద్ధవాయువు ప్రవేశించుమార్గములు గలదిగాను ఉండెను. శరీరారోగ్యమునకు భంగము కలిగించి కుంపటిపొగలు మొదలైనవేమియు లేవు. ఈప్రకారముగా పైసౌఖ్యము లెన్నియున్నను లోపల నెమ్మదిలేకపోవుటవలన నీళ్ళాడిన నాలవదినముననే జ్వరమును తలనొప్పియువచ్చి సత్యవతి కంతకంతకు జబ్బుచేయనారంభించెను నారాయణమూర్తి యెంత సొమ్మువ్యయపోయి ఘనవైద్యులచేత మందులు వేయించినను దేహము స్వస్థపడక దినదినక్రమమున శరీరమునిండను నొప్పులుపుట్టి మఱపుచెలుపులుపుట్టి రాత్రులు తప్పుమాటలుకూడ రాసాగెను. ఆమె కొన్నిసమయములయందు దేహస్మృతిలేక యీలోకమునే మఱచియుండును. ఈ ప్రకారముగా కొన్నిదినము లున్నతరువాత వైద్యులుసహిత మామె జీవించునన్న యాశనువదలి దైవముమీఁద భారమువేసి మందులను మాత్రమువేయించిపోషణమునిమిత్తములోపలకుజావనుమాత్రముగంటకొకపర్యాయ మిప్పించుచుండిరి. మొట్టమొదట వమనముల మూలమున జావసహితము లోపల నిముడకపోయినను క్రమముగా జావకొంచెమిమిడి కొంతసుగుణముగపడెను. ఆకాలములో సీతయు సుబ్బమ్మయును వదినెగారి మంచమువద్దనే సదా కనిపెట్టుకొనియుండి యామె కుప

చారము చేయుచుండిరి. రామస్వామి యుదయకాలమునం దొకసారి గదిలోకివచ్చిచూచి బుడిబుడిరాగములు తీసిపోవుచువచ్చినను మయిల పడుదునన్న భయముచేత భోజన మయినతరువాత తాను గదిద్రొక్కి చూడక భార్యను సహితము పోనీక నిర్బంధ పెట్టుచుండును. మహాలక్ష్మి నిజముగా సత్యవతిని కన్నతల్లివలెఁ జూచుకొని ప్రేమింపుచుండునుగనుక తానులోపలికిపోకుండనిలుచుటకు మనసొప్పక మగనికి వెఱచి యాతఁడింట నున్నంతవఱకూరకున్నను మగఁడుగడపదాటినతోడనే యప్పగారిగదిలో నికివెళ్ళి మొగమునకుకొంగడ్డము పెట్టుకొని యేడ్చుచు దిగులుపడినిలుచుం డును ఇఁక నారాయణమూర్తి తనపనిమానుకొని రాత్రియునుపగలును భార్యమంచమునద్దనేయుండి నిద్రహారములుమాని రాత్రి రెండుజాముల వేళనైనను వైద్యునికొరకు పరుగెత్తుచు వైద్యుఁడేపథ్యపునస్తువుకావలె నన్న దానినిమిత్త మప్పుడేపోయి తెచ్చుచుండును ఇప్పుడుసత్యవతిచెంద్ద కావలియుండుటకుఁగాని పథ్యపానము లమర్చుటకుఁగాని వైద్యునియొద్ద మందుమాకులు తెచ్చుటకుఁగాని పరిచారకులకుకఱవులేదు. ఆమె నెఱిఁగి యున్నంతవఱకుపట్టణములోనామెమీఁదప్రేమలేనివారెవ్వరును లేరుగనుక ఎంతోమంది రేయింబగళ్ళు గుంపులుగుంపులుగావచ్చి సత్యవతిస్థితిచూచి కంటతడిపెట్టుచు, ఆమెకు కావలసినదానిని తెచ్చుటకయి సిద్ధముగనుం దురు. సత్యవతి తెలివిగలిగియున్నసమయములలో గ్రుడ్లనీరుగ్రుక్కుకొనుచు నిలుచున్న పెనిమిటివంకఁజూచి విచారముమాని సభకుపోయి పనిచూచు కోవలసినదనియు, తనకువచ్చిన ప్రాణభయమేదియు లేదనియు, సీతను జూచి భోజనమునకు వెళ్ళవలసినదనియు, సుబ్రహ్మణ్యమునుజూచి పరుండ వలసినదనియు, మహాలక్ష్మినిచూచి యేడువవలదనియు, పరిచారకులను జూచి యేడుపుమాని వెళ్ళి పనిపాటులు చూచుకోవలసినదనియు, ఇరుగు పొరుగువారలఁ జూచి నానిమిత్తము మీ కందఱకును శ్రమకలిగినదికదా యనియు, కొన్నిసమయములయందు సంజ్ఞలతోను కొన్నివేళల హీనస్వ

రముతోను చెప్పుచుండును ఆమెనోటినుండి యామాటలు వచ్చునప్పు డెల్లవారిగుండెలునుపగిలి దుఃఖము లోపలినుండి పొరలిపొరలిరాఁగా కష్టమునిూఁద నిలుపుకొని నడవకాళ్ళాడక కదలిపోవబుద్ధిపుట్టక చిత్రపుప్రతిమలవలె నిలువఁబడి కన్నుల నీరువిడుచుచుందురు. కొన్నిదిము లీప్రకారముగా నున్నతరువాత దైవానుగ్రహమువలన రోగము మరలుముఖమునకు రాఁగా, అందఱికిని కొంత యాశపుట్టి ముఖములు తెలివొంద నారంభించెనుగాని యామె నట్టింటకాలుపెట్టి మెల్లగా తిరుగఁగలుగునప్పటికి మూఁడుమాసములు పయిగా నయినది ఈకాలములో చంటిపిల్లనుపోతపాలుపోసి పెంచుటయు, ఎడబిడ్డను తల్లికొఱ కేడువకుండ ననునయించి బెంగ పెట్టుకొనకుండఁ జేయుటయు, తల్లి వ్యాధినిమిత్తమయి పడిన కష్టముకంటెను హెచ్చయ్యెను. అంతకాలమును వైద్యుఁడామెను నీళ్ళు పోయనియ్య లేదు. ఈమూఁడు మాసములలోను నారాయణమూర్తి యొక్కసారియైనను సభకుపోయి పనిచూడనందున కక్షిదారులు మఱియొక న్యాయవాదియొద్దకు పోవలసినవారయిరి. అన్నగారితోఁ గూడ సుబ్రహ్మణ్యము చదువుమానుకొని యింటనేయుండి తనతోఁగలిసిచదువుకొను సోమసుందరమును తానును సత్యవతి కుపచారములు చేయుచుండిరి. సత్యవతికిస్నానమయినతరువాత నారాయణమూర్తి వైద్యునికి తానార్జించినదానిలో నిలువయున్న రెండువందల రూపాయలనిచ్చి యాతని ఋణమును తానెన్నటికిని తీర్చుకోలేనని పెక్కువందనములు చేసెను. అంతరోగమువచ్చి నిమ్మళించినతరువాత నుత్సవముచేసి నామకరణము చేయ బుద్ధిపుట్టక యూరకే పిల్లదానిని ముత్తవతల్లిపేరిట శ్యామలాంబ యని పిలువసాగిరి. సత్యవతికి దేహము స్వస్థపడినందునకయి పట్టణములోనివా రందఱును తమయింట నెవ్వరికో ప్రాణాపాయము వచ్చి బ్రతికినట్లుగా సంతోషించిరి. భూమిమీఁద జన్మమెత్తినతరువాత పురుషులయినను స్త్రీలయినను సకలజనులచేతనీరీతినిగదా మంచివారనిపించుకోవలెను!

ప దు మూ డ వ ప్ర క ర ణ ము.

సత్యవతి కంతకంతకు దేహమున రక్తముపట్టి బలమురాసాగెను గాని నారాయణమూర్తి మాత్రము భార్య జబ్బుగానున్న దినములలో రాత్రులునిద్రలేకపోవుటవలనను వేళపట్టునభోజనములేకపోవుటవలనను ముఖ్యముగా మనసులోని చింతలవలనను దేహమంతకంతకు శుష్కించి పాలిపోయి తిన్నయన్న మఱుగక కాళ్ళనొప్పులును గుండెలలోబరువును గలిగి నీరసింపసాగెను సత్యవతికి రోగ మెక్కడ తిరుగఁబెట్టునో యను భీతిచేత నతఁడు తనదేహస్థితిని భార్యతోఁజెప్పక దాఁచెనుగాని చెప్పక పోయినమాత్రమున రోగమడఁగియుండునది కాదుగనుక సత్యవతి యది గ్రహించి మగనిబలహీనతను చిక్కిపోవుటను కనిపెట్టి లోపల దుఃఖపడి శీఘ్రముగా వైద్యుని పిలిపించి యౌషధము పుచ్చుకొండని నిత్యమును తొందరపెట్టసాగెను అతఁడు పదిదినములాస్థితిలోనే సభకు వెళ్ళి పని చూచుచుండుటకు ప్రయత్నించెనుగాని, ఆయాస మెక్కువయై యక్కడ కూరుచుండలేక యొకదినమింటికివచ్చి నాటినుండియు మరలవీధిమొగము చూచుటకైనను శక్తుఁడు కాకపోయెను ఆతనివ్యాధి దినములలోకుదురునదికాదనియు వైద్యము మొదలైనవానికయి విశేషధనము కావలెననియు సత్యవతి మొదటనేకనిపెట్టి యేలాగుననైనను ఇంటివ్యయము తగ్గింపవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. ఔషధమునిమిత్తమయి తక్షణము ముప్పది రూపాయలు కావలసివచ్చెను. నారాయణమూర్తిపెట్టెలో నాలుగురూపాయలకంటె నెక్కువ లేవు. ఈవఱకు సంపాదించినదానిలో నిలువచేసినదంతయు సత్యవతిరోగముక్రిందనే కర్చుపడిపోయినది. వడ్డీయిచ్చి ఋణముచేయుట సత్యవతికెంతమాత్రమును ఇష్టములేదు. అందుచేత సత్యవతి తనపుట్టినింటివారు పెట్టిన నగయొకటి యేఁబదిరూపాయలకు విక్రయించి మందులనిమిత్తము వైద్యునికిచ్చెను. ఆరూపాయ లెక్కడ తెచ్చితివని నారాయణమూర్తి భార్యనడిగెనుగాని యామె చెప్పక యిటువంటి విష

యములలో మీరిప్పుడు మీమనస్సు నాయాసపెట్టవలదనియు మీదేహము స్వస్థపడినతరువాత అన్నియుసావకాశముగా చెప్పెదననియుమాత్రము చెప్పెను. అటుతరువాత నొకనాఁడు సత్యవతి భర్తతో నాలోచించి సాధకబాధకముల నాతనికిబోధపఱిచి,ఆతనిసమ్మతినికర్తవ్యమును నిశ్చయించి, ఒకనాఁడు బ్రాహ్మణుని బాపనక్కను మెల్లగాపిలిచి తమ స్థితిని వారికి తెలిపి కొంతకాలము మఱియొకచోట పనిచూచుకొండని వారితో చెప్పెను. వారామెమాటలువిన్నతోడనేలోపలినుండిదుఃఖము పొరలిపొరలి వచ్చి కన్నీరు వఱదలుగట్ట నేడ్చుచు బాబయ్యగారివ్యాధి కుదురువఱకును తాముజీతమక్కఱలేకయే పనిచేసెదమనియు కావలసియున్నయెడల తమవద్దనున్నరూపాయలను కూడ నిచ్చెదమనియు వారు బహువిధముల వేఁడుకొనిరి కాని సత్యవతి వారిని మంచిమాటలతో నూరార్చి కన్నుల నీరుకార్చుచు ఎంతోకష్టముమీఁద వారినిసమాధానపఱిచి కొంతకాలము మఱియొకచోట నుండుటకు వారినిఒప్పించెను. తామెక్కడనున్ననువచ్చి నిత్యమును దంపతులకుపచారముచేసిపోవుచుండుటకుమాత్రము సెలవిమ్మని యామెను వేఁడుకొని, ఆమెచేత నావరమును పొంది మనసుకొంత సమాధానపఱచుకొని, పసిబిడ్డలు తల్లిదండ్రులను విడుచునప్పుడు దుఃఖించునట్లు దుఃఖించుచు ఆవలకుపోయిరి. అటుతరువాత సత్యవతి యొకరితరువాత నొకరినిగా పరిచారకుల నందఱిని తప్పించెను. కానివారందఱునామెయందుమాత్రస్నేహముగలవారయిప్రతిదినమును రెండుమూఁడుసారులువచ్చికొంతసేపుకూరుచుండితాము చేయవలసినపని యేమయిన నున్నదాయని యడిగి పోవుచుండుదురు. అటుతరువాత స్థలము మార్పవలయునని నిశ్చయించి సత్యవతి యావీధిచివరనే చిన్నదైనను మంచిగాలి వచ్చుట కనుకూలముగా నున్న మఱియొకయింటిని రెండురూపాయలకద్దెకుపుచ్చుకొని యక్కడకుకుటుంబసహితముగా వెళ్ళి ప్రవేశించెను. ఈక్రొత్తయింటిలో ఇప్పుడున్నబల్లలు కుర్చీలు మొదలైన

వాని నుంచుకొనుటకు చోటులేదుగనుక ముఖ్యముగా కావలసిన వాని నుంచుకొని తక్కినవానినన్నిటిని రమారమి నూఱురూపాయలకమ్మివేసిరి.

ఈసమయములోనే సూరమ్మ రజస్వలయయ్యెను. సత్యవతియేమియు లోపము లేకుండ జరపవలసినలాంచనములుజరిగించినను సూరమ్మతల్లి తనకొమార్తెకన్నియు లోపముజరుగుచున్నవనియు ముద్దులునుముచ్చటలును వేడుకలును తిన్నగా జరగలేదనియు అల్లరి చేయనారంభించెను. మూఢురాండ్రు తమ వేడుకలను కార్యములనే చూచుకొందురు గాని యెదుటివారి యానుకూల్యమును సాధకబాధకములను లేశమయినను విచారింపరు అటువంటి విచారసమయములోనే యాదంపతులు తమ కష్టము నొకమూలపెట్టి సూరమ్మయొక్కతల్లినిర్బంధముచేతను సాధింపుచేతను సుబ్రహ్మణ్యముయొక్క గర్భాధానముసహితము చేయవలసినవారయిరి ఎంతచేసినను కృతజ్ఞతలేక, అప్పటిస్థితిని విచారింపక, ఆ గయ్యాళి రెండుపిండివంటలు చేయలేదనియు తనకొమార్తెకు పెట్టిన మధురచీరమంచిదికాదనియు కొంగున రెండురూపాయలే కట్టినారనియు అతృప్తికరమయినమాటలనని యావధూవరుల మనస్సునకు ఖేదముకలిగింపసాగెను. ఓమూఢత్వమా! ఆహా! నీప్రభావ మెంతయనిర్వాచ్యమైనది! నీవున్నచోట వివేకాదులు తలచూపనైనను లేవుగదా!

ఇప్పుడు ఘనవైద్యుఁ డౌషధమిచ్చుచున్నను, నారాయణమూర్తి కేమియు నిమ్మళముగా లేదు విరేచనములుకూడ నారంభమయి, అన్నహితములేక యాకలిమందగించెను. వైద్యుఁడొకజబ్బున కౌషధమిచ్చిన మఱియొకజబ్బు ప్రబలుచుండెను. ఇటువంటి సమయములో సత్యవతి మనస్సుయొక్క స్థితినివర్ణించుట కెవ్వరికిని శక్యముకాదు. నిప్పులలోవేసి పొరలించినను, ఆమెమనసున కంతపరితాపము కలుగదు. అంతదుఃఖమున్నను అదియంతయు లోపల దిగమ్రింగి పయికి ధైర్య మవలంబించి సంతోషముగానున్నట్టే భర్తకు కనఁబడుచుండును అయినను క్రొత్తగా

రక్తముపట్టుచున్న యామె దేహము మరల క్రమక్రమముగా శుష్కించి మగఁడధైర్యపడకుండుటకై పయికిలేనినవ్వు తెచ్చిపెట్టుకొనుచున్నను ముఖమునందు విచారలక్షణములు స్పష్టముగా కనఁబడసాగెను ఆమె మొగమునుచూచినప్పుడు భర్త కెంతచింతకలిగినను రెండవవయిపునకు తిరిగికంటతడిపెట్టునేకాని యామెచూచునట్లుగా నెప్పుడునుదుఃఖపడఁడు. ఒకానొకసమయమునందు సత్యవతికి దుఃఖము పట్టశక్యముకానియెడల, ఆమెయేదోపనికల్పించుకొని దొడ్డిలోనికి దూరముగా వెళ్ళి యెవ్వరును చూడకుండనింతసేపుదుఃఖపడి కన్నులనీరుతుడుచుకొనిభర్తృసేవచేయుట కయి మరల వచ్చుచుండును. ఈసమయములో సుబ్రహ్మణ్యమేమో యన్నాఁడనికోపగించుకొనిసూరమ్మతల్లి యెవ్వరితోను చెప్పకుండకొమార్తె నిక్కడదిగవిడిచి తనపుట్టినింటికి లేచిపోయెను. అందుచేత సూరమ్మ యుదయాస్తమానములు తల్లికొఱకు శోకములు పెట్టుట కారంభించి రోగికి నిద్రకూడ లేకుండఁజేయును. సత్యవతి పిల్లలను సవరించుకొనుటకు తోడుతా నెప్పుడును పెనిమిటివద్దనుండి యుపచారములుచేయవలసివచ్చు చుండుటచేతను మగనిబాధవలన మహాలక్ష్మి యేపనిచేయుటకును వల్ల కాకపోవుటచేతను, మగఁడింటలేనప్పుడయిన పనిచేయుటకై సాహసించి వచ్చినను వేవిళ్ళమూలమున శక్తురాలు కాకపోవుటచేతను, గయ్యాళి యైనసూరమ్మ యుండియు లేనిదానితోనే సమానమయిన దగుటచేతను, ఇంటిపనియంతయుసీతమీఁదనేపడెను. ప్రాణసమానురాలయిన ముద్దుల మఱఁదలాప్రకారముగా కష్టపడుట సత్యవతి కెంతమాత్రమును ఇష్టము లేకపోయినను చేయునదిలేక మఱఁదలికొఱకుకూడ లోపలఁగొంతవ్యసన పడుచు పథ్యపానములు చేయుటలో అవకాశమున్నప్పుడెల్లను సీతకు కొంతతోడుపడుచుండును. సుబ్రహ్మణ్యము కావలసినప్పుడెల్లను వైద్యు నింటికి వెళ్ళి మందులు తెచ్చి యిచ్చుచు, పథ్యమునకు కావలసినపాలు మొదలైనవి తెచ్చియిచ్చుచు, బాహ్యాదులకు వెళ్ళవలసివచ్చినప్పు డన్న

గారిని లేవఁదీసి పరుండఁబెట్టుచు కష్టపడుచుండెను. ఈకష్టకాలమునం దాతనిసహపాఠియగుసోమసుందరముకూడఆపద్బంధువై సుబ్రహ్మణ్యముతో సమానముగా కష్టపడి సాయము చేయుచుండెను. ఆవఱకు బంధుత్వమును తెలుపుకొని విందులు కుడిచిపోవుచుండెడిబంధువు లొక్కరును కష్టకాలములో మొగము కనఁబఱచ లేదు. పరమమిత్రులుగా నగపడినధనికులును తా మేమయిన బదులియ్యవలసివచ్చునేమోయని యింటికి వచ్చుటయే మానివేసినారు. ఒకటితరువాత నొకటిగా సత్యవతి నగలన్నియు వర్తకులపా లయినవి. ఇంటనన్నగా రంతజబ్బుస్థితిలో నున్నను చీమకుట్టినట్ట యిననుండక యివి లేవనియు అవి లేవనియు వంకలు పెట్టి యే లాగుననో భోజనముచేసి తెచ్చెడిదిచిల్లిగవ్వ లేక పోయినను వేళకు వెళ్ళక పోయినయెడల శిరస్తాదారుగారు కోపపడుదురని భార్యమీఁద నాలుగు కేకలు వేసి రామస్వామియిల్లుపట్టక నిర్విచారముగాతనస్నేహితులలో కూడ తిరుగుచుండెను. తమ్మునికి మిక్కిలి జబ్బుచేసిన దనివిని సావిత్రి యిప్పుడు మరలవచ్చినది అందుచేత సీతకిప్పుడు కొంత విశ్రాంతి కలిగి పదినెగారితోకూడ అన్నగారివద్ద కనిపెట్టుకొనియుండుట కవకాశము కలిగినది. ఇప్పుడుచేతనున్నడ బ్బంతయు వ్యయపడినందునను, అమ్ముటకు సత్యవతిశరీరమున నేమియు లేకపోయినందునను, తిండికి కావలసినంత మందియున్నను గడించితెచ్చుప్రయోజకులొక్కరును లేనందునను, ముందెట్లు జరుగునోతోచక సత్యవతి సీతతోను సుబ్రహ్మణ్యముతోను రహస్యముగా చెప్పివ్యసనపడెను. సుబ్రహ్మణ్య మాదినముననే వెళ్ళి తానుదినమున కొకగంటచొప్పున రాత్రులింటివద్దఒక్కధనికునికొమారునకు విద్య చెప్పునట్లును వారు నెలకునాలుగురూపాయ లిచ్చునట్లును నిర్ణయించుకొనెను. సీతకూడ తానుకొంతవఱకు చదువెఱిఁగిన దగుటచేతను, కుట్టుపనియందు కొంతప్రవీణతకలదియగుటచేతను, అప్పుడురాజకీయపాఠశాలలోనివిద్యార్థులు క్రొత్తగా ఇన్నీసుపేటలోపెట్టినబాలికాపాఠశాలయం దుపాధ్యాయి

నిగా ప్రవేశింప నిశ్చయించుకొని, అన్నగారికిని వదినెగారికిని తనయభి ప్రాయముచెప్పి వారియనుమతిపొంది, తెలియనివారు తన్నొకవేళపరిహ సించి దూషించినను వారిమాటలుపాటిచేయరాదనిమనసు దృఢపఱచు కొని దరఖాస్తు వ్రాసి పాఠశాలాకార్యనిర్వాహకుల కిమ్మని సుబ్రహ్మ ణ్యముచేతి కిచ్చెను. ఇంతలో నారాయణమూర్తిగారికి దేహారోగ్యము తప్పియున్న దన్నవర్తమానము విని చూడవచ్చిన కక్షిదారుఁ డొకఁడు వారిస్థితిని జూచి మిక్కిలివ్యసనపడి యేదోవ్యాజ్యములో తాను బాకీపడి యున్నఫీజు నూఱురూపాయలను సత్యవతిచేతి కిచ్చెను. మంచివారి కెప్పు డును దైవమేదో యొకరీతినిసాహాయ్యము చేయుచుండును. ఈయాపత్స మయమం దందఱునుకృతఘ్నులుగా నేయున్నారనిదీనింజదువువారుభావిం పవలదు. వంటబ్రాహ్మణులు మొదలయిన సేవకులు వచ్చి యేపని చెప్పి నను చేయుటకు సిద్ధముగానుండి తమయజమానుని నిమిత్తమయి కంట తడిపెట్టనిదినము లేదు. ఇరుగుపొరుగులవారును వారివలన ఉపకారము పొందిన యితరులును కృతజ్ఞతగలవారై యనుదినమును విరామము లే కుండవచ్చి చూచిపోవుచునేయున్నారు కొంతకాలము వైద్యుఁడుసహిత మతఁడు జీవించునోలేదో యన్న సంశయము కలిగియుండెను. అయినను సత్యవతిమొదలయినవారు పడినప్రయాసము వ్యర్థముగాపోలేదు. ఆఱు మాసములకు రోగము మళ్ళినచిహ్నములు కనఁబడనారంభించెను. వాడి చిన్నవోయియున్నసత్యవతిముఖమునందిప్పుడు కొంచెము తెలివికనఁబడ నారంభించెను. నారాయణమూర్తి మంచముదిగి మెల్లగా తిరుగ నారం భించునప్పటి కెనిమిదిమాసము లయినది తరువాత ఒకటిరెండుమాస ములలో నతఁడు మరలసభకువెళ్ళి పనిచూడశక్తుఁడైనందున కక్షిదారు లెప్పటివలె రానారంభించిరి. సంవత్సరమగునప్పటికి చేతిలో కొంచెము డబ్బుచేరినందున నారాయణమూర్తి మరల మనుపటియింట ప్రవేశిం చెను. కొమారుఁడును కొమార్తెయుకూడ సుఖముగా పెరుగుచుండిరి.

ప దు నా ల్గ వ ప్ర క ర ణ ము.

చూచువారికందఱికిని పయికినారాయణమూర్తియుభార్యమొదలగువారును మిక్కిలి సుఖపడుచున్నట్టుగానే కనఁబడుచున్నను, పైవారనుకొన్నంత సుఖముమాత్రము వారికి లేదు. ఒకవేళదంపతులు తమలో తామెంత యైకమత్యముకలిగి ఎంతనెమ్మదితో సంసారచక్రమును నడిపించువారయ్యును మనలోనియవిభక్తకుటుంబస్థితివలన పెక్కుబాధలును మనస్తాపములునుకలిగి తఱుచుగా వారిసుఖమునకు భంగముకలుగుచుండును. ఇంట నున్నవారు తమజీవనార్థమయి తా మేమియు పాటుపడక కుటుంబములో కొంచెము ప్రయోజకుఁడయి గడించి తెచ్చుచున్నవాఁడొకఁ డున్న వానినే యన్నిటికిని నమ్ముకొనియుండి పనిపాటులు లేక యూరక తినికూరుచుండుటచేతప్రొద్దుజరగక ప్రతిస్వల్పవిషయములోను నిష్కారణముగా కలహములాడుచు. సంపాదించి తెచ్చి కుటుంబసంరక్షణముచేయువానికష్టములను లేశమైనను విచారింపక తమకిదిచాలదని అదిచాలదని రవ్వపెట్టుచు గృహయజమానున కేదోయొకవిధమైనక్లేశమును కలుగఁజేయుచుందురు ఇంటసోమరులుగానుండి తినువారిసంఖ్య యెంతయెక్కువైన జగడము లంతయెక్కువగుచుండును. భగవంతుఁడు తమకు దయచేసినకరచరణాద్యవయవము లన్నియు తిన్నగా నుండి తామువృథకాయులయియుండియు వాని నుపయోగించుకొనక పోయినందుకు సిగ్గుపడవలసినదానికి మాఱుగా తమ్మితరులు పోషించుట విధి యనుకొని గర్వపడుచు నానావిధముల గడించి తెచ్చిపెట్టువారి మనస్సులకు బాధ కలిగించుచుందురు. ఇందుచేత హిందూకుటుంబములలో సాధారణముగా తెచ్చిపెట్టువారికిఁగాని తెచ్చినదాని ననుభవించువారికిఁగాని తృప్తియు సంతోషమును కలుగక, ఒకరిమీఁద నొకరిమనస్సులోఅసూయయు ద్వేషమును కలిగియుండును. ఈకారణముచేతనే యుత్సాంతైకమ

త్యమును దృఢానురాగమునుడుండవలసినయొక్కకడుపున పుట్టినవారిలో సహితము సోదరవాత్సల్య మంతగాలేక ద్వేషమే యధికముగా నుండి లోకములో అన్నదమ్ములశత్రుత్వమన్నసామెత పుట్టవలసినంతగ తిసంభవించినది. కాఁబట్టి మనవారందఱు ఒక్కచోటఁ గలిసియుండక యెంత దూరముగానున్న అంత యనురాగమును ప్రేమయుఁ గలవారయి యుందురని నామనస్సునకు తోఁచుచున్నది

రామస్వామి బాగుగోరి నారాయణమూర్తియతనిని చాటునకు పిలిచి యెన్నిసారులు బుద్ధిచెప్ప యత్నించినను రామస్వామిమనస్సులో నేదో దురభిప్రాయము పెట్టుకొని యుద్దేశము లెంచి చెప్పినదానికెల్లను విపరీతార్థములు కల్పించి తన్నును భార్యను పోషింపవలసి వచ్చినదని కానిమాటలాడి యన్నగారు తమ్మేలాగునసైన వెడలఁగొట్ట చూచుచున్నాఁడని యెఱిఁగినవారితో నెల్లను చెప్పనారంభించెను. అందుచేత నారాయణమూర్తి తమ్మునితో ఏమియు చెప్పుట మానివేసి, అతఁడేదారినిపోయినను చూడనట్లూరకుండవలసినవాఁ డయ్యెను. అందువలనను అతనిదుర్నయముడఁగక మఱింతమీఱిపోయి, దుష్టులసహవాసము మరిగి యథేచ్ఛముగా తిరుగుచు రాత్రులు దీపములు పెట్టుకొని సహితము జూదములాడి యోడినసొమ్ము నిమిత్తమయి భార్యను బెదరించి నగయేదైనఁ దీసికొనిపోయి పాడుచేయుచు, ఒకానొకప్పు డింట చేతి కందిన వస్తువేదియైన ఎత్తుకొనిపోయి జూదగాండ్ర కిచ్చుచు, తానోడిపోయిన దినమున చిరచిరలాడుచు తిన్నగా నన్నము తినక యలిగి లేచి పోయి భార్యను కొట్టితిట్టుచు, అన్నగారిపేరుచెప్పి యంగళ్ళలోవస్తువులు తెచ్చి తానుపయోగించుకొనుచు, తుంటరులను వెంటవేసికొని రాత్రుల వేళ తిరిగి తనవిరోధులతో పోట్లాడి మాట తెచ్చుచు, పలువిధములఅన్నగారికి మనస్తాపము తెచ్చుచుండెను. అతఁ డప్పుడప్పుడు సీమసారాయములను త్రాగుచుండునని చెప్పుదురుగాని యాతఁ డెప్పుడును తప్పత్రాగి

దేహము మఱచి పడిపోయినట్టు కనఁబడదు. అయినను ముండలమరిగి జూదములాడ నలవాటుపడినవారికి పానముండుట యంత వింత కాదు. ఈనడతను కనిపెట్టి మహాలక్ష్మి మనసులో ఖేదపడి మగనితో అనేక విధముల నయమున చనువున హితము చెప్పి చూచెనుగాని యాహితోపదేశమువలన కార్యము లేకపోవుటయే కాక మీఁదిమిక్కిలి యతఁడామెను కొట్టుటయు తిట్టుటయుకూడ సంభవించుచువచ్చెను. మగని విషయమైన యీబెంగచేతనే యామె దేహములో నెంతో జబ్బుచేసి ప్రసవమైనప్పుడు బ్రతుకదన్నంతదుస్థితికి వచ్చెను. జీవిత సంశయము కలిగియున్న యా దినములలో ఒకసారి మహాలక్ష్మి యొంటిగా తనమంచమువద్ద కన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచు నిలుచున్నతనమగనిని చేరఁబిలిచి మీఁద మెల్లగా చేయి వైచి హీనస్వరముతో తనవ్యాధి కాతనినడతవలనఁ గలిగిన మనోవ్యథయే కారణమని చెప్పి, తాను పోయినతరువాతనైనను ప్రవర్తనము తిన్నబఱుచుకొని యన్నగారును వదినెగారును చెప్పినట్టువిని వచ్చెడుభార్యను సుఖపెట్టి మీరు సుఖపడెదనని చేతిలో చేయివేసినయెడల నిర్విచారముగా ప్రాణములు విడిచెదనని గడియకొకమాట నొప్పునచెప్పి కన్నులు మూసికొనెను. అతనికామాటలు శూలములవలె నాటినందున తన వెనుకటి నడతవిషయమై నిజమయిన పశ్చాత్తాపము గలిగి యిఁకముందెప్పుడును మునుపటిదుస్సహవాసమున తిరుగక బుద్ధిగలిగి యోగ్యముగా ప్రవర్తింపవలయునని నిశ్చయముచేసికొని భార్యకు తనమీఁదఁగల ప్రేమకును తనబాగువిషయమై యామె మనసులోని చింతకును దుఃఖముపట్టలేక పెద్దపెట్టున నేడిచి భార్యచేయి పట్టుకొని భగవదనుగ్రహమువలన నీవు బ్రతికి నేను సుఖపడవలసిన భాగ్యము తటస్థించిన పక్షమున నా ముందునడత యెట్లుండునో నీవే చూచెదవని చెప్పి యాపైని నోటమాట రాక కన్నీరుకాలువలుకట్టించుచు ఊరకుండెను. ఆమాటలవలన మహాలక్ష్మి కెంతో ధైర్యముకలిగి నాటినుండి యామెదేహస్థితి యద్భుతముగా

మాఱి దినదిన క్రమముగ దేహము స్వస్థపడి మంచముమీఁదికాలు క్రింద మోపఁగలిగి నెలదినములలో ఇంట నడయాడ శక్తురాలయ్యెను ఆమెకు పుట్టిన స్త్రీశిశువును సుఖముగా పెరుగుచుండెను తోడికోడలి వ్యాధి దినములలో సత్యవతి పడిన ప్రయాసమును పరితాపమును చేసినయుప చారమును చూచితీఱవలసినదే కాని చెప్పతీఱదు స్వప్రయోజన పరత్వ మున్నమాటయే లోకమునను లేకతనజీవనమును దేహమునుపర లనిమిత్తమే ధారపోసెడి యిటువంటి సాధ్వీమణులుండఁబట్టియే దుఃఖబహుళమైన యీలోకమునందు బహుగృహములు భూతలస్వర్గము లగుచున్నవి. భార్యమాటవలన రామస్వామి నడతయు ఆకస్మికముగా మంత్రించి నట్లు మాఱిపోయెను. అతఁడు నాఁడు మొదలుకొని మరల నెప్పుడును రాత్రులిల్లుబయలుదేఱి వీధిలో కాలుపెట్టలేదు; జూద మాడలేదు. పూర్వపు విహితులలో సహవాసము చేయలేదు; మఱియేదుష్కార్య మును చేయలేదు. పూర్వపుమిత్రు లనేక పర్యాయము లాతని నిమిత్తమై యింటికివచ్చి పిలిచియు పరిహాసముచేసియు రోషము పుట్టించియు త సుమార్గమునకు మరల దింపఁజూచిరికాని వారిప్రయత్నములు కొన సాగనందున, అతఁడిక చెడిపోయెనని విడిచిపెట్టి యాతనిమైత్రిని వాను మానుకొనిరి. మును పన్నగారిమాటయన్న తిరస్కారబుద్ధితోఁ జూచెడు రామస్వామి యిప్పుడన్నగారికిని వదినెగారికిని పరమభృత్యుఁడయి వారి యాజ్ఞ కడుగుదాటక మెలఁగఁజొచ్చెను. ఇప్పుడతనికి తానేలాఁగునసైన విద్యాభ్యాసముచేసి పరీక్షలిచ్చి గొప్పతనము పొందవలెనన్న చింతతప్ప వేఱుచింత లేదు. అందుచేత నతఁడిప్పుడు రాత్రియు పగలును పుస్తక ములు చేతఁబుచ్చుకొనిచదువుచు తనకుఁదెలియనిదాని నన్నగారియొద్దను ఇతరులయొద్దను నేర్చుకొనుచు విద్యాకాలక్షేపము చేయుచున్నాఁడు.

నారాయణమూర్తికిని సత్యవతికిని మనస్సులకు నొప్పికలిగించి వ్యాకులత పుట్టించెడు రెండవకారణము సూరమ్మనడత. సూరమ్మయు

పదునాల్గవ ప్రకరణము.

తల్లియు చిన్ననాఁటినుండియు పల్లెలయందు పెరిగి నా...

చదువుకొన్న నాగరికులతో నెన్నఁడును మెలఁగియుండక పోవుటవలన వారియాచార వ్యవహారములు మిక్కిలి భిన్నములగుటచేతను, వారికి సత్యవతి మొదలయిన యింటనున్నవారి ప్రవర్తన మెవ్వారిదియు సరిపడక యుండెను. సూరమ్మ ప్రతిదినమును ఏదోయొక నోముచొప్పున లోకములో లేని నోములన్నియు పట్టవలెనని కోరుచుండును; సుబ్రహ్మణ్యము నోములయం దిష్టములేనివాఁడై సాధ్యమయినంత వఱకు మాన్పింపఁ బ్రయత్నింపుచుండును. సూరమ్మ పేడ శుచియని భావించి కంపుకొట్టునట్టుగా ఎల్లయెడలను ముద్దలుముద్దలు పడునట్టు మాటిమాటికిని పేడనీళ్ళు చల్లుచుండును; సుబ్రహ్మణ్యము పేడ యశుచియని యెంచి దానిని చూచినప్పు డసహ్యపడుచు వచ్చుటయేకాక పేడనీళ్ళుపడి పాదరక్షలును బల్లలును కొన్నిసమయములయందు బట్టలును పాడగుచున్నవని విసుగుకొనుచుండును. సూరమ్మ యెవ్వరోదగ్గరకువచ్చిరనియు, ఏదోయొకగుడ్డకాలికితగిలినట్టనుమానముగానున్నదనియు చెప్పరానివానిమాట వినఁబడినదనియు పేరులుచెప్పి మయిలపడితినని దినమున కయిదాఱు స్నానములుచేసి తడిబట్టలుకట్టుకొని తలనొప్పిచేతను పడిసెముచేతను మూలుగుచుండును; సుబ్రహ్మణ్య మదియంతయు వెఱ్ఱియనిచెప్పి మాని పింపఁ జూచుచుండును. సూరమ్మ రోగమువచ్చినప్పుడు మందులు వేసికొనక వ్యాధిపెంచుచు సోదెకు మిత్తముచు శకునములనిమిత్తమును వేరు వెల్లంకులనిమిత్తమును ప్రయత్నించి సొమ్మువ్యర్థముగా వ్యయపఱుపఁ జూచుచుండును. సుబ్రహ్మణ్యము వ్యాధికౌషధముతప్ప వేఱుమందు లేదనియు దానికి దేవతలునుదయ్యములును కారణములుకావనియుబోధించి ఆపిచ్చిపనుల నివారింపఁ జూచుచుండును. సూరమ్మ శనివారము లనియు ఆదివారములనియు మంగళవారములనియు శుక్రవారములనియు ఏకాదశులనియు అమావాస్యలనియు శివరాత్రులనియు కృష్ణాష్టము

లనియు గ్రహణములనియు పర్వములనియు తఱుచుగా నొక్కప్రొద్దులును జాగరములును ఫలాహారములును నిరాహారములును చేసి దేహము చెడఁ గొట్టుకొనుచుండును; సుబ్రహ్మణ్య మివియన్నియు ఛాందసములని కోప పడి యత్తగారియొక్కయు భార్యయొక్కయు ఆగ్రహమునకు పాత్రుఁ డగుచుండును. సూరమ్మ తాను ధనికురాలివలె కనఁబడ నెంచి తనస్థితికి తగని బట్టలును నగలును తెమ్మని బాధించుచు, దంభమునిమిత్తమయి లేని పోని బొంకులు పలుకుచు, దొంగతనముగా నింటనున్న వస్తువులు తీసి బ్రాహ్మణులు మొదలయినవారి కిచ్చుచు, స్వల్పవిషయములలో నిరుగు పొరుగులవారితో కలహములాడుచు, ఊరక కూరుచున్న కాలములో పరులమీఁది దోషముల నెన్నుచు నుండును; సుబ్రహ్మణ్య మివియన్నియు కానిపనులని నొక్కిచెప్పి నీతులుచెప్పి భార్యచెవులకు నొప్పి కలిగించు చుండును. ఈవిధముగా ఆదంపతు లనేక విషయములయందు భిన్నాభి ప్రాయము గలవారుగా నుండుటచేతను, ఈకలహములలో సత్యవతి మొదలయినవారు సుబ్రహ్మణ్యము పక్షమే యవలంబించినట్లు కనఁబడుట చేతను సూరమ్మయును తల్లికిని వారందఱియందును ద్వేషముపుట్టి తల్లి బిడ్డలు పిల్లిమీఁద పెట్టియు ఎలుకమీఁద పెట్టియు నారాయణమూర్తిని సత్య వతిని వారిబిడ్డలను నోట పట్టరానితిట్లుతిట్టియు పొరుగువారితో వారి మీఁద నేరములుచెప్పి తమకన్నమును బట్టయు నియ్యక బాధించుచున్నా రని బోరుబోరున నేడ్చి యల్లరిపెట్టియు, ఆదంపతులకు మనోవేదనను కలిగించుచుండిరి. చూచితిరిగదా మూర్ఖులవలన ఎంతమంచివారికిని లోక ములో నెటువంటి యాయాసమును మనోవ్యథయును సంభవింపు చుండునో! ఈకలహములచేత సూరమ్మయు తల్లియుచేరి కట్టుకట్టి తల నొప్పి యున్నప్పుడును లేనప్పుడునుకూడ మొగమునకు పట్టు వేసికొని యిచ్చినమందులు వేసికొనక తమ్ముచూచువారు లేరని పెద్దపెట్టున నేడ్చుచు పొరుగువారలనెల్ల ఆకర్షింపుచుందురు. మఱికొన్ని సమయ

ములయందు సూరమ్మ దయ్యముపట్టినట్లభినయించి పెద్దకేకలు వేసి యల్లరిచేసి రాత్రివేళ అందఱినూరిమీఁద పరుగులెత్తించుచు, దేహము తెలియనట్టు నటించి నోరికసికొలఁ తనకోపమున్నవారినందఱిని తిట్టుచు, దయ్యము పేరుపెట్టి బట్టలుకాల్చియు గాజుగిన్నెలు మొదలయినవిపగులఁ గొట్టియు, విశేషనష్టమును గలుగఁజేయుచుండును అందుచేత చదువేమియు జరగక సుబ్రహ్మణ్యము తనకటువంటి గయ్యాళి భార్యయయి నందునకును తనమూలముననిష్కారణముగా అన్నగారికిని వదినెగారికిని కూడ శ్రమ కలుగుచున్నందునకును మిక్కిలి ఖేదపడి ప్రాణము విసిగి నప్పుడు కొన్నివేళలయందిల్లువిడిచి దేశాంతరము లేచిపోవుటకును కొన్ని సమయములయందాత్మహత్య చేసికొనుటకును ప్రయత్నించుచు వచ్చెను గాని నేఁటివఱకు కటువంటి వైపరీత్యమేదియుపుట్టలేదు. ముందేమి జరగఁబోవునో ఈశ్వరునకు తెలియవలెనుగానిమనకేమియు తెలియదు.

సత్యవతికిని భర్తకునుగల మూఁడవచింత సీతకుతటస్థించిన దురవస్థ విషయమైనది. వారామెనుగ్గతిని మూర్చి యేలాగుననైన పునర్వివాహముచేసి మరల సుఖస్థితికిఁ దీసికొనిరావలెనని వారి మనస్సులలో దృఢముగా నిశ్చయముచేసికొని యుండిరిగాని చిరకాలమునుండి ఆచారము లేకపోవుటవలన జనులలోఁగల ద్వేషమును క్రొత్తగా వివాహము చేసికొన్నవారి విషయమై శంకరాచార్యులవారు బహిష్కారపత్రికలనుబంపి పెట్టినబాధను తలఁచుకొని తమ యభిప్రాయమునును కొందఱాప్తులతోతప్ప ఇతరులతో నెవ్వరితోనుజెప్పలేదు. వారికి సోమసుందరమునకు సీతనిచ్చి వివాహము చేయవలెనని యున్నది. సోమసుందరమును సీతయుఁగూడ పరస్పరానురాగము గలవారయి యొండొరులను వివాహమాడవలయునని యే కోరియున్నారు. కానియీవివాహమగునో కాదో మాత్రమిప్పుడు నిశ్చయముగా చెప్పవలనుపడదు. ఇటువంటి విషయములలో సరిగా కార్యమయినవఱకును రూఢిగా, వివాహ

మగునని యెవ్వరును నమ్మఁగూడదు. వివాహములయినయెడల మీకంద ఱికిని తెలియకమానదుగనుక దీనింజదవువారందఱును కార్యమునిమిత్త మెదురుచూచు చుండవచ్చును.

తక్కిన విషయములలో నారాయణమూర్తియు సత్యవతియు మిక్కిలి సుఖులయియున్నారు. ఆదంపతులలోఁ గలయనుకూలదాం పత్యము మఱియెక్కడను కనఁబడదు; అన్నవస్త్రాదులకును దానధర్మ ములకును లోపములేకుండ కావలసినంతధనము దొరకుచున్నది; కొడు కును కూతురును చక్కఁగాఁ పెరుగుచు కన్నులపండువు చేయుచున్నారు. లోకములో సుఖమునకింతకంటె నధికమేమి కావలెను?

పదునేనవ ప్రకరణము.

ఓకాంతామతల్లులారా! సత్యవతియొక్కయు ఆమెభర్తయొక్కయు కుటుంబముయొక్కయు స్థితిగతులను నేఁటివఱకును నాకు తెలిసినంతవఱ కును మీకు తెలిపియున్నాను కొంతకాలముక్రిందట ఇంట నెవ్వరితోను జెప్పక కాశికాపురమునకు లేచిపోయిన లక్ష్మీనారాయణప్పగారిప్పుడే యాత్రచేసికొని కాశికావడితోవచ్చి కొడుకులతోను కోడండ్రతోను కాశికాపుర మర్ధక్రోసెడు వెడల్పున క్రోసెడునర పొడుగున గంగానది యొక్క యుత్తర తీరమందున్నదనియు, ఇప్పుడున్న విశ్వేశ్వరుని యాల యమునకన్నను పురాతనమయి మహత్త్వము కలిగియుండిన శివాలయ మును పడఁగొట్టించి యౌరంగజేబనుమహమ్మదీయుఁడు కట్టించిన మసీదును చూచితిననియు, గంగానది పొడుగునను శిలామయములగు ఘట్టములు కట్టఁబడుటయేకాక బ్రాహ్మణులు జపము చేసికొనుటకు నీటిపయిని కొయ్యలతో కట్టఁబడిన యున్నతాసనము లున్నవనియు, ఆ పట్టణమును పంచక్రోశమధ్యమున చుట్టునున్న ప్రదేశమును మిక్కిలి

పవిత్రమయినవనియు, అక్కడ నాలుగైదులక్షల జనులున్నారనియు, చెప్పుచున్న వార్తావిశేషములుతప్ప మీకు చెప్పవలసిన సంగతులేవియు నాకుఁ గనఁబడచుండలేదు. దీనిలో ముందేమి విచిత్రకథ వచ్చునోయను నభిలాషచేతనైన మీలో పలువురు సావధానముగా దీనిని జదివియుం దురు పురాణేతిహాసాదులయందువలె హృదయాహ్లాదకరము లయిన విషయములు మీకు దీనియందు కనఁబడియుండవు లోకచరిత్రముల యందు కథలయందలి వినోదమెప్పుడును కలుగదు. కాని సత్యప్రియు లయినవారికి చరిత్రములయందలి సత్యమే సంతోషజనకముగానుండి సుఖ సాధనమగును సమర్థులయినవారు వ్రాయకపోవుటచేత సత్యము సహి తము కొన్నిసమయములయందు మనోహరముగానుండక పోవచ్చును. చెప్పవలసినవానిని కొన్నిటిని చెప్పకపోవుటచేతఁగాని చెప్పఁగూడని వానినికొన్నిటిని చెప్పుటచేతఁగాని చెప్పినవానిని మృదుమధుర శైలిని వ్రాయలేకపోవుటచేతఁగాని యిదిమీకు మనోహరముగా కనఁబడక పోయినయెడల నాలోపమును మన్నించి, పతివ్రతాశిరోమణియైనసత్య వతియందుండవలసిన గౌరవముచేతనైననుదీనినిమీరు పలుమాఱుచదివి యామెవలె ప్రవర్తించుటకు ప్రయత్నపడుఁడు ఈచరిత్రమును చదువుట వలన మీలోనొక్కరుబాగుపడినను నాప్రయాసమునకెల్లను అదియేప్రతి ఫలమని సంతోషించెదను దీనియందు పురాణములయందలి చిత్రకథ లేవియులేకపోయినను నీతిబోధయందుమాత్ర మిది యేపురాణమునకును తీసిపోవునది కాదనినమ్మెదను. దీనింజదివినవారికందఱికిని పెక్కువిషయ ములు మనస్సునంనాటియుండును కానివానిలో స్పష్టముగాకనఁబడునవి వేంకటేశ్వరులయొక్కయు సుందరమ్మయొక్కయు స్థితినిబట్టివిచారింపఁ గా దంపతులిరువురును చదువెఱుఁగని మూఢులయి యున్నపక్షమున వారిలోనప్పుడప్పుడు నిష్కారణముగా కలహములు పొసఁగుటచేత సంపూర్ణసుఖము కలుగకపోయినను పరస్పరము నొకరీతిగాఁగలసివారొక

విధముగా సుఖజీవనమే చేయుచుందురని తేలుచున్నది; నారాయణ మూర్తియొక్కయు సత్యవతియొక్కయు స్థితినిబట్టివిచారింపఁగా దంపతు లిద్దఱును చదివినవారయి యుక్తాయుక్త వివేకముగలవారయి యున్న యెడల వివేకహీనులైనబంధువులు మొదలయినవారివలననిర్హేతుకముగా మనస్తాపము కలిగినప్పుడుతప్ప సాధారణముగా గృహము భూతల స్వర్గమువలెయుండి వారికి సంపూర్ణసుఖముగలిగి వారికిమాత్రమేకాక లోక మునకంతకును మేలుకలుగునని స్పష్టమగుచున్నది; రామస్వామియొక్క యు మహాలక్ష్మియొక్కయు స్థితినిబట్టి విచారింపఁగా భర్తచదువెఱుఁగని మూఢుఁడయి భార్యవిద్యావతియు గుణవతియునయి యున్నయెడల భర్తవలన పెక్కుకడగండ్లు సంభవించుచువచ్చినను మార్దవముగల స్త్రీ స్వభావమునుబట్టి యుక్తసమయమున చేసిన హితోపదేశముచేత పురు షునకొకానొకప్పుడు బుద్ధివచ్చి సంసారము బాగుపడునని తెలియవచ్చు చున్నది; సుబ్రహ్మణ్యముయొక్కయు సూరమ్మయొక్కయు స్థితినిబట్టి విచారింపఁగా భర్తవిద్యాధికుఁడయిన యోగ్యుఁడుగానుండి భార్య చదు వెఱుఁగని గయ్యాళియగుట సంభవించినయెడల స్వప్నావస్థయందును సుఖముకలుగక గృహము మహారణ్యమువలెనుండి దంపతులకుమాత్ర మేకాక యిరుగుపొరుగుల వారికి సహితము మాయాసము కలుగుచుండునని తేటపడుచున్నది కాఁబట్టి దీనింజదివి తమబిడ్డలకు వివాహముచేయఁదల స్థించువారు వారిభావి సుఖమును చక్కఁగా విచారించి ధనమే ప్రధాన ముగాచూడక విద్యయందును బుద్ధియందును వయస్సునందును ఎవరికిఁ దగినవారిని వారికివివాహముచేసి సాధ్యమయినంతవఱకు కనుకూలదాంప త్యము కలుగునట్లుచూతురని కోరుచు దీనిని ముగించుచున్నాను.

సంపూర్ణము.

చంద్రమతీచరిత్రము

మొదటి ప్రకరణము.

—:O:—

చేదిదేశమునకు పూర్వకాలమునందు ప్రతిష్ఠానమనుపట్టణము రాజధానిగానుండెను. దానిని ఉశీనరుఁ డనురాజు పాలించుచుండెను. అతనికిసునంద యనుభార్యయందు చిరకాలమునకొక్క కొమార్తెపుట్టెను. ఆశిశువునకు వారు చంద్రమతియని నామకరణముచేసిరి. లేక లేకకలిగిన సంతానమగుటచేతను, లోకైకసుందరి యగుటచేతను, తల్లిదండ్రు లా ముద్దులకూఁతును ఱొమ్ముమీఁదికాలు నేలమోపనీయక యెంతో గారాబముతోఁ బెంచుచుండిరి. ఇట్లు దినదినప్రవర్ధమానయయి, ఆచిన్నది మెల్లమెల్లఁగా తప్పటడుగులు పెట్టుచు తమముందట నడయాడుచుండుటను కన్నులపండువుగాఁ జూచి జననీజనకులు పరమానందభరితు లగుచుండిరి; ఆబాలిక తడఁబడుచుపలికెడు వచ్చియురానిమాటలే తల్లిదండ్రులచెవులకు శ్రావ్యమయినసంగీతనాదమునకన్నను మధురముగా వినఁబడుచుండెను. ఆచిన్నదానిని జూచినకన్నులతో రంభను మించిన సుందరులఁజూచినను, ఆబాలికసౌందర్యముముందఱ వారిదొక్క చక్కఁదనమని చెప్పుట కెట్టివారికిని మనసొప్పదు. సునంద తాను విద్యావంతురాలుగనుక, విద్యవలని ప్రయోజనముల నెఱిఁగినదయి కొమార్తెకు కొంచెము గ్రహణశక్తి కలిగినది మొదలుకొని చిన్నచిన్ననీతిపద్యముల నేర్ప మొదలుపెట్టెను; ఇఁక సుగుణము లన్ననో, ఉగ్గుపాలతోనే నూఱిపోయనారంభించెను. అందుచేతఁ జంద్రమతి ఆఱుసంవత్సరముల ప్రాయము వచ్చునప్పటికే సాధారణముగా తనయీడుబాలికలకంటెవివేకవతియు

గుణవతియు ఆయెను; మృదుత్వముతప్పినమాట నెప్పుడును పెదవిదాఁటి రానీయదు; తల్లిదండ్రులు ప్రేమతోనిచ్చినదానినే పుచ్చుకొని సంతోషించునుగాని, లేనివస్తువులు తెమ్మనియెప్పుడును పోరుపెట్టదు; తనతోడ నాడు బాలికల నెప్పుడు పల్లెత్తుమాటయనక, తాఁదెచ్చుకొన్న ఫలములు మొదలగునవి వారికి పెట్టకముందు తాను భుజింపక ఒక్కతల్లికడుపునఁ బుట్టినబిడ్డలవలె వారిని జూచుచుండును ఎప్పుడయిన తప్పిదారి తానొక తప్పిదమును జేసినపక్షమున, మాఱుమాటాడక యొప్పుకొని క్షమార్పణను జేయునేకాని తనతప్పును మఱుఁగుపఱుచుటకయి లేనిపోనివి కల్పించి బొంకుట కెన్నఁడును బ్రయత్నింపదు.

ఉశీనరమహారాజొకనాఁడు విద్వాంసు లనేకులు చుట్టును జేరి యుండఁగా సభలోఁగూరుచుండి విద్యావ్యాసంగము చేయుచున్న సమయమందు, పండితమండలాగ్రగణ్యుఁడైన విద్యాసముద్రుఁ డను బ్రాహ్మణుఁడు రాజానుమతంబున విద్యావిషయమై యీక్రిందిరీతి నొకయుపన్యాసము చేసెను.—

,,లోకములో స్థూలదేహమును పెంచుట కాహారమే ప్రకారముగా నావశ్యకమో, ఆప్రకారముగానే జ్ఞానదేహమును వృద్ధిపఱుచుటకు విద్య యనునాహార మత్యంతావశ్యకము. విద్యవలన వినయవివేకాదులుకలుగును; అందువలన సమస్తసద్గుణములును పట్టుపడును. సాధారణముగా చదువుకొన్నవారు తమవిద్యకుఁ దగినబుద్ధియు సత్ప్రవర్తనముగలవారై యేదోయొకవిధమున గౌరవముతో జీవనము చేయుచుండుటయు, చదువుకొనివారు బుద్ధిబల మంతగా లేక మంచినడవడిక తెలియక కట్టెలుకొట్టి యమ్ముకొనుట మొదలయిన పనులయందు నీచముగా జీవనము చేయుచుండుటయు, సమస్తదేశములందును మనముచూచుచున్నాము. దొంగతనము, హత్య, మొదలగు గొప్పనేరములు చేయువారు తఱుచుగా చదువఁగని హీనజాతులవారై యుండుట యనుభవముచేత నెల్లవారికిని

దెలిసియేయున్నది సభలకెక్కి యుద్యోగములు చేయఁబోరు గనుక, స్త్రీలకువిద్యయనావశ్యకమనియు,అనర్థదాయకమనియు, కొందఱందురు గాని యది వివేకులు మెచ్చఁదగినమాటకాదు విద్యనుజ్ఞానాభివృద్ధికొఱకభ్యసింపవలసినదేకాని యుద్యోగములు చేయుట నిమిత్తము కాదు. ఫలముల నిమిత్తము నాటిన పనసాదివృక్షములు నీడనిచ్చుట మొదలగు తక్కినపనుల కుపయోగించులాగుననే, తెలివికొఱకేర్పడిన చదువు సహిత మితరకార్యములకుకూడ నుపయోగపడవచ్చును పశువునకంటె మనుష్యుఁడధికుఁడగుటకు జ్ఞానాధిక్యమే కారణమగుటచేతను, జ్ఞానాభివృద్ధికి విద్యయే సాధన మగుటచేతను, మనపూర్వులు విద్యావిహీనుని ద్విపాదపశువుగాగణించుట యక్రమముకాదు. మానుషధర్మమునువిడిచి పశుప్రాయులుగా నుండఁగోరికగలవారు తప్ప మఱియెవ్వరును జ్ఞానైకసాధనమయిన విద్యయనావశ్యకమనితలఁచువారుండరు. పయికివేఱుగాకనఁబడినను భార్యది భర్తది యేకదేహమేయని యెల్లదేశములవారును జెప్పుచున్నారు. అట్లయినచో, భర్తవిద్యగలిగి వెలయవలెననియు భార్యయవిద్యగలిగి మెలఁగవలెననియుఁ బలుకుట, అర్ధశరీరము మనుష్యుఁడుగాను తక్కినయర్ధశరీరమును మృగముగాను ఉండవలయు ననుటయే. బుద్ధిమంతుఁ డెవ్వఁడుగాని విద్యాగంధమేనిలేని పశుతుల్యునితో నిమిషకాలమయినను సహవాసము చేయనొల్లఁడు; అట్టిసంగతిలో స్త్రీలను జదివింపక పశువులతో సహవాసముచేయునట్లు సదా యవిద్యావతుల తోడనే సహవాసము చేయవలయునని యుపదేశించువాఁ డెంతటిబుద్ధిమంతుఁడగునో నేను జెప్పనక్కఱయుండదు. విద్యలేనివారికిని విద్యగలవారికిని తఱుచుగా చీఁకటికిని వెలుతురునకును నున్నంతభేద ముండును. ఏకమత్యముగలిగి యిరువురకును శుభావహమగునట్లు గుట్టుగా సంసారభారము నీడ్చుకొని రావలసిన భార్యాభర్తలలో విద్యావ్యత్యాసము వలన నొకరిత్రోవ యొకరిది గాక యొకదెటికిని మఱియొకరు కాటికిని

దీయువారై రేని, లోకవృత్తమున వారెట్లు తిన్నగాఁ బ్రవర్తింపఁగలుగు దురు? స్త్రీపురుషులు కొన్ని విషయములయందు భేదపడియున్నను, జ్ఞానము, బుద్ధి, మొదలగునవి యిద్దఱకును సామాన్యము లయియేయున్న వి. కాఁబట్టి జ్ఞానాభివృద్ధికి హేతుభూతమయిన విద్య పురుషుల కెట్లో స్త్రీలకునట్టే పరమప్రయోజనకరముగా నుండుననుటకు సందేహము లేదు. జ్ఞాననేత్రమునకుఁ దోడుపాటుగానుండు విద్యవలనఁ బురుషులకు మేలును స్త్రీలకుఁ గీడును గలుగునని వాదించుట, బాహ్యనేత్రమునకుఁ దోడుపాటుగానున్న వెలుతురు పురుషులకు ప్రయోజనకరమును స్త్రీల కనర్థప్రదమునునని వాదించుట వంటిదేగాని వేఱుగాదు. సస్యములకుఁ బెట్టినజలము కలుపునకుసహిత ముపయోగపడునట్లు, సన్మార్గప్రవర్తన మునకయి వినియోగపడవలసిన విద్యయు నొకానొకప్పుడు స్త్రీపురుషుల దుర్మార్గప్రవర్తనమునకు సహితము తోడుపడ వచ్చును. కలుపు పెరుగు నని నీరు పెట్టక పయిరు నెండఁగట్టి చంపుట పొలముకాపున కెట్లు ధర్మముకాదో, అదేప్రకారముగా నెప్పుడో దుష్కార్యములకుపయోగ పడవచ్చునని జ్ఞానమూలమయిన విద్యను తమబిడ్డలకు నేర్పింపక మాను టయుఁ దల్లిదండ్రులకు ధర్మము కానేరదు కలుపును మిగులఁ బెరుఁగ నిచ్చినఁ బైరునకే భంగమువచ్చి ఫలము లభింపనేరదని యెఱిఁగిపొలము కాపు యుక్తకాలములోఁ గలుపు తీయుచు సస్యములను గాపాడవలయు నట్లే, జననీజనకులును దాము చెప్పించు విద్య చెడుపనుల కుపయోగ పడకుండునట్లు శిక్షించుచు బిడ్డలను మెలఁకువగలిగిసంరక్షించుచుఁదత్ఫల మనుభవింపఁ బ్రయత్నింపవలయును. లేఁతలో వంచనిచెట్టు ముదిరిన తరువాత వంగదనుసామెత జ్ఞప్తియందుంచుకొని, ఒకనిమనసును దుర్గుణ ములనుండిమళ్ళించి సన్మార్గము నకుఁ ద్రిప్పుటకును బాల్యదశయే యుత్తమ మయినదని తెలిసిఁగి యట్లు చేయ యత్నింపవలయును. చిన్నతనములోఁ బట్టుపడిన దుర్గుణమునుగాని సద్గుణమునుగాని పెద్దపెరిఁగిన తరువాత

మార్చుకొనుట దుర్ఘటము. కాఁబట్టి బాలురనుగాని బాలికలనుగాని పసితనములోనే యుక్తప్రవర్తనము గలవారినిగా దిద్దుటకు శక్తివంచన లేక పాటుపడుట తల్లిదండ్రులకు విధిగానున్నది. అందులోను బాలుర కన్న బాలికలవిషయములో నెక్కువశ్రద్ధపుచ్చుకోవలెను మగబిడ్డ లెప్పుడును తల్లిదండ్రులయింటనే యుండఁదగినవారు. ఆఁడుబిడ్డ లన్ననో యెప్పుడయిన వేఱొకరియిల్లు చేరవలసినవారేగాని యెల్లకాలముపుట్టి నిటనే యుండఁదగినవారు కారు. కాఁబట్టి పెంచినవారి కపఖ్యాతి రాకుండుటకయి వారి నత్తవారియిండ్లకుఁ బంపుకాలము రాకమునుపే పుత్రికల నుత్తమగుణములు గలవారినిగాను తెలివిగలవారినిగాను జేసి మఱిపంపవలయును. ముందుగా సుగుణములను బోధించి జ్ఞానవంతు రాండ్రనుగాఁ జేయక సంసారసాగరము నీఁదుటకయి తమపుత్రికలను పురుషులగృహములకుఁ బంపుతల్లిదండ్రులు, ఈఁతనేరనివారిని సముద్ర మునందద్రోచి వారు కొట్టుకొనుచుండఁగాఁ గన్నులు పెట్టుకొనిచూచుచు వెనుక పశ్చాత్తప్తు లయ్యును నేమియుఁ జేయనేరక నిందపొందు వారి వలెనే తామును బిమ్మట నపకీర్తిపాలయి పశ్చాత్తాప పడవలసినవా రగుదురు.”

రెండవ ప్రకరణము.

విద్యాసముద్రుఁడు పయి యుపన్యాసమును జేయ నారంభించిన కొంతసేపటికి, చంద్రమతియచ్చటికివచ్చితండ్రితొడమీఁదఁగూరుచుండి యుపన్యాసము సాంతమగువఱకును చెవియొగ్గి తదేకధ్యానముతో విను చుండెను. అదియంతయుఁ గనిపెట్టి యుపన్యాసము ముగియఁగా నేరాజు కొమార్తెను ముద్దుపెట్టుకొని శరీరముమీఁదఁ జేయి వైచి నిమురుచు “అమ్మాయీ! నీవేమో తెలిసినదానివలెనే యింతసేపును మాఱువంక

చూడక వారుచెప్పెడిదానినంతను మహాశ్రద్ధతో వినుచుంటివి. అందులో నీకేమయినఁ దెలిసినదా?" అని యడిగెను.

చంద్ర—నేను విన్నదానివల్ల బాలికలకుఁగూడ విద్యనేర్పించుట యుపయోగకరమని వారుపదేశించినట్లు నాకర్థమైనది. వారిప్రసంగము యొక్క ముఖ్యతాత్పర్య మంతేకాదా?

ఉశీ — అవును; వారిప్పుడు ముచ్చటించినది దానివిషయమే. నీవు తెప్పవేయక కడవఱకును జాగ్రత్తతో వినుచుండుట చూచినప్పుడే, నీవు దానియర్థమును గ్రహించి చదువుకోవలెనని యభిలాష పడుచుంటి వని నామనస్సునకుఁ దోఁచి యెంతో సంతోషమయినది. నీవు చదువెప్పుడు మొదలుపెట్టి మీతల్లికిని నాకును ప్రమోదము గలిగింతువో!

చంద్ర – వారిప్రసంగమువిన్నమీఁదట మీరు నన్నెప్పుడుచదువ వేసెదరని యడుగ బుద్ధి పుట్టఁగా, ఆప్రశ్న నానాలుకచివరకు వచ్చినది. ఇంతలో మీరే ముందుగానన్ను పలుకరించి నామనసులోనున్న దానినె యడిగితిరి. మీరు నన్నెంతవేగిరము చదువవేసెదరో యంత సంతోషముతో చదువుకొనుటకు నేను సిద్ధముగా నున్నదానను. మాయమ్మగా రీవఱకే నాకక్షరములును వర్ణక్రమమును గొంతవఱకు నేర్పియున్నారు.

అని చంద్రమతి యిచ్చిన ప్రత్యుత్తరమునకు రాజపరిమితానందము నొంది, వెంటనే విద్యాసముద్రునకుఁ దనకొమార్తెను జూపి, మీ శిష్యురాలిని దీని నెట్లు విద్యాబుద్ధులునేర్పి మంచిమార్గమునకు దిద్దెదరో మీదేభారమనిచెప్పి యప్పగించి, రాజాయనను ధనవస్తువాహనాదులచే సత్కరించి పంపెను. విద్యాసముద్రుఁడును మంచిముహూర్త మొకటి విచారించి యాదినమునఁ జంద్రమతికి విద్యగఱపుటకారంభించి, రెండు సంవత్సరములలోపలనె వ్రాఁతపుస్తకము చూచి చక్కఁగాఁజదువుటకును, చెప్పినదానిని తప్పులు లేకుండ వ్రాయుటకును, ఇతరులసాయమక్కఱ లేకుండ సులభమయినపద్యము లర్థము చేసికొనుటకును,సాధారణశైలిని

జాబులు వ్రాయుటకును, శక్తురాలిని జేసెను. జొత్తిగా పిల్లల సాటపాట లకుఁ బోనీయక నిర్బంధపెట్టి చదివించినచోఁ జదివినచదువు మనసునఁ బట్టక యుండుటవలనలాభము కలుగనేరదనియు, ప్రతిదినమును గొంతసే పాటలాడుటకూడ దేహారోగ్యమున కావశ్యకమనియు తెలిసినవాఁడు గనుక, ఆతఁడాచిన్నదాని కెప్పుడును శ్రమయని తోఁచకుండునట్లుగా మంచిమాటలతో ప్రోత్సాహపఱిచి యుపాయముగా చదివించుచు, కొంత సేపాటలాడసెలవిచ్చి యాయాటలలోఁగూడ నేదో యుపయుక్తమైన యొక క్రొత్తవిషయమును నేర్పుచుండును; పిల్లలకు బొమ్మలను జూచుట యందెంతయు నిష్టముండుననియెఱిఁగి, అప్పుడప్పుడాచిన్నదానినితీసికొని పోయి గోడలకుఁదగిలించియున్న చిత్రపటములను రాతిస్తంభములు మొద లగువానిమీఁద మలఁచఁబడియున్న విగ్రహములను జూపి వాని విషయ మయిన వినోదకరములగు కథలమూలమునఁ గొన్నినీతులను బోధించు చుండును. ఆచిన్నది గ్రహింపనేరని విషయమెన్నఁడునుఆతఁడామెకుచెప్ప లేదు; చెప్పినదానియర్థము తెలియకుండ గుడ్డిపాఠముగా నొకపద్యమును గాని పాటనుగాని యామెచేఁ జదివింపలేదు; చదివించిన వ్యాకరణాది లక్షణములతోఁగూడ భాషాభివృద్ధికై లక్ష్యములను సహితము నేర్పి చదివిన దంతయుఁ బ్రయోజనకరమగునట్లు చేసెను బుద్ధివికాసమును విభాగజ్ఞానమును గలుగునని, సాధారణముగా గృహకృత్యములను నిర్వ హించుటకుఁ గావలసియున్నదానికంటెఁ గొంచె మధికముగానే గణిత శాస్త్రమునందు జ్ఞానముగలిగించెను. ముందు సంసారభారము మీఁదపడి పెక్కుకష్టములు వచ్చిచుట్టుకొని దేహయాత్ర దుస్సహముగాఁ దోఁచు నప్పుడు మనసున కుల్లాసమును విశ్రాంతియుఁ గలుగుటకయి గానవిద్యా భ్యాసము చేయించి భక్తిరసమొలికెడుగీతములను పాటలను బహురాగ ములలోఁ గర్ణరసాయనముగా పాడుటకు నేర్పెను. లోకములో బాలురు గాని బాలికలనుగాని తాము నేర్చుకొన్నదానిని నితరులకు బోధింపవేడుక

గల స్వభావము గలవారుగా నుందురుగనుక, చంద్రమతియుఁ దాను గురువు ననుకొనితోడి బాలికలనుగాని వారు లేనప్పుడుచందనపుబొమ్మలు మొదలయినవానినిగాని శిష్యులనుగాను శిష్యురాండ్రనుగాను నేర్పఱుచు కొని తాను గురువువద్దఁ జదివిన దెల్ల వానికి బోధించి యాడుకొనుచు మఱింతజ్ఞానాభివృద్ధి చేసెను. పెద్దలును తెలిసినవారును ఏప్రకారముగాఁ బ్రవర్తింతురో చిన్నలును తెలియనివారును ఆప్రకారముగానే నడుచు చుండుట లోకస్వభావముగనుక, ఇంట జననీజనకులయొక్కయు బయట విద్యాసముద్రునియొక్కయు సత్ప్రవర్తనమునుబట్టి చంద్రమతికిఁ బట్టు పడిన సుగుణసంపద యింతంతయని చెప్పవల్లకాదు. నోటితోఁ జెప్పెడు పొడిమాటలకన్నఁ జేతులతోఁ జేసిచూపెడు కార్యములే మిగులబలమై నవిగాను మనసునకుఁ జక్కఁగా నాటునవిగాను ఉండుట సహజము గనుక, గురువు బోధించిన యుపదేశములకన్నను ఆయన సాధువర్తన మామెను విశేషనీతిమంతురాలిని జేసెను.

ఆయన యిహలోకానుకూలములైన సంగతులను చంద్రమతికి విస్తారముగా బోధించుచు వచ్చినను, పరలోకసాధన మగుభగవద్విష యకజ్ఞానమును బొత్తిగాఁ గలిగింపక యుపేక్షచేసి యూరకుండలేదు ఒకనాఁడు చంద్రమతి యొకచిత్రపటమును జేతఁబట్టుకొని కూరుచుండి గురువు వచ్చునప్పటికి. వానిసొగసునకుఁ దలయూఁచి యద్భుతపడి చూచుచుండెను.

గురు—అమ్మాయీ! నేను వచ్చుటసహితము కనిపెట్టక నీవా పటమువంక నెంతో శ్రద్ధతోఁ జూచుచున్నావు అందు నీమనస్సు నాక ర్షించునంత విచిత్ర మేమున్నది?

చంద్ర—ఈపటములోనిసరస్వతీవిగ్రహము చూచుటకు ముచ్చట గానేయున్నదిగాని, ఆమె చేతిలోని తామరపుష్పమును జూచినమీఁదటనా మనసుమఱియొకచోటికిఁబోవక యెంతసేపుచూచినను తనివితీఱకున్నది

గురు — నీ వీవఱ కెప్పుడును జూచియెఱుఁగని యాదివ్యసుందర విగ్రహమునకంటె నిత్యమును నీచేతులలో నలుగుచుండు తామరపూవు నీకింతవింతగాఁ గనఁబడుటకుఁ గారణమేమి?

చంద్ర — ఇది పలకమీఁద వ్రాయఁబడిన దయినను, నిజమయిన తామరపూవును బోలియున్నది. ఇదిగో నాకాదుకొనుటకై యింతకు ముందు కొలనిలోనుండి దాసి కోసి తెచ్చియిచ్చిన యీతామరపూవు వలెనే, అచ్చముగా నీని రేకులును మధ్యయును కేసరములును గనఁబడు చున్నవి. ఇంత చమత్కారముగా వ్రాసిన చిత్రకారుని నేర్పును నేనెట్లు మెచ్చుకొనకుందును?

గురు — దీనియందు నీకింత మక్కువపుట్టుటకిది నిజమైన తామర పుష్పమువలె నుండుటయె కారణమని నీవిప్పుడు చెప్పుచున్నావుగదా! ఒక వస్తువును సరిగాపోలియున్నదను హేతువుచేత నేయిదియింతగా మెచ్చుకోఁ దగియున్నప్పుడు, మొకటివస్తువుచూజూచి మెచ్చుకోకుండుటయుదానిని జేసిన దివ్యచిత్రకారునిశక్తికద్భుతపడకుండుటయు నెంతయు వింతగానున్నది.

చంద్ర — నేనిప్పుడు కొప్పులో ముడుచుకొన్న యీతామరపువ్వు కూడ నొకరిచేతఁ జేయఁబడినదా?

గురు — ఈపటములోని పుష్ప మెవరిచేతనైన నేయఁబడినదా? లేక తనంతనే కలిగినదా?

చంద్ర — దీనిని వేసినవారెవ్వరో నే నెఱుఁగకపోయినను, ఇది యొకరిచేత వ్రాయఁబడినదని మాత్రము నాకుఁ దెలియును. ఎవ్వరును వ్రాసియుండనియెడల, ఈపుష్పమీపటముమీఁద లేకపోయియేయుండును

గురు — నీవిచ్చిన ప్రత్యుత్తరము మిక్కిలి చక్కఁగా నున్నది. ఒకరుచేసినంగాని యొకవస్తువుండదని నీకుఁ దెలిసినట్లు నీమాటలవల్ల స్పష్టమగుచున్నది. ఆహేతువుచేతనే యీకమలము నొకరు చేసి యుండనియెడల, ఇదియు లేకపోయియే యుండును.

చంద్ర—అట్లయినచో నీనిని జేసినవారెవ్వరో నాకుఁజూపెదరా?

గురు—ఆమహానుభావుఁడు మనకన్నుల కగపడువాఁడు కాఁడు. అట్లు కనఁబడకపోయినను, ఆయన యిప్పుడిక్కడనుండి మనమనుకొనుచున్న మాటలను వినుచునేయున్నాఁడు ఆయనలేనిస్థలమొక్కడును లేదు. ఆయనచేసిన వస్తువులన్నియు సర్వోత్తమములుగానున్నవి; అతఁడే సర్వేశ్వరుఁడు. మనము చేసినవస్తువు లెంతమంచివిగానున్నను, ఆయనచేసిన వస్తువులను కోటితమాంశమయినను బోలఁజాలవు. ఈపటముమీఁద వ్రాయఁబడిన యీపద్మ మెంతమనోహరముగా నున్నను, ఈశ్వరనిర్మితమయిన యీపద్మముతో నెంతమాత్రము సమానము కానేరదు. వర్ణమునను రూపమునను గొంతవఱకు సరిపోలినను బోలవచ్చునుగాని, దానియందుఁగల చలువయు, సువాసనయును పరిమళమును, మకరందమును, దీనికెక్కడనుండివచ్చును? దీనిమనమూరికచూచి సంతోషింపవలయునే కాని, దానివలనైనది కొప్పులో ధరించుకొనుటకుఁగాని యీపద్మముఁగింద నుపయోగించుకొనుటకుఁగాని యెట్లు పనికివచ్చును? ఈప్రకారముగా మనకు మహోపయుక్తములగునట్లు సమస్తపదార్థములను సృజించిన సర్వేశ్వరుని విచిత్రసృష్టికద్భుతపడుచు మనమాతని యెడల భక్తియును కృతజ్ఞతయును గలవారమయి యుండవలెను

చంద్ర—మీరు సెలవిచ్చిన సర్వేశ్వరుఁడనుదివ్యచిత్రకారుఁడు చేసిన పదార్థములు మఱియేమున్నవి?

గురు—ఆయన చేయనిపదార్థ మొకటియులేదు. నీవు భూమిమీఁదఁజూచినను, ఆకాశమునందుఁజూచినను, మఱియెక్కడఁజూచినను, ఆయనచేసిన యసంఖ్యములయిన సుందరపదార్థములు నిన్నాశ్చర్యపఱచుచుండును. మనకగపడు సర్వమును సృజించినవాఁడతఁడే.

చంద్ర—మీరుచెప్పినది చూడఁగా మనకగపడెడి యీవృక్షజాలమును, నదీపర్వతాదులను, సూర్యచంద్రాదులనుకూడ ఆయనే

సృజించినట్టు కనఁబడుచున్నది.

గురు—ఒక్క సూర్యచంద్రాదజడపదార్థములను మాత్రమేకాక పశుపక్ష్యాది సమస్తజీవరాసులను, నిన్నును, నన్నును, సమస్తమానవ కోటిని సృజించి కాపాడుచున్నవాఁ డానుహామహుఁడే. చరాచరము లయిన సర్వపదార్థములు నాతనిచేత సృష్టింపఁబడినవే ఇవిగాక మన కన్నులకగపడని వస్తువులు సహిత మసంఖ్యాతములుగా నతనిచేతఁ జేయఁబడియున్నవి.

చంద్ర—అంతటియద్భుతశక్తియుక్తుఁడైన సర్వేశ్వరునిమహాత్మ్యాదు లను సంపూర్ణముగా విన వేడుక యగుచున్నది. నాకు వివరించిచెప్పుఁడు.

గురు — ఆయన దివ్యగుణములలో సహస్రాంశమయినను నేను వర్ణించుటకుశక్తుఁడనుగాను. ఇప్పటికింత యుచాలును. నీకు జ్ఞానాభివృద్ధి కలిగినకొలఁదిని, ఆయన గుణములను దెలిసికొని నీవే యానందింపగలవు.

మూఁడవ ప్రకరణము.

మఱియొకనాఁడు చంద్రమతి గురువువద్ద చదువుకొనుచున్న సమ యములో, అక్కడ కొకజాలవిద్య తెలిసినవాఁడు వచ్చి సంచిని తెఱచి కూరుచుండి తనవిద్యను జూడవలయునని కోరెను. వానిని జూచి చదువు కొనుచున్న బాలికలందఱును చదువుమీఁద దృష్టివిడచివానివంక నేచూడ సాగిరి. విద్యాసముద్రుఁడు వారియభిప్రాయము గ్రహించి మఱియొక పనిమీఁద ధ్యానముపాఱినపుడు చదివించుటవలనఁ బ్రయోజనములేదని యెఱిఁగినవాఁడుగనుక, వెంటనే చదువుకట్టిపెట్టించి పిల్లలనందఱిని దన ముందుఁ జేర్చుకొని, ఆయైంద్రజాలికుని గొన్ని వినోదములను గనఁబరుపు మని యడిగి, వాఁడు తాను నేర్చిన విద్యలలోఁ గొన్నిటిని జూపినతరువాత వానికి తగినబహుమానముచేసి, వానినిసంతోషపెట్టి పంపివేసెను. అప్పు

డాబాలికలందఱును వాఁడుచేసిన యద్భుతముల నొండొరులతోఁ జెప్పుకొనుచు నాశ్చర్యపడఁజొచ్చిరి. వారిలోఁ జంద్రమతి మామిడిటెంకనందఱును చూచుచుండఁగా భూమిలోపాతి నిమిషములో మొక్క మొలిపించి కాయలు కాపించుటయు, ఒక్క కాసును సంచిలోవేసి పెక్కు కాసులనుజేసి చూపుటయు, వాఁడుచూపిన విచిత్రములలో నెల్ల మెచ్చుకోఁదగియున్నవని గురువితోఁ బ్రశంసించెను అతఁడది సందుచేసికొని దానిమూలమునఁ జంద్రమతికిఁ గొన్ని యుపయుక్తవిషయముల నేర్పఁదలఁచి, ఈప్రకారముగా ప్రసంగమునకుఁ దిగెను.

గురు — నేను వెనుక నీతోఁజెప్పినసృష్టికర్తకొక్కనికిఁ దక్క మఱియెవ్వనికిని క్రొత్తగానొకదానిని సృష్టించుశక్తియుండదు ఇప్పుడువచ్చిన యైంద్రజాలికుఁడు చేసినదంతయు మోసమేగాని మఱియొకటికాదు. పొడుగయిన నాలుగుకాళ్ళుగల వెనుకుపేళ్ళబుట్టను బయినిబెట్టి బట్టకప్పి చాటున దానిలోపల చేయనీయక, ఆబుట్టనుతీసివేసి బహిరంగముగా మామిడిటెంకను పాతిపెట్టి చెట్టుచేయుమన్నచో వాఁడు చేయ నేలేక పోవును. వాఁడావఱకే చిగుళ్ళతోను, పూవులతోను, కాయలతోను, ఉన్న వేఱువేఱుకొమ్మలను రహస్యముగాఁదెచ్చి జాగ్రత్తచేసికొని పదిలముగా బుట్టలో దాచియున్నవాఁడుగావున, నడుమనడుమ గుడ్డతెరను వేయుచు వచ్చి మనము చూచుచుండఁగా భూమిలోనాఁటిన టెంకను దీసివేసి బుట్టలో దాచుకొన్నవానిలోఁ బ్రథమమున చిగురుకొమ్మను, తరువాత పూలకొమ్మను, అటుపిమ్మట కాయలకొమ్మను క్రమముగా నడుగుతట్టున నున్న రంధ్రముగుండ బుట్టలోనుండితీసి భూమిలో పాతిపెట్టి తెరతీసి చూపుచువచ్చెను. కోళ్ళచుట్టునుగల గుడ్డతెరనుమూసివాఁడుమధ్యమధ్య లోపల చేయిపెట్టి చేయుచువచ్చిన పనియంతయు నిదియే. వాఁడు కాసులుచేసి చూపుటయు నిటువంటి మోసపుకృత్యమే. వాఁడుహస్తలాఘవముచేత మనకగపడకుండఁ గొన్ని కాసులనుచేతిలో దాచుకొని

వానిలో నొకదానినిమాత్రమే మొదట మనకుఁగనఁబఱిచితక్కినవన్నియు ఆయొక్కదానితోనే తానుచేసినట్టు కనఁబడ మనలను భ్రమింపఁజేసి నాఁడు. వాఁడెక్కుఁజూపినను, తనయొద్దనున్న పదికాసులనే చూపఁ గలఁడు గాని యంతకంటె నెక్కువగాఁ గనఁబఱుపఁజాలఁడు. వానికే కాసులను జేయు శక్తియుండెనేని, ఈవిధముగా వాఁడింటింటికిఁబోయి యాచించి జీవింపవలసిన యక్కఱలేకుండ, తనయింటికి బంగారుగోడలు పెట్టుకొని మనవంటివారికిఁగూడ వలసినంత ధనమియ్య సమర్థుఁడయి యుండును. పట్టపగలు మనయందఱ కన్నులనుగప్పి భ్రమింపఁజేసినవాని నేర్పునకు మెచ్చుకొనవలసినదేగాని, మనము నిత్యమునుజూచెడి యీశ్వరుని పరమాద్భుతమహిమలముందఱ నివిపర్వతములో పరమాణువుతో నైనను బోల్పఁదగియుండవు. మనకుఁ గన్నులుండియుఁ బరమేశ్వరుని విచిత్రములనుజూచి యానందింపఁజాలకున్నాము. తుచ్ఛములైన యిట్టి మోసపుపనులను జూచి మెచ్చుకొనుచున్నామేగాని, యీశ్వరుఁడను నైంద్రజాలికుఁడు చేయునిజమైన యద్భుతచర్యలకు వింతపడకున్నాము. మనమిప్పు డద్భుతములని తలఁచిన వీనినే భగవంతుఁడు ప్రతిదినమును నీచేతను, నా చేతను, ప్రపంచమునందఱచేతను చేయించుచున్నాఁడు. నాలుగు నెలలక్రిందట నీగదిముందఱ నీచేతులతో పాతిన నీరుగోరింట చెట్టిప్పుడే నిత్యమునుపూలుపూచికాయలుకాచుచుండ లేదా? భగవంతుఁ డీయింద్రజాలమును నీచేతను చేయించియున్నాఁడే. దీనికేల యద్భుత పడకున్నావు? మంటిలోఁబెట్టిన పెసరగింజంత నల్లని విత్తువలన, పచ్చని సుందరమైన యాకులును, మృదువైన కొమ్మలును, చిత్రవర్ణముగల పూలును, పెక్కుచెట్లుపుట్టుట కాధారమైన విత్తనములుగలకాయలును, గలుగుచుండుట వింతకాదా? ఇంతకంటె వింతమరేమున్నది? కొన్ని సంవత్సరములక్రిందటమాతోటలో నాచేతితోనే నేనొకమామిడిటెంకను నాఁటినాఁడను; ఇప్పుడది గొప్పవృక్షమై ప్రతిసంవత్సరమునుమితిలేని ఫల

ములనిచ్చుచున్నది. సర్వేశ్వరుఁడను నైంద్రజాలికుఁడు తాను ముట్టు కొనైన ముట్టుకొనక నాచేతనే యీయద్భుతమును జేయించినందున కెంతని మెచ్చుకోవచ్చును? ప్రపంచములో నందఱును పొలములో కొన్ని వడ్లగింజలను పాతి, కొన్నిమాసములలో కోటిగుణితముగా ఫలముల నొందుచున్నారు మనకెక్కడఁజూచినను కన్నుల పండువుగా కనఁబడు వృక్షములు, సస్యములు మొదలైనవి యన్నియు, ఈప్రకారముగానే యత్యద్భుత జనకములుగానున్నవి ఇప్పుడు మనవద్ద సొమ్ముపుచ్చుకొని వెళ్ళిన యైంద్రజాలికునివలె ధనలాభమపేక్షించిచేయక, భగవంతుఁడను నైంద్రజాలికుఁడు తానుజేసిన వస్తువులనన్నిటిని స్వేచ్ఛముగాననుభవింపుఁ డని మనకిచ్చివేయుచున్నాఁడు. అట్టివానియెడ మనమెంత కృతజ్ఞతయు భక్తియుఁ గలిగియుండవలసినది!

చంద్ర—తమరు భగవంతుని దివ్యమహిమలనువిప్పిచెప్పినకొలఁ దిని నామనసున కద్భుతమధికమయి సంతోషమును పట్టఁజాలకున్నాను. నేను ప్రతిదినమును నిద్రలేచినది మొదలుకొని పరుండఁబోవునంతకును భగవంతుని సృష్టినే చూచుచున్నను గుడ్డిదానివలె దానియందలి విచిత్ర ములను గనిపెట్టఁజాలకున్నాను; మీవాక్యామృతపానమువలన, పరమే శ్వరుని దివ్యగుణాదులను దెలిసికొని యానందింపవలెనను కోరిక యంత కంతకు పెరుఁగుచున్నది. నాయందనుగ్రహించి, నాకోరిక సఫలముచేసి నన్ను ధన్యురాలిని జేయుఁడు.

గురు—ఆయనగుణములను పూర్ణముగాఁ దెలిసికొనుటకు మను ష్యమాత్రున కెవ్వనికిని శక్యముకాదు మహానుభావులైనవారికిఁ గొంద ఱికి గొంచెమధికముగాఁ దెలిసియుండును. నీవు నన్ను మిక్కిలి ప్రార్థించు చున్నావుగనుక, నాకు తెలిసినంతలో నీవు గ్రహింపఁగలరీతిని కొంత వఱకుఁ జెప్పెదను. ఆయనదివ్యగుణములలో మనము తెలిసికోఁగలస్వల్ప భాగమువలననే మనకుఁగలిగెడియానంద మపరిమితమయినదిగానుండును.

భూమిని మాత్రముగాక సూర్యచంద్రాది గోళకోటుల నసంఖ్యములుగా నిర్మించిన మహాపురుషునకు శరీరమే యుండినయెడల, ఆరూపము బ్రహ్మాండమైనదిగానుండి మనకగపడుచునే యుండవలెను. అట్లగపడుచుండలేదు గనుక, ఆతఁడు రూపములేనివాఁడని యూహింపవలయును. అణువు మొదలుకొని బ్రహ్మాండము వఱకునుండు సమస్తపదార్థములును, అనంతములగు సూర్యచంద్రాది గోళకోటులును పరస్పరసంబంధమును గలిగి యుండుటచేతను, ప్రతివస్తువు నేదోయొక ప్రయోజనము నుద్దేశించియే యాలోచనతోఁ జేయఁబడినట్లు కనఁబడుచుండుటచేతను, సమస్తసృష్టిని జేసినవాఁ డొక్కఁడే యనియు నతఁడాత్మస్వరూపుఁడనియు స్పష్టమగుచున్నది. రూపములేనివస్తు వెప్పుడును నశింపదుగనుక, అతఁడు నాశనరహితుఁడు; అందుచేతనే శాశ్వతముగానుండువాఁడు సృష్టియొక్క ధర్మములు సృష్టికర్తకుఁ దెలియకపోవుగనుక ఆయన సర్వజ్ఞుఁడనియు, సర్వత్ర నొకఁడుండి నడిపించుచున్నట్లు సృష్టియంతయుఁ గ్రమముగాఁ బ్రవర్తించుచున్నదిగనుక అతఁడు సర్వవ్యాపియనియు, సృష్టినిజూడ ఆతని శక్తికసాధ్యమయినది యున్నట్లు కనఁబడదుగనుక అతఁడు సర్వశక్తుఁడనియు, సులభముగానే తెలిసికోవచ్చును సృష్టిలోని యేవస్తువునుజూచినను సృష్టికర్తయొక్క బుద్ధియును తెలివియు ప్రకాశించుచున్నందున, అతఁడపరమిత బుద్ధిమంతుఁడనియు జ్ఞానస్వరూపుఁడనియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది సృష్టిలోని సమస్తజీవరాసులును స్వభావముచేత సౌఖ్యము నేయనుభవించుచుండుటచేతను, ఎన్నఁడైనను దుఃఖమువచ్చినయెడల అదిమనలోపము వలననో యితరులదోషము వలననో కలుగుచుండుటచేతను, దేవుఁడు జీవకారుణ్యముగలవాఁడనియు దయాస్వరూపుఁడనియుఁ దేటపడుచున్నది. స్వభావముచేత నొకజంతువునకు సుఖమును మఱియొకజంతువునకు దుఃఖమును కలుగుచుండుట లేదుగనుక, భగవంతుఁడు పక్షపాతములేనివాఁడనియు న్యాయస్వరూపుఁడనియు విశదమగుచున్నది. లోకములోనెవ్వరైన

దుష్కార్యములు చేయుటకు భయమో, శక్తిహీనతయో, భ్రమప్రమాదాదులో కారణములుగానుండును. భగవంతునియం దట్టిలోపము లేవియు లేవుగనుక, అతనియందు హేయగుణము లేవియు నుండవు; అందుచేతనతఁడు పరిశుద్ధుఁడనియు సమస్తకళ్యాణగుణ పరిపూర్ణుఁడనియు కరతలామలకముగా తేటపడుచున్నది మనయొక్క సమస్తావయవములును, వానివ్యాపారములును, మనచుట్టునునుండు సమస్తవస్తువులును, మనసౌఖ్యముకొఱకే తోడుపడుచున్నవి. ఈశ్వరుఁడు మనకిట్టి మేళ్ళను గలుగఁజేయుటకు మనమీఁద నాతనికిఁగల ప్రేమతప్ప మఱి యొక హేతువు గానరాదు మనమీఁది నిర్హేతుకజాయమానకటాక్షము చేతనే మనకిట్టిసహాయోపకారమును జేయుచున్న పరమేశ్వరుని మన మెల్లప్పుడును నిర్మలహృదయములతో నారాధించుచుండ వలయును.

చంద్ర—సమస్త జీవరాసులును స్వభావముచేత సౌఖ్యమునే పొందుచున్నవని మీరిప్పుడు సెలవిచ్చియున్నారు స్వభావముచేతనే కొందఱు రోగపడి దుఃఖములను మాత్రము పొందుచుండ లేదా?

గురు—రోగములు సహితము స్వాభావికముగా వచ్చునవికావు మనముతినెడి యాహారపదార్థములు మంచివికాకపోవుటవలననో, మురికి కాల్వలు మొదలగువాని దుర్గంధమువలన గాలి చెడుటవలననో, ఇటు వంటిమఱికొన్ని యితరకారణములవలననో, సాధారణముగావ్యాధులు సంప్రాప్తములగును. అవి యెప్పుడును స్వదోషముచేతనో యన్యుల దోషముచేతనో మనలనాశ్రయించును. ఈవిషయమయి ముందు ముందు నీకు కొంతవివరించి చెప్పెదను.

చంద్ర—తమయనుగ్రహమువలనభగవంతుని దివ్యచరిత్రమును కొంతవఱకెఱిఁగియు, నామనస్సునకింకను తృప్తికలుగకున్నది. ఆయన యెడల మనము వర్తింపవలసిన క్రమముకూడ బోధించి నన్ను కృతార్థురాలినిఁ జేయుఁడు.

గురు—ఇప్పుడు నేను చెప్పినవన్నియు మనసునఁబట్టించుకొన్నచో, ఈదినమున కింతయే చాలును. మరియొకసారి నీ వడిగినదానిని జెప్పఁ బ్రయత్నించెదను.

నాల్గవ ప్రకరణము.

—:o:—

తరువాత నొకనాఁడు చంద్రమతి పాఠశాల కాలస్యముగావచ్చి, పుస్తకమును చేతఁబట్టుకొనిచదువుతోఁ జకకన్నులు రాలై క్రిందుచూచుచు కూరుచుండెను. అదిచూచి విద్యాసముద్రుఁడు పిల్లలకు మనస్స్థిమితత లేనప్పుడు చదివించుట నిష్ప్రయోజనమనియెఱిఁగినవాఁడుగనుక చదువు మనినిర్బంధపఱుపక, ఆమెయొక్క విచారకారణము దెలిసినవాఁడయ్యును అది యామెచేతనే చెప్పించి సందర్భానుకూలముగా నూతనవిషయములు కొన్ని బోధింపనెంచి యీప్రకారముగా ప్రసంగమున కారంభించెను.

గురు—చంద్రమతీ! నీ వెల్లప్పుడును వేళతప్పక బడికివచ్చెడు దానవు; ఎంతపనియున్నను నీవిట్టి కెన్నఁడును కాలము మించివచ్చి యెఱుఁగవు; అట్టినీ వీదినమున నాలస్యముగా వచ్చుటకుఁ గారణ మేమి?

చంద్ర—నన్ను చిన్నప్పటినుండియు మొన్నమొన్నటిదాఁక ఎత్తుకొని యాడించుచువచ్చిన వృద్ధురాలయిన యొకపరిచారిక రాత్రి పాము కఱచి యకస్మాత్తుగాచనిపోయినది. అది మాతల్లి నత్తవారింటికిఁ బంపి నప్పుడు పుట్టినింటివారు కూఁతున కరణముగానిచ్చి వెంటఁబంపిన దాసి యఁట. అది నన్ను తనపంచప్రాణములలో నొకప్రాణముగాఁ జూచు కొనుచుండెను. అంతప్రేమగల సేవకురాలు పోయినదన్న విచారముచేత క్రమమయినవేళకు రాలేకపోయితిని. ఈతప్పిదమును క్షమింపుఁడు. ఇప్పటికిని నామనస్సంతయు దానిమీఁదనే యున్నది.

గురు—[illegible]

ముగా పనిచేసినదానియందు నీకింతకనికరము కలుగుటచూచి నాకెంతో సంతోషమగుచున్నది. అది రాత్రిపోయినదనికదా నీ విప్పుడు చెప్పితివి? ఇంతకుమునుపుమీనాయనగారి దర్శనముచేసివచ్చుచు దారిలోపశువుల పాకపంచను నేనుదానిని చూచితిని. నేను నిమిషముక్రిందట చూచివచ్చి నది పూర్వము నిత్యమును నీతోవచ్చెడునప్పుడు చూచెడు ముఖమును కన్నులును తక్కినసమస్తావయవములునుగల దేహమేయనుటకు సందేహము లేదు. నీ వది పోయిన దనియెట్లు చెప్పఁగలవు?

చంద్ర—ఇప్పుడు దానిబొందిమాత్రమెయీలోకములోనున్నది; ఆదేహమును ఇఁక కొంతసేపటికి మంటిలోఁ గలిసిపోవును. దానిలోనుండి జీవాత్మ లేచిపోయినది.

గురు—ఈసంగతి నీకు తెలియునో లేదో తెలియుటకయియే యీప్రశ్న వేసినాను. మనదేహముకంటె జీవాత్మ వేఱనియు, దేహమే నిమిషముననో నశించిపోవునదియనియు నీకు తెలిసినందున కెంతయుసంతసించుచున్నాను. శరీరముతో నాశనము నొందక తరువాత మనయాత్మ పరలోకమునకుఁ బోవునని నీకే తెలిసినదిగనుక, ఈసంగతినిస్థాపించుటకయి శ్రమపుచ్చుకొని నిదర్శనములు చూపవలసిన యక్కఱయేమియు లేకపోయినది. సర్వచరాచరకర్తయైన పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడే శాశ్వతుఁడని యీవఱకే చెప్పియున్నానుగదా? ఈరెండుసంగతులును దెలిసినతరువాత నీకు బోధింపవలసినవిషయము లనేకములున్నవి. మన మీలోకములోపూర్ణముగా నూఱుసంవత్సరములుబ్రతికినను,అదియంతయు మిక్కిలి స్వల్పకాలమే; మనము పరలోకములో నుండవలసినకాలమో పరిమితి లేనిది మనమును ఉన్నట్టేయుండి యెప్పుడో యీలోకమును విడలి పరలోకమును జేరవలసినవారమే. పరలోకమున నిత్యసుఖము ననుభవించుటకు ధర్మమొక్కటితప్పసాధనాంతరము లేదు. మనము శాశ్వతమయినపరలోకసుఖము నపేక్షింతుమేని, ఈలోకమునందలితుచ్ఛము

లయిన నిమిష సౌఖ్యములకాశపడక యెన్నికష్టములకయిన నోరిచి ధర్మమార్గమునందు నడవవలయును.

చంద్ర — మనకు శాశ్వతసుఖము లభించుటకయి తోడుపడు ధర్మము లేవో, వాని ననుష్ఠింపవలసిన క్రమ మెట్టిదో, నాయం దనుగ్రహించి వివరముగాఁ జెప్పుఁడు.

గురు — మనమీప్రకారముగా నడుచుకోవలెనని ధర్మస్వరూపుఁడయినలోకరక్షకుఁ డుద్దేశించిన యాజ్ఞ లే ధర్మములు. అట్టి ధర్మముల ననుసరించుటవలనసుఖమును,మీఱుటవలనదుఃఖమునుగలుగుచుండును. మనమనుసరింపవలసినధర్మము లన్నియు నాలుగువిధములయిన వనిచెప్పవచ్చును. మొదటివి సృష్టికర్తయైనపరమేశ్వరునివిషయముననడుచుకోవలసినవి; రెండవవి మన దేహరక్షణాదుల నిమిత్తము స్వవిషయమున నడుచుకోవలసినవి; మూడవవి భగవత్కుటుంబములోఁ జేరి మనకు సోదరసమములుగానుండు మానవకోటివిషయమున నడుచుకోవలసినవి; నాలవవి జీవదయాపరుఁ డయినయీశ్వరునిచేతఁ జేయఁబడిన యితర జంతువులవిషయమున నడుచుకోవలసినవి.

చంద్ర — ముందుగానాకు భగవంతునియెడలఁ బ్రవర్తింపవలసిన విధమును జెప్పి, తరువాత వరుసగా తక్కినధర్మములను బోధింపుఁడు.

గురు — పరమదయాపరుఁడయినయీశ్వరుఁడు తనకుటుంబమైన మానవసముదాయము నివసించుటకయి భూమి యనుదివ్యగృహమును నిర్మించి సుఖజీవనమునకయి కావలసిన సమస్తపదార్థముల నందుంచి యున్నాఁడు. కొట్లలో దాఁచుకొనుచున్నవానిని తీసికొనుచున్నట్టే, సస్యములనుండియు ఫలవృక్షములనుండియు భోజనపదార్థములను పొందుచున్నాము; సూర్యబింబము చమురుపోయనక్కఱలేకయే వెలిఁగెడి పెద్ద జ్యోతిగానున్నది; నదులుమొదలగునవి నీరు నిలువచేసికొనుగొప్పబిందెలవలెనున్నవి. మనచుట్టునుండు సమస్తజంతువులును, వృక్షలతాదులును

భోగములును సర్వవిధముల నుపయోగపడుచున్నవి. వాయువు చెమ్మట పోవ విసరు పరిచారకునివలె స్పర్శసుఖమును గలిగించుచున్నది; మధుర ధ్వనులు చేయు కోయిలమొదలగుపక్షులు సంగీతపాఠకులవలె చెవులకు విందువు చేయుచున్నవి. ఇవియన్నియు భగవదనుగ్రహమువలన నేమనకు లభించినవి. కాఁబట్టి యింతటిమహోపకారమును జేసినమహానుభావుని యెడల మన మెంత కృతజ్ఞత గలవారమయి యాతనిని స్మరించుచుండ వలయును. సద్గుణములు గలవానిని ప్రేమించుటయు దుర్గుణములు గల వానిని ద్వేషించుటయు లోకములో నెల్లవారికిని సహజగుణము, సమస్తసద్గుణములకును నిలయుఁడగుటయేకాక మనలను నిత్యమును బుత్ర వాత్సల్యముతోఁ గాపాడు కరుణాకరుని మనము ప్రేమింపవలయునని వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱయే లేదు. మన జననమునకుఁ గారణభూతులయిన తల్లిదండ్రులయొక్కయు, మనలను పరిపాలించుచు న్యాయము తీర్చు రాజుయొక్కయు, ఆజ్ఞకు లోఁబడి నడుచుకోవలయునని నీ వెఱుఁగుదువు గదా? అట్టిస్థితిలో మనయందఱిజన్మములకు నాదికారణుఁడయి, మన పుణ్యపాపముల నెఱిఁగి న్యాయముతీర్చి సుఖ మొసఁగి రక్షించుమహాప్రభు దాతకు మనము పరమవిధేయులమయి నడుచుకోవలయునని వేఱే చెప్ప వలయునా? మన మెప్పుడును తప్పులేకుండ నడుచుకోలేముగనుక మనయప రాధములను క్షమించుటకును, మనకుఁగావలసినవానిని ప్రసాదించుటకును, మనయాపదలను నివారించుటకును, సర్వశక్తుఁడైనయీశ్వరుని గౌరవ పూర్వకముగాను నిశ్చలభక్తితోను నిత్యమును వేడుకొనుచుండవలయును. ఇవియే భగవంతునియెడల మనము నడుచుకోవలసిన ముఖ్యధర్మములు.

చంద్ర—ఈరీతిగాఁ దనయెడల మనము నడుచుకోనియెడల భగవంతుఁడు మనలను శిక్షించునుగదా?

గురు—భగవంతుఁ డాత్మస్తుతికి సంతోషించువాఁడును గాఁడు; దూషణమునకు కోపించువాఁడును గాఁడు. కాఁబట్టి యిందువిషయమున

మనము ప్రత్యేకముగా శిక్షను పొందకపోయినను మనకింతటియుపకారములను జేసిన ప్రేమానిధియెడలనే కృతఘ్నులమయి విధాయకకృత్యములను విడిచి యుపకారస్మృతిలేనికఠినులమగుదుమేని సామాన్యమానవులవిషయమున బొత్తిగానే దుష్ప్రవర్తనముగలవారమై పాడగుదుము కాబట్టి యందువలన దండనను పొందుదుము.

చంద్ర — దుర్మార్గచరులుగాక యుక్తముగా బ్రవర్తించువారికి భగవద్ధ్యానాదులవలనఁ బ్రయోజనము లేదా?

గురు — కావలసినంతప్రయోజన మున్నది. ఈశ్వరధ్యానము వలన మనమనస్సుల కానందము కలుగుటయే కాక, సత్కార్యాచరణము నందు ప్రోత్సాహమును, దుష్కార్యములయందు విరక్తియుఁ గలుగును; అందువలన సర్వశ్రేయములును మనకు కరతలామలకము లగును. కాఁబట్టి మనము నిత్యమును త్రికాలములయందును భక్తితో నీశ్వరారాధనము చేయుచుండవలెను.

చంద్ర — మీహితబోధవలన నాయజ్ఞానాంధకారము కొంత తొలఁగిముక్తిమార్గమును గొంచెము చూడఁగాంచితిని. తమయుపదేశానుసారముగా నిఁక నిత్యమును త్రికరణశుద్ధిగా నీశ్వరునుపాసించుచుండెదను.

అయిదవ ప్రకరణము.

మఱునాఁడు చంద్రమతి పాఠము నప్పగించుచున్న కాలములో నడుమనడుమ నెడమచేతినిగోఁకుకొనుచు వ్రేళ్ళనునలుపుకొనుచువచ్చెను. అదికనిపెట్టి విద్యాసముద్రుఁడు పాఠమయినదాఁక నూరకుండి తరువాత నీప్రకారముగా సంభాషణ కారంభించెను:—

గురు — అమ్మాయీ! ఈదినమున నీ వేమో కావి పలుమాఱు చేతులు నలుపుకొనుచు వచ్చితివి. అట్లు చేయుటకుఁ గారణమేమి?

చంద్ర—ఎందుచేతనోకాని నా వ్రేళ్ళసందున చిన్నచిన్న గజ్జి పొక్కులు లేవనారంభించి చేయి దురదగానున్నందున గోఁకుకొంటిని. అందులోను నడిమివ్రేలి కణుపుమీఁద వేసిన యీచిన్నపొక్కు నన్ను మిక్కిలి బాధపెట్టుచున్నది.

గురు—మనకు విధాయకములయియున్న ధర్మములను మీఱితివి గాన, నీకీవిధముగా శిక్షకలుగుచున్నది. నీవు చేతులను తిన్నగా కడుగుకోక యశుచిగా నుండినందున, నీచేతులమీఁద నిప్పుడు గజ్జి లేచుచున్నది. భగవంతుని యాజ్ఞరూపములైనధర్మములలో దేనిని మీఱినను, దానికి ఫలముగా తగినశిక్ష కలుగక మానదు.

చంద్ర—చదువునందలి యాసక్తిచేత, ఈమధ్య కొన్నిదినముల నుండి నా దేహసౌఖ్యమునుగూర్చి నే నంతగా శ్రద్ధపుచ్చుకొనుట మాని వేసినాను. చేతులను శుభ్రముగా కడుగుకొనకపోవుటకూడ నొకధర్మాతిక్రమణమే యగునా?

గురు—మనము శుచిగా నుండవలయుటయు నిస్సందేహముగా మన కొకవిధాయకకృత్యమే. ఇది నేను నిన్న రెండవదనిచెప్పినస్వవిషయమయినధర్మములలోఁ జేరును. చదువునందు శ్రద్ధయుంచుట ముఖ్యమే గాని, అందునిమిత్తమయి దేహారోగ్యమును చెడఁగొట్టుకోరాదు.

చంద్ర— అట్లయినచో, స్వవిషయమునఁ బ్రవర్తింపవలసిన ధర్మము లేవో, వాని నతిక్రమించుటవలన నేమినష్టములు కలుగునో కొంచెము వివరించి చెప్పుఁడు.

గురు—శరీరసంరక్షణార్థము మన మాచరింప వలసిన కృత్యములన్నియు స్వవిషయమయిన ధర్మములే. వానిని మీఱి నడుచుటవలనఁ బలువిధములైనవ్యాధులు సంభవించి బహుబాధలు కలుగును. దేహమారోగ్యదశయం దున్నంతవఱకే మన మేధర్మకార్యమునైనను జేయుటకు శక్తుల మగుదుము. దానికిఁ గొంచెము విఘాతము తటస్థించెడు,

పక్షమున, సమస్తధర్మములును మూలపడును. కాఁబట్టి యన్నిటికంటెను మనసౌఖ్యమును ముఖ్యముగాఁ జూచుకొని దేహము కాపాడుకొనుచు రావలెను. దేహారోగ్యమునకు శుద్ధవాయువును, నిర్మలోదకమును, యుక్తాహారమును, శుభ్రవస్త్రధారణమును, నిత్యస్నానమును, సుఖనిద్రయు ముఖ్యముగా గావలసియుండును.

చంద్ర — మనశరీరారోగ్యమునిమిత్తమయి వాయువుకూడ నంత యావశ్యకముగా కావలసియే యున్నదా?

గురు — మన మాహారములేక కొన్నిదినములయినను జీవింపఁ గలుగుదుముగాని, వాయువులేక నిమిషమయినను బ్రతుకఁజాలము. మన మాఘ్రాణించు వాయువులో నొకభాగము ప్రాణవాయువు చేరి యుండును. మన ముచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములను జేయుటవలన ప్రాణవాయువు లోపలికి పోయి రక్తమును శుద్ధపఱుపఁగా, లోపలినుండి చెడుగాలి పయికివచ్చును. అట్టిగాలి విషస్వభావముకలది కాఁబట్టి, జీవజంతువులు శ్వాసము విడిచినగాలినే యెవ్వరయినఁ బ్రత్యేకముగా పీల్చినయెడల కొన్నినిమిషములలోపలనె వారు మరణము నొందుదురు. కాఁబట్టి ప్రతి మనుష్యుఁడును వాసముచేయు గృహములలోనికిని పరుండు గదులలోనికిని తగినంత మంచిగాలి వచ్చువీ లేర్పఱుచుకోవలయును. క్రొత్తగాలి చక్కఁగా వచ్చుటకు మార్గములేని యొకగదిలో పలువురు పరుండిన యెడల, కొంతసేపటిలోనే ప్రాణవాయువంతయుక్షీణించి పిదప చెడుగాలినే పీల్చుచువచ్చుటవలన పెక్కువ్యాధులుకలుగుటయేకాక యొకానొక సమయమందు మరణముసహితము సంభవింపవచ్చును. సాధారణముగా మూఢులయినమనవారు పురుటిండ్లలోనికి మంచిగాలి రానీయక తలుపులు మూసిపెట్టుటవలననే తఱుచుగా బాలింతరాండ్రును శిశువులును పురిటిదినములలోపలనె మరణము నొందుచున్నారు.

చంద్ర — మంచిగాలి లేకపోవుటచేతనే కాఁబోలును, ఎక్కుడి

నైన నగిరిపోవునను భయముచేత మొన్న నేనిక్కడకు బయలుదేఱఁ బోవుచున్నప్పుడు పెట్టెలోఁబెట్టి మూఁతవేసివచ్చిన హంసపావురము మరల నేనింటికి వెళ్ళినతరువాత మూఁత తీసి చూచునప్పటికి చచ్చి యున్నది. నాకప్పుడు కారణమేమో తెలిసినదికాదు. అంతేకాక నేను మొన్ననీనడుమ డాఁగుడుమూఁత లాడునప్పుడు బొత్తిగా క్రొత్తగాలి వచ్చుట కవకాశము లేనిమా నేలకొట్టులోనికి వెళ్ళి గడియసేపుండి య్యావలకు వచ్చునప్పటికి దేహమంతయుఁ జెమ్మటపోసి యూపిరిసలుపక పోయినందునకును ఇదియు కారణమై యుండును.

గురు — అవును. శుద్ధవాయువు లేకపోవుటవలన జీవజంతువుల ఆరోగ్యమునకు హానికలుగుటయేకాక, నిష్పూసపిఁతము మండదు.

చంద్ర — నాలుగుమాసములక్రిందట నొకనాఁడు మా దేవతా ర్చనపెట్టెలో వెలుఁగుచున్న దీపమట్టియుంచి తలుపు తాళము వేసితిమి. ఇంతలో నందులోనున్న గంధపుగిన్నె కావలసివచ్చి తలుపుతీసి చూచు నప్పటికి ప్రమిదనిండ చమురును వత్తియు నున్నను దీప మాఱిపోవుట చూచి నేనప్పు డెంతో యచ్చెరుపడితిని. ఇప్పు డందునకుఁగారణము తెలిసి నామనస్సునకు సంతోషమయినది. మనమూపిరి విడుచుటవలనఁ దక్క మఱిదేనివలననైనను గాలి చెడిపోయి విషస్వభావముగలది యగునా?

గురు — మురికికాల్వనుండి బయలుదేఱుదుర్గంధమును, చచ్చిన జంతువులకళేబరములు కుళ్ళునప్పుడుగలుగు దుర్వాసనయు, పశువులను గట్టినస్థలములయందుఁబుట్టుకొచ్చుకంపును, మొక్కలుమొదలైనవియు పేడకుప్పలును మురుగుటవలనఁగలుగు చెడువాసనయు, గాలిని విష యుక్తముగాఁజేసి మన దేహారోగ్యమునకు భంగమునుగలిగించును. నిప్పు మండుటవలనను, పాసస్థలమును తేమగానుంచుటవలనను, ఇండ్లచేరువను మలమూత్రవిసర్జనము చేయుటవలనను, పొగ మొదలగువానివలనను, గాలిచెడిపోయి బహువిధములయినవ్యాధులను బుట్టించునుగనుక, వాస

గృహాముల సమీపమున నిట్టివేమియు లేకుండ జాగ్రత్తపుచ్చుకొనుచు నివాసస్థలము నెప్పుడును శుచిగానుంచవలయును.

చంద్ర — ఇన్నివిధములుగా నిత్యమును గాలి చెడిపోయి హానికర మయిన దగుచుండఁగా భగవంతుఁ డీబాధను నివారించు సాధనములను వేనినిఁ గల్పించియుండలేదా?

గురు — మనము శ్వాసము విడిచెడు చెడుగాలిని వృక్షాదులు గ్రహించి మన కావశ్యకమయిన ప్రాణవాయువును పగటిపూట విడుచుచుండును. ఈప్రకారముగా వృక్షాదులు శుద్ధపఱుచుచుండుటవలనను, గాలి యొక్క వ్యాపనమువలనను, ఓరుగాలిచే దూరముగాఁ దొలఁగుచుండుట వలనను, విషవాయువువలన మనకుఁ గలిగెడుహాని తగ్గిపోవుచుండును. ఊపిరివిడుచుట మొదలయిన యనివార్యకార్యమువల్ల తప్ప వేఱువిధముగ మనము గాలిని పాడుచేయకుండెడు పక్షమున, మనయారోగ్య రక్షకు భగవంతుఁడు కల్పించిన సాధనములే చాలియుండునుగాని పయినిచెప్పిన లోపములనుబట్టి మనమును శ్రద్ధపుచ్చుకోవలసివచ్చినది.

చంద్ర — మనము శ్రద్ధపుచ్చుకొని చేయవలసినపను లేవి!

గురు — మనము గృహాదులను సదా శుచిగానుంచి, గాలియొక్క దుర్గంధము మొదలగునవి తొలఁగునట్లుగా గోడల కప్పునప్పుడు సున్నపుపూఁత వేయుచు, శుద్ధవాయువు ధారాళముగా లోపల ప్రవేశించుట కనుకూలముగా గోడలకుమీఁదుగా గవాక్షములనెత్తించి, పొగ మొదలగునవి పోవుటకుఁ దగినమార్గము లేర్పఱచి; మన దేహసంరక్షణార్థమయి తగినంత శ్రద్ధపుచ్చుకోవలెను.

చంద్ర — ఇఁక జలము నుపయోగింపవలసినరీతిని గూర్చి కొంత చెప్పుఁడు.

గురు — దేహారోగ్యమే కావలసియున్న యెడల, ఆఘ్రాణించుటకు నిర్మలవాయు వెంత యావశ్యకమో పానము చేయుటకు నిర్మలజలమును

అంతయావశ్యకము; కాఁబట్టి నదులయందలిగాని చెఱువులయందలిగాని కలుషమయిన నీటిని ఎప్పుడును త్రాగక చక్కఁగావడియఁగట్టిన తేటనీటినే త్రాగుచుండవలెను. మనము త్రాఁగుటకయి నీళ్ళు తెచ్చుకొను రేవులయందు స్నానములుచేయుట, అంట్లుతోముట, బట్టలుతుకుట మొదలయినపనుల నెంతమాత్రమును జేయరాదు. అట్లుచేయుటవలన జలము కలుషమయి పోయి త్రాగినవారికి రోగములు పుట్టించును.

చంద్ర—మనము పుచ్చుకోవలసిన యుక్తాహారమెట్టిదో, ఏయే వేళల భోజనముచేయవలెనో యనుగ్రహించి చెప్పెదరా?

గురు—ఆరోగ్యప్రదములును పుష్టికరములును అయిన పదార్థములనుమాత్రమే భుజించుచు, దేహమునకు జబ్బుచేసెడునట్టియు నజీర్ణకారులయినట్టియు వస్తువుల నెప్పుడును పుచ్చుకొనకుండవలెను సాధ్యమయినంతవఱకును ఆకుకూరలు తినకుండుటమంచిది. మంచి పదార్థమని మితముతప్పి తింటిమేని అజీర్ణాదివ్యాధులు సంప్రాప్తమగును. పసిబిడ్డలు దినమునకు మూఁడునాలుగుసారులు తినవలసినవారయినను, పెద్దవారు ప్రతిదినమును రెండుసారులు వేళపట్టున భుజించుచు, సాధ్యమయిన యెడల నెప్పుడు నొకటేపదార్థమునుగాక కూరగాయలను రసవర్గమును మార్చి తినుచుండవలయును. నోములపేరును వ్రతములపేరును జెప్పి వేళ తప్పి తినుట, ఒంటిపూఁట తినుట, ఉపవాసములు చేయుట, మొదలయిన యాచారములను గట్టిపెట్టవలెను లేకపోయినయెడలనట్టివారు రోగముల పాలయి ఒడలు చెడఁగొట్టుకొందురు.

చంద్ర—వస్త్రధారణమును గూర్చి విశేషించి చెప్పవలసి యున్నదా?

గురు—చెమ్మట మొదలయిన వానివలన మనము ధరించుకొను వస్త్రములు శీఘ్రముగా మాసిపోవుచుండును. మాసినబట్టనే మరలఁగట్టుకొనుటచేత చిడుము మొదలయిన చర్మరోగములుపుట్టును కాఁబట్టి బట్ట

కొంచెము మాసినతోడనే విడిచి యుతికి తెచ్చిన బట్టను కట్టుకొనుచుండ వలయును దేహారోగ్యమునకు ముతికిలేనిబట్టలే యావశ్యకములు గాని విలువబట్టలుగావు. కాఁబట్టి ధనికులభార్యలనుజూచి బీదవారల భార్యలు తమకును విలువబట్టలేకావలయునని పట్టుపట్టు బుద్ధిహీనతను విడిచిపెట్ట వలయును.

చంద్ర—నిత్యమును స్నానముచేయుటవలనఁ బ్రయోజనమేమి?

గురు—త్రాగుటకువలెనే స్నానముచేయుటకును నిర్మలజలమే కావలయును. మనవారు పుణ్యమువచ్చునని నదులలోని బురద నీళ్ళలో మునుఁగుటయేకాక, ఆచారమని తడవు తడిబట్టలను గట్టుకొని కూరు చుందురు. అట్లుచేయుటవలన రోగములువచ్చును. శరీరము నిండనున్న సూక్ష్మములయిన రంధ్రములగుండ చెమట మన్ను, మొదలయిన కల్మష పదార్థములు సదాపైకివచ్చుచుండును. శుభ్రముగా దేహమును తోము కొని నీళ్ళుపోసికోని పక్షమున, ఆరంధ్రములు పూడిపోయి చెమటమొద లయినవి తిన్నగా పయికిరాక కురుపులు మొదలగునవి బయలుదేఱును. కాఁబట్టి స్నానము చేయునప్పుడు శరీరమును మురికిపోవునట్లు చక్కఁగా తోముకొని, దినమునకొకసారియైనను తప్పకనీళ్ళుపోసికొనుచుండవలెను. ఊరకే దేహముమీఁద నీళ్ళు గుమ్మరించుకొనుచుండుటవలన నేమియుఁ బ్రయోజనము లేదు. బాలురును దేహదార్ఢ్యము గలవారును ప్రతి దిన మును ప్రాతఃకాలమున శీతోదకస్నానము చేయవలెను; బలహీనులును వ్యాధిగ్రస్తులును గోరువెచ్చనినీళ్ళు పోసికోవచ్చును. మిక్కిలి వేఁడినీళ్ళు పోసికొనుట దేహమునకు మంచిదికాదు; కాఁబట్టి పిల్లలు నిద్రపోవుదురని వేఁడినీళ్ళుపోయు దురాచారమును తెలివిగలవా రందఱును మాన వలయును.

చంద్ర—మీరింక నిద్రనుగూర్చిమాత్రమే చెప్పవలసి యున్నది. అదికూడఁ జెప్పుఁడు.

గురు — ప్రతిదినమును రాత్రి పది గడియలకు పరుండి సూర్యోదయమున కాకమునుపే నిద్రలేవవలెను. సాధారణముగా దినమునకు రెండు జాముల నిద్రచాలును పగలు నిద్రపోవుట మంచివాడుక కాదు, చిన్నపిల్లల కధిక నిద్ర కావలసియుండునుగనుక వారిని పగలు నిద్రపోనియ్యవచ్చును నిద్రాభంగమువలన తెవుళ్ళువచ్చును గనుక జాగరములు చేయరాదు.

చంద్ర — ఈ చెప్పినవిగాక దేహారోగ్యవిషయమయి చెప్పవలసిన దేదియు లేదుగదా?

గురు — ముఖ్యమయిన దింకొకటియున్నది. ప్రతిదినమును గొంత వఱకు దేహపరిశ్రమము చేయుట యత్యంతావశ్యకము. ఏపనియుఁ జేయక యూరక కూరుచుండుపక్షమున, దేహము బలహీనమయి వ్యాధులు సంభవించును. ఈ హేతువుచేతనే పాటుపడక తిని కూరుచుండెడు ధనికుల స్త్రీలకన్న పనిపాటులు చేసికొని జీవించు పేదరాండ్రు బలము గల వారుగానుందురు. కాబట్టి దాస దాసీజనము లున్నవారయినను తాము కూడ గృహమున పనిపాటులు చేయుచు చిరకాలాయురారోగ్యముల ననుభవింపవలెను.

ఆఱవ ప్రకరణము.

మఱికొన్ని దినములయినతరువాత చంద్రమతి యొకనాఁడు నిత్యమును వాడుకగా జరిగెడు పాఠములను జదివి, లెక్కలు చేసికొని, వ్రాఁత కుదురుటకయి గురువుపెట్టిన వరుసడి ప్రకారముగా వ్రాయుచుండెను. ఆ వ్రాయుచున్న కాలములో విద్యాసముద్రుఁడు శిష్యురాలిని పరిశీలనతోఁ జూచి యామె ముఖమునందు కొంచెము మార్పుగని పెట్టి వ్రాఁత యగు వఱకును నూరకుండి తరువాత నిట్లనియెను.

గురు — అమ్మాయీ! నీ మొగముచూచిన, లోపల నీవేదో మనోవిచార

గ్రస్తురాలవయి యున్నట్లు గనఁబడుచున్నావు. అంతేకాక నీశరీరమునను మునుపటికంటె కొంచెము చిక్కినది. అందునకుఁ గారణమేమి?

చంద్ర—నన్నుఁజూచి నిన్న మాయమ్మగారును మీరడిగినట్లే యడిగినారు. శరీరారోగ్యమును గూర్చినధర్మములను మొన్న మీరు సెలవిచ్చినది మొదలుకొని యన్నపానాదుల విషయమునను దేహపరిశుద్ధత విషయమునను నే నెక్కువశ్రద్ధపుచ్చుకొనుచున్నాను. ఇప్పుడునాచేతుల మీఁది గజ్జియంతయు బొత్తిగా పోయినది. అట్లుండఁగా నేనిప్పుడు చిక్కుటకుఁగారణ మేమయియుండునో నాకును దెలియకున్నది.

గురు—నీవేదైన మనోవ్యాధిచేత శుష్కించుచున్నావేమో!

చంద్ర—ఇప్పుడు మీరన్న మాట కర్థమేమో నాకుఁ దెలియలేదు. కడుపునిండుటకుఁ గావలసినంత యుక్తమయిన భోజనపదార్థములు లభింపక పోయినను పడనివస్తువులను తిన్నను దేహమునకు వ్యాధివచ్చునని యీవఱకు వినియున్నాను; కాని మనస్సునకు వ్యాధి యెందుచేత వచ్చునో, మనోవ్యాధి యేరూపముగానుండునో నే నూహింపఁజాలకున్నాను మీ రావిషయమునుగూర్చి కొంచెము చెప్పెదరా?

గురు—తగిన యాహారాదులుగాని పరిశుద్ధతగాని లేకపోయిన యెడల శరీరమున కేప్రకారముగా వ్యాధిసంభవించునో, ఆత్మకు నదే ప్రకారముగా దానికిఁ గావలసిన యాహారమును పారిశుద్ధ్యమును లేకపోవుటచేతను వ్యాధిసంభవించును. ఆత్మకును శరీరమునకును పరస్పర సంబంధ ముండుటచేత, ఆత్మ కేదియైనను బాధ సంభవించునపుడు శరీరమును కృశించును

చంద్ర—మొన్న నీవడుగును కాలక్షేపము చేసిన మాదాసి విషయమైనా మనసులో నిజముగా నే వ్యసనముగా నున్నది. చిన్నప్పటి నుండియు నెత్తుకొని పెంచినదానివిషయమయి యెట్లు విచారపడకుండఁగలను? మీ రిప్పుడు చెప్పినట్లు నేను చిక్కిపోవుటకదియే కారణమైయుండును. మీరీ

వఱకుఁ జెప్పిన ధర్మములన్నియు శరీరమును గుఱించిన వేగనుక, ఆత్మను గూర్చిన ధర్మములనుగూడ కొంతవఱకుఁ జెప్పఁగోరెదను

గురు—ఆత్మయనఁబడుమనజ్ఞానదేహము వృద్ధిపొందుటకువిద్యయే యాహారము. మనజ్ఞానమునకు సాధనమయినచదువునకువిద్యయని పేరు. జ్ఞానసంపాదనము చక్కఁగాఁ జేయనివారు ఏవిషయమున నెట్లు ప్రవర్తింపవలయునో తెలియక చిక్కుపడి సుఖమున కతిదూరు లగుదురు. దేహశుద్ధివలెనే యాత్మశుద్ధియు మనసౌఖ్యమున కత్యంతావశ్యకము. మనమాత్మానందము ననుభవింపవలెనన్న పక్షమున, సాధ్యమైనంతవఱకు జ్ఞానాభివృద్ధిచేయుచు చిత్తశుద్ధిగలిగి యుండవలెను.

చంద్ర—జ్ఞానాభివృద్ధికయి విద్యయావశ్యక మంటిరిగదా! స్త్రీలు చదువవలసిన చదువెట్టిదయి యుండవలెను?

గురు—పురుషులకువలెమీకునుఇప్పుడు నేనునిత్యమునుజెప్పుచున్న ప్రకారముగా భాషావిషయమైన జ్ఞానమును వృద్ధిపఱుచు వ్యాకరణ సాహిత్యములును,వస్తువివేచనశక్తినిగలిగించుగణితమును, దేశకాలవర్తమానములను దెలుపుచరిత్రములునుగావలసియుండును మీప్రవర్తనము తిన్నగానుండుటకయి యన్నిటికంటెను ముఖ్యముగా నీతిగ్రంథములను చదువవలెను; భగవంతుని మహిమలనుజెప్పెడి పుస్తకములనుపాతివ్రత్య ధర్మములను గృహకృత్యములతీర్పును నేర్పెడిగ్రంథములనుగూడతప్పక చదువవలెను. ఇవిగాక స్త్రీలే ప్రత్యేకముగా నేర్చుకోవలసిన విషయములును గొన్నిగలవు. మీరు కుట్టుపనిని, పాకము చేయు విధమును, శిశుపోషణము మొదలయినవానిని, అవశ్యముగా నభ్యసింపవలయును. భగవంతుఁడు సాధారణముగా పురుషకంఠములయందుకంటె మీకంఠముల యందెక్కువ మాధుర్యమును బెట్టియున్నాఁడు గనుక, సంగీతశాస్త్రము నభ్యసించి శ్రమపడి పురుషుఁడింటికి వచ్చినపుడు శ్రావ్యమైనగీతములను పాడి యాతని కాయాసము కనఁబడకుండఁ జేయ వలసిన భారము మీ

యుండే యుండును. పురుషులు బయలఁ దిరిగి పనిచేయవలసినవారు; మీరో సదా యిల్లు కనిపెట్టుకొనియుండి బిడ్డలు మొదలయినవారి యోగక్షేమములను విచారింపవలసినవారు కాఁబట్టి పిల్లలకువచ్చు సాధారణమయిన రోగములకుఁ జేయవలసినచికిత్సలును, దేహారోగ్యము చెడకుండఁ గాపాడుటకయి చెయవలసిన పనులును, ఇంటనెవ్వరయినను గర్భమును ధరించియున్నప్పుడును ప్రసవమయినప్పుడును జరపవలసిన కృత్యములును మీరెప్పుడును నేర్చుకొని యుండవలెను. ఇంతవఱకైనను మీరు వైద్యవిషయమును గ్రహించియుండినయెడల, పురుషుఁ డింట లేనప్పు డకస్మాత్తుగా నెవ్వరికైన నొకజబ్బు వచ్చినప్పుడు తగినపని చేయుటకుఁగాని రోగమును నొప్పియు రాకుండ బిడ్డలను రక్షించుటకుఁ గాని మీరు శక్తురాండ్రు కాకపోదురు.

చంద్ర—ఇప్పుడు చెప్పినది కొంతవఱకుఁ దెలిసినది మీరుచెప్పిన వానిలోఁ గొన్నినడతను తిన్నపఱుచుకొనుటకును కొన్ని సంసార సం బంధములయిన గృహకృత్యములను క్రమముగా నిర్వహించుటకును,ఉప యుక్తములుగా నుండును. ఇఁక నాత్మయొక్క పరిశుద్ధత యనఁగా నెట్టిదో తెలుపుఁడు

గురు—ఆత్మకు దుఃఖమును తెచ్చెడు దుర్గుణము లేవియులేనప్పు డది పరిశుద్ధమయిన దశయందుండును. శరీరమునకు రోగకారణమైన యపథ్య పదార్థములెట్టివో యాత్మకీదుర్గుణములట్టివే. ఆరోగ్యకరమైన పథ్యపదార్థములవంటివి సుగుణములు. సుగుణములెప్పుడును సంతోష మును దుర్గుణమును దుఃఖమును తెచ్చును. సత్యము, శాంతత్వము, ధైర్యము, వినయము, దయ, తృప్తిమొదలయినవి యాత్మానందమును దెచ్చెడి సుగుణములు. వీనికివ్యతిరిక్తముగానుండు అసత్యము, కోపము, దీనత, గర్వము, క్రూరత్వము, ఆశ మొదలయినవి యాత్మాయాసమును గలిగించెడు దుర్గుణములు.

చంద్ర—ఇప్పుడు మీరు చెప్పిన సుగుణదుర్గుణములనుగూర్చి విశేషించి చెప్పవలసియున్నదా?

గురు—ఇవి యన్నియు నితరులవిషయమున మనము నడుచుకోవలసిన ధర్మములలోను వచ్చును. అయినను వానివిషయమై యిప్పుడు కొంచెము చెప్పెదను. సమస్తశుభములకును సత్యమే మూలమయినది. మనము ప్రాణాంతమయిన యాపదవచ్చినప్పుడు సహితము సత్యమును తప్పరాదు; సర్వధనమును పోవునప్పుడయినను నిజమునే పలుకవలెను. పరలోకహానిమాట యటుండఁగా, మన మించుక యబద్ధ మాడితిమేని యీలోకమునందు సహితము మనమీఁద నందఱకు నమ్మకముపోయిపలు నష్టములు సంభవించును.

చంద్ర—మన మేవిషయమందయిన ననృతము పలుకవచ్చునా?

గురు—బొత్తిగా పలుకఁగూడదు అనృతమునకు మన మొక్కదానిలో నెడమిచ్చితిమేని, రెండవదానిలోకూడ నబద్ధమాడ బుద్ధి పుట్టి క్రమక్రమముగా మనమబద్ధములకు పుట్టినిండ్లమై దుర్గతి పాలగుదుము

చంద్ర—సత్యమునుగూర్చి మీరిప్పుడు చెప్పినదానివలన విచారించిచూడఁగా మనమన్నిసమయములయందును శాంతత్వము మొదలైన వానినే పూనియుండవలయుననియు కోపము మొదలయినవాని నెప్పుడును మనసును జేరనియ్యరాదనియు తోఁచుచున్నది.

గురు—అనృతము, దీనత్వము, గర్వము, క్రూరత్వము మొదలయినవానిని ఎప్పుడును మన చెంతకుఁ జేరనీయక పోవలసినను, మనమప్పుడప్పుడు యుక్తరీతిని కోపము మొదలగుకొన్నిటినిగనఁబఱుచుచుండవలసియుండును. ఒక సేవకుఁడుగాని బాలుఁడుగాని నేరముచేసినప్పుడు వానిమీఁద కోపపడకుంటిమేని వానిప్రవర్తనమే దుర్మార్గమయినదయి వాఁడు చెడిపోవును. కాఁబట్టి క్రూరోద్దేశ మేమియు లేకుండ పరుల బాగుకొఱకు యుక్తరీతిని తగు సమయములయందు మనము కోపము పూన

వచ్చును. అదేప్రకారముగా మనము న్యాయమయిన యన్నికోరికలను గోరవచ్చును. అత్యాశనుమాత్రము విడువవలెను.

చంద్ర — తక్కిన సుగుణములనుగూర్చి చెప్పవలసిన దేమయిన నున్న నాయం దనుగ్రహించి చెప్పుడు.

గురు — విస్తరించిచెప్పవలసినదిలేదు. శాంతతవలన మనకుఁగల సుగుణములన్నియుమఱింతశోభ చెందును; భృత్యజనులును తోడివారును మనమీఁద నధికానురాగము గలవా రగుదురు ఆపదలయందు ముఖ్యముగా మనము ధైర్యము నవలంబించి యుండవలెను; అట్టి ధైర్యమును విడనాడితిమేని, అందువలన మనకు కూడివచ్చునది యేదియు లేకపోవుట యేకాక యాపద రెట్టింపుగాఁదోఁచి యధికదుఃఖమును కలుగఁజేయును; ధైర్యమునుపూనుటవలనవచ్చినయాపదలో సగముతగ్గిపోవును; వినయముగలిగి మెలఁగినయెడలసర్వజనులుమనమీఁదమంచియభిప్రాయమును గలవారగుదురు; అడఁకువవలన మనదుర్గుణములను సహితము పాటింపక యితరులు వానిని సుగుణములనుగానే భావింతురు; గర్వము కలవారమయి విఱ్ఱవీఁగినయెడల మనసుగుణములు సహితము దుర్గుణములుగానే కనఁబడును. సద్గుణము లన్నిటిలోను దయ మిక్కిలియుత్కృష్టమయినది; దానిని మించినధర్మ మింకొక్కటిలేదు. తృప్తి లేకయుండినయెడల మన మనసున కెప్పుడు సుఖ మే కలుగదు;ధర్మకార్యములను జేయుటయందును విద్యను సంపాదించుటయందును తప్ప సమస్త విషయములయందును మనకు భగవంతుఁడు దయచేసినదానితో నెతృప్తిపొందుచుండవలయును

ఏ డ వ ప్ర క ర ణ ము.

మఱి రెండుదినములుగడచినతరువాతఒకనాఁడుసాయంకాలమునను చంద్రమతి చెలికత్తెలతోఁగూడ చదువుకొనుటకయివచ్చి, తనగురువు గా రెవ్వరితోనో లోపల రహస్యము మాటాడుచున్నా రనివిని, ఆయన

య్యావలకు వచ్చువఱకును వేసవికాల మగుటవలన చల్లగాలి నిమిత్తము వాకిటిలోనున్న బల్లమీఁదఁగూరుచుండి, చేతిలోనున్నపుస్తకమును దీసి ప్రాఁతపాఠములను చింతనముచేయుచుండెను. అది సంక్రాంతినెలయగుట చేవిసనకఱ్ఱలు చేతఁబూని శిరస్సుల నక్షయపాత్రలను ధరించి విష్ణుగీతములను పాడుచు అప్పుడక్కడకు కొందఱు సాతానులు వచ్చి చంద్రమతిని ఏమయిననిమ్మని బహుదీనత్వముతో యాచింప మొదలుపెట్టిరి. ఇంతలో విద్యాసముద్రుఁడు లోపలినుండి వచ్చి, చంద్రమతి యేమి చేయునో కనిపెట్టవలయునని చాటున నిలువఁబడి చూచుచుండెను; ఆమె కొంచెమునే పాలోచించి, పంఙ్క్తికొనుటకయి యింటివద్దనుండి తెచ్చుకొన్న డబ్బును బట్టకొంగునుండి విప్పి, వారిలో పడుచువాండ్రకెవ్వరికిని నియ్యక యొకముసలివానిచేతిలోఁ బెట్టి పంపివేసెను. అంతట విద్యాసముద్రుఁడు వెలుపలికివచ్చి, చంద్రమతినిజూచి యావెఱ్ఱిడివారితోనేమి మాటలాడుచుంటివని యడిగెను.

చంద్ర—వారిచ్చటకువచ్చి తమకేమైన నిమ్మని నన్ను మిక్కిలి పీడించిరి. ఎల్లవారును పాటుపడవలయు ననియు, తమజీవనార్థమై పాటుపడునిమిత్తమే భగవంతుఁడందఱికినికాళ్ళుచేతులు మొదలైనయవయవములను ప్రసాదించియున్నాఁడనియు మొన్నమీరు సెలవిచ్చియున్నారు. అందుచేత నొకరికొక రియ్యవలసినయావశ్యకము లేదనినాకుతోఁచినది. అయినను వారిలోనున్న యొకవృద్ధుని జూచినప్పుడు వాని నూరకపంపివేయ బుద్ధిపుట్టక చిఱుతిండినిమిత్తము తెచ్చుకొన్నడబ్బు వానికిచ్చితిని.

గురు—నీవు తెలిసిచేయకపోయినను, ఆముసలివానికే దానము చేయుటవలన మంచిపనిచేసితివి. అన్యులనే నమ్ముకొనియుండక తనజీవనార్థమై తానే పాటుపడవలయుట ప్రతిమనుష్యునకునువిధియైనను, మహారాజు మొదలుకొని గర్భదరిద్రునివఱకును అన్యోన్యసాహాయ్య మవశ్యముగా కావలసియుండును. మీరు నిత్యమును భుజించు పంచభక్ష్య పర

మాన్నములకు కావలసిన పదార్థములెట్లో, బీదవాఁడు త్రాగెడు గంజి కయి కావలసిన బియ్యమునట్లే పలువురు పాటుపడక లభింపనేరవు ఒక్క భగవంతునిచేతనే సృజియింపఁబడి రక్షింపఁబడుచుండుటవలన, జనులంద అను నేకకుటుంబములోనివారివలె నుండవలెను. ఒకకుటుంబములో సంపాదింపలేనియశక్తుఁ డొకఁడున్నపక్షమున వానిని పోషించుట సమ ర్థుఁడైనవాని కెల్లు విధియగునో, భగవత్కుటుంబమయిన యీప్రపం చములోను శక్తిమంతులు శక్తిహీనులను కాపాడుట ముఖ్యకర్తవ్యము. కాఁబట్టి యంగవైకల్యమువలనఁగాని ముదిమివలనఁగాని రోగమువలనఁ గాని పాటుపడసమర్థులుగానుండు బీదవారికందఱికిని మనచేతనైనసాహా య్యము తప్పక చేయుచుండవలెను శక్తిగలిగియు పాటువడనొల్లకసోమ రులయి యాచనయే జీవనోపాధిగాఁ జేసికొని తిరుగు దృఢగాత్రులకు మాత్రము మన మేమియు నియ్యఁగూడదు దేశమునకు క్షామమువచ్చి నప్పుడుగాని, పరదేశమునుండి మార్గాయాసపడి వచ్చినప్పుడుగాని దైవ వశమున నేదియైన నాపదవచ్చినప్పుడుగాని, దృఢకాయులకు సహితము పెట్టవలయును. పాత్రిమెఱిఁగి యీప్రకారముగాఁ జేయు దానమువలననే ఫలము కలుగును సాధ్యమయినంతవఱకు దానము రెండవవారెఱుఁగ కుండ రహస్యముగా చేయవలెను పుష్ప చాటుననున్నను దాని పరిమళ మందఱికిని దెలియుచున్నట్లుగా, యోగ్యుఁడెందున్నను వానిసుగుణములు వెల్లడికాకమానవు. ప్రసిద్ధికొఱకు ముఖస్తుతులను జేయువారికిని మోస గాండ్రకును జేసెడి త్యాగము నిరర్థకము.

చంద్ర — మన మితరమానవుల విషయమున నడుచుకో వలసిన ధర్మములను జెప్పెద మని మీరు వెనుకవాగ్దానముచేసియున్నారుగదా? దయచేసి వానినెల్ల నిప్పుడు సమగ్రముగాఁ జెప్పుఁడు.

గురు – వెనుక నేను జెప్పినసత్యము మొదలగునవియు, ఇప్పుడు చెప్పిన దానివిషయమును జనులవిషయమయినధర్మములలోనే చేరును.

అట్టిధర్మముల నన్నిటిని పూర్ణముగాఁ జెప్పఁ బూనుకొన్నచో బహుదినములు పట్టును. సామాన్యముగా జనులవిషయమయి చేయవలసినధర్మములను గొన్నిటినిమాత్ర మిప్పుడు సంగ్రహముగాఁజెప్పి, బంధువులవిషయమయి యాచరింపవలసినధర్మముల నింకొకసారి చెప్పెదను తానెండకును వానకును నోర్చియైన నితరులకు నీడను ఫలములను నిచ్చువృక్షము వలెనే, యెల్లవారును తాము కొన్నికష్టములకయిన నోర్చుకొనిపరోపకారము చేయుటకయి ప్రయత్నింపవలయును

చంద్ర — యోగ్యాయోగ్యవిచారము చేయక యెల్లవారికిని నుపకారము చేయుచుండవలయునా?

గురు — మంచివారికి చేయు న్యాయమయిన సాయమే యుపకారమగును గాని శిష్టదుష్టవిచక్షణత లేక చేయునది యుపకారము కాదు. అందుచేతనే దొంగలు మొదలయినవారికి మనము సాహాయ్యము చేసినపక్షమున, ఉపకారము చేసినవారము కాక పోఁగా శిక్షార్హులము సహితమగుదుము

చంద్ర — తక్కినధర్మములనుగూడఁ జెప్పుఁడు.

గురు — మన మెంత లేమిలో నున్నను పరులవస్తువులమీఁద చేయి వేయరాదు దొంగతనము చేసినవారిని ఈలోకమునందు రాజు శిక్షించును; మనము దొంగిలించుచుండఁగా నెవ్వరును చూడలేదనుకొన్నను, దొంగతన మెప్పుడో బయలఁబడక మానదు ఒకవేళ దాఁగినను, సర్వజ్ఞుఁడైనభగవంతుని మనము మోసము చేయలేము కాఁబట్టి పరలోకమున శిక్ష తప్పదు కాఁబట్టి యెన్ని యాపదలు వచ్చినను ప్రాణావసానము తటస్థించినను చోరత్వము చేయరాదు మన కెవ్వరైన నించుక మేలు చేసిరేని, వారు చేసిన మేలును మఱచిపోక సాధ్యమైనయెడల ప్రత్యుపకారమును చేయవలెను; కృతఘ్నుని నెల్లవారును ద్వేషించి వానికి కీడు గోరుచుందురు. పరుల సంపద మొదలైనవి చూచి మన మెప్పుడును అసూయపొంద

రాదు; ఓర్వలేనితనము నిప్పువలెనే తాను జేరినచోట నెల్లను నాశనము కలుగఁజేయును. ఒరుల మేలు చూచి యోర్వలేనివారు రోగము లేకయే బాధపడుచుందురు. మన మేవిషయమునందును ఎవరిని మోసము చేయ రాదు; అన్ని విషయములయందును ఋజువుగాఁ బ్రవర్తింపవలయును. మన మెవ్వరికైన న్యాయమైన విషయములం దేమైన వాగ్దానము చేసినచో, ఎన్నిపాట్లు పడినను మన మన్నమాటను చెల్లింపవలయును; మనము మాటిమాటికి వాగ్దానము చేయక మిక్కిలి జాగ్రత్తగా నుండవలెను. వైరముగాని మైత్రిగాని మాటలవలననే వచ్చును గనుక, వాక్పారుష్యమును మాని యితరులతో మాటాడునప్పుడు మిక్కిలి శాంతులమయి యుండవలయును. తెలివిలేనివారు తొందరపడి మనల నేమైన నన్నను ఓర్పుగలిగి మనము సైరణవహింపవలయును; మన మెప్పుడును వారు లేనప్పుడు పరులదోషముల నొకరితోఁ జెప్పరాదు; వీరిదగ్గఱిమాటను వారి దగ్గఱను వారిదగ్గఱిమాటను వీరిదగ్గఱను జెప్పక యెక్కడిమాట యక్కడనే మఱచిపోవలెను; మనమెల్లవారిని గౌరవము చేయవలయును. మనకంటె నధికులైనవారి యెడ భక్తిగలిగి వారు చెప్పెడు న్యాయమయిన పనులయందు లోఁబడి నడువవలెను. మన సేవకులు మొదలయినవారి మీఁద నిష్కారణముగా కోపపడక మంచితనము చేతనే వారిచేత పని చేయించుకొనవలెను. ఏవిషయములయందును మనకాత్రము పనికిరాదు; ప్రతికార్యమును చక్కఁగా నాలోచించి మఱిచేయవలెను. అందఱి యందు సమబుద్ధిగలిగి, ఏవిషయమునందైన పరులు మన యభిప్రాయ మడిగినచో, నిష్పక్షపాతముతో మనమనసులోఁగలది నిష్కపటముగా వచింపవలయును. నిర్హేతుకముగా మన మితరుల కెప్పుడు నొప్పి కలుగకుండునట్లుగా బ్రవర్తింపవలయును. దైవవశమున నితరుల శరీరములయందుఁ గలిగిన వక్రతలనుజూచి మన మెప్పుడును బరిహాసింపఁగూడదు. ఎవ్వరైన మనకనిష్టమైనపనిని జేసినను, పలుకులచేతఁగాని చూపులచేతఁ

గాని యేమియువికారము కనఁబడనీయఁగూడదు. దంభముమొదలైన యితర దుర్గుణములను మాని, అందఱకును మనమీఁద ప్రీతి కలుగు నట్లుగా నడవవలయును మనము మంచిగుణముగలవారమే యైనను, మనముచేయు సహవాసమునుబట్టియే జనులు మనగుణము లిట్టివని నిర్ణయింతురు; దుస్సహవాసముచేత మంచివారు సహితము చెడిపోవుచుండుటయు, మంచివారిచెలిమిచేత దుష్టులును బాగుపడుచుండుటయు, మనము నిత్యమును జూచుచున్నాము. కాఁబట్టి సదా దుస్సహవాసము విడిచి సత్సాంగత్యము గలిగి మెలఁగవలయును.

చంద్ర — సమస్తకార్యములయందును మనమీలాగుసఁబ్రవర్తింపవలయునని తెలుపు విధమొకటి యేమయిన నున్నదా?

గురు — సత్యము పలుకవలయునని నేనుచెప్పకమునుపును నీకా సంగతి తెలియును. నేనబద్ధమును చెప్పుమని నీకుబోధించినను నీవునామాటలను విశ్వసింపవు. నీకు యుక్తాయుక్తతలను బోధించెడి యంతరాత్మ నీహృదయములోఁగలదు. అది మనకు ధర్మాధర్మములను బోధించుటయే కాక పాపకార్యములను జేసినపుడు సంతాపమును పుణ్యకార్యములఁ జేసినప్పుడు సంతోషమును గలిగించుచున్నది. ఈమనస్సాక్షికి విరోధము లేకుండ నడుచువాఁడే పుణ్యాత్ముఁడు స్వవిషయములో దేనిని మన కితరులు చేయవలెనని మనము కోరుదుమో దానినే మన మితరులకును జేయుచు, దేనిని మన కితరులు చేయఁగూడదని తలఁతుమో దానిని మానుచుండవలయును. ఇది యొక్కటియే సర్వనీతిశాస్త్రసారమయిన మూలవిధి అవసరము తటస్థింపనప్పుడందఱును సన్మార్గులే యగుదురు. ఆపదలు వచ్చినప్పుడు సహితము వాని కన్నిటికిని నోర్చి ధర్మము తప్పకుండువారు మాత్రమే సానఁబట్టినక్రొాలఁదిని మెఱుఁగెక్కు వజ్రముల వలెఁ బ్రకాశించి కీర్తివహింతురు.

ఎ ని మి ద వ ప్ర క ర ణ ము.

ఒకనాఁడు చంద్రమతియొక్క చెలికత్తెలలో నొకతె గుజ్జెనకూళ్లు వండుకొని యాఁడుకొనుటకయి తెచ్చుకొన్న సెనగపప్పు కొంగుముడివిడి పోయి నేలమీఁదనిసుకలో నొలికిపోయెను అప్పుడాసమీపముననున్న చెట్టుమీఁదినుండిచూచుచున్నయొక కాకి దిగివచ్చి యాహారపదార్థములు దొరకినవిరమ్మని తెలుపుటకయి కావుకావున నార్వనారంభించెను. దాని యభిప్రాయమును గ్రహించి తోడనే దూరముననున్న దాని బంధువర్గ మంతయువచ్చి నిమిషములో భూమిమీఁద నొక్క గింజయయినను లేకుండ నెత్తుకొనిపోయెను వానిలో నొక కాకి కొన్నిగింజలను నోటఁగఱచుకొని పోయి, మేతనిమిత్తమయినోళ్లు తెఱచుకొని తల్లిరాక చూచి కూయుచు గూటిలోనుండి పయికివచ్చుచున్న పిల్లలనోటిలో వానినిబెట్టివచ్చి మరల గింజలు కొనిపోవుచుండెను. అంతసేపును చంద్రమతి యాకాకికి పిల్లల మీఁదఁగల ప్రేమకును, స్వజాతిపక్షులకెల్లను సాయముచేయవలెనన్న దాని యుపకారచింతకును నాశ్చర్యపడి చూచు చుండెను. తరువాత విద్యాసముద్రుఁడు బంధువులయెడల నడుచుకోవలసినవిధమును బోధించుట కదియే మంచిసమయమని యెఱిఁగి చంద్రమతితో నిట్లనియె

గురు — అమ్మాయీ ! నీవు కాకులవంక నంత యాశ్చర్యము తోఁ జూచుచున్నావేమి?

చంద్ర — ఆకాకి తనపిల్లల కంతప్రేమతో నెరపెట్టుచుండుటయు, సెనగబద్దలుతినుటకై యొక కాకి యన్ని కాకులను పోగుచేయుటయునాకు వింతగా నగపడి చూచుచున్నాను

గురు — అది మనుష్యులుకూడ బంధువులవిషయమున-ఈప్రకారముగానే ప్రవర్తింపవలెనని నేర్పుచున్నది. బుద్ధిమంతునకు భగవత్సృష్టిలోని ప్రత్యల్పవస్తువునుండియు నేర్చుకోఁదగిన దెంతో కనఁబడును.

చంద్ర — మీరు వెనుక బంధువులనుగూర్చిన ధర్మములను మఱి

యొకసారి చెప్పెదమని సెలవిచ్చియున్నారుగదా? ఇప్పుడావిషయమును నాకు చక్కఁగా బోధింపవేఁడెదను.

గురు—మనము సాధారణముగా బంధువు లందఱియందును ప్రేమగలవారమయి సాధ్యమయినంతవఱకు వారికిమనచేతనైనసాయమును యుక్తసమయములయందుఁ జేయుచుండవలయును. అసహాయులమయి పుట్టి మనకిదికావలయు ననియైనను జెప్పనేరక, ఏడుచుటతప్ప మఱియేమియుఁ జేతకాకుండనుండు బాల్యదశ మొదలుకొని మనల నెన్నివిధములనోకాపాడి, మనభావమెఱిఁగి యాఁకలిపట్టున నాహారము పెట్టి మనకాలిలో ముల్లుగ్రుచ్చుకొన్నదన్న నిద్రాహారములు లేక పరితపించి చికిత్సచేయించుచు, విద్యాబుద్ధులు చెప్పించి పెంచి పెద్దవారినిజేసినతల్లిదండ్రుల విషయమున మనము మిక్కిలి కృతజ్ఞత గలవారమయి, వారి యెడల మిక్కిలి ప్రేమయుభక్తియుఁగలిగి, న్యాయమయినవారియాజ్ఞలనన్నిటిని శిరసావహించి చేయవలయును; వారు వృద్ధు లయినప్పుడును అశక్తులగునప్పుడును వారికిసమస్తోపచారములను జేయుచువారినిపోషింపవలయును. ఒక్కగర్భవాసమునఁ బుట్టి, ఒకకంచమునఁ దిని, ఒకమంచమునఁ బరుండి, ఒకయింటఁ బెరిఁగెడు తమ్ములను అన్నలను చెల్లెండ్రను అక్కలను మిక్కిలి యనురాగముతో గారవించి స్వప్నావస్థయందైనను కలహములు లేక మెలఁగవలయును. అత్తలు, మామలు, పినతండ్రులు, పెదతండ్రులు మొదలయినబంధువులను ప్రేమతో నాదరించుచు వారి మనసు నొవ్వకుండఁ బ్రవర్తింపవలెను దూరబంధువులకు సహితము అపదవచ్చినప్పుడు మంచిమాటలతోను ధనముతోను చేతనయిన సాహాయ్యమును చేయుచుండవలయును; అట్లు చేయుచున్నచో మనకాపద వచ్చునప్పుడు వారును తగిన సాహాయ్యమును జేయుచుందురు.

చంద్ర—ఇప్పుడు మీరు చెప్పినవారు తప్ప మఱియెవ్వరైనను ముఖ్యబంధువు లున్నారా?

గురు-భార్యయు భర్తయుఁ గలరుగాని వారినిబంధువులని చెప్పుట కంటె దేహములువేఱయినను వారిద్దఱు నొకరేయని చెప్పుట మిక్కిలి యుక్తముగా నుండును భార్య భర్తయొక్క యర్థశరీరమని యెల్లమతములవారును జెప్పుదురు. వారేమియు తమలోభేదమువిచారింపకసమస్తకార్యములయందు నొక్కటిగాఁ బ్రవర్తింపవలయును ఒక కుటుంబమున కిద్దఱుయజమానులుండిన సాగనేరదుగనుక, భగవంతుఁడు భర్తను యజమానుని గాను భార్యను లోఁబడవలసినదానిని గాను సృజియించి యున్నాఁడు. రాజుకంటె ప్రజలొకవేళ బుద్ధిమంతులైనను రాజునకు లోఁబడి నడుచుకొనుట యెట్లు విధాయకృత్యమో, అట్లే భార్యయొకవేళ భర్తకంటె బుద్ధిమంతురాలుగాను రూపవంతురాలుగాను విద్యావంతురాలుగాను ఉండుటతటస్థించినను పెనిమిటి కడఁగియే యుండవలయును. ఒకవేళ పురుషుఁడు కోపశీలుఁడయి యక్రమముగా కొట్టినను తిట్టినను తిరుగఁబడక సహనముకలిగి కూడఁగట్టుకొని రావలయును; తొందరపడి భర్త యొకయక్రమమును జేయుచున్నను కోపముతీఱినవెనుక మంచిసమయములో మెల్లఁగాహితబోధచేసి మంచిమార్గమునకు దింపఁబ్రయత్నింపవలయును బయిటశ్రమనొంది భర్తయింటికి వచ్చునప్పటికి తలదువ్వుకొని మంచిబట్టకట్టుకొని శుచిగానుండి, కావలసిన వస్తువుల నందిచ్చియుపచారముచేసిశ్రమమాన్పవలయునేకాని, ఇరుగుపొరుగులవారలతోడి కలహకథలను గృహమునందలి సంతాపములను జెప్పుచుండరాదు;ఇల్లు శుచిగానుంచి జిహ్వ కింపుగా పాకముచేసి నాథునివలన మెప్పువడయఁ జూచుచుండవలెను. నగలనుగాని విలువబట్టలనుగాని తెమ్మనిపీడింపరాదు. స్త్రీలకెప్పుడును సుగుణములేయలంకారములుగానిరత్నభూషణములును నగిగవస్త్రములును నలంకారములుగావు. పదిరూపాయలతో నొక్క బీదకుటుంబము నెలదినములు సుఖముగాజీవింపవచ్చును; వందలకొలఁది కుటుంబములు సుఖజీవనముచేయుట కుపయోగింపఁదగినసొమ్మును నిష్ప్ర

యోజనముగా నొకయబల దేహముమీఁద వేసికొని తిరుగుట యేమి న్యాయము? ఇంటికిఁ గావలసినదానిని గడించి తెచ్చుట పురుషులపని; తెచ్చినదానిని పొదుపుగా వాడుకొనుచు తృణమయినను వ్యర్థముగా పోకుండ జాగ్రత పెట్టుట స్త్రీలపని కాఁబట్టి స్త్రీ దూబరతిండితనము మొదలయినచెడువాడుకలను వదలిమితవ్యయము చేయుచుండవలయును. అతి భోజనమువలన నజీర్ణాదిరోగములు పుట్టునట్లే అతినిద్రవలనమాంద్యము, బలహీనత మొదలయినవి గలిగి దేహదార్ఢ్యము తగ్గిపోవును. సోమరితనమును మాని యింటిపనులను స్వయముగాఁ జేసికొనువారికిట్టికీడు లేమియు మూఁడవు. ఇనుమును తుప్పుతిన్నట్లే సోమరితనము మన దేహముల సారమును మ్రింగివేయును. తాను మహారాజుకూఁతురయినను పెనిమిటికి పరిచారికయే యగును గనుక, తన కెంతమంది పరిచారికలున్నను మగనికిఁ గావలసిన యుపచారములను స్త్రీ స్వయముగానే చేయవలయును. స్త్రీ పురుషుని వశ్యునిఁ జేసికొనుటకుఁగల మందులు యోగ్యమయిన నడవడికయు ననువర్తనము నేకాని వశ్యౌషధములుకావు; అట్టి యౌషధములవలన మగలకు మునుపున్న ప్రేమకూడ పోవుటయేకాక యొకానొకప్పుడువానివలనభర్తలకుతీఱనివ్యాధులును సంభవించును; కాఁబట్టి స్త్రీ లెప్పుడును మగలకు మరులుమందులు పెట్టుటకుకలలోనుబ్రయత్నింపరాదు, పుట్టినింటివా రెంతధనికులయి యున్నను, యుత్తమస్త్రీ భర్తయింటనే యుండఁగోరునుగాని పెనిమిటి బీదవాఁడనిపుట్టినింటికిపోఁగోరదు స్త్రీకి పుట్టినింటఁదిను పరమాన్నముకన్న భర్తతోడి గంజియే చాలమేలయినది. స్త్రీ తనయింటిగుట్టెప్పుడును బయలఁబడనీక, మన్నించి పెనిమిటిచెప్పిన సంగతులను తన మనసుగలిసినవారితో నైనను జెప్పక మిక్కిలిరహస్యముగానుంచవలెను. వేయేల? పుణ్యవతియైన స్త్రీ యాలోచన చెప్పునపుడుమంత్రివలెను, పనిచేయునప్పుడు దాసివలెను, ఆపదలయందు మిత్రునివలెను, ఉండి, పెనిమిటికిష్టమయినరీతిని సమస్తవిషయములయం

దును ప్రవర్తించుచు, అతనియందు ప్రేమయు భక్తియుఁగలిగిపూర్వులో తానివలెఁ గలిసి మెలఁగవలయును. ఈచెప్పిన సుగుణములనన్నిటిని గలిగి పరపురుషునిపొందు స్వప్నావస్థయందును గోరకుండు స్త్రీ పతివ్రతయవఁ బడును. నూఱునోములు నొక్క-అంకతోఁ బోవునన్నట్లు, స్త్రీలుచేసిన పుణ్యకార్యములన్నియు నొక్క-సారి వ్యభిచరించినచో నిష్ఫలమగుటయే కాక పాపహేతువులగును. స్త్రీలకు వ్యభిచారమును మించినదోషము మఱి యొక్క-టిలేదు. కాఁబట్టి పరపురుషు లెంతచక్క-నివా రయినను వారిని తృణముగానెంచి, వారిగాలి సహితము తమమీఁద సోఁకకుండఁ బ్రవర్తింపవలయును వ్యభిచారమువలనఁ బరలోకహానియేగాక యట్టి స్త్రీ యీలోకమునందును నిందలపాలయి మానప్రాణములను పోఁగొట్టు కొనును మానవంతుఁడు భార్య మరియేనేరమును చేసినను క్షమించును గాని వ్యభిచారమును జేసినప్పుడు మాత్రము సహించి యూరకుండఁ జాలఁడు. కాఁబట్టి స్త్రీ, యెల్లవిధముల పాతివ్రత్యభంగము రాకుండ కాపాడుకొనుచు రావలెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

—:o:—

విద్యాసముద్రుఁడు తాను చంద్రమతికిఁ జెప్పిన విద్యయంతయు కేవల పుస్తకాధారమున నేకాదు. అతఁడు చల్లపాటువేళ తఱుచుగా చంద్రమతిని దేవునియొక్క-దివ్యహస్తలిఖితమయినవిచిత్రవస్తుజాతముతో నిండియున్న యుద్యానవనమునకుఁ గొనిపోయి, అచ్చట నేత్రోత్సవము చేయు ఫలవృక్షములను పూలచెట్లను చెవులపండువుగామధురరుతములు చేయు కోయిల చిలుక మొదలయిన పక్షులను జూపి, వానిమూలమున భగవంతుని వస్తునిర్మాణ కౌశలమును నీతులను మనసునకు నాటునట్లుగా సమయోచితముగా పుస్తకసాహాయ్యమునబోధించుదానికంటెవిస్తారము

గా బోధించుచుండెను. చంద్రమతి చల్లగాలియందు తిరుగుటవలనను దేహపరిశ్రమము చేయుటవలనను గలుగు సుఖసంతోషములను లెస్సగా తెలిసికొన్నదయి, వేయిమంది పరిచారికలున్నను తాను వేసికొన్న పుష్పలతలకును పండ్లమొక్కలకును తానే చిన్నబిందెతో నీళ్ళుపోయుచు తాను పెంచెడు మల్లెచెట్టున నొకపువ్వుపూచినను దానిమ్మచెట్టున నొక కాయకాచినను వేటుచోట్లనుండి తనకు గంపెడుపూవులునుకాయలును వచ్చినప్పటికంటె విశేషానందమును పొందుచుండెను. ఒకనాఁడు సాయంకాలము గురువుతోడవచ్చి చంద్రమతి పూలతోఁటలో విహారము చేయుచుండఁగా ఉద్యానపాలకుఁడు మోటగట్టి తోఁటలోనిచెట్లకు నీళ్లు పెట్టుచు మోటగూనను వేగముగాలాగఁజాలనందునకయియెడ్లను చేతిలో నున్న పెమురుకఱ్ఱతో నెత్తురువచ్చునట్లుగాఁ గొట్టెను. ఆసమయమున చేరువను సంచరించుచున్న చంద్రమతి వాని క్రూరకృత్యమునకుమిక్కిలి కోపపడి యింకొకపర్యాయము మూయెడ్ల నంతక్రూరముగా గొట్టినయెడల తండ్రిగారితోఁ జెప్పి వానిపని తీసివేయించెదనని బెదరించెను. ఆసమీపమున నే యుండి చంద్రమతి కేదయినను నూతనవిషయమును బోధింపనాలోచించుచున్న విద్యాసముద్రుఁడది సంతుచేసికొని యామెయొద్దకువచ్చి వనపాలకునిమీఁద నేలకోపపడుచున్నావని యడిగెను.

చంద్ర — నాకీవఱ కెవ్వరును జెప్పకపోయినను, నిష్కారణముగా పశువులగొట్టుట నామనస్సునకు తప్పిదముగా తోఁచి వీనిమీఁద కోపపడినాను మనుష్యేతర జంతువుల విషయమయి మనము నడుచుకో వలసిన ధర్మములను జెప్పెదమని యీవఱకే మీరు సెలవిచ్చియున్నారు. ఇప్పుడు నాయందనుగ్రహించి చెప్ప వేఁడెదను.

గురు — పశువులు మొదలగు జంతువులు మన యుపయోగము నిమిత్తమే సృజింపఁబడినను మనయొద్దనున్నంత కాలమును కడుపునిండ మేఁత వేసి నీళ్లుపోసి వానిసంరక్షణముచక్కఁగా విచారించుచు ప్రేమతో

నాదరించుచుండుట మనకు విధియైయున్నది వానిచేత నెప్పుడును శక్తికి మించినపనిని చేయింపరాదు; జంతువులు ముసలితనముచేతఁ గాని అలసటచేతఁ గాని, రోగముచేతఁ గాని, ఆహారాదులలోపముచేతఁ గాని తిన్నగా పనిచేయలేనప్పుడు వేగముగా నడువలేదని యెక్కువపనిచేయలేదని వానిని కొట్టుటకంటె క్రూరకృత్యము మఱియొకటిలేదు. కొందఱు పశువులకు తామేయగ్రపుత్రులయినట్టుగా మేఁతపెట్టని దూడలకు సహితముతిన్నగా పాలువదలిపెట్టక జ్యేష్ఠభాగమునువలె పాలనన్నిటిసిపితుకుకొందురు; తిన్నగా మేఁతపెట్టువఱకును దూడలకుఁగావలసిన పాలను వదలివేసి మిగిలినవానినే పితుకుకొనుట మానుషధర్మము. ఆవు, గేదె, ఎద్దు, మేఁక, గుఱ్ఱము, కుక్క మొదలయినజంతువులు మనకెంతోయుపయుక్తములు గానున్నవి అవిలేకపోయినపక్షమున, మనకిప్పుడున్న సౌఖ్యములో సగమయినను లేకపోయి యుండును. కొందఱుదుర్మార్గులుకప్పలు, మేఁకలు మొదలయిన సాధుజంతువులను నిష్కారణముగా హింసించుచుందురు. అట్టివానికి హింసచేయుచున్నచో క్రమక్రమముగా దుష్టచేష్టలు పట్టుపడి, మనుష్యుల విషయమున సహితము క్రూరులయి యట్టివారు చెడిపోదురు. మనము నిర్లక్ష్యము చేసెడు చిన్నజంతువులనుసహితము మనలను సృజించినయీశ్వరుఁడే సృజించి, మనమీఁదవలెనే వాని మీఁదను ప్రేమయుంచి కాపాడుచున్నాఁడు కాబట్టి వానిని బాధించుట వలన భగవంతుని విషయమున గొప్పయపరాధమును జేసినవారమగుదుము. అందుచేత జీవకారుణ్యముమనకు విధాయకములైనముఖ్యధర్మములలో నొకటిగానున్నది. అయినను మనుష్యులలో దుష్టులను శిక్షించుట ధర్మమయినట్టే జంతువులలో సహితము పాము, తేలు, పులి మొదలగువానిని జంపుట ధర్మముగానున్నది. కొందఱు పేలు, నల్లులు, తేళ్ళు మొదలయిన వానియందు సహితము దయగలవారయి; వానిని జంపక విడిచిపెట్టుదురు. అట్లుచేయుటసరికాదు. మనకు బాధను గలుగ

జేయు జంతువుల నవశ్యకముగా నాశనము చేయవలసినదే. తేళ్ళు మొద లయినవానిని చంపుట కోపము కాకపోయినను, వానిని బాధపెట్టి చంపుట మాత్రము మంచిది కాదు. సాధ్యమయినంతవఱకు బాధపెట్టక శీఘ్రముగా చంపివేయవలెను.

చంద్ర—మీ యనుగ్రహమువలన నాకిప్పుడు సమస్తధర్మములును తెలిసినవి. ఏవిషయమున నెట్లు ప్రవర్తింపవలయునో లేశమయినను దెలియక గ్రుడ్డివానివలె వచ్చిన నాకు జ్ఞానోపదేశముచు జేసి నన్ను కన్ను దెఱపి రక్షించినారు మీ ఋణము నేనెట్లు తీర్చుకొనఁగలుగుదును?

గురు—నేను జెప్పినప్రకారముగా నడుచుకొనుచు ముందు ప్రతిష్ఠ గాంచుటయే నా ఋణము తీర్చుట. కేవల ధర్మశ్రవణమువలన నేమియుఁ ప్రయోజనము లేదు; విన్నవానిని మఱచిపోక యనుష్ఠించుటవలన నిహపర లోకముల రెంటను సమస్తశ్రేయములును కలుగును. కొందఱు సత్ప్రవర్తనము కలిగి మెలఁగుట యే మోకష్టమని భావింతురు. అలవాటు పడిన చో నంత సులభమయినపని మఱియొకటి లేదు జేనెడు పొట్టకయి మహాసముద్రములను దాఁటి, యెత్తరాని బరువు లెత్తుకొని, ప్రాణముల గాసింపక యుద్ధములు చేసి, కష్టపడువారికి సత్యము, శాంతత, భూతదయ, కలిగి మెలఁగుట యసాధ్యమన్న నెవ్వరయిన నవ్వరా? మనస్సునాయాసపెట్టి క్రొత్తఁగా నొకదానిని కల్పించి చెప్పుటకంటె, నాలుక చివరనుండి తనంతట తానే యప్రయత్నముగా వెలువడ సిద్ధముగానుండు సత్యమును పలుకుట కష్టమన్న నెవ్వరు నమ్ముదురు? లోకములో నెల్లవారికిని సాధువులను ప్రేమించుటయు, దుష్టులను ద్వేషించుటయు సహజగుణముగా నున్నది. ఇప్పుడు మన ముచూచుచున్నవారి మాటయటుండఁగా, ఎప్పుడో యున్నట్టు కథలయందుఁ జెప్పఁబడు యోగ్యులను భూషించుచు, అయోగ్యులను దూషించుచున్నాము. మన కట్టియభిప్రాయము కలుగుటకు యోగ్యులు మనకుఁ జేసిన యుపకారమును లేదు; అయోగ్యులు చేసిన యపకారమును

లేదు. లోకులు వారివారిని ప్రేమించుటకును ద్వేషించుటకును వారివారి సుగుణదుర్గుణములే కారణములుగానుండును. లోకములో మన తనువులు శాశ్వతములుగావు గనుక, బ్రతికియుండిన నాలుగుదినములును న్యాయమార్గమునఁ బ్రవర్తించుచు నీలోకమునఁ గీర్తియుఁ బరలోకమునందు శాశ్వతానందమును బొందఁ బ్రయత్నింపవలయును.

చంద్ర—మీరిప్పుడు నాకుఁ జేసినయుపదేశము శిలాక్షరమువలె మనసునందు నాటుకొనియున్నది. దీని నెప్పుడును మఱచిపోక యావజ్జీవమును తమయెడల కృతజ్ఞతగలదాననయి యుక్తముగా బ్రవర్తింపఁ బ్రయత్నించెదను.

ఈసంభాషణమయినతరువాత గురువును శిష్యురాలును తోఁటను విడిచి యింటికి వెళ్ళిరి. ఈప్రకారముగా రెండుమూడుసంవత్సరములలో విద్యాసముద్రుఁడు చంద్రమతిసమస్తవిద్యలయందును పారంగతురాలిని జేసెను. ఈలోపలనే చంద్రమతి ప్రవీణులయిన యితర గురువులయొద్ద సంగీతము మొదలయిన స్త్రీలకుపయుక్తములగు విద్యలనన్నిటిని గూడ నేర్చుకొనెను

పదవ ప్రకరణము.

ఉశీనరమహారాజుగా రొకనాఁడు కొమార్తెతోడ ఆస్థానమండపమునకు విజయముచేసి సింహాసనాసీనులై యుండి, విద్యాసముద్రుని రావించి నమస్కారపూర్వకముగా నుచితాసనంబునఁ గూరుచుండ నియోగించి, సకలవిద్వజ్జన సమక్షమున చంద్రమతిని విద్యలయందు పరీక్షచేయ నారంభించిరి. ఆమెయు నడిగినదాని కెల్లఁ జక్కని సదుత్తరములిచ్చి తన ప్రతిభను కానిపించిన, ఆమె విద్యావివేకములకును గురుని బోధనశక్తికిని సభవారందఱు నాశ్చర్యమగ్నమానసులయిరి. అప్పుడు మహారాజుగారు తమకొమార్తెకు విద్యోపదేశముచేసి నీతిమంతురాలినిగాఁ జేసినందునకై

విద్యాసముద్రుని బహువిధముల శ్లాఘించి, ఆయన కెప్పుడును ఎదురుచూడనంత ధనమును అమూల్యవస్త్రములను బహుమానముచేసి యొకరత్నహారమునిచ్చిరి. రాజుగారి గుణగ్రహణపారీణతకును ఔదార్యవిశేషమునకును విద్యాసముద్రుఁడు పరమానందభరితుఁడయి యర్థవిధమునఁ దనకృతజ్ఞత సూచించుకొన్ని వాక్యములను జెప్పెను. అంతట రాజుగారు సభ చాలించి సముచితపరివారముతో నిజాంతఃపురమునకు వెళ్ళిరి. మంత్రి మొదలుగాఁగల సభాసదులును తమతమయిండ్లకుఁ బోయిరి.

అటుపిమ్మటఁ జంద్రమతి దినదినక్రమమునఁ దాను జదివినవిద్య నభివృద్ధిచేసి, బుద్ధిబలమునఁ బుస్తకములలోఁ జదివినేర్చుకొన్న దానికంటెను బదిరెట్లు జ్ఞానమును బడసి, ఎటువంటికఠినపుస్తకము నయినను చదివి యర్థముచేయును, ఎటువంటి చిక్కులెక్కనైన నాలోచించి సరియైన యుత్తరమును కనుఁగొనును, చక్కనిమృదుశైలిని పద్యములు పాటలు రచియింపను, ఏరాగమునయిన నాలాపనచేసి వినువారిమనసులు కరఁగునట్టుగా పాడను, ఏదైననూతనవిషయమును బుచ్చుకొని యింపుగా నుపన్యాసములు చేయను, సమర్థురాలయ్యెను. ఆమెకుఁగల విద్యావివేకములకు మెఱుఁగు దెచ్చెడి వినయాదిసమస్తసద్గుణముల చేతను లోకమునందలి కాంతారత్నములలో నామె యసమానురాలుగా నుండెను. అందుచేత నెల్లచోట్లను చంద్రమతియొక్క సుగుణసంపదను విద్యావిశేషమును జనులెల్లను వేయినోళ్ళ శ్లాఘించి చెప్పుకొనుచుండిరి. ఆమెకీర్తి క్రమక్రమముగా దూరదేశములయందు సహితము వ్యాపించి యెల్లవారలశ్లాఘనకును పాత్రమగుచుండెను. ఈప్రకారముగానే కోశలదేశాధిపతియయిన త్రిశంకమహారాజు పుత్రుఁడయిన హరిశ్చంద్రునియొక్క కీర్తియు సమస్తదేశములయందు నల్లుకొనెను. ఆసేతుహిమాచలమునుగల దేశములయందాయనధైర్యశౌర్యాదులును, వినయవివేకాదులును, విద్యాకౌశలమును, జెప్పుకొనివారొకరును లేరు. చంద్రమతి పాఠశాలయందుఁ జదువుకొను

చూడునప్పుడే యాతనిసుగుణసంపదను పలుమాఱు గురువులవలనను తది తరులవలనను వినుచుండి తానతనినే వరియింపవలెనని మనసులోఁగోరి యుండెను వయసు మీఱినకొలఁదిని, ఆయనసచ్చరిత్రమును శ్రవణా నందముగా చెలికత్తెలచే వినుట లభించి యాకోరిక యంతకంతకు బల పడి ననలెత్తుచుండెను. హరిశ్చంద్రుఁడును చంద్రమతియొక్క సద్గుణ సమృద్ధినివిని యామెనే వివాహమాడవలయునని దృఢనిశ్చయుఁడై యుం డెను. ఇట్లుకొంతకాలము జరిగినతరువాత చంద్రమతి మెల్లగానొకనాఁడు తనయభిప్రాయమును తల్లివద్ద సూచనగాఁ గనఁబఱిచెను. ఆమెయు కొమార్తె యభిప్రాయమును దెలిసికొని, రహస్యముగా నొకనాఁడు భర్తకు విన్నవింపఁగా నతఁడును తనపుత్రికయొక్క మనసు తాగ్యపురు షునిమీఁదపోయినందుకుఁ బరమానందభరితుఁడయి, యౌవనవతియై యున్న యామెను శీఘ్రముగాఁ దగినవరున కిచ్చి వివాహము చేయుట యర్హకార్యమని యెంచి, వెంటనే దృఢవ్రతుఁడనుబ్రాహ్మణుని బిలిపించి చెప్పవలయుసంగతులనెల్లను జెప్పి, తనకూఁతును హరిశ్చంద్రున కియ్యఁ దలంపు గలిగియుండుటను త్రిశంకుమహారాజున కెఱిఁగింపఁబంపెను. ఆ మహారాజును తనపుత్రుఁడావఱకే చంద్రమతిమీఁద మనసుదగిలియున్న సంగతి నెఱిఁగియున్నవాఁడు గనుక, మాఱుమాటాడక సమ్మతించి దృఢ వ్రతునకు బట్టలు కట్టఁబెట్టించి పెండ్లికూఁతును జూచుటకయిమతియొక బ్రాహ్మణు నాతనివెంట సుశీనుపాలికిఁ బంపెను ముహూర్తనిశ్చయ మయినతరువాత చంద్రమతీహరిశ్చంద్రులకుమహావైభవముతో వివాహ మహోత్సవము జరగినది. సుగుణశ్రవణమే కారణ మయినను, వారు రూపసంపదచేతఁగూడ సుగుణసంపదకుఁ దీసిపోవువారుకారు. ఆదంప తుల సౌందర్యమును కన్నులకఱవుదీఱ చూడనోచుకొన్నవారందఱును కథలయందుఁ జెప్పుకొనుటేకాని నిజముగా రతీమన్మథులు వీరియంత సౌందర్యము గలవారాయని సంశయపడుచుండిరి. లోకములో నెవ్వరికిఁ

గాని సుగుణాలంకారమే నిజమయిన యలంకారముగాని యది లేని కేవల విద్యయు రూపమును భూషణములును నలంకారములునుగావు. వివాహ దినములు వెళ్ళినతరువాత చంద్రమతికిఁ జెప్పవలయుబుద్ధులు చెప్పి, పుట్టిన యింటికిని చొచ్చినయింటికిని కీర్తి దేవలయునని బోధించి, తలిదండ్రు లామెతప్పులు చేసినను దిద్దుకొని బుజ్జగింపవలయునని యల్లునకుఁ జెప్పి రొప్పగించి, ఆమెను పతితోడ నయోధ్యాపురమునకుఁబంపిరి. వారిద్ద ఱును చదువుకొన్నవారగుటచేతను, సుగుణసంపత్తిగలవారగుటచేతను, ఆదంపతులకుఁ గలిగిన యైకమత్యమును పరస్పరానురాగము నెందు నెవ్వరికిని గలిగినవని చెప్పవల్లకాదు. కొంతకాలమయినతరువాత త్రిశం కుఁడు రాజ్యభారము నంతను సమర్థుఁడయిన కొమారునిమీఁదనే పెట్టి తానును భార్యయు తపస్సునకై ఋష్యాశ్రమములకు వెడలిపోయెను. అతఁడు ప్రజలనెల్లను తనకుటుంబములోనివారినిగాఁ జూచుకొనుచు, వారిక్షేమముకొఱకే తనశక్తియంతయు నుపయోగించుచు నేరముచేసిన వారిని ద్వేషములేక వారిమేలుకొఱకే బిడ్డలనుశిక్షించుతండ్రివలె దండిం చుచు, ప్రజలను నొప్పించి పన్నుగొనకఁ చోరభయరహితముగానీతిమం తుఁడై రాజ్యపరిపాలనము చేయుచు, మిక్కిలి ప్రజారంజకుఁ డయ్యెను. చంద్రమతియు విద్యావతిగనుక తెలివిగలదై గృహకృత్యనిర్వాహణభార మేమియు పతికి తగులకుండ తానే బహుసమర్థతతో నిర్వహించుచు, నిష్ప తుకముగా నెవ్వరికిని నేవిధమైననొప్పియుఁ గలుగకుండ నందఱిని సమ దృష్టితోఁజూచుచు నుండును. దాసదాసీజనులయందామె మిక్కిలిదయకల దయి పెట్టుపోతలలో లోపమురాకుండ కాపాడుచుండుటంజేసి భృత్య వర్గమంతయు నామెవిషయమై తమప్రాణములైన నిచ్చుటకు సిద్ధముగా నుండిరి. అంతకనికరముగలదనియామె యెప్పుడును తప్పుచేసినవారి కుచిత దండనము చేయక విడిచిపెట్టదు. ఆమెయొద్ద విద్యాగర్వముగాని ధన గర్వముగాని లేశమయినను లేదు. బంధువులయెడలను పెద్దలయెడలను

మిక్కిలి యడఁకువగలదయి వారికి మెచ్చుపుట్టునట్టుగా నడచుకొనును. స్వప్నావస్థయందును అసత్యము పలుకదు పరపురుషులను సోదరులనుగాను స్త్రీలను తోడఁబుట్టినపడుచులనుగాను జూచుచుండును పరులెంత మంచిస్థితిలోనున్న నంత సంతోషించునేకాని యితరులకలిమి కెన్నఁడును నసూయపడదు. సమస్తజంతువులయందును దయగలిగి మెలఁగును. బీదసాదల కెప్పుడును సాయముచేయనే యాలోచించుచుండును. తన్నెప్పుడును సన్మార్గమునందే నడుచునట్లు చేయవలయునని త్రికాలములయందును భగవంతుని ధ్యానించుచుండును తీఱికయైనప్పుడు వ్యర్థకాలక్షేపము చేయక సద్గ్రంథములను జదువుటయందే కాలమును పుచ్చుచుండును. ఈ ప్రకారముగా కొంతకాలము జరిగినపిమ్మట, చంద్రమతికి గర్భోత్పత్తియై చక్కనికొమారుఁడు గలిగెను పుత్రజననమువలన నాదంపతులకుఁ గలిగినసంతోషమునకు మేరలేదు. తల్లిదండ్రు లాశిశువునకు లోహితాస్యుఁడని నామకరణము చేసిరి చంద్రమతియు హరిశ్చంద్రుఁడును సమస్తైశ్వర్యములతోనుతులఁదూఁగుచు కొంతకాలము సుఖమనుభవించుచుండిరి.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

———:౦:———

మహర్షులందఱు నొకనాఁడు సభ చేసియుండఁగా, ఎప్పుడును సత్యముదప్పని మహానుభావుఁ డెవ్వఁడయిన లోకములోనున్నాఁడాయని వారిలోవారికి వివాదము సంభవించెను. అప్పుడువసిష్ఠుఁడుమానవకోటిలోనెల్ల నాడితప్పనివాఁడు హరిశ్చంద్రుఁ డొక్కఁడు కనఁబడుచున్నాఁడని యాతనియోగ్యతను శ్లాఘించెను. ఆమాటలకుసహింపక యతనిప్రతిపక్షియగు విశ్వామిత్రుఁడు వివిధమాయోపాయములుపన్ని శత్రువులను వంచించి రాజ్యతంత్రమును నిర్వహించుకోవలసినరాజులలో సత్యసంధులుందురనుట పరిహాసాస్పదమనియు, సూర్యవంశపురాజులకెల్లను బురోహితుఁడవగుటచేత పొగడుచున్నావేకాని హరిశ్చంద్రునిబొంకించుటనుల

భమేయునియు, వసిష్ఠుని౯ గొన్ని హేళనోక్తులు పలికెను. అందుమీఁద రోషమువచ్చి నీవు వేయేండ్లు తలక్రిందుగా తపస్సుచేసినను హరిశ్చంద్రునిచేత నసత్యమాడింపలేవని వసిష్ఠుఁడును, నిమిషములో నాడించెద నని విశ్వామిత్రుఁడును పంతములు పలుకుకొని, ఎవ్వరిమాట గెలుచునో వారికి రెండవవారు తాము చేసినతపస్సు నంతను ధారపోసి లేచిపోవునట్టుగా నందఱిముందఱను పందెములు వేసికొని, తమతమ యాశ్రమములకు వెళ్ళి చేరిరి.

కొన్ని మాసములుగడచినతరువాత హరిశ్చంద్రుఁడొక్కయజ్ఞము చేసి భూరిదక్షిణ లిచ్చుచున్నాఁడనివిని, విశ్వామిత్రుఁ డయోధ్యకువచ్చి సభామండపమున సుఖాసీనుఁడయియున్న సమయమున నాతనిని సందర్శించెను. అప్పుడామహర్షిని దూరముననుండిచూచి గొప్పవాఁడువచ్చుచున్నాఁడని సింహాసనమునుండి దిగి యెదురుగావెళ్ళి యర్ఘ్యపాద్యాదు లిచ్చి తీసికొనివచ్చి, అర్హపీఠముమీఁద కూరుచుండఁబెట్టి కుశలప్రశ్నము చేసెను. విశ్వామిత్రుఁడును కొంతసేపు తగినరీతిని ప్రసంగించి, తాను యజ్ఞము చేయఁబోవుచున్నాఁడననియు, అందునకుఁ గావలసిన ధనమంతయునిచ్చి యజ్ఞఫలమును పొందవలయుననియు, తనవచ్చినకార్యమును జెప్పెను. రాజును రెండవమాటాడక యజ్ఞమునకుపట్టు ధన మంతయు నిచ్చెదనని వాగ్దానము చేసినతరువాత, విశేషవిత్తమునుగోరిపుచ్చుకొని నేను మరలవచ్చి తీసికొనుదాఁక ఆవిత్తమంతయు నీయొద్దనే యుండనిమ్మని చెప్పి యొప్పగించి విశ్వామిత్రుఁడు తనదారిని పోయెను

అరణ్యప్రాంతములయందలి గ్రామములయందు వసించుకాపులందఱునుగుంపులుకూడివచ్చియొకనాఁడు రాజునిండుకొలువుండియుండఁగా తమకు కలుగుచున్న మృగబాధను విన్నవించుకొని, దుష్టమృగములను సంహారముచేసి తమ్మును తమపొలములను వానియుపద్రవమునుండి రక్షింపవలయునని మొఱపెట్టుకొనిరి. ఆమొఱ్ఱ యాలకించి రాజు వారి

కభయహస్తమిచ్చి పంపివేసి. వలలు బోనులు మొదలగుసాధనములతో కుక్కలను తోడుకొనిరమ్మని వేటకాండ్ర కాజ్ఞ యిచ్చి, వినోదమును జూచుటకయి భార్యను కొమారుని వెంటఁబెట్టుకొని వేటకయి తాను గూడ బయలు దేరెను.

అట్లు మృగయావిహారార్థియై యరణ్యమునకు వెళ్ళి యారాజు పులులు, అడవిపందులు మొదలయిన ఘాతుకమృగములను గొన్నిటిని వేటాడి నానావిధదుష్టమృగములను కుప్పలుగాఁగూల్చిన వేటకాండ్రకు బహుమానము లిచ్చి పంపివేసి, సముచితపరివారముతోఁ గదలిపోయి, ఒకవిశాలస్థలమున పటమందిరము వేయించి మిక్కిలి వనగమనముచేత నలసియున్నవాఁడుగనుక, ఆపూట కందు విశ్రమించి భార్యతో సుఖము ననుభవించుచుండెను. భార్య యోగ్యరాలయినపక్షమున భర్తకు మహారణ్యమయినను దివ్యభవనముగానుండుటయు, అయోగ్యరాలైనయెడల సుందరమందిరమైనను పెద్దయడవివలె నుండుటయు, సహజమేకదా? ఇట్లు హరిశ్చంద్రుఁడు భార్యతో వినోదముగా బహువిషయములుముచ్చటించుచుండఁగా, లోహితాస్యుఁడు సమీపముననాడుకొనుచుకొంచెము దూరమున గంతులువేయుచున్న లేడిపిల్లను జూచి దానిని తనకుఁ దెచ్చి యిమ్మని తండ్రినడిగెను అతఁడు వెంటనేలేచి లేడిపిల్లను ప్రాణముతోనే పట్టుకొని తెచ్చి కొడుకున కీయవలయునను నభిప్రాయముతో విల్లును బాణమును ధరించి దానిని వెంబడించెను. అదియు బెదరిమహావేగముతో పాఱియాతని బహుదూరము గొనిపోయి తుదకు విశ్వామిత్రుని తపోవనములో దూఱఁబోఁగా విసిగి రాజు వింటబాణమును సంధించి దాని మీఁద విడిచెనుగాని యదిదెబ్బతప్పించుకొనియదృశ్యమయ్యెను రాజును మృగము వెంబడి నెండలోఁ బరుగెత్తి కడుబడలిదప్పిగొనియాసమీపమున నున్నతటాకములో నీరుద్రాగివచ్చి చెట్టుపుగట్టుమీఁదనున్న మఱ్ఱినీడను గూరుచుండెను. అంతలో మంత్రియైన సత్యకీర్తియు చంద్రమతియు లోహితాస్యునితో సపరివారులయి యచ్చటికివచ్చి చేరిరి.

రాజువచ్చి యచ్చట దిగియున్నాఁడన్న సంగతివిని విశ్వామిత్రుని వనపాలకురాండ్రయినయిద్దఱు మాలజవ్వనులు తామాతని నేమయిన నడిగి తెచ్చుకోవలెనని తంబురలు పట్టుకొనివచ్చి, తమసామర్థ్యము నంతనుజూపి శ్రావ్యముగా పాడఁనొడఁగిరి. వారిపాట యాహ్లాదకరముగా నున్నందున రాజు వారిచేతఁ గొంతసేపు సంగీతము పాడించి తగిన బహుమానమునిచ్చి పొండని యానతిచ్చెను ఆపడుచులు రాజుయొక్క దివ్యసుందరవిగ్రహమును చూచినప్పుడే దిని కామపరవశురాండ్రై దేహములు తెలియక యుచితానుచితవివేకము పోఁగొట్టుకొని, రాజియ్యఁబంచిన ధనము పుచ్చుకోక, ఆయనసంభోగముమీఁదతప్ప తమకు మఱి యొకదానిమీఁద కోరిక లేదనియు తమయభిమతమును దీర్చి రక్షింపవలయుననియు, సంశయపడక యడిగిరి. అట్టియక్రమమయిన కోరికను కోరినందున రాజునకు వారిమీఁద నాగ్రహమువచ్చి కోపదృష్టితోఁజూచుచు తత్క్షణము తన యెదుటనుండి లేచిపొండని వారి నదలించి పలికెను ఆచండాలాంగనలంతటితోఁబోక తమప్రార్థన చెల్లించినంగాని యచ్చటి నుండి కదలమని మూర్ఖపుపట్టు పట్టిరి అందుమీఁద రాజు కోప మాపుకోలేక మండిపడి తుచ్ఛురాండ్రయిన యామాలపడుచులను కొట్టి సాగనంపుఁడని భటుల నాజ్ఞాపించెను వారు వెంటనే తమస్వామి యాజ్ఞను శిరసావహించి యామాతంగకామినులను సమ్మెటలతోఁమొత్తఁగా, కారుణ్యాంతరంగురా లయిన చంద్రమతి మంచిమాటలతో భర్తకోపమును శాంతపఱిచి యాతరుణులను విడిపించి పంపివేసెను. ఆగోసంగి కన్నియలును కన్నీరుకాలువలుగట్ట కొప్పులువీడి వీపులమీఁదఁ జీరాడ పెద్దపెట్టున రోదనము చేయుచు విశ్వామిత్రాశ్రమమువంక నడిచిరి రాజును వారిని తొందరపడి కొట్టించినందునకై పశ్చాత్తాపముగలవాఁడయి చింతించుచు, భార్యయొక్క హితవచనములచేత కలఁకతీఱియుండెను.

పంద్రెండవ ప్రకరణము.

ఆప్రకారముగా మాలెతలువెళ్ళి విశ్వామిత్రాశ్రమమును బ్రవేశించి చల్లపాటున వనములో సంచరించుచున్న విశ్వామిత్రుని ముందఱ సాష్టాంగపడి, తమకు హరిశ్చంద్రుఁడు చేసినయవమానమును దైన్యముతో విన్నవించి గోలుగోలునవేడ్చిరి. అతఁడు వారియార్తనాదమును విని మండిపడితోకత్రొక్కినత్రాచువలెలేచి తత్క్షణమేశిష్యగణముతోఁ గూడబయలుదేఱి త్రోవపొడుగుననుపరుషోక్తులుపలుకుచు హరిశ్చంద్రుఁడున్న ప్రదేశమువంక నడచెను. హరిశ్చంద్రుఁ డామహర్షిని దూరమునుండిచూచి భార్యయు తానును లేచి యెదురుగా వెళ్ళి నమస్కరింపఁగా, విశ్వామిత్రుఁడతని నమస్కారమును గైకొనక కన్నుల నిప్పులు రాలఁ జూచుచు నిట్లనియెను.

విశ్వా — ఓరీనృపాధమా! పూర్వమెప్పుడయిన రాజులు వేఁటకు వచ్చెడువారుకారా? వా రెన్నఁడయిన నీవలె ఋష్యాశ్రమములకు పీడ కలిగించి యెఱుఁగుదురా? వేఁటాడవలెనన్న నీకు ఘోరారణ్యములు లేకపోయినవా? ఈప్రకారముగా నీవు తపోవనములు ప్రవేశించియాశ్రమమృగములకు నిష్కారణముగా బాధకలిగించుచు మాయెడ మహాపరాధమును జేసినవాఁడవైతివి. అంతేకాక మేము కన్నబిడ్డలవలెఁ జూచుకొనుచున్న మాయుద్యానవనపాలకురాండ్రను నీవేమో యోగ్యుఁడ వని వేఁడవచ్చిన తప్పిదమునకయి నిష్కరుణుఁడవై కొట్టించి ఘోరపాతకమున కొడిగట్టుకొంటివి ఇట్టి ని న్నేమిచేసినను పాపమురాదు.

హరి — స్వామీ! ఎఱిఁగియో యెఱుఁగకయో నేను మీయెడ మహాపరాధముచేసి మీయాగ్రహమునకు పాత్రుఁడనైతిని. అట్లయ్యును శరణాగతరక్షకులగు మీమఱుఁగుఁజొచ్చి కావవేఁడుచున్నాఁడను. పాల ముంచినను నీట ముంచినను దేవరవారిదేభారము.

విశ్వా—నిజమయిన యనుతాపము గలవాఁడవయి నీవుబహు దీనత్వముతో వేఁడుచున్నావుగనుక, నీవుచేసినదారుణకర్మమునకు నిన్ను క్షమించినారము. ఇఁకను నీవు మాబుద్ధివిని మాకు పుత్రికాప్రాయ లైన యిద్దఱుకన్నియలను వివాహము కమ్ము.

హరి — నాకుఁగలరాజ్యసంపదలను సర్వము నిమ్మన్నను ఇచ్చెదను గాని, అగ్నిసాక్షికముగా పరిణయమయిన ధర్మపత్నియుండఁగా అధర్మ మార్గము నవలంబించి చండాలస్త్రీలను వరియింపఁజాలను.

విశ్వా — అట్లయినచో నీవాడితప్పనివాఁడవుగనుక నీరాజ్యము నుధనమును మాపాలుచేసి కట్టుబట్టలతో నీవును భార్యయు లేచిపొండు.

అనివిశ్వామిత్రుఁడు పలికినంతట హరిశ్చంద్రుఁడు భార్య యేమను నోయని యామెవంక చూడఁగా, చంద్రమతిభర్తవంక తిరిగి సత్యము తప్పి యపకీర్తి పొందుటకన్న సమస్తరాజ్యమును మౌనికి ధారపోయుటయే తనకుపరమసమ్మతమని భర్తయొక్క యభిప్రాయమున కనుగుణముగా ప్రోత్సాహవాక్యము పలికెను. తోడనే రాజు తనసర్వధనమును రాజ్య మును విశ్వామిత్రునకు ధారాపూర్వకముగా దానముచేసి, తరువాత రాజధానికివచ్చి జరిగిన యావద్వృత్తాంతమును మంత్రులకుఁ జెప్పి మీరిఁకముందువిశ్వామిత్రునిగొలిచియుండుఁడనియాజ్ఞ యిచ్చి, పౌరులు మూఁకలయివచ్చి సంగతివిని దుఃఖించుచు మమ్మెవ్వరికొప్పగించిపోయెద రని వెంటఁబడఁగా వారినోదార్చి వెనుకమరలిపొండని చెప్పుచు, భార్య యు పుత్రుఁడును తోడనడవఁగా కట్టుబట్టలతో వెడలిపోవుచుండెను ఇంతలో విశ్వామిత్రుఁడు శిష్యులచేత హరిశ్చంద్రుని మరలఁ బిలిపించి యజ్ఞమునిమిత్తముతానుపూర్వమడిగిపుచ్చుకొనిదాఁచఁబెట్టినధనమును కూడనిచ్చిమఱికదలుమనినిర్బంధపెట్టెను ముప్పదిదినములు గడువిచ్చిన పక్షమునఁ దెచ్చియిచ్చెదనని రాజుప్రార్థింపఁగా, అతఁ డందున కొప్పు కొని పరమధూర్తాగ్రగణ్యుఁడైననక్షత్రకుఁడనుశిష్యునిబిలిచి యీతఁడు

గడువులోపల సొమ్మిచ్చునటుకును వీరితోఁగూడ నుండి నీబత్తెముతోడఁ గూడ మావిత్తమును పదిలముగాఁ దీసికొనిరమ్మని యొప్పగించి రాజును బంపివేసెను.

హరిశ్చంద్రుఁడు కాశీపట్టణమునకు వెళ్ళవలెనని భార్యాపుత్రులతో బయలుదేఱి యరణ్యమార్గమున నడుచుచుండఁగానడుమనడుమ లేని బడలిక తెచ్చుకొని నక్షత్రకుఁడు తనకాళ్ళు నొచ్చినవనియు నాలుక యెండిపోవుచున్నదనియు బహువిధముల వారిని దూషించుచు కాళ్ళుపట్ట వలసినదనియు మంచినీరు తెచ్చి యియ్యవలసినదనియు బాధపెట్టుచుండును. ఆదంపతులతఁడు పెట్టిన పాట్లకెల్లను లోఁబడి తమకష్టమునకైన నోర్చుకొని యతనికి సమస్తోపచారములను చేయుచుందురు. ఈప్రకారముగా బహు ప్రయాసముతో నడచి వారు సాయంసమయమునకు "భేతాళవటము" అనఁబడు నొకగొప్ప మఱ్ఱిచెట్టుకడకుఁజేరి యారాత్రి యచ్చట విశ్రమింపఁదలఁచుకొని, మునికుమారునకు చిగురాకులతో మెత్తని పాన్పునమర్చి తామాసమీపమునకటికినేలను బట్టలుపఱచుకొని శయనించిరి. మిక్కిలి బడలియున్నవారుగనుక చంద్రమతియు నక్షత్రకుఁడును వెంటనే నిద్రపోయిరి. హరిశ్చంద్రుఁడు మనస్తాపముచేత నిద్రపట్టక, చీఁకటిపడ్డందున కత్తినిబట్టుకొని వారికి కావలి కాచుచుండెను. ఆచుట్టుపట్ల నివసించు దొంగలలో నొకఁడు వారినిజూచి, మఱ్ఱిచెట్టుక్రింద మార్గస్థులు పరున్నారని తనవారితోఁ జెప్పఁగా వారందఱును గుంపుగూడివచ్చి దోఁచుకోవలెనని ప్రయత్నించిరి. హరిశ్చంద్రుఁడాదారిదోపుకాండ్రను దూరమునుండిచూచి వారియుద్దేశము నూహించి వారిమీఁదపడి ధైర్యముతో పోరాడి కొందఱినిచంపియు కొందఱిని గాయపఱిచియు వారినందఱిని పాఱఁదోలెను. అంత కొంతసేపటికి మేఘములు కారుక్రమ్ముకొని యుఱుములతోను మెఱుములతోను పిడుగులతో ద్రిమ్మరించినట్లు గొప్పవర్షము కురిసెను. ఆవాన కులికిపడిలేచి వణఁకుచున్న

నక్షత్రకుని భయముతీర్చి యతనిని చెట్టుమొదటికిఁ జేర్చి, తమబట్టలనాతనికిఁగప్పి తడియకుండఁజేసి యావధూవరులు కొమారుని నొకరు విడిచి యొకరెత్తుకొనుచు వానలో నిలుచుండి తెల్లవాఱినదాఁక మిక్కిలి శ్రమపడిరి. మఱియొకనాఁడు ప్రయాణమయి సగముదూరము వచ్చునప్పటికి త్రోవలోకూలఁబడి తానిఁక నడవలేననియు మిక్కిలి దాహమగుచున్నదనియు నక్షత్రకుఁడు బండతనముచేసి కూరుచుండెను ఆరాజదంపతులు తమకుమారుని క్రిందదింపి నడిపించుచు మెల్లఁగా నాబ్రహ్మచారి నెత్తుకొని తీసికొనివచ్చి చల్లనినీడగల యొకమఱ్ఱిచెట్టుక్రింద కూరుచుండఁ బెట్టిరి. అప్పుడు చంద్రమతి తనపయిఁటచెఱఁగుతో నక్షత్రకునికి విసరుచు శ్రమ తీర్చుచుండఁగా, హరిశ్చంద్రుఁడు మంచినీళ్లను తెచ్చుటకయిదూరముగా వెళ్ళెను. పిమ్మట నక్షత్రకుఁడు లేచి కూరుచుండి యీప్రకారముగా ప్రసంగమున కారంభించెను.

నక్ష—అమ్మా! నీ వాగర్భశ్రీమంతులయినతల్లిదండ్రులకడుపునఁ బుట్టితివి. చిన్నప్పటినుండియు నిత్యమును పలువురు పరిచారికలు పనులు చేయ కష్టమెట్టిదో యెఱుఁగక బ్రతికితివి అట్టినీకీయనను జేసికొని యిట్టి యడవులలో బహుకష్టము లనుభవింపవలసివచ్చినది.

చంద్ర—ఓయివెఱ్ఱివాఁడా! పెనిమిటితోఁగూడ నున్నందున నాకివియేవియుకష్టములుగావు. మహారాజుకూఁతురైననుభార్య భర్తకు పరిచారికయే. రాజ్యముపోఁగొట్టుకొని యడవులలోతిరుగుచుండుటఁబట్టియే నాకు స్వయముగా పతికి శుశ్రూష చేయుచుండుటకును లభించినది. ఎన్నికష్టములకైనను నోర్చుకొనినీతితప్పక ప్రవర్తించెడిభర్తదొరకుటం బట్టి లోకములోనిస్త్రీలలో నన్నుమించిన ధన్యురాండ్రెవ్వరును లేరు.

నక్ష—అమ్మా! నీవు నావిషయమయి పడుచున్న శ్రమకు నాకెంతయు మెచ్చుపుట్టినది. నామాటవిని నీవును కొమారుఁడును నావెంట

నయోధ్యకురండు. నేనువిశ్వామిత్రునితోడఁజెప్పి నీకొమారునకు పట్టాభి షేకము చేయించెదను.

చంద్ర — నాకుభర్తతోడిదలోకము భర్తయెక్కడనుండునో నా కక్కడనేసమస్తమును గలుగును. భర్తనెడఁబాసియున్నచో నాకుదివ్య మందిరములు మహారణ్యములుగానుండును. ఇప్పుడుచెప్పినఁ జెప్పితివి గాని యిఁకముందెప్పుడును నీవునాతో నిటువంటిమాటలు చెప్పఁబోకుు.

అనుచుండఁగా హరిశ్చంద్రుఁడు మధురోదకమును తీసికొనివచ్చి నక్షత్రకునికి త్రాగనిచ్చెను. ఇంతలో దవానలము నలుదిక్కుల వ్యాపించి యాకాశమంటు మంటలతో వారున్నదిక్కున నరణ్యమంతయు కాల్చు చుండెను. హరిశ్చంద్రుఁడేదిక్కునకుఁ బోవుటకును, ఏమిచేయుటకును తోఁచకతొఁదరపడుచుండెను. అంతటచంద్రమతిభర్తకడకువచ్చి,“మీరు నాకొఱకు కనిపెట్టుకొనియుండక ముందుగా నీబ్రాహ్మణకుమారునావలికి దాటించి ప్రాణరక్షణమును గావింపఁ బ్రయత్నింపుఁడు; చేతనయినచో లోహితాస్యునిగూడ రక్షింపుఁడు. నాకాయువుండి మీసేవచేయుభాగ్య మున్నచో వెనుక నేనువచ్చి మిమ్ముఁగలిసికొనెదను. లేదా, యీయగ్ని హోత్రుని కాహారమునై పుణ్యలోకమును బొందెదను” అని చెప్పఁగా హరిశ్చంద్రునకు దుఃఖమువచ్చి, కాలిలో ముల్లుగ్రుచ్చుకొనితిన్నగానడువ లేకున్న భార్యను వదలిపెట్టివెళ్ళుటకు మనసురాక విచారించుచుండెను. ఇంతలోదైవవశముచేత గాలిమఱియొక వైపునకు తిరిగినందున, మంట వారున్నచోటినుండి దూరముగాపోయి యడవి యావ్రక్కను కాలు చుండెను, ఇట్లుబహుకష్టములుపడుచు నిత్యప్రయాణములుచేసి వారు పది దినములలో కాశికాపురము ప్రవేశించిరి.

పదుమూడవ ప్రకరణము

హరిశ్చంద్రుఁడు కాశికాపురమును చేరినతరువాతఁగొన్ని దినములు నిత్యమును మణికర్ణికాదిఘట్టములయందు గంగాస్నానముచేయుచు, విశ్వేశ్వరుని భజించుచు, ఇతర మహాస్థలములను సేవించుచు కాలముగడుపు చుండెను. అక్కడ విశ్వామిత్రుఁడును, రాజ్యమును పూర్వపు మంత్రుల యందేయుంచి, ప్రజలను న్యాయముగా పరిపాలనము చేయ నియమించి, తాను మాఱువేషముతో హరిశ్చంద్రుని చర్యలు కనిపెట్టుచు నతనివెంబడినే యుండి, సమయమయినప్పుడెల్లను రహస్యముగా శిష్యునకు కర్తవ్యము నుపదేశించుచు, బహువిధమాయోపాయములు పన్ని యేలాగుననైనను రాజును బొంకింపవలెనను నుద్దేశముతో కాశీపట్టణము నందే ప్రవేశించియుండి ప్రచ్ఛన్నముగా మెలఁగుచుండెను. ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడు నక్షత్రకుఁడు హరిశ్చంద్రునిజూచి "ఓరాజా! నేఁటికొకటి రెండు దినములుతప్ప నీవుపెట్టిన నెలదినములు గడువును వెళ్ళిపోవచ్చినది. ఈవఱకు నీవు మాకొక్కరూకయిన నిచ్చినపాపమునఁ బోవలేదు నేనుధనము నయ్యలేనని నీవు మొదటనే చెప్పినపక్షమున, నేనింతకాలము తపస్సంధ్యాద్యనుష్ఠానములు మానుకొని నీతోఁగూడ చెట్లుపుట్టలుపట్టుకొని తిరిగి యాయాసపడుచు వ్యర్థకాలక్షేపము చేయనుగదా? ఇప్పుడయినను నేను ధనమియ్యఁదలఁచుకోలేదు పొమ్మని బొంకినంబోయెదను ఇఁక నేను నీముందఱ మోమోటపడి గట్టిగా నడుగక యూరకున్నచో, మహానుభావులగు మాగురువుల కోపమునకు పాత్రుఁడను కావలసి వచ్చును. భార్యనో బిడ్డనో తెగనమ్మి వేగిరము మాధనము మాకిచ్చివేసి మమ్ముఁబంపివేయుము" అని మఱియు బహువిధములయిన నిష్ఠురాలాపములుబలికెను. హరిశ్చంద్రుఁడేమియు నాలోచన పాలుపోక నివ్వెఱఁగంది మాఱుమాటాడక క్రిందుచూచుచు తలవంచుకొని యాతనిపరుష

వాక్యములన్నిటికిని తలయొగ్గి యూరకుండెను. అప్పుడు చంద్రమతి భర్తకు ధైర్యముచెప్పుచు మృదువాక్యములతో నిట్లనియెను.

చంద్ర—ఓప్రాణవల్లభా! మీధనమునైన నేనుండఁగా మీరీ ప్రకారముగా ఋణముతీర్పలేమని విచారపడనేల? నన్నెవరికైన నమ్మి యొంచి యాధనముతో ఋణవిముక్తులరయి సత్యమునిలిపి శాశ్వతకీర్తిని పొందుఁడు.

హరి—ఓమనోనాయికా! ఈప్రకారముగాములుకులవంటికఱకు మాటలు నాచెవులలో నాటించి మనస్తాపము గలిగించుట నీకుధర్మమా? ఎంతకఠినచిత్తుఁడయిననుసమస్తకష్టములనుపడి భార్యనుసంరక్షింపవలసిన దానికి మాఱుగా స్వప్రయోజనపరుఁడై మీఁదిమిక్కిలిభార్యనమ్ముకొనుట కొడఁబడనేర్చునా? అప్పుతీర్పఁగల యుపాయము దొరకకయే చింతపడు చున్నానామనస్సునకిటువంటి యనుచితవాక్యములు పలికి మఱింతచింత కలుగఁజేయకుము.

చంద్ర—నాప్రాణనాయకా! నీపాదములాన! నామాటకాటంకముచెప్పక నాప్రార్థన నంగీకరింపవలయును. సమయము వచ్చినప్పుడు భర్తకక్కఱకురాదేని, అట్టిభార్యతోడి ప్రయోజనమేమి? మీకుకోరకుండ నాయంత నేనేమనఃపూర్తిగా దాసినిగా నమ్ముడుపోయిమిమ్ముఋణ విముక్తులనుగాఁ జేయనొప్పుకొనుచున్నానుగనుక మీరెంతమాత్రమును సంకోచపడవలసిన పనిలేదు. సాధనాంతరము లేనప్పుడు మీకసత్యదోషమును కలిగించి సుఖపడుటకంటె దాసినిగా నుండియైన మీసత్యమును నిలుపఁగలుగుటయే నాకు పరమసమ్మతము.

అని బహువిధముల నొక్కిచెప్పఁగా, హరిశ్చంద్రుఁడు చిట్టచివరకు భార్యయొక్క నిర్బంధమును మానుపుకోలేక భార్యనెవ్వరికైనదాసినిగా విక్రయించుట కొప్పుకొని "మీకు దాసికావలెనా? మీకు దాసి

కావలెనా?'' అనియూరిలో పేరుగలవారినందఱిని పోయియడుగుచు వచ్చెను. కొందఱు మాకక్కఱలేదనియు, కొంద ఱడిగినంత మొత్తము నియ్యఁజాలమనియుఁ జెప్పి యెవ్వరును కొనకపోయిరి. ఇట్లు పలువుర నడిగి విసిగి మరలు చుండఁగా కాలకౌశికుఁడను బ్రాహ్మణుఁడొకఁ డగ పడెను. అతఁడు గ్రామపురోహితుఁడు; లుబ్ధాగ్రేసరచక్రవర్తి; ఎక్కువ వడ్డికి బదుళ్ళిచ్చి నిర్దయుఁడయి యిండ్లును వాకిండ్లును అమ్మించి సొమ్ము రాఁబట్టుకొనుచుండును ఆతనికికలహకంటకియని యొకభార్యకలదు; లోకము లోని స్త్రీలలో నెక్కడను అంతగయ్యాళిది యీ వఱకు పుట్టినవారిలోను ముందుపుట్టఁబోవు వారిలోనుకూడ కనఁబడదు; పనిపాటులులేక యింట తిని కూరుచుండి మగనిని తిట్టుచుండును అతఁడెవ్వరిని దాసినిగాఁదెచ్చి నను నిమిషములో పోట్లాడి వెడలఁగొట్టుచుండునుగనుక, మగఁడేభార్యకు నికృష్టపరిచారకుఁడుగా నుండెను. ఇట్లు హరిశ్చంద్రుఁడు భార్య నమ్మఁ జూపఁగా కాలకౌశికుఁడు సంతోషించి. ధనమిచ్చికొన్నపక్షమున నామె తనభార్యపెట్టిన పాట్లకెల్లను లోఁబడియుండునుగదాయని హరిశ్చంద్రుఁ డడిగినమొత్తమునిచ్చి చంద్రమతిని దాసినిగాఁగొనెను. మరలధనము నిచ్చివేసి తనభార్యను తీసికొనిపోవు పద్ధతిమీఁద, హరిశ్చంద్రుఁడుకన్నుల నీరుపెట్టుకొనుచు భార్యనాబ్రాహ్మణున కమ్మివేసెను. ఆబ్రాహ్మణాధముఁ డును తానుయాచించి తెచ్చుకొన్నమూటలను చంద్రమతిచేత మోపించు కొని తనయింటివంక నడచెను. చంద్రమతియు భర్తనెడఁబాయవలసి వచ్చెఁగదాయని కన్నీరుకాలువలుగట్ట రోధనముచేయుచు భర్తను సత్య సంధునిగానే చేయవలయుననియు శీఘ్రకాలములోనే తనకుమరల నతని పాదసేవచేయు భాగ్యమును లభింపఁజేయవలయుననియు పరమేశ్వరుని ప్రార్థించుచు బ్రాహ్మణునితో నడవసాగెను. ఒండొరుల నెడఁబాయుట చేత నాదంపతుల కిరువురకును నిజమయిన దుఃఖము నాఁటినుండియు ప్రారంభమయినది.

ఈప్రకారముగా భార్యనమ్మి సంపాదించినసొమ్ము చేతిలోఁ బోయఁగానే నక్షత్రకుఁడాసొమ్ము తనబత్తెమునకును ఋణములో కొంతభాగమునకును మాత్రమే సరిపోయినదనియు, తక్కినవిత్తపు మొత్తమునుగూడ నేలాగునైన సంపాదించి యియ్యవలసినదనియు నిర్బంధపెట్ట నారంభించెను. హరిశ్చంద్రుఁడు తనకిఁక నుపాయ మేమియు తోఁచక తన్నుఁ దీసికొనిపోయి యమ్ముకొని ఋణశేషమును తీర్చుకొమ్మని యాధూర్త బ్రహ్మచారిపాలఁబడెను. నక్షత్రకుఁడును మంచిదని యొప్పుకొని యా రాజచంద్రుని తనవెంటఁగొనిపోయి వీధులవెంబడిని త్రిప్పి యెల్లవారికిని విక్రయింపఁజూపుచు నెక్కడను బేరముకుదరనీయక తుదకువీరబాహుఁడను నొకచండాలునొద్ద గొప్పమొత్తమును పుచ్చుకొని వానికిభటునిగా నమ్మివేసెను. వీరబాహుఁడు సొమ్మిచ్చుటకుముందు ""నేనింత సొమ్మిచ్చి కొన్నపక్షమున నితఁడొక వేళ ఏరాత్రియైనఁ జెప్పకుండ నన్నేమఱించి పాఱిపోవునేమో నాసొమ్మున కెవ్వరు పూటపడియెద"రనియడిగెను. హరిశ్చంద్రుఁడు సత్యమును పరిపాలించుటకొఱకే యిట్టి కష్టములకెల్లను లోఁబడుచున్నాఁడనియు, అతఁడొరుల నెప్పుడును మోసముచేయువాఁడు కాఁడనియు, నక్షత్రకుఁ డాతని చరిత్రమును నమ్మకము పుట్టునట్టుగా మొదటనుండియు వీరబాహునితోఁ జెప్పెను. హరిశ్చంద్రుఁడును తానన్న మాటతప్పక యెంతటి యాపదలువచ్చినను సహించి యాతనిని గొలిచి యుండెదనని బాసచేసి చెప్పెను. అప్పుడామాలవానికి సహితము హరిశ్చంద్రునియెడల కొంతకనికరముగలిగి, ఆబ్రాహ్మణుఁడడిగిన సొమ్మునిచ్చి కొని యాతఁడెప్పుడయిన తానిచ్చిన ధనమును తనకుమరల నిచ్చుకోఁగలిగినయెడల వెంటనేయతనిని దాస్యబంధమునుండి విముక్తినిజేసెదనని వాగ్దానముచేసెను. నక్షత్రకుఁడు సొమ్మునంతనుపుచ్చుకొని విశ్వామిత్రుని ఋణమును తనబత్తెమును ముట్టినవని చెప్పి, వారినిరువుర నాశీర్వదించి తనదారిని పోయెను.

పదునాల్గవ ప్రకరణము.

—:o:—

అట్లునక్షత్రకుఁడు వెళ్ళినతరువాత వీరబాహువు హరిశ్చంద్రుని తనతోఁ దీసికొనిపోయి, తానాపట్టణములో శ్మశానవాటిక కధికారి ననియు, అక్కడశవములను దహనముచేయువారందఱును తనకొకమాడ రునుమిచ్చి తనయాజ్ఞ పుచ్చుకొన్నతరువాతనే యాపనిని చేయవలయు ననియుఁజెప్పి, అతనికి వీరదాసను క్రొత్తపేరుపెట్టి తనకుమాఱుగా దివా రాత్రములందుండి పన్నుగ్రహించుచుండునట్లు నియమించి నిత్యమును తిండికిఁగావలసిన గింజలను కొలిచియిచ్చుచుండెను హరిశ్చంద్రుఁడును రుద్రభూమియందే యొకగుడిసె వేసికొని కాపురముండి, తనయజమా నుఁ డిచ్చిన బియ్యము స్వయముగానే పాకముచేసికొని భుజియించుచు రాత్రింబగళ్ళు స్వామిభక్తిగలవాఁడయి యందేకనిపెట్టుకొని యుండి స్వకృత్యమును శక్తివంచనలేక చక్కఁగా నిర్వహించుచుండెను.

అంత నక్కడ చంద్రమతియును హంసనారియను పేరున బ్రాహ్మ ణునియింటనుండి, అతనిభార్యనియమించు నీచపుపనులెల్లఁ జేయుచు, తిన్నఁగా తిండిపెట్టకపోయినను బట్టయియ్యకపోయినను పరులెవ్వరితోను జెప్పక, ఆబ్రాహ్మణదంపతు లెన్ని కాఱుమాటలాడినను పడుచు, భయ భక్తులుగలిగి వర్తించుచుండెను బ్రాహ్మణుఁడు లేశమయినను దయలేని వాఁడయి లోహితాస్యు నొక్కనిని పండ్లు సమిధలు మొదలయినవి తెచ్చుటకయి యెండనక వాననక యడవికి పంపుచుండెను. ఈప్రకారము గానారాజకుమారుఁ డొకనాఁడు కొందఱు బ్రాహ్మణకుమారులతోడఁ గూడి యరణ్యమునకు వెళ్ళి, పుట్టయొక్క యొకమఱ్ఱిచెట్టుయొక్క వాలుడు కొమ్మనుండి యాకులుకోయుచుండఁగా, వల్మీకములోనుండి యొకనల్ల త్రాఁచు పయికివచ్చి యారాచకొమారుని కాలాడిసికఱచెను. వెంటనే

లోహితాస్యుఁడు "హా! మాతా!" అని కేక వేసి నోరను రుఁగులు గ్రక్కు చు భూమిమీఁదపడి మూర్ఛపోయెను. ఆ బ్రాహ్మణబాలకు లదిచూచి భయపడి తత్క్షణమే పరుగెత్తుకొనివచ్చి యేడ్చుచు తల్లి కాసంగతిని జెప్పిరి. వాడుక ప్రకారముగా కొడుకు వేళకింటికి రానందునకే విచారపడుచున్న చంద్రమతి పిడుగువంటి యీ చెడువార్తనువిని మూర్ఛపోయి మరలఁ దెలిసి పెద్ద పెట్టున నేడ్చుచు, కలహకంటకికడకుఁ బోయి పుత్రునివార్త చెప్పి వెళ్ళి చూచివచ్చుటకు సెలవువేఁడఁగా కఠినచిత్తురాలయిన యామదవతి కొన్ని కాలములు ప్రేలి యింటఁగల పనులన్నియు తీఱినదాఁక పోవలదని కసరెను ఆయుత్తమాంగన పొరలిపొరలివచ్చు దుఃఖమును మ్రింగి శాంత తతో రాత్రి పదిగడియలవఱకును పనులుచేసి, పిమ్మట కలహకంటకి యొద్ద ననుజ్ఞపుచ్చుకొని గాఢాంధకారములో నొక్కతెయు బయలు దేఱి బ్రాహ్మణబాలురు చెప్పిన యానవాలునుబట్టి వెదకికొనుచు మట్టి చెట్టుచేరి, ఆసమీపమున నిద్రపోవుచున్న వానివలె నేలఁబడియున్న కొమారునిజూచి బొమ్మ మోఁదుకొనుచు కొంతసేపేడిచి, ఇంతలో ధైర్యము తెచ్చుకొని ముందుచేయవలసినపని నాలోచించుచు లోహితా స్యుఁడు మృతినొందెనని నిశ్చయముచేసికొని యారాత్రియే దహన సంస్కారము జరగవలెనుగనుక, చుట్టుపట్లడొంకలలో కొన్ని చితుకులేఱి మోపుగట్టినెత్తిమీఁదఁబెట్టుకొనికుమారునితనభుజముమీఁద మోచుకొని తిన్నగా ప్రేతభూమికి నడచెను పట్టపగలయిన నెన్నఁడును గృహము బయలుదేఱి యెఱుఁగని యాసుకుమారీమణి నిశాసమయముననొంటిగా నరణ్యమార్గమున పుట్టెడుదుఃఖముతోను నడిచి, పితృభూమిచేరి తాను తెచ్చిన చిదుకులతో సోదపేర్చి పుత్రకుని దానిమీఁద పెట్టి దుఃఖమాఁగక యేడ్వఁజొచ్చెను. ఆయేడుపువిని హరిశ్చంద్రుఁడు గుడిసెలోనుండి లేచి వచ్చి శవమును దెచ్చినవారెవరని యడిగెను. తనపేరు హంసనారియని యును, తనకుమారుఁడు పాముగఱచి దేహము తెలియకున్నాఁడనియు,

విషవైద్యము తెలిసినయెడల బాలకుని ప్రాణదానము చేయవలయునని యును. చంద్రమతి యార్తనాదముతోఁ బలికెను తొట్రుపాటుతో పలికిన మాట యగుటచేత భార్యకంఠస్వరమును గుఱుతుపట్టలేక హరిశ్చంద్రుఁడు తానువీరదాసను కాటికాపరివాని భటుఁడనుగాని విషవైద్యుఁడను కాననియు, మాడయియ్యక శవమునక్కడ దహనముచేయవల్ల కాదనియు, గంభీరముగాఁ బలికెను. అతఁడాయవస్థలో నున్నసంగతి నావఱకు వినియున్నదికాదుగనుకను, అతఁడు దూరమునుండి మాటాడి నందునను తనభర్తమాట నామెయానవాలు పట్టలేకపోయెను. అప్పుడు చంద్రమతి సమస్తభూమండలమును నేకచ్ఛత్రముగా నేలినమహారాజు యొక్క పుత్రకుని దహనక్రియకై యొకమాడయైన తేలేనియవస్థ తటస్థించెనుగదాయని యేడ్చెను. ఆయేడుపువిన్నతోడనే యామెతనభార్య యేమోయనిసందేహముపడి మనసుచెదరియుమరలధైర్యము తెచ్చుకొని, మఱింత సమీపమునకువచ్చి "నీవట్టిమహారాజుదేవివైన నీకింతద్రవ్యాభావము కలుగవలసిన యావశ్యకము లేదే, నీమెడలో మెఱయుచున్న శతమానమమ్మియైన మామాడయిమ్ము" అని యతఁడు పలికెను అంతనామె భర్తమాట యానవాలుపట్టి యాతనికి సంభవించిన దురవస్థకును, కొడుకు చావునకును బహువిధముల విలపించుచు, "మునుపుమీతొడల మీఁద పరుండినిద్రపోయెడు ముద్దుకుమారుని లోహితాస్యునిజూడుఁ"డని యాతనిపాదములపైఁ బడవైచి యేడ్వనారంభించెను ఆమాటలు చెవిని బడినతోడనే గుండెలుపగిలి పుత్రశోకమున దేహము తెలియక యతఁడు క్రిందపడిపోయెను. చంద్రమతి తనదుఃఖమును మఱచి, మగని లేవఁగీసి సేదదీర్చి ధైర్యముచెప్పి, స్వామికార్యమున ద్రోహము చేయుట యుక్తాకృత్యముగాదనియు, ఆపదలయందు ధైర్యమువదలి శోకమునొందుట వివేకులకు ధర్మముకాదనియు బోధించి, మాడ లభించుమార్గము నాలోచించి చెప్పుఁడని భర్తను వేఁడుకొనెను. భార్యహితబోధచేత దుఃఖ

మనుమాని ధైర్యమునుపూని కొంచెము సేపాలోచించి, నీవేలాగునైన నీవుకొలువున్న బ్రాహ్మణుని కరుణపుట్టునట్టుగా బతిమాలుకొని యొక మాడవేడి తీసికొనివచ్చి యీబాలుని దహించుకార్యము చూడు"మని భార్యను బంపివేసెను. ఆమెయొక్కతె యా చీకటిలో రోదనముచేయుచు పురవీధులనుండి వెళ్ళుచుండఁగా నొక్కబ్రాహ్మణుఁ డెదురుపడి, ఆమె శోకకారణము నడిగి తెలిసికొని, జాలిపడువానివలె నటించి యొకనగల మూట నామెచేతిలోఁ బెట్టి తనకక్కఱలేదని యామె చెప్పుచుండఁగా వినక వెడలిపోయెను. ఇంతలో ఆమెచేతికి నగలమూటనిచ్చి పోయిన బ్రాహ్మణుఁడే మరలవచ్చి, రాచకొమారుని జంపి నగలెత్తుకొనివచ్చిన పాపాత్మురా లిదిగో పాఱిపోవుచున్నదని రాజభటుల కామెనుజూపి తొలఁగిపోయెను. తలారు లామెచెప్పుకొనుమాట లెంతమాత్రమును వినక, నగలతో నామెను గొనిపోయి శిశుహత్యచేసినదుష్టురాలిని పట్టుకొంటిమని రాజుముందఱ పెట్టిరి. కొడుకును జంపెనన్న కోపముచేత రాజువిమర్శయేమియుఁ జేయకయే రాజసభలో మాటాడ నోరాడక యూరకున్న నిరపరాధినియైన యామెను శిరశ్ఛేదము చేయను త్తరువిచ్చి తలారులవెంటఁ బంపివేసెను. వారామెను దీసికొనిపోయి రాజాజ్ఞను జెప్పి తలగొట్టుటకయి వీరబాహునకొప్పగించిరి.

పదునేనవ ప్రకరణము.

రాజభటులు చంద్రమతిని దీసికొనిపోయి వీరబాహునికొప్పగించి రాజాజ్ఞను చెప్పినతరువాత, వాఁడామెను తనవారివెంబడిని శిరశ్ఛేదమును చేయుటకయి హరిశ్చంద్రునిపాలికిఁ బంపెను. ఆపట్టణములోనే యుండి జరుగుచున్న యావత్సంగతిని కనిపెట్టుచున్న విశ్వామిత్రుఁ డేమి జరుగునో చూడవలెనని చంద్రమతివెనుకనే ప్రేతభూమికి వెళ్లెను. వీర

బొహుని మనుష్యులు చంద్రమతిని గొనిపోయి తమస్వామియాజ్ఞనుజెప్పి తమకాతఁడిచ్చిన యానవాలును జూపి వారు దూరముగా నిలుచుండిరి. ఆమాటలు చెవిసోఁకినతోడనే ధైర్యముచెడి కొంతసేపు నిర్వాఁకగంది యుండి యేమిచేయుటకును తోఁచక హరిశ్చంద్రుఁడు కన్నీరునించుచు శిరస్సువంచుకొనియుండెను ఆసమయములో చంద్రమతి భర్తకు ధైర్యము చెప్పి, స్వామికార్యము నిర్వహించుట యవశ్యకర్తవ్యమనియు,మనుష్యులును దేవుఁడునుగూడ మెచ్చునట్లుగా స్వకృత్యమునునిర్వహింపవలయుననియు, తనమీఁది ప్రేమానుబంధమును మఱచిధర్మమునందేబుద్ధి నిలుపవలయుననియు, బహువిధముల బోధించి యొడఁబఱిచి, తన ప్రాణవల్లభుఁ డెప్పుడును సత్యమునుదప్పక యిహలోకమున నిత్యసుఖమును పొందున ట్లనుగ్రహింపవలయునని జగదీశ్వరుని ప్రార్థించి, మనసులోఁ బరమాత్మునినిలిపి నిశ్చలహృదయముతో కత్తిదెబ్బకు మెడయొగ్గి వధ్యశిలమీఁదఁ గూరుచుండెను. హరిశ్చంద్రుఁడును లోపలినుండి పొంగివచ్చు దుఃఖము నాపుకొని, స్వామికార్యము చేయక తప్పదుగదాయని తెగువచేసి ఖడ్గమును చేతఁబూని యామెశిరస్సును తెగవేయుటకయి గుఱిచూచి హస్తమును పయికెత్తెను

అప్పుడు చూడవచ్చిన మూఁకలలోనుండి విశ్వామిత్రుఁడు పరుగెత్తుకొనివచ్చి హరిశ్చంద్రుని చేయిపట్టుకొనినిలిపి యిట్లనియెను.

విశ్వా—రాజోత్తమా! ఇంతవఱకును నీవెంతో భూతదయగలవాఁడవనియు పుణ్యచరిత్రుఁడవనియుఁ బ్రసిద్ధిగని తుట్టతుద కిట్టి కూరకృత్యమున కొడిగట్టి స్త్రీహత్య చేయఁబూనుట నీవంటివాని కుచితము గాదు. ఉత్తమురాలైన కులాంగనను జంపుకొని ముందేమి సుఖముననుభవింపఁ బోయెదవు? నామాటవిని నీప్రతిజ్ఞాబద్ధము నాడుము. ఆడినతోడనే నీపుత్రుని బ్రతుకునట్లుచేసి, నీభార్యను క్షమించునట్లు రాజును

సమ్మతిపతిచి నిన్ను నీభార్యతోఁగూర్చి నీరాజ్యమంతయు నీకు మరల నిచ్చెదను. ఇఁక మాఱుమాటాడక నేనుజెప్పినట్లు చేయుము.

హరి — ఓమునిసత్తమా! నన్నధర్మమునకు లోఁబడుమని బోధించుట మీవంటి సమస్తధర్మవేత్తలకున్యాయమగునా? ధర్మమార్గమువిడుచుటచేలభించిన స్వర్గమైనను నాకక్కఱలేదు. హృదయస్థైర్యముచాలక యాపదవచ్చినప్పుడు హరిశ్చంద్రుఁడు ధర్మముతప్పెనని నిందపొందియనుభవించు తుచ్ఛసుఖము లవియేటికి? మీరునాయందనుగ్రహించి యిఁక ముందిట్టిమాటలేవియు నాతో సెలవీయకుఁడు. నాచేతి ఖడ్గమునువదలి మీరు కొంచెముసేపావలికిఁ జనుఁడు. స్త్రీవధజరుగుచుండఁగా నొద్దనుండి చూచుట సర్వసంగములు త్యజించి తపస్వులైయున్న తమబోటి వారికి తగదు.

అని నిశ్శంకముగాఁ బలికిన హరిశ్చంద్రుని నిత్యసత్యప్రభావమునకును ధర్మచింతకును నాశ్చర్యమొంది, ఇఁక నాతనిచేత బొంకింపఁగలుగుదునను తలఁపుకట్టిపెట్టి, ఇట్టిసమయములో నుపేక్షించుట క్రూరకిరాత కృత్యమగునుగాని మానుషకర్మముగాదని నిశ్చయించి, హరిశ్చంద్రుని చేయిపట్టు విడువక విశ్వామిత్రుఁడు తనశిష్యులలో నొకనిచేత వెంటనే యాపట్టణపు రాజునకు వర్తమానము పంపెను కొంతసేపటికి మంత్రులు మొదలగు సమస్త ప్రకృతివర్గముతోడను రాజు రుద్రభూమికి వచ్చెను. అప్పుడు సమస్తజనులును వినుచుండఁగా విశ్వామిత్రుఁడు వారు చంద్రమతీ హరిశ్చంద్రులగుటయు, తనకును వసిష్ఠునకును పంతమువచ్చి వారిచేత నసత్యము పలికింపవలెనని తాను వారిననేకవిధముల నాపదలు పెట్టి తుదకు బొంకింపలేక పరాజితుఁడగుటయు, చంద్రమతి నిర్దోషురాలగుటయుఁజెప్పి, తానేయర్ధరాత్రసమయమునఁ దనశిష్యులచేత రాణీయంతఃపురములో కన్నము వేయించి రాజనందనుని తెప్పించితిననియు,

ఆశిశువుయొక్క యాభరణముల నామెయొకిలో వేసి రాజభటులకామె నొప్పగించినవాఁడు తనశిష్యుఁడే యనియు, నమ్మకముపుట్టఁబలికి, ఆయర్భకుని దెప్పించి రాజునకు సమర్పించెను. రాజును విస్మితుఁడయ్యెనీయాదంపతులను విశ్వామిత్రుని బహువిధముల శ్లాఘించి హరిశ్చంద్రుని కౌఁగిలించుకొనెను. అప్పుడక్కడకు చూడవచ్చినవారిలో కాలకౌశికుఁడును వీరబాహుఁడునుకూడ నుండఁగా వారినిద్దఱను రాజు సమ్ముఖమునకు రప్పించి విశ్వామిత్రుఁడు వారియొద్దనుండి గైకొన్న ధనమును వారికిచ్చివేసి చంద్రమతి హరిశ్చంద్రులను దాస్యమునుండి విముక్తులనుజేసెను. పిమ్మట నామహర్షి సర్పదష్టుఁడయి మూర్ఛితుఁడయి మృతునివలె పడియున్న లోహితాస్యునికడకుఁబోయి తనయొద్దనున్న దివ్యౌషధములను బ్రయోగించి యాతనిని సజీవునిజేసి తల్లిదండ్రుల కపరిమిత ప్రమోదమును కలిగించెను. అప్పుడక్కడకువచ్చినవారందఱును చంద్రమతీ హరిశ్చంద్రుల ధైర్యస్థైర్యములకును ధర్మపరాయణత్వమునకును వారిని వేయినోళ్ళఁబొగడఁజొచ్చిరి. కొన్నినాళ్ళలో వారికీర్తియంతయు లోకమునందంతటను వ్యాపించెను. అంతట నాకాశీదేశపురాజు చంద్రమతీ హరిశ్చంద్రులను దనవెంటఁగొనిపోయికొన్నిదినములు తనయింటనుంచుకొని సర్వవిధముల వారిని సత్కరించి, పిమ్మట తనభృత్యజనములను సహాయమిచ్చి గజాశ్వభటసమేతముగా విశ్వామిత్రునివెంట వారిని అయోధ్యాపురమునకుఁబంపెను. వారందఱును కొన్నిదినములలోనయోధ్యాపురమును సుఖముగాఁజేరిరి. చంద్రమతీహరిశ్చంద్రులు వచ్చుచున్నారన్నవార్తను ముందుగానే పౌరులు తెలిసికొని చచ్చిపోయిన తమముఖ్యబంధువులు మరల లేచివచ్చినట్లుగా నెల్లవారును సంతోషించి, పట్టణమంతయు నలంకరించిరి; మంత్రులు మొదలగు వారందఱును పరమప్రమోదముతో నెదురుగావచ్చిరి. విశ్వామిత్రుఁడా రాజదంపతులనురాజమందిరమునకుఁ దీసికొనిపోయి నగరలంకరింపనియమించి, బహుతూర్యములు చెలఁగ సమస్త మంత్రి బాంధవ నియోగిజన సమూహమున మరల

హరిశ్చంద్రుని సర్వరాజ్యమునకు పట్టాభిషిక్తుని జేసెను. పట్టాభిషేక మునకు ముందే వసిష్ఠుఁడును వచ్చియుండెను.

విశ్వా— నీసత్యశీలతను పరీక్షింపఁగోరి నిన్నును నీభార్యను నేను పెక్కు కడగండ్లను పెట్టినాఁడను. మీయెడ నేను జేసిన యపరాధముల నన్నిటిని మఱచిపోయి నన్ను క్షమింపవలెను.

హరి— మీరు నాకు మహోపకారమునే చేసినవారు. మీకారణముననే లోకములో నాకు సత్యసంధుఁ డనుఖ్యాతివచ్చినది. మీరు చేసిన యీ యుపకారమును నేనెన్నఁడును మఱచిపోను. నాకు బాధకలిగించితి మని మీరు మనసులో నేవిధమయిన సంకోచమును పొందవలసిన పని లేదు.

అని యీవిధముగాఁ గొంతసే పుచితప్రసంగము జరిగిన తరువాత విశ్వామిత్రుఁడు మనసులో విచారమునుమాని సంతోషమొంది, సర్వజనులును చూచుచుండఁగా తాను జేసినతపస్సులోసగము వసిష్ఠునకు ధారపోసి శిష్యబృందముతోఁ దనయాశ్రమమునకుఁ బోయెను. తనమాట బోటుగాక గెలిచినందునకై పరమానంద భరితుఁడయి వసిష్ఠుఁడును తన తపోవనమునకు నడిచెను. హరిశ్చంద్రుఁడు ప్రజ లెల్ల నత్యంతానందము పొంద బహుకాలము సత్పరిపాలనము చేసి, పిమ్మట రాజసూయ యాగ మొనరించి దీవులయందు సహితము తనప్రభుత్వము స్థాపించెను. హరిశ్చంద్రుఁడును చంద్రమతియు పూవును తావియువలె నత్యంతము గలిసి పరస్పరమును మిక్కిలి యనురాగముగలవారయి వివాదమన్నమాట కల లోనైన నెఱుఁగక తీఱికగానున్న కాలమును సద్గ్రంథ శ్రవణమునందును లోకోపకారకార్యవిచారమునందును బుచ్చుచుండిరి. లోకములో దంపతు లెవ్వరయిన నైకమత్యమును సన్మార్గప్రవర్తనమును నేర్చుకోవలెనన్నచో వారినిజూచియే నేర్చుకోవలెను. చంద్రమతి తాను చదువుకొన్న దగుట

చేత విద్యవలని లాభములను చక్కఁగా నెఱిఁగినదయి, తనతోడ మెలఁగు స్త్రీలకందఱకును విద్యోపదేశముచేసి హితధర్మబోధచేయు చుండుటయే కాక తమరాజ్యమునందంతటను బాలికాపాఠశాలలను స్థాపింపించి స్త్రీల నెల్లను సాధ్యమయినంతవఱకును విద్యావతులనుగాఁ జేసెను అందుచేత ఆకాలములో స్త్రీలుకూడఁ జదివినవారగుటచేత భర్తలుచేయు మంచి కార్యములకు ప్రతిబంధకారిణులుగాక మూఢ్యమునుమాని సమస్తసత్కార్యములయందును వారికనుకూలురాండ్రగుచు, నగలు మొదలయిన వ్యర్థదంభమును నిష్ప్రయోజనములని విద్యామహిమచేతఁ దెలిసి వానికొఱకు నాథులను బాధపెట్టక పాతివ్రత్యము గలిగి లోకము మెచ్చునట్లుగాఁ బ్రవర్తించుచుండిరి. భర్తలును గృహకృత్య నిర్వాహణభారము కొంత తొలఁగి మిక్కిలిసుఖులై యుండిరి. ఆకాలములో దంపతులకుఁ గలిగినయైకమత్యము మఱియేకాలములోను గలుగలేదు. విద్యావతియుఁ బుణ్యవతియు నయిన యొక్క చంద్రమతివలనఁగదా లోకమునకంతమేలుకలిగినది!

సంపూర్ణము.

సత్యసంజీవని.

మొదటి ప్రకరణము.

ఒకనాటిమధ్యాహ్నము మూడుగంటలవేళ మాణిక్యము తారుచు మెల్లగా మేడమెట్లవద్దకుపోయి యెవ్వరును లేకుండఁ జూచిచప్పుడుచేయక మెట్లెక్కి దొంగతనముగా ముత్తవతల్లిగదికేసి నడవ నారంభించినది. మాణిక్య మిప్పు డేడుసంవత్సరముల యీడుగల బాలిక; తల్లిదండ్రు లిద్దఱును నెలదినములు హెచ్చుతగ్గుగా కాలముచేసినందున మాణిక్యమును, అంతకంటె రెండుసంవత్సరములు పెద్దదయిన భ్రమరాంబయు, అన్నగారైన వాసుదేవరావును తల్లితల్లియైన లక్ష్మీదేవమ్మయొద్దనే పెరుఁగుచుండిరి. లక్ష్మీదేవమ్మ ధనికురాలుగనుకను, పుత్రసంతతి లేనిదిగనుకను, తనయల్లునిదెచ్చి యిల్లఱికముంచుకొని, ఆకుటుంబమును తానేపోషించుచుండెను. భ్రమరాంబ కొన్ని మాసములక్రిందట పొరుగూరనున్న తనమేనత్తగారియింటికి వెళ్ళి, అక్కడనే బాలికాపాఠశాలలో చదువుకొనుచుండెను. ఇప్పుడు మాణిక్యము చేరఁబోయినది లక్ష్మీదేవమ్మగారి పడకగది; కాని వేసవికాల మారంభ మగుటచేత ఆమె యిప్పు డందు పరుండక గాలికి వసారాలో పరుండుచుండెను. ముత్తవతల్లి యనుమతించి వెళ్ళుమన్నప్పుడు తప్ప మాణిక్యముకాని భ్రమరాంబకాని యా గదిలోని కెప్పుడును వెళ్ళఁగూడదు. ఇప్పుడు మాణిక్యము వెళ్లుచున్నరీతి చూడఁగా ముత్తవయనుమతి పొందనట్టు స్పష్టమగుచునేయున్నది. ఆ చిన్నది తన్నెవ్వరైనను చూచిపోదురేమోయను భీతిచేత ఒకయడుగు ముందుకుపెట్టి నిమిషనిమిషమునకును వెనుకవంక బెదరిబెదరి చూచుచు,

తన్నెవ్వ రెప్పుడువచ్చి పట్టుకొందురోయని జడిసినట్టు మధ్యమధ్య ఇరు పార్శ్వములును తొంగితొంగిచూచుచు తలుపుచేరెను. అప్పుడామెకంటి కెవ్వరును కనఁబడనందున మెల్లగా తలుపుతీసి చప్పుడుకాకుండ లోపల ప్రవేశించి మునికాళ్ళమీఁదనడచి చాపదాటి మంచముప్రక్కనున్నగోడ యలమారువద్ద నిలుచుండి చేయిచాచి దానియూతతీయఁబోయి చేయి వడఁకి దేహముపులకింపఁగా తలుపుతీయుచునా మానుదునాయని కొంచెముసే పనుమానించుచు నిలువఁబడెను. కాని యాసంశయముకొంచెము సేపటిలోనే తీఱి, ధైర్యముచేసి తలుపు తెఱచి యందులోని యందమయిన ముత్యాలహారమును పయికితీసి చేతిలోపట్టుకొని వెలుతురులో పట్టి దానియందమునుచూచి తలయూచి మెచ్చుకొనుచు, "ఒక్కసారి నాకిది వేసికోవలెనని యెంతో ముచ్చటయగుచున్నది. ఇక్కడకు రెండామడదూరములో నున్నదిగనుక భ్రమరాంబ యిఁక పదునేనుదినముల వఱకును ఇక్కడకువచ్చి యిదివేసికొనదు" అని తనలోతాను తలపోయుచుండెను. ఇంతలో మేడమెట్లమీఁద చప్పుడయినట్టువినఁబడఁగానులికి పడి, హారమును చటుక్కున మరల గూటిలోపడవేసి యాలకించియెక్కడను చప్పుడు గానక కొంచెము గుండెకుదిరి తెలతెలపోవుచు మెట్లవద్దకు వచ్చిచూచి యెవ్వరిని గానక, వెనకకువెళ్ళి ముత్యాలపేరు పయికితీసి మరల తనలోతా నిట్లనుకొనసాగెను

"అమ్మమ్మ నాకుకూడ నిటువంటి దొకటి కొనిపెట్టవచ్చును. ఈ సాయంకాలము నాకిది వేసికొనవలెనని యున్నది. ఈచుక్కలరవికమీఁద నిది యెంతసొగసుగానుండును!" అని మెడకు తగిలించుకొని, అద్దము వద్దకు వెళ్ళిచూచి మొగమురంగుమాఱి భయపడికొంతసేపుమాటరాక నిలుచుండి "నాకిది యీవేళ వేసికోవలెనని యెంతో మనసవుచున్నది. నేను వేసికొన్నయెడల నెవ్వరైన చూతురేమో! పదిలముగా బట్టలో దాచుకొని తీసికొనివెళ్ళి నే నక్కడకువెళ్ళినతరువాత ఒక్కసారి వేసి

కొన్నపక్షమున నెవ్వరును చూడలేరు" అనుకొనుచుండెను. ఆనమయ మునందు పరిచారికయైన 'రామి' వంటయింట నేదోపని చేసికొనుచుం డెను; అవ్వగారును పడమటియింటివసారాలో కూరుచుండి మనుమరాలి నిమిత్తము క్రొత్తరవిక కుట్టుచుండెను అప్పుడు మాణిక్యమును వచ్చి చూచి కూకలువేయువా రెవ్వరును దాపునలేకపోయినను, "నీవిప్పుడు చేయుచున్నపని తప్పుసుమా" అని యెవ్వరో యేకాంతముగా చెప్పు చున్నట్లు మనస్సులో నొకశబ్దము వినఁబడి మనసు జల్లుమని గుండె కొట్టుకొనఁగా మాణిక్యము వికారరూపమున నున్నతనవిగ్రహము నద్ద ములో చూచుకొని కన్నులు మూసికొనెను.

మాణిక్యము చదువునందు మిక్కిలి చురుకయినది; ఆమెవద్ద ననేకసుగుణము లున్నవి; విద్యయందాసక్తియు ముత్తవతల్లియందుప్రే మయు దయయుఁ గలది; కాని యామె యప్పుడప్పుడు కొంచె మసత్య మాడి ముత్తవను మోసముచేయుచుండును. ఈమోసములు మిక్కిలి యల్పమయినవే కాని, వానిని దాచుటకయి మఱియొక యసత్యము పలుకవలసి వచ్చుచుండుటచేతఒక్కతప్పిదము రెండగుచుండెను. లక్ష్మీ దేవమ్మ ముసలిదగుటచేతను, ఆమెకు చత్వార మగుటచేత దూరదృష్టి యానకపోవుటచేతను, ఇంట మఱియెవ్వరును కనిపెట్టువారు లేకపోవుట చేతను, చేసినతప్పిదము సదాపట్టుపడక తప్పిపోవుచు వచ్చుటవలన మోసముసాగి బొంకుట కవకాశమును ప్రోత్సాహమును కలుగ నారం భించెను. ఈదినము లక్ష్మీదేవమ్మ యప్పకోడలైనపూర్ణమ్మయొక్క పెద్ద కొమార్తె సరస్వతి పుట్టినదిన మగుటచేత వారు పండుగచేసికొని యీ సాయంకాలము తోడిపిల్లలనెల్ల ఆటకును భోజనమునకును బిలిచిరి. అందుచేత ముత్తవ మనుమరాలి నక్కడకు రామివెంట పంపుటకు నిశ్చ యించెను. కాఁబట్టి మాణిక్యము ప్రొద్దుటినుండియు ప్రయాణమునకు ప్రయత్నపడుచు, రామిచేత తలదువ్వించుకొని బొట్టును కాటుకయు

నగలును పెట్టించుకొని చీరకట్టించుకొని యెండచల్లపడుటకయి చూచు చుండెను. అప్పుడా చిన్నదాని నవ్వుమొగమును, ఉంగరముల వెండ్రుకలును, విశాలనేత్రములును, చూచినవారికామె యెంతయందముగానైన నున్నది! అయినను తా నెప్పుడు వెళ్లుదునాయని తొందరపడుచు, ఎంతసేపటికిని ప్రొద్దువాలనందుకు సూర్యునిమీఁద కోపపడుచు, ఊరకేకూరుచుండుటకు తోచక భ్రమరాంబవలె ముత్యాలహారమును వేసికొన్న యెడల తా నేలాగుననుండునో చూడవలెనని బుద్ధిపుట్టి, అవ్వనడిగిపుచ్చుకొనుటకు సాహసము చాలక ఒక్కసారి వెళ్ళి యూరక చూచివత్తమను నభిప్రాయముతో ముందుగా మేడమీఁదికెక్కెను. ఒకతప్పిదము రెండవదానికెప్పుడును దారితీయునుగనుక దొంగతనముగాపోయి హారముతీసిన తరువాత జతకత్తెలతో ఆడుకొనునప్పుడు దానిని ధరించుకోవలెనని యభిలాషకలిగెను. అంతరాత్ర తప్పిదమనిచెప్పి భయపెట్టినతరువాత హారమును మరల నెప్పటిచోట పెట్టవలెనని యాలోచించుచుండఁగా నింతలో రామి "అమ్మాయీ!" అని కేకవేసినందున, ఏమిచేయుటకును అవకాశముచాలక రామివచ్చిచూచి ముత్తవతల్లితో చెప్పునేమోయని తొందరపడి ముత్యాలపేరును చేతుక్కున తనయొడిలోవేసికొని "ఒక్కరాత్రి దీనిని నేనువేసికొన్నంతమాత్రముచేత నష్టమేమియు లేదు. ఈ రాత్రిగదిలోపరుండదుగనుక, అమ్మమ్మకు నేను హారము తీసినసంగతి తెలియనే తెలియదు. నేను తిరిగి యింటికిరాఁగానేతీసి యథాస్థానమున పెట్టివేసెదను" అని మనస్సును తృప్తిపఱచుకొనుచు మేడమెట్లు దిగివచ్చెను. ఆమె తనమనస్సునావిధముగా నెంతసమాధానపఱచుకొన్నను హారమామెయొడిలోపడిన యుత్తరక్షణమునుండియు మనస్సు నెమ్మదియంతయుచెడిపోయి యెన్నడును కలలోనుతలఁచియెఱుఁగనిభయమును విచారమును మనస్సునువచ్చి చుట్టుకొనెను. ఆమె హృదయములో నేదోయూ వేదనగానుండి. ఏకారణముచేతనైన తాను చేసినపని బయల

పడునేమోయనుసంశయముచేత ముత్తవతల్లియొద్దకు వెళ్ళి సెలవుపుచ్చు కొనుటకుసహితములోపల భయపడుచుండెను. అయినను ముత్తవతల్లితో చెప్పకుండ వెళ్ళుటకు వీలుపడదుగనుక సాహసము చేసి ప్రాణములుబిగఁ బట్టుకొని గుడికి మేకపోతు వెళ్ళునట్లుగా మెల్లగానడిచి ముత్తవతల్లి యెదుట నిలువఁబడెను. ఆమె తలవంచుకొని రవిక కుట్టుకొనుచు "అమ్మాయీ! ఇంతసేపేమిచేయుచున్నావు?" అనియడిగెను. ముత్తవతల్లియెంత ప్రేమతో నడిగినను నేరముచేసిన మనస్సగుటచేత మాణిక్యముత్తరపడి మొగము వెలవెలపాఱి యేమిచెప్పుటకునులోఁచక తడఁబడుచు "నేనా?– నేనా? — నేనా? — నేనేమియు చేయుచుండలేదు" అని గద్గదస్వరముతో పలికెను. లక్ష్మీదేవమ్మమనస్సు వేరొకచోటనుండుటచేత మనుమరాలి ముఖలక్షణాదులేమియు కనిపెట్టక తనపని చూచుకొనుచుండెను. అప్పుడు మాణిక్యము దేహమంతయు చెమ్మటపట్టఁగా కాళ్లువడఁకఁగా చిత్తము పరిపరివిధములపోఁగా నిలుచుండి మనస్సులోని యారాటము పోవుదారిగానక "అయ్యో! నేనీహారమును తీసికొనిరాక పోయిన, ఎంత యనుకూలముగానుండును! ఇప్పుడయినను పరుగెత్తుకొని పోయి మరల హారమును గూటిలోపెట్టివత్తునా? అనిపలువిధముల చింతించుచుండెను. కొంతసేపటి కవ్వగారు తలయెత్తిచూచి "రామీ! నీవమ్మాయినిపదిలముగా పూర్ణమ్మగారియింటికి తీసికొనివెళ్ళి పిల్లలతో ఆడుకొన్న తరువాత భద్రముగాతీసికొనిరా "అనిచెప్పిమరలతనపనిచూచుకొనమొదలుపెట్టెను. 'ఇఁక బ్రతికి యీవలఁ బడితి' నని సంతోషించి మాణిక్యము వెలుపటికివచ్చి, రామి యెత్తుకొని తీసికొనివెళ్ళెదనని పలుమాఱు బలవంతపెట్టినను దానిమాటవినక, ఎత్తుకొన్న పక్షమున ముత్యాలపేరు దానికంటపడునని యో నలిగిపోవునని యో తానేముందు నడువనారంభించెను. అట్లునడుచునప్పుడుమాణిక్య మీయొక్కపూటమాత్రముహారము మెడలోవేసికొని రాత్రి యింటికివెళ్ళినతరువాత ఎవ్వరికిని తెలియకుండ

మరల నెప్పటిచోట దాచెదననియు, అమ్మమ్మతో చెప్పకుండ నిఁకముం దెప్పుడును దీనిని ముట్టుకోననియు, మనస్సును సమాధాన పఱచుకోఁ జూచెనుగాని లోపల నంతరాత్మ యూరకుండక చేసిన కార్యము మంచిదికాదని ఘోషింపుచు మనస్సును బాధింపుచునేయుండెను. అందుచేత నామెమనస్సు వ్యాకులపడి, ఆటకు వెళ్లుచున్నానన్న యుత్సాహ మేమియు లేక త్రోవపొడుగునను క్రిందుచూడక నడిచి కాలికి దెబ్బలు తగిలించుకొనుచు, దిక్కులుచూచుచుఁబోయి యెదురుగావచ్చువారిమీఁద పడుచు, త్రోవప్రక్కలనున్న కాల్వలో కాలు వేసిపడిలేచుచు, ఏలాగుననో కాళ్ళీడ్చుకొనుచుపోయి పూర్ణమ్మగారియిల్లుచేరెను. అప్పుడు సరస్వతి యెదురుగావచ్చి చేయిపట్టుకొని మాణిక్యమును లోపలికితీసికొనిపోఁగా రామి వీధిలో నిలుచుండెను. సరస్వతి మాణిక్యమును లోపలికి తీసికొని పోవునప్పుడు బుజములమీఁదచేయివైచి తనతల్లి యాడుకొనుటకేమేమి యిచ్చినదో, ఆటల కెవ్వరెవ్వరు వచ్చినారో, ఏమేమియాట లాడఁ దలఁచుకొన్నారో, ఎంతసేపాడుకోవచ్చునో, చెప్పుచు నవ్వుచు పిల్లలాడుకొనుచున్నచోటికి తీసికొనిపోయెను. అప్పు డక్కడనున్న బాలికలలో కొంద ఱెదురుగావచ్చి మాణిక్యమును కౌఁగిలించుకొనఁబోఁగా ముత్యములు చిటికిపోవునని భయపడి వెనుకకువెళ్ళి, ఒడిలోనుండి ముత్యాల హారమును పయికి తీసెను

సర — ఓసీ! నీకు మీఅమ్మమ్మ ముత్యాలపేరుకూడ ఇచ్చినదా? ఆమెయెంతమంచిది! ఇది సరిగా భ్రమరాంబహారమువలెనే యున్నది.

మాణిక్యము త్తరమేమియు చెప్పక కొక్కెము తగిలించుకొనుచుండెను.

సర — ఉండు. కొక్కెము నేను తగిలించెదను. ఈహార మెంతో ముచ్చటగానున్నది! ఇంతమంచిది నే నెప్పుడును చూడలేదు. మీ అమ్మమ్మ యిది నీ కిచ్చినదా?

మొట్టమొదట మాణిక్యమున కబద్ధమాడవలెనని యిచ్ఛలేదు గాని ప్రత్యుత్తరమియ్యక యెన్నివిధముల తప్పించుకోవలెననిచూచినను మానక సరస్వతి యాప్రశ్ననే మరలమరల వేయుచువచ్చుటచేత విధి లేక "మాఅమ్మమ్మ యిచ్చిన" దని చెప్పవలసి వచ్చెను.

సర — నాకుకూడ నిటువంటిహారము నిచ్చుట కమ్మమ్మ యుండిన నెంతబాగుండును!

అప్పుడువారందఱునుచేరి దాగుడుమూతలాడుట కారంభించిరి. ఆనవ్వులలోను, కేకలలోను, చప్పట్లలోను, మాణిక్యము తనవిచారము నంతయు మఱచిపోయి స్వేచ్ఛగా వారితోఁగలిసి యాడుకొనుచుండెను. ఈప్రకారముగా కొంతసేపు వేడుకజరిగినమీఁదట హారముమాట మధ్య జ్ఞప్తికివచ్చి సంతోషమంతయు పోయి మాణిక్యము పరుగెత్తుకొనివచ్చు వారిలో నెవరికితగిలి ముత్తెములు చిటికిపోవునో యెవరిచేయితగులుకొని దారము తెగిపోవునోయను జడుపుచేత నొకమూలకొత్తిగిలియలసిపోయి నట్టు నటించుచు తానిఁకనాడనని యొకరాతిబండమీఁద కూరుచుండెను. హారము తెగిపోవునను భయముచేత దూరముగాకూరుచున్నను, ఆమె మనసంతయు ఆటమీఁదనేయుండెను; జతకత్తెలు పరుగెత్తుకొని పోవు నప్పుడు తానుకూడ లేచి వారితో పరుగెత్తఁజూచును.ఆపాడుహారమామె యాదినమున తీసికొనిరాకపోయియుండిన యెడల, ఆటయంతయు నను భవించి నాఁడామె యెంతయుల్లాసముతోనైన నింటికి పోయియుండును. తోడిబాలికలతోఁగలిసి సంతోష మనుభవింపవలసిన యోగ్యతలేకపోఁ బట్టియేకాఁబోలును నాటిదిన మామె కాదుర్బుద్ధిపుట్టినది. అందఱును వేడుకగా నాడుకొనుచుండఁగా మాణిక్యముమాత్రము మొగమున దీన త్వము కనఁబడ ఒంటిగావిచారించుచు కూరుచుచుండుటచూచి సరస్వతి చేరువకుపోయి చేయిపట్టుకొని యాటకురమ్మనిలాగెను. మాణిక్యము భయపడుచు మొగమింతచేసికొని చేయివిడువుమని బతిమాలుచు రెండ

వచేతితో హారమును మాటుకొనుచుండెను. ఇంతలో సమీపముననున్న బాలికలందఱునుఆటవిడిచిపరుగెత్తుకొనివచ్చి చేయియొకరునుబట్టయొక కరును పట్టుకొని రమ్మనిలాగ మొదలుపెట్టిరి. అప్పుడుమాణిక్యము నిలు వెల్లను చెమ్మటపట్ట మాటతొట్రుపడ చేయియడ్డముపెట్టి ,,నాజోలికి రాకుఁడు నాజోలికిరాకుఁడు నేనువచ్చెదను. విడువుండి విడువుండి" అని కేకలువేయనారంభించెను. ఆసందడిలో నొకచిన్నదానిచేయితగిలి హార ము దారము తెగిపోయి ముత్యములన్నియు నేలమీఁద జలజలరాలెను ఆముత్యములతోనే కన్నులనుండి బాష్పములురాల మాణిక్యము పెద్ద పెట్టున నేడ్చెను. అప్పుడు బాలికలందఱును తెల్లపోయి పట్టువదలి దూ రముగా తొలఁగి నిలుచుండిరి.

సర — అమ్మాయీ! ఏడువఁబోకు. నీవునిజము చెప్పినయెడల మీ అమ్మమ్మ నీమీఁదకోపపడి యిందునిమిత్తము నిన్నుకొట్టదు. హారము ప్రమాదముచేత తెగినదికాని బుద్ధిపూర్వకముగా ఎఱిఁగి యెవ్వరును తెంపలేదు. భయపడకు పూసలు నేను నీ కేఱి యిచ్చెదను.

అనియోదార్చుచుండెను.

మాణి — అమ్మమ్మ—ముత్యాలు — హారము—

అని యేమో చెప్పఁబోయి నోరురాక యెవ్వరేమి చెప్పినను వినక కడుపు పగులునట్టుగా నొక్కరీతిని వెక్కి వెక్కి రోదనము చేయ నారంభించెను చెప్పకుండ ముత్యాలసర మేలతీసికొనివచ్చితివా యని యిప్పుడువిచారించిన ప్రయోజన మేదియులేదు ముత్తెసరముతెగికన్నుల యెదుటనే పడిపోయియున్నదిగకను ముత్తవతల్లి కాసంగతి తెలియ కుండువిధ మేమియు నగపడలేదు. ఆహారము తనదే యయినపక్షమున తను అంతగా విచారింపవలసినపనిలేదు; అప్పుడు నిజము చెప్పివేసిన యెడల తన్ను ముత్తవతల్లి శిక్షింపదనియైనను ధైర్యముండును. అది తనది కాక పోవుటయేకాక యొకరినడిగి తెచ్చినదయినను కాదు. అది

రెవ్వరితోను చెప్పకుండదొంగతనముగా తెచ్చినవస్తువు ఇంటికి వెళ్ళినతరు వాత దానివిషయమయి యేమిజరుగునో యేమియు తెలియదు. అటు వంటిస్థితిలో మాణిక్యము మన సప్పు డేవిధముగానుండునో వారువారూ హించుకోవలసినదే కాని చెప్పశక్యమయినదికాదు. అప్పుడు దుఃఖము కొంచెము శాంతించుకొని మాణిక్యము 'నేనీసంగతి చెప్పినయెడల కోప పడునుగనుక, అమ్మమ్మతో చెప్పక దాచెదను అయ్యో! అమ్మమ్మతో చెప్పక యీసంగతి యెట్లుదాచఁగలను? నేనెంత దుర్భాగ్యురాలను!' అని తలపోయుచుండఁగా దుఃఖముమరల లోపలినుండి పొరలివచ్చెను. అప్పుడు సరస్వతి మొదలయినవా రామెనూరార్ప యత్నించిరికాని వారిప్రయత్నమువలన కార్యములేకపోయెను. "అమ్మమ్మ కోపపడదు భయపడవల"దని యెన్నిమాటలు చెప్పినను సరస్వతిమాట లామెచెవి దూటినవికావు. అంతట ముత్తెసరమును లాగినబాలిక ముందుకు వచ్చి "నేనిప్పుడు మీయింటికి నీతోకూడవచ్చి తప్పిదమంతయు నాదికాని మీ మనుమరాలిది కాదని మీయమ్మమ్మతో చెప్పెదను. భయపడకు" అని నడవసాగెను. అప్పుడు మాణిక్యము తనకు ముత్తవతల్లివలన నేమియు భయములేదనిచెప్పి, పయికి భయపడనిదానివలె కనఁబడుటకు ప్రయ త్నించుచు, కన్నులనీరుతుడుచుకొని, చెలికత్తెను వారించి వెనుకకు పంపి వేసి, తెగిపోయిన ముత్యాలహారమును కాగితములోమడఁచి యొడిలో పెట్టుకొని తొందరగా లోపలికివెళ్ళి భోజనముచేసివచ్చి వాకిటిలోనికి నడిచి రామిని కలిసికొని, మునుపువచ్చినప్పటికంటెను రెట్టింపువిచారము తో దానివెంట నింటివంకకనడచెను.

రెండవ ప్రకరణము.

—:0:—

అరాత్రి యింటికివెళ్ళినతరువాత నెవ్వరికిని కనఁబడకుండనే మా ణిక్యము తనగదిలోనికిపోయి పరుపుమీదపరుండియుండునుగాని త్రోవలో

ముత్తవతల్లి దీపము వెలుతురున కూరుచుండి యేదోపని చేసికొనుచున్నం దున, ఆమెవద్దనుండి వెళ్ళవలసివచ్చెను. అప్పుడు లక్ష్మీదేవమ్మ మనుమ రాలినిచూచి దగ్గఱపిలిచి ,,అమ్మాయీ! నీవాటలాడి సుఖముగావచ్చినా వా? నీవింత శీఘ్రముగా వత్తువని నేననుకోలేదు" అని వీపుమీద చేయి వేసి నిమిరెను.

మాణి — ఇప్పుడు తొమ్మిదిగంటలు కాలేదా?

లక్ష్మి —అయినదికాని పిల్లలాటలలో మునిఁగియున్నప్పుడువారికి గంటలు గింటలు తెలియవు. నీవు మిక్కిలి యలసిపోయినట్టు కనపడు చున్నావు. అక్కడిసంగతులు తెల్లవారిన తరువాత చెప్పుదువుగాని వెళ్ళిపరుండు.

మాణిక్యము పడకగదిచేరి మంచమెక్కి పరుండి యేవేళకునునిద్ర పట్టక తనలో ,,అయ్యో! తెల్లవారి నాపనియేమగునో! నేను ముత్యాల హారమును ముట్టుకోకుండ నుండినపక్షమున నెంతహాయిగా నుందును! అమ్మమ్మకు తెలియకుండ దానిని నేనెట్లు బాగుచేయఁగలుగుదును?" అని యొంటిగ తలపోయ మొదలుపెట్టెను. అప్పుడాచిన్నదానిమనసులో 'ఇం కటితోనైన చేసినతప్పిదము నొప్పుకొని నిజము చెప్పివేయుటయుక్తము' అని యెవరోచెప్పినట్టు మెల్లఁగావినఁబడెను. కాని మాణిక్య మామాట లను లక్ష్యముచేయక ' నిజము చెప్పినయెడల, అమ్మమ్మనన్ను శిక్షింపక వదిలిపెట్టదు. కాఁబట్టి నేనేదో సాధనమాలోచించి శిక్షతప్పించుకో వలెను" అని నిశ్చయించుకొనెను. ఆమెకప్పుడుతోఁచినయాలోచన తెల్ల వారి యెవ్వరును లేవకమునుపే తానుముందుగా లేచిముత్యములుదారము నకుగ్రుచ్చి హారముకూర్పవలెననితప్ప మఱియేమియు తోఁచలేదు. నిద్ర పోయి పెందలకడలేచి యాపనిచేయవలెననెడి యుత్సాహముతో తల గడమీఁద తలమోపెనుగాని యెంతప్రయత్నముచేసినను కంటికినిద్రరాక పఱుపుమీఁదపడి యాప్రక్కను ఆప్రక్కకును పొరలుచు, ఎప్పుడు తెల్ల

వాఁడునాయని యెదురుచూడ మొదలు పెట్టెను. మధ్యమధ్యకొంచెము నిద్రపట్టుచువచ్చినప్పుడెల్లను, అమ్మమ్మ తెగినహారమును చూచినదనియో, తానుపూసలు గ్రుచ్చఁబోయినప్పుడు రంధ్రములో సూదియెక్కలేదని యో, ముత్యములుజాఱి యింటినిండ నొలికిపోయినవనియో, కలవచ్చి మరల మెలఁకువవచ్చుచుండెను ఈప్రకారముగాకలఁతనిద్రపోయిమాణి క్యము తెల్లవారకమును పేలేచి యిల్లునిశ్శబ్దముగానుండుటచూచి యెవ్వ రును లేవనందుకు మనసులో సంతోషించి ముత్తవతల్లి లేవకమును పే హారముసిద్ధపఱిచి యెప్పటిచోట పెట్టవచ్చునని తలఁచెనుగాని దారము పేని ముత్యములు ముందు వేసికొని సూదిని గ్రుచ్చనారంభింపఁగానే తన వద్దనున్న సూదులేవియు ముత్యములబొత్తలలో పట్టనందున మిక్కిలి చిన్నారాలయి యేమియుతోఁచక బలవంతముగా గుచ్చఁబోయి రెండు మూడు ముత్యములను పగులఁగొట్టి యేలాగునన్నైన లక్ష్మీదేవమ్మగారి చందుగపెట్టె తెఱచి దానిలోనిసన్న సూదులనుతీసి పని వేగిరము ముగింప వలెనని తొందరపడి లేచెను. కాని ముత్తవతల్లి చిన్న పెట్టె గదిలో నున్నను తాళముచెవి యామెపరుపుక్రింద నున్నందున దానినెట్లు తెత్తునా యని సంకోచించి తాళముచెవినిమిత్తము వెళ్ళినప్పుడామె లేచినయెడల సర్వమును బయలపడునేమోయని భయపడి సూదిలేక హారము బాగు చేయుట యసాధ్యమయినందున నెట్లయిన సాహసముచేసి తాళము చెవి తీసికొనిరావలెనని నిశ్చయించుకొని ధైర్యము తెచ్చుకొని మెల్లఁగా చప్పుడుచేయక నడచి ముత్తవతల్లిపరుపు చేరి యామె గాఢనిద్రలో నున్నందున కపరిమితానందమునొంది పఱుపెత్తి తాళముచెవిపుచ్చుకొని యెవ్వరోశత్రువులు తఱుముకొనివచ్చుచున్నట్టు భయపడుచువచ్చి పెట్టె తాళముతీసి కావలసినసూది పుచ్చుకొని మరల తాళము వేయఁబోవు చుండఁగా నడవలో నెవ్వరోనడుచుచున్న ట్లడుగులచప్పుడు వినఁబడెను. అప్పుడాచిన్నది వేగిరపడి వేగిరము తాళమువేయవలెనని త్వొందరలో

తాళము తప్పసై పుస్తకము త్రిప్పి చేతులువడఁక చేతిలోనిపెట్టె క్రిందపడలి పెట్టెను. అప్పుడందులోనున్న సూదులును, నూలుబంతులును, అంగుట ములును, కత్తెరలును, సమస్తవస్తువులును నట్టింట చెదరి నానాముఖముల పోయెను. అదిచూచి మాణిక్యము తత్తరపడి దబ్బుదబ్బున వస్తువులన్నిటి నేతి యల్లరిగా పెట్టెలోపడవేసి మూతవేయఁబోఁగా మూతపడక పోయెను; రామివచ్చి చూచిపోవునేమోయని భయపడి మూతగట్టిగా నొక్కఁగా లోపలనేదో పెళుక్కు నవిఱిగినట్టు ధ్వనివినఁబడెను. మూత తీసిచూడఁగా లక్ష్మీదేవమ్మగారి దంతముతోచేసిన యంగుటము రెండు ముక్కలయియున్నది రామివచ్చి తలుపుతీసి లోపలనేదో పనిచేయ నారంభించినందున, అదియేనిమిషమునవచ్చి చూచిపోవునోయనుభీతిచేత నేదోవిధముగా మూతవేసి తాళమువేసి పెట్టెయెప్పటిచోటపెట్టితాళము చెవి మరల ముత్తవతల్లియొక్క పఱుపుక్రింద పదిలముగా నుంచివచ్చి మాణిక్యము తనపనికికూరుచుండెనుగాని సూదిలోదార మెక్కింపఁబోఁ గా చేయి వడఁక మొదలుపెట్టి యాపనికే యెంతోసేపుపట్టెను సూది లో దారమెక్కించినతరువాత మనస్సులో నేదోచప్పుడయినట్టుభ్రమించి దిక్కులాలకించుచు, తలుపువద్దకు వెళ్ళిచూచుచు, హారము ను పయికితీసి గ్రుచ్చుచు చీమచిటుక్కుమన్న చటుక్కునదాచి బట్టనూయుచు, ఒక్క వరుసగ్రుచ్చునప్పటికి రామివచ్చి అమ్మగారు చలిదిభోజనమునకు తీసి కొనిరమ్మన్నారని పిలిచెను పనిపూర్తికానందుకు విచారముగానున్నను వెంటనే వెళ్ళకపోయినయెడల ననుమానపడుదురని యెంచి సగము గ్రుచ్చినహారమును పూసలను పదిలముగా దాచి భోజనమునకువెళ్ళి, అవ్వ గారు గుమ్మమువద్ద నిలుచుండి యేదో యుత్తరమును చదువుకొనుచుం డఁగా మామూలుప్రకార మామెవద్దకువెళ్ళి కౌఁగిలించుకొనక మెల్లఁ గా నోరసిలి దారిచేసికొనిపోయి కంచమువద్దకూరుచుండెను.

లక్ష్మీదేవమ్మ జాబుచదివినతరువాత మనమరాలివంక చూచి, అ

మ్మాయీ! నీకోసరమే నేను నూచుచున్నాను. అదియేమి? నీవుపాలిపోయి నట్టు కనఁబడుచున్నావు. నీచేతులు వడఁకుచున్నట్లున్నవి' అని దగ్గ ఱగా పోయి "ఆటలుబడలికచేత రాత్రినీకు జ్వరమురాలేదుగదా!" అని కణతలును తొమ్మును పట్టిచూచుచున్నది.

మాణి—నాకేమియు జబ్బులేదు—అని గద్గదస్వరముతో చెప్పి మఱింతవడఁక మొదలుపెట్టెను.

లక్ష్మి—ఆబయలఁ మంచులో రాత్రి ఆడుకొన్నప్పుడు జబ్బు చేయకమానదు నీశరీరస్థితి చూచినతోడనే నాకంతయు తెలిసినది. ఈ యుత్తర మెవరియొద్దనుండి వచ్చినదో చెప్పుకోఁగలవా?

మాణి—చెప్పుకోలేను. నీవే చెప్పు.

లక్ష్మి — నీపినతండ్రి నృసింహారావువద్దనుండి వచ్చినది. అతఁడు నీవిషయమయికూడ వ్రాసినాఁడు. ఆపంక్తులు చదివెదనువిను— "మాణిక్యము తిన్నఁగా చదువుకొనుచున్నదని విని మిక్కిలి సంతోషించినాను. అది యీపాటిఅబద్ధములాడుట మానివేసి సత్యసంధురాలయి యుండు నని నమ్ముచున్నాను.—" అని బిగ్గరగా చదివెను.

ఆమాటలు చదివినతోడనే మాణిక్యము సిగ్గుపడి తలవంచుకొనెను. ముత్తవతల్లి పూర్వము చేసిన తప్పిదమును జ్ఞప్తికి తెచ్చినందున మనుమరాలు లజ్జనొందుచున్నదని తలఁచుకొనెను.

లక్ష్మి—అమ్మాయీ! జరిగిపోయినదానికివిచారింపఁబోకు. నీవు వెనుక చేసిన తప్పిదములనన్నిటిని నేను మఱచిపోయినాను ఆవిషయమయి నీమీఁద నాకు కోపములేదు ఇఁకముఁదుమాత్ర మెప్పుడునునీవబద్ధము లాడి నన్ను మోసపుచ్చక బుద్ధిగలిగి బ్రతుకు. మీపినతండ్రి తనకొమారుని యుపనయనమునకు మిమ్ములినందఱిని తనయొద్దకు తీసికొనిరమ్మని వ్రాసినాఁడు

మాణి—నాకు బహుసంతోషముగా నున్నది. నేను విజయనగర

మెప్పుడును చూడలేదు నన్నుతీసికొని వెళ్ళుదువుకాదా?

లక్ష్మి—తప్పక తీసికొని వెళ్ళెదను. వేగిరము భోజనముకానీ. భ్రమ రాంబనుకూడ తీసికొనివచ్చుటకై నేనీదినముననే మనుష్యుని పంపెదను మీఅప్పవచ్చినతరువాత మనమందఱమునుగలిసి రెండుమూడుదినములలో విజయనగరము మీపినతండ్రిగారియింటికి వెళ్ళెదము.

ఆమాటలు విన్నతోడనే మాణిక్యము తెల్లపోయి యావఱకున్న యుత్సాహమంతయుపోఁగా, ఈముత్యాలపేరెప్పుడు బాగుచేయుదునా, రేపు భ్రమరాంబవచ్చి తనముత్యాలహారమునుచూడఁబోయిన నాబ్రతు కేమగునా, అని యాలోచించుచు భోజనమయినతోడనే ముందుగా తానాపనిచేసి యీమధ్యాహ్న మవ్వగారు పరుండిలేచులోపల హారము సిద్ధముచేయవలెనని నిశ్చయించుకొని వడివడిగా తిండితినిలేచి యీవలికి వచ్చునప్పటికి సరస్వతి వీధిలోనుండి పరుగెత్తుకొనివచ్చి మాణిక్యము చేయిపట్టుకొనెను. ఆచిన్నదానిని చూచినతోడనే వెలవెలపోయి రాత్రి హారముమాట ముత్తనతల్లితో నెక్కడచెప్పిపోవునోయని భయపడుచు చెలికత్తెవచ్చినదని సంతోషించుటకుమాఱుగా తనజతకత్తె తన్నెప్పుడు విడిచిపోవునాయని మాణిక్యము లోపలకోరుచుండెను

సర—ఓసీ! నీవు తెల్లవారి యేలాగుననున్నావోయని చూడ వచ్చినాను రాత్రిమనయాటలో హారము—

మాణి – (అడ్డమువచ్చి తిన్నఁగా చెప్పనియ్యక) సరస్వతీ! నేను తిన్నఁగానే యున్నాను రాత్రి మనయాట యెంత యింపుగానున్నది! అంతసంతోషము నాకు మరియెప్పుడును కలుగలేదు.

సర—అయినప్పటికిని నీమొగము విచారముగానే కనఁబడినావు. ఆపాడుముత్యాల—

మాణి—ఓసీ! నాక్రొత్తబొమ్మలపుస్తకము నీకు చూపించెదను ఈలాగునరమ్ము. (అని లాగుచున్నది)

లక్ష్మి — (కుట్టుమాని తలయెత్తిచూచి) ఓసీ! సరస్వతీ! ఆపాడు ముత్యాలేమిటే?

మాణి — ఏమియు లేదు నీకుట్టుపనిచూచుకో. అమ్మమ్మా! ఇదిగో నీనూలుబంతి బల్లక్రిందికి వచ్చినది పిల్లియేలాగున కొఱుకుచున్నదో చూచినావా?

లక్ష్మి — అయ్యో! నేనెంత జాగ్రత్తగానున్నను నూలుబంతి యే లాగుననో క్రిందపడిపోయినది. ఎంత తెలివిగలవారికిని కొన్నిసమయ ములయందు పొరపాటు రాకమానదు.

సర — అవ్వా! నీకేపొరపాటువచ్చినప్పుడు మాణిక్యమునకు ప్రమా దము సంభవించుట సహజమేకదా!

లక్ష్మి — సరస్వతీ! పొరపాటువచ్చినప్పుడు నేనుమాణిక్యము నెప్పుడును తిట్టను ప్రమాద మెంతటివారికయినను నుండును — ఎవ్వరైననా కావత్తులపెట్టె నందిచ్చెదరా?

మాణిక్యము కదలలేక మెల్లఁగా నడుగులు పెట్టుచుండఁగా సర స్వతి ముందు పరుగెత్తిపెట్టెతెచ్చి ముందుపెట్టెను. లక్ష్మిదేవమ్మ పెట్టె పుచ్చుకొని, తాళముతియ్యఁబోఁగా చెవితిన్నఁగాతిరుగక బలవంతముగా పట్టుపట్టి త్రిప్పునప్పటికి చటుక్కున మూత పయికిలేచి, లోపలివస్తువు లన్నియు చెదరి యల్లరిగానున్నట్టు కనఁబడెను.

లక్ష్మి — అయ్యో! నాదంతపు అంగుటము! ఈపని యెవరుచేసి నారు? ఓసీ మాణిక్యమా! నీవు నాపెట్టెజోలికి పోయినావా?

ఆమాట విన్నతోడనే మాణిక్యము మొగము వెలవెలపాటితోం దరపడెను. దృష్టి తిన్నఁగాఁగలవారి కాచిన్నదానిచేష్ట లప్పుడే తెలిసి యుండును గాని, ముసలామెకు దృష్టి తిన్నఁగా ఆనదుగనుక మాణిక్యము యొక్కముఖభావమును ఆకారవికారాదులును ఆమెకు తెలియకపోయెను.

లక్ష్మి — (కోపదృష్టితో) అమ్మాయీ! నాకు తెలియకుండ నా

పెట్టెతీసి వస్తువులన్నియు పాడుచేయుచున్నావా?

మాణి — (ధైర్యము తెచ్చుకొని) అమ్మమ్మా! నేనేమియు నెఱుఁగను. (అని తప్పించుకొనుటకయి మఱియొక యసత్యము పలుకవలసిన దాయెను.)

లక్ష్మి — (పెట్టెవెదకుకొనుచు) నీవెప్పుడయిన నిటువంటిపనిచేసి నప్పుడు చూచినయెడల నిన్ను తప్పక కొట్టెదను. అయ్యో! నూఁగుబంతు లన్నియు చెదరి తారుమారుగానున్నవి నావెండిపోగు కనఁబడదేమి? అయ్యో! గ్రహచారమా! (అని పెట్టెవిడిచిపెట్టి విచారింప మొదలు పెట్టెను.)

సరస్వతి మంచిదిగనుక పెట్టెలోనివస్తువులన్నిటిని క్రమముగా నమర్చి, అంతలో పాఠశాలకు పోవలసినవేళ సమీపించినందున చెప్పివెళ్ళి పోయెను మాణిక్యము మనసులో నుల్లాసముగా లేకపోయినను సరస్వతి వెళ్ళినందుకు సంతోషించెను అప్పుడు లక్ష్మీదేవమ్మగారు పెట్టెతనయొడిలో నుంచుకొని, అది యెవరుతీసికొని పోయియుందురాయని యాలోచించు చు వెండిపోగునిమిత్తము పెట్టెయంతయు వెతక మొదలుపెట్టెను కొంతసేపయినతరువాత రామిని పిలిపించి నీకీపెట్టెసంగతి యేమయిన తెలియునాయని బహువిధముల ప్రశ్నలువేసిచూచి, అది తనకేమియు తెలియదనిచెప్పఁగా వింతపడి, ఇదియంతయు పెద్దమాయగా నున్నదని యూరకుండెను.

మూడవ ప్రకరణము.

సాధారణముగా మాణిక్యముచలిదిభోజనమయినతరువాత ముత్తవకు పాఠములప్పగించి, కొంచెము సేపుకుట్టుపని నేర్చుకొని, అవ్వగారి సెలవు పొంది తరువాత మధ్యాహ్న భోజన సమయముదాఁక ఆడుకొనుచు[ఁ]బోవు

చుండును. హారములప్పగించినతరువాత ఆటకు విడిచిపెట్టినకాలములో హారము బాగుచేయవలెనని తలఁచుకొని, వేగిరముహారములప్పగింతపెట్టి పోవలెనని ముత్తవవద్దకుపోయి హార మెప్పుడొప్పగించుకొందువని రెండు మూడుసారులడిగెను ఆమెధ్యానము మరియొకదానిమీఁద నున్నందున తిన్నఁగావినిపించుకొనక "ఇప్పుడేమిత్వరొందర? కొంచెము సేపు తాళు. అది మంచముక్రిందపడినదేమోతిరిగిచూడు ఒకవేళగోడకన్నములోనికిపోయి యుండునా?" అని వెండిపోగునుగురించి యాలోచించుచుండెను ఆమె చెప్పినప్రకారముగా మాణిక్యము పోగువెదకి యెక్కడను కనఁబడలేదని చెప్పి "అమ్మా! హార మొప్పగించుకోవా" అని మరలనడిగెను

లక్ష్మి—ఇఁక కొంచెము సేపుండు. నాకాయాసముగానున్నది. భక్ష్మమాఱు మంచముమీఁదికొరిగి లేచి యొప్పగించుకొనెదను. నాపెట్టి దొంగతనముగా నెవరుతీయుచున్నారో తెలిసికోవలెను

మాణిక్యము పుస్తకముముందుపెట్టుకొని ముత్యాలహారము సిద్ధము కాకముందు భ్రమరాంబవచ్చినపక్షమున తనపని యేమగునాయని చింతించుచుకూరుచుండెను. ఇంతలో లక్ష్మీదేవమ్మగారు లేచి "హార మొప్పగించు. ముందుగానాకు మీయప్పగారి ముత్యాలహారము కావలెను. అది యెక్కడనున్నదో నీవెఱుఁగుదువుకాదా? పోయిపట్టుకొనిరా" అనిపిలిచి చెప్పెను. హారముపేరు చెప్పఁగానే మాణిక్యముగుండెలు తటతట కొట్టుకొనఁగా "అమ్మా! హారమా?" అని మాటలు తడఁబడ నడిగెను.

లక్ష్మి—అవును. నీయప్పగారి ముత్యాలహారము. అదిపుట్టిననాఁడు మీయక్కయ్యకు నేనుకొనిపెట్టినది అదినాకు వేరెయొకపనికొరకు కావలెను. పోనీ నీవుతొందరపడుచున్నావు హార మొప్పచెప్పిన తరువాత పోయితేవచ్చునులే.

అనియొప్పగించుకోఁగా "ముత్యాలహార" మన్న పేరు చెప్పినంతమాత్రముననే యాబాలికమతిపోయి, ఒకటిచెప్పఁబోయి యొకటి

చెప్పుచు పాఠమంతయు చెడఁగొట్టెను. ముత్తవతల్లిమనుమరాలి మనో వ్యాకులతకు నిజమయినకారణమేమో తెలిసికోలేక రాత్రిపొద్దుపోయిన దాఁక మేలుకొనుటచేత పాఠమురాకపోయెనని యెంచుకొని కొంచెము కోపపడి, మరలచదువుకునిపుస్తకముమీఁదవడవేసెను. ముత్యాలహారము బాగుచెయ్యవలెనన్న యభిలాషచేత మరలచదివి నిమిషములో నొక్క తప్పయిన లేకుండ పాఠమప్పగించి, తానుకుట్టవలసినదానిని మహావేగ ముగా కుట్టివేసిచూపఁగా, ముత్తవసంతోషించి మనుమరాలినిపోయి యాడుకొమ్మని సెలవిచ్చెను

మాణిక్యము ముత్తవ్వ హారమునంగతి మఱచిపోయినందునకును తన్ను శీఘ్రముగా విడిచిపెట్టినందునకును పరమానందభరితురాలయి, వెనుకతిరిగిచూడక యొక్కపరుగున మేడమీఁదికిపోయి, తానుపెట్టెలో పెట్టిన పూసలనుతీసి ముందువేసికొని, చేతనయినంత వేగముగా సూదితో దారమునకు గుచ్చనారంభించెను ఆప్రకారము వడిగా రెండుమూఁడు పేటలు గ్రుచ్చి, కడపటిపేట సగముగ్రుచ్చునప్పటికి ముత్యాలు చాలక పోయెను. ఏమిచేయుటకునుతోఁచక, అప్పుడాచిన్నదానికికలిగిన విచార మింతింతయని చెప్పనలవికాదు ఆప్రకారముగా కొంతసేపు నివ్వెఱపడి యుండి, పోయినముత్యములు వెదకుటకయి రాత్రియాఁడుకొన్న పూర్ణమ్మ గారియింటికి పోయినకార్యము లేదనుకొని, అమ్మమ్మనన్ను వీధిలోనికిపంపదు గాని పోనిచ్చినపక్షమున ముత్యములమ్మెడి యంగడి నేనెఱుఁగుదును కనుక నిమిషములోపోయి ముత్యములుకొని హారము పూర్తిచేయుదునని తల పోయుచుండెను ఇంతలోలక్ష్మీదేవమ్మగారు మెట్లవద్దకువచ్చి, "అమ్మాయీ!" అనిపిలువఁగా నులికిపడి సగముగ్రుచ్చినహారమును పదిలముగా నొక మూలపెట్టి "ఏందు" కని క్రిందికి దిగి వచ్చెను.

లక్ష్మి—నిన్ను నేనుమూఁడు నాలుగుసారులు పిలిచినాను ము త్యాలహార మెందుకు తీసికొనివచ్చినావుకావు?

మాణి—(భయముచేత వడఁకుచు) అమ్మా! ముత్యాలహారమా? ముత్యాలహారమా?

లక్ష్మి—అవును ముత్యాలహారమే. నీవిప్పుడేమో క్రొత్తగా స్వర్గములోనుండి దిగివచ్చినట్టు మాటాడుచున్నావు. నాకది యొకపనినిమిత్తము కావలెను ఆపనియేదో నీకు తెలిసినట్టయిన నీవింతకంటె వేగముగాఁబోయి పట్టుకొనివత్తువు

మాణి—నేను వెళ్ళి తీసికొనిరానా?

లక్ష్మి—పరుగెత్తుకొనిపోయి తీసికొనిరా—ఇదిగో నీరవికలును పరికిణీలును కుట్టుపనివాఁడు వచ్చినాఁడు నిన్న తెప్పించినబట్ట ముఁమగా చింపించి తరువాత వెళ్ళు.

సమయమునకు కుట్టుపనివాఁడువచ్చుట మాణిక్యమున కెంతో యూరటగానున్నది క్రొత్తగుడ్డ చింపుటకును కత్తరించుటకునుతూనిక వేయుటకును చాలసేపుపట్టినది కుట్టవలసినవిధము చెప్పివేసి లోపలకు పోయి లక్ష్మీదేవమ్మగారు నృసింహారావు వ్రాసినదానికుత్తరము వ్రాసికొనుచుండెను. ఈసందడిలో ముత్తవతల్లి హారము మాట మఱచిపోయిన బాగుండునని మాణిక్యము కోరుచుండెను

ఆమె యాలాగుననే మఱచిపోయి, ఉత్తరము చేతఁబట్టుకొనివచ్చి „అమ్మాయీ! ఈయుత్తర మిప్పుడే టపాలోవేసిరావలెను. ఇక్కడికి దగ్గరనేగనుక నీవుపోయి టపాలో వేసివచ్చెదవా? రామిని నీబట్టలుతీసికొనివచ్చుటకయి చాకలిదానియింటికి పంపినాను. నావెండిపోగు నిమిత్తము నేనెక్కడ వెదకినను కనఁబడలేదు నేను బల్లలన్నియు తీసినాను; మంచము లన్నియు నెత్తినాను. అది భూమిలోనికి మాయమయినట్టు కనఁబడుచున్నది అది తీసినవారెవరో యీసారి తప్పకుండ కనుఁగొనెదను. మనయింట మరియెవ్వరును లేరు. అది తప్పక రామిపనియే యై యుండును.” అని చెప్పుచు జాబుచేతికిచ్చెను. నిర్దోషురాలయిన రామి

మీఁద ననుమానపడ్డప్పుడు మాణిక్యము మనస్సునకు నొప్పిగానుండి జరగిన సత్యమును చెప్పివేయుదమని బుద్ధిపుట్టినను, మరల నింతలో నిప్పుడు బయటికి పోవుచున్నానుగనుక ముత్యములుకొని హారము బాగు చేయవచ్చునని మనసు సమాధానపఱచుకొని, ఉత్తరమును ముత్యాల హారమును చేతపుచ్చుకొని వీధిలోనికి నడచి, ఊచవలె ముత్యాలయంగ డికి పరుగెత్తును అంగడికిపోయి లోపల నెవ్వరున్నారోయని వీధిలోని కిటికిగుండ తొంగిచూచునప్పటికి లోపల సరస్వతి కనఁబడఁగా దేహము కంపమెత్తి, నడవ కాళ్ళాడక సరస్వతి వెడలిపోయినతరువాత లోపలికి పోవలెనని తలుపుచాటున నిలుచుండెను. లోపలనున్నవా రందఱును నొకరితరువాతనొకరు వెళ్ళుచువచ్చిరిగాని యేవేళకును సరస్వతి వెడలి పోవుజాడ కనఁబడ లేదు. వేగిర మింటికిపోకున్న ముత్తవతల్లి యేమనునో, ఎవ్వరిని పంపునోయని, లోపలభయముగా నుండెను. అయినను ముత్య ములు కొనకుండపోవుట కిష్టము లేదు ఈప్రకారముగా నాలోచించుచు నిలుచుండఁగా నింతలో లోపలినుండి యంగడివాని మనుష్యులొక పెద్ద పెట్టెను మోచుకొనివచ్చిరి. మాణిక్యము పరధ్యానములో నున్నందున వారినిచూడక పెట్టెమీఁద పడుటయేకాక చేతిలోనిముత్యాలపేరు జారి దూరముగాపడెను ఆమనుష్యులుదానినిచూడక పెట్టెదానిమీఁదపెట్టఁగా హారమునలిగి పొడుమయిపోయెను. అప్పుడే సరస్వతికూడ కావలసిన వస్తువులనుకొని యింటికిపోవుటకయి యంగడిలోనుండి వెలుపలికివచ్చెను.

సర — ఓసీ! మాణిక్యమా! నీవిక్కడనున్నావేమి? నీవేమోబెదరి యున్నట్టు కనఁబడుచున్నావు. కారణమేమి?

మాణి — ఏమియు లేదు. ఆపెట్టె తీసికొనివచ్చిన మనుష్యులు నా మీఁదపడ్డారు. అంతే మరేమియు లేదు.

సర — నీవస్తువేదో పడిపోయినట్టున్నది. అవునా?

మాణి — నావస్తువు పడిపోయినదా? ఏమియు పడిపోలేదు. నీకటు

వంటి యూహా యేలాగునపుట్టినది?

సర —కోపపడకు. నీవు క్రిందచూచుచున్నందున, ఏమో వెతకుచున్నావనుకొన్నాను. సరే. పోకున్న మంచిదే. నాకు పనియున్నది. పోవలెను.

అని సరస్వతి వెడలిపోయెను. అప్పుడు మాణిక్యము జరగినసంగతి యామనుష్యులతో చెప్పి వెట్టియెత్తించవలెననుకొన్నను, అదినలిగిపోయినదిగనుక, ఇంక నెత్తించిన కార్యము లేదని మరల నూరకుండెను. అంతేకాక యామనుష్యులేదో పనిమీఁద మరలలోపలికి పోయినారు వారు మరల నెంత సేపటికి వత్తురో తెలియదు. తానాపెట్టె నొక్కతెయు నెత్తలేదు ఇంటికడ అమ్మమ్మకోపపడునన్న భయముచేత వారువచ్చిన దాఁక నిలుచుటకు సాహసింపలేక, హారమునక్కడనే విడిచిపెట్టి యాచిన్నది విచారించుచు, కాళ్లీడ్చుకొనుచు మెల్లఁగా నింటివంక మరలెను.

నాలవ ప్రకరణము.

మాణిక్యము చింతాక్రాంతురాలయి పరిపరివిధముల విచారించుచు నింటికినడువఁజొచ్చెను. ఆమె చేసిన యొక్కమోసమువలన నెన్ని కష్టములు సంప్రాప్తమయినవి! అప్పగారి హారముపోయినది. చేసిన తప్పిప్పుడు బయలపడునోయను భయముచేత లోపలి నెమ్మదియంతయు చెడిపోయినది. అప్పుడుసహితము చేసినతప్పిద మొప్పుకొమ్మనియంతరాత్మ లోపల మెల్లఁగా చెప్పనారంభించెను. కాని మాణిక్యము “నేను మొట్టమొదటనే నిజము చెప్పివేసినయెడల, నేనెంత సంతోషముగా నుందును! మనచక్కనిముత్యాలపేరు పోయినదని తెలిసినట్టయిన, అమ్మమ్మ యెంతవిచారపడునో! నేనింటికి వెళ్ళినతోడనే హారము తీసికొనిరమ్మని యడుగును. అప్పుడు నేను హారముపోయినదని చెప్పవలసి వచ్చును. నేను నిజము చెప్పినను పోయినహార మిప్పుడు మరలరాదు.

అందువలన నాకుమాత్రము చీవాట్లుసంప్రాప్తమయి ప్రయాణమునిలిచి పోవును. నేను చెప్పకపోయినయెడల, ఎవ్వరునుకనుఁగొనలేరు. మాటాడ కూరకుండెదను" అని తలఁచుకొనుచు పోయెను. త్రోవపొడుగునను పిల్లలు మిక్కిలి యుల్లాసముతో గంతులువేయుచు సుఖముగా నాడు కొనుచుండిరి; కొందఱు పండ్లుమొదలయినవి కొని సంతోషముతో తిను చుండిరి; మఱికొంద ఱాటవస్తువులను చేతఁబట్టి కేకలు వేయుచుండిరి. ఈరీతిగా తనతోఁడివారందఱును హాయిగా నుండుట చూచి మాణిక్య మునకు మఱింతవ్యసనము కలిగెను గాని రేపు పినతండ్రిగారియింటికి పోయెదనని మనసుకొంత సమాధానపఱుచుకొనెను

అయినను చాలసేపంతరాత్మ యూరకున్నదిగాదు ఏమితలఁచు కొన్నను మనస్సునకు ముందుగా ముత్యాలహారమే స్మరణకు వచ్చుచుం డెను ఇల్లుచేరిన తరువాత కూరుచుండఁబోయినను, ఆడుకొనఁబోయి నను, పాఠము చదువఁబోయినను, మరియేమి చేయఁబోయినను, నీవు చెప్పినది తప్పిదమనుమాయని యంతరాత్మ చెప్పి వేధింపసాగెను ఆవల నెంతచప్పుడగుచున్నను, ఎంతసందడిగానున్నను, అంతరాత్మనిశ్శబ్దముగా పలుకు ములుకులవంటి పలుకులు లోపల వినఁబడుచునే యుండెను.

మాణిక్యము లోపలికి పోవునప్పటికి ముత్తవతల్లి చావడిలో కూరుచున్నది. దాపునకు పోఁగనే యామె మనుమరాలినిచూచి "ఏమే! అమ్మాయీ! నీవెన్నిమారులు చెప్పినను ముత్యాలపేరుమాట మఱచిపోవు చున్నావు. వేగిరముపోయి తీసికొనిరా" అనిచెప్పెను. ఆమాటలు వినఁ గానే మాణిక్యమునకు మతిపోయినది. హారముపోయినట్టు తెలియవల సిన కాలము సమీపించినది; ఇఁక దాగెడు సదుపాయమేమియు కనఁబడ లేదు. అందుచేత నేమిచేయుదునా దైవమాయని కొంతసేపుచింతించి మాణిక్యము "నేను పడకగదిలోనుండి హారము తీసికొనిపోవుచుండఁగా నెవ్వరును చూడలేదు. నేనిప్పుడు చెప్పకపోయినపక్షమున, అమ్మమ్మ

యెప్పుడును నేనుతీసినాననియనుమానపడదు. దానివిషయమై యిప్పుడు నేనేమియుచెప్పను; అందాఁకనూరకుండి నేనూరికిపోయివచ్చిన తరువాత నిజమంతయు చెప్పి వేసెదను" అనినిశ్చయముచేసికొని, పట్టెపెట్టె చేతఁ బట్టుకొని మెల్లఁగా మేడదిగివచ్చి, గుండెలు తటతట కొట్టుకొనఁగా తెల్లపోయి సమీపమున నిలుచుండెను. ఎక్కడికో పంపఁదలఁచుకొన్నం దున రామి ప్రయాణమునకు సిద్ధముగా దాపున నిలువఁబడి యుండెను.

అప్పుడు లక్ష్మీదేవమ్మ తలయెత్తిచూచి "అమ్మాయీ! పెట్టె తెచ్చి నావా? నేనిదియెందుకు తెమ్మన్నానో చెప్పుకో" అని యడిగెను.

మాణి — నేను చెప్పుకోలేను_అని బెదరిబెదరి చూచుచు పెట్టెచేత గట్టిగాపట్టుకొని మాటలుతడఁబడ నిలుచుండెను.

లక్ష్మి—రత్నసెట్టి యంగడికి పంపి నీకుఁగూడ నిటువంటిహార మొకటి తెప్పించుటకయి రామిని పంపుచున్నాను. ఇప్పుడునీవ్వుయుక్తముగా నడుచుచున్నావుగనుకను, అదిగాక మీపినతండ్రిగారియింటికి రేపు వెళ్ళు చున్నాముగనుకను, మీయిద్దఱిలో భేదము లేకుండ చేయుటకై తెప్పింపఁ బోవుచున్నాను అమ్మాయీ! ఏమి? నేను చెప్పినదేమియు వినఁబడనట్టు నావంక తేఱిపాఱచూచుచు నిలుచున్నావు?

ఇప్పుడయినను మాణిక్యము తనవద్దకువచ్చి కౌఁగిలించుకొనునని యామెతలఁచెనుకాని యాచిన్నది దగ్గఱకురాక పెట్టె చేతఁ బట్టుకొని ముత్తవతల్లి మొగమువంకచూచుచు చిత్రపుబొమ్మవలె నిలుచుండి.పలుక వేమని ముత్తవతల్లి కేక వేయఁగా "అమ్మా! హారము లేదు. భ్రమరాంబ ముత్యాలహారము లేదు. పోయినది" అని తడఁబడుచు చెప్పెను.

లక్ష్మి—ఏమీ! పోయినదీ? ఏమిపోయినది? హారము పోవుటకు వీలులేదు పెట్టె నాచేతి కిమ్ము.

మాణి—అమ్మమ్మా! నిజముగా నేపెట్టెలో హారము లేదు. పట్టెపెట్టె యున్నది—అని యేడ్వమొదలు పెట్టెను.

లక్ష్మి—పెట్టెలో హారము లేదా? భ్రమరాంబమతియొకచోట పెట్టినదేమో! నేను మేడమీఁదికిపోయి వెతకుదునా?

మాణి—అమ్మమ్మా! మేడమీఁదికిపోయిన కార్యములేదు అది యెక్కడలేదు—అని వెక్కివెక్కి యేడ్వసాగెను.

లక్ష్మి—అమ్మాయీ! ఏడువఁబోకు. భ్రమరాంబ తనతోకూడ తీసికొనిపోయియుండును నేనుతీసికొని పోవద్దనుచుండఁగా తీసికొనిపో యినది. అది యెంతదుర్మార్గురాలో చూచినావా? పెట్టెయెప్పటిచోటనే తిన్నఁగానున్నదా?

మాణి—ఉన్నది—అని పెద్దపెట్టున నేడ్చెను.

అప్పుడు లక్ష్మిదేవమ్మగారు మనుమరాలిని తనదగ్గరకు తీసికొని కన్నులనీరు తుడుచుచు "అమ్మాయీ! హారమునిమిత్తమై యింతగా నేలయేడ్చెదవు? ముత్యాలహారము రేపీపాటికి మరలవచ్చును అదిభ్రమ రాంబపాడుచేసినపక్షమున దానిమీఁదనాకు మహాకోపమువచ్చును."అని చెప్పి రామివంకతిరిగి "ఓసీ! రత్నసెట్టివద్ద నటువంటిహారము లనేకము లుండియుండవచ్చును. నీవుపోయి యొకటితీసికొనిరా" అని పంపివేసి తాను పెట్టె పదిలముగా వెదకనారంభించెను. రామివెళ్ళినతోడనేముత్తవ తన్నేమయిన నడుగునేమోయను భయముచేత, మెల్లఁగాజాఱి తాను మేడమీఁద పరుండుగదిలోనికిపోయిభయముచేతనుచలిచేతనుమంచము మీఁద ముసుఁగుపెట్టుకొని తానాదుర్మార్గకార్యము నేలచేసితినా యని పశ్చాత్తాపపడ నారంభించెను నేనుకొంచెము దినములు త్వరపడకుండినయెడల నాకుకూడమంచిహారమువచ్చునుగదా, నేనింతలోకంఠ హారము నేలతీసితినని విచారించుచుండఁగా, ముత్తవతల్లివద్దనుండి భోజన మునకు రమ్మని వర్తమానమువచ్చెను. అప్పు డమ్మమ్మవద్దకు పోయి మరల హారముమాట వినవలెనుగదా యని యాచిన్నదానికి మరింత మనోవేదన కలిగెను. కాని భోజనమువద్ద నామె యాప్రసంగమేమియు తీసికొని

రాలేదు. ఆమెమనస్సంతయు రేపటిప్రయాణసన్నాహమునమీఁదనున్నది. అంతేగాక హారముమాట మరల తెచ్చి మనుమరాలిమనస్సునకు నొప్పి కలిగించుటకూడ నామె కిష్టములేదు కంచమునుముందుకూరుచుండి భోజనము చేయుచుండఁగా మనుమరాలి ముఖమువంక తేఱిపాఱ చూచి లక్ష్మీదేవమ్మ "అమ్మాయీ! నీదేహస్థితిచూడఁగా నాకు భయ మగుచున్నది. నీ వేలాగుననో కనఁబడుచున్నావు కారణమేమి?" అని యడిగెను. మాణిక్యము "ఏమియు లేదు. కొంచెము —" అని సత్యము నాలుకతుదకు రాఁగా నడఁచుకొని యూరకుండెను. లక్ష్మీదేవమ్మ "ముత్యాలపేరు కనఁబడక పోవుటచేత నీకు కొంచెము విచారముగానున్నది కాఁబోలును! రేపు భ్రమరాంబవచ్చినప్పుడు తీసికొనివచ్చును. తిన్నఁగా నన్నము తిను" అని ధైర్యము చెప్పి, మంచముమీఁదపరుండి మనుమరాలిమనస్సులోని చింత పోవుటకయి నవ్వుచు కథలు చెప్ప మొదలుపెట్టెను ముత్తవతల్లి చెప్పుకథలచేత హారముకథ మఱచిపోయి మాణిక్యమెప్పటియట్లు సంతోషముతోనుండఁగా, ఆమెకథలుచెప్పుచునే తరువాత గడియకొక్కొక్క మాటచొప్పున సందర్భము లేకుండ చెప్పుచు కన్నులుమూసికొని మెల్లఁగా కునికెను. మాణిక్యము రేపటి ప్రయాణముసంగతి తలఁచుకొని, అప్పగారువచ్చుననియు, అందఱునుగలసి బండిలో పినతండ్రిగారియూరికిపోదుమనియు, సంతోషించుచుండఁగా నింతలో వీధిలోనుండి సరస్వతి లోపలికివచ్చెను జతకత్తెనుచూడఁగానే మాణిక్యమునకు గుండెలలో దిగులు పుట్టినది; కాళ్ళచప్పుడుచేత కన్నులు విప్పిచూచి ముత్తవతల్లి "సరస్వతీ! బాగున్నావా?" అనియడిగినమీఁదట ప్రాణములు బోత్తిగానే కుదుట లేవు. సరస్వతి "అవ్వా! బాగున్నాను" అనిచెప్పి మాణిక్యమువంకఁ దిరిగి "ఓసీ! నీతోనొక్కమాటచెప్పుటకు వచ్చినాను. నిన్న మన మాడుకొన్నప్పుడు నీవికొన్ని—"అని చెప్పఁబోవుచుండఁగా చెప్పనియ్యకమాట కడ్డమువచ్చి మాణిక్యము "ఓసీ! నిన్ననీతో చెప్ప మఱచిపోయినాను

రేపు మేమూరికి వెళ్ళుచున్నాము మాఅప్ప రేపువచ్చును.” అని తా నూరికిపోయెడుసంగతియు తరువాత తానక్కడ చేయఁదలఁచుకొన్న కార్యములును ము త్తవతల్లిని మఱపించుటకయి తెంపులేకుండ చెప్ప మొదలు పెట్టెను. ఇంతలో దైవవశముచేత లక్ష్మీదేవమ్మగారు మరల కన్నులు మూసికొనఁగా నామెకు నిద్రాభంగము కలుగకుండ మాణిక్యము మెల్లగా గుసగుసలాడి చెప్పుచుండెను.

అప్పుడు సరస్వతి తనజేబులోనుండి యొకకాగితపు పొట్లమును తీసి “నిన్నరాత్రి మనమాడుకొన్నప్పుడు తెగిపోయిన హారములోని పూసలు దొరకఁగా పొట్లముకట్టి మాఅమ్మ నీచేతికిచ్చిరమ్మన్నది” అని చెప్పి చేతికిచ్చెను. తీసికొనునప్పుడు చేయి తగులఁగా లక్ష్మీదేవమ్మగారు కన్నువిచ్చి చూచి “మీఅమ్మ నాకిమ్మన్నదా?” అని యడుగఁగా మాణిక్యము త్తరముచెప్పినదాఁక నవకాశమియ్యక తానందుకొని “లేదులేదు. నాకిమ్మన్నది. నీనిద్రకుభంగమువచ్చుననియే మేమేకాంతముగా మాటాడుకొనుచున్నాము. మే మావలికి పోవుచున్నాము. నిద్రపో” అని సరస్వతిని లాగెను. సరస్వతినడుచుచు “హారముసంగతి మీఅమ్మమ్మతో చెప్పినావా?” అని ప్రశ్నవేసెను. లక్ష్మీదేవమ్మగారు నిద్రమబ్బులో సగము విని కన్నులు తెఱవకయే “హారముమాటా? దానికోసరము మీరు విచారించవద్దు. రేపీపాటికి మరలవచ్చును” అని చెప్పి యూరకుండెను.

సర — ఓసీ! నీవెంత యదృష్టవంతురాలవే! మీఅమ్మమ్మకు నీమీఁద బహుదయ.

మాణి —(నోరు మూసికొని) మనము అమ్మమ్మకు నిద్రాభంగము చేయుచున్నాము— అని దూరముగా లాగుకొనిపోయెను.

“నేనెవరినిద్రకునుభంగముకలుగచెయ్యను. వెళ్లుచున్నాను” అని చెప్పి సరస్వతి నడవఁగా నప్పుడు మాణిక్యముగుండె కొంత కుదుటపడెను. తరువాత కొంతసేపటికి లక్ష్మీదేవమ్మగారు నిద్రలేచి మనుమరాలి

వద్ద పాఠమప్పగించుకొని కుట్టు నేర్చి యాటవిడుపిచ్చెను. ఆయాటలసందడి లోను ప్రయాణసంతోషములోను మాణిక్యము హారముమాట మఱచి పోయెనుగాని మధ్యమధ్య రేపు భ్రమరాంబ వచ్చినతరువాత నేమగునోయని కొంత భయముకలుగుచువచ్చెను. రాత్రిభోజన మయినపిమ్మట నిద్రపోవుటకు మంచముచేరి పరుండునప్పటి కాచిన్నదాని యారాటము మరల ద్విగుణముగా నారంభమయినది. మఱచిపోదునన్నను మఱచిపో నియ్యక నిద్రపట్టనియ్యక యంతవఱకునుకునుకుపాట్లు పడుచున్న యంత రాత్మ యప్పుడు మేలుకొని చేసినదుష్కార్యమును జ్ఞప్తికి తెచ్చి బాధింప మొదలుపెట్టెను. అంతరాత్మ కన్నులకు కనఁబడక యతిసూక్ష్మముగా నున్నను, చెప్పెడుమాట పరుల కెవ్వరికిని వినఁబడక పోయినను, ఆశబ్దమా చిన్నదాని హృదయమున బిగ్గరగా నాటుకొని యెంతప్రయత్నముచేసి నను నిద్రపట్టక తెల్లవాఱినదాఁక మంచముమీఁదపడి పొరలుచు నిమిష మొకయుగముగా రాత్రిపుచ్చెను. పాప మారాత్రి మాణిక్యమునకుఁ గలిగిన సంతాపము దేవునికే తెలియును గాని యిట్టిదట్టిదని మనకు వివరింప శక్యమయినదికాదు.

అయిదవ ప్రకరణము.

—:o:—

మఱునాటి యుదయమున మంచుకురిసి మిక్కిలి చలిగానుండెను లక్ష్మీదేవమ్మగారు ప్రయాణమునకు కావలసిన సాధన సన్నాహములు చేయుచుండెను మాణిక్యముకూడ పినతండ్రిగారియింటికి పోవలెనన్నెడి యుత్సాహముచేత ముత్తవతల్లివెంట సందడిగా తిరుగుచుండెను. ఇంతలో చలిదిభోజనములకు వేళఅయినందున మనుమరాలికి కంచములో అన్నము వడ్డించి లక్ష్మీదేవమ్మగారు ,,రెండుమూడుగడియలలో భ్రమరాంబ యింటికివచ్చును. రాత్రిపడ్డమంచుచేత దానికి బండిలో పడిసెము

పట్టునేమో!" అని చెప్పెను భ్రమరాంబ రెండుగడియలలో వచ్చునన్న మాట వినఁగానే మాణిక్యము గుండెలలో రాయిపడినది. అప్పగారియం దెంతో ప్రేమగనుక మఱియొకప్పు డయినపక్షమున నెంతో సంతోషముతో నెదురుగాపోయియుండును; భ్రమరాంబ లేనందున తనతోనాడుకొనువారులేక ఖిన్నురాలుగా నుండియుండును. అయినను పాడుముత్యాలహారము మనస్సునకుతీఱనివ్యథ తెచ్చిపెట్టినది ఆముత్యాలపేరుసంగతి మాణిక్యమునకుతప్ప మరియెవ్వరికిని తెలియదు భ్రమరాంబవచ్చినతరువాత ముత్తెసరమునిమిత్త మెక్కడెక్కడ వెతకుదురో, భ్రమరాంబ యెంతఅల్లరిచేసి దానికొఱకేమేడ్చునో, కడపట నెవరిమీఁదపడునోయని మాణిక్యమునకు మనస్సులో దిగులుగానుండెను. భోజనముచేసి యీప్రకారముగా విచారించుచుండఁగా దడదడ బండియొకటివచ్చి వీథిగుమ్మములోనిలిచెను దానిలోనుండి భ్రమరాంబదిగివచ్చి పిలువఁగా నేముత్తవ పరుగెత్తుకొనిపోయి మనుమరాలిని కౌఁగిలించుకొనెను రాయి పెట్టెమొదలయినవిదింపి తీసికొనివచ్చిలోపల పెట్టను. బండివానికికూలియిచ్చి పంపివేయఁగానే భ్రమరాంబ సంతోషముతో ముత్తవ మొగము వంక చూచి "అమ్మమ్మ! మనము చిన్ననాయనగారియింటికి విజయనగర మెప్పుడు వెళ్ళుదుము? నేనుచూచినవానిలో నంతమంచియూరు లేదు" అని, మాణిక్యమునుచూచి "ఓసీ! చెల్లాయీ! నీవు సంతోషముగానున్నట్టు కనఁబడవు ఎందుచేత?" అని యడిగెను.

లక్ష్మీ—పూర్ణమ్మగారియింటి కాడుకోఁబోయిన నాటిరాత్రి నుండియు మాణిక్యముతిన్నగా లేదు కారణమేమో నాకు తెలియకున్నది.

భ్రమ — చెల్లాయీ! చిన్ననాయనగారియింటికి వెళ్ళఁబోవునప్పుడు నీవువిచారముగానుండఁగూడదు. అక్కడమనకెంత సంతోషముగానుండునో నీకు తెలియదు. నేను క్రిందటిసారి వెళ్ళినప్పుడు నాకు బహువినోదముగా నున్నది.

మాణి—అదియెట్టువంటిస్థలమో చెప్పు. అమ్మమ్మ యెప్పుడును చెప్పలేదు

లక్ష్మీ—దానికేమి తరువాత చెప్పవచ్చునుగాని, భ్రమరాంబా! నేను తీసికొనిపోవద్దని చెప్పుచుండఁగా ముత్యాలహార మెందుకుతీసికొని పోయినావు?

భ్రమ —నేను ముత్యాలహారము తీసికొనిపోయినానా! నేనెప్పు డయిన నీవు చెప్పినమాట మీఱి యట్లు చేయుదునా? ముత్యాల పేరు నీవు పెట్టుమన్న యలమారులోనే దిగపెట్టిపోయినాను.

లక్ష్మీ —మాణిక్యము చూచివచ్చి, అక్కడ లేదని చెప్పుచున్నదే.

భ్రమ —అక్కడనే తప్పకుండ నున్నది. నేను వెళ్ళి తీసికొనివచ్చి చూపెదను చూడు.

అని మహావేగముతో పరుగెత్తి మేడమీఁదికెక్కి, పెట్టితీసిచూచి కొంచెము సేపు క్రిందనుమీఁదను వెదకి మరలపరుగెత్తుకొనివచ్చి దీనముఖముతో, "అమ్మమ్మా' దాని నెవరుతీసినారు? నీ వేమిచేసినావు? నాచక్కని ముత్యాలహారము''' అని భ్రమరాంబ కన్నీళ్ళు విడువనారంభించెను

లక్ష్మీ—నేనేమీ చేయలేదు. ఇదియేమో మాయగా నున్నది. ముత్యాలహారముపోయినది' నిశ్చయముగాపోయినది' ఎవ్వరు నెఱుఁగ మనుచున్నారు.

భ్రమ - అమ్మమ్మా! నేను నిశ్చయముగా నీవిచ్చిన పెట్టెలో పెట్టి ముత్యాలపేరలమారులో పెట్టినాను. ఎవరో దానినితీసికొనియుండ వలెను. అదియెగసిపోలేదుగదా? — చెల్లాయీ' నీవుతీసిపారవేసినావా?

అనఁగానే మాణిక్యము మొగమున కత్తినాటువేసినను నెత్తురు లేక మాటలు తడఁబడ "నేనా? ఆగదిలోని కమ్మమ్మ నన్ను పోనియ్యని సంగతి నీవెఱుఁగవా?" అని యూరకుండెను

భ్రమ—నీవు తీసినావో లేదో నాకేసి చూచి నిజము చెప్పు.

అని కన్ను రెప్పచేసి చెల్లెలివంక చూడమొదలుపెట్టెను అప్పుడు తలమొదలుకొని పాదమువఱకును మాణిక్యముదేహ మంతయు కంప మెత్తఁగా మాట తెచ్చుకొని "నేనుతీయలేదు" అనితడఁబడుచుచెప్పెను.

లక్ష్మి—అదితీసియుండదు. హారము మాణిక్యమేమిచేసికొనును? అదిపోయినదని తెలియఁగానే పెద్దపెట్టున నేడ్చినది ఇదిదానిపనికాదు.

అయినను భ్రమరాంబమాత్ర మంతటితో తృప్తి పొందలేదు. కాని మాణిక్యము హారముజోలికి పోయినందుకు నిదర్శనము లేవియు లేవు. కాఁబట్టి మరల వెతకవలెనని నిశ్చయించి భోజనమయినతరువాత, అందఱును జేరి పెట్టెలన్నియుతీసియు, బుట్టలు క్రింద ద్రిమ్మరించియు, పరుపులక్రిందను గూళ్ళలోను గోడుగుబల్లలమీఁదను వెదకియు, విసిగి పోయిరి కాని హారముమాత్ర మగపడలేదు. పోయినట్టు తెలిసి వెదకుట మాణిక్యమునకు ప్రాణసంకటముగానుండెను అప్పుడంతరాత్మ మేలుకొని మరల హృదయములో "నీ వెంతహాని చేయుచున్నావో, అసత్య మాడుట వలన నెంతకష్టము కలుగనున్నదో, నీవుకనిపెట్టలేదు. ఇంతట నైనఁనీతప్పి దము నొప్పుకో. అమ్మమ్మతో హారమువిషయములో జరిగిన దంతయు చెప్పివేసి, ఆమె చేసినశిక్షకు సహించి యూరుకో" అని మాటిమాటికి మొఱపెట్ట నారంభించెను. అప్పుడుసయితము మాణిక్యము చేసిన నేర మొప్పుకోలేదు. దుర్మార్గములో ప్రవేశించి దానిలోసాగినడిచినకొలఁదిని దానినుండి మరలుట యెక్కువకష్టముగా నుండును. అప్పుడు ప్రాణము విసిగి వెదకుట చాలించి ముత్తవతల్లియు మనుమరాలును మరల చావడి లోనికి వచ్చిరి. ఆవఱకనుకొన్నట్టు వారి కాదినము సంతోషదినముగా నుండలేదు అవ్వగారు తనపెట్టె యెవ్వరోతీయుటయు దంతపుటంగుటము పగిలిపోవుటయు, తలఁచుకొని విచారపడుచుండెను భ్రమరాంబ తాను తిరిగి యింటికి వచ్చునప్పటికి తనముత్యాలహారము నెవ్వరో యెత్తు కొనిపోవుటయు, తానాహారము నొక్కసారితప్ప మఱియెప్పుడును మెడలో

వేసికొనకపోవుటయు తన కెవ్వరును మరల కొనిపెట్టరనియు, ఎంచి ఖేదపడఁ జొచ్చెను ఆముగ్గురిలో మాణిక్యము మనోవేదన యింతం తని చెప్పనలవి కానిది. క్రిందచూచుచు గడ్డముక్రింద చేయి పెట్టుకొని కూరుచుండి చింతించుచునప్పు డాచిన్నదాని గుండెలు పగిలిపోవునట్లు కనఁబడెను. లక్ష్మీదేవమ్మగారు తనయింట నెవ్వరో దొంగతనముచేసిబొంకుచున్నవా రున్నారని విచారపడుచు "నావెండిచుట్టును ముత్యాలహారమును తీసినదుర్మార్గులెవ్వరో నేనుచెప్పలేను అదొంగతనము చేసినవారిని భగవంతుఁడెఱిఁగి యున్నాఁడుగనుక, ఆయన శిక్షింపకమానఁడు" అని చెప్పనారంభించెను. ఆమాటలు చెప్పుచున్నంతవఱకును మాణిక్యము తలవంచుకొని నేలచూచుచు, చీఁకటి పడినతరువాత పోయి ముత్తవ తల్లితో నిజమంతయు చెప్పివేసెద ననుకొనెనుగాని మరల తెల్లవాఱిన తరువాత సర్వముమఱచిపోయి యూరికిపోయివచ్చినతరువాత చెప్పుదు నని యూరకుండెను.

ఆఱవ ప్రకరణము.

మఱునాటియుదయమున దంతధావనము చేసికొనుచుండఁగా రామి తలుపు తీసికొనివచ్చి "అమ్మా! ఇదిగో మీవెండిచుట్టు దొరకినది" అని లక్ష్మీదేవమ్మగారిచేతి కిచ్చెను

లక్ష్మీ —(సంతోషముతో)పోయిననావెండిచుట్టును చూడఁగానే నాకు ప్రాణములు లేచివచ్చినవి నీ కిది యెక్కడ దొరకినది?

రామి — మేడమెట్లవద్ద చావడి తుడుచుచుండఁగా దొరకినది. కిటికీవద్ద మీరు కూరుచుండు బల్లక్రింద పడియున్నది.

అప్పుడు లక్ష్మీదేవమ్మగారు రామివంక కన్నులెఱ్ఱచేసి చూచి నదిగాని రామిమాత్రము భయపడక నిజము చెప్పినందున దృఢముగా నిలుచుండెను.

లక్ష్మి— అన్నిసారులు మేము బల్ల తీసి చూచినప్పటికిని కనఁబడకపోవుట వింతగా నున్నది

రామి—(దృఢముగా) ఆసంగతి నాకేమియు తెలియదు. నే నిప్పుడు బల్లక్రింద చీపురుతో తుడుచుచుండఁగా చీపురుకు తగిలి యీవలికి వచ్చినది.

లక్ష్మి—చీపురుతోనీవలికివచ్చినదేమి? ఎవరో నాపెట్టెతీసినవారే యీచుట్టుతీసియుందురు లేకపోయినపక్షమున నాపెట్టెముట్టుకోవలసిన పనియేమివచ్చినది? నేటియుదయముదాఁకనీకుకనఁబడకపోవుట యేమో నాకువింతగానున్నది ముత్యాలహారముకూడతరువాతనీకేదొరకునేమో!

ఆదినములక్ష్మీదేవమ్మగారెవ్వరితోనుమాటాడకమనుమరాండ్రను ముద్దుసహితము పెట్టుకొనక చిరాకుగానుండెను ఆమె పరధ్యానముతోనుండి కూరలలో రెండుమారులుప్పువేసెను; గంజివార్చుచు, అన్నము సగము గంజిలో పడిపోయినను చూడకుండెను. భ్రమరాంబ ముత్తవ తల్లిని పలుకరించి ప్రయాణముమాట ప్రసంగింపఁగా సందర్భములేక యొకదానికొకటి యుత్తరము చెప్పఁజొచ్చెను. భోజనమయినతరువాత ఆమె మనుమరాండ్రనిద్దఱిని మఱియొకచోటికి పంపివేసి చేతిలోదారమును సూదియు పెట్టుకొని కుట్టక ముత్యాలహారముసంగతియు వెండిచుట్టుసంగతియు నాలోచించుచు నొంటిగా కూరుచుండెను. ఆమె యాలోచించినకొలఁదిని ముత్యాలపేరుపోవుటకును వెండిచుట్టు పోవుటకును సంబంధమున్నట్టును, రామితప్పమఱియెవ్వరును సందేహింపఁ దగినవారు లేనట్టును, కనఁబడెను ఇంతవఱకును రామినడతయందామెకేమియు లోపమగపడలేదు. రామిమీఁద ననుమానమేకాని యీవిషయములో సహితము నిశ్చయముగా రామియేతీసినదనుటకు స్పష్టమయినసాక్ష్యము లేదు. వెండిచుట్టు తనంతట ఎగిరిరాదుగనుక, ఎవ్వరునుతీయకపోయిన పక్షమున మఱియెట్లీవలికి వచ్చినదని యామె తలపోయుచుండెను.

ఈప్రకారముగా తలపోయు చుండఁగా రామి మరల తలుపులు తీసికొనివచ్చి చేతిలోనున్న యొక కాగితపుచుట్టను తన యజమానురాలి ముందు పెట్టి "నాకిప్పు డొక కాగితపుపొట్లము దొరకినది అందులో భ్రమ రాంబగారి హారములోని పూసలవంటి ముత్యములున్నవి" అనిచెప్పెను.

లక్ష్మి —(కాగితము విప్పుచు) భ్రమరాంబ హారమా! ఇవి నీకెక్కడనుండి వచ్చినవి?

రామి —(కొంచెమయిన ననుమానింపక గంభీరముగా) ఉతుకుట కయి మాణిక్యముగారి చొక్కాను నూతివద్దకు పట్టుకొనిపోఁగా జేబులో నుండి జాఱిపడినవి.

ఆమాటలు చెప్పునప్పటికామె చేతులు వడఁక మొదలు పెట్టికొన్ని ముత్యములు క్రిందపడెను. ఆమె కొంచెముదిటవు తెచ్చుకొని "ఏమీ! మాణిక్యముచొక్కా? ఏచొక్కా?" అనితొందరగా నడిగెను.

రామి —మీరుతుకుమన్న మాణిక్యముగారి తెల్లపువ్వులచొక్కా. ఉతుకుటకు దులుపఁగానే దానిలోనుండి యీచిన్నపొట్ల మూడిపడినది.

ఆమాటలు చెప్పినతోడనే లక్ష్మీదేవమ్మగారి మొగము కందగడ్డవలె నెఱ్ఱపడి, తరువాత క్రమక్రమముగా వర్ణముమాఱి తెల్లవడి పోయెను. అప్పుడామె "రామీ! నీవునిశ్చయముగా నిజమేచెప్పుచున్నావా? నేను దేనినయినను సహింతునుగాని యసత్య మెంతమాత్రమును సహింపను" అని చెప్పెను.

రామి —అమ్మా! నేను సత్యమునే చెప్పినాను. నేను సత్యము కాని దేదియుఁ జెప్పలేను. ఈచిన్న కాగితము—

లక్ష్మి —అవును! అవును! నీవు మరల చెప్పనక్కఱలేదు. ఇంతే కను ఈముత్యము లొకవేళ మనహారములోనివే కాకపోవచ్చును. అయినను మనహారములోనివిలాగుననే యీపూసలు కనఁబడుచున్నవి. అంతే కాక యివి యొకపేటలో సగమువఱకును వచ్చునట్లు కానఁబడుచున్నవి.

మాణిక్యము రాఁగానే దానినడిగి తెలిసికొనెదను రామీ! నీవిప్పుడుపో.

రామిని పంపివేసినతరువాత లక్ష్మీదేవమ్మగారొక్క-తెయుఁగూరు చుండి యాలోచించుచు "ఇది మాణిక్యము పనియయియుండదు నా ముద్దులమనుమరాలిటువంటిపని చేయునని నేనెప్పుడును నమ్మఁజాలను. ఒకటిరెండుమాఱులబద్ధములాడి కొంచెము మోసముచేసి నామనస్సునకు వెనుక సంవత్సరముక్రిందట కొంచెము నొప్పి కలుగఁజేయుటతప్ప, ఈనడుమనెప్పుడును అటువంటిపని యేదియు చేసియుండ లేదు కాదు, మాణిక్యముపనికాదు. నిజముగా మాణిక్యమే యీపని చేసియుండిన యెడల, నాహృదయము పగిలిపోదా?" అనుకొనుచుండెను. ఆమెమనుమరాలెంతనిర్దోషురాలని భావించుకొన్నను, మనుమరాలి నడిగి తెలిసికొనువఱకును ఆమెమనస్సు కుదుటఁబడియుండలేదు ఆమెచీమచిటుక్కు-మన్నను మనుమరాండ్రు వచ్చుచున్నారేమో యని వీధివంక చూచుచు తొందరపడుచుండఁగా, కొంతసేపటికి వారిమాట వినఁబడెను. భ్రమరాంబ పినతండ్రిగారియింటివద్దనున్న యుయ్యాలమంచములు, బొమ్మలపందిళ్ళు, ఆటదొడ్లు మొదలయినవానిని గుఱించి చెప్పుచుండెను మాణిక్యము ముత్యాలపేరుమాట మఱచిపోయి ప్రయాణము మాటలు వినుచు మిక్కి-లి యుల్లాసముగానుండెను. కాని మఱియొకనిమిషములో నాయుల్లాసమంతయు పోయెను. ఆచిన్నదిలోపలికివెళ్ళినతోడనే ముత్తవ తల్లి మనుమరాలిని పిలిచి "అమ్మాయీ! నీవీముత్యాలపొట్లముసంగతి యేమయిన నెఱుఁగుదువా?" అని యడిగెను. ఆకస్మికముగా నడుగఁగానే యులికిపడి తెల్లపోయి "అమ్మా! ఏముత్యాలు?" అనిభయముతో నడిగెను.

లక్ష్మి—అమ్మాయీ! భయపడకు. నాదగ్గరకురా, ఇవి భ్రమరాంబ ముత్యాలహారములోనివిలాగున్నవి. రామి నీచొక్కా-జేబులో కనఁబడినవని చెప్పుచున్నది.

మాణిక్యమప్పుడు తానెఱుఁగనని తప్పించుకొనుట కాలోచించు చుండఁగా లోపల నంతరాత్మ లేచి "నిజము చెప్పియొప్పుకో. లేనియెడల, ఈదోషము కేవల నిరపరాధులమీఁద పడును" అని బోధింప మొదలు పెట్టెను అంతటనైన మాణిక్యము సత్య మొప్పుకొనక "అమ్మా! ఏవీ! పూసలు చూడని" మ్మని యడిగెను.

లక్ష్మి—అవిగో పూసలు. అవి నిశ్చయముగా భ్రమరాంబహార ములోనివే. దాని కేమియు సందేహము లేదు. అవినీజేబులోనికెట్లువచ్చి నవో నాకిప్పుడు తెలియవలెను.

మాణి—"నాకు తెలియదు" అని సంశయింపక, ఒకయసత్యము వలన మఱియొకయసత్యమును పలుకవలసినదయి, అంతరాత్మయొక్క మాట నలక్ష్యముచేసి, చటాలున చెప్పివేసెను.

లక్ష్మి—ఆలాగయినపక్షమున నీజేబులో ఇవి నీవు పెట్టనేలేదు? ఆసంగతి నీకు తెలియనే తెలియదు? నీఅప్పగారి హార మెప్పుడును నీవు ముట్టుకోనేలేదు? కాదా?

లేదని మనుమరాలు చెప్పఁగానే ముత్తవ మాణిక్యమును చేరఁ దీసికొని "అమ్మాయీ! మాణిక్యమా! నీవే యీపనిచేసియుండిన పక్ష మున నేనిఁక ముందెప్పుడును సంతోషము పొందియుండకపోదును. నీవు నన్ను మోసముచేసినందుకు నాగుండెలు పగిలిపోవును నీవునిజముచెప్పుట కయికూడ భయపడుటకు నేనెప్పుడైన నీమీఁద నిష్కారణముగా కోప పడినానా?" అని కన్నులనుండి బొటబొట నీరుకాఱ బుజ్జగింపసాగెను. మాణిక్యమున కేమిచెప్పుటకును ఏమిచేయుటకును తోచలేదు ముత్తవ తల్లి తనమీఁద కనఁబఱచిన ప్రేమచేత మాణిక్యమునకు మఱింత వేదన కలిగెను. కాని యాచిన్నది తన్నడిగినప్పుడెల్లను తానావిషయ మేమియు నెఱుఁగనని పట్టుతో చెప్పుచురాఁగా ముత్తవతల్లి సంతోషించి, మనుమ రాలబద్ధమాడినయెడల తనకు ముత్యాలహారము పోయినప్పటికంటెను

వేయురెట్లు హెచ్చుదుఃఖము కలిగియుండునని చెప్పి యోడార్చెను.

నాటిమధ్యాహ్నము లక్ష్మీదేవమ్మగారు రామినితనగదిలోనికిఁబిలిచి బిగ్గరగా మాటాడ మొదలుపెట్టెను. ఆ కేకలు విని మాణిక్యముతనపేరు కూడ వినఁబడఁగా నేమో తెలిసికొందమని వచ్చి యీవల తలుపునకు సమీపమున నిలుచుండెను.

లక్ష్మీ — రామీ! వెండిచుట్టు తీసికొన్నను నేను సహించి యూర కుందును. నీవాదోషమును నిర్దోషురాలయిన మాణిక్యముమీఁద మోపు టకు ప్రయత్నించుటమాత్రము నేను సహింపలేను. అందువిషయమయి నిన్ను నేను క్షమింపఁజాలను.

రామి—అమ్మా! నేను ముత్యాలహారమునుగాని వెండిచుట్టును గాని తీయలేదు. నాదికానిది చిల్లిగవ్వయైనను నేనెప్పుడును ముట్టుకో లేదు. ఈసంగతి మాఅమ్మకు తెలియును. నాజీవితకాలములో నేనెప్పుడు నొక్కయసత్యమునైన పలికియెఱుఁగనిమాట కావలసినయెడలమాతల్లి నడిగి తెలిసికొండి.

లక్ష్మీ—ఈవఱకు లేకపోయినను నీవిప్పుడబద్ధమాడుచున్నావు. ప్రత్యక్షముగా లేదనుటకంటె చేసినతప్పిద మొందుచేత నొప్పుకోరాదు?

రామి—అమ్మా! నేను నిర్దోషురాలను. చేయనినేరమును నేనె ట్లొప్పుకోను?

లక్ష్మీ – ఎన్నిసారు లడిగినను మాణిక్యము తా నెఱుఁగనని చెప్పు చున్నప్పుడు ముత్యాలు దానిజేబులో దొరకినవనిచెప్పుటకు నీ వెట్లుసాహ సించుచున్నావు? ముత్యములు నడిచిపోయిచొక్కాజేబులో ప్రవేశించిన వనుకొన్నావా?

అని కేకవేసి కన్నులెఱ్ఱచేసి కోపపడఁగా రామి మాఱుమాట పలుకక మొగమునకు కొంగడ్డము పెట్టుకొని పెద్దపెట్టున నేడువ మొదలు పెట్టెను.

లక్ష్మి — ముత్యాలహార మేమిచేసినావో నీవిప్పటికిని చెప్పకున్నావు. ఇష్టమున్న యెడల నిన్నిప్పుడు నేను రాజభటుల కొప్పగించవచ్చును గాని నీవు చిన్నదానవుగనుక నీవిషయమయి నేను దయతలఁచుచున్నాను. నీవు దయచూపఁదగినదానవు కాకపోయినను నిన్ను పనిలోనుండిమాత్రము తీసివేసి యింతటితో విడిచిపెట్టుచున్నాను. ఈదినముననే నీవు మాయిల్లు విడిచి వెళ్ళిపో.

ఆమాటలనునప్పటికి మాణిక్యము దేహము కంపమెత్త నారంభించెను. ఇంతలో లోపలినుండి యెవ్వరో వచ్చుచున్నట్టు కాళ్ళచప్పుడు వినఁబడినందునమాణిక్యము పరుగెత్తుకొనిపోయి మంచముమీఁదపడెను. ఆచిన్నది యింతపని జరుగునని యెన్నఁడు ననుకోలేదు. తనసంగతిబయలు పడునేమోయని యిప్పుడు మునుపటికంటెనుభయ మెక్కువకాసాగెను; తాను చేసినతప్పిదమునకయి నిష్కారణముగా రామి శిక్షయనుభవింపవలసినగతి సంభవించినదిగదా యనియు లోపల వ్యథపడఁజొచ్చెను; రామితల్లి బీదదగుటయు, బీదదయినను ముతికిగుడ్డలుకట్టుకొనక సదా శుచిగా నుండుటయు, పండ్రెండేండ్ల వయస్సుగల రామితమ్ముఁడు కుంటివాఁడగుటవలన చంకకఱ్ఱలులేక నడవలేకుండుటయు, వాఁడు కుంటివాఁడయినను పిల్లలకు ముచ్చటయిన యాటవస్తువులను జేసియమ్మి యింటి అద్దె మొదలయినవానికి తల్లికి సహాయుఁడుగా నుండుటయు, తండ్రి భార్యను బిడ్డలను వదలివేసి దేశాంతరము లేచిపోవుటయు, అంతయు ఆచిన్నదానికి తెలియును. అందుచేత మాణిక్యము కన్నుల నీరుపెట్టుకొని „ రామి తప్పిదము చేయనప్పుడు శిక్షించుటచేత అమ్మమ్మ మిక్కిలినిర్దయురాలుగా కనఁబడుచున్నది. నేను విజయనగరము చిన్ననాయనగారి యింటికి పోయిరాఁగానే, అమ్మమ్మ నన్ను పదిదినములు గదిలోపెట్టి తాళమువేసి శిక్షించినను, నేను నిజమంతయు తప్పక చెప్పివేసెదను. అప్పుడు రామి మరలవచ్చి యెప్పటియట్ల సుఖముగానుండు

ను" అని తనలో తాను తలపోయుచుండెను. ఈలాగున ననుకొనుటవలన కొంతసేపు మనస్సునకూఱటగలుగఁగా, కన్నులుతుడుచుకొని మాణిక్య ము నెమ్మదిగా నుండెనుగాని, రాత్రి సమీపించినకొలఁదిని ఆచిన్నదాని మనస్సులో నేదోయాందోళనముపుట్టి దుఃఖమధికముకాసాగెను. తనకు చొక్కా తొడుగుటకును పనులుచేయుటకును పనికత్తె లెవ్వరును లేరు. ఇది యిట్లుండఁగా నింతలో భ్రమరాంబవచ్చి రామిని పరాభవపఱిచి పంపివేసిన విధమును, అది తాను చూచుచుండఁగా బిగ్గరగా నేడ్చుచు వెడలిపోయిన క్రమమును, వెళ్ళునప్పుడు తనతల్లిసంగతిచెప్పి యీసంగతి వినఁగానే తల్లిగుండెలు పగిలిపోవుననియు సిగ్గుచేత తా మెప్పుడును నలుగురిలో తలయెత్తుకొని తిరుగుటకు వలనులేదనియు చెప్పినధోరణిని, చెప్ప మొదలుపెట్టెను. ఆమాటలన్నియు మాణిక్యమున కన్నిశూలముల వలె హృదయమున నాటుకొని, ఆచిన్నది తనతల పరుపులో క్రుక్కుకొని కన్నుల నీరు విడువఁజొచ్చెను. కాని యిప్పటికిని తప్పిద మొప్పుకొనుటకు బుద్ధిపుట్టలేదు. ప్రయాణము మానలేకయు, అవ్వగారికోపమునకు భయపడియు, ఈవఱకే కార్యము బహుదూరము ముదిరినదిగనుకను, ఒకపట్టున నొప్పుకోలేక మాణిక్యము త్రొక్కుట పడుచుండెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

మాణిక్యము తెల్లవాఱి నిద్రలేచెనుగాని యాచిన్నదానిమనస్సు మాత్రమెప్పటియ ట్లుండినదికాదు. రామి యింట కనఁబడుచుండలేదు. అంతరాత్మ లోపలచేరి సదాపొడుచుచున్నందున, ప్రయాణప్రయత్నము వలనఁగాని మఱిదేనివలనఁగాని సంతోషము కలుగకుండెను. ఆచిన్నది బెలమొగముపడి యుత్సాహము లేనిదయి—"అయ్యో! ఒక్కరాత్రి యీపాడుపోర మేలవేసికొంటినా" — అని పరిపరివిధముల విచారింప సాగెను.

పాఠములొప్పగించుకొన్నతరువాత ముత్తవతల్లి మాణిక్యమును పిలిచి ,,అమ్మాయీ ! నేనును భ్రమరాంబయు నొకచోటికిఁ బోవుచున్నాము. నీవుకూడ మాతో వచ్చెదవా?" అని యడిగెను.

మాణి — మీతో నేనును వచ్చెదను. నాకు బహుసంతోషముగా నున్నది. మీ రెక్కడికి వెళ్ళుచున్నారు?

లక్ష్మీ — అమ్మాయీ! మేము రత్నసెట్టి దుకాణమువద్దకి పోవుచున్నాము మేముపోయెడుపని నీకునుసంతోషకరమైనదిగా నేయుండును.

రత్నసెట్టిపేరు చెప్పినతోడనే మాణిక్యముముఖము వివర్ణమయి యొక్కనిమిషములో ఆవఱకున్నయుత్సాహ మంతయు పోయెను.

లక్ష్మీ—రామి దుర్మార్గురాలయి యెత్తుకొనిపోయిన దని మీకు ముత్యాలహారము లేకుండఁ జేయుట నాకిష్టము లేదు. మన మిప్పుడు రత్నసెట్టియంగడికిపోయి యతనివద్ద నేమియున్నవో చూతము. ఇద్దఱికొక్కహారము వంతు తెగదుగనుక, మీయిద్దఱికిని చెఱియొకహారమును కొనిపెట్టవలెను కాఁబోలును! ఏమే? అమ్మాయీ!

మాణి—(గ్రుడ్లనీరుగ్రుక్కుకొనుచు గద్గదస్వరముతో) అమ్మమ్మా! అక్కఱలేదు నాకు హార మక్కఱలేదు. భ్రమరాంబకుమాత్ర మొకటి కొనిపెట్టు చాలును.

లక్ష్మీ — (చిన్నమనుమరాలిని ముద్దుపెట్టుకొని,)నీవుమంచిదానవు. అటువంటియన్యాయము నేనునీ కెప్పుడును చేయను నీకుకూడ తప్పక కొనిపెట్టెదను. రామి నూరకవదలివేసినందుకు నాకువిచారముగా నున్నది. మనము దానిని రాజభటుల కొప్పగించెదమని బెదరించినపక్షమునజడిసి నిమిషములో ముత్యాలహారము తెచ్చి మనది మన కిచ్చివేసియుండును. అసత్యము లాడువారికి శిక్ష కాకమానదు గనుక దాని కెప్పుడో శిక్ష కలుగును గాని కలుగకపోదు

ఆమాటవినఁగా నేమాణిక్యమునకు లోపలినుండిభయమునుదడ

కును ఘల్లుకొనివచ్చి దేహముకంపమెత్తసాగెను. అప్పుడుమనుమరాండ్ర నిద్దఱిని వెంటఁబెట్టుకొని లక్ష్మీదేవమ్మగారు రత్నసెట్టియంగడికి ప్రయాణ మాయెను. వారు నడఁచినకొలఁదిని మాణిక్యముగుండెలు తటతటకొట్టు కొన మొదలుపెట్టెను సరస్వతి యెక్కడ యెదురుపడునో, ఒకవేళ దుకాణములోనికి వచ్చునో, హారముసంగతియంతయు నెక్కడ బయల పడునో, అని ఆచిన్నదానిమనస్సు పిచపిచలాడు చుండెను. సరస్వతి యీడుపిల్ల యెవతెదూరమునుండికనఁబడినను వెనుకజంకిబెదరుచూపులు చూచుచుండెను. వారు దుకాణము చేరఁగానే మాణిక్యము ముత్యాల హార మక్కడ నున్నదేమోయని యరుగువంకఁ జూచెనుగాని యక్కడ హారముగాని పెట్టెలుగాని యేమియు లేకపోవుటవలన, కొంచెముగుండె కుదిరియుండెను. అది యెవ్వరో తీసికొనిపోయియుందురుగనుక నిర్భయ ముగానుండవచ్చునని కొంచెము సంతోషించి ధైర్యముతో కొట్టులో నడుగుపెట్టెను అక్కడ వస్తువులు కొనవచ్చినవారనేకులున్నను సరస్వతి మాత్రములేదు. అందుచేత మఱింత ధైర్యము వచ్చి మాణిక్యము తన చుట్టునున్న వస్తువులవంక స్వేచ్ఛగా ముచ్చటపడిచూచి చేర మాడుచు ముత్యాలహారమువచ్చునని సంతోషముగానుండెను

రత్నసెట్టి స్వయముగానేకంఠహారములన్నియుతీసిచూపమొదలు పెట్టెను. అవి మిక్కిలి యందమయినవిగనుక, ఒకదానికంటె నొకటి సొగసుగా కనఁబడి యెంతసేపుచూచినను చూడనే మనసగుచుండెను. ఈసమయములో రత్నసెట్టి చేతిసమీపముననలిగిపోయినకాగితపుపొట్లమొకటిమాణిక్యమునకంటికగపడెను. దానిమీఁదస్పష్టముగా „పూర్ణమ్మ” యను పేరు పెద్దక్షరములతో కనఁబడుచున్నందునదానిలోపలనేమున్న దో మాణిక్యమున కప్పుడే పొడకట్టెను. వెనుకటిదినమున ముత్యములు కొనుటకయి తానువచ్చినప్పుడు దురదృష్టవశముచేత పడిపోయిన ముత్యాలహార మిప్పుడు నలిగియుండియు తనమీఁద సాక్ష్యమిచ్చితన్ను

చితుకఁగొట్టినపగ సాధించుకొనుటకయి సిద్ధముగానున్నట్టు కనఁబడెను. దానిని చూచినతోడనే మాణిక్యమునకు కలిగిన భయమింతంతని చెప్ప శక్యము కాదు. చిరిగిపోయిన కాగితపు సందులోనుండి కొన్ని పూసలీవలికి కనఁబడుచుండెను. భ్రమరాంబయు లక్ష్మీదేవమ్మగారును సమీపముననే యున్నందున వారిలో నెవరికంటఁబడునో తనగుట్టెక్కడ బయలపడునో యని గుండెలు తటతట కొట్టుకొనసాగెను. అంతేకాక రత్నసెట్టికీహారము సంగతి తెలియునేమో, తనముత్తవతల్లికి చూపుటకొఱకే యక్కడనుంచి యున్నాఁడేమో, అనికూడ లోపలమఱింత భీతిగానుండెను. కంఠహారము లన్నియు చూచినతరువాత లక్ష్మీదేవమ్మగారు నాకు కావలసిన విటువంటివి గావు ముత్యాలహారములు కావలెనన్నప్పుడు రత్నసెట్టి 'యిటువంటిదా?' అని కాగితపు పొట్లమువైపునకు చేయి చాపఁగానే మాణిక్యము ప్రాణములు పీచుపీచుమనసాగెను. ఆతఁడావంక చేయిచాచిమఱియొకమూటతీసి ముత్యాలపేరులు చూపమొదలుపెట్టెను. మాణిక్య మెప్పుడీగదిలోనుండి లేచిపోదునాయని త్వొందరపడినకొలఁదిని బేరమాలస్యమయి యెప్పటి కిని కొట్టువిడిచిపెట్టి పోవుదారి కానఁబడనట్టుండెను. కొంతసేపటికాము ముత్యాలహారములు రెండును సులోచనములజోడును దంతపు అంగుట మునుకొని యీవలకువచ్చినమీఁదట మాణిక్యముగుండె కుదుటఁబడినోటి వెంబడిని మాటవచ్చి కొంచెము నవ్వుమొగమగపడెను లక్ష్మీదేవమ్మ గారును హారముకొని యిచ్చినందుకు సంతోషముగానున్న దనుకొని అమ్మాయీ! ఇది నీవు పోఁగొట్టుకొన్నయెడల మరల నెప్పుడును కొని పెట్టను. కాఁబట్టి దీనినిభద్రముగా నుంచుకొమ్ము" అని చెప్పెను. ఇంటికి పోఁగానే హారములను పదిలముగా పెట్టెలోవేసి తాళమువేయుమని భ్రమరాంబ చెప్పెను.

ఇల్లుచేరిన తరువాత ప్రయాణమునంగతి తలఁచుకొని మనుమ రాండ్రు సంతోషపడుచు గవ్వలాటకు మొదలుపెట్టిరి. అప్పుడు మాణి

ర్యము తనమనసులో సుఖముగా విజయనగరము పోవచ్చుననియు, నర స్వతి రొంపచేత బాధపడుచున్నదిగనుక తాముబయలుదేఱులోపల రా దనియు, అవ్వగారికిని తనమీఁద ననుమానము కలుగలేదనియు, భ్రమ రాంబకు పోయినహారము మరల వచ్చినదనియు, తలఁచుకొని యుల్లాస ముగానుండెను అంతరాత్మసహితము మునుపటివలె నంతగాబాధించు చుండలేదు. నిష్కారణముగా రామియొక్క జీవనమునకు భంగము కలిగినదిగదాయని కొంతవిచారముగానుండెనుగానిము త్తైవదీర్ఘ క్రోధము కలదికాదుగనుక తిరిగి వచ్చినతర్వాత మరల పిలిపించి పని యియ్య వచ్చునని మనస్సు సమాధాన పఱచుకొనుచుండెను ఇంతలో లక్ష్మీ దేవమ్మగారిబాల్యసఖియైన విశాలాక్షి యనునామెవచ్చికూరుచుండి తా నొక ముఖ్యమయిన పనిగలిగి మాటాడవచ్చితినని చెప్పి సంభాషింప మొ దలుపెట్టెను. ఈమెయే మొట్టమొదట రామివిషయమయి లక్ష్మీదేవమ్మ గారితో చెప్పి పనిచేయించినది ఇప్పుడామె రామినిగుఱించి మాటాడుట కొఱకే వచ్చినది.

విశా—నేను రామిని బాల్యమునుండియు నెఱుఁగుదును దాని కంటె యోగ్యురాలును సత్యసంధురాలును నాకు మఱియొకతె కనఁబడ లేదు. ఇందులో నేదో మీఁదే పొరపాటయియుండును

లక్ష్మీ—(కోపము తెచ్చుకొని) దానిని యోగ్యురా లనవలసినదే! అందుచేత నేకాఁబోలును నాపెట్టెతీసిదానిలో వెండిచుట్టపహరించిభరించు కోలేక భయముచేత మరలనిచ్చివేసినది.

విశా—రామితీసినట్టు నిదర్శనమేదియులేదు నీపెట్టె రామి తీయు చుండఁగా నెవ్వరైనఁ జూచినారా?

లక్ష్మీ—ఎవ్వరునుచూడలేదు. ఎవ్వరునునెఱుఁగకుండ నెట్లు తీయ వలెనో దానికి తెలియును ముత్యాలహారము తీసినప్పుడుకూడ నెవ్వరును చూడలేదు. అయినను ముత్యాలహారము రామి యేతీసినది. రామితియ్యక

పోయినయెడల మఱియెవ్వరు తీయుదురు?

విశా—(కొంచెముసే పాలోచించి) అయినను రామితీసినదని నేననుకోను రామి తానుతీయలేదని ప్రమాణముచేసి చెప్పుచున్నది. అది యసత్యముపలుకఁగా నేనెప్పుడును వినియుండలేదు. కొంచెము కాలములోనే సత్యముబయలపడి రామినిర్దోషురాలని నీవే తెలిసికొందువని నాకు నమ్మకమున్నది

లక్ష్మి—ఎవ్వరును తీయకుండ వస్తువులు తమంత నడిచిపోవు. నామనుమరాండ్రు తీసికొందురని నీవుచెప్పఁజాలవుకదా? భ్రమరాంబ గ్రామములోనే లేదు. మాణిక్యము తనదికానివస్తువు ముట్టుకోదని నేను రూఢిగా నమ్మెదను.

ఈమాటలనునప్పటికి మాణిక్యము చేతులు వడఁక మొదలుపెట్టి పందెమువేయుటకు చేతులాడకయుండెను.

విశా—నీమనుమరాండ్రు తీసినారని నేనెంతమాత్రమును చెప్పలేను తగినంత నిదర్శనములేనిదే రామిమీఁద దోషముమోపి దాని నపఖ్యాతిపాలుచేసి యావజ్జీవమును వేఱొకచోట జీవనము పుట్టకుండునట్లు పంపివేయుట క్రూరముగా నున్నదని నాయభిప్రాయము. దానికిప్పుడు పదియేనవ సంవత్సరము.

లక్ష్మి—దానివయస్సెంతయినను నాకువిచారములేదు అబద్ధములాడువారిని మాయింట నుంచుకొనుట నాకిష్టములేదు.

విశా—తల్లి గొప్పయాపదలోనుండి యొక్కపూట తిండికే జరగకుండనున్న యిటువంటి సమయములో పంపివేయుట నాకున్యాయముగా తోచదు.

లక్ష్మి—అది దానితప్పిదమేకాని నాదోషమేదియులేదు. రామితల్లిని నేనేకొందఱికొప్పగించినాను. బయలపోయి పనిచేసికొని బ్రతుకవచ్చును.

విశా—ఆ వియిప్పుడిల్లువిడిచి పోవల్లకాదు. ఆటవస్తువులుచేసి విక్రయించి గడించుచుండెను దానికొడుకు కుంటివెంకఁడు వ్యాధిగ్రస్తుఁడయి యున్నాఁడుగనుక వానినివిడిచి వెళ్ళనల్లకాదు. వాఁడు నెలదినములనుండి బొత్తిగామంచమెక్కినాఁడు ఇప్పటిస్థితినిబట్టివానికి రోగము కుదురునని నాకుతోఁచదు. పాపము! వాఁడు సంపాదించెడిది యింటిఅద్దె మొదలయినవానికి సరిపోవుచుండెను వాఁడు మిక్కిలి మంచివాఁడు; ఒక్క నిమిషమయినను వ్యర్థపుచ్చక యేదోయొక పనిచేయుచుండెడి వాఁడు.

భ్రమ—అనేకపర్యాయములు రామికూడ అదేప్రకారము చెప్పఁగా విన్నాను చెల్లాయీ! వాఁడు పగలెల్లను కూరుచుండి చిత్రమయిన ఆటబొమ్మలు చేయుచుండునుననియు, తల్లి బయలికివెళ్ళినప్పుడు చంక కఱ్ఱలతోనడిచి పనిచేయుచు ఇంటికి కావలికాచుచుండుననియు, తల్లితిరిగి వచ్చునప్పటికి పొయిమంటచేసి సమస్తము అమర్చువాఁడనియు, రామి చెప్పినమాటలు నీకు జ్ఞాపకము లేదా? ఆకుంటివానినిగుఱించి మన మేమేమో విన్నాము. అవి అన్నియు చెప్పఁగలవా?

మాణిక్యము నోటినుండి స్పష్టముగా పయికిరాకుండ నేవ్రో తడబాటుమాటలు కొన్నిచెప్పి అప్పగారిని మరల ఆటకు మరలింప ప్రయత్నించెను

భ్రమ—నీవు గడియగడియకు వారివంకచూచి చెవియొగ్గివారి మాటలువినుచు పరధ్యానముతో నుండుచున్నప్పుడు ఆడినప్రయోజనము లేదు నేను ఆకుంటివానిసంగతి వినవలెను-విశాలాక్షమ్మగారూ! వానిని గుఱించి మరికొంతచెప్పెదరా?

విశా—వానికి వ్యాధి ఆరంభమయినప్పుడు మొదటిదినము మంచముమీఁద మెల్లఁగా కూరుచుండి, ఆటవస్తువులు చేయుటకు తనపని ముట్లు తెచ్చియిమ్మని తల్లినడిగినాఁడు. తల్లి బీదదనియు తానుపనిచేయని యెడల జీవనము జరగదనియు వానికి చక్కఁగా తెలియును అయినను

వాఁడశక్తతవలన పనితిన్నగాచెయ్యలేక కొంచెముసేపు కట్టచెక్క తేపు చేసెదనని పనిముట్లు క్రిందపడవేసినాఁడు కాని ఆరెండవదినము వాఁడు పనిముట్లపేరే తలపెట్టలేదు. ఆపనిముట్లన్నియు నట్టింటపడి పొరలాడు చున్నవి. వానికిఁక ముందెప్పుడును పనిచేయక యే పోవచ్చును.

భ్రమ—(కన్నుల నీరు కార్చుచు) వాఁడు చచ్చిపోవునని మీరు శోచుచున్నారా?

విశా—నాకాలాగుననే తోఁచుచున్నది నాలుగుదినముల క్రిందటి వఱకును వానిదేహము స్వస్థపడి వాఁడు మరల పనిచేసికోవచ్చునని మా కందఱికిని ధైర్యముండెను. రామి యవమానము విన్నప్పటి నుండియు వానిగుండెలు పగిలిపోయి, బెంగపెట్టుకొని వాఁడతకంతకు కృశించు చున్నాఁడు వాఁడు బ్రతుకుదుర్ఘటమని వైద్యుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

"ఓమాణిక్యమా! ఇదియంతయు నీవుచేసిన దుర్మార్గము. రామి నిర్దోషురాలని నీవెఱుఁగుదువు. ముత్యాలహారము తీసినవారెవరో నీకు తెలియును. నిజమొప్పుకొని యింతటనైనను చేసిన నేరమేల చెప్పివేయ కున్నావు?" అని యంతరాత్మ లోపల పొడువనారంభించెను.

విశా—వానితల్లి తెలివితక్కువపనిచేసినది రామి సంగతి వాని తో చెప్పకూడదు. వాఁడు మిక్కిలి జబ్బుపడియున్నందున వానిమనస్సున కామాటలు గాలమువలె నాటుకొన్నవి. వానికంతటితో మతిపోయి రాత్రితెల్లవాఱువఱకు తెలివిలేక తప్పుమాటలాడ మొదలుపెట్టినాఁడు. వాఁడాయవస్థలో మంచముమీఁద లేచికూరుచుండి హారము తనకుతప్పక దొరకుననియు, రామి దానితీసికొనిపోయి మరల పెట్టెలో వేయఁగానే లక్ష్మీదేవమ్మగారికోపము పోవుననియు కేకలువేయుచు ముత్యాలహారము నిమిత్తము మంచమంతటను తడవ మొదలుపెట్టెను. పుల్లచికపుడకల వలె నున్న చేతులతో వాఁడు దిండ్లుమెల్లగా కదలించి వెదకఁబోయినప్పుడు నాకెంతో జాలివేసినది. అప్పుడు రామియు తల్లియు పట్టుకొని వానిని

మరల పరుండఁబెట్టిరికాని వాఁడు తెల్లవారినదాఁక కొంతసేపు తన్ను వెదకనిచ్చినయెడల హారము తెచ్చియిచ్చెదనని చెప్పుచు, మఱికొంతసేపు రాజభటులువచ్చినట్టును దొంగతనముచేసినందునకయి రామిని పట్టుకొని తీసికొనిపోవుచున్నట్టును భావించి రామి నిర్దోషురాలనియు దానిని తీసికొనిపోవలవనియు హారముదొరికినదనియు వడఁకుచు పలవరింపుచుండెను.

ఈమాటలు చెప్పినప్పుడు మాణిక్యముయొక్క యంతరాత్మ యింతింతనరాని బాధ పెట్ట మొదలుపెట్టినందున మాణిక్యము మొగమున కొంగడ్డముపెట్టుకొని యేడువనారంభించెను. నామూలముగా నిరుపరాధియయిన కుంటివాఁడు చావుబ్రతుకులమీఁద నుండఁగా నేనెట్లుబంధువులయింటికిపోయి సుఖముగా నుండఁగలను? నేను నిజ మిప్పు డమ్మమ్మకు చెప్పివేసెదను." అని నేలవంక చూచి "నేనేమిచెప్పను? ఏ ప్రకారముగా మొదలుపెట్టను?" అని విచారించి ముత్తవతల్లివంక తిరిగి మెల్లఁగా మాటతెచ్చికొని "అమ్మమ్మా !" అనెను. ఇంతసేపును విచారముగా నుండి యామె యేమో ఆలోచించుచున్నందున మనుమరాలి హీనస్వర మామెకు వినఁబడలేదు. అప్పుడు మాణిక్యము గొంతు సవరించుకొని "అమ్మమ్మా !" అని మరల ననఁబోయెనుగాని మాటరాక మునుపటి కంఠమును స్వరము గొంతుకలో వడఁగిపోఁగా విశాలాక్షమ్మ వెళ్ళినతరువాత చెప్పవచ్చునని యూరకుండెను.

విశాలాక్షమ్మ వెంటనే వెడలిపోయినది. కాని మాణిక్యము మాత్రము ముత్తవతో నిజము చెప్పలేదు. చెప్పినయెడల ముత్తవతల్లి కెంత కోపమువచ్చునో యేమిచేయునో యని యొకభీతికలిగెను. అదిగాక ప్రయాణమునిమిత్తము బండికుదిర్చిసిద్ధముగా నుంచియున్నారు. కాఁబట్టి యిప్పుడు చెప్పివేసినయెడల ప్రయాణమునకు భంగమువచ్చునుగనుక మరలరాఁగానే చెప్పివేయవచ్చునని మాణిక్యమంతలఁచుకొనెను. కాని యాచిన్నదాని మనోవేదన యింతంతని వర్ణింపతరముకాదు. అంత

యవమానముపొంది పేరుచెడిపోయి తిండికిలేక తమ్ముఁడుచావు బ్రతుకుల మీఁదనున్న రామిమనస్సుకూడ నింతకంటెసుఖముగా నుండెను. అంత రాత్రి బిగ్గరగా నిందించుచున్నట్లు వినఁబడుచున్నందున, ఆమాటలు మత్తవతల్లికెక్కడవినఁబడునో యని మాణిక్యమువడఁకఁజొచ్చెను అందు చేత దూరముగా పోయి యేమియు తోచక యీసంగతి మఱచిపోవలె నని పుస్తకమువిప్పెనుగాని పుస్తకమునం దక్షరములు కనఁబడక కుంటి వానిరూపము మనస్సునకు పొడకట్టి వానిమంచమువద్ద తల్లికూర్చున్నట్టు ను, రామి యేడ్చుచున్నట్టును, కన్నులముందర కనఁబడెను. ఆచిన్నది యెక్కడకుపోయినను అంతరాత్మ వెంబడించి ,,రామి నిర్దోషురాలు. నీవే దుర్మార్గురాలవు'' అని చెవిలో పోరుచుండెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

మధ్యాహ్నము నిద్రనుండి భ్రమరాంబ యులికిపడి లేచి ,,ఓసీ చెల్లాయీ! వేగిరములే మనమాలస్యమగుదుమేమో!'' అని మాణిక్య మును లేపెను.

మాణి — (కన్నులునలుపుకొనుచు) రామి యింకను పిలుచుకొని పోవుటకు మనవద్దకురాలేదు మనమాలస్యముకాము

భ్రమ — రామి యెక్కడనుండివచ్చును? నీవు పలవరించుచున్నా వేమో• నాకంఠహారము దొంగిలించినందుకు అమ్మమ్మ రామిని పనిలో నుండి తీసివేసి సాగనంపుటయు, దానివిషయమయివచ్చి యింతసేపును విశాలాక్షమ్మగారు మాటాడిపోవుటయు నీవు మఱచిపోయినావా యేమి?

మాణి — అవునవును. నీవు నన్ను నిద్రలో చటాలున లేపినందున పరాకుమాటలు వచ్చినవి

భ్రమ — నేనుమాత్రము హారము రామితీసికొన్నదనుకోను. అది

యేమూలనో మనము వెతుకనిచోట పడియుండి యెప్పుడో దొరకును.

మాణిక్యమామాటలకేమియుప్రత్యుత్తరముచెప్పకముత్తవవద్దికి వెళ్ళిపోయెను. అమెయు ప్రయాణముందడిలోనుండి వస్తువులను చక్కం బెట్టుచు మనుమరాలిని చూచి త్వరగా "అమ్మా! మీరిద్దఱును వేగిరమన్నముతిని సిద్ధముగానుండుండి కొంచెము సేపటికెల్లనుబండివచ్చును" అనిచెప్పెను. వారిరువురును చెప్పినప్రకారము నిమిషములో భోజనముచేసివచ్చి ప్రయాణమునకు సిద్ధపడి, బండినిమిత్తము తుణమొక యామముగానెదురుచూచుచుండిరి. వీధిలో నేమిచప్పుడయినను బండియేమో యని పరుగెత్తుకొనిపోయి చూచివచ్చుచుండిరి. ఈప్రకార ముండఁగా వీధిలోనుండి యెవ్వరోలోపలికి వచ్చుచున్నట్టు కిఱ్ఱుచెప్పులచప్పుడు వినఁబడి మాణిక్యము పరుగెత్తుకొనిపోయి కిటికీలోనుండి తొంగిచూచి భయపడినదానివలె చటాలున వెనుకకువచ్చెను.

లక్ష్మి—అమ్మాయీ! లోపలికి వచ్చుచున్నవా రెవరు?

మాణి—రత్నసెట్టి.

లక్ష్మి—అతని కిప్పుడు మనతో నేమిపని వచ్చినది? హారములవెల నేనప్పుడే యిచ్చివేసినానే!

అనుచుండఁగానే రత్నసెట్టివచ్చి యెదురనిలువఁబడెను. అతఁడా పగిలిపోయిన ముత్యాలహారము నిచ్చివేయుటకయి తీసికొనివచ్చెను. "పూర్ణమ్మ" యను పేరు స్పష్టముగా కనఁబడుచున్న పొట్లమతనిచేతిలో కనఁబడఁగానే మాణిక్యము తొందరపుట్టి మాటరాక వడఁక మొదలుపెట్టెను.

రత్న—లక్ష్మీదేవమ్మగారూ! ఈముత్యాలహారము మీదికాఁబోలును. ఈహారమును మాకొట్టుముందర పాఱవేసికొన్నది మాణిక్యమని నాకు నేఁటియుదయమువఱకును తెలిసినదికాదు.

లక్ష్మి—ఏమిహారము?

రత్న — (పగిలిపోయిన ముత్యాలహారము పొట్లములోనుండితీసి పయికెత్తిచూపి) ఇదిగో! ఈహారము. తాను పెట్టె తీసికొని వచ్చునప్పుడు మాణిక్యము తనమీఁదపడినదనియు, పెట్టెనుక్రిందపెట్టి మరల నెత్తినప్పుడు దానిక్రింద ఈముత్యాలపేరు కానఁబడినదనియు, మాకొట్టులోని మనుష్యుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

లక్ష్మి — దానికిని దీనికిని ఏమిసంబంధమున్నది? మాణిక్యము మీ మనుష్యునిమీఁదపడియుండవచ్చును. అందుచేత హారము మాణిక్యము పడవేసినట్టు ఏమి నిదర్శనము?

రత్న — పూర్ణమ్మగారు చెప్పకుండినయెడల నే నిది మాణిక్యముదని యెఱుఁగకయేపోదును. ఈకాగితముమీఁద ఆమెపే రున్నందున నే నిది మొట్టమొదట పూర్ణమ్మగారియింటికి తీసికొనిపోయినాను. ఆమె ఇది మీవద్దకు తీసికొనిపోయి యిమ్మనిచెప్పి, ఇది మాణిక్యముదని రెండు మాఁడుసారులు చెప్పినది.

లక్ష్మి — భ్రమరాంబదని నీయభిప్రాయము కాఁబోలును!

రత్న — పూర్ణమ్మ మాణిక్యముదని నిశ్చయముగా చెప్పినది. ఆమెది పొరపాటయి యుండవచ్చును. మాసరకుల పెట్టెలను సవరించునప్పుడు మాణిక్యము కిటికీలోనుండి తొంగిచూచుచుండఁగా నేను స్పష్టముగా చూచినాను ఆసమయమునందే యొకవేళ ముత్యాలపేరు పాఱవేసికొని యుండవచ్చును.

లక్ష్మి — మాణిక్యము మీకిటికీలోనుండి తొంగిచూచి యుండవచ్చును అంతమాత్రముచేత మాణిక్యమే హారముపడవేసినట్లు నీవెట్లు చెప్పఁగలవు?

రత్న — నేను కొట్టుతీసివచ్చినాను. మీతో వాదమాడుటకు నాకు తీఱదు. మీహారమని తెలిసి తీసికొనివచ్చియిచ్చినాను నేను పోవలెను.

అని హారమామె చేతిలోపడవేసి తనదారినిపోయెను మాణిక్య మును పీడవిఱుగడయైనది గదాయని సంతోషించి ప్రయాణమునకయి మరలబండిసంగతి యాలోచింపమొదలుపెట్టెను. లక్ష్మీదేవమ్మహారమును చేతఁబట్టుకొని దిగ్భ్రమనొంది మరలమరల చూచుచు, విజయనగరము వెళ్ళివచ్చినతరువాత దీనివిషయమయివిమర్శించెదననిదానిని బల్లమీఁద పడవేసెను. ఇంతలో సరస్వతివచ్చి మాణిక్యముచేయిపట్టుకొని ,,ఓసీ! నాతో చెప్పకయే యూరికి పోవలెననుకొన్నావా? నేను రొంపచేత బాధపడుచుండియు మీరూరికివెళ్ళుచున్నారనివిని చూచిపోవచ్చినాను." అని పలుకరించెను. సరస్వతిమొగము చూడఁగానే మాణిక్యమునకు లోపలినుండి భయము పుట్టుకొనివచ్చి శరీరమంతయు చెమటపట్ట నారం భించెను. వీలయినయెడల మాణిక్యము హారమును బల్లమీఁదనుండి వెంటనే తీసివేసియుండునుగాని ముత్తవతల్లి యింకను దానిమీఁదనే దృష్టియుంచి మరలమరల చేతితో పట్టుకొని చూచుచు వింతపడుచున్నం దున దానిని తీసి దాఁచుట కవకాశము చిక్కలేదు.

మాణి—సరస్వతీ! నీపడిసె మెట్లున్నది?

సర—కొంచెము నిమ్మళముగా నున్నది. అందుచేతనే మాఅమ్మ నిన్నొకసారి పోయి చూచిరమ్మని సెలవిచ్చినది. (అనిబల్ల వంక చూచి) ఓసీ! నీవీముత్యాలహారముతో మరల నేమిపని చేసినావు? మాయింటి వద్ద నిది యీప్రకారముగా చితికిపోలేదే!

భ్రమ—సరస్వతీ! మీయింటివద్దనా? నాముత్యాలహారము మీయింటి కెందుకు పోయినది?

సర—ఇది నీదా? ఆసంగతి నాకు తెలియలేదు. ఇది నేను మాణి క్యముదనుకొన్నాను. ఇటువంటిదే యొకటి మాయింట రాత్రి యాఁడు కొన్నప్పుడు మాణిక్యము వేసికొనివచ్చినది.

భ్రమ — నీవు పరాకు పడినావు. ఆవఱకు మాణిక్యమునకు ముత్యాలహారము లేదు. అమ్మమ్మ నిన్ననే కొనియిచ్చినది. అవునుకాదా? చెల్లాయీ!

మాణిక్యము దానికేమియు మాఱుమాట చెప్పక తెల్లపోయి, అపరాధమే రూపముతాల్చినట్టు నిశ్చేష్టురాలయి యుండెను.

సర — ఆదినము మాణిక్యము తప్పక హారము వేసికొనివచ్చినది. అమ్మకూడ నిశ్చయముగా చూచినది. మాణిక్యమది తనకమ్మమ్మ యిచ్చిన దని చెప్పినది — ఓసీ! నీవాలాగున మాతో చెప్పలేదా?

మాణిక్యమునోటినుండి మాటయేమియు రాలేదు. ఈసంభాషణ మొదటినుండియు శ్రద్ధతో వినుచున్న లక్ష్మీదేవమ్మగారు కుర్చీకిఁ జేరగిలఁ బడి వడఁక మొదలు పెట్టెను.

సర —(లక్ష్మీదేవమ్మగారివంక తిరిగి) అవ్వా! హారము తెగిపోవుట మాణిక్యము తప్పిదముగాదు ఆటలో నరసింహము చేతఁబట్టుకొని లాగి నాఁడు అందుచేత దారములు తెగి పూసలు క్రిందపడిపోయినవి. మఱు నాఁడు నాకుదొరకినపూసలన్నియు నేరి కాగితపుపొట్లములోకట్టి మాణిక్యమునకు తీసికొనివచ్చి యిచ్చినాను — ఓసీ! నేను తెచ్చినీకియ్యలేదా?

మాణిక్యమిప్పుడునుమాఱుమాట చెప్పలేదు. మాణిక్యముయొక్క దొంగతనమంతయు బయలఁబడినది. తనతప్పిదమును దాఁచుటకయి యాడినయబద్ధములన్నియు వ్యర్థములయిపోయినవి. ఒక్క బొంకువలనను ప్రయోజనము కలుగలేదు ఇంతస్పష్టముగా తెలిసినతరువాత నేర మిప్పుడొప్పుకొనుటవలనను కార్యమగపడలేదు. అంతరాత్మ చెప్పినట్టే యిప్పుడు నిజముగా జరిగినది. ఆబాలికమనస్సున కిప్పుడవమానమును శిక్షయుతప్ప మఱియేదియు కనఁబడుచుండలేదు.

సర — అవ్వా! నేను పూసలు తీసికొని వచ్చినప్పుడు భోజనము చేసి నీవప్పుడే కొంచెము కునుకుచున్నావు నీకు నిద్రాభంగ మగునని

మాణిక్యము నన్ను బిగ్గరగా మాటాడనియ్య లేదు. ఆపూసలు మాత్రము తీసికొని రేబులో వేసికొన్నది. ఈహారము రెండవపర్యాయము పగిలి పోయినదని నాకప్పుడు తెలియలేదు — ఓసీ! ఇది మరల నెందుచేత చిటికిపోయిన దే?

ఈమాటలనుచుండఁగా వీధిలోనుండి వంటచేసెడుబోనకత్తెవచ్చి "అమ్మా! బండివచ్చినది! వేగిరమురమ్మని బండివాఁడు తొందర పెట్టుచున్నాఁడు" అని చెప్పెను ఆమాట వినిపించుకొనక యామెయూరకుండెను. ఆమాటలే వంటలక్క మరల చెప్పఁగా లక్ష్మీదేవమ్మగారు మెల్లఁగా కుర్చీ మీఁదినుండి లేచి "మేము విజయనగరమునకిప్పుడు వెళ్ళము. ప్రయాణము మానుకొన్నాము. బండియక్కఱ లేదు పొమ్మని చెప్పు. నీవు పెట్టెలు తీసికొనివచ్చి లోపల పెట్టు" అని చెప్పి మాణిక్యమువంకతిరిగి "ఓసీ! నీవు నాకొంతుకకోసినావు" అని కన్నులనీరు తెచ్చుకొని పసిబిడ్డవలె నేడువ నారంభించెను. ఆయేడుపు వినుటకంటె మాణిక్యమునకు చావయినను మేలుగా తోఁచెను. బండిగుమ్మమువద్దకు సిద్ధముగా వచ్చినప్పుడుప్రయాణము మాని తిరిగి పంపివేయుటకూడ వ్యసనకరముగా నే యుండెనుగాని ప్రేమగల ముత్తవతల్లికి తనమోసమువలనఁ గలిగిన మనోవ్యథ కంటెను అవ్యసనమేమియు కనఁబడక ముత్తవతల్లి విషయమయి గొప్పదుఃఖము కలిగెను.

మాణి — (ఏడ్చుచు) అమ్మమ్మా! నన్ను క్షమించుము. ఆయొక్క రాత్రిమాత్రము వేసికొని మరల నెప్పటిచోట పెట్టవలెనని హారముతీసినాను. అది నాదురదృష్టముచేత తెగిపోయి కొన్నిపూసలుపోయినందున ముత్యములు కొనవలెనని రత్నపెట్టెకొట్టువద్దకు వెళ్ళినాను. అప్పుడు కొట్టువాఁడు నామీఁదపడ్డందున హారముజారి పెట్టెక్రిందపడి నలిగిపోయినది. తప్పుచేసినందుకు నాకు తగినశిక్ష అయినది. అని పెద్దపెట్టున నేడ్చెను.

లక్ష్మి — నీకింకను శిక్ష కావలెను నీవెంతకయినను తగినదానవే. నేనిప్పుడు మాటలాడలేను. నాదేహము కంపమెత్తుచున్నది. నీవు నా కన్నులయెదుటనుండి లేచిపో.

మాణిక్యమేమియు బదులుచెప్పక కన్నులమీఁద గుడ్డవేసికొని మెల్లఁగా దొడ్డిలోనికిపోయెను. ఎటుచూచినను విచారమే కలుగ నారంభించెను. ప్రయాణమునకయి యీవల పెట్టిన పెట్టె లీవలనేయున్నవి. ఆచిన్నదాని మనోవ్యథ యాచిన్నదానికే తెలియవలెను. ఇంతవఱకును బొంకిన బొంకులయొక్కయు చేసిన మోసముయొక్కయు ఫలమనుభవింపవలసిన సమయ మిప్పుడు వచ్చినది

తొంబ్బిదవ ప్రకరణము.

తరువాత మాణిక్యము పడకగదిలోనికిపోయి మంచముమీఁద చేరి దుప్పటి మొగమున కడ్డముపెట్టుకొని బిగ్గరగా నేడువ మొదలుపెట్టెను. ఆశాభంగ మయినందునకును తనసంగతి బయలబడినందునకును మితిమీఱిన దుఃఖముకలిగి, ఆచిన్నది యలసటవచ్చి యేడువలేనంత వఱకును వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచుండెను ఇంతలో భ్రమరాంబ కన్నులు తుడుచుకొనుచు దీనముఖముతో లోపలికివచ్చెను. ఆవఱకేడ్చియున్నందున భ్రమరాంబకుకూడ కనుపొట్ట లుబ్బియుండెను అప్పుడాచిన్నది గద్గదస్వరముతో "చెల్లాయీ" అనిపిలిచి "నిన్నొంటిగా అమ్మమ్మ తనగదిలోనికి రమ్మని చెప్పమన్నది. అయ్యో! నీవొంటిగాపోయి యెట్లుసహింపఁగలుగుదువు? నీవింత దుర్మార్గురాలవగుదువని నేనెన్నఁడునుతలంచి యుండలేదు" అని కన్నులనీరు పెట్టుకొనెను

మాణి — (ఏడ్చుచు) "నేను దుర్మార్గము చేయవలెననుకోలేదు. ముత్యాలహారమును పెరిగిపోయినందున దానిని దాఁచుటకయి తొలుతబొంకు

ద్ధమును పలుకవలసినదానవయినాను. అమ్మమ్మ నన్నింక క్షమించదు మనమెవరమును విజయనగరము వెళ్ళము కాఁబోలు” అని మొగము నకు కొంగడ్డము పెట్టుకొనెను.

భ్రమ—“బండి యింటికి వచ్చినతరువాత ప్రయాణము మాను కొనుట వ్యసనకరముగానున్నది. కాని నేనందునిమిత్తమేడువలేదు. అమ్మమ్మనిమిత్తమయి యేడ్చుచున్నాను”అని యావల చెప్పలేకపోయెను.

మాణి—అమ్మమ్మకేమి?

భ్రమ—(ఏడ్చుచు) అమ్మమ్మ యెంతో ఖేదపడుచున్నది. నీవిన్ని సారులు మోసముచేసి యిన్నికల్లలుపలికినందుకామె తనగుండెలుపగలి పోయినవనిచెప్పి, 'ఇఁక నే నీముత్యాలహారమును చూడలేను. నాయెదుటనుండి తీసికొనిపొమ్మ'ని వంటలక్క కాజ్ఞాపించెను. చెల్లాయీ! నీవు మొదటనే నిజముచెప్పివేసినయెడల, ఈమనోవ్యధ లేకుండమనమందఱము నెంతసుఖముగా నుండియుందుము!

ఈమాటలుచెప్పినప్పుడు మాణిక్యమెంతో సిగ్గుపడి భ్రమరాంబ చెప్పినది సత్యమేయనియు, తనదోషమువలననే యీకుటుంబ సంతాప మంతయు కలిగెననియు, తానుముత్తవతల్లిని మోసముచేసి యీప్రకా రముగా బొంకకపోయినపక్షమున ఇప్పటివ్యాకులపాటునకు కారణమే లేకపోయియుండుననియు, తలఁచెను ఎంతోసుఖ మనుభవింపవలెనని యెదురుచూచుచున్నదినమే యిప్పుడు దుఃఖప్రదముగా నయినది బండి యెక్కిపోవుచు నవ్వుచుత్రుళ్ళుచు సంతోషముతో మాటాడుచుండుటకు మాఱుగా మూలకూరుచుండి యొకరిమొగము లొకరుచూచుకొనుటకు సిగ్గుపడుచు నొంటిగా దుఃఖపడవలసిన దుర్గతి సంప్రాప్తమయినది. ఇప్పుడెందుకు హారమును తీసితినాయని చింతిల్లిన కార్యము లేదు. మొట్ట మొదట హారమును పెట్టెలోనుండి తీయకయే యుండవలసినది. ఒకవేళ

తీసినను హారము తెగినప్పుడయిన వచ్చి ముత్తవతల్లితో చెప్పివేసియుం డినయెడల కొంచెముకూకలువేసి హారము బాగుచేయించి యుండును గాని యంతకంటె హానికలుగకుండును. అప్పుడుకాకపోయిన హారము బొత్తిగా నలిగిపోయినప్పుడు చెప్పివేసినను మేలుగనుండును. అటుతరు వాత ముత్తవతల్లి పెట్టె తెమ్మన్నప్పుడు చెప్పినను విశేషనష్టముకలుగక పోవును. కట్టకడపట రామిని పంపివేసినప్పుడు నిజముచెప్పినను నిష్కా రణముగా రామిజీవనమునకు భంగముకలుగుటయు కుంటివానికి ప్రాణో పద్రవము వచ్చుటయు తప్పిపోయియుండును. ఆవల విశాలాక్షమ్మగారు వచ్చినప్పుడుగాని మఱియెప్పుడయిననుగాని చేసినతప్పిద మొప్పకొన్న యెడల ముత్తవతల్లి మనస్సునకంత యాయాసము కలుగకపోయియుం డును. నిజము పరులవలన బయలపడుటకంటె ముందుగా మనుమరాలి నోటనే తెలిసినపక్షమున ముసలామెకు కొంతయూరటకలుగును. అట్లే దియు చేయలేదు అంతరాత్మ యెన్నివిధముల పోరుచున్నను దాని వాక్యము పేక్షచేసిన పాపఫలమిప్పు డనుభవింపవలసినగతి సంభవమయి నది ఒక్కయసత్యమువలన నెందఱికెన్నివిధముల మనోవేదన కలిగినదో చూడుఁడు వారువెళ్ళకపోవుటవలన విజయనగరములోనున్న నృసింహా రావుగారికికూడ ఆశాభంగము కలిగినది

ఇంతలో వంటలక్క వచ్చి "అమ్మమ్మగారి సెలవయినది" అని మాణిక్యమును పిలువఁగా, ఆచిన్నది తానుచేసినయపరాధమునకు సిగ్గు పడుచు మెల్లఁగాపోయి ప్రేమాస్పదురాలయిన ముత్తవయొక్క మొగము వంకనైనను చూడఁజాలక తలవంచుకొని యొకమూల దూరముగా నొదగి నిలుచుండెను.

లక్ష్మి—ఓసీ! నావత్తులపెట్టె యెవరుతీసినారో, అంగుటమెట్లు పగిలినదో తెలిసికోవలెనని నిన్ను పిలిపించినాను. ఇప్పుడు జరిగినదాని

వలన నీవొక్కతెవే యీసంగతి యెఱుఁగుదువని నాకు నిశ్చయముగా తెలియును

అంతవఱకు వచ్చినతరువాత దాఁచినకార్యము లేదుగనుక తాను సూదినిమిత్తమయి వత్తులపెట్టెను తీయుటయు, తొందరగా మూఁత వేయఁబోయినప్పుడులోపలవస్తువులుపట్టకపోవుటయు అంగుటము పగిలిపోవుటయు, ఎవరయిన చూచిపోదురేమోయని తాను భయముతో మేడమీఁదికి పరుగెత్తుటయు, అంతయు మాణిక్యము గద్గదస్వరముతో చెప్పివేసెను

లక్ష్మి — నీవుచేసిన యీకార్యమంతయు చూచినవారొకరున్నారు. అని గంభీరముగా పలుకఁగా మాణిక్యము తొట్రుపడి, రామి తప్ప మఱియెవ్వరును క్రిందలేరనియు, రామియే చూచియుండినపక్షమున నిజమప్పుడే చెప్పివేసియుండుననియు తలఁచియున్నందున తెల్లఁబోయి "ఆ చూచినవారెవరు?" అని మెల్లగా నడిగెను.

లక్ష్మి—(గాంభీర్యముతో) భగవంతుఁడు నీవు నన్ను సులభముగా మోసము చేయవచ్చునుగాని, ఆయనను మోసపుచ్చుట నీకుశక్యము కాదు. ముత్యాలహారము తీసినప్పుడు మొట్టమొదట నీవీసంగతి యెందుకు తలఁచుకొలేదు నీవుచేయుపనిని పయిని భగవంతుఁడు చూచుచున్నాఁడనియు, నీవు త్తవతల్లివిషయమునను అప్పగారివిషయమునను చేసినయపరాధములకంటె భగవంతుని విషయమున గొప్ప యపరాధముచేసి పాపమెుడికట్టుకొనుచున్నాననియు నీవప్పుడెందుకు మఱచిపోయినావు? నీవు పాతకములలో నెల్లను ఘోరపాతకమయిన యసత్యమునకొడిగట్టి మోసము చేసినావు. ఒకపాపకార్యమునకు సాహసించినవారు మఱియొక పాపకార్యమునకు వెనుకతీయరు. కాఁబట్టి యదే ప్రకారముగా నీవును ఒకదోషమును కప్పిపుచ్చుటకయి మఱియొకదోషమును చేసిపాతకురాల

వయినావు. ముత్యాలపేరు తెగిపోయినప్పుడు దానిని మఱుఁగుపఱుచుట
కయి యొకటివెరక నొకటిగా పెక్కుకల్లలుపలికి, నీవెంతహానిచేసినావో
యెఱుఁగకున్నావు. అసత్యమాడి నీవిప్పుడు భగవదనుగ్రహమునకుదూరు
రాలవయినావు. నీకెప్పుడును ఏవిధమయిన యుపకారమును చేసియెఱుఁ
గని నిర్దోషురాలిమంచినడవడికిభంగము తెచ్చి, వ్యాధిగ్రస్తుఁడయియున్న
దాని తమ్మునకు బహుదినములు మితిమీఱిన వ్యథను తెచ్చిపెట్టినావు.
మనమూరికిపోయి పండుగుదినములలో అచ్చటపొందవలసిన వేడుకకంత
కును విఘాతముకలిగించి, నేను జీవించియున్నంతవఱకును ముందు నిన్నె
ప్పుడును నమ్మకుండునట్లు చేసికొన్నావు.

మాణి — అమ్మమ్మా! నేనప్పు డసత్యము లాడవలెనని యెంతమా
త్రము నుద్దేశించలేదు. ఆయొక్కరాత్రిమాత్రము ముత్యాలహారము వేసి
కొని మరల నెప్పటిచోట పెట్టవలెననుకొన్నాను. అమ్మమ్మా! నీవునన్నె
ప్పుడు నమ్మనని మాత్రము చెప్పఁబోకు.

లక్ష్మి — నీయందు నమ్మకముపుట్టినను, అది యెంతో కాలమునకుఁ
గాని పుట్టదు. నేను పెద్దదాననయినాను. నిన్ను జాగ్రత్తగా కనిపెట్టలేను.
నీవునన్ను మోసము చేయుచుండుటచేత, ఈప్రకారముగా సాగనిచ్చిన
యెడల ముందుబొత్తిగా నే చెడిపోదువు. కాఁబట్టి నిన్ను సాధ్యమయినంత
శీఘ్రముగానే మీపినతండ్రిగారియింటికి పంపివేసెదను.

ఆమాటచెప్పినతోడనే మాణిక్యమునకెంతో వ్యసనము కలిగి
మాఱుమాట చెప్పలేక యేడువ మొదలుపెట్టెను. తప్పిదముచేసినందున
ఇంటినుండి పంపివేసిరన్న నెంతయవమానముగా నుండునో వారివారి
మనసులకే తెలియును. ఇఁకముందాచిన్నదానిమాట యెవ్వరునునమ్మరు.
ఆచిన్నదానియం దెవరికిని గౌరవముండదు. ఇదియంతయు నొక్క యస
త్యము పలికినందువలన కలిగినఫలము,

లక్ష్మి—మనము బయలు దేఱినందుకు కారణమీవఱకే మీపిన తండ్రిన్నృసింహారావుకు వ్రాసి వేసినాను. నిన్ను మాతోడ వెంటఁబెట్టుకొని మీపినతండ్రియొద్దకు పోవుటకు నాకుసిగ్గుపాటుగా నున్నది. నీవుచేసిన దుర్మార్గమువలన నాకును భ్రమరాంబకును ఎంతో చిన్నతనముగానున్నది. మేమాదఱమును కలిసి సంతోషముగా నుండవలసిన వేడుకదినములలో నిష్కారణముగా మాకందఱకును దుఃఖమును తెచ్చిపెట్టినావు. నీవు చేయవలసినపని నాకొక్కటి కనఁబడుచున్నది. నీవు చేసినతప్పిదము నిమిత్తమయి నీవునిజమయినపరితాపమును పొందవలెను. అమ్మమ్మకు కోపము వచ్చినదనియు, ప్రయాణము తప్పిపోయినదనియు, పరితాపపడిన కార్యములేదు. అసత్యమాడి దేవునియెడ మహాపరాధమును జేసితినిగదాయని మనసునొవ్వ పశ్చాత్తాపపడవలెను. నేనుశిక్షించిపోదునేమోయని తప్పిదమును దాఁచుటకే ప్రయత్నింపుచుంటివి కాని యందువలన భగవంతుని దృష్టియందు పాపకార్యమును చేయుచున్నాననియు, అసత్యమాడినందున నాయనవలనశిక్షకలుగుననియునీవు లేశమాత్రమునుతలఁపలేదు. ఈయపరాధమును క్షమించుటకయి నీవు మొట్టమొదట నీశ్వరుని వేఁడుకొని తరువాత ముందెప్పుడును ఇటువంటిదుశ్చేష్ట మరల చేయకుండునట్లు నిశ్చయము చేసికొనవలెను. నీవిఁక ముందెప్పుడును సత్యమునే పలుకవలెనని ప్రతిజ్ఞ చేసికొమ్ము. నీవుశిక్షను తప్పించుకొనుటకయి బొంకుటకు ప్రయత్నించినపక్షమున, నీవుకల్లలకు పుట్టినిల్లవయి యెల్లకాలమును బాధపడవలసివచ్చును. ఒక్కకల్లను పలికి దానిని దాఁచుటకు ప్రయత్నించుటవలన మితిమీఱినమనోవ్యథయును నలుగురిలోను తలవంపులును కలుగుట నీకనుభవమయినదికదా? నీవు మొదటనే నిజము చెప్పివేసియుండినయెడల, ఈయవమాన మంతయు తప్పిపోయి యుండునుగదా?

మాణి—నేను ముత్యాలహారము తీసిననిమిషము మొదలుకొని నామనస్సంతయు చెడిపోయినది. అప్పటినుండియు నాకొక్కనిమిషమును

నెమ్మది లేదు; సంతోషమునిచ్చు వస్తువులన్నియు వింతగా దుఃఖప్రదము లుగా మాఱిపోయినవి.

లక్ష్మి—పరులు శిక్షింపకపోయినను పాపము చేసినవారికి మనస్సు లో వేదనపుట్టి శిక్ష తనంతనే కలుగుచుండును. అందులో కల్లలాడు వారికిని దొంగతనము చేయువారికిని ముఖ్యముగా కలుగును; అట్టివారి కెక్కడ చూచినను భయమును మనోవ్యాకులతయు కలుగుచుండును. అసత్యమాడువా రెంతయు యుక్తిగా మాయోపాయములు పన్ని జాగరూ కులైయున్నను, ఎక్కడనో కొంచెము సందుండి నిజము బైలపడి పరిభవ మునకది మార్గమగును. నిన్న మనము విజయనగరమునకు ప్రయాణమయి బండిని వీధిలో నిలిపినప్పుడు, నాకేక భయము లేదు తప్పించుకొన్నాననుకొ న్నావు; నీవు ముత్యాలహారమును తీసితివని యెవ్వరును అనుమానమయి నను పడలేదు. నీవది దాటిపోయినది గెవ్వరును పట్టుకోలేరని సంతోషిం చుచుంటివి. ఇట్లుండఁగా క్షణకాలములో నిజమెట్లు బైలపడినదో నీవా లోచించుకొమ్ము. నీకు నిన్న కలిగిన మనోవ్యధతో పోల్చి చూచినప్పుడు. నీవు చేసినపనిని ఒప్పుకొనుటవలనఁ గలిగెడుశిక్ష యీబాధలో నూఱవపా లయినను ఉండదు. ముత్యాలహారము పోయినందుకు వచ్చెడు కోపము కంటె నీవు నిజము చెప్పినందుకు నాకెక్కువ సంతోషము కలిగియుండును. చేసిన నేర మొప్పుకొని క్షమార్పణము చేయవలసినకాలము మించిపోయి నది. పట్టుపడినతరువాత నేర మొప్పుకొన్న కార్యము లేదు. ఇఁక నీవు చేసిన పాపఫలమంతయు పూర్ణముగా ననుభవింపవలసినదే

మాణి—అమ్మమ్మా! నీవు నన్నేమి చేసినను చేయుదువుగాని నన్ను నీవద్దనుండిమాత్రము పంపివేయకు ఇఁక నేను బ్రతికియున్నంతకాలమును ఎప్పుడును అసత్యము చెప్పను.

అని యేడువ మొదలుపెట్టెను.

లక్ష్మి—ఓసీ! నిన్ను నేనిఁక నమ్మలేను. ఇఁక ముందు నీమీఁద నాకు

విశ్వాసము పుట్టునో లేదో నీనడతనుపట్టియుండును. నీవింకను పసిదానవు; నీవు బ్రతికి బట్టకట్టినపక్షమున, నీనడత బాగుచేసికొనుటకు ముందు కావలసినంతకాలమున్నది. నీవొక్క సంవత్సరము పూర్తిగా కల్లయన్నమాట లేకుండ ప్రవర్తించినపక్షమున నీమీఁద నాకప్పుడు నమ్మకముపుట్టుట కారంభమగును. అటుపిమ్మట నీమీఁద నాకు మరలదయపుట్టి, మనమందఱమును సుఖముగా నుండవచ్చును.

ఒకసంవత్సరము మాణిక్యమున కొక మహాయుగముగా కనఁబడునుగాని సంవత్సరమయిన తరువాతనైనను తనమీఁద ముత్తవకుమరల ప్రేమకలుగునన్న యాశచేత కొంతసంతోషము కలిగెను. లక్ష్మీదేవమ్మగారు చెప్పిన దప్పుడాచిన్నదాని మనస్సులో శిలాక్షరమువలె నాటుకొన్నది. తాను కల్లలాడి భగవంతునియెడను, తనయంతరాత్మయెడను, తనకు శైశవమునుండియు నీతిబోధించి బుద్ధిచెప్పుచువచ్చిన ముత్తవతల్లియెడను, అపరాధముచేసినసంగతి మనస్సునకు స్పష్టముగాబోధపడెను.

కల్లలాడి మోసముచేసినందుకు మాణిక్యమునకు తగినంత పరాభవము కలిగినను, రామికికలిగిన యవమానముమాత్రమింకనుతీఱలేదు; ఆకుఁటివాఁడు వ్యాధిబాధితుఁడయి యింకను చావుబ్రతుకుల మీఁదనే యుండెను. వానిస్థితి యెట్లున్నదో తెలిసికోవలెనని మాణిక్యమునకు కొండంత కోరికయున్నదికాని, ఆపేరు తలపెట్టుటకు సిగ్గుపడుచుండెను. అయినను కొంతసేపటికి ధైర్యముతెచ్చుకొని, గద్గదస్వరముతో వాని సంగతి యేమయినను తెలిసినదాయని ముత్తవతల్లిని విచారించి, రామిని మరల పిలిపించెదవా అని యడిగెను.

లక్ష్మీ—వానిదేహములో నిమ్మళముగానున్నను, నీవు చేసినమేలు వలనకాదు. యుక్తసమయముననిజము బయలపడకుండినపక్షమునవాఁడు చచ్చియేయుండును. నిర్దోషిమీఁద దొంగతనము మోపుట సామాన్యమయినపనికాదు. అయినను విశాలాక్షమ్మ వచ్చి వాండ్రవిషయమయి

మాటాడినప్పుడు నీవు దగ్గఱనుండి వినుచుండియు నీవుకాఁగా రాతిగుండె చేసికొని నిజముచెప్పివేయక నిరపరాధులు నీదోషమువలన బాధపడు చుండఁగా సహింపఁగలిగితివిగాని మఱియొకరు సహింపఁగలరా? నీసంగతి తలఁచుకోఁగా నాకాశ్చర్యమగుచున్నది. నీవుసుఖముగా విజయనగరము నకు పోయి కూరుచున్నప్పుడు ఆకుంటివాఁడు చచ్చినపక్షమున నీకె ట్లుండునో! నీవు తరువాత మఱియెప్పుడయినను సుఖమనుభవింపఁగలు గుదు ననుకొన్నావు కాఁబోలును!

ఆకుంటివాఁడు చావుబ్రతుకులమీఁద నున్నప్పుడు సహితము సత్యముచెప్పక తానువిజయనగరమునకు పోవలెననుకొనుట నిశ్చయమే గనుక, మాణిక్యము మాటాడ నోరురాక సిగ్గుపడి యూరకుండెను.

లక్ష్మి—నీవు రామికెంత యపకారముచేసినావో నీమనస్సు నీకు చెప్పుచుండలేదా? నీవు చేసిన యపరాధము క్షమింపవేఁడుకొని రామి విషయములో నీవేమయిన మేలుచేయవలెనని నీకు తోఁచలేదా?

మాణి—"అమ్మమ్మా! నేనేమిచేయఁగలను?"

అని తలవంచుకొని హీనస్వరముతో పలికెను.

లక్ష్మి—నీవిప్పుడు నాతోఁగూడ రామి గుడిసెవద్దకువచ్చి నన్ను మన్నింపుమని దానినడిగి, జరిగిపోయినదానివిషయములో నీవెంతవ్యసన పడుచున్నావో దానితో చెప్పవలెను.

ఆమాట చెప్పినతోడనే మాణిక్యము కడుపులోనేదో భీతిపుట్టి దేహమంతయు వడఁకనారంభించెను రామియింటికి పోయినతోడనే దానితల్లి తనమీఁదకోపపడి తన్నుతిట్టుననియు. మంచముమీఁదనున్న కుంటివాఁడుకూడ తాను రామివిషయమై చేసినద్రోహమును తడవి తన్ను దూషించుననియు. ఆచిన్నదాని మనస్సునకు పొడకట్టి ఇంతమంది వద్దకు పోయి వారందఱియెదుటను నేనుదోషినయి నిలువఁబడి, చేసినమోసము నెట్లొప్పుకోఁగలుగుదునాయని యాచిన్నది తలపోయుచుండెను

లక్ష్మి—(మనుమరాలివంక చూచి) రామివద్దకు పోవుటకును నీకు మనసుగోలుపకున్నదా?

మాణి—లేదులేదు. నేను రామియింటికిపోయి వారందఱియెదుటను నాతప్పిదమొప్పుకొనుటకన్న రామినిక్కడకు పిలిపించినపక్షమున' నేను—నేను—నేను—అని చెప్పలేక యేడువమొదలుపెట్టెను.

లక్ష్మి—ఏమి' పాప మానిరపరాధులు నిష్కారణముగా నీమూలమున బాధపడుచున్నప్పుడు సత్యముచెప్పక దాచుటయేకాక, నీవిప్పుడు వారిని క్షమింప వేడుకోవలసినప్పుడుకూడ ఇష్టపడక చేసినపనిని ఒప్పుకొనుటకే వెనుకతీయుచున్నావుగా?

మాణి—అమ్మమ్మా! నేను నీవెంట రామియింటికి వచ్చెదను. రామినానేరము క్షమించుటకును నీకు నామీఁద దయపుట్టుటకును నీవేమిచేయుమన్నను చేసెదను.

అప్పుడు వారిద్దఱునుకలిసి రామియింటికి బయలుదేఱిరి. త్రోవపొడుగునను మాణిక్యము భయముచేత వడఁక మొదలుపెట్టెను వారాగుడిసెను సమీపించినప్పుడాచిన్నది ముత్తవతల్లి చాటున నిలుచుండి వారిమొగములు చూడలేక సిగ్గుతో తలవంచుకొని యుండెను. వారుబీదవారయినను వారిగుడిసె లోపల మిక్కిలి శుచిగానుండెను; విచారముగా లేక వారందఱి ముఖములును వికాసముగా నేయుండెను. రామితనయందు దోషములేదని లోకమునకు తెలిసినందునకే పరమానందభరితురాలయియుండెను. వారి నవ్వుమొగములు చూచి కొంతధైర్యము వచ్చి, ఆసమయములో మాణిక్యమేమో చెప్పఁబోఁగా రామియా చిన్నదానిచేయి పట్టుకొని కన్నులనీరు విడుచుచు "అమ్మాయీ! మావద్ద నీవేమియు చెప్పవలసినపని లేదు. జరిగిపోయినదాని విషయమయి నీవేమియు చెప్పకు" అనిచెప్పెను.

లక్ష్మి—అట్లుకాదు. మీ రావిషయమయి కొంత వినవలెను. తాను చేసినపని నిమిత్తమయి మాణిక్య మిప్పుడు మిక్కిలి వ్యసనపడు చున్నది ఆసంగతి నీతోను నీతల్లితోనుకూడ చెప్పించుటకయి దానిని నేనిక్కడకు తీసికొనివచ్చినాను.

మాణి—రామీ' నన్ను నీవు క్షమించెదవా? మీవిషయమయి యింతయుపచారము చేసినందుకు నాకు బహుదుఃఖముగానున్నది.

అని ముత్తవచాటున నిలువఁబడి నేలచూచుచు చెప్పెను.

రామి—అమ్మాయీ! నాకునీమీఁద కోపములేదు. నిన్ను నా మనఃపూర్తిగా క్షమించినాను అన్నియు క్రమముగానున్నప్పుడు మనము వెనుకసంగతి మరల త్రవ్వక మఱచిపోవలెను. నీవాసంగతి తలపెట్టకు. నాతమ్ముఁడును కొంచెము బాగగుచున్నాఁడు. వాఁడిప్పొద్దున లేచి మంచముమీఁద కూరుచుండఁ గలిగినాఁడు. కొన్నిదినములలో యథా ప్రకారముగా లేచి తిరుగునప్పును.

అప్పగారట్లుచెప్పినను కుంటివెంకఁడింకను మిక్కిలి బలహీనముగానే యున్నాఁడు వాఁడు మంచముమీఁద లేచికూరుచుండుటయే కష్టముగానున్నది. లక్ష్మీదేవమ్మగారు వానియొద్దకుపోయి వానిపథ్యమునకు కావలసిన వస్తువులను పంపెద నని చెప్పి వాని నోదార్చి యుత్సాహము కలుగఁజేసెను. మాణిక్యమునకును వానికి నెమ్మదిగా నుండుటవలన సంతోషము కలిగెను. అప్పుడు తనకీనదును పినతండ్రిపంపిన రెండురూపాయల మాట స్మరణకువచ్చి మాణిక్య మా రెండురూపాయలును వానికి పంపెద ననియు, వానికి బట్టలుకొని యియ్యవలసినదనియు చెప్పెను.

ఆమఱునాఁటినుండియు రామినిమరల యథాప్రకారముగా తమ యింటికి రమ్మని లక్ష్మీదేవమ్మగారుచెప్పి యింటికి వచ్చినతరువాత మాణిక్యము మనస్సు మఱింత సంతోషముగానుండి, ఆచిన్నది ముత్తవతోను

అప్పగారితోను స్వేచ్ఛగా మాటాడ మొదలుపెట్టెను. మాణిక్య మిచ్చిన రెండురూపాయలతోను మరినాలుగు రూపాయలు చేర్చి లక్ష్మీ దేవమ్మగారు రాబీదకుటుంబమునకు పంపెను. ఆకుంటివాని దేహము క్రమ క్రమముగా స్వస్థపడి వాఁడెప్పటియట్ల కుంటుచు తిరుగనారంభించెను మాణిక్య మప్పటినుండియు మోసములును కల్లలునుమానివేసి, బుద్ధి కలిగి చదువుకొనుచు యుక్తప్రవర్తనము కలిగి మరల ముత్తవగారి యనుగ్రహమునకును ప్రేమకును పాత్రురా లయినది.

ఈకథను చదివెడి బాలికలందఱును తా మెప్పుడును కల్లలాడక, ఒకవేళ తమకట్టిదుర్బుద్ధి పుట్టినను కల్లలాడుటవలన మాణిక్యమునకును నిర్దోషులయిన యితరులకును కలిగిన కష్టమును మనస్తాపమును తలఁచు కొని తమబుద్ధిని మరలించుకొనుచు, యోగ్యప్రవర్తనము కలిగి సుఖ ముగా బ్రతుకుదురుగాక !

చమత్కార రత్నావళి.

ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

ధర్మపాలుఁడు—చోళమండలపురాజు.

వర్ధమానుఁడు—పాండ్యమండలపు వర్తకుఁడు.

పెద్దవసంతకుఁడు—చోళమండలమందున్న వర్ధమానుని కొమారుఁడు.

చిన్నవసంతకుఁడు—వర్ధమానుని కొమారుఁడు

పెద్దలక్ష్మణుఁడు—పెద్దవసంతకుని భృత్యుఁడు.

చిన్నలక్ష్మణుఁడు—చిన్నవసంతకుని భృత్యుఁడు.

సుబలుఁడు—కాళహస్తికధీశ్వరుఁడు; ధర్మపాలుని మేనమామ.

చారుమతి—వర్ధమానునిభార్య; వసంతకులతల్లి

సీత—పెద్దవసంతకుని భార్య.

సుభద్ర—సీత చెల్లెలు.

గౌరి—పెద్దలక్ష్మణుని భార్య.

కారాగృహాధికారి, రాజభటులు, చిన్నవసంతకుని మిత్రుఁడగు నొకవర్తకుఁడు, కంసలవాఁడు, పెద్దవసంతకునకు భోజనముపెట్టిన యొక సుందరి, మఱికొందఱునుకూడ వత్తురు.

చమత్కార రత్నావళి.

పాండ్యమండలమువారికిని చోళమండలమువారికిని బద్ధవైరమై నందున, చోళమండలమువా రందఱును జేరి, తమదేశమున పాండ్య-మండలములోనివాఁ డెవఁడైన నడుగిడినయెడల ప్రాణరక్షణార్థము తత్క్ష-ణము వేయివరాలు నిచ్చిననేకాని లేనియెడల వానిహత్తు నంతయు దొర-తనముచాగు స్వాధీనము చేసికొని వానినప్పుడే సంహరింపవలయు నని రాజశాసనము నొకదానిని పుట్టించిరి.

ఒకనాఁడు ప్రాతఃకాలమున పాండ్యదేశపువర్తకుఁడు వర్ధమానుఁడనువాఁడు కాంచీపురమున వీధిలో కనఁబడినందున, రాజభటు లాతని వెంటనే పట్టుకొని, తమ రాజైన ధర్మపాలుని యెదురఁ బెట్టిరి. వర్ధమానుఁ డాయుత్తరక్షణమున వేయివరాలనయిన నియ్యవలెను; లేదా ప్రాణములనైనఁ గోలుపోవలెను దండుగయిచ్చుకొనుట కాతనియొద్ద పైకము లేదుగనుక, కడపటిదే సిద్ధాంతమగునట్లు కనఁబడెను. అయినను రాజు అతని చరిత్రమును వినవలెనని వేడుకగలవాఁడయి, మరణశిక్షనువిధించుటకుముందు ఇట్లనియెను — "ఓయీ! వర్తకా! ఎఱిఁగిఎఱిఁగి మధుర వర్తకులకెల్ల ప్రత్యక్షమృత్యువయిన యీకాంచీపురమును ప్రవేశింపనేల సాహసించితివి? ఇంతసాహసమునకు ఒడిగట్టిన నీరాక కేదియేని కారణ ముండకమానదు. మాతోడ నీచరిత్రము నించుక చెప్పుమా" అని యడిగిన యొడయని కభిముఖుఁడయి యావృద్ధుఁడు "దేవా! కడలేనివిచారముల ననుభవించి యనుభవించి యీమనుగడపయి రోఁతపుట్టియున్న నాకు ఇప్పుడు చావన్నఁ బరమసంతోషముగా నున్నదేకాని లేశమును భయము కలుగుచుండలేదు. దురదృష్టవంతుఁడనైన నాకు నాచరిత్ర-

మును చెప్పుకొనుటకంటె విశేషభారమైనది మఱియొకటిలేదు. అయినను దేవరయంతటివారు నావంటి యభాగ్యుని మన్నించి యడుగుచో, మౌఢ్యముచేసి చెప్పక నిరాకరించుట ధర్మము కాదుగావున, నాదుర్దశలను వినిపించెదనువినుండు." అని తనకథ నీప్రకారముగాఁ జెప్పఁజొచ్చెను:—

"నేను మథురాపురమున సద్వంశమున జన్మించి, వాణిజ్యము వలన జీవనముచేయుచు, కులీనయు, గుణవతియు, సౌందర్యవతియునగు చారుమతి యనుదానిని వివాహము చేసికొని, ఆమెతోఁగూడ కొంత కాలము సకలసౌఖ్యముల ననుభవించుచు సుఖజీవనము చేయుచుంటిని. అంతట వ్యవహారధర్మమునుబట్టి సింహళద్వీపమునకు పోవలసివచ్చి నందున, గర్భిణియైయున్న భార్య నింటనే దిగవిడిచి యోడనెక్కిపోయి యక్కడనే వ్యాపారముమీఁద ఆఱుమాసములవఱకు నుంటిని. తరువాత ఇంకను గొంతకాల మచ్చటనే యుండవలసినట్లు కనఁబడ్డందున, దుస్సహమగు పతివిరహమునకు తాళఁజాలక, పలుమాఱు వర్తమానములఁ బంపుచున్న నాభార్యనుకూడ నాయొద్దకే పిలిపించుకొంటిని. అక్కడకువచ్చిన కొన్నిదినములలోనే నాభార్య ప్రసవమై, దివ్యసుందరవిగ్రహములుగల యిద్దఱు కవలపిల్లలను గనియెను. వా రిరువురును అచ్చునఁ బోసినట్లు భేద మేమియు లేక యేకరీతిగా నున్నందున, ఒకరినుండి యొకరిని ఆనవాలుపట్టుట యసాధ్యముగానుండెను. ఆదినముననే దైవవశముచేత నేము దిగియున్న సత్రములోనే కాపురమున్న యొక బీదవానికి సరిగా నొక్కరీతిగానున్న కవలపిల్లలిద్దఱు కలిగిరి. వారితల్లిదండ్రులు మిక్కిలి పేదలగుటవలనఁ దమ బిడ్డలను అమ్మఁజూపఁగా, నాకొమాళ్ళ దగ్గఱ సేవకులుగానుండి పనిచేయుచుండుటకు బాగుండురనియెంచి, వాండ్రను నేనుగొని కన్నకొడుకులనువలెఁ బెంచుచుంటిని."

"స్వభావముచే రూపముల నీషత్తును భేదములేకయున్నవారికి, నామధేయములచేత మాత్రము భేదము కల్పింపనేలయని నాకొమాళ్ళ కిరు

పుత్రకును వసంతకులనియుఁ, జిక్కిన యిద్దఱకు లక్ష్మణులనియు నామకరణములు చేసితిమి. అటువంటి ముద్దులు మూటగట్టు కొమాళ్ళు కలుగుటవలన పట్టరాని గర్వము గలదయి, యెప్పుడు వారిని గొనిపోయి బంధువుల కెల్లను జూపుదునాయను సంతోషముతో, నాభార్య ప్రతిదినమును ఇంటికి వెళ్ళుదము రమ్మని నన్ను ప్రయాణములు చేయనారంభించెను. నేనును ఆమె పోరుపడలేక యొప్పుకొని, తుదకు విధిలేక యొకదినమున ఇష్టములేకయే యోడనెక్కి బయలుదేఱితిని. ఎట్టి వర్జ్యపు వేళ నిల్లువిడిచితిమో కాని, మేము లంకవిడిచి క్రోసెడుదూరమయినను రాకమునుపే భయంకరమయిన గాలివాన యారంభమయినది. అది యంతకంతకు ప్రబలి మహాభయావహమయినందున నావికులు తమయోడనురక్షించుకొను ఉపాయమును గానక, ప్రతినిమిషమును గాలిదెబ్బకు పగిలిపోవ సిద్ధముగానున్న యోడలో మమ్ము వదలివేసి, తమప్రాణములను దక్కించుకొనుటకయి అందఱు నొకచిన్నపడవలో నెక్కి పాఱిపోయిరి."

"నామట్టుకు నాకు చావన్న నంతభయము లేకపోయినప్పటికిని, దగ్గఱఁజేరి కంటికినేలకు నేకధారగా గోలుగోలున నేడ్చెడు భార్యను, భయమెటువంటిదో యెఱుఁగకపోయినను తల్లినిజూచి వేడుకకొఱకు కన్నకడుపు దహించుకొని పోవునట్లు పెద్దపెట్టున రోదనము చేసెడు పిల్లలనుజూచి, వారివిషయమయి నామనసు తామరాకులోని నీరుక్రియఁ దల్లడిల్లసాగెను. ఈప్రకారము కొంతతడవు వారిరక్షణోపాయము వెదకుటకయి దీర్ఘాలోచనలో మునిఁగియుండి, కడకొక్కయుపాయమును చింతించి, తుపానులు వచ్చినప్పుడు పనికివచ్చునిమిత్తము పడవవాండ్రు నిలువచేసికొన్న చాపకొయ్యలలో నొకదానికి చిన్నకొమారుని నొకచివరను చిన్నలక్ష్మణు నొకచివరనుగట్టి, నడుమను నేను కట్టుకొంటిని. దుఃఖసముద్రములో మునిఁగియున్న నాభార్యను జూచి నేను చేసినట్లే చేయుమని నియమించినంతన, ఆమెయుమిగిలినచిన్నవాండ్ర నిరువురను

చెఱియొకచివరను మఱియొక చాపకొయ్యకు కట్టి. తానును మధ్యకట్టు కొనెను. కీడులో మేలుదైవమనుగ్రహించి నాకాయుపాయమును తోపించి నందున. అప్పుడే మృతినొందక నాకష్టకథలను మీవంటివారికి చెప్పు చుండుటకయి భూమిమీఁద బ్రతికితిని. ఈప్రకారముండఁగా మఱినాలుగు నిమిషములకు మేమున్నయోడ యొకపర్వతమునఁ గొట్టుకొని దారుణ ధ్వనితో ముక్కముక్కలుగాపగిలిపోయెను. ఆయుశ్శేషముకతంబున మేము చాపకొయ్యనంటిపట్టుకొని నీళ్ళపయినితేలి కొట్టుకొని పోవుచుంటిమి. నేను నాప్రాణముతో మఱియిద్దరిప్రాణములనుకూడఁ గాపాడవలసిన వాఁడనుగనుక భార్యకేమియు తోడుచూపలేకపోయితిని. అందుచే నా భార్య తనయిరువురుపిల్లలతోను ప్రవాహవేగము ననుసరించి మఱియొక వైపునకు కొట్టుకొనిపోవుచుండెను. అయినను వారు చూపుమేర దూర ములో నుండఁగానే యెవ్వరో చిన్నపడవలోవచ్చి వాని నెక్కించుకొని, కొంతసేపటిలోనే దృష్టిపథమును దాఁటిపోయిరి. వారినట్లు తమపడవలో నెక్కించుకొన్నవాండ్రు రామనాథపురమునుండి చేఁపలఁ బట్టుటకయి వచ్చిన పల్లెవాండ్రయి యుందురని నేనూహచేసికొంటినిగాని, ఆతీసిన వారెవరో తరువాత నావారిగతి యేమైనదో నేఁటివఱకును నాకు తెలియనేలేదు. వారు సుఖముగా పడవలో నెక్కించుకోఁబడఁగాఁ గన్ను లార చూచినానుగనుక, నాపిన్నతనందనుని భృత్యుని ఏలాగుననైన బ్రతి కించుకోవలెనని సముద్రముతోఁ బోరాడుచుండుటతప్ప నాకప్పుడు మాఱుచింత లేకపోయెను. ఈప్రకారము సముద్రములోఁబడి ముందుకు వెనుకకు అలలీడ్చినట్లెల్లఁబోవుచుఁదిరుగుడుపడుచుండ, దైవికముగా నా సమయమున ఆమార్గమునఁ జనుచున్న యోడలోని మనుష్యులు దూర మునుండి మమ్ముఁజూచి. తమయధికారికిఁ జెప్పినవాతఁడును సదయహృద యుఁడయి యోడను మాదగ్గఱకుఁబట్టించి మమ్మందెక్కించుకొనియెను. పడవవారందఱును మున్ను నన్నెఱిఁగినవారగుటచేత, సమస్తవిధముల

నన్నాదరించి, సకలోపచారములు చేయుచు సుఖముగా మథురాపురము నకుఁ గొనిపోయి విడిచిపెట్టిరి."

"ఇల్లు చేరినతరువాత సంసారముమీఁది విరక్తిచేత మరల వివాహము చేసికొనక, క్రమక్రమముగా దుఃఖమునంతను మఱచి, ప్రాణముల నన్నిటిని హాచిన్నకుమారునిమీఁదనే పెట్టుకొనిఒకరీతిగా దినములు నెట్టుచుంటిని. ఇట్లు కొన్నియేండ్లు జరగఁగా, నాబహిఃప్రాణమయిన ద్వితీయ పుత్రుఁడు పదునెనిమిది సంవత్సరముల వయస్సుగలవాఁడయి. తనతల్లి యేమయినదని యొకనాఁడు నన్నడిగెను. నేనును గన్నీరు కాలువ లుగట్ట నడచిన సర్వవృత్తాంతమును పూసగ్రుచ్చిన రీతిని వినిపించితిని. అదివిన్నది మొదలుకొని యతనిచిత్తమంతయుఁదల్లిని అన్నను వెదకుటమీఁదఁబోయి తనవలెనే యున్నను బోఁగొట్టుకొని విచారించుచున్న భృత్యునిఁదోడిచ్చి వారిని వెదకఁబంపుమని నన్ను ప్రతిదినమును పీడింపసాగెను. దారపుత్రుల సమాచారమును దెలిసికోవలెనని నాకెంతో యపేక్షగలిగియుండియు, వారినిమిత్తమయి యీయున్నయొక్క కుమారునింగూడఁబంపివేసి యొక్కఁడను నుండ మనసొప్పక, ఇదిగో అదిగో అని సమ్మతింపక కొంతకాలము జరపితిని. ఆపిమ్మట దినదినక్రమమునఁ బుత్రుని నిర్బంధ మెక్కువ కాఁగా, అతని ప్రార్థనను త్రోచిపుచ్చలేక తుదకు నేను సమ్మతించితిని. నా కొమారుఁడును సేవకుఁడును నన్నువదలివెళ్ళినతరువాత, నేఁడువచ్చెదరో రేపువచ్చెదరోయని స్వప్నావస్థయందును వారినేతలఁచుకొనుచు అయిదు సంవత్సరముల వఱకును నోర్చుకొనియుండి, అప్పటికిని వచ్చు జాడ కాన రానందున నింటఁ గాలునిలువక మేరమీఱిన పుత్రస్నేహమున బయలు వెడలి, రెండు సంవత్సరములనుండి క్రమముగా మళయాళము, కన్నడము, కొంకణము, ఘూర్జరము, మాళవము, నేపాళము, బంగాళము, మొదలగు దేశములనెల్ల వెదకి యందెందునుగానక, అచ్చటనుండి దక్షిణాభిముఖుఁడనయి ఓఢ్రదేశము మీఁదుగా నాంధ్రదేశము ప్రవేశించి

యుండించుకయు వారిజాడ తెలియక విసిగి వేసరి వారియాశనిరాశ చేసి కొని యింటివంక మరలివచ్చుచు మనుష్యులు వాసము చేయు దేశము లలో దేనిని వెదకకుండఁ బోవబుద్ధిపుట్టక, చూపునకైన నొప్పకొని, కడ కీదేశముచొచ్చితిని. ఈదినముతో నిచట నాకథాశేషమయినది. నాకిప్పు డేమియు వేఱువిచారము లేదుగాని, నాపుత్రకళత్రాదులు జీవముతో నున్నారన్న శుభవార్త నాచెవిని బడిన సంపూర్ణసంతోషముతో నీదేహ మును విడుతునుగదాయని మాత్రము విచారపడుచున్నాను."

అని, అదృష్టహీనుఁడయిన యావర్ధమానుఁడు తన దుర్దశావర్ణన మును ముగించెను. పాప మీయభాగ్యుఁడు దేశాంతరగతుఁ డయిన కొమారునిమీఁది ప్రేమచేతనే తనకిట్టి మహోపద్రవమును దెచ్చిపెట్టు కొనెఁ గదాయని కొంతదయపుట్టి, రాజు ఈప్రకారముగాఁ జెప్పెను. "రాజునకుసహితమలంఘ్యములగుమాదేశరాజశాసనములకు విరుద్ధము కాకుండెనేని, సంతోషపూర్వకముగా నిన్నివఱకే క్షమించి విడిచిపెట్టి యుందుము. రాజశాసనమీవిషయములో నెంతో క్రూరముగానున్నది; మేమేమి చేయుదుము? మేముచేసిన నిబంధనలను మేమే తగవుమాలి యతిక్రమించుట మాగణ్యతకుందగినపనికాదని నీకునుం దెలియునుగదా? న్యాయమునుబట్టి మాచట్టముల విధులప్రకారము నిన్నిప్పుడే చంపింప వలసినది మాకర్తవ్యకృత్యమయినను నీ కొక్కయుపకారము మాత్రము చేసెదము. నీయావచ్ఛక్తిని వినియోగించి యేలాగుననైన నీవీసాయం కాలము లోఁగా ఈగ్రామములో నెవ్వరియొద్దనైన బదులుచేసికాని యెవ్వరినైన వేఁడికొనిగాని, తెచ్చియపరాధము విధించినధనమును చె ల్లింపుము. నీకీదినము గడువిచ్చినారము; పొమ్ము" అని కారాగృహాధిపతి వశమున నాతనిని బంపెను. అయినను రాజెంతో యనుగ్రహపూర్వక ముగానిచ్చినయీయాగడువువర్ధమానునకెంతయుపకారముగాకనఁబడలేదు. కాంచీపురములోఁ దన్నెఱిఁగినవా రెవ్వరును లేనందునను, తనమొగ

మెఱుఁగని క్రొత్తవాఁ డొకఁడు ఋణరూపమునఁగాని దానరూపమునఁ గాని యొక్క విదేశీయునినమ్మి దండుగ చెల్లించునిమిత్త మంతసొమ్మిచ్చు నన్న యాశను పెట్టుకొనుట కవకాశము లేదుగనుకను ప్రాణములమీఁది యాశ వదలుకొని, కాని దేశములో దిక్కుమాలినపక్షి నయితినిగ దాయని యొక్కఁడును వర్ధమానుఁడు కారాగృహాధికారితో వెడలిపోయెను.

వర్ధమానుఁడు కాంచీపురమునఁ దన్నెఱిఁగినవా రెవ్వరును లేరను కొన్నాఁడు; కాని, యానిమిషముననే తానెవరినిమిత్తమయివచ్చి ప్రాణములు గోలుపోవలసిన దురవస్థను తెచ్చిపెట్టుకొనెనో యాకొమారుఁడును పెద్దకొమారుఁడునుగూడ ఆపట్టణముననేయుండిరి. అన్నను దల్లిని వెదకుటకయి బయలుదేఱిన వర్ధమానుని ద్వితీయపుత్రుఁడు చిన్నవసంతకుఁడు తన సేవకునితోఁగూడ ఆదినముననే కాంచీపురమునకు రాఁ దటస్థించెను. ఆతఁడును మధురవర్తకుఁడేకనుక తండ్రికి ప్రాప్తించిన దురవస్థయే కొంచెముసేపులో నాతనికిని సంభవింపవలసి వచ్చునుగాని, యింతలో నతని యదృష్టమువలన నొకస్నేహితుఁడు కనఁబడి నాఁటియుదయకాలమున నచ్చటకువచ్చినందున ముసలివాఁడైన మధురాపురపు వర్తకునకువచ్చిన గొప్పయాపదను చెప్పి, ఆంధ్రదేశపు వర్తకుఁడనని పేరు పెట్టుకొమ్మని యాతని కాలోచన చెప్పిపోయెను. అందునకు వసంతకుఁడొప్పుకొని, తనదేశస్థుఁడొకఁడు ప్రాణాంతోపద్రవములో నున్నాఁడని వినుటవలన నెంతయు సంతాపించెనేకాని, యాతఁడే తనతండ్రియన్న మాటమాత్రము లేశమయిన నాతని మనసునకు తగులలేదు.

వర్ధమానుని పెద్దకొమారుఁడు పదియేను సంవత్సరముల నుండి కాంచీపురములోనే యుండి యిప్పుడు గొప్ప భాగ్యవంతుఁడై యున్నందున, తండ్రిప్రాణములను గాపాడుటకై యెంతసొమ్మయిన నిచ్చి విడిపింపఁ గలిగినంత శక్తిగలవాఁ డయి యున్నాఁడు. కాని తండ్రిసంగతి యాతని కేమియుఁ దెలియదు. నాఁడట్లు తల్లితోఁగూడ బెస్తలచేత సము

ద్రమునుండి వెలికిఁదీయఁబడినప్పుడు కడుఁబసివాఁ డగుటంజేసి తానా ప్రకారమురక్షింపఁబడెననిమాత్రముజ్ఞప్తియుంచుకొనెనేకాని, తరువాత తల్లిదండ్రులగతి యేమయినదో యతని కెంతమాత్రమును తెలియలేదు. ఈవసంతకునిని తల్లినిఁదీసిన చేఁపలవాండ్రు, అదృష్టహీనురాలయినతల్లి కడుపుశోకమునఁ బొగులుచుండఁగా పిల్లల నామె నెడఁబాపి తెచ్చి కొంతకాలము పెంచి, తరువాత వారినిద్దఱను గొనివచ్చి యమ్మఁజూపిరి. వారిలో వసంతకుని రూపలావణ్యాదుల కాశ్చర్యపడి, కాళహస్తికధీశ్వరుఁడునుధర్మపాలుఁని మేనమామయునగుసుబలుఁడను మహావీరుఁడువారి నిరువురనుగొని పుత్రవాత్సల్యముతోఁ బెంచుచుండెను. అతఁడొకసారితన మేనల్లుని జూడఁబోయినప్పుడు వారినిరువురను కాంచీపురమునకు వెంటఁ బెట్టుకొనిపోయెను. ధర్మపాలుఁడు వసంతకుని జూచిన వేళావిశేషమునఁ నాతనియందు ప్రేమగలవాఁడయి, యాతని భృత్యునితోఁగూడఁ దన యొద్ద నేయుంచుకొని, పెద్దవాఁడయిన తరువాత తనసైన్యములో నొక నాయకునిగాఁ జేసెను. వసంతకుఁడును ప్రభుభక్తిగలవాఁడయి శౌర్యధైర్యాది గుణములచే యుద్ధములమిక్కిలిప్రసిద్ధికెక్కి, ఒకయుద్ధమునఁ దన ప్రాణమున కాశపడక ప్రాపకుఁడయిన రాజుయొక్క ప్రాణమును బహుసాహసముతో కాపాడెను. అందుచే రాజునకతనియెడఁ బరిపూర్ణానుగ్రహమువచ్చి, గొప్ప బహుమానము చేయుటయేకాక తన దేశములో మిక్కిలిభాగ్యవంతుఁడయినధనదాసుని కొమార్తెను సీతనిప్పించి వివాహము చేయించెను. తండ్రి యీపట్టణమునకు వచ్చిన సమయమందు తన భృత్యుఁడయిన లక్ష్మణునితోఁగూడ నతఁడు కాంచీపురమునసే భార్యాసమేతుఁడయి నివసించియుండెను.

ఆంధ్రదేశమునసుండి వచ్చితిననుమని యాలోచనచెప్పిన స్నేహితుఁడు వెళ్ళినతరువాత చిన్నవసంతకుఁడు తన సేవకుఁడయిన చిన్న లక్ష్మణునిచేతికిఁ గొంతసొమ్మిచ్చి, తాను తిరిగివచ్చినదాఁక సత్రమువద్ద

భద్రముగాఁ గాచుకొని యుండుమని నియమించి తానింతలో వెళ్ళి పట్టణము నాలుగుమూలలను తిరిగి, జనులయొక్క యాచార వ్యవహారములనుజూచి, భోజనపువేళకు వచ్చెదనని చెప్పిపోయెను. లక్ష్మణుఁడు వాక్చమత్కృతికలవాఁడును ఉల్లాసపురుషుఁడును గనుక, వసంతకుఁడు తనమనసులో విచారముగానుండి ప్రొద్దుజరగనప్పుడెల్లఁ దన భృత్యునిఁ బిలిచి యతనితోడి వేడుకమాటలతోను హాస్యవచనములతోను గాలక్షేపము చేయుచుండును. అందుచేత సాధారణముగా యజమానులకడ సేవకులకుండు దానికంటె, వసంతకునికడ లక్ష్మణున కెక్కువ స్వాతంత్ర్యమును చనవును గలిగియుండెను.

చిన్నవసంతకుఁడు తన సేవకుని వదలి వెళ్ళినతరువాత, ఒకచోట నిలుచుండి, తాను సోదరునిని తల్లిని వెదకుటకయి యొంటిగా బయలుదేఱి దేశ దేశముల వృథాతిరుగుచుండుటయు, తాను తిరిగినస్థలములలో నెక్కడను వారి వర్తమాన మించుకయు తెలియకుండుటయు తలఁచుకొనుచు, తనలోఁ దానిట్లనుకొనుచుండెను: "మహాసముద్రములో నొక జలబిందువు మఱియొక జలబిందువును వెదకుటకు బయలుదేఱి యా మహార్ణవములోఁ దాను సహితము కనఁబడక యడఁగిపోవునట్లు, మందభాగ్యుఁడనయిన నేనును తల్లిని సోదరుని వెదకుదునని పనికట్టుకొని బయలుదేఱి యిల్లు విడిచి వాకిలివిడిచి కానిదేశములో పరిభ్రమించుచున్నాఁడను." అని యీప్రకారముగా తానుచేసినప్రయాణములనుగూర్చి యాలోచించుచుండఁగా, అక్కడకు పెద్దలక్ష్మణుఁడు వచ్చెను. చిన్నవసంతకుఁడు ఆవచ్చినవాఁడు తన లక్ష్మణుఁడేయనుకొని, అంత వేగముగా వచ్చినందునకద్భుతపడుచు, "సొమ్మెక్కడఁబెట్టివచ్చినా"వని యడిగెను. ఇద్దఱు లక్ష్మణులును ఇద్దఱు వసంతకులును చిన్నతనమునందువలె నిప్పుడును ఏకరీతిగానే యుండియున్నందున, ఇట్టి భ్రమలు పుట్టుట యాశ్చర్యముకాదు. చిన్నవసంతకుఁడట్లడుగఁగా, ఆమాటల తాత్పర్యము తెలి

యుక యాతనిని తన యజమానునిగా భావించి, అతఁడు తనవచ్చినకార్యమును వాస్తవముగానే యిట్లుచెప్పెను. "మీరే వేళకు నింటికి రాకుండుట, వేగిరము భోజనము నిమిత్తము మిమ్ముఁదీసికొనిరమ్మని అమ్మగారు నన్ను పంపఁగా వచ్చినాను. పొయిమీఁదిపులుసు ఇగిరిపోయినది; అన్నమును కూరలును చల్లారిపోయినవి. వేగిరమురండి." ఆమాటలు పరిహాసముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడనుకొని, యతఁడు "పరిహాసమునకిది సమయముకాదు. సొమ్ముతీసికొనిరాక, యూరకే వచ్చినావేమి? నిజము చెప్పుము" అనియడుగఁగా వాఁడు మరల నెప్పటియట్లు "నిజముగా ఏసొమ్మో నేనెఱుఁగను; అమ్మగారు భోజనమునకుఁ బిలుచుకొనిరమ్మన్న వచ్చినాను" అనిచెప్పెను. ఆప్రత్యుత్తరమునకుఁ గోపమువచ్చి "అమ్మగారెవరురా?" అని వసంతకుఁడు కోపదృష్టితోఁ బలికెను. "ఎవరా? మీరు విధ్యుక్తముగా వివాహము చేసికొన్నభార్యగారు" అని లక్ష్మణుఁడుమాఱుపలికెను. అతనికి భార్యలేదుగనుక, ఆమాటల కొడలు మండి కన్నెఱ్ఱచేసి, "ఓరీ! నేను నీతోఁగొన్నివేళలఁ జనువుగా మాటాడుచున్నానని నెత్తికెక్కి, యీప్రకారముగా సమయమెఱుఁగక హేళనము చేయుచున్నావు నేనిప్పుడు మనస్సులో నుల్లాసముగా లేను జుమీ భద్రము! మన మీగ్రామమునకు క్రొత్తవారమయియుండఁగా, అంతసొమ్మెవ్వరియొద్ద నమ్మి పెట్టివచ్చినావో శీఘ్రముగాఁజెప్పు." అని యదలించెను. లక్ష్మణుఁ డాతనిఁ దనయజమానుఁడే యనుకొనుచున్నాఁడు కాఁబట్టి, 'ఈగ్రామమునకు మనముక్రొత్తవార' మన్నమాటచేత హాస్యమాడుచున్నాఁడనినిశ్చయించి, నవ్వుచు "అయ్యా! మీరు భోజనము చేసి కూర్చున్నతర్వాత సావకాశముగా అమ్మగారితోను ఆమె చెల్లెలితోను వలసినంతసేపు హాస్యమాడవచ్చును. ప్రొద్దుననుండి భోజనము లేక యింటనందఱు మలమలమాడుచున్నారు. సొమ్మునను గిమ్మునను నాకు తెలియదు. వేగిరము వెళ్ళుదమురండి" అని, పిలిచెను ఈమాటలతోఁ

జిన్నవసంతకునిశాంతమంతయుపోయి, 'నీఅమ్మగారిని, గృహములోనుపోలుు తగులఁబెట్టు' మని, లక్ష్మణుని నాలుగు దెబ్బలు గొట్టెను. ఆదెబ్బలతో వాఁడింటికిఁ బరుగెత్తుకొని పోయి, తన యజమానుఁడు భోజనమున కింటికి రావన్నాఁడనియు, ఇల్లును లేదు భార్యయును లేదు పొమ్మని తన్నుఁ గొట్టినాఁడనియు, మొగమింత చేసికొని తనయజమానురాలితోఁ జెప్పెను.

పెనిమిటి తనకు భార్యలేదన్నాఁడన్నమాట చెవి సోఁకినతోడనే సీత కన్నులనీరు పెట్టుకొని కొంతవడి చింతించి తనకుఁదాన యుపశమించుకొని, నీవే మఱియొకసారి వెళ్ళి నాథుని నింటికిఁ బిలుచుకొని రమ్మని భృత్యునిఁ బంపివేసి, తానెప్పుడును బెనిమిటిమీఁద జారత్వశంకను బెట్టుకొనియే యుండునదిగాన నాతఁడిప్పుడు మఱియెవ్వతెనో మరిగి తన మీఁది ప్రేమను విడనాడి యట్లన్నాఁడని యాతనిమాటల కర్థముచేసి, పెనిమిటిని బహువిధముల నిందించుచు దుఃఖపడఁజొచ్చెను. అప్పుడామె చెల్లెలు సుభద్రవచ్చి యీప్రకారముగా మనసులో నిష్కారణముగా లేని పోని యనుమానము నొకదానిని పెట్టుకొని, ప్రాణవల్లభుఁడయిన వసంతకుని మిగులనాడుచు దుఃఖమునొందుట ధర్మముగాదని యప్పగారిని బోధించి, ఆమెను వెంటఁబెట్టుకొని బావగారిని పిలుచుకొనివచ్చుటకయి బయలుదేఱెను.

చిన్నవసంతకుఁడు సత్రముదగ్గఱకు వెళ్ళి చూచునప్పటికి, తనలక్ష్మణుఁడు సొమ్ముతోఁగూడ సుఖముగా వీధిగుమ్మములో నిలుచుండఁగాఁ దనతో నల్లుసొమ్ము లేదని హాస్యమాడుటనుగూర్చి మందలించుచుండెను. అతఁడు తానేకర్మమును నెఱుఁగనని బదులుపలుకుచుండెను. అప్పుడు సీత యాతనియొద్దకువచ్చి తనభర్తయను నమ్మకముతో హస్తముపట్టుకొని రమ్మని లాగుచు, "ఓప్రాణనాయకా! ఇదియేమిపాపము? నన్నెప్పుడును జూడనివానివలె వింతపడి నామొగమువంక బెదరిబెదరి చూచుచున్నావు! నామీఁద నుమనుపటిమోహమంతయు ఏగంగలో కలిసినది? చేసికొన్న

భార్యనుగాదని యన్యమోహనాంగిపై నీవలపునిలువ నెట్లు మనసుపుట్టినది?" అని నయనిష్ఠురములాడుచు, బొటబొటఁ గన్నీరు కార్పసాగెను. నిజముచేత వసంతకుఁడు జన్మమెత్తినతరువాత ఆమె మొగమునైనఁ జూచినవాఁడుకాఁడు. ఇట్లు అన్యకాంతవచ్చి 'నీవునాభర్త'వనిచేయిపట్టుకొని యీడ్చుచుండ నాశ్చర్యకోపంబులు మనంబునఁ బెనంగొన, దేహముకంపింపఁ జేయి తెమల్చుకొనుచు, "ఓయన్యతోదరీ! నాయొద్దనా యిప్పుడు నీప్రాగల్భ్యము చూపవచ్చితివి? చాలుఁజాలు. ఇఁకమాటాడక నీదారిని పో పో"మ్మని గదిమి, అంతటం బోకున్న దానామె పెనిమిటిని గాననియు, రెండుగంటలక్రిందనే యీపట్టణమునకు వచ్చినాననియు, అతఁడు చెప్పఁగలిగినట్లెల్ల నయమున భయమునఁ జెప్పిచూచెనుగాని, యామదవతిముందఱ నాతనివాక్యములన్నియు వఱదఁగలిసిపోయెను. ఆమె చేయివదలక, 'నాముందఱ నెందుఁబోయెద వింటికిరమ్మ'ని నిర్బంధించి యీడ్వఁగా, ఆమెను తప్పించుకొనిపోవ శక్యముకాక, కడకామెతోఁగూడ తనసహోదరునియింటికి వెళ్ళి, విధిలేక యచ్చటభోజనమునకుఁ గూర్చుండెను. అప్పుడామె 'ప్రాణేశ్వరా!' యనియు ఆమెచెల్లెలు 'బావా!' యనియుఁ దన్నుఁబిలుచుచుండఁగా వింతపడియి దేమైననింద్రజాలమో నేనిప్పుడు కలగనుచున్నానోయని తలఁచుకొనుచు, మఱి మఱి యద్భుతపడసాగెను. తనస్వామితోఁగూడ వచ్చిన లక్ష్మణుఁడు తానువంటయింటికిఁ బోయినతోడనే యచట నాతనిసోదరునిభార్య గారి తన్ను భర్తయని పిలువఁజొచ్చినందున భృత్యుఁడు యజమానునికన్నను అద్భుతపడుచుండెను.

అప్పుడు సీతచేఁ బంపఁబడిన పెద్దలక్ష్మణుఁడు తన యజమానునిఁ గలిసికొని, 'మీభార్యమిమ్ము భోజనమునకు రమ్మన్నదని చెప్పిన తప్పిదమునకై నిమిషముక్రింద నన్నునిష్కారణముగాఁ గొట్టితిరిగదా? ఇప్పుడయిన వచ్చెదరా? మరలఁగొట్టెదరా?' యని యడుగఁగా నాతడద్భుతపడి, ఆసంగతి యేమో తా నెఱుఁగననెను. ఆపిమ్మట నామెయొక్క

నిజమయిన భర్త పెద్దవసంతకుఁడు తన సేవకునితోఁగూడ బయలు దేఱి, చిన్నవసంతకుఁడు లోపల భోజనము చేయుచున్న సమయమున భోజనార్థ మింటికివచ్చి, తలుపుదగ్గఱఁ బిలిచెను. తమయజమానురా లావలఁ కే యెవరువచ్చినను దలుపుతీయవద్దని యుత్తరువు చేసిపోయినదిగనుక, భృత్యులెవ్వరును దలుపుతీయరైరి. అంతటితో వారు వెనుక మరలక, 'మేము వసంతకుఁడును లక్ష్మణుఁడును వచ్చినాము తలుపుతీయుఁడని' కేక లు వేసిరి. లోపలివా రామాటలకు పకపకనవ్వి, వసంతకుఁడీవలఁ కేవచ్చి తనభార్యతో లోపల భోజనము చేయుచున్నాఁడనియు లక్ష్మణుఁడు వంటయింటనే యున్నాఁడనియుఁ జెప్పి తలుపు తీయకపోయిరి. వారు తలుపు బద్దలగునట్లుగా గుద్ది యఱచినను కార్యము లేకపోయినందున, ప్రాణమువిసిగి వసంతకుఁడు తనభార్యతో నెవఁడో లోపల భోజనము చేయుచున్నాఁడని వినుటవల్ల వింతపడుచు, తుదకు మిక్కిలి కోపముతో భృత్యునిఁదోడ్కొని యక్కడనుండి లేచిపోయెను.

చిన్నవసంతకుఁడు భోజనము చేసినతరువాత, సీత యింకను పట్టిన పట్టును విడువక తన్నుభర్తఁగానే చూచుకొను చుండుటచేతను, ఇంతలో లక్ష్మణుఁడువచ్చి తన్నును వంటకత్తెయొక తెపెనిమిటియని పట్టు కొన్నదని చెప్పుటచేతను, మఱింత వింతపడి యెప్పుడయినఁ గొంచెము సందు దొరకెనా లేచిపోదమని నిశ్చయించుకొనియుండెను. అతఁడు భోజనము చేయునప్పుడు సుభద్ర చేసిన యాదరణకుమిక్కిలి సంతోషించి నను, మనసులో జారత్వశంక పెట్టుకొని మాటిమాటికి చిఱచిఱ లాడు చున్న సీతకృత్యములకు మనోవ్యథగలవాఁడై యుండెను. వంటయింట పిశాచమువలెఁ బట్టుకొని వదలకున్న క్రొత్తభార్యనుజూచిన, లక్ష్మణున కంతకన్న నొడలుమండుచుండెను. కాఁబట్టి వారిరువురును ఎప్పుడు సమ యము దొరకునా, యారక్కసలచేతులలోనుండి యీవలఁబడి యెప్పుడు బ్రతుకుదుమాయని నిమిష మొకకల్పముగాఁ గడపుచుండిరి.

ఒక యుపాయముచేత వారి నేమఱించి తప్పించుకొని వీధినిబడి చిన్నవసంతకుఁడు పోవుచుండఁగా, ఒక కంసలవాఁ డెదురుపడి యాతనిని పెద్దవసంతకునిగా భ్రమించి, 'వసంతకా!' యని పేరుపెట్టి పిలిచి, 'ఇదిగో నీవు చేయుమన్నచంద్రహారమయినది పుచ్చుకొమ్మ'ని చేతికిచ్చెను. వసంతకుఁడిది నాదికాదని మరల నియ్యఁబోఁగా, వాఁడుపుచ్చుకోక, 'మీరు చేయుమన్న మీయుత్తరువు ప్రకారము చేసినానుగాని లేకున్న నాకెందు'కని, దానినతనియొద్దనే వదలిపెట్టి వెళ్ళిపోయెను. ఇటువంటి యింద్రజాలములు జరుగుచున్న యీపట్టణములో నిఁక నర్ధనిమిషమయిన నుండఁగూడదనుకొని, చిన్నవసంతకుఁడు తనసేవకుని బిలిపించి 'నీ విప్పుడే బండి కుదుర్చుకొనివచ్చి శీఘ్రముగా మనసరకులను దానిమీఁద నెక్కింపుము పోద'మని యుత్తరువు చేసెను.

చంద్రహారమును భ్రమపడి చిన్నవసంతకున కిచ్చిపోయిన కంసల వాఁడు తానితరులకు ఋణపడియున్న సొమ్ము నిమిత్తము కొంచెము సేపటికి రాజభటులచేతఁ బట్టుకోఁబడెను. ఇట్లు రాజభటులు వానిని బట్టుకొని తీసికొనిపోవుచున్న సమయమున, వాఁడు చంద్రహారమునిచ్చితి ననుకొన్న పెద్దవసంతకుఁ డాత్రోవనే పోవుచుండుట తటస్థించెను. అప్పు డాకంసలవాఁడు వసంతకునిఁబిలిచి, "అయ్యా! యింతకుమునుపు నేను మీచేతికిచ్చిన చంద్రహారముయొక్క కూలి దయచేసెదరేని సమయము నకు మిక్కిలి యక్కఱకువచ్చును. మీరియ్యవలసిన కూలి నేను బాకిపడి యున్న సొమ్ముమొత్తమునకు సరిపోవును కాఁబట్టి దానినిచ్చి వేసిన, రాజభటులు నన్ను విడిచిపెట్టుదురు." అని, యడిగెను. వసంతకుఁడు వానిమాటల కచ్చెరువడి, "నీ వేమి! నా కేమి! చంద్రహార మిచ్చుటేమి? లేదుపొమ్మ"నెను. కంసలవాఁడు "నిమిషముక్రిందటనే కదా మీచేతికిచ్చి పోతిని. ఇంతలోనే లేదనుచున్నారిదియొక్కడి యన్యాయము"మని కేకలు వేసెను. ఈప్రకారముగా నిరువురును తనపతమే న్యాయమయిన దను

నమ్మకముతో గట్టిగా నిచ్చితినని కంసలవాఁడును, అట్టి నమ్మకముతోనే నాకెంతమాత్రము నియ్యలేదని వసంతకుఁడును, నడివీధిలోఁ దగవులుపడు చుండిరి. వసంతకుఁడు తనకు వాఁడు చంద్రహారమియ్యలేదని మనసులో రూఢిగా నమ్మియుండెను. కంసలవాఁడు అతనితమ్ముని నతనిగా భ్రమించి చంద్రహారము నిచ్చినమాట వాస్తవమేయైనందున, వసంతకునకు నగ నిచ్చితినని చిత్తమున దృఢముగా నమ్మియుండెను. ఇట్లు మంచిమాటలతో కూలియిచ్చుమార్గము కనఁబడనందున, వాఁడు వసంతకునిఁగూడఁ బట్టు కొని ధర్మాధికారులకడకుఁ దీసికొనిరండని రాజభటులను వేఁడుకొనెను. వారాతని ప్రార్థనప్రకారము వసంతకునిఁగూడఁ బట్టుకొని, ధర్మస్థాన మునకుఁ దీసికొనిపోవుచుండిరి.

ధర్మస్థానమునకుంబోయినందున కేమియవమానమువచ్చునోయని భయపడుచు వసంతకుఁడు రాజభటునివెంటఁ బోవుచుండఁగా, ఇంతలో నతని సోదరుని సేవకుఁడైన చిన్నలక్ష్మణుఁడు బండి కుదుర్చుకొని, ఆ సంగతి తన యజమానునితోఁ జెప్పుటకయి వచ్చుచుండెను. వానినిఁజూచి వసంతకుఁడు తనసేవకుఁడే వచ్చుచున్నాఁడని యెంచుకొని కోంతసంతో షించి, వాఁడేమో చెప్పవచ్చుచుండఁగా ఆమాటనువినక, "లక్ష్మణా! నీవుపరుగెత్తుకొనిపోయి సీతతో నాయవస్థచెప్పి, తాళపుపెట్టెలోఁ బెట్టిన రూపాయలమాటను నేనిమ్మన్నానని చెప్పితీసికొనిరా' అని. ఆత్రము తోఁ జెప్పెను ఇదేమిరా యింతకుమును పెంతో కష్టపడి ప్రాణములు తప్పించుకొని యీవలఁబడినయింటికే మరలఁబంపుచున్నాఁడని యచ్చెరు వడి, తనయజమానుని రాజభటులు కొనిపోవుచుండఁగాఁ బ్రత్యక్షమునఁ జూచుచున్నాఁడుగాన హాస్యముకాదని నిశ్చయించుకొని. బండికుదిరినదని చెప్పఁదలఁచియు ఆసమయములోఁ జెప్పనవకాశము లేక, మాఱుమాటా డక బయలుదేఱి సీతయింటికిఁబోవుచు దారిపొడుగునను తనలోఁదానిట్లు చింతింపసాగెను. "అయ్యో! ఆపాడుగృహమునకు పోయినతోడనే గొరి

నన్ను మగుడ మగఁడని పట్టుకొనునేమో! ఈసారి దానినెట్లుతప్పించుకొఁ గలను? సేవకులెప్పుడును అస్వతంత్ర జీవులయి యజమానుల యాజ్ఞలో మెలఁగవలసినవారు కాఁబట్టి పోకతీఱదు " అనుకొనుచు వెళ్ళెను.

వెళ్ళి వీధిగుమ్మములో సీతనుజూచి, వసంతకుని ,రాజభటులు పట్టుకొని ధర్మస్థానమునకుఁ గొనిపోవుచున్నారు; తాళపుపెట్టెలోనున్న రూపాయల సంచిని నాచేతికిచ్చి వేగిరము పంపుమన్నాఁడ'ని· లక్ష్మణుఁడు తొట్రుపాటుతోఁ జెప్పెను. మగనికి ఆపదవచ్చినదన్నమాటలు విన్న తోడనే గుండెలుపగిలి, అతివేగమున లోపలికి పరుగెత్తుకొనిపోయి, పెట్టెతీసి రూపాయలసంచిని తీసికొనివచ్చి లక్ష్మణునిచేతిలోఁ బెట్టెను. లక్ష్మణుఁడాసొమ్ము పట్టుకొనివచ్చుచు త్రోవలో నొకచోటఁ దనయజమానుని గలిసికొనెను. అతఁడు తన కాపట్టణములో జరగుచున్నవిచిత్రముల కాశ్చర్యపడుచు దిగ్భ్రమనొంది,యేమియుందోచక తెచ్చవడినలుదెసలం జూచుచుండెను. అతని సహోదరుఁడాగ్రామమునఁ బేరుపడినవాఁడు గనుక, ఎల్లవారును బూర్వమెప్పుడో యీతని నెఱిఁగినవారివలెనే వీధి పొడుగునను నమస్కారములు చేయువారును, కుశలప్రశ్నముల నడుగువారును, మర్యాదలొనరించువారునునయియుండిరి. కొందఱు మీకుబాకియున్నసొమ్మిదిగోఁ బుచ్చుకొండని యియ్యవచ్చిరి; మఱికొందఱు మీరు చేసిన యుపకారము నెన్నఁడును మఱచిపోమని వంగివంగి నమస్కారములుచేయఁజొచ్చిరి.అతఁడెవ్వరిని నెఱుఁగకపోయినను,ఎల్లవారునీప్రకారముగా నతనిని అతనిసోదరునిగా భ్రమించి సమస్తగౌరవములను జేయసాగిరి. ఇంతలోనొకకుట్టుపనివాఁడువచ్చి ,యిదిగోమీయంగీనిమిత్తము పట్టుబట్టను దెచ్చినాను; కొలతయిచ్చిపొండ'ని వేఁడుకొనియెను. మఱియొకఁడువచ్చి 'మీవస్త్రములు సిద్ధమగుచున్నవి; సాయంకాలము మీ యింటికిఁదెచ్చియిచ్చెద'నని, చెప్పిపోయెను. ఇంకొకఁడు 'నేను మీపని

మీఁదనే యున్నాను; రేపుతప్పక తెచ్చి యొప్పగించెద'నని, వాగ్దానము చేసెను.

ఇదియంతయుఁజూచి మతిపోయి, యెక్కడనో దయ్యాలపోతుల దేశమునకు వచ్చిపోతిమనివిచారించుచుండఁగా, లక్ష్మణుఁడువచ్చి 'మిమ్ము ధర్మస్థానమునకుఁ గొనిపోవుచున్న రాజభటుల చేతులలోనుండి యెట్లు తప్పించుకొనఁగలిగితి'రని యడుగుటయేకాక, మీరు తెమ్మన్న ధనమును మధ్యాహ్నమున భోజనముచేసినయింటికిఁబోయి తెచ్చినానని చేతికిచ్చి వసంతకునిమనస్సునకు మఱింతకలఁతనుబుట్టించెను. 'రాజభటులు' 'పట్టుకొనుట' అని లక్ష్మణుఁడు చెప్పుటయు, సీతనడిగి తెచ్చితి నన్నమాటకు సాక్షిగా సొమ్మును చేతఁబెట్టుటయు, ఆలోచించి వీనికేమో మతిభ్రమ యెత్తినదని సందేహించి తాను మోసపోయి కార్యమునుగానక తిరుగుచుండుట తలఁచుకొని భయోత్కంపము పుట్టఁగా కన్నులు మూసికొని 'భగవంతుఁడా! మమ్మిలాగునవైన నీయాపత్సముద్రములోనుండిబయలఁబడవైచి రక్షింపుమా' యనిదైవముం బ్రార్థించుచుండెను.

ఇట్లుభగవన్నామస్మరణమునుచేయుచుండఁగామఱియొకసుందరి వచ్చి, 'వసంతకా' యనిపిలిచి, మధ్యాహ్నము మాయింట భోజనము చేయునప్పుడు నాకిచ్చెదనన్న చంద్రహారమేదీ యిమ్మని యడిగెను. ఆమాటలతో శాంతమంతయుఁబోయి, వసంతకుఁడు, 'ఛీ! ఛీ! మాయలాడీ! నాకడనేమియుఁ బ్రేలకు'మనిదూషించుచు,నీకునేనెప్పుడునుచంద్రహారము నిచ్చెదననులేదు, మీయింట భోజనముచేయనులేదు, ఇప్పుడు తప్ప వెనుక నెన్నఁడును నీమొగమయినను జూడనులేదు, పొమ్మని కసరెను. ఆమె "నీవు మధ్యాహ్నము మాయింటికివచ్చి భోజనము చేయునప్పుడు చంద్రహారము నిచ్చెదనని నాతోనమ్మకము చేయలేదా? పోనీ నీచంద్రహారము నీయనిపక్షమున నాదగ్గఱఁ బుచ్చుకొన్న బంగారపుఉంగర

పోయిన నాదినాకిమ్ము"ని తగవుచేసెను. దానిమీఁద వసంతకునకు పిచ్చి యెత్తిపోయి, 'దొంగా! బొంకులాడీ' యని తిట్టుచు, నీయుంగరమును నిన్నను గూడ నెఱుఁగను పొమ్మని యచ్చటనుండి కాలికొలఁదిని పరుగెత్తెను. అతనియొక్క చిత్రమయినచర్యకును వెఱ్ఱిచూపునకును ఆశ్చర్యపడి, నేఁడు మధ్యాహ్నమున మనయింటికడ సుఖముగా భోజనము చేసి నీకు చంద్రహార మిచ్చెదనని యాశ పెట్టి నాయుంగరముగూడఁ గొనిపోయినాఁడే, యింత లోనే లేదనుచున్నాఁడే మిదింతయని యామె విచారించుచుండెను. ఆగ్రామములో తక్కినవారందఱును పడిన భ్రమలోనే యీసుందరియుపడి, యీతని నీతని సోదరునిగా నెంచుకొనుచుండెను. వివాహితుఁడైన యీ వసంతకుఁడు ఆమె చెప్పిన కార్యములన్నిటిని చేసినమాట వాస్తవమే.

పరిచారికలు తమయజమానుఁడు లోపలనే యున్నాఁడనుకొని తలుపుతీయనందున, పెద్దవసంతకుఁడు మిక్కిలి కోపముతో గిఱుక్కున మఱ్ఱి లేనిపోని యనుమానములను పెట్టుకొని దీనియింటికి పోయినావని దానియింటికి పోయినావని దోషారోపణము చేయుచు మొగమువాచు కొనియుండి వెనుక నప్పుడప్పుడు తలుపుతీయకుండులాగుననే యీసారి యుండవలెనని భార్య పరిచారికలచేత నిట్లు చేయించినదనియెంచుకొని, తలుపు తీయనందుకు తగిన యనుభవముగుఁగాక యని మఱియొకచోట భోజనము చేయనిశ్చయించి, ఇప్పుడు చెప్పినసుందరియింటికిఁ బోయెను. ఆమె యుపచారవముతో నెదురువచ్చి యర్ఘ్యపాద్యములిచ్చికొనిపోయి, షడ్రసోపేతముగా భోజనము పెట్టినందున సంతోషమువచ్చి, భార్యమీఁది కోపమున నామెకు వంచనగా నుండుటకయి యామెనిమిత్తము చేయించిన చంద్రహారము నిచ్చెదనని వాగ్దానముచేసి, యుంగరము నాతఁడు పుచ్చుకొనెను. ఇందాఁక కంసలవాఁడు తెచ్చి పొఱపాటున చిన్నవసంతకున కిచ్చిపోయినదా చంద్రహారమే. ఆసుందరి తనకు చంద్రహారమువచ్చునన్న సంతోషముతో, వ్రేలియుంగరమునుదీసి వేగిరము చేతికిచ్చెను.

ఆయుంగర మతఁడు పుచ్చుకొని లేదనుచున్నాఁడనుకొని మిఱ్ఱిమిఱ్ఱి చూపులుచూచుచు పిచ్చికోపముతో కానిమాటలాడియీవఱకెన్నఁడును నీమొగమే యెఱుఁగనని యాతఁడు పాఱిపోయినందున, ఆతనికి చిత్తచాంచల్యము కలిగినదని యెంచుకొని, యాతని భార్యయొద్దకుఁ బోయి నీ మగనికి పిచ్చియెత్తినదని చెప్పనిశ్చయించుకొని బయలుదేఱెను. అట్లు కదలిపోయి యాసంగతిని సీతతోఁ జెప్పుచుండఁగా, పెద్దవసంతకుఁ డొక రాజభటునివశమునఁ బంపఁబడి, యీవఱకు చిన్నలక్ష్మణుఁడు వచ్చితీసికొనిపోయి తనయజమానునకు సమర్పించినమాటనే పెట్టెతాళముతీసి తెమ్మనిభార్యనడిగెను. ఆమాట నాలక్ష్మణుఁడు కొనిపోయి తన సోదరున కిచ్చినమాట యీ వసంతకుఁ డేమియు నెఱుఁగఁడు. ధర్మాధికారి యాతని నెఱిఁగినవాఁడుగనుక, ఇంటికిపోయి యాభటునివశమునసొమ్మిచ్చి పంపుమని సెలవిచ్చినందున ఆతనితోడసొమ్మునిమిత్తమైవచ్చెను.

ఇప్పుడు వసంతకుఁడు మధ్యాహ్నము భోజనమునకువచ్చినప్పుడు తలుపు తీయనైతివని భార్యను మందలించుటయేకాక, మనుష్యునిఁ బంపినను ఆపత్సమయమున సొమ్మియ్యకపోతివిగదాయనిదూషించినందున, తనపెనిమిటికిపిచ్చియెత్తినదని యాసుందరిచెప్పినమాటయసత్యము కాదని సీత గట్టిగానమ్మెను. భోజనము చేయుచున్నంతసేపును నతఁడు నేను నీ పెనిమిటినేకాననియు, ఈదినము వఱకును తానెప్పుడును కాంచీపురమునకే రాలేదనియు, అనుచుండుట స్మరణకువచ్చి, తన మగనికి నిస్సందేహముగా పైత్యచలనము కలిగినదని నిశ్చయము చేసికొనెను. కాఁబట్టి రాజభటునకియ్యవలసినసొమ్మునిచ్చి యాతనినిపంపివేసి, ఇంటఁగల పరిచారకుల నందఱినిపిలిచిమీాఁరితనిని త్రాళ్ళువేసి కట్టిపెట్టి చీఁకటిగదిలో భద్రముచేసి చికిత్స చేయించుటకై వైద్యునినిమిత్తము మీాలో నొకఁడు వేగిరము వెళ్ళుఁడని యాజ్ఞచేసెను. పరిచారకులాతనిఁ బట్టుకొని నిష్కారణముగా కట్టుచున్నప్పుడతఁడు తనకేమియు చిత్తచాంచల్యము

లేదనియు వృథాగా కట్టుచున్నారనియు మొఱపెట్టెను. కానియాసమయములో నాతని మొఱ్ఱ నాలకించినవారెవరును లేకపోయిరి. పాపము! సోదరుఁడును అతఁడును ఏకరీతిగానున్న దోషమువలననే పెద్దవసంతకున కిప్పుడీయవస్థ తటస్థించెను. అతఁడు కట్టనీయక పెనఁగులాడుచు కేకలు వేసి కోపపడినకొలఁదిని, చెంతనున్నవారి కాతఁడు పిచ్చివాఁడను నభిప్రాయము బలపడసాగెను. ఇంతలో లక్ష్మణుఁడువచ్చి, రూపాయలమూట నేమిచేసితివిరాయని యడుగఁ దెల్లపోయి తానామూట సంగతినే యెఱుఁగనని తత్తఱపడుటయెకాక మధ్యాహ్నము భోజనమునకు వచ్చినప్పుడు తలుపు దీసినారుకారని యజమానుఁడు చెప్పిన కథనే యేకరువు పెట్టినందున, స్వామికిపట్టిన పిచ్చియే సేవకునకును పట్టినదని నిశ్చయించి, యతనినిగూడకట్టి కొనిపోయి వసంతకునికి తోడుగా ఆచీఁకటి గదియందే యుంచిరి.

అంతట మగనిని లోపల భద్రముచేసివచ్చి, వీధిలో నిలుచుండి సీత వైద్యునిరాక కెదురుచూచుచుండెను. ఇంతలో నొకపరిచారిక వీధిలో నుండి రొఁజుచుఁబరుగెత్తుకొనివచ్చి, సీతనుజూచి "అమ్మా! నీమగఁడును భృత్యుఁడును కావలియున్నవారి కన్నులుగప్పి తప్పించుకొని దొడ్డిత్రోవను పాఱిపోయినారు కాఁబోలును! ఆవలి వీధినిబడి యిప్పుడే యిద్దఱును స్వేచ్ఛముగాపోవుచున్నార''ని వర్తమానముచెప్పెను. ఆమాటలు విన్నతోడనే కొంతమంది సేవకులను వెంటఁబెట్టుకొని, మగనిని మరలఁ బట్టుకొని తీసికొనివచ్చుటకయి పరిచారిక చూపినమార్గమున సీత పరుగెత్తిపోయెను. ఆమెచెల్లెలుకూడ ఆగుంపుతో నప్పగారిని వెంబడించెను. వారు సమీపముననున్న యొక మఠము చేరువకు వెళ్ళునప్పటికి, చిన్నవసంతకుఁడును లక్ష్మణుఁడును తలవంచుకొని నడుచుచు అచ్చటఁ గనఁబడిరి. ఆకారలక్షణాదులచేత భేదమేమియు లేక యొక్కపోలికగా

నుండుటచేత సీత వారినిజూచి, తనభర్తయు భృత్యుఁడునని మరల భ్రమ గొనెను.

చిన్నవసంతకుఁ డింకను మనస్సు కలఁతనొందియే యుండెను. కంసలవాఁ డిచ్చిపోయిన చంద్రహారము చేతిలోనే యుండెను. సొమ్ము ముట్టినమీఁదట ధర్మాధికారులచే విడిచిపెట్టఁబడి, అప్పు డాకంసలవాఁ డామార్గముననే యింటికిఁబోవుచు, వసంతకునిజూచి 'కూలి యియ్య వలసివచ్చునని చంద్రహారమును నీకియ్యనేలేదంటివే' యిదేకదా నీ మర్యాద' యని నిష్ఠురములాడ మొదలుపెట్టెను. 'ఈదినము మధ్యాహ్న వేళ నాదారిని నేను జనుచుండఁగా నీయింతట నీవేవచ్చి చంద్రహారమును వద్దనుచుండఁగా నామీఁదఁ బాఱవైచిపోతివి; అప్పటినుండియు మరల నీ మొగమయిన నేనుచూచినానా?' అని వసంతకుఁడు పలుకుచుండెను.

ఈసమయమున సీత యక్కడకువచ్చి, కావలినుండి తప్పించుకొని వీధిఁబడిన తనభర్తదొరకెరండనికూడవచ్చినవారినిబిలిచెను. అంతవారం దఱును గూడుకొని యఱచుచు, అతనిని త్రాళ్ళతోఁగట్టి కొనిపోవుట కయి మీఁదిమీఁదికివచ్చి బలవంతముగా మీఁద చేతులువేయఁజూచిరి. అదిచూచి భయాక్రాంతులై వసంతకుఁడును భృత్యుఁడును ఒక్క గంతునఁబోయి మఠములోఁబడి ప్రాణములు దక్కించుకొని, యందున్న యోగినిని శరణు చొచ్చిరి.

ఆయోగిని వారికభయమిచ్చి జడుపుదీర్చి, తానీవలికివచ్చి యీ సంక్షోభమునకు హేతువేమని యడిగెను. ఆమె గాంభీర్యవతియు పూజ నీయయు నగుటయేకాక తానుజూచిన సంగతులయొక్క వాస్తవమును సూక్ష్మదృష్టితో కనిపెట్టి న్యాయమును తీర్చుటయందుఁగూడ సమర్థు రాలుగనుక, మూలమంతయుఁగనుఁగొనకతన్నాప్రకారముగా మఱుఁగు చొచ్చినవారిని సులభముగా నితరులకొప్పగింప నిచ్ఛలేనిదాయెను.

కాఁబట్టిసీతతనమగనికి పిచ్చిరెత్తి యీప్రకారముగా వచ్చినాఁడనిచెప్పి నంతతోఁ దృప్తినొందక, "నీమగనికింతయాకస్మికముగ వెఱ్ఱియెత్తుటకు కారణమేమి? లోకులియ్యవలసినఋణములుగానియితరులయొద్ద దాఁచు కొన్న సొమ్ముగాని మునిఁగిపోయినదా? ప్రాణసమానుఁడగు మిత్రుఁడెవ్వఁ డైనఁ బరలోకప్రాప్తుఁడైనాఁడా?" అని గట్టిగా విచారణచేయ నారం భించెను. ఇటువంటి వేమియు జరగియుండలేదని సీత ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. అప్పుడు కొంతయాలోచించి యాయోగిని "నిన్నుమాని నీభర్తమఱి యొకమానిని మీఁద మనసు తగిలియున్నాఁడేమో, అది కారణ మయి యుండవచ్చున'ని పలికెను. "ఆయన పూర్వము తఱుచుగా నింటికిరాక మసలుచువచ్చుట మఱియొక యింతిమీఁది మోహముచేతనే యని నేననుకొనుచుంటిని. ఇప్పుడింటికి రాకుండుట యన్యకాంతమీఁది మమత చేతఁగాదు; సంగతియెఱిఁగి యింటికడ నేనేమైన ననుకొందునేమో యనుభీతిచేత నిప్పుడురాకమానుచున్నాఁడు" అని సీతబదులుచెప్పెను. ఆమాటలువిని యింటికడ నిత్యమును నీవుపెట్టు బాధచేతనే యీతని మనస్సువికలతనొందెఁగాఁబోలుననిసందేహపడి, నిజమును దెలిసికోవలె నను నుద్దేశముతో "అట్టిపని నాతఁడు చేసినప్పుడు నీవుగట్టిగా న్యాయ నిష్ఠురములాడిమందలింపవలసి యుండె'నని యోగినిపలికెను. "నేనుమాత్ర మూరకున్నానా? చేతనైనంతవఱకు మందలించుచునేయున్నా'నని సీత చెప్పెను "అయినను నీవు తగినంత కూకలు వేసియున్నట్లు తోఁచద'ని యోగిని యూరకుండెను. అప్పుడు సీత తానావిషయమునయి పడిన శ్రమమునుగుఱించియామెకుగట్టినమ్మకమునుబుట్టింపవలెనను నుద్దేశము తో నామె మొగమువంకఁజూచి, నిజముచెప్పెదను వినుమని యిట్లనియె: "నాకును భర్తకు నిఁక రాత్రింబగలు రెండవ ప్రసంగములేదు. రాత్రిపరు న్నప్పుడు నిద్రపట్టినదాఁక చెవి దగ్గఱఁజేరి యీసంగతినే గొణుగుచుం దును. భోజనముచేయునప్పుడుసహిత మీవిషయమయి వినకుండ ముద్ద

త్రిమింగనియ్యను. మేమిద్దఱమును గలిసికొన్నప్పు డెప్పుడును మఱియొక సంగతి మాటాడను. అతఁడు పదిమందిలో నున్నప్పుడు సహితము మాటల ధోరణిని మఱియొకసంగతి తెచ్చి యతనిమనసునకు నాఁటు నట్టుగా ఎత్తిపొడుపుమాటల నాడుచుందును. ఇట్లు ప్రతినిమిషమును తలవాచునట్లు చీవాట్లుపెట్టుచున్నను, అతఁడు తనబుద్ధి మానకున్నాఁడ'ని యున్నగుట్టు రవంతను బయలఁబెట్టెను

ఈప్రకారమామెయోగిని యుక్తిచేసి యాసంగతియంతయు నామె నోటనె పలికించి, 'నీవాడెడు మాటలమూలముననే నీమగనికిపిచ్చియెత్తి నది, సందేహములేదు. అహోరాత్రములు చెవిచెంతఁజేరి సాధించు చుండు భార్యపలుకులు వెఱ్ఱికుక్కకఱచినంతకంటెను విషమయి యెంత పరమశాంతునకును నిమిషములో పిచ్చియెత్తించును. నీపోరుచేత నతఁడు రాత్రులు నిద్రకు మొగము వాచిపోయినట్టు తోఁచుచున్నది. కలఁతనిద్ర పోయినవానికి మతిచలించిపోయినదన్న నంతయాశ్చర్యము కాదు. నీ వాడుమాటలతో తిన్నయన్నము కడుపునఁబట్టక నీరయిపో యియుండును. ఈప్రకారముగా నిద్రాహారములులేక దేహసౌఖ్యము లకు వెలియయి, యిల్లొక యడవిగానున్నవాని కేరోగములును ఏల రాకపోవును? ఇదియంతయు నీవు చేసికొన్న దోషఫలమే యనుటకు సందేహములేదు. స్వయంకృతాపరాధముగదాయని నీదినీవే యనుభ వింపవలెను.' అని చీవాట్లుపెట్ట నారంభించెను.

అప్పుడప్పుమీఁదియభిమానముచేత సుభద్ర కలిపించుకొని మా యప్ప మంచిమాటలతోనే భర్తనుబోధించుచు వచ్చినదనిచెప్పవచ్చి, మరలనప్పవంక తిరిగి 'ఆమెయట్లు తప్పిదమునెల్ల నీపయినెమోపి తూల నాడుచుండఁగా మాఱుమా టాడక యూరకుండెదవేమ'ని, మెల్లఁగా నడిగెను. 'ఆమె చమత్కారముగా నిజమును బయలఁదీసి, నన్ను నోరె త్తకుండునట్లుచేసినది. నేనేమిచెప్పఁగలుగుదు'నని సీతపలికిమిన్నకుండెను.

సీత తనప్రవర్తనమునకు సిగ్గుపడినదయినను, తనమగనిని తన కొప్పగింత పెట్టుమని మూర్ఖత్వముతో నామెను బలాత్కరించుట మాత్రము మానినదికాదు. ఆయోగిని యాతని నటువంటి భార్యావశమున వదలిపెట్ట నిష్టములేనిదై, మంచిమాటలతో నాతని స్వస్థచిత్తునిఁ జేయఁదలఁచి యెవ్వరిని లోనికి రానియ్యక లోపలికిఁబోయి తలుపు వేసికొనెను.

ఇద్దఱు సహోదరులును సరిగా నొకరినొకరు పోలియుండుటచేత నింతలేసి వింతలుపుట్టిన యాదినమునందే వర్ధమానునియొక్క యవసానకాలము సమీపించుచున్నట్లు కనఁబడెను. ఇప్పుడించుమించుగా సూర్యాస్తమానసమయము కావచ్చినదిగనుక, ఆతఁడు ధనము నియ్యలేకపోయినపక్షమున ప్రొద్దుగ్రుంకువేళఁ బ్రాణములు నివ్వవలసియుండెను. అతనిని వధచేయుస్థలము మఠమునకు సమీపముగానే యున్నందున, ఆయోగిని లోపలికిఁబోయి తలుపు బిగించుకొన్న సమయమున రాజభటులు వెంబడిని వర్ధమానుఁడక్కడకు వచ్చెను. ఆపట్టణమున ధనమిచ్చి యాతని ప్రాణములు కాపాడఁగల ధర్మాత్ము లెవ్వరైన బయలుదేఱి యుహామస్తీయుని నిలుతురేని తత్క్షణ మావర్తకుని విడిచి పెట్టింపవలెనను నభిప్రాయముతో రాజును వారివెంబడినె వచ్చుచుండెను. తాను స్వయముగానుండి ప్రభువీప్రకార మతనిని గొనిపోవుచుండఁగా, సీత యేడ్చుచుఁబోయి, యొకయోగిని తనమగనిని లోపలదాఁచి వదలిపెట్టకున్నదనియు, పిచ్చియెత్తిన తనపెనిమిటిని దనకిప్పించి న్యాయము దయచేయుఁడనియు వేఁడుకొనుచు, రాజును పరివారముతో నాపెను. ఆమె యాప్రకారముగా తన మొఱ్ఱను విన్నవించుకొనుచుండఁగా ఆమె నిజముయినభర్త భృత్యునితోడఁగూడ కట్లువిడిపించుకొనివచ్చి తనభార్యయుక్రమముగా తేనిదేతనకు పిచ్చియెత్తినదని ముషపెట్టి పరిచారకులచేత తన్నుఁగట్టించి చీఁకటిగదిలోఁ ద్రోయించి తలుపువేయుంచినదనియు,

తానెట్లో కట్లు త్రెంచుకొని కావలివారిని దుద్దువెట్టి చెఱలోనుండి యూడిపడితి ననియు, మొఱ్ఱపెట్టుకొనెను. తన కీనిమిటి మఠములోనే యున్నాఁడని తలఁచియున్నందున సీత యాతనిని జూచినతోడనె నిశ్చేష్టితురాలయి మాటరాక నిలువఁబడియుండెను.

వర్ధమానుఁడు తనకొమారునిజూచి, తల్లినిసోదరుని వెదకుటకయి బయలుదేఱిన కుమారుఁడీతఁడే యనుకొని, 'నే నియ్యవలసినసొమ్మిచ్చి యితఁడు ప్రాణములు కాపాడును నాకిఁక భయములే'దని తలఁచుకొనెను. కాఁబట్టి పుత్రవాత్సల్యముతో 'నాయనా!' యని కొడుకునుపిలిచి, తన్ను విడిపించువిషయమై ప్రశంసించెను. కానివర్ధమానుఁడద్భుతపడునట్లు వసంతకుఁడు నీవెవ్వఁడవో నేనెఱుఁగనని స్పష్టముగాఁ దెలియఁజెప్పెను. ఈవసంతకుఁడు తనచిన్నతనములో గాలివానపట్టి యొకరినొకరు ఎడఁబాసినది మొదలుకొని తండ్రినెప్పుడును జూచియుండలేదు. తా ననుభవించిన దుఃఖములచేతను వార్ధకముచేతను రూపముబొత్తిగా మాఱినందున తన్ను గుఱుతుపట్టలేకపోయినాఁడో, యిటువంటి దుర్దశలోనున్న తన్ను తండ్రియని యొప్పుకొనుట యవమానకరమని తలఁచి చెప్పసిగ్గుపడుచున్నాఁడోయని యనుమానించి కొమారునకుఁ దన్నెఱిఁగించుటకయి వర్ధమానుఁడు బహువిధముల ప్రయత్నించిచూచెనుగాని యాతని ప్రయత్నములేవియు ప్రయోజనకారులయినవికావు. ఈప్రకార మందఱును త్రొక్కటపడుచుండఁగా, రాజుగా రెవ్వరినో శిరశ్ఛేదముచేయించుటకయి స్వయముగానుండి తీసికొనిపోవుచున్నారు చూతము రండని యొండొరులఁ బిలుచుకొనుపౌరులకలకలములు విని, ఆయోగినియు వసంతకుఁడును భృత్యుఁడును లోపలినుండి వెలుపలికి వచ్చిరి. అప్పుడు సీత తనయెదుట నిద్దఱుభర్తలును ఇద్దఱుభృత్యులును నిలుచుండఁగాఁ జూచి, యత్యద్భుతపడి చిత్రపుప్రతిమవలె నోరు కదలుపక నిలుచుండెను.

ఇంతవఱకును వారినందఱిని కలఁతపడునట్లు చేయుచున్న భ్రమ

ప్రమాదములిప్పుడు బయలుపడినవి. ఇద్దఱువసంతకులును ఇద్దఱు లక్ష్మణులును ఈఁగకాలంతయు భేదములేక యొకయచ్చున గుద్దినట్లుగా నుండుటచూచి, ప్రొద్దునవిన్నకథ మనస్సునకుఁ గట్టియున్నట్లున్నదిగనుక వాస్తవము నొక్కనిమిషములో నూహించి, రాజు వారు వర్ధమానుని యొక్క కొమాళ్ళును సేవకులును అని తెలిసికొనెను.

అప్పుడెవ్వరు నెదురుచూడనిమఱియొకసంతోషకార్యముగూడఁ దటస్థమయి, వర్ధమానునికథను మఱింత యనుకూలముగా సంపూర్తిచేసినది. నాఁటి యుదయకాలమున మహావిచారములోను మరణదండనవలని భయములోను నారంభింపఁబడి చెప్పఁబడినకథ, సూర్యాస్తమానమునకు ముందే సంతోషములో ముగిసినందున, ఎల్లవారును పరమానందభరితులయిరి. మఠములోనున్న యోగిని వర్ధమానునిభార్యయు, వసంతకులతల్లియునగు చారుమతియనికూడఁ దెలియవచ్చెను. నాఁడు చేపలవాండ్రు పెద్దవసంతకుని, తల్లిని, లక్ష్మణుని పయికిఁదీసినప్పుడు, పిల్లల నిద్దఱను గొనిపోయి మఱియొకచోట విక్రయించుకొనిరి. చారుమతి పుత్రశోకమునకుఁ బతివిరహము తోడ్పడ నిర్వేదించుచు, పుణ్యవ్రతముల నాచరించుచు యోగినియై యందందుఁదిరిగి తుదకీమఠమునఁ బ్రవేశించి శక్తి కొలఁదినిబీదసాదలనాదరించుచు,తన్నెఱిఁగినవారందఱివలననుగౌరవము పొందుచుండెను. చిరకాలమునుండి యన్యోన్యవీక్షణములేకయున్న జననీజనకులును బిడ్డలును అందఱును తలఁపనితలఁపుగా నొక్కసారి యేకస్థలమున సమావేశమయినందున, మహాసంతోషములోనుండి యాకౌఁగిలింతలలోను ప్రియవాక్యములలోను వర్ధమానుఁడు మరణదండనకు లోఁబడియున్నాఁ డన్నమాటనే మఱచిపోయిరి. ఆసంతోషోద్రేకము కొంత శాంతించినతరువాతఁ దెలిసి, పెద్దవసంతకుఁడు ఆసొమ్మునంతను తానిచ్చెదనని బయలు దేఱెను. కాని రాజు సొమ్మువుచ్చుకొనకయే యాతనిని మన్నించి విడిచి పెట్టెను. చిరవిరహమునొంది కడకు సుఖముగాఁ

గూడుకొన్న దంపతులును పుత్రులును తమరుపడినకష్టములను గూర్చి యేమి మాటాడుకొందురో వినవలెనని రాజు, ఆయోగినితోను దీర్ఘకాల మునకుఁ గలిసికొన్నయామె నాథునితోను సుతులతోను గలిసి మఠము నకుఁబోయెను. ఈపరాకున మన మాయిద్దఱులక్ష్మణుల సంతోషమును గూడ నిచ్చటఁజెప్ప మఱవఁగూడదు. వాండ్రును భ్రాతృస్నేహమున నొకరినొకరు కౌఁగిలించుకొని, ప్రియాలాపములతో సల్లాపసౌఖ్యము ననుభవింపుచు, అపరిమితానందమును బొందిరి.

సీతయు అత్తగారి హితబోధవల్ల బుద్ధితెచ్చుకొని, అటుపయి నెప్పుడును మగనిమీఁద లేనిపోని యనుమానమును పడక నిరంతరము నాతని మాటలలో మెలఁగుచు పూవులో తావివలెఁ గలసి మెలసియుండి నిరుపమానమైన సౌఖ్య మనుభవించుచుండెను.

చిన్నవసంతకుఁడు తనమఱదలైన సుభద్రను వివాహము చేసికొని, యీమెవలన నమితసుఖములనుగాంచుచుండెను. వృద్ధుఁడైనయా వర్ధమానుఁడును కొడుకులతోను కోడండ్రతోను బహు సంవత్సరములు కాంచీపురముననేయుండి సంతోషముతోఁ గాలమును బుచ్చుచుండెను.

పయినిచెప్పిన విచిత్రములు వారందఱును గలిసికొన్నంత మాత్రమున ముగిసినవికావు. తల్లిదండ్రులు ఒకకొడుకును మఱియొక కొడుకును గాను, వసంతకు లొక భృత్యుని మఱియొక భృత్యునిగాను, లక్ష్మణు లొకరియజమాను నొకరియజమానునిగాను, భార్య లొకరిమగని మఱి యొకరి మగనిగాను, పౌరు లొకవసంతకుని మఱియొకవసంతకునిగాను, భ్రమించుచుండఁ బట్టణమున నిత్యమును వలయునంత వినోదము కలిగి యుండెను.

సంపూర్ణము.

సతీమణీవిజయము.

ఇందువచ్చు పాత్రములు.

చంద్రకేతుఁడు—కోసలదేశపురాజు.

వీరసేనుఁడు—చంద్రకేతునకు లోఁబడిన లక్ష్మణపురసంస్థానాధీశుఁడు.

విక్రమసేనుఁడు—వీరసేనుని కుమారుఁడు; సతీమణిభర్త.

సౌజన్యనిధి—చంద్రకేతుని మంత్రులలో నొకఁడు.

ధన్వంతరి—సతీమణితండ్రి; ఘనవైద్యుఁడు.

సునంద—వీరసేనుని రాణి; విక్రమసేనుని తల్లి.

సతీమణి—ధన్వంతరి కూఁతురు; విక్రమసేనునిభార్య.

గుణవతి—చందనావతి కూఁతురు.

చందనావతి—కాశీ నివాసురాలయిన గుణవతితల్లి.

సతీమణీవిజయము.

పూర్వకాలమునందు కోసలదేశమును తనకయోధ్యాపురము రాజధానిగా సూర్యవంశపురాజయిన చంద్రకేతుఁడు పాలించుచుండెను. ఆతనిపాలనమునకులోఁబడి యనేకసంస్థానాధిపతులాతనికి కప్పము కట్టుచు సేవించుచుండిరి ఆసామంతరాజులలో లక్ష్మణపురసంస్థానాధీశ్వరుఁడయిన వీరసేనుఁ డొకఁడు. అతఁ డాకస్మికముగా మృతినొందినందున, తత్పుత్రుఁడయిన విక్రమసేనుఁడుచిన్నతనములోనే రాజ్యమునకువచ్చెను, చంద్రకేతునకు వీరసేనునియందు మిక్కిలి ప్రేమగనుక, ఆతని మరణవార్తను విన్నప్పుడు మిక్కిలిదుఃఖించి యాతనిపుత్రుని విద్యాబుద్ధులు చెప్పించి బాగుచేయవలెననెడి యుద్దేశముతో వెంటనే తనరాజధానికి రమ్మని విక్రమసేనుని కాజ్ఞపంపెను. విక్రమసేనుఁడు భర్తృమరణదుఃఖితయైయున్న తల్లియొద్ద కూరుచుండియుండఁగా సౌజన్యనిధియను నాతఁడు రాజాజ్ఞను పట్టుకొని యయోధ్యానగరమునుండి వచ్చెను. కోసలదేశపురాజు లాకాలమునందు నిరంకుశప్రభువులయినందున వారి యాజ్ఞోల్లంఘనము చేయుట ప్రాణాపాయకరమని యెఱిఁగినదయి సాధ్వీమణియైన యాసుకంద పుత్రునియం దెంతప్రేమగలదయినను రాజాజ్ఞను మీఱ సాహసింపక పుత్రవియోగము సహింపలేక నాటిదినము తనభర్త మరల మృతుఁడయినట్లు దుఃఖించుచు వెంటనే కొమారు నాతనివెంటఁ బోమ్మని యుత్తరువుచేసెను అప్పుడు సౌజన్యనిధి మంచిమాటలతో నామెకు కొంతదుఃఖోపశమనము చేసి, పుత్రవియోగమునకు శోకింపకుండ బుద్ధిచెప్పి, చంద్రకేతుఁడు దయార్ద్రహృదయుఁడనియు, విక్రమసేనునకు తండ్రిలేనిలోపము లేకుండ నతఁడు పితృప్రతినిధియై పితృవాత్సల్యముతో సర్వవిధముల కాపాడుననియు, రాజొక యసాధ్యవ్యాధిచేత

బాధపడుచున్నందున తండ్రియెడలఁ గలిగియుండిన స్నేహభావముమునుబట్టి యిప్పుడీవిక్రమసేనుని పిలిపింపవలసివచ్చెననియు, చెప్పి యామెనోదార్చెను. అప్పుడామె రాజునకసాధ్యవ్యాధి కలిగినందునకయి వ్యసనపడి, తనచెంతనున్న సతీమణియను చిన్నదానినాతనికి చేతితోఁజూపి, ఈచిన్నదానితండ్రియే యిప్పుడు జీవించియుండినపక్షమున రాజుయొక్క వ్యాధిని తప్పకకుదుర్చుననిచెప్పి, ఈచిన్నది ఘనవైద్యుఁడని జగత్ప్రసిద్ధి కెక్కిన ధన్వంతరి కూఁతురనియు, అతఁడు తనయవసానకాలమునందు తల్లిలేని బిడ్డయైన యీసతీమణిని తనకప్పగించినందున నాటినుండియు తానీ చిన్నదానిని పుత్రికాప్రేమతో పెంచుచుంటిననియు, తల్లిదండ్రుల సుగుణములు పట్టుపడుటచేత బహుబుద్ధిమంతురాలయి యీచిన్నది యెల్ల వారిచేతను మంచిదనిపించుకొనుచున్నదనియు' సతీమణియొక్క చరిత్రమును కొంత మాటధోరణిని చెప్పెను. ఆమె యామాటలు చెప్పుచున్నంతసేపును సతీమణి తలవంచుకొని నిలుచుండి కన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచుండెను. అదిచూచి సునంద పోయినవారినిమిత్తమయి యదే పనిగా దుఃఖించుట మంచిదికాదనిచెప్పి యాచిన్నదాని నూరడించెను.

అప్పుడు విక్రమసేనుఁడు తల్లినిజూచి తనప్రయాణమునకు సెలవు వేడఁగా, ఆమెకుమారుని బహువిధములదీవించి కన్నులనీరు కాలువలు కట్ట ప్రేమాస్పదుఁడైన యాచిన్నవానిని సౌజన్యనిధికొప్పగించి "నాయనా! ఈచిన్నవాఁడీవఱకెన్నఁడును తల్లిదండ్రులనువిడిచి పరులయొద్ద నొంటిగా మెలఁగినవాఁడుకాఁడు. లోకవ్యవహారమెఱుఁగని యీబాలకుని కెట్లుబుద్ధిచెప్పి మంచివానినిగా దిద్దుకొందురో మీదేభారము" అని చెప్పి వెళ్ళుటకు సెలవిచ్చెను. ఆచిన్నవాఁడు వెళ్ళునప్పుడు సతీమణినిజూచి, "నిన్నుపుత్రికాప్రేమతోఁ జూచుచుండెడు మాతల్లిగారిసంరక్షణము నెప్పుడును నీవేమఱక నేను దగ్గఱలేనిలోపము కనఁబడకుండఁ జేయుము" అని చెప్పి తల్లి నప్పగించెను.

సతీమణి చిరకాలమునుండి మనసులో విక్రమసేనుని కామించి యుండెను. ఇంతకుముం దాచిన్నది తలవంచుకొని యేడ్చినది విక్రమసేనుఁడు తన్నువిడిచిపోవునని యేకాని తండ్రినిమిత్తముకాదు. ఆమె తండ్రి యందు మిక్కిలి ప్రేమకలదేయయినను, విక్రమసేనునియం దామెకుఁ గల ప్రేమయంతకంటె నధికమయినది. తనకుఁ బ్రేమాస్పదుఁడయి కన్నుల యెదుటఁ గానఁబడుచున్న యతఁడు తన్నుఁ బాసి శీఘ్రముగానే వెడలి పోవనున్నాఁడనితలఁచుకొనుటవలనఁగలిగినయీ పెద్దదుఃఖములో, ఎప్పుడో మరణమునొంది రూపామలుసహితము తిన్నగాస్ఫురణకురాకసగము మఱచియున్న యాతండ్రివిషయమైన దుఃఖముతోచక యడఁగిపోయెను.

సతీమణికి చిరకాలమునుండి విక్రమసేనునిమీఁద ననురాగము కలదుకాని యామె తాను బీదకుటుంబమున పుట్టినదాననవియు, అతఁడు మహావంశమునఁబుట్టి కిరీటాధిపత్యమున కర్హమయినవాఁడనియు, మాత్రము మనసులో నెప్పుడును మఱచియుండినదికాదు. ఆమెతనపూర్వులు సుప్రసిద్ధులు కాకుండుటయు నాతనిపూర్వులందఱును రాజ్యభారధూర్వహులయి యుండుటయుఁ దలపోసి, ఆతనికిని తనకునుగల యంతరమును విచారించి నిరాశచేసికొని, ఆకాశమునందున్న చంద్రునిఁ గామించుట యెంతప్రయోజనకరమో తా నాతని కామించుటయు నంతే ప్రయోజనకరమని భావించి నిట్టూర్పువిడుచుచు, భార్యగాఁ గాకపోయినను సేవకురాలుగానయినను యాతనిసేవయందే తనదినములు గడపవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. అతఁడుతనకుభర్తయగునన్నయాశయామె మనస్సులో లేకపోయినను, నవ్వుమొగముతోను తుమ్మెదలను మించిన కురులతోను తేనియ లొలుకు మాటలతోను సదా యతఁడు కన్నుల యెదుర మెలఁగుచుండుటచేత నామెకొకవిధమయిన యానందము కలుగుచుండెను. అందుచేత నిప్పుడాతని విగ్రహమామెమనస్సున పొడకట్టి యామెహృదయమును దుఃఖసముద్రములో ముంచివేయఁజొచ్చెను.

ధన్వంతరి యమోఘములైనకొన్ని దివ్యౌషధములనుదప్ప మరణకాలమునందుఁ దనకొమారితకు మఱేదియు సొత్తిచ్చిపోలేదు. ఆ యౌషధములలో నొకటి కోసల దేశపురాజయిన చంద్రకేతుఁడు బాధపడుచున్న దీర్ఘరోగమునకమోఘమయినమందు. సౌజన్యనిధిసునందతో రాజురోగమునుగూర్చి చెప్పినప్పుడు తనప్రియుఁడు పోఁబోవుచున్న యయోధ్యానగరమునకు తానుగూడపోయి రాజునకు చికిత్సచేసి రోగనివారణను చేయుటవలన లాభముపొందవలయునన్నయూహ సతీమణి యొక్క హృదయమునం దంకురించెను. అయినను రాజవైద్యులందఱును రాజుయొక్కవ్యాధి యసాధ్యమయినదని నిష్కర్షించినతరువాత లేఁతవయస్సులోనున్న యొక్కసుందరి పోయి తానావ్యాధిని నిర్మూలింపఁజేసెదనని చెప్పినపక్షమునఁ, తనయొద్దనున్న యౌషధమహిమ యెట్టిదయినను రాజును పదాస్థానవైద్యులును నమ్మిపనిచేయనిత్తురాయన్న సంశయము మాత్ర మామెమనస్సును బాధించుచుండెను. కానియామెయంతటితో నిరుత్సాహురాలుకాలేదు. ఆమెకాయౌషధమునందున్న దృఢవిశ్వాసమునుబట్టి తన్నురాజునకు చికిత్సచేయ నంగీకరించిన పక్షమున నతఁడు తప్పక స్వస్థతను పొందుననియు అందువలనఁ దనయదృష్టముపండి తనకు విక్రమసేనుని రాణికాఁగలభాగ్యము పట్టినను పట్టవచ్చుననియు, నమ్మి తానేలాగుననయిన నయోధ్యకుఁబోవలెననినిశ్చయముచేసికొనియుండెను.

ఇట్లుండఁగా విక్రమసేనుఁ డయోధ్యకుఁబోయిన కొంతకాలమునకు దాసియొకతె సునందయొద్దకువచ్చి సతీమణితనలోతానుమాటాడుకొనుచుండఁగా పొంచుండి వింటిననియు, ఆమాటలవలన నాచిన్నది విక్రమసేనుని కామించియున్నట్టును తానాతని నిమిత్తమయి యయోధ్యకు పోఁదలఁచియున్నట్టును తనకర్థమయ్యెననియు, ఆమెతోఁజెప్పెను. ఆమాటలువిని యామెయప్పుడేమియుననక సతీమణినిదనతోనొక్కసారి మాటాడిపొమ్మని చెప్పుమనిమాత్రము దాసితోచెప్పి దానినిపంపివేసెను.

ఇట్లు దాసినిపంపివేసి యొంటిగానుండి సతీమణిసంగతిని దలఁచుకొన్నప్పు డామెకు తానుపడుచుతనములో వీరసేనునికామించిన నాటిచర్యలు స్మరణకువచ్చి యౌవనదశలో తాను నట్టియవస్థనే పడితిననియు, కేతకీకుసుమమును కంటకములంటియుండునట్లుగా యౌవనదశను కామపీడయాశ్రయించియుండుట నైసర్గికమనియు, అది యప్పుడు దోషముగాఁదోచక పోయినను మానవదేహమును ధరించినవారికెల్ల నీదోషముండునదియే యనియు, తలపోయుచుండెను ఈప్రకారముగా నాలోచించుకొనుచున్న సమయములో సతీమణి యామెవద్దకువచ్చెను ఆచిన్నదికనఁబడఁగానే సునంద "సతీమణీ! నేనునీకు తల్లినని నీవెఱుఁగుదువుగదా" అనెను. అనఁగానే వెలవెలపోయి సతీమణి "అమ్మా! నీవునాయజమానురాలవు" అని యూరకుండెను. "నీవునాకూఁతురవు. నేను నీకుతల్లిని. నామాటల కులికిపడి ఆలాగుననావంక తెల్లపోయిచూచుచున్నావేమి!" అనియామె 'తల్లి' యన్నమాట రెట్టించిపలికెను. అందుమీఁద సతీమణి తానువిక్రమసేనుని కామించినమాట సునంద గ్రహించినదేమోయని భయపడి, మనస్సు తొందరపడ చూపులు చంచలింప "అమ్మా! నన్ను క్షమింపుము. మీరునాకుతల్లియు కానేరరు; మీకునేను కూఁతురనుకానేరను. లక్ష్మణపురాధీశ్వరుఁడు నాకెట్లు సోదరుఁడగుట సంభవించును?" అనియా చిన్నదిమాటతడఁబడపలికెను. 'కూఁతురవు కాకపోయిన నీవునాకు కోడలవుకావచ్చును. కూఁతురు, తల్లి, అన్నమాటలు నీమనస్సున కింపుగా నుండకపోవుటనుబట్టిచూడఁగా కోడలవనియే నీయభిప్రాయ మనుకొనెదను. ఓసతీమణీ! నాకుమారునిమీఁద నీకు ప్రేమగలదా!" అనియామె యడిగెను. అడిగినమాటకుత్తరము చెప్పక సతీమణి "అమ్మా! నాతప్పు క్షమింపుఁడు" అని భయముతో పలికెను. సునందయు నంతతో నూరకుండక "ఓసతీమణీ! నాకుమారునిమీఁద నీకుప్రేమగలదా?" అనియడిగిన ప్రశ్ననే మరలనడిగెను. "అతనిమీఁద మీకు ప్రేమలేదా!" అని

ప్రశ్న వేసి యాచిన్నది యడిగినమాట కుత్తరము చెప్పక తప్పించుకొనుట కయి ప్రయత్నించెనుగాని సునంద యంతటితో విడిచిపెట్టక “సతీమణీ! నాముందఱ నీగుట్టు దాచుటకయి ప్రయత్నింపక నీమనస్సులో నున్నది చెప్పివేయుము. నీనోరు చెప్పక పోయినను నీచేష్టలునీకుఁ గలవలపును బట్టబయలు చేయుచున్నవి” అని స్పష్టముగా చెప్పివేసెను. అందుపయిని సతీమణి యామెపాదములమీఁదఁబడి తనమనస్సాంతనినితగులుటయొప్పుకొని, ముఖమున లజ్జాభయములుతోఁప వినయపూర్వకముగా క్షమింప వేఁడుకొని, ధనవ్యత్యాసమునుబట్టి విక్రమసేనుని వరించుటకు తనకుఁగల యనర్హతను దెలుపుటయేకాక తాను కామించియున్నసంగతి యాతనికి తెలియదన్నమాటకూడ చెప్పివేసెను. అప్పుడు సునంద “నీవీమధ్య నయోధ్యాపురమునకుఁ బోవనుద్దేశించుకోలేదా?” అనియాచిన్నదాని నడిగెను. సౌజన్యనిధి రాజుయొక్క రుగ్ణతను జెప్పినప్పుడు తనమనస్సులో నట్టియుద్దేశముపుట్టినమాట వాస్తవమేయని సతీమణియొప్పుకొనెను. “అయోధ్యాపురమునకు నీవు పోఁదలఁచుకొన్న దందుకొఱకా? ఓసతీమణీ! నీవునాతో నిజము చెప్పుము.” అని యామె యాచిన్నదానిని నిర్బంధముగానడిగెను. అడుగఁగానే సతీమణి “అమ్మా! నాకయోధ్యాపురయాత్రావిషయమయినబుద్ధిపుట్టుటకయిమీకుమారుఁడేకారణము. అతఁడే నాహృదయపీఠమునందు నిలిచియుండక పోయిన పక్షమున, అయోధ్యపేరును మందుపేరును రాజుపేరును నేను తలపెట్టకపోయియే యుందును.” అని యున్నదియున్నట్టు ధారాళముగాఁ జెప్పివేసెను. తనయిష్టమునుగాని యనిష్టమునుగాని తెలుపక సునందయాచిన్నదిచెప్పినదంతయువిని, కడపట “నీకాయౌషధమహిమయం దంతనమ్మకమున్నదా?” యనిమాత్రమడిగెను. అప్పుడు సతీమణి యాదివ్యౌషధము తనతండ్రియొద్దనున్న మహౌషధములలో నెల్ల నుత్తమోత్తమమైనదనియు, అది యతఁడు చిరకాలము మహాత్ముల నాశ్రయించియు స్వానుభవము

నుపయోగించియు కష్టపడిసంపాదించిన సిద్ధౌషధమగుటచేత దానియోగము నెవ్వరికినిఁజెప్పక మరణకాలమునందు ప్రాణాధికురాలయిన తనకు రహస్యముగా నుపదేశించెననియు, ఆమెకు నమ్మకము పుట్టునట్లుగాఁ జెప్పెను. ఆమాటలు విన్నపిమ్మట సునంద కొంచెముసేపాలోచించి ధన్వంతరియొక్క మరణసమయమునందు తానాతని కొమారితయొక్క యోగక్షేమములవిషయమయిసాధ్యమయినంతశ్రద్ధవహించెదననివాగ్దానము చేసి యుండుట తలఁచుకొని రాజుయొక్క క్షేమమునుగూడముఖ్యముగాఁ గోరియున్నదిగాన సతీమణియొక్క ప్రయత్నమునకు ప్రతిబంధములు కల్పింపక, అయోధ్యకుపోయి యథేచ్ఛముగా పనిచేయుటకయి యాచిన్నదానికి సెలవిచ్చి ప్రయాణమునకు వలయుధనమును తగిన పరివారమునుగూడ సమకూర్చెను. అందుకు సతీమణి పరమానందభరితురాలయి యామెకు నమస్కారములుచేసి యామెచే ననేకాశీర్వచనములనుపొంది, రాజున కారోగ్యమునుగలిగించి యభీష్టఫలసిద్ధిని పొందుమని యామెవలన కడపటిదీవనను బడసి, అయోధ్యకుఁ బోవుటకు బయలుదేఱెను.

సతీమణి కొన్నిదినములలో సుఖముగా నయోధ్యచేరి, సౌజన్యనిధియొక్క సాహాయ్యముచేత శీఘ్రకాలములో రాజసందర్శనము చేయఁగలిగెను. కాని యాచిన్నదాని ప్రయాణముమాత్ర మంతటితో సఫలముకాలేదు. ఆయువతివలన నౌషధముపుచ్చుకొనుటకు రాజొకపట్టున నొప్పుకొనలేదు. ఆమె తాను లోకప్రసిద్ధుఁడైన ధన్వంతరియొక్క కూఁతురననియు, ఆమందు తనతండ్రి యావజ్జీవమును ధారపోసి శ్రమపడి సంపాదించిన తిరుగులేని సంజీవనౌషధమనియు, చెప్పి యా యమూల్యౌషధప్రయోగముచేత మూఁడుదినములలో వ్యాధి లొంగకపోయిన పక్షమున తనప్రాణములనిచ్చెదనని శపథముపలికినమీఁదట తుదకు రాజాయౌషధసేవచేయుట కంగీకరించెను. కాఁబట్టి మూఁడుదినములలో

రాజువ్యాధియైననుపోవలెను; సతీమణితలయైనను పోవలెను. నిజముగా వ్యాధియే నిర్మూలించినపక్షమున, కావలసిన వస్తువాహనముల నన్నిటి నిచ్చుటయేకాక యామె కోసలదేశములో నెవ్వనిఁగోరునో యాపురుషుని భర్తనుగా ననుగ్రహించునట్లుకూడ రాజు వాగ్దానముచేసెను. రాజును స్వస్థునిగాఁజేయుటవలన సతీమణి యపేక్షించినదియు వరలాభమేకాని ధనవస్తువాహనసమృద్ధి కాదు.

సతీమణి కాయౌషధమునందుఁగల నమ్మకము వ్యర్థముకాలేదు. మూఁడుపూఁటలు సేవించునప్పటికెల్లను రాజుయొక్క శరీరస్థితిలో కొంత గుణ మగుపడెను; మితిపెట్టిన మూఁడుదినములును మందుపుచ్చుకొనునప్పటికి రోగము నిశ్శేషముగాకుదిరి రాజునకు సంపూర్ణారోగ్యము కలిగినది. అప్పుడు రాజు నిర్భరానందపరవశుఁడయి తన యాస్థానమునందుఁగల రూపయౌవన గుణసంపన్నులయిన రాజపుత్రుల నందఱిని రావించి వారిని సతీమణికిఁజూపి ఇష్టమున్నయెడల వీరిలో నొక్కరిని భర్తగా వరింపవచ్చునని చెప్పెను ఆమె మనోవల్లభుఁడయిన విక్రమసేనుఁ డాగుంపులోనేయున్నందున, భర్తృవరణమునం దామెకు కష్టము లేకపోయెను. అందుచేత సతీమణి "యితఁడే నావల్లభుఁడ"ని విక్రమసేనునిజూపి, అతనితో "ఓప్రాణనాయకుఁడా! నేను మిమ్ముఁ బరిగ్రహించెదనని సాహసించి చెప్పఁజాలను; నన్నే మీకుసమర్పించుకొనుచున్నాను. నాయావజ్జీవమును నన్ను సేవకురాలినిగా గ్రహించి నాసేవనంగీకరింపుఁడు" అనిచెప్పెను. అంతట రాజతనినిజూచి "ఓ విక్రమసేనా! నీవీ చిన్నదానిని భార్యనుగా స్వీకరింపుము. ఈమెయే నీకు ధర్మపత్ని" అని యాజ్ఞాపించెను. అప్పుడు విక్రమసేనుఁడు సందేహింపక చంద్రకేతునితో సతీమణి బీదయింటి వైద్యునికూఁతురనియు, తండ్రిపోయినప్పటినుండియు తమయింటనేయుండి తనతల్లిసంరక్షణలో పెరిగినదనియు, అందుచేత తమకాచిన్నది పరిచారికవలె నుండినదనియు, చెప్పి యామెను పాణి

గ్రహణము చేసికొనుటకు తన కిష్టము లేదని తెలియఁజేసెను. అతఁడు చూపినతిరస్కారభావమును పలికిన నిరాకరణవచనములును మనస్సున నాటుకొనఁగా సతీమణి రాజువంకఁజూచి "ఓ దేవా! ఏలినవారదేహము స్వస్థపడినందుకు నాకు సంతోషముగా నున్నది నా కంతే చాలును. తక్కినవిషయమయి దేవరశ్రమపడవలసినపనిలేదు" అనివిన్నవించెను. కాని రాజు తనయాజ్ఞోల్లంఘన మెవ్వరును చేయరా దనిచెప్పి, ఆదినముననే పురోహితుని రప్పించి వారిద్దరకును బలవంతముగా విధ్యుక్తమయిన వివాహమును జేయించెను. ఆవివాహమువలన వధూవరులలో విక్రమసేనునకునుమనస్సునకుసుఖముకలుగలేదు;సంసారముచక్కఁబడునన్నయాశ లేకపోవుటచేత సతీమణికిని సంతోషముకలుగలేదు ఆమె ప్రాణత్యాగమునకయిననొప్పుకొని యభీష్టసిద్ధిని పొంది కోరినభర్తను వరించినను, భర్తనిప్పించుటవలె భర్తయొక్కయనురాగము నిప్పించుట కోసలాధీశ్వరుని చేతిలో లేనందున ఫలానుభవము లేనిదయి యుండనిమ్మానిపండుతన దనుకొనుదానివలెగ్రుక్కిళ్ళుమ్రింగుచుచూచిసంతోషింపవలసినదాయెను.

విక్రమసేనుఁడు వివాహముకాఁగానే భార్యనుజూచి తా నయోధ్యను విడుచుటకయి రాజువద్ద సెలవుపొందుమని చెప్పెను. ఆమెరాజును ప్రార్థించి కోరినప్రకారముగా సెలవిప్పింపఁగానే విక్రమసేనుఁడు భార్యను జూచి, వివాహ మాకస్మికముగా జరిగినందున తన మనస్స్వాస్థ్యము చెడిపోయినదనియు, అందుచేత తాను దూరదేశయాత్ర పోనుద్దేశించుకొన్నాఁడననియు, చెప్పి, ఆమెను తనతల్లియొద్దకు పోయియుండవలసినదని యాజ్ఞాపించెను అందుమీఁద నాయువతి మనస్సులో ఖేదపడి, దుఃఖము పయికికనఁబడనీక భర్తనుజూచి ధైర్యముతో 'ఓప్రాణేశ్వరా! నేనెప్పుడును తమయాజ్ఞకు బద్ధురాలనే. జన్మముచేత మీతోసమానురాలనయ్యెడుభాగ్యము నాకీశ్వరుఁడు కలిగింపకపోయెనుగదాయనిసదా పరితాపపడుచుమీపాదసేవకురాలనయియీశరీరములోజీవమున్నంత

వఱకు మీయనుగ్రహమును సేవను గోరి వేచియుండెదను” అని చెప్పి కన్నులనీరునించెను ఆమెయొక్క మాటలుగాని కన్నీరుగాని యాతని కఠినహృదయమును కరఁగింపలేకపోయినందున, అతఁడు కొంచెమయి నను జాలిపడనివాఁడయి మాఱుమాటచెప్పక తానుపోనుద్దేశించుకొన్న దేశముపేరయినను భార్యతోఁ జెప్పక యామెను విడిచిపోయెను.

భర్తయొక్కయాజ్ఞానుసారముగా సతీమణి లక్ష్మణపుర మత్త వారింటికివచ్చెను. ఆమె రాజుప్రాణమును కాపాడి కోరినభర్తనుపొందియే స్వగృహమునకువచ్చినను, విచారగ్రస్తురాలయినిరుత్సాహముతో దీనురాలయి యత్తగారిపాలఁ బడవలసినదాయెను ఆమె భర్తృగృహము చేరునప్పటి కక్కడకు హృదయభేదనము చేసెడు పిడుగువంటియుత్తర మొక్కటి విక్రమసేనునివద్దనుండి వచ్చియుండెను.

ఉత్తమురాలయినయాసునంద తనకుమారుఁడుకోరి తెచ్చుకొన్న యుత్తమకులీనురాలయిన కోడలి నాదరించినట్లే సతీమణి నాదరించి మంచిమాటలుచెప్పి కొడుకుచేసిన యనాదరణ మఱచునట్లుగా నాచిన్న దాని నోదార్చెను కాని యామెచేసిన యాదరమువలన సతీమణి మనస్సులో సంతోషింపక, “అత్తా! నాప్రాణనాథుఁడు దేశములపాలయి పోయెను.. ఇఁక నే నాధన్యుని నవ్వుమొగమును జూడనుగాఁబోలును!” అని కంట తడిపెట్టెను. అప్పుడామె కొమారుఁడువ్రాసినయుత్తరమును దీసి. “నాచేతియుంగరమెప్పుడు నీచేతికివచ్చునో నన్నప్పుడుమాత్రమే భర్తయని పిలువుము. ఆయప్పుడనెడు కాల మెప్పుడును రాకుండునని నేనునమ్మెదను” అనిదానిలో భార్యనుగూర్చియతఁడువ్రాసినభాగమును జదివెను ఆమాటలు వినఁగానే గుండెలుపగిలి యాచిన్నది “ఇది వజ్ర కఠినమయినవాక్యము” అని పలుకుచు మొదలునఱికిన కదళీతరువువలె నేల కూలఁబడెను అప్పుడుసునంద కోడలిని కౌఁగిలించుకొనిలేవనెత్తి, శాంతతవహింపవలసినదని ధైర్యముచెప్పుచు “నాకొడుకిప్పుడు దేశాం

తరము పోయినందున నీవేనాబిడ్డ” వని యనునయించి దుఃఖోపశమనము చేసెను. కాని మనస్సునకూఱట కలుగక, సతీమణి నేలచూచుచు బొటబొట కన్నీరుకార, భర్తయుత్తరమును చేతఁబట్టుకొని చూచి “నాకు భార్య లేనంతవఱకు నాకు కోసలదేశములో నేదియు లేదు” అన్న వాక్యమును జదివెను. ఆమాట లందున్నవాయని యత్తగారు ప్రశ్న వేసెను. ఉన్నవనిచెప్పి కోడ లావయిని నోట మాటరాక చిత్రప్రతిమ వలె నిశ్చేష్టురాలయి యూరకుండెను

మఱునాఁటి ప్రాతఃకాలమున సతీమణి యెక్కడ వెదకినను కానఁబడలేదు. ఆచిన్నది యిల్లు విడిచి వెళ్ళునప్పుడొకయుత్తరము వ్రాసి యొకదాసిచేతి కిచ్చి, అది తాను వెళ్ళినతరువాత సునందచేతికిమ్మని చెప్పి పోయెను. ఆయుత్తరములో విక్రమసేనుఁడు తనయిల్లును దేశమును విడిచి దూరదేశములపా లగుటకు తాను కారకురా లయినందున కెంత యుఁ జింతించుచున్నా ననియు, తాను జేసిన యీపాపమును పోఁగొట్టుకొని లోకనిందను తొలఁగించుకొనుటకయి విశ్వేశ్వరస్వామి సందర్శనార్థము తా నిప్పుడు కాశీయాత్ర పోవుచున్నా ననియు, అతఁడంతగా ద్వేషించుచున్నభార్య మరలరాకుండ దేశాంతరము పోయినదని తెలిపి విక్రమసేనుని స్వగృహమునకు రప్పించి సుఖపడునట్లు చేయవలసిన దనియు, అత్తగారిపేర వ్రాసెను.

అయోధ్యాపురమును విడిచినతరువాతవిక్రమసేనుఁడునుతిన్నగా కాశీపురమునకే పోయి. కాశీదేశపురాజువద్ద సేనలో కొలువుకుదిరి, ఆ రాజునకును మగధదేశపురాజునకును జరగిన యుద్ధములో తనశౌర్యము ను గనఁబఱచి తనరాజునకు గెలుపు కలిగించి మహాప్రసిద్ధుఁడయి యుండెను ఇట్టుండఁగా సతీమణి దేశము విడిచిపోయినదనియు, ఇఁక నీవు స్వగృహమునకువచ్చి సుఖముగా నుండవచ్చుననియు. అతనికి తల్లి వద్దనుండి యుత్తరమువచ్చెను. ఆయుత్తరమును జూచుకొని యతఁడు స్వ

దేశమునకుఁ బ్రయాణమగుచున్న సమయములోనే సతీమణియు యోగినీ వేషముతోఁ బోయి కాశికాపురమునఁ బ్రవేశించెను సతీమణి కాశీపురము చేరి యాపట్టణములో యాత్రార్థము వచ్చినయితర దేశపుస్త్రీలకు బసలు మొదలయినవిచ్చి యాదరణ చేసెడి పుణ్యాత్మురా లయిన యొకస్వజాతి వితంతువు కలదనివిని, ఆమె యింటికిఁబోయెను. ఆమెయు సహజసౌజన్యముతో పరదేశమునుండివచ్చిన యాసతీమణిని సత్కరించి, తనయింట భోజనవసతులు కల్పించి యాదరించెను. ఆమె భోజనములయినతరువాత సతీమణితో నానావిషయములనుగూర్చి మాటాడుచు, నేటిసాయంకాలము రాజుయొక్క సేన లూరిబయలను రెండువ్యూహములుగాఁ జేరి కృత్రిమయుద్ధమును జేయఁబోవుచున్నవి చూడవచ్చెదవా యని యడిగెను. ఆమె యాప్రసంగములో తమరాజుసేనలో కోసలదేశపు రాజపుత్రుఁ డొకఁడు సేనాధిపతిగానున్నవాఁడనియు, ఆతనిపేరు విక్రమసేనుఁడనియు, ఆతఁ డీమధ్యను జరగినయొకయుద్ధములో నసమానశౌర్యమును జూపి మహాపరాక్రమశాలియని పేరుపొందె ననియు కూడఁ జెప్పెను. ఆమాటలు విన్నపిమ్మట సతీమణికి రంగభూమికి రమ్మని వేఱుగఁ బిలువవలసిన యావశ్యకమే లేకపోయెను. అప్పుడు వారిరువురును సేనావ్యూహమును జూచుటకుబయలుదేఱిరి వారు పోవునప్పుడుత్రోవపొడుగునను విక్రమసేనునిగూర్చియే ప్రసంగించుకొనుచుండిరి. రంగభూమి చేరినతరువాత విక్రమసేనుని మొగము చూచునప్పటికి సతీమణి కొక్కసారిగా సంతోషమును దుఃఖమునుగూడ కలిగెను. అప్పుడా రాజపితంతువు సతీమణిని జూచి "ఇతఁడుచక్కనివాఁడు కాఁడా?" అనియడిగెను. "అవునతఁడు మిక్కిలి చక్కనివాఁడే. ఇతనియందు నాకెంతో యిష్టముగా నున్నది." అనిసతీమణి ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను. ఆవితంతువు మరల వచ్చునప్పుడును సతీమణితో విక్రమసేనుని కథలనే చెప్పఁజొచ్చెను. అయోధ్యానగరములో నాతనికి బలవంతముగా వివాహము చేయుటయు, అతఁడు

నిర్దయుఁ డయి చేసికొన్న భార్యను విడిచిపెట్టి వచ్చి యచ్చట సేనలో కొలువు కుదురుటయు, లోనుగాఁగల తనదురదృష్టకథను జెప్పుచున్నప్పుడు సతీమణి శాంతభావమును వహించి శ్రద్ధతో వినుచుండెనుగాని, యామెయాకథనుమార్చి క్రొత్తకథను జెప్పనారంభింపఁగానే యందలి ప్రతిపదమును మనస్సులో శూలమువలె నాటుకొనఁగా సహనము వహించి వినలేకపోయెను.

ఇప్పు డామె యారంభించినకథ విక్రమసేనుఁడు తనకొమార్తను మోహించుటను గుఱించినది. విక్రమసేనుఁడు సతీమణిని వివాహము చేసికొనుట కిష్టములేనివాఁ డయినను, బొత్తిగా వివాహ మాడుటకే యిష్టము లేనివాఁడు కాఁడు. అతఁడు కాశీనగరమునందు సతీమణికి బసయిచ్చి యాదరించిన చందనావతియొక్క యింటిసమీపమునందు వాసము చేయుచున్నందున, ఆమెపుత్రి యైనగుణవతి యనుపేరుగలరూపవతియైనయువతిని మోహించెను అందుచేత నతఁడు గుణవతియొక్క గుణరూపలావణ్యాదులనుగూర్చి పద్యములు చెప్పి చదువుచు, చందనావతి యింటి కప్పుడప్పుడువచ్చి గుణవతి యనుసార్థకనామముగలయామె కుమారీరత్నమును తన్నువివాహమాడుమని ప్రార్థించుచుండును అతనికి విధ్యుక్తముగా వివాహము చేయఁబడిన ధర్మపత్ని జీవించియున్నదని యెఱిఁగిన దయినందున, గుణవతి యాతనిప్రార్థన నంగీకరింపక యాతని కెంతమాత్రమును ప్రోత్సాహము కలిగింపకుండెను గుణవతిచిన్నప్పటి నుండియు తల్లిదండ్రులయొక్క మంచిశిక్షలోఁ బెరిగి సద్వర్తనము నేర్చుకొన్నది ఆమెతల్లి యైనచందనావతి యిప్పుడంత ధనికురాలుగానుండక పోయినను గొప్పవంశమునఁబుట్టి పూర్వము విశేషభాగ్య మనుభవించి యుండినది; ఆమెతండ్రియు కాశిరాజు సేనలో నాయకుఁడుగా నుండి వీరమరణమునొందెను. చందనావతి యీసంగతు లన్నిటిని సతీమణితోఁ జెప్పి, తనకొమార్తెయొక్క గుణసంపదను గొంతశ్లాఘించి, ఆమె కట్టి

సుగుణములు కలుగుటకు తానుచిన్నప్పటినుండియుఁ జెప్పిన నీ ద్యాబుద్ధులు కారణములని చెప్పి, కట్టకడపట విక్రమసేనుఁడు మఱునాఁటియుదయ కాలమునందే కాశీకానగరమును విడిచి వెడలిపోనున్నందున నొక్కసారి యీరాత్రి దర్శనమయిన నిచ్చి క్షణకాలము మాటాడ ననుగ్రహింప వలసినదని యతఁడు గుణవతికిఁ బలుమాఱు సందేశములు పంపుచున్నాఁ డని కూడఁ జెప్పెను.

ఈకథనువినుటవలన సతీమణిమనస్సున కెంతో నొప్పికలిగినను, ఆమె యంతటితో నిరుత్సాహురాలుగాక యింతువలనఁదనభర్తయొక్క పొందును గలిగించుకోవచ్చునని యొకయుపాయ మాలోచించుకొని, తానే భర్తచేతవిడిచిపెట్టఁబడినసతీమణిననియు తన్నే యాశనిక యోధ్య రాజు బలాత్కారముగా వివాహము చేయించెననియుఁ జందనావతితోఁ జెప్పి, "నాయందనుగ్రహించి మీరును మీపుత్రికయు నేటిరాత్రి విక్రమ సేనునిరాక కంగీకరించి, గుణవతీస్థానమున నన్నుంచవలయును" అని యామెను దైన్యముతో వేఁడుకొనెను తా నీమాఱువేషము వేసికొని భర్తృసందర్శనము చేయఁగోరుట యేలాగుననయినఁ దా నాతని వ్రేలి యుంగరమును గైకొనవలయుననియు, ఆయుంగరమును దనయొద్దనుండి తీసికొఁగలిగినపక్షమున తన్నాతఁడు భార్యనుగా నంగీకరించెదనని యుత్తరము వ్రాసెననియు, సతీమణి యామెతో వివరముగాఁ దెలిపెను.

కొంతవఱకు భాగ్యహీనురాలయిన సతీమణియొక్క దుర్దశను వినుటచేత జాలిపుట్టియు కొంతవఱకు భర్తృసమాగమమును సమకూర్చినపక్షమున నామె యిచ్చెదనన్న బహుమానమునందాశ పుట్టియు చందనావతియు తత్పుత్రియగుగుణవతియు సతీమణికివిషయమునఁ దమ చేతనయినసాహాయ్యమంతను జేసెదమని యొప్పుకొనిరి. అందుచేత వెంటనే యామెవారిచేత విక్రమసేనునకు సతీమణి స్వదేశములో మర ణము నొందినట్లు చూచినవారు వచ్చిచెప్పిరని వర్తమానము పంపించి,

ఆరాత్రివచ్చి గుణవతినిజూచి మాటాడిపోవచ్చునని తెలియఁజేయించెను. ఇట్లు చేయించుటలో సతీమణియొక్క ముఖ్యోద్దేశము భార్యయొక్క మరణవార్త నిశ్చయముగాఁదెలిసెనేనియతఁడుతప్పకగుణవతినివివాహ మాడుటకు సంశయింపక యంగీకరించుననియు; ఆయంగీకారసమయము నందు గుణవతీవేషముతోనున్న తా నాతనివలన వాగ్దానముమాత్రమే కాక వాగ్దానముతోఁగూడ నుంగరమునుసహితము పొందవచ్చుననియు. తప్ప వేఱేమియుఁ గాదు. ఆయుంగర మెట్లయినఁ దనచేతఁ జిక్కినా యతఁడుదప్పకతనకుదక్కినవాఁడేయనియామెకుదృఢవిశ్వాసముగలదు.

పంపిన సందేశప్రకారముగా నతఁడు రాత్రి చీఁకటిపడిన తరు వాత నొంటిగా గుణవతిని సందర్శించుటకయి చందనావతి యింటికి వచ్చెను. అతనితో సంభాషించుటకయి గుణవతి వేషమువేసికొని యా వఱకే సతీమణి గుణవతియొక్కగదిలో సిద్ధముగా దీపపుక్రీనీడను బల్ల మీఁదఁ గూరుచుండియుండెను అవియన్నియు గుణవతి నుద్దేశించి పలి కినవని యామె యెఱిఁగినదయినను, విక్రమసేనుఁ డప్పటిప్రసంగములోఁ బలికినయనురాగసూచకములయినవాక్యములును శ్లాఘనలునుసతీమణి కప్పుడు కర్ణరసాయనములుగా నుండెను. సతీమణియొక్క మృదుసరస వచనములును నాగరికతావిలాసమును సెగపొంతఁజేర్చిన వెన్నవలె నాతనిహృదయమును పూర్ణముగా కరఁగించినందున, విక్రమసేను డను మాత్రమును సంకోచింపక తనకట్టిరసికజనాగ్రగణ్యురాలి చెట్టఁబట్టఁ గలిగినభాగ్యము సంభవించినయెడల లోకములోఁ దనయంతటిధన్యుఁ డింకొకఁడుండఁబోఁడని నిశ్చయముగానమ్మి యామెనుపాణిగ్రహణము చేసికొనుటకును యావజ్జీవమును ప్రాణతుల్యముగాఁ బ్రేమించుటకును ఎన్నెన్నో బాసలుచేసెను. అదియంతయుభావిశుభసూచకమనిభావించు కొని సతీమణి యాతఁడన్నప్రకారముగాజరగునుగాకయనికోరుచుండెను

విక్రమసేనుఁడు తనభార్యయైనసతీమణి తెలివితేటలుగలయంతటి సరసురాలని యెంతమాత్రమును గుర్తెఱిఁగినవాఁడు కాఁడు. ఆమె యోగ్యతలోఁ గొంతయైనను గనిపెట్టినవాఁడయి యుండినయెడల, ఈ వఱకామె నీప్రకారముగా ననాదరముచేసియుండఁడు. నిత్యమునుజూచు చుండుటచేత నాతనికతిపరిచయమువలన నామె ముఖసౌందర్యమునందు లక్ష్యము లేకపోయెను. తఱుచుగాఁ జూచుచుండుటచేత సుందరవస్తువుల యందుసహిత మనాదరమును తృణీకారభావమును గలుగుచుండుట లోకస్వభావమేకదా! భయభక్తులుగల భృత్యురాలయి యాతని యెదుట నెప్పుడును స్వేచ్ఛతో మాటాడి యుండక పోవుటచేత విక్రమసేనున కామెరసికత్వమును కౌశలమును గనిపెట్టుట కీవఱ కెన్నఁడును నవకాశమే కలుగలేదు. తనభావిభాగ్యమంతయు నిప్పటి సంభాషణముయొక్క పర్యవసానముమీఁదనే యాధారపడియుండునని యెఱిఁగినదగుటచేత సతీమణి యిప్పుడు తన వాక్చమత్కారమును రసికత్వమును పూర్ణముగాఁ గనఁబఱిచి క్షణకాలములో నాతనినిసమ్మోహపఱిచి వశ్యుని జేసికొనెను. అప్పుడు విక్రమసేనుఁడు కామపరవశుఁడయి యామెనుదక్క లోకములోఁ మఱియెవ్వరిని భార్యనుగాఁ జేకొననని ప్రమాణముచేసి తనమీఁదగల యవ్యాజానురాగమునకు గుఱుతుగా సతీమణి తనకిమ్మనికోరిన ముద్దుటుంగరము నామెవ్రేలికిఁబెట్టి, ఆమెకుఁ గల ప్రేమకు జ్ఞాపకచిహ్నముగా తనకు రాజు మెచ్చి బహుమానము చేసినయమూల్యాంగుళీయకమునామె యియ్యఁగా దానినిగౌరవముతోఁ బుచ్చుకొని తనవ్రేలిని ధరించుకొనెను. ఇట్లు పరస్పరానురాగసూచకములయిన యాభరణములను స్వీకరించి వలపుతెలిపెడు మాటలతో విడువలేకవిడువలేక యావధూవరు లొండొరుల నెడఁబాసినతరువాత విక్రమసేనుఁ డామెవద్ద సెలవుగైకొని మఱునాఁటి ప్రాతఃకాలముననే స్వదేశమునకు ప్రయాణమయి పోయెను. తా నేర్పఱుచుకొన్నయుపా

యము పూర్ణముగా నెఱవేఱుటకయి వారలసహాయ్య మావశ్యకము గాఁ గావలసి యున్నందున సతీమణి గుణవతిని తల్లియైన చందనావతిని దన వెంట నయోధ్యానగరమునకు వచ్చునట్లు ప్రార్థించి యొడఁబఱిచెను. వారాపట్టణము చేరునప్పటికి రాజంతకుముందే భర్తృవియోగమునొంది యున్నసునందను జూచి పరామర్శించి వచ్చునిమిత్తము లక్ష్మణపురము నకుఁ బోయెనని తెలియవచ్చెను ఆసంగతి విన్నతోడనే సతీమణి వారిని వెంటఁగొని తత్క్షణమే బయలుదేఱి నిత్యప్రయాణములతో లక్ష్మణపురము వచ్చి చేరెను.

చంద్రకేతుమహారాజిప్పుడు మంచియారోగ్యదశయందుండెను. తన రోగనివారణమునకు హేతుభూతురాలయిన సతీమణియెడల నా రాజునకింకను కృతజ్ఞత మిక్కిలి బలముగానే యున్నందున, అతఁడు సునందయొక్క పరామర్శ కాఁగానే మొట్టమొదట సతీమణియొక్క ప్రశంసనే తెచ్చి యామెయొక్క గుణసౌందర్యాదులను గొంతసేపభివర్ణించి యటువంటి తరుణీరత్నమును విక్రమసేనుఁడు కేవల బుద్ధిహీనతచేతనే విడనాడుకొనెనని చెప్పెను. అందుమీఁద సునంద తనదుఃఖ మాగక కోడలిమీఁదిప్రేమచేతఁ గలిగినశోకము సముద్రతరంగమువలె హృద యములోనుండి పొరలిపొరలి రాఁగా సతీమణియొక్క సుగుణసముదాయ మును దలఁచుకొని రోదనము చేయనారంభించెను. అప్పుడు రాజామె నోదార్చి తానదియంతయు ఆవఱకే మఱచి క్షమించితినని చెప్పి యామె కు దుఃఖోపశమనము చేసెను. కాని దయార్ద్రహృదయుఁ డయిన సౌజన్యనిధిమాత్రముదుఃఖమునుసహింపలేక, వివేకహీనుఁడయినవిక్రమ సేనుఁడు తనమందభాగ్యముచేత నారీరత్నమయిన సతీమణి కవజ్ఞచేసి భార్యయెడను తల్లియెడను రాజునెడలను మహాపరాధి యయ్యెననియు, ఎవ్వతె నిరుపమానసౌందర్యము లోకమునంతను భ్రమగొల్పఁ జాలెనో యెవ్వతెసరసవాక్యము లెల్లవారిని చిత్రప్రతిమలవలెఁ జేయఁ జాలెనో

యటువంటి కులాలంకారమయినపతివ్రతాతిలకము వేయేండ్లు తలక్రిందుగా తపస్సుచేసినను లభింపదనియు, బహువిధముల విలపింపఁజొచ్చెను. అప్పుడు రా జాతనిని జూచి విచారపడవలదని బోధించి, చేయిజాఱిన వస్తువును దలఁచుకొని దుఃఖపడుటవలన మనోవేదన పెరుగుటతప్ప వేఱు కార్యము లేదని నీతికలిపి, విక్రమసేనునుద్దేశించి యతఁ డెక్కడనున్నాఁడని యడిగెను. వెంటనే విక్రమసేనుఁడు రాజుసమక్షమునకు వచ్చి యాతని పాదములమీఁదఁబడి మ్రొక్కి, తాను నిష్కారణముగాతనభార్యను పెట్టినక్షోభకయి చింతాక్రాంతుఁడయి వ్యసనమును తెలుపఁగా, ఆతని తండ్రియెడలఁగల సుహృద్భావమునుబట్టియు తల్లియెడలఁగల గౌరవమునుబట్టియు రాజాతనిని క్షమించి పుత్రవాత్సల్యముతో మన్నించెను. కాని రాజు తాను సతీమణికి బహుమానముచేసినయుంగరము విక్రమసేనుని వ్రేలిని కానఁబడఁగానే రాజున కావలకాతనియందున్న యనుగ్రహమంతయుపోయి క్షణకాలములో నాగ్రహముగా మాఱెను. ఆయుంగరమును రాజు సతీమణికిచ్చినప్పు డామె తన కేదయినప్రాణాంతోపద్రవము వచ్చినప్పుడు విపద్రక్షణార్థమయి రాజువద్దకుఁ బంపినఁదక్కఁ దనబొందెలో జీవముండఁగాఁ దానాయుంగరము నెప్పుడు నెడబాయునని యనేక ప్రమాణములు చేసెను. ఆయుంగరము నీ కెక్కడనుండి వచ్చినదని రాజడిగినప్పుడు వివాహదినముమొదలుకొని తానెప్పుడును మరల సతీమణిని జూడలేదనియు, తనకీయుంగరము నొకరాత్రివేళ నొకసుందరి చీఁకటిలో నిచ్చినదనియు, నమ్మరానికథ నొకదానిని విక్రమసేనుఁడుచెప్పెను. విక్రమసేనునకు భార్యయందిష్టము లేనిసంగతి రాజెఱుఁగునుగాన,ఆమాటలచేత మఱింతయనుమానముగలవాఁడై "ఇతఁడు సతీమణిని జంపెనని నాకు సందేహము కలుగుచున్నది. ఈతనిని బట్టుకొనుఁడు" అని రాజు తనభటుల కాజ్ఞాపించెను. ఈసమయములోనే గుణవతి తనతల్లితోఁ గూడఁ బ్రవేశించి విక్రమసేనుఁడు తన్ను వివాహమాడెదనని వాగ్దానము

చేసియున్నాఁడుగానఁ దన్నాతఁడు వివాహము చేసికొనునట్లు శాసింప వలసినదని రాజుతో విజ్ఞాపనము చేసికొనెను. అప్పుడు రాజుకోప మునకు భయపడి విక్రమసేనుఁడు తానాచిన్నదానిని పెండ్లియాడెదనని యెప్పుడును వాగ్దానము చేసియుండలేదని చెప్పెను. అందుమీఁద గుణ వతి తనమాటలు సత్యమనిచూపుటకయి యీతఁడిచ్చిన యుంగరమును జూడుఁడని సతీమణి తనచేతికిచ్చిన యుంగరమును జూపెను. అంతేకాక యామె తన్నాతఁడువివాహముచేసికొనెదనని దైవసాక్షికముగాప్రమా ణము చేసినప్పు డిప్పుడాతనివ్రేలినున్నయుంగరమును దా నాతనికిచ్చితి ననికూడఁజెప్పెను. అందుమీఁద రాజుయొక్కయనుమానము మఱింత బలపడిరాజభటులనుబిలిచియామెనుగూడఁ బట్టుకొనుఁడనియాజ్ఞాపించి, "సతీమణియొక్కయుంగరము మీకెట్లువచ్చినదో మీరు నిజముచెప్పక పోయినపక్షమున మీయిద్దఱితలలును గూడఁ దీయించెదను." అని గుణ వతిని విక్రమసేనునిజూచి కోపదృష్టితోఁబలికెను. అప్పుడుతమకాయుంగ రము నమ్మినవారి నిచ్చుటకుఁ దీసికొనివచ్చుటకయి తనతల్లికి సెలవిండని గుణవతి రాజును వేఁడుకొనెను. రా జామెప్రార్థన నంగీకరింపఁగా చంద నావతి వెలుపలికిఁబోయి వెంటనే సతీమణిని దనవెంటఁ దీసికొనివచ్చెను.

అప్పుడు సాధ్వీమణియైన సునంద తనకొడుకునకు సంభవించిన విపత్తునకయి చింతించుచు సతీమణి నతఁడు నిజముగానే చంపియుండు ననిభావించుకొన్నదిగాన, చిన్నప్పటినుండియుఁబుత్రికావాత్సల్యముతోఁ బెంచి పెద్దదానిని చేసిన ప్రేమాస్పదురాలయిన ముద్దులకోడలు వచ్చి యెదుట నిలువఁబడఁగానే పట్టరానిసంతోషము గలదాయెను. ఆకస్మిక ముగాఁ గలిగినసంతోషములో రాజును దానుజూచెడుదానియందే నమ్మ కము లేనివాఁడయి "నాయెదుట నిలుచున్నది విక్రమసేనునిభార్యయా?" అనియడిగెను. తనభర్త యింకను దన్నుభార్యనుగా నంగీకరించనందున సతీమణి రాజును జూచి "మహాప్రభూ! ఈసేవకురాలు విక్రమసేనుని

యొక్క భార్యా రూపధారిణిగాని నిజమయినభార్య కాదు" అని ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను అప్పుడు విక్రమసేనుఁడు "క్షమింపుము నాకు భార్యారూపధారిణియు భార్యయును రెండునుగూడనీవే "అనిబిగ్గరగాఁ జెప్పెను. "ఓప్రాణేశ్వరా! నాఁటిరాత్రి నే నీచిన్నదానివేషము వేసికొని మీతో మాటాడినప్పుడు మీరు నన్నెంతోదయతో నాదరించితిరి. ఇదిగో మీరువ్రాసినయుత్తరమును చూడుఁడు" అని సతీమణి సంతోషముతోఁజదువుచు—"మీరు 'నాచేతియుంగర మెప్పుడునీచేతికివచ్చునో' అనివ్రాసితిరి. మీరన్నట్లుమీచేతియుంగరము నాచేతికివచ్చినది. ఆరాత్రి మీచేతినుండి యుంగరము పుచ్చుకొన్నదానను నేనేకాని యీగుణవతి గాదు ఇప్పుడయిన మీరు నన్ను మీరుకోరుకొన్నభార్యనుగానంగీకరించెదరా?" అని యడిగెను. "ఆరాత్రి నాతోమాటాడి వాక్యామృతముచేత నావీనులకు విందుచేసినది నీవేయని స్పష్టపడిదినయెడల, నిన్నెప్పుడును క్షేమించుచు నీకు దాసుఁడ నయ్యెదను" అని యతఁ డుత్తరము చెప్పెను. గుణవతియు నామెతల్లియు ఈయంశమునుస్థాపించుటకేయిక్కడకు వచ్చియున్నారు గాన. ఆసత్యమును ఋజువుచేయుట యామె కతిసులభమాయెను. అప్పుడు రాజు గుణవతి సతీమణికిఁ జేసినతోడ్పాటున కెంతయు సంతోషించి, ఆమెగుణసంపత్తిని బహువిధములఁగొనియాడి, ఆమెకుఁ గూడఁ దగినభర్తను సమకూర్చుటకయి వాగ్దానము చేసెను. పితృదత్తమయిన యాసిద్ధౌషధము ధనధాన్యములకంటెను వస్తువాహనములకంటెను నమూల్యమయినదనియిప్పుడుసతీమణికనుభవమయ్యెను. ఆయౌషధప్రభావముచేతనే యిప్పుడామె లక్ష్మణపురసంస్థానాధీశ్వరునికి ప్రియభార్యయు, సునందకు ముద్దులకోడలును, అయి నిరంతరసుఖసంతోషముల కునికిపట్టయ్యెను.

సుమిత్రచరిత్రము.

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రములు.

సుమిత్రుఁడు — సింహళద్వీపపు రాజు.

చంద్రవర్మ — మలయాలయ దేశపు రాజు.

మంజువాణి — సుమిత్రుని రాణి.

బహుమానుఁడు — సుమిత్రుని సభికులలో నొకఁడు

కృష్ణుఁడు — సుమిత్రుని పుత్రుఁడు.

సత్యసారుఁడు — సుమిత్రుని పుత్రుఁడు.

చతురాస్యుఁడు — సుమిత్రుని భృత్యులలో నొకఁడు.

వక్రచిత్తుఁడు — సుమిత్రుని సభయందలి ప్రభువు.

మిత్రవింద — వక్రచిత్తుని భార్య, మంజువాణి సఖి.

మాలిని — మంజువాణి దాసి.

రామవర్మ — చంద్రవర్మ కొమారుఁడు.

ప్రమతి — సుమిత్రుని కొమార్తె

వీరుగాక గొల్లవాఁడు మొదలయిన మఱికొందఱు వత్తురు.

సుమిత్రచరిత్రము.

పూర్వకాలమున సింహళద్వీపమును సుమిత్రుఁడనురాజుపాలించు చుండెను. ఆయనకు రూపవతియు గుణవతియు నగు మంజువాణి యను రాణిగలదు. వారిరువురును పరస్పరానురాగము గలవారయి యపార మయిన సుఖము ననుభవింపుచుండిరి. ఈయుత్తమనాయికామణితోడి ప్రణయముచేత, అతనికి బాల్యసఖుఁడును సహపాఠియు నయినచంద్ర వర్మ యనుమలయాల దేశపురాజును మరలఁజూచి యాతనికిఁ దనప్రియ భామినియొక్క సద్వర్తనమును జెప్పవలెనని యప్పుడప్పుడు పుట్టు అభి లాషతప్ప వేరుకోరిక యేమియు లేక యుండెను సుమిత్రుఁడును చంద్ర వర్మయు పిన్నటనాఁటినుండియు నొకచోటనే యేకముగాఁ బెరిగిరి; కాని వారితండ్రులమరణానంతరమునఁ దమతమ దేశముల నేలుటకయిఁయెడఁ బాయవలసివచ్చినందున, వారు తఱుచుగా బహుమానములను, ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములను, ప్రియపూర్వకము లయినక్షేమవార్తలను బంపు కొనుచుండినను బహుసంవత్సరములనుండి యన్యోన్యముఖావలోకన ములు మాత్రము లేకయుండిరి.

ఇట్లు కొంతకాలము జరగఁగా సుమిత్రుఁడు తన్నొకసారివచ్చి చూచిపొమ్మని మిత్రునకు మాటిమాటికి వర్తమానములు పంపుచువచ్చి నందున, మళయాళమునుండి బయలుదేఱి చంద్రవర్మయుఁ బరిమితపరి వారముతో మిత్రసందర్శనార్థమయి సింహళద్వీపమునకు వచ్చెను. ఈ సమావేశమువలనఁజిరకాలమెడఁబాసియుండి యాకస్మికముగాఁ గలిసిన యామిత్రుల కిరువురకును గలిగినయానంద మింతింతయని చెప్పనలవి కాదు. రాకరాకవచ్చిన తన చిన్ననాఁటి మిత్రునకు సకలోపచారము లను జేయుచుఁ జక్కఁగాఁ బరామర్శింపవలయునని భార్యకు బోధిం

చుటయేకాక, తనప్రాణసమానుఁడయిన బాల్యమిత్రుఁడు సరసనుండి చూచుచుండఁబట్టి యిప్పుడుకదా నాసౌఖ్యము పరిపూర్ణత గాంచెనని సుమిత్రుఁడు మనసులోఁ బరమానందభరితుఁడయియుండెను. మిత్రులిద్ద ఱును పూర్వకాలమును గూర్చి ముచ్చటించుచు, బాల్యావస్థయందుఁ దాము చదువుకొన్న సంగతులను, చిన్ననాఁటి యాటపాటలను, తోడి బాలురతోడఁ గూడి విహారమునకుఁ బోయినప్పుడు నడచినచర్యలను దలఁచుకొని యానందించుచు, వారిసల్లాపములయం దెల్లప్పుడును నుల్లా సము గనఁబఱచుచు సమీపముననుండుమంజువాణితో వేడుకగాఁ జెప్పు చుండిరి. ఇట్లు కొంతకాలముసుఖముగా జరిగినతరువాత చంద్రవర్మ తన దేశమునకు వెళ్లుటకయి ప్రయాణముకాఁగా భర్తకోరికప్రకారము మరి కొంతకాల ముండి వెళ్లుమని యాతనిని మంజువాణి ప్రార్థించి చెప్పెను.

ఈయుత్తమ కాంతయొక్క సంతాపదినములు నాఁటితోఁ బ్రా రంభమాయెను. సుమిత్రుఁడెంతప్రార్థించినను నిలువ నొడఁబడనివాఁడు, మంజువాణియొక్కమృదుమధురవాక్యములచే మనసుకరఁగినవాఁడై దీన త్వముతో వేఁడికొనునామెప్రార్థనను త్రోచిపుచ్చలేక చంద్రవర్మమఱి కొన్నివారములవఱకును తనప్రయాణమునుమానుకొనెను. తనమిత్రుని యొక్కసుగుణసంపదయును తనయిల్లాలియొక్క సత్స్వభావమును జిర కాలానుభవమువలన లెస్సగాఁ దెలిసియున్నవాఁ డయ్యును, వేళావిశే షముచేత సుమిత్రుఁడు భార్యయందును మిత్రునియందును నిగ్రహింప రానియసూయ గలవాఁడయ్యెను. పెనిమిటియొక్క యాజ్ఞచేత నాతని ప్రీతిని బడయుటకొఱకే యాకాంతదినదినమును జంద్రవర్మవిషయమయి చూపుచువచ్చిన శ్రద్ధయంతయు దురదృష్టవంతుఁడైన యానృపాలుని యొక్కమనోవేదనాభివృద్ధికే తోడుపడసాగెను. సుమిత్రుఁడు పూర్వము ప్రియకాంతయెడ నెంతప్రేమ గలవాఁడును ప్రియమిత్రునియెడ నెంత దయగలవాఁడు నయి యుండెనో యిప్పు డంతయీర్ష్యయు నిర్దయత్వ

మునుగల ఘోరరాక్షసుఁడుగా మాఱి, తనసభికులలో నొకఁడగుబహు
మానుని బిలిపించి, రహస్యముగా నాతనితోఁ దనకుఁ గలిగిన యవమాన
మును జెప్పి, చంద్రవర్మను విష ప్రయోగముచేసి చంపుమని యుత్త
రువు చేసెను.

బహుమానుఁడు దూరాలోచనగలవాఁడును మిక్కిలి యోగ్యుఁ
డును కాఁబట్టి తనరాజు పెట్టుకొన్న సందేహమునకు లేశమయినను
అవకాశము లేదని యెఱింగినవాఁడయి, విషముపెట్టుటకు మాఱుగాఁ
దనప్రభువుయొక్క యాజ్ఞను ఆయనకు నివేదించి, సింహళద్వీపమునుండి
తప్పించుకొని యాయనతోడఁగూడి వెడలిపోవుటకొప్పుకొనెను. చంద్ర
వర్మయు బహుమానుని సాయముచేతఁ దనరాష్ట్రములో సుఖముగాఁ
బ్రవేశించెను. అప్పటినుండియు నక్కడిరాజసభలోఁ బ్రధానుఁడుగా
నుండి, బహుమానుఁడు ఆరాజునకు ముఖ్యమిత్రుఁడును అత్యంతప్రియుఁ
డును నయియుండెను.

బహుమానుఁడు పాఱిపోవుటచేత మండిపడి, రాజు మఱింత
కోపముతో రాణియున్న యంతఃపురమునకు తక్షణమే నడచి, అక్కడ
తనముద్దులతనయుఁడైన కృష్ణుఁడు తల్లితో వేడుకగా నేదోకథ చెప్పు
చుండఁగా వినుచుఁగూర్చున్న భార్యనుజూచి, కుమారుని రెట్టపట్టు
కొని యవలకీడ్చి, భార్యను చెఱసాలయందుఁబెట్టించెను. కృష్ణుఁడు
మిక్కిలి పసివాఁడయ్యును తల్లియందు మిగులప్రేమగలవాఁడయి యుం
డెను. కాఁబట్టి తల్లిని ఆప్రకారముగా అవమానపఱిచి కారాగృహ
మునకుఁ బంపుచుండఁగాఁ జూచినప్పుడు, గుండెలు పగిలిపోయిమనసులో
దిగులుపెట్టుకొని, ఆహారనిద్రాదులు మాని దినదినక్రమమున క్షీణించి
తుదకుమరణావస్థనుబొందునంతటిస్థితిలోనికివచ్చెను. రాజును తనరాణిని
చెఱసాలకు పంపివేసి, చతురాస్యుఁడును సత్యసారుఁడును అను నిద్దఱు
భృత్యులను బిలిపించి, మీరు తిరువనందపురముననున్న దుర్గగుడికిఁబోయి

కిడ్చెను ఆమె చేసిన నేరమును విమర్శించుటకయి దేశములోఁగల గొప్ప వారును, న్యాయాధికారులును, మంత్రులును రావింపఁబడిరి. అప్పుడు వారందఱి యెదుటను వీసమంతయు దోషములేని యాయోషిద్రత్నము మహాపరాధము చేసినదానివలె దీనత్వముతో నిలువఁబడి వారుచెప్పు తీర్పును వినుటకయి యెదురుచూచుచుండెను. ఇంతలో సత్యసారుఁడును చతురాస్యుఁడును సభామంటపముప్రవేశించి, పదిలముగా ముద్రవేసి భద్రపఱిచి తెచ్చిన దేవతావాక్యములుగల యుత్తరమునుసగౌరవముగా రాజునకు సమర్పించిరి. అప్పుడు రాజుయొక్క యాజ్ఞానుసారముగా సభికులలో నొకఁడు ముద్రనువిడఁగొట్టి, అందులోనివాక్యము లందఱకు వినఁబడునట్లుగా నీప్రకారము చదివెను— "మంజువాణి కేవలము నిరపరాధిని; చంద్రవర్మ కళంకరహితుఁడు; బహుమానుఁడే నిజమైనభృత్యుఁడు; సుమిత్రుఁడు నిష్కారణముగా జారత్వశంకను బెట్టుకొన్న క్రూరుఁడు; ఇప్పుడు చంపఁ బంపఁబడినకూఁతురు దొరకకపోయినయెడల రాజు సంతులేనివాఁడయి మృతినొందును."—రాజు ఆమాటలయందెంత మాత్రమును విశ్వాసముంచక, ఇదియంతయును రాణియొక్క మిత్రులచేత పన్నఁబడిన తంత్రమనిపలికి, న్యాయాధిపతి కభిముఖుఁడయి నీవు రాణిని విమర్శించుట కారంభించుమని యానతిచ్చెను. భూపతి యీమాటలు పలుకుచుండఁగానే, ఒకసేవకుఁడు కొలువుకూటమునకుఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చి రాజుగారి పుత్రుఁడైన కృష్ణుఁడు తనతల్లిని ప్రాణాంతశిక్షను పొందించుటకయి విమర్శ చేయుచున్నారని విని వ్యసనముచేతను సిగ్గుచేతను దేహమును మఱచి యాకస్మికముగ మృతినొందెనని చెప్పెను.

ప్రియనందనుఁడైన కృష్ణుఁడు తనకు సంభవించిన దురవస్థకయి కుంది ప్రాణములు విడిచినాఁడన్నవార్త చెవిసోఁకినతోడనే మంజువాణి మొదలు నఱికినయరఁటిచెట్టువలె నేలమీఁదఁబడి మూర్ఛపోయెను. పుత్ర మరణవార్త రాజహృదయమునకు శూలమువలె నాటినందున, అభాగ్యురాలైన యిల్లాలియందుఁగొంతకనికరము జనించి, రాజు తత్క్షణమే మిత్ర

మునుగల ఘోరరాక్షసుఁడుగా మాఱి, తనసభికులలో నొకఁడగు బహుమానుని బిలిపించి, రహస్యముగా నాతనితోఁ దనకుఁ గలిగిన యవమానమును జెప్పి, చంద్రవర్మను విషప్రయోగము చేసి చంపుమని యుత్తరువు చేసెను.

బహుమానుఁడు దూరాలోచనగలవాఁడును మిక్కిలి యోగ్యుఁడును కాఁబట్టి తనరాజు పెట్టుకొన్న సందేహమునకు లేశమయినను అవకాశము లేదని యెఱిఁగినవాఁడయి, విషముపెట్టుటకు మాఱుగాఁ దనప్రభువుయొక్క యాజ్ఞను ఆయనకు నివేదించి, సింహళద్వీపమునుంచి తప్పించుకొని యాయనతోఁడఁగూడి వెడలిపోవుట కొప్పుకొనెను. చంద్రవర్మయు బహుమానుని సాయముచేతఁ దనరాష్ట్రములో సుఖముగాఁ బ్రవేశించెను. అప్పటినుండియు నక్కడరాజసభలోఁ బ్రధానుఁడుగా నుండి, బహుమానుఁడు ఆరాజునకు ముఖ్యమిత్రుఁడును అత్యంతప్రియుఁడును నయియుండెను.

బహుమానుఁడు పాఱిపోవుటచేత మండిపడి, రాజు మఱింత కోపముతో రాణియున్న యంతిపురమునకు తక్షణమే నడచి, అక్కడ తనముద్దులతనయుఁడైన కృష్ణుఁడు తల్లితో వేడుకగా నేదోకథ చెప్పుచుండఁగా వినుచుఁగూర్చున్న భార్యనుజూచి, కుమారుని రెట్టపట్టుకొని యావలకీడ్చి, భార్యను చెఱసాలయందుఁబెట్టఁబంచెను. కృష్ణుఁడు మిక్కిలి పసివాఁడయ్యును తల్లియందు మిగులప్రేమగలవాఁడయి యుండెను. కాఁబట్టి తల్లిని అప్రకారముగా అవమానపఱిచి కారాగృహమునకుఁ బంపుచుండఁగాఁ జూచినప్పుడు, గుండెలు పగిలిపోయి మనసులో దిగులుపెట్టుకొని, ఆహారనిద్రాదులుమాని దినదినక్రమమున క్షీణించి తుదకు మరణావస్థనుబొందునంతటిస్థితిలోనికివచ్చెను. రాజును తనరాణిని చెఱసాలకు పంపివేసి, చతురాస్యుఁడును సత్యసారుఁడును అను నిద్దఱు భృత్యులను బిలిపించి, మీరు తిరువనందపురమునమున్న దుర్గగుడికిఁబోయి.

కీడ్చెను ఆమె చేసిన నేరమును విమర్శించుటకయి దేశములోఁగల గొప్ప వారును, న్యాయాధికారులును, మంత్రులును రావింపఁబడిరి. అప్పుడు వారందఱి యెదుటను వీసమంతయు దోషములేని యాయోషిద్రత్నము మహాపరాధము చేసినదానివలె దీనత్వముతో నిలువఁబడి వారుచెప్పు తీర్పును వినుటకయి యెదురుచూచుచుండెను. ఇంతలో సత్యసారుఁడును చతురాస్యుఁడును సభామంటపముప్రవేశించి, పదిలముగా ముద్రవేసి భద్రపఱిచి తెచ్చిన దేవతావాక్యములుగల యుత్తరమును సగౌరవముగా రాజునకు సమర్పించిరి. అప్పుడు రాజుయొక్క యాజ్ఞానుసారముగా సభికులలో నొకఁడు ముద్రనువిడఁగొట్టి, అందులోనివాక్యము లందఱకు వినఁబడునట్లుగా నీప్రకారము చదివెను— "మంజువాణి కేవలము నిరపరాధిని; చంద్రవర్మ కళంకరహితుఁడు; బహుమానుఁడే నిజమైనభృత్యుఁడు; సుమిత్రుఁడు నిష్కారణముగా జారత్వశంకను బెట్టుకొన్న క్రూరుఁడు; ఇప్పుడు చంపఁ బంపఁబడినకూఁతురు దొరకకపోయినయెడల రాజు సంతులేనివాఁడయి మృతినొందును."— రాజు ఆమాటలయం దెంత మాత్రమును విశ్వాసముంచక, ఇదియంతయును రాణియొక్క మిత్రుల చేత పన్నఁబడిన తంత్రమనిపలికి న్యాయాధిపతి కభిముఖుఁడయి నీవు రాణిని విమర్శించుట కారంభించుమని యానతిచ్చెను. భూపతి యీమాటలు పలుకుచుండఁగానే, ఒక సేవకుఁడు కొలువుకూటమునకుఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చి రాజుగారి పుత్రుఁడైన కృష్ణుఁడు తనతల్లిని ప్రాణాంతశిక్షను పొందించుటకయి విమర్శ చేయుచున్నారని విని వ్యసనముచేతను సిగ్గుచేతను దేహమును మఱచి యాకస్మికముగ మృతినొందెనని చెప్పెను.

ప్రియనందనుఁడైన కృష్ణుఁడు తనకు సంభవించిన దురవస్థకయి కుంది ప్రాణములు విడిచినాఁడన్నవార్త చెవిసోఁకినతోడనే మంజువాణి మొదలు నఱికినయరఁటిచెట్టువలె నేలమీఁదఁబడి మూర్ఛపోయెను. పుత్రమరణవార్త రాజహృదయమునకు శూలమువలె నాటినందున, అభాగ్యురాలైన యిల్లాలియందుఁగొంత కనికరము జనించి, రాజు తత్క్షణమే మిత్ర

విందనుఆమెపరిచారికలనుపిలిచిరాణినిఆవలకుఁదీసికొనిపోయి శైత్యోపచారములుచేసి మూర్ఛ తేర్పుఁడని యాజ్ఞాపించెను. రాణినావలకుంగొనిపోయిన కొంతసేపటికి మిత్రవింద మరలఁ జనుదెంచి, ఆమె మరణము నొందెనని చెప్పెను.

సుమిత్రుఁడు భార్యమరణము నొందెనని విన్నప్పుడు, ఆమెవిషయమయి తాను చేసినక్రూరకృత్యములను చింతించిపశ్చాత్తాపముఁజొచ్చెను. తానామెను పెట్టినబాధలవలననే యామెమనసు వికలత్వమునొందెనని యు, ఆమెనిరపరాధినియనియు నిప్పుడుతలఁచెను; ఉన్నయొక్కకుమారుఁడును మరణమునొందినాఁడు కాఁబట్టి చంపఁబంపఁబడినకుమార్తె మరల దొరకనిపక్షమునఁ దానుసంతానములేకుండమృతిపొందవలసినదివాస్తవముగాఁగనఁబడఁబట్టియిప్పుడా దేవతావాక్యములయందునమ్మకముతోచెను; కాఁబట్టితనపోయిన కూఁతురు నిమిత్తమయి తనరాజ్యమునైనను విడిచిపెట్టవలెనని నిశ్చయించుకొని రాత్రిందివములు దుఃఖసముద్రములో మునిఁగియుండి, బహుసంవత్సరములు వ్యసనముతోను దీర్ఘవిచారము తోను రాజు కాలమును గడపుచుండెను.

వక్రచిత్తుఁడు రాజపుత్రికనెక్కించుకొనిపోయిన పడవ గాలివానవలనఁ గొట్టుకొనిపోయి, చంద్రవర్మ రాజ్యముచేయు సింహళద్వీపము యొక్క తీరమునే చేరెను. వక్రచిత్తుఁ డక్కడదిగి, కాఫు పెట్టిన నేడ్చుచున్న యాపసిపిల్లను దయమాలి యొకచోట విడిచిపెట్టి తనపడవ వైపునకు వెళ్ళెను. కాని యీకూఁతునచ్చట దిగవిడిచివచ్చినానని సుమిత్రునితోఁ జెప్పుటకయి సింహళద్వీపమునకు మాత్రమాతఁడు మరలరాలేదు. ఆతఁడు వెనుకకుఁదిరిగి తనపడవలోనికి వెళ్ళుటకయిపోవుచుండఁగా, చేరువ యడవిలోనుండి యొకవ్యాఘ్రమువచ్చి యాతనిపయినిదుమికి, మెడపట్టుకొని చంపి తనప్రభువుయొక్క దుర్మార్గమయిన యాజ్ఞను నెఱవేర్చినందుననైన తగినశిక్షను చేసిపోయెను. రాణి యిచ్చిన దానిని రాజుకడ కంపినప్పుడు సాధ్యమయినంత యందముగాఁ గనఁబడునట్లుచేసి పట్టి

రియు అక్కడ నడచుచున్న వేడుకలయందుఁ బ్రొద్దు పుచ్చుటకంటె నన్యోన్యమునుసరససల్లాపములతో కాలక్షేపము చేయుటకయి మిక్కిలి కౌతూహలము కలవారయి యానమ్మర్దము పొంతకుఁ బోవక దూర ముగానొక రహస్యస్థలమునఁ గూరుచుండిరి. తనకొమారుఁడు తన్నెంత మాత్రము నానవాలుపట్టుటకు వలనుగాకుండ మాఱువేషము వేసికొని యుండుటచే రాజును వారిరువుర సంభాషణములువినఁబడునంత సమీప మునకు వెళ్ళియుండెను. ఆచిన్నది తనకొమారునితో మాటాడినవాక్య ములు ప్రౌఢములు కాకపోయిననుమిక్కిలి మధురములుగానున్నందున రాజునకుఁగలిగిన యద్భుతమునకుఁ బరిమితిలేదు. అప్పుడురాజు బహు మానునివంకఁజూచి “హీనజాతివారిలో నింతసౌందర్యవతిని వినియుఁ గనియు నుండలేదు; నేనుకనిపెట్టినంతవఱకు-ఈచిన్నదాని మాటలలోను ప్రవర్తనములోనుహీనజాతియని యూహించుటకుఁదగినయాధార మేది యుఁ గనఁబడలేదు.” అనిచెప్పెను. “నిస్సంశయముగానీకన్య గోప కులమునకెల్లను రాణియైయుండు” ననిబహుమానుఁడు మాఱుపలికెను.

అప్పుడు రాజుముసలిగొల్లవానికడకువచ్చి “ఓయీ! నీకొమా ర్తెతో మాటలాడుచున్న యాచిన్నవాఁడెవఁడ”ని యడిగెను. “అతని పేరు కందర్పుఁడు; తనకొమార్తెమీఁద ప్రేమగలదనిచెప్పుచున్నాఁడు. అతనికినాకూఁతునువివాహము చేసికొనుయోగముండెనేని. అతఁడెప్పు డును కలలోనైననెదురుచూడనిలాభముతోడఁగూడనామెరాఁగలదు” అని,అమ్మఁగామిగిలినప్రమతియొక్క యాభరణములనిభావమునందుంచు కొనివాఁడుపలికెను. ఆగొల్లవాఁడు నాఁడట్లునగలుకొన్ని విక్రయించి పశువులమందలనుకొన్నతరువాత,శేషించిననగలను వివాహకాలమునం దల్లునకరణముగా నిచ్చుటకయి పదిలపఱిచియుంచెను.

రాజు తరువాతఁ దనకొమారునివంక మరలి, “ఓచిన్నవాఁడా! ఇదియేమి? ఎంతోవేడుకగానడుచుచున్నయీయుత్సవమునునిరాకరించి నీమనసు మఱిదేనిమీఁదనో లగ్నమయినట్టు తోఁచుచున్నది. నేను

విందనుఆమెపరిచారికలనుబిలిచిరాణినిఆవలకుఁదీసికొనిపోయి శైత్యోప చారములుచేసి మూర్ఛ తేర్పుఁడని యాజ్ఞాపించెను. రాణినావలకుంగొని పోయిన కొంతసేపటికి మిత్రవింద మరలఁ జనుదెంచి, ఆమె మరణము నొందెనని చెప్పెను.

సుమిత్రుఁడు భార్యమరణము నొందెనని విన్నప్పుడు, ఆమెవివశయు నయి తానుచేసినక్రూరకృత్యములను చింతించిపశ్చాత్తాపపడఁజొచ్చెను. తానామెను పెట్టినబాధలవలననే యామెమనసు వికలత్వమునొందెనని యు, ఆమెనిరపరాధినియనియునిప్పుడుతలఁచెను; ఉన్నయొక్కకుమారుఁ డును మరణమునొందినాఁడు కాఁబట్టి చంపఁబంపఁబడినకూఁతురు మరల దొరకనిపక్షమునఁ దానుసంతానములేకుండమృతిపొందవలసినదివాస్తవ ముగాఁగనఁబడఁబట్టియిప్పుడా దేవతావాక్యములయందునునమ్మకముతో చెను; కాఁబట్టితనపోయిన కూఁతురు నిమిత్తమయి తనరాజ్యమునైనను విడిచిపెట్టవలెనని నిశ్చయించుకొని రాత్రిందివములుదుఃఖసముద్రములో మునిఁగియుండి, బహుసంవత్సరములు వ్యసనముతోను దీర్ఘవిచారము తోను రాజు కాలమును గడపుచుండెను.

వక్రచిత్తుఁడు రాజపుత్రిక నెక్కించుకొనిపోయిన పడవ గాలి వానవలనఁ గొట్టుకొనిపోయి, చంద్రవర్మ రాజ్యముచేయుచున్నమలయా లయదేశతీరముసే చేరెను వక్రచిత్తుఁ డక్కడదిగి, కావుకావున నేడ్చు చున్న యాపసిపిల్లను దయమాలి యొకచోట విడిచిపెట్టి తనపడవపై పునకు వెళ్ళెను. కాని 'నీకూఁతునచ్చట దిగవిడిచివచ్చినాన'ని సుమిత్రుని తోఁ జెప్పుటకయి సింహళద్వీపమునకు మాత్రమాతఁడు మరలరాలేదు. ఆతఁడు వెనుకఁదిరిగి తనపడవలోనికి వెళ్ళుటకయిపోవుచుండఁగా, చేరువ యడవిలోనుండి యొకవ్యాఘ్రమువచ్చి యాతనిపయినిదూఁకి, మెడపట్టు కొని చంపి తనప్రభువుయొక్క దుర్మార్గమయిన యాజ్ఞను నెఱవేర్చి నందునకై తగినశిక్షను చేసిపోయెను. రాణి యాచిన్నదానిని రాజుకడ కంపినప్పుడు సాధ్యమయినంత యందముగాఁ గనఁబడునట్లుచేసి మంచి

తియు అక్కడ నడచుచున్న వేడుకలయందుఁ బొద్దు పుచ్చుటకంటె నన్యోన్యము సరససల్లాపములతో కాలక్షేపము చేయుటకయి మిక్కిలి కౌతూహలము కలవారయి యాసమ్మర్దము పొంతకుఁ బోవక దూర ముగా నొక హస్యస్థలమునఁ గూరుచుండిరి. తనకొమారుఁడు తన్నెంత మాత్రము నాలుపట్టుటకు వలనుగాకుండ మాఱువేషము వేసికొని యుండుటచే రాజును వారిరువురి సంభాషణములు వినఁబడునంత సమీప మునకు వచ్చియుండెను. ఆచిన్నది తనకొమారునితో మాటాడినవాక్య ములు పొల్లులు కాకపోయినను మిక్కిలి మధురములుగానున్నందున రాజునకుఁ గలిగిన యద్భుతమునకుఁ బరిమితిలేదు. అప్పుడు రాజు బహు మానునివంక జూచి "హీనజాతివారిలో నింతసౌందర్యవతిని వినియుఁ గనియు నుండలేదు; నేనుకనిపెట్టినంతవఱకు ఈచిన్నదాని మాటలలోను ప్రవర్తనలోను హీనజాతియని యూహించుటకుఁదగినయాధారమేది యుఁ గనఁబడలేదు." అనిచెప్పెను "నిస్సంశయముగా నీకన్య గోప కులములో పుట్టినదికాదు. ఆశ్చర్యమే యుండు" ననిబహుమానుఁడు మాఱుపలికెను.

అంతట రాజును సలిగొల్లవానికడకువచ్చి "ఓయీ! నీకొమా ర్తెతో మాటాడుచున్న యాచిన్నవాఁడెవఁడ"ని యడిగెను. "అతని పేరు కంఠుఁడు; తనకొమార్తెమీఁద ప్రేమగలదని చెప్పుచున్నాఁడు. అతనికినాకూఁతునువివాహము చేసికొనుయోగముండెనేని. అతఁడెప్పు డును కలలోనైనను చూడనిలాభముతోఁడఁగూడనామె రాఁగలదు" అని,అవ్వఁగాపుగిలినపఁ్రమతియొక్క యాభరణములనిభావమునందుంచు కొనివాఁడుపలికెను. ఆగొల్లవాఁడు నాఁడట్టినగలుకొన్ని విక్రయించి పశువులమందలనుకొన్నతరువాత, శేషించినసగలను వివాహకాలమునం దల్లునకరణముగా నిచ్చుటకయి పదిలపఱిచియుంచెను.

రాజు తరువాతఁ దనకొమారునివంక మరలి, "ఓచిన్నవాఁడా! ఇదియేమి? ఎంతో వేడుకగానడుచుచున్నయీయుత్సవమునునిరాకరించి నీమనసు మఱిదేనిమీఁదనో లగ్నమయినట్టు తోఁచుచున్నది. నేను

యౌవనదశలోనున్నప్పుడు, నామనసుతగిలినమగువలకెన్నెన్నియో నూఁడి దలనిచ్చు చుండెడివాఁడను. వినోదకరములయినవస్తువుల నమ్మువాఁడట్లు దగ్గఱనుండియే పోవుచున్నను, నీవొక్కవస్తువునైనఁ గొనిపెట్టకపోవుట యెంతయు వింతగానున్నది" అని మాఱుగొంతుకతోఁ బలికెను. ఆరాచ కొమారుఁడు తాను తండ్రితోనే మాటాడుచున్నమా ను లేశమైన నెఱుఁగఁడు కాఁబట్టినిశ్చయముగా 'ఓయివృద్ధుఁడా' అటువంటివస్తువుల నామె గౌరవింపదు; ఈప్రమతి నావలన నపేక్షించు పెద్దనూడిద నా హృదయాంతరాళములోనే దాఁచిపెట్టఁబడియున్నది." అని ప్రమతి వంకఁదిరిగి "నావలెనే పూర్వమెప్పుడో నీవంటిమోహనాంగిని కామించి, తిరిగియున్న యీముసలివాఁడు వినుచుండఁగా నామనసు తెలిపెదను. ఓ ప్రమతీ పరాకు లేక వినుము." అనిపలికెను. అంతతో నూరకుండక యతఁడు 'దయచేసి మావివాహనిర్ణయమును జూడు" మని పలుకుచు, తాను ప్రమతితోఁ జేసిన వివాహవిషయమైన వాగ్దానమునకు సాక్షిగా నుండ వలసినదని యావృద్ధునినడిగెను. రాజంతట మాఱువేషమును దీసివేసి నిజ స్వరూపముతో కొడుకునుగద్దించుచు "వివాహవిమోచనమునుజూచెద" నని పలుకుచు, వెట్టిగొల్లవానియింటఁ బుట్టిన యీకులహీనురాలిని వివాహము చేసికొన సాహసించినందునకయి పలువిధముల నిందించి ప్రమతివంకఁజూచి "యిఁకముందెప్పుడైననీవునాకొమారుని మరలనిక్క డకు వచ్చుటకంగీకరించితివేని నిన్నును నీతండ్రియైన ముసలిగొల్లవానిని గూడ క్రూరముగాఁజంపించెద" నని బెదరించెను. తత్క్షణమే బహుమా నునితోఁ దనకొమారుని వెంటఁబెట్టుకొనిరమ్మనిచెప్పి, మహాకోపముతో రాజు తాను ముందుగా మందిరమునకు బోయెను.

రాచబిడ్డయొక్క స్వభావము దాఁగియుండదు కాఁబట్టి రాజు వెళ్ళినతరువాత అతని దూషణభాషణములవలనఁ గోపము వచ్చినదయి ప్రమతి, "మనకందఱకును హానిప్రాప్తముకానున్నను; నే నప్పుడేసుంయు

భయపడలేదు; ఒకటిరెండుమాఱులు రాజును పలుకరించి, ఆయనతో మీ రాజభవనముమీఁద ప్రకాశించుసూర్యుఁడే సంకోచపడక మాకుటీరనిలయముమీఁదసహితము ప్రకాశించుచు మిమ్మును మమ్మును సమానదృష్టితోనే చూచుచున్నాఁడని స్పష్టముగా మొగముమీఁదనే యనవలెనని కొంటి"నని పలికి, పిమ్మట విచారగ్రస్తురాలయి "యీవఱకు నేనేమో కలగనుచున్నానుకాఁబోలు! ఇప్పుడు మేలుకొన్నాను. యీవిషయమై యిఁక మనసున కేమియు బాధకలుగఁజేయను. నన్ను విడిచి మీదారిని పొండి; నేను నా మేఁకలపాలు పితుకుకొనుచు నాపాట్లు నేను పడుచుండెదను." అని నిస్పృహతోఁ బలికెను.

దయార్ద్రమానసుఁడైన బహుమానుఁడు ప్రమతియొక్క యనువర్తనమునకును ధైర్యమునకును మెచ్చుపుట్టి, మోహాంధకారనిమగ్నుఁడై యున్న రాజనందనుఁడు జనకునియాజ్ఞామాత్రమునఁ బ్రాణసమానయైన యమానినిని విడువఁగలవాఁడు కాఁడని రూఢిగా నెఱిఁగినవాఁడు కాన, ఏలాగుననైన నాకామకీకాముకుల నేకీభవింపఁజేయు మార్గమును వెదకి యందువలనఁ జిరకాలమునుండి తనమనసులోనున్న యొక యాలోచనను ఈడేరుచుకొనవలెనని నిశ్చయించెను. సింహళద్వీపాధినాథుఁడగు సుమిత్రుఁడు నిజముగాఁ బశ్చాత్తప్తుఁడయి యున్నాఁడన్న సంగతి బహుమానుఁడు చిరకాలముక్రిందనే యెఱిఁగియుండెను. ఇప్పుడు బహుమానుఁడు చంద్రవర్మకు ప్రియమిత్రుఁడుగా నుండినను, తనపూర్వప్రభువును జన్మభూమిని మఱియొకసారి పోయి చూడవలెనను నాశను మాత్రము బొత్తిగా వదలిపెట్టినవాఁడు కాఁడు. కాఁబట్టి రామవర్మను ప్రమతిని తనతోఁగూడ సింహళద్వీపమునకు రావలసినదనియు, అచ్చట సుమిత్రుని మధ్యవర్తిత్వమునఁ జంద్రవర్మవలన క్షమాపణమును పడసి వివాహమునకనుమతిని పొందువఱకును మిమ్ముఁ గాపాడుట కారాజు నొడఁబఱిచెదననియుఁ జెప్పెను.

ఈయాలోచనకు వారిద్దఱునుసంతోషముతోనంగీకరించినందున బహుమానుఁడే ప్రయాణమునకుఁ గావలసినసర్వసామగ్రిని సిద్ధముచేసి యావృద్ధగోపకునిగూడఁ దమతో వచ్చుటకొడఁబఱిచెను. ఆగోపవృద్ధు ప్రమతియొక్క మిగిలియున్న యాభరణములను, ఆమెచిన్ననాఁటి బట్టలను, ఆబట్టలకంటించియున్న కాగితమునుగూడఁ దనతోఁగొనిపోయెను. కొన్నాళ్ళు సముద్రముమీఁదసుఖయాత్రచేసినతరువాత, వారందఱును క్షేమముగా సుమిత్రునిరాజధానికివచ్చి చేరిరి. పోయినభార్యను కోమార్తెను దలఁచుకొని మనోవ్యాధితోఁ బరితపించుచున్నసుమిత్రుఁడు బహుమానుని నత్యంతప్రేమతో నాదరించి, పరమప్రమోదముతో రామవర్మకునుఅతిథిసత్కారము నెఱపిగారవించెను. బహుమానుఁడు తీసికొనిపోయి రామవర్మయొక్క కాఁబోవురాణియనికనఁబఱచిన ప్రమతిమీఁద నేరాజు దృష్టియంతయునుండెను. ఆమెయందుఁ దనపోయినభార్యయొక్క పోలిక కనఁబడినందున, ఆయనకప్పుడుక్రొత్తగా దుఃఖములోపలినుండిబయలుదేఱి "నే నట్లు కఠినచిత్తుఁడనై చంపింపకుంటినేని, నాకూఁతురు నిటువంటి చక్కని కన్నియయేయగునుజుండీ" యని కంటఁదడిపెట్టెను. ఆ వెనుక రాజు రామవర్మవంకఁదిరిగి "ఉత్తముఁడైన నీతండ్రియొక్క చెలిమిని నిష్కారణముగాఁ బోఁగొట్టుకొంటిని; ప్రాణాధికుఁడైన యాతని నేలాగునన్ననైన నొకసారి చూడవలెనని నాకెంతోయభిలాషమున్నది" అని పలికెను. ఆచిన్నదానిని రాజంతశ్రద్ధతోఁ జూచుటయు, తనకూఁతురెప్పుడో చిన్నతనములోఁ దనయాజ్ఞచేతనే యడవులలో విడిచిపెట్టఁబడినదని చెప్పుటయు, విచారించి యాగొల్లవాఁడు చిన్నదానిని విడిచిపెట్టినన్న కాలమును విధమును ఆమెగొప్పవంశమందుఁ బుట్టినదౌటకు సాక్ష్యమిచ్చు తనకుదొరకినయమూల్యవస్త్రాభరణములనుదలఁచుకొని మనసులోఁబరిపరివిధములఁజింతింపసాగెను. ఆసంగతులనన్నిటిని బాగుగ విమర్శించి వాఁడు రాజుపోయినదనుకొనుచున్న కూఁతురే యీప్రమతి యని నిశ్చయముచేసికొనెను.

అప్పుడు రామవర్మయు, ప్రమతియు, బహుమానుఁడును, మిత్రవిందయు, అందఱును గూరుచుండియుండఁగా, ఆముసలి గొల్లవాఁడు తనకు ప్రమతి దొరకినవిధమును, ఆమెనుగొనివచ్చి విడిచిన మనుష్యుని పెద్దపులిపట్టుకొనఁగాఁ దానుజూచుటయుఁజెప్పి,ఆసమయమునఁ బ్రమతికిఁ గట్టఁబడిన విలువవస్త్రమును మెడయందున్న కంఠాభరణమును బట్టకుఁగట్టియున్న కాగితమునుగొనివచ్చి రాజుముందఱఁబెట్టెను.వానిని జూచినతోడనే మిత్రవింద యావస్త్రమును నగయు మంజువాణి తన కూఁతున కలంకరించినవేయనియు ఆకాగితముమీఁదివ్రాఁత తనమగని యక్షరములేయనియు, ఆనవాలుపట్టెను. అప్పుడక్కడనున్నవారి కందఱికిని సందేహమునివర్తియయి, ఆమె సుమిత్రునిపుత్రికయాట విస్పష్టమాయెను. పోయినదనుకొనుచున్న కూఁతురుదొరికినదికాఁబట్టి దేవతావాక్యప్రకారము రాజయొక్కవంశము భూమిమీఁదనిలిచినదన్నసంతోషమును, భర్తపోయినాఁడన్న దుఃఖమును, మిత్రవిందను గొంతతడవు నిశ్చేష్టురాలినిగాఁ జేసెను. ప్రమతి తనకొమార్తెయయినసంగతి తెలిసినతోడనే తనబిడ్డను చూచుకొనుటకుఁ దల్లికిఋణములేకపోయెఁగదాయని దుఃఖించి, యేమోచెప్పఁదలఁచుకొని "నీతల్లి నీతల్లి—"అను మాటలుదక్క మఱియేమియుఁబలుకలేక కొంతతడవు నివ్వెఱఁగొందియుండెను.

రాజాప్రకారముసంతోషములోను దుఃఖములోనుమునిఁగియుండఁగా మిత్రవిందసమీపమునకువచ్చిసుప్రసిద్ధుఁడగు నొకశిల్పకారునిచే క్రొత్తగాచేయించిన మంజువాణియొక్క విగ్రహమొక్కటి తనయింట నున్నదనియు, దానిపని యేలినవారు మాగృహమునకువచ్చి చిత్తగింతురేని నిజముగా మంజువాణియే యక్కడ నున్నదనుకొనునంత విచిత్రముగానున్నదనియు రాజుతో మనవిచేసెను. రాజు తనభార్యయొక్క రూపమును జూడవలెనని యత్యాసక్తుఁడయి యున్నందునను, ప్రమతి

తో నెప్పుడును జూచియెఱుఁగని తల్లియాకార మేప్రకారముగానుండునో కనవలెననియతికుతూహలయుయియున్నందునను, అందఱునుగలిసియక్కడకు వెళ్ళిరి. ఆవింతమైన విగ్రహమున కడ్డముగానున్న తెరనుదీసి మిత్రవిందచూపఁగానే, అచ్చముగా విగ్రహము మంజువాణిని బోలియున్నందున రాజునకు దుఃఖమాగక మనసులోనుండి పొరలిపొరలిరాసాగెను. కాఁబట్టి కొంతసేపాతఁడు మాటాడుటకును కదలుటకును శక్తుఁడుగాక చిత్రప్రతిమవలె నిలుచఁబడియుండెను.

మిత్రవింద యప్పుడు రాజునకభిముఖురాలయి "మహాప్రభూ! మీరు నిశ్చేష్టులయియుండుటచూడఁబనివానిశిల్పకలా కౌశలమునకత్యద్భుత పడుచున్నట్లు కనుపట్టుచున్నారుగాన నేనుమిక్కిలి ప్రమోదించుచున్నాను. ఈవిగ్రహము కేవలము శ్రీరాజ్ఞిగారివలె నుండలేదా?" అనియడిగెను. రాజును తనహృదయము పదిలపఱుచుకొని, "నిస్సందేహముగా నేను మొట్టమొదట నామెను వరించినప్పుడేప్రకారముగానున్నదో యిప్పుడు నదేప్రకారము గంభీరముగా నిలుచున్నది. కాని మంజువాణి నిజముగా నీవిగ్రహము కనుపట్టునంత వయస్సు చెల్లినది కాదు" అనిచెప్పెను. "అట్లయినచో మంజువాణియిప్పటివఱకునుజీవించి యుండిన నిప్పుడేరీతినుండునో యారీతినే విగ్రహమును సిద్ధముచేసిన పనివానియొక్క నేర్పును మనము మఱింత మెచ్చుకోవలసియున్నది. దేవరవారుచూడఁగాఁజూడఁగా విగ్రహముకదలుచున్నదనికూడభ్రమింతురేమోయని భయమగుచున్నది. ఇఁక తెర వేయనిండు" అనిమిత్రవింద మరలఁబలికెను "తెర వేయఁబోకు. బహుమానుఁడా! చూడు—నీకది శ్వాసము విడుచుచున్నట్టు కనఁబడలేదా? దానికను రెప్పలయందుచలనమున్నట్టుకూడఁ గనుపట్టుచున్నది" అని రాజు బహుమానునకుఁ జూపెను. ఇంతలో మిత్రవింద "దేవరవారికిప్పుడుగలిగిన సంతోషమును బట్టివిచారింపఁగా అదిజీవించియున్నదనిసహితము తలంతురు. ఇప్పుడు

నేను తెర వేయవలెను.'' అనెను. రాజు "మిత్రవిందా! ఇరువది సంవత్సరములయినను నన్నాలాగుననే తలఁచునట్లు చేయుము. ఇప్పుడును ఆదివ్యసుందర విగ్రహమునుండి యూపిరివచ్చుచున్నట్టే నాకుఁ గనఁబడుచున్నది. ఎంతవింతయులియైనను విగ్రహమునకూపిరివచ్చునట్టు చెక్కఁగలుగునా? దానిని పోయియొక్కసారి ముద్దుపెట్టుకొనెదను; మీ రెవ్వరును బరిహాసింపకుఁడు'' అని మోహపరవశుఁడయి పలికెను. "దేవా! తాళుఁడు. ఆమె పెదవికివేసిన యెఱ్ఱరంగింకను పచ్చిగానే యున్నది; మీరు ముద్దుపెట్టుకొందురేని మీ పెదవికంటుకొనును. నేను తెరదిగవేయుదునా?'' అని మిత్రవిందయడిగెను. "వద్దువద్దు. ఇరువదియేండ్లయినను ఆలాగుననే యుండనిమ్మ''ని రాజు వేఁడుకొనెను.

ఈసంభాషణము నడుచుచున్నంతతడవును మోఁకాలిమీఁదనిలువఁబడి నోరు కదలింపక సావధానముగా జననియొక్క నిరుపమానమైన విగ్రహమువంకనే చూచుచున్న ప్రమతి "నాప్రియమాతవంకఁ జూచుచు, ఎంతకాలమయిన నీప్రకారముగా నిలుచుండఁగల''నని పలికెను. అంతట మిత్రవింద రాజువంకఁజూడ్కి నిగిడించి, "యాయాలోకనసౌఖ్యమును గొంతసేపు మఱచి తెరయైనను వేయ ననుజ్ఞ యిండు; లేదా యింతకంటె నద్భుతమునొకదానిని జేసెద నందున కైన సమ్మతింపుఁడు. నిశ్చయముగానే నేనీవిగ్రహమును కదలునట్లు చేయఁగలను; అంతయేకాదు— దేవరవారి సెలవయ్యెనేని, పీఠమునుండి దిగివచ్చి మీహస్తము పట్టుకొనునట్టుసహితము చేయఁగలను. కానినేనాలాగునఁ జేసినపక్షమున, నేనేదోక్షుద్రదేవతయొక్క యుపాసనవలనఁ జేయుచున్నానని మీరుతలంతురు.—కాదని నేనుప్రమాణముచేయఁగలను'' అనిచెప్పెను. ఆమాటలకురాజువిస్మయపడి," నీవామెచేతనేమిచేయింపఁగలవో దానినంతను జేయింపుము; కన్నులపండువుగాఁ జూచెదను. విగ్రహము చరించునట్టు చేయుదానికి మాటాడునట్టుకూడఁ జేయుట

కష్టము కాదు కాఁబట్టి, ఆమె చేతనీ వేమిపలికించినను గూడఁ గర్ణరసాయన ముగా వినఁగల”నని పలికెను.

ఈపనికొఱకావఱకే మిత్రవింద సిద్ధము చేసియుంచినవాద్యము లును సంగీతములును మంగళధ్వనులతో మ్రోగసాగెను. చూచువారంద అను అద్భుతరసాక్రాంతులగునట్టుగా విగ్రహమప్పుడుపీఠమునుండిదిగి వచ్చి, చేతులతో సుమిత్రునికంఠమును కౌఁగిలించికొని, భర్తకును కూఁతు నకును శుభములు ప్రసాదించుటకయి భగవంతునిఁ బ్రార్థించుచు. మాటాడసాఁగెను. ఆవిగ్రహమట్లు సుమిత్రుని నాలింగనము చేసికొని, వల్లభుని పుత్రికనుదీవించినందున కంతయాశ్చర్యపడవలసినపని లేదు— నిజముగా ఆవిగ్రహము జీవించియున్న రాణియే.

వెనుకటియాపత్సమయమున రాణిప్రాణములను గాపాడుటకు మఱియొక యుపాయము తోఁచనందున, మిత్రవింద యప్పుడు రాణి కాలము చేసినదని రాజుతోఁగ ప్పయసత్యమును జెప్పెను. నేఁడు ప్రమతి దొరకినవన్న శుభవార్తను వినువఱకును తానుజీవించియున్నట్టు రాజునకుఁ దెలియుట యిష్టము లేనిదై, మంజువాణి యప్పటినుండియు యోగ్యురా లయిన మిత్రవిందతోఁగలిసి యన్యులెఱుఁగకుండ నామెయింటనె తల దాఁచుకొనియుండెను. ఆమె రాజుతనవిషయమునఁ జేసిన యాపదలను నాఁడే మఱచిపోయినను, నోరులేని పసిపిల్లవిషయమయి చేసినక్రూర కృత్యములనుమాత్రము మఱచిపోఁగలిగినది కాదు.

పోయినదనుకొన్న భార్య జీవించుటయు, చిన్ననాఁడే యెడఁబాసిన కూఁతురు గృహము చేరుటయు, విలోకించి దీర్ఘకాలము విచారముల పాలయియున్న యారాజప్పుడుపొందిన యానందమునకు మితము లేదు. ఏమూలఁజూచినను సంతోషవాక్యములును మంగళతూర్యములునుదప్ప మఱియేమియు వినఁబడలేదు. సంతుష్టాంతరంగులైన యాదంపతులు హీనజాతినాతిగా నెన్నఁబడినప్పుడు సహితము తమకూఁతును వరించి నందునకయి రామవర్మను, ఆమెనువాత్సల్యముతోఁ బెంచి పెద్దదానిని

చేసినందునకయి గొల్లవానినిబహువిధములఁగొనియాడిరి. తాముచేసిన ప్రయత్నములన్నియుఁదుదకనుకూలముగాఫలించినందున బహుమానుఁడును మిత్రవిందయు నమందానందమునొందిరి. ఎవ్వరును ప్రతీక్షింపని యీసంతోషములో నేదియు లోపములేకుండఁ జేయుటకోయనఁ జంద్రవర్మసహిత మప్పుడువచ్చి రాజమందిరమునుజొచ్చెను. ఆతఁడు మొట్ట మొదటఁ గొడుకునుబహుమానుఁడునుగనఁబడకపోయినప్పుడు ఆవలికే బహుమానుఁడుస్వదేశమునకుఁబోవఁగోరియున్నసంగతి నెఱిఁగినవాఁడు గాన వారిరువురునుసింహళద్వీపములో దొరకుదురనియూహచేసి, సాధ్యమయినంతశీఘ్రముగా బయలుదేఱి, సుమిత్రునిజీవితకాలములో నెల్లను మిక్కిలిసుదినమయినయీసంతోషసమయమున నేయచ్చటనుట్టిపడెను.

చంద్రవర్మ వారితోఁగూడ సంతోషమునను భవించుటయేకాక, అక్రమముగాఁ దనమీఁద జారత్వశంకను మోపిన సుమిత్రునియపరాధమును మన్నించి బాల్యములో నాతనితో నెంతమైత్రి గలిగియుండెనో యిప్పుడును మరల నంతమైత్రి గలవాఁడాయెను. చంద్రవర్మ ప్రమతిని తనకొడుకునకుఁ జేసికొనసని నిరాకరించునన్న భయమిప్పు డేమియు లేదు. ఇప్పుడామె కులహీనురాలయిన గొల్లపడుచుగాక, సింహళద్వీపరాజ్యమునకుత్తరాధికారిణియైనరాజయువతియాయెను. కాఁబట్టిప్రమతికిని రామవర్మకును మహావైభవముతో వివాహమహోత్సవము జరగెను. చిరకాలముకష్టపరంపరననుభవించినసుకృతాత్మురాలయినమంజువాణియొక్క శ్రమయంతయు నాఁటితో నివారణమయినందున ఆమె పుత్రికతోను బెనిమిటితోను గలిసిసకలసంపదలతోను దులఁదూఁగుచు బహుకాలము సమస్తసౌఖ్యముల ననుభవింపుచుండెను.

సంపూర్ణము.

రఘుదేవరాజీయము.

ఈకథయందువచ్చు పాత్రములు.

రఘుదేవరాజు—కళింగదేశపురాజు; ప్రభావతియొక్క భర్త.

కృష్ణగజపతిమహారాజు — ఓఢ్రదేశపురాజు.

నరసింహరాజు—రఘుదేవరాజుయొక్క మంత్రి.

ధనపాలుఁడు — కురంగేశ్వరపుర పరిపాలకుఁడు; కుటిలాలకభర్త.

రాజవాహనుఁడు —కొండవీటిసీమరాజు; రఘుదేవరాజుమామ.

మధుదాసుఁడు—రఘుదేవరాజుయొక్క భృత్యుఁడు.

జలవేగుఁడు —రఘుదేవరాజుయొక్క యోడలోనిసేవకుఁడు.

ధన్వంతరి—ప్రభావతిని బ్రతికించిన ఘనవైద్యుఁడు.

వక్రచిత్తుఁడు—కుటిలాలకయొక్క పరిచారకుఁడు.

సుగుణప్రియుఁడు—బృందావనపురపరిపాలకుఁడు; సాగరికభర్త.

ప్రభావతి — రఘుదేవరాజుభార్య; రాజవాహనునికూఁతురు.

మంజుభాషిణి—ప్రభావతి పరిచారిక; సాగరికయొక్క దాది.

కుటిలాలక—ధనపాలునిభార్య.

సాగరిక—రఘుదేవరాజుకూఁతురు; సుగుణప్రియుని భార్య.

రఘుదేవరాజీయము.

పూర్వకాలమందు రఘుదేవరాజను రాజోత్తముఁడు కళింగదేశమును పాలించుచుండెను. ఆకాలమునందు కళింగదేశపురాజులు గజపతులనఁబడెడియోఢ్ర దేశపురాజులకు లోఁబడినవారయి వారికికప్పము కట్టుచుండిరి. రఘుదేవరాజుయొక్క రాజ్యారంభదినములలో దుష్టుఁడయిన కృష్ణగజపతిమహారాజు ఓఢ్రదేశమునకు రాజుగానుండెను. ఈ కృష్ణగజపతి మహారాజు రహస్యముగాఁ జేసిన యొకదుష్కృత్యమును రఘుదేవరాజుకనిపెట్టి వెల్లడిచేసినందున, ఆమహారాజా రాజుమీఁద పట్టరాని యాగ్రహముగలవాఁడయి యాతనిని సుఖులయియున్న యాతని ప్రజలను బాధించి నాశనము చేయవలెనని ప్రయత్నించుచుండెను. రఘుదేవరాజీవార్తనువిని తానుమహాధైర్యశాలియయి తనప్రాణములను లక్ష్యము చేయనివాఁడయినను తనమూలముననిష్కారణముగా తనప్రజలకు బలవంతుఁడయిన దుష్టమహారాజువలన బాధకలుగఁబోవుచున్నదని పరితపించి వారిరక్షణమునకు తగినదానాలోచించి, అప్పటికి తాను దేశమునువిడిచిపోయి యాతనియాగ్రహముతగ్గువఱకును మఱియొకరాజ్యములో ప్రచ్ఛన్నముగానుండి వెనుకవచ్చుట పరమోపాయమని నిశ్చయించి, ప్రజలక్షేమమునిమిత్తమయి బుద్ధిపూర్వకముగా రాజ్యమ్మును విడువఁదలఁచుకొనెను. ఇట్లునిశ్చయముచేసికొని తనమనోనిశ్చయమ్మును తనపినతండ్రికుమారుఁడును మంత్రియునయిన నరసింహరాజునకుఁ దెలిపి, తన ప్రవాససమయమునందాతఁడు రాజ్యపాలనము చేయుచుండునట్లు నియమించి యెంతోకష్టముమీఁద నాతనినొడఁబఱిచి రాజ్యభారమంతయు సమర్థుఁడయిన మంత్రిమీఁదఁబెట్టి, ఆకాలమునందు వేగిదేశములో కాటకము సంభవించియుండుటచే యొక్కడినవాఁడుకావునఁ [illegible] నెక్కిన యోధ

నిండ ధాన్యము నెక్కించుకొని కళింగపట్టణమును విడిచి యోడలో సముద్రముమీఁద కురంగేశ్వరపురమునకు బయలు వెడలెను. ఇట్లు బయలువెడలి కొన్నిదినములలో ఆపట్టణమునందు దిగి, ఆపురజనుల సాహాయ్యమునిమిత్తమయి యీశ్వరునిచేతఁబంపఁబడిన దేవదూతయో యన్నట్లు యుక్తసమయమునఁబోయి, క్షామపీడితులయియున్న పురజనులకు ధాన్యాదులు పంచిపెట్టి వేలకొలఁది జనుల ప్రాణముల కాపాడెను. అందుచేత కురంగేశ్వరపుర పరిపాలకుఁడయిన ధనపాలుఁ డాతనియెడల మిక్కిలి గౌరవమును కృతజ్ఞతయు కలవాఁడయియాతనినెంతో యాదరముతోఁజూచుచుండెను. రఘుదేవరాజాపట్టణమునందుచిరకాలముండక మునుపే యాతఁడక్కడనున్నవార్త కృష్ణగజపతిమహారాజు తనచారుల వలనఁ గనిపెట్టెననియు, చారులావార్తనట్టిట్టుచుండగానే క్రూరాగ్రేసరుఁ డయిన యామహారాజాతనిని జంపి వధారకుఁడు, విశ్వాసులయినతన భృత్యులనుమారువేషములతో రహస్యముగఁబుపియున్నందుననచ్చట నుండుట క్షేమకరముకాదనియు, తెలిపెడియుత్తరమొక్కటిస్వదేశము నుండి వచ్చిచేరెను. ఆయుత్తరమాతఁడు చదువుకొని నెంటనే ప్రయాణమయి తనదానమునవలన లాభముపొందిన బీదజనులందఱును బహువిధముల దీవించుచు విలపించుచు వెంబడింపబయలుదేఱి మరల నోడనెక్కి దానిని దక్షిణపువైపునకుఁబట్టించి సముద్రయాత్ర చేయనారంభించెను. ఓడసముద్రముమీఁద రెండుదినములు ప్రయాణముచేసినతరువాతదైవికముగా గొప్పగాలివానవచ్చి యోడపగిలి యొక్కరఘుదేవరాజుతక్క నందున్నవారందఱును దేహములను సముద్రమునకొప్పగించి పరమపదమునుబొందిరి. ఈశ్వరానుగ్రహమువలన రఘుదేవరాజుమాత్రము ప్రాణాపాయమును బొందక పగిలి తేలుచున్నయొకబల్లచెక్కను పట్టుకొని యీఁది సముద్రతరంగములవలన దిగంబరుఁడై యొకయొడ్డుచేరెను. ఇట్లు తీరముచేరి తెన్నుగానక యేదేశ మాయెఱుఁగక యిసుకలోఁబడి

తిరుగుచుండఁగాఁ గొంతసేపునకు చేపలను బట్టుకొనుటకయివచ్చిన బెస్త వాండ్రాతని జూచి కనికరించి తమబట్టలలో నొకదానినాతనికి కట్టుకో నిచ్చి తమయిండ్లకుఁ దీసికొనిపోయి యాతనికన్నముపెట్టిరి. భోజన మయి కూరుచున్నతరువాత చేపలవాండ్రాతనితో తమది కొండవీటిసీమ యనియు, తమదేశపురాజుపేరు రాజవాహనుఁడనియు,జనులాతనిధర్మ పరిపాలనమునుబట్టి యాతనిని కలియుగధర్మరాజని పిలుతురనియు, చెప్పిరి. ఈప్రకారముగా సంభాషణము జరుగుచుండఁగా ప్రసంగవశ మున వారాతనితో తమరాజునకు గుణవతియు సౌందర్యవతియు యౌవనవతియునయిన ప్రభావతియనియెడు కొమార్తెయొకతె గలద నియు, రేపటిదినమామెస్వయంవరమహోత్సవము జరుగఁబోవుచున్న దనియు, అందునిమిత్తమయి నానాదేశములనుండి రాజులును శూరు లయినరాజపుత్రులును వచ్చుచున్నారనియు బాహుయుద్ధమునందందఱి నెవ్వఁడుగెలుచునో యామహాశూరునినామె చెట్టపట్టుననియు,కూడఁ దెలి పిరి. ఈమాటలు వారుచెప్పునప్పుడుతనబాహువీర్యమును గనఁబఱుచుట కది యొకమంచిసమయముతటస్థించినదిగదాయని సంతోషముకలిగెను. గాని దుర్భేద్యమయిన తనకవచము సముద్రములో పడిపోయినందున కయి మనస్సులోఁ గొంతవ్యథయుఁ గలిగెను. అయినను నతఁడెట్లయిన రాజధానికిఁబోయి తనయుద్ధపాండిత్యమును నైపుణమును జూపవలెనని నిశ్చయించుకొని యందువిషయమయి యాలోచించుచుండఁగా, మఱి యొకచేఁపలవాఁడువచ్చి తనవలలోఁబడినదనియొకకవచముదెచ్చి యా తనికిచ్చెను. ఆతఁడుదానిని పరీక్షించి యోడపగిలిపోయినప్పుడు సముద్ర ముపాలయిన తనయమూల్యకవచమేయదియగుట దెలిసికొని పరమా నందభరితహృదయుండయి తనమేలుకొఱకు దైవమేమరల దానినిబంపె నను కొని "ఓదైవమా! నీకువందనము చేయుచున్నాను. ఈకవచము నాతండ్రి ప్రియపూర్వకముగా నాకిచ్చినదగుటచేతదీని నెప్పుడును నేనెడఁ

బాయకుండెడివాఁడను. ప్రాణప్రదమయిన యీకవచమును కుపితుఁడయి యున్నప్పుడు సముద్రుఁడక్రమముగా నపహరించియు నిప్పుడు శాంతుఁ డయ్యె మరలనాకిట్లు పంపివేసినందుకు నేనెంతయుకృతజ్ఞుఁడనయియున్నాఁ డను. నాతండ్రి నాకిచ్చిన యీయుత్తమధనము మరల నాకు లభించి నందున నే నీయోడ పగులుట నొకయాపదనుగా భావింపను." అని తనలోఁ దాను పలికెను.

ఇట్లతఁడాదినమంతయు సంతోషముతోనుండి రాత్రిసుఖనిద్రచేసి మఱునాఁడు తెల్లవాఱినతరువాత లేచి సమయకృత్యములను దీర్చుకొని కవచమును ధరించుకొని తనభాగ్యమును పరీక్షించుటకయి రాజధాని యైన మోటుపల్లెయను సముద్రతీరపట్టణమునకుఁ బోయెను. అవలకే యక్కడస్వయంవరమహోత్సవమునకువలసినసమస్తసన్నాహములును జేయఁబడెను; రాజపుత్రులు తమతమ పౌరుషములను గనఁబఱచుట కయిరంగస్థలమునుసంసిద్ధముచేయఁబడెను.అప్పుడునానాదేశములనుండి వచ్చియున్న రాజపుత్రులందఱును రాజవాహనుఁడు సభతీర్చియుండఁగా రంగమధ్యమునందుఁ బ్రవేశించి ప్రభావతీసమక్షమున విలువిద్యయందుఁ గల తమతమ నేర్పులను జూప సాగిరి. రూప గుణ శౌర్యాదులచేత నసమానుఁడయిన రఘుదేవరాజును వారిమధ్యనుజొచ్చి తనబాణ విద్యా కౌశలమునుసభవారందఱునునద్భుతపడునట్లుగాఁజూపియొక్కొక్కనినే రాఁకి యెల్లవారును మేలుమేలనిమెచ్చ ద్వంద్వయుద్ధమునం దొకరితరు వాత నొకరినిగా రాజపుత్రుల నందఱి నోడించి నిరుపమానబలశాలి యయి రణరంగమున సింహమువలె నిలుచుండెను. అతని శౌర్యధైర్య సౌందర్యములకాశ్చర్యపడి తండ్రియనుమతితోసభామధ్యమునుండిలేచి భద్రగజయానముతోనడిచివచ్చి ప్రభావతి ధవళపుష్పములతోఁ గూర్పఁ బడినవిజయమాల నాశూరపురుషునికంఠమునందువైచెను. ఇట్లుశస్త్రయ యుద్ధమునందు రాజపుత్రులనందఱిని మించినతరువాత మాత్రమేకాక

రఃరంగమునఁ బ్రవేశించి నవ్వుమొగమును శాంతరూపమును జూపి నప్పటినుండియుఁ బ్రభావతిమన సాతనియందే తగిలియుండెను. ఆమె సుందరవిగ్రహసందర్శనమయినప్పటినుండి రఘుదేవరాజునకామెమీఁద నపరిమితానురాగము కలిగెను. పరస్పరముఖావలోకనమువలనను గుణగ్రహణమువలనను నొండొరులకుఁ దమలోఁగలిగిన యవ్యాజానురాగమును గనిపెట్టియు, ఆతని బలశౌర్యాదులకానందించియు, గుణసంపదను మెచ్చియు, ఆతనియొక్క కులగౌరవాదుల నెఱుఁగనివాఁడయినను రాజవాహనుఁడు తనకొమార్తెను శౌర్యాలంకారుఁడయిన యామహాపురుషునకిచ్చివివాహము చేయుటకు నిశ్చయించెను. కృష్ణగజపతి మహారాజుయొక్క దౌష్ట్యమునకు వెఱచి రఘుదేవరాజు తనయున్నతపదమును జెప్పక మఱుఁగుపఱచి తానొక సామాన్య రాజపుత్రుఁడననిమాత్రమే చెప్పినను, తనకూఁతున కాతనియందుఁ గలిగిన దృఢానురాగమును గనిపెట్టి యాతిని నల్లునిగా గ్రహించుటకు రాజవాహనుఁ డణుమాత్రమును వెనుకతీయ లేదు.

ఇట్లు వివాహమయిన కొన్నిమాసములకు తరువాత తనశత్రువైన కృష్ణగజపతి మహారాజు చచ్చె ననియు, తన చిరకాలప్రవాసము చేత తనదేశములోనిప్రజ లత్యాతురులయి శీఘ్రకాలములో తమరాజు స్వదేశమునకు మరలవచ్చి రాజ్యభారమునువహింపనిపక్షమునసరసింహరాజునుపట్టాభిషిక్తునిజేసి తమకురాజునుగా గ్రహించెదమని తొందరపడుచున్నారనియు, రఘుదేవరాజున కొకయుత్తరము వచ్చెను. నరసింహరాజునే సింహాసన మెక్కింపవలయునని జనులు సన్నాహపడుచున్నను, అతఁడు ప్రభుభక్తియు విశ్వాసమును గలవాఁడుగాన తాను వారిప్రార్థనల నంగీకరింపక జనులయుద్దేశమును తనప్రభువయిన రఘుదేవరాజునకుఁ దెలిపి వెంటనేస్వదేశమునకు బయలుదేఱివచ్చి రాజ్యపరిపాలనము వహింపవలసినదని యుత్తరమువ్రాసెను. ఆయుత్తరములోని సంగతు

లను విన్నతరువాత మామగారయిన రాజవాహనుఁడు తనయల్లుఁడు సామాన్యరాజపుత్రుఁడుగాక మూర్ధాభిషిక్తుఁడయిన మహారాజయినం దునకపరిమితానందమునుపొందెను. కాని తనయల్లుఁడు భార్యను వెంటఁ బెట్టుకొని స్వదేశమునకు ప్రయాణముకాఁగా నతఁడు మహారాజుగాక తానింతవఱకును ననుకొనుచున్నట్టు సామాన్యరాజపుత్రుఁడే యయిన పక్షమున నెంతో యనుకూలముగా నుండునుగదాయని యల్లునియొక్కయుకొమార్తెయొక్కయు వియోగమునుతలఁచుకొనివిచారింపసాగెను. అంతేకాక యప్పటికి ప్రభావతి గర్భవతియై యున్నందున చాలాలిని సముద్రముమీఁదపంపుటకిష్టము లేనివాఁడయికూఁతును తనయొద్దనుంచి పోవలసినదని రాజవాహనుఁడల్లుని ప్రార్థించెను. రఘుదేవరాజును కడు పుతోనున్నభార్యను ఓడమీఁదఁ దీసికొనిపోవుట కిష్టము లేనివాఁడయి ప్రసవమగువఱకును పుట్టినింటనే యుండవలసినదని భార్యతో బహువిధముల బ్రతిమాలిచెప్పెను. కాని యామెతనకు భర్తయందుఁగల ప్రేమాధిక్యమునుబట్టి యాతని నొక్కనిమిషమయినవిడిచియుండుటకిష్టము లేనిదయి తానత్తింటనే సిళ్ళాడెదనని పట్టుపట్టి యెంతచెప్పిననువినక భర్త వెంట ప్రయాణమయ్యెను. కొంతకాలహాణము చేసినపక్షమున భార్య మనసు తిరుగునేమోయని యాతఁడు మఱిరెండు మాసములక్కడనుండి యు భార్యయొక్క మనోనిశ్చయ మంతకంతకు మఱింత దృఢపడుచున్నందునను తనదేశప్రజల నిర్బంధ మెక్కువగుచు వచ్చినందునను తుట్టతుదకు నిండుగర్భిణియైయున్న భార్యను వెంటఁగొని మామగారిసెలవును పొందిరఘుదేవరాజుసముద్రముమీఁదస్వదేశమునకుప్రయాణమాయెను.

ఇట్లుబయలుదేఱి యోడమీఁదకొంతదూరముపోయినతరువాత పెద్దగాలి యారంభమయి యంతకంతకుహెచ్చి సముద్రమును హెల్లకల్లోలముగాఁ జేయఁజొచ్చెను;సముద్రతరంగములుపర్వతోపమానముఖుగా లేచియూరంత యోడనుకొబ్బరిడొక్కవలెనల్లలసాడించుచుండెను;

ఆకాశము చిల్లిపడ్డట్టు సంతతధారగా వర్షము కురియ నారంభించెను. ఇటువంటిగాలివానలో దాదియైనమంజుభాషిణి గదిలోనుండి శిశువును చేతులలో నెత్తుకొనివచ్చి రాజును సమీపించి దీనముఖముతో "స్వామీ! రాణియైన ప్రభావతి యీసముద్రక్షోభమునకు భయపడి మూర్ఛపోయి యీస్త్రీశిశువును ప్రసవించి ప్రాణమును విడిచినది. పోయినరాణికై యుపరితాపపడక యామె తమ ప్రతిబింబమునుగా విడిచిపోయిన యీముద్దులకూఁతునుజూచుకొనియూఱడిల్లుము" అనికన్నులనీరు కార్చుచు పసిపాపను పాదములవద్దపడవైచెను. భార్యయొక్క మరణవార్త చెవిసోఁకినప్పుడాతనికిఁ గలిగిన మనోవేదన యింతంత యని వర్ణించుటకు వేయినోళ్ళున్న వానికైనను శక్యము కాదు. అతఁడు కొంతసేపు నోటమాటరాక సివ్వెఱపడియుండి కొంచెము మాటాడ శక్తిరాఁగానే "ఓయీశ్వరుఁడా! ఇటువంటి యమూల్యవస్తువును నాకు దయచేసి ప్రాణతుల్యముగా ప్రేమించునట్లు చేసి యింతలో నేమేల యెడఁబాసితివి!" అని బిగ్గరగా నేడ్వఁజొచ్చెను. అప్పుడు మంజుభాషిణి చల్లనిమాటలతో నాతనిహృదయతాపము కొంత శాంతిల్లునట్లుగా "ఓరాజేంద్రా! ఊఱడిల్లుము. చనిపోయినప్రియురాలిచిహ్నముగా నిలిచియున్న యీచిన్నదాని ముద్దుమొగమును జూచియైనను దుఃఖోపశమనము చేసికొమ్ము నీ ప్రతిరూపమయిన యీ బాలికకోసరమయినను ధైర్యము నవలంబించి నీమగతనము గనఁబఱుపుము. ఆఁడుదానివలె వావిడిచి విలపించుట నీవంటి పురుషరత్నమునకు తగునా?" అనిదుఃఖశమనము చేయుచుండెను. అప్పుడు రాజు శిశువును చేతులలోఁ బట్టుకొని "ఓపసిపాపా! నీవిట్టిసంక్షోభ సమయమునందు పుట్టినను నీబ్రతుకు శాంతమయినదిగానుండునుగాక! జన్మసమయమునందు రాజపుత్రికకెప్పుడును సంభవింపనియనాదరము నీకిప్పుడు సంభవించినను, ముందుమునను నీస్థితి కష్టరహితమును సుఖప్రదమును నగునుగాక! నీవనుభవింపఁబోయెడు పరిపూర్ణసుఖములన్నిటిని అపహరించి వేయఁదగిన యీమహాత్ము

వియోగదుఃఖము నిన్ను సుఖహీనురాలినిగాఁ జేయకుండునుగాక!" అని యాశీర్వదించెను.

అతఁడీప్రకారముగా పుత్రికను ముద్దిడుకొనుచు పత్నీవియోగమునకు దుఃఖించుచుండఁగా నావికులు రాజువద్దకువచ్చి, గాలివానతగ్గక హెచ్చగుచుండుటను రాజునకు నివేదించి, ఓడలో శవమున్నంతవఱకును గాలివానతగ్గదన్న మూఢవిశ్వాసము మనసులోనుంచుకొని యాసంగతిని జెప్పనోరాడక "ఓమహారాజా! మీరు ధైర్యమవలంబింపుఁడు. ఈశ్వరుఁడు మిమ్ము రక్షించునుగాక!" అనియూరకుండిరి. "నేను కావలసినంత ధైర్యమును పూనియున్నాను. ఈగాలివానకు నేనెంతమాత్రమును భయపడను. ఇదినాకుఁ జేయవలసిన హానినంతయు జేసినది. ఇఁక మఱేమి చేయఁగలదు? అయినను నేనీశిశువు నిమిత్తమయి యీగాలివాన తగ్గవలెనని కోరుచున్నాను" అని యతఁ డాపడవవాండ్ర కుత్తరము చెప్పెను. అందు మీఁదవాండ్రు "అయ్యా! గాలియంతకంతకు హెచ్చుచున్నది; సముద్రతరంగము లాకాశమునంటుచు మేఘములలోని నీటితో వియ్యమందుచున్నట్లున్నవి. మనయోడలో శవమున్నంతవఱకును మనల నీజలసంక్షోభము విడువదు. కాఁబట్టి యేలినవారు దయచేసి మృతురాలయిన రాణిదేహమును సముద్రములో విడిచిపెట్టుఁడు" అని ప్రార్థించిరి. వాండ్రకుఁగల మూఢవిశ్వాసము సహేతుకమయినదికాదని యెఱిఁగియు వాండ్ర మనసు నొప్పింప నిష్టములేనివాఁడయి యాలాగుననే చేయుదమని చెప్పి "ఓరాణీ! నీవెంతభాగ్యహీనురాలవు! అయ్యో! నీకుసముద్రముపాలు కావలసిన యోగమున్నదా?" అని తనలో పరితపించుచు, ఇఁక కడచూపు చూచి రావలెనని యామెయున్న గదిలోనికిపోయి, మొగమువంక తేఱిపాఱఁజూచుచు "ఓప్రియురాలా! రాజపత్నికి నీకెంతదుర్దశ సంభవించినది! ఈపురిటింటిలో సామాన్యజనులకుండెడు కుంపటియు మంత్రసానియునైనను నీకులేకపోయెనుగదా? మనకు ప్రతికూలుఁడుగానున్న

యీవాయుదేవుఁడు దీపములనుసహిత మార్చివేసినాఁడు. దహనసంస్కార మయినను చేసి నీఋణమునుతీర్చుకో లేక నీసుకుమారమయినశరీరమును నే నిప్పుడు చేతులార సముద్రములోఁ ద్రోయ వలసినవాఁడ నగుచున్నాను." అని నిమిషకాలమూరకుండి పరిచారికయైన మంజుభాషిణిని జూచి 'ఓమంజుభాషిణీ! ఈశిశువును పఱుపుమీఁదనుంచుము; నేను చూచుచుండెదను. నీవుపోయి మధుదాసునితోఁ కలమును కాగితమును పరిమళద్రవ్యములను నగలపెట్టెను దీసికొనిరమ్మని చెప్పు. ఓడపయిని గట్టియున్న దోనెలలో నొకదానినిదింపి సిద్ధముగానుంచుమని జలవేగునితోఁ జెప్పిరమ్ము" అని యాజ్ఞాపించి దానిని పంపివేసెను. కొన్నినిమిషములలో సేవకులాతఁడుచెప్పినప్రకారముగా చేయఁగా దోనెలో నొక పట్టుపఱుపును వేసి ప్రభావతి నందుమీఁద పరుండఁబెట్టియామె దేహము నిండ పరిమళద్రవ్యములు వేసియామెపయినిమంచివిలువగల పట్టుచీరను కప్పి యొకప్రక్క నామెధరించుకొను నగలపెట్టెనుబెట్టి యొకకాగితము మీఁద నామెకులగోత్రనామములను సముద్రమధ్యమున సంభవించిన యవస్థను తెలిపి యీదోనె నెవ్వరయిన చూడతటస్థించిన పక్షమునవారీ నగలను పుచ్చుకొని యీమెకు దహనసంస్కారము జరపవలయునని వ్రాసి యాకాగితమును పెట్టెలోఁబెట్టి యాదోనెను స్వహస్తములతో త్రాళ్ళమీఁద మెల్లగా సముద్రములోదింపెను. వారుచూచుచుండఁగా నే యాదోనె నీటిమీఁద తేలి పడమటిదిక్కునకు కొట్టుకొనిపోవ నారంభించెను. అటుతరువాతకూడ గాలి విస్తారముగానున్నందున కళింగపట్టణము చేరవలెనను గాలిదెబ్బకుసహించి యోడలో శిశు వుండలేదని యెంచుకొని పాలిప్పించి సంరక్షించుటకయి కురంగేశ్వర పురమునందు తనమిత్రుఁడయిన ధనపాలునియొద్దఁ దనపుత్రికనువిడిచిపోవ నిశ్చయించి యోడనాపట్టణమునకుఁ జేర్పుఁడని నావికుల కాజ్ఞాపించెను. ఇంతలో గాలివానయు శాంతించినందున వారాయోడను శీఘ్రకాలముననే కురం

గేశ్వరపురపు రేవునఁ జేర్చిరి. అప్పుడు రఘుదేవరా జొకచిన్నపడలో తన బాలికను దాదియైనమంజుభాషిణిని ఎక్కించుకొనిపోయి పట్టణముచేరి, తానప్పుడు కష్టసమయమునందుఁ జేసినయుపకారమును దలంచి ధనపాలుఁడుసుధనపాలునిభార్యయైన కుటిలాలకయు తల్లిపోయినయీ శిశువును తప్పక సంరక్షింతురన్న నమ్మకముతో ధనపాలునియింటికిఁ బోయెను. ఆతని రాకనువినిధనపాలుఁ డెదురుగావచ్చి విశేషగౌరవముతో రఘుదేవరాజును పుత్రికా సహితముగా అంతఃపురములోనికిఁ గొనిపోయెను.

అప్పుడా రాజు తనవివాహకథను సముద్రమధ్యమునఁ దనకుసంభవించిన మహావిపత్తును జెప్పఁగా, ధనపాలుఁడు మిక్కిలిఖేదపడి "నీరాణితోఁగూడ కలిసివచ్చి మాగృహపావనము చేయఁగా ధన్యులమయ్యెడు భాగ్యము దేవుఁడు మాకు కలుగఁజేయక పోయెనుగదా." అనివిచారింపఁ జొచ్చెను. అప్పుడు రఘుదేవరాజు "ఓమిత్రుఁడా! దైవతంత్రమునుతప్పించుట కెవ్వరికిని శక్యముకాదు. మనము మనసునొచ్చునట్లుగా శోకించి దైవమును దూషించినందువలన నేమిప్రయోజనముకలుగును. మనము ముందు జరుగవలసిన కార్యమునుచూచుకోవలెను. సముద్రములోపుట్టినందున నేనీచిన్నదానికి సాగరికయని నామకరణము చేయుచున్నాను. ఈచిన్నదానిని నే నిప్పుడు మీవశముచేయుచు దీనిని మీరు పుత్రికావాత్సల్యముతో సంరక్షణచేసి దీనికి రాజపుత్రిక కర్హములగునవిద్యాబుద్ధులను జెప్పింపవలయునని మిమ్ము వినయపూర్వకముగా ప్రార్థించుచున్నాను" అని కొమార్తెను ధనపాలునికొప్పగించి సమీపముననున్న కుటిలాలక వంకఁజూచి "అమ్మా! ఈచిన్నదానిని మీపాలఁ బడవేయుచున్నానుగాన దీనిని మీరుపెంచి పెద్దదానిజేసి నన్ను ధన్యుని జేయవలెను" అని ప్రార్థించెను. కుటిలాలక యామాటలకు సంతోషించి రాజుతో "ఓమహారాజా! నాకును నొకకొమార్తెయున్నది. నాకడుపునఁ బుట్టిన యీచిన్నది సహితము నీపుత్రికకంటె నాకు ప్రియతరు

రాలుగా నుండదు. నావర్తనము ముందు మీకే విశదమగును." అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ధనపాలుఁడును తనపత్నివలెనే మంచిమాటలు చెప్పుచు "ఓరాజా! నీదాతృత్వమువలన క్షామసమయమునందునాజనులకుఁ గలిగిన పోషణమును నేనెప్పటికిని మఱవను. ఈపట్టణపు ప్రజలు నాఁటనుండియు ప్రతిదినమును నీక్షేమము నిమిత్తము త్రికాలముల యందును దేవుని ప్రార్థించుచున్నారు. నీ వప్పుడుచేసిన పోషణమంతయు ముందు నీవు నీబిడ్డయందుఁజూచి సంతోషింపఁగలవు. ఒకవేళ నీపుత్రిక విషయమున నేననాదరముచేసినను నీత్యాగమువలన దేహములునిలుపుకొన్న యీప్రజలు నన్ను బ్రతుకనిత్తురా? అటువంటి కృతఘ్నునిజూచి దైవము సహించునా?" అని యనేకములయిన యుపచారవాక్యములు పలికెను. అంతట రాజు తనకొమార్తెయొక్క సంరక్షణము క్రమముగా జరుగునన్న ధైర్యముతో, ఆపసిబాలికను ధనపాలునకునుకుటిలాలకకును నొప్పగించి వారియొద్ద దిగవిడిచి కొమార్తెయొక్క సంరక్షణమునిమిత్తము దాదియైనమంజుభాషిణినిగూడవారియొద్ద నేయుంచి తానుమరల ప్రయాణమయి యోడలోనికి పోఁబోయెను. అతఁడువారియొద్ద సెలవు పుచ్చుకొనుసప్పుడు పితృవియోగదుఃఖముసాగరికకేమియుఁ దెలియదు గాని మంజుభాషిణిమాత్రము తనప్రభువు నెడఁబాయుటకు దుఃఖింపఁ జొచ్చెను. రాజాపరిచారికనోదార్చి "ఓమంజుభాషిణీ! ఇది యేడ్చుటకు సమయముగాదు. ఈచిన్నదాని సంరక్షణ మేమఱకుండుము. ఈచిన్న రాణికిముందు మీపెద్దరాణిపోయినలోపము లేకుండ నిన్నాదరించును" అని యుత్సాహము కలిగించి పరివారసహితముగా కదలిపోయెను.

ప్రభావతి దేహమును దోనెలో పెట్టి విడిచిపెట్టిన మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున ధన్వంతరియనుపేరుగల వైద్యశిఖామణి యొకఁడు బృందావన పట్టణసమీపమున సముద్రతీరమునందు తన సేవకులతోఁగూడ మరసుల కొట్టుకొనివచ్చెడి యొకవిధమయిన ముత్యపుచిప్పల నిమిత్త

మయి తిరుగుచుండెను. అప్పుడాతనిభృత్యులలో నొకఁ డొడ్డునకుసమీప మున నీటిలో నొకదోనె యుండఁగాఁజూచి యజమానునితోఁ జెప్పఁగా, అతఁడు తనతక్కిన పరిజనులనుకూడఁ బిలిపించి వారిసాహాయ్యముచేత దోనెను దరికిలాగించెను. దోనెనొడ్డునకులాగించి దానిలో దిగిచూడఁగా నందులో నొకహంసతూలికాతల్పము మీఁదనున్న సౌందర్యవతియైన యొకయువతియొక్క దేహమును బక్కనొక్క పెట్టెయును గానవచ్చెను. అప్పు డతఁ డాపెట్టెకే తగిలించియున్న తాళపుచెవిని బుచ్చుకొని పెట్టె తాళముతీసి చూడఁగా దానిలోనమూల్యములయిన యాభరణములును మడచి యుంచిన యొకయుత్తరమును గానఁబడెను. అతఁ డాయుత్తర మును విప్పిచదివి యామె కళింగదేశాధీశ్వరుఁడయిన రఘుదేవరాజురాణి యగుటయు సముద్రమధ్యమునం దాపత్తు సంభవించుటయుఁ దెలిసికొని యాశ్చర్యపడి, రఘుదేవరాజు నెడల మిక్కిలి జాలిపడినవాఁడయి "ఓ రాజా ! నీవుప్రాణములతో నున్నయెడలనిటువంటి దివ్యసుందర విగ్రహ ముగల రాణిని బోఁగొట్టు కొన్నందునకయి గుండెలు పగిలి యెంతపరి తపించుచుందువోకదా!" అని నిట్టూర్పు విడిచెను. ఇట్లాఘనవైద్యుఁడు క్షణకాలము విచారించి యామె మొగమువంకనిపుణముగాఁజూచిముఖ మునందుకళతప్పియుండకుండుటకని పెట్టిదేహములో ప్రాణమున్న దేమో యని సందేహపడి "అయ్యో! వారుతొందరపడి యీదేహమునుసముద్ర ములో విడిచిరిగదా" యనివ్యాకులపడుచు,భృత్యులచేత శవమునొడ్డు నకు పట్టించి చితుకులు పోగుచేయించి సమీపమున మంటచేయించి దేహమును కాపించి శరీరముపయిని తనయొద్దనున్న యౌషధమును దేఁనోరాచుచు, వేడుకచూచుటకయి చుట్టునుమూఁగిన భృత్యజనుల నందఱిని చల్లగాలి యామెదేహమున సోఁకునట్లు దూరముగా తొలఁగి పోవ నియమించి తానుచెంతఁగూరుచుండి మృదుమధురస్వరముతో కర్ణ రసాయనముగా సంగీతమును పాడుచుండెను. ఇట్లు గడియసేపు చేయు

నప్పటికామెకుకనుతెప్పలు కొంచెము కదలిముకుపుటములనుండిమెల్లగా శ్వాసము రానారంభించెను. ఆమె భయముచేతను ప్రసవించిన బడలిక చేతను మూర్ఛపోయినదిగాని నిజముగా మృతినొందలేదు. ఆమె మూర్ఛను చూచి చేరువనున్నవా రందఱును మరణ మని భ్రమించి రాజును తొందరపెట్టఁగా నతఁడామెశరీరమును మహాదుఃఖముతో సముద్రమునందు త్రోయవలసినవాఁడయ్యెను ఇట్లు ధన్వంతరిచేసిన శీతలోపచారములు మొదలయినవానిచేత ప్రభావతి తేఱుకొని మెల్లగాకన్నులు విప్పిచూచి “ఇప్పుడు నేనెక్కడనున్నాను? నాప్రాణనాథుఁడెక్కడనున్నాఁడు? ఇదియేలోకము ?” అనియడిగి మరలకన్నులు మూసికొనెను. నిమిష కాలములో నామెమరలకన్నులు తెఱచి ధన్వంతరివంకఁ జూడఁగా నతఁడు మెల్లమెల్లగా నామెకు సంభవించిన దుర్దశయంతయు తెలియునట్లుచేసి, మరలమూర్ఛ మునుఁగక తాళఁగలదన్న ధైర్యము తోఁచినతరువాత రాజువ్రాసిన కాగితమును పెట్టెలోనుంచిన నగలను జూపెను. ఆమెయా కాగితమును మరలమరలఁజూచి “ఇదినిశ్చయముగా నాప్రాణేశ్వరుఁడు వ్రాసినదే. నేనోడలో నెక్కినసంగతి చక్కగా జ్ఞప్తియందున్నది. కాని నేనెక్కడ ప్రసవమయితినో నాబిడ్డగతియేమయ్యెనో నాకు లేశమయి నను తెలియదు. ఇఁకమరలనాప్రాణనాథుని ఈకన్నులతోఁ జూచెడు భాగ్యమునాకు సంభవింపనేరదుగనుక, ఈప్రపంచసుఖములను విడిచి నేనుయోగినినయి యేదయిన నొకదేవతాసన్నిధానమునం దుండెదను.” అనిచెప్పెను. “అమ్మా! నీవిప్పుడు చెప్పినట్లు చేయుటకే నీమనోనిశ్చయ మయినయెడల, ఇక్కడకు సమీపముననున్న బెజవాడయందలి కనక దుర్గ యాలయములో నీవుయోగినివిగా నుండవచ్చును. నామేనకోడ లొకతె నాయాజ్ఞచొప్పున నీకక్కడ నుపచారము చేయుచుండును.” అని ధన్వంతరి చెప్పెను. అతఁడు చెప్పినదాని కామె కృతజ్ఞతాపూర్వకముగా నంగీకరింపఁగా, ఆమెదేహము తిన్నగా స్వస్థతపడినతరువాత

పతిఁడు ప్రభావతిని బెజవాడకుఁ గొనిపోయి కనకదుర్గయాలయములో విడిచెను. ఆమెయక్కడ యోగినియయి సర్వభోగములను పరిత్యజించి మృతుఁడయ్యె ననుకొనుచున్న భర్తనిమిత్తమయి దుఃఖించి కృశించుచు పారమార్థికచింతతో దినములు పుచ్చుచుండెను.

ఇక్కడ ప్రభావతి పతిభక్తితో కృశించి కాలము గడపుచుండఁగా, అక్కడ రఘుదేవరాజుసురక్షితముగా స్వదేశమును జేరిమరల రాజ్యభారమును వహించి మరణము నొందిన దనుకొనుచున్న రాణినిమిత్తమయి లోపల విచారపడుచు మరల వివాహముచేసికొనక ప్రజాపాలనము చేయుచుండెను. ఒక్కసారియైనను తల్లి కనులారఁజూచి సంతోషింప నోచుకోని యాతనికూఁతురు కురంగేశ్వరపురమునందు ధనపాలునియింట రాజపుత్రిక కర్హమయినరీతిగా పెరుఁగుచుండెను. ధనపాలుఁడు తన మిత్రునియందుఁగల ప్రేమాభిమానములచేత మంచివిద్వాంసుల నియమించి మహాశ్రద్ధతో విద్య చెప్పించుచు వచ్చినందున, మేధావియైన సాగరిక పదునూఁడుసంవత్సరముల ప్రాయము వచ్చునప్పటి కామెకా కాలములోనున్న పండితులెవ్వరును విద్యలో సమానులుకారని జనులు చెప్పుకొనునంత పాండిత్యమును సంపాదించెను. నృత్తగానవిద్యలయం దప్సరస్స్త్రీలామెవద్దనే విద్యనభ్యసింపవలసినవారని జను లనుకొందురు; వివిధవర్ణములుగలపట్టుదారములతో నామెబట్టలమీఁదకుట్టిన తీఁగలను పువ్వులను మృగపక్ష్యాదులనుజూచి యవినిజమయిన లతాపుష్పాదులని చూచినవారెల్లరుభ్రమించుచుందురు;ఆమె చేసినపాకమును రుచిచూచిన యెడల, అన్నహితముతప్పిన రోగులుసహిత మతిభోజనప్రియులగుదురు. ఈప్రకారముగా నందఱు నద్భుత పడునట్లుగా నానావిద్యలయందును కళలయందును సుగుణసంపదయందును నిరుపమానురాలగుచు వచ్చిన కొలఁదిని ధనపాలుని భార్యయైన కుటిలాలక యామెకు గర్భశత్రురాలు కాసాగెను. కుటిలాలకయొక్క కొమార్తె సాగరికతో సమానవయస్క

రాలయినను సమానముగానే విద్యాభ్యాసముచేయుచున్నను, ఆచిన్న దంత ప్రతిభావంతురాలు కాకపోవుటచేత శోభిల్లకుండుటయు నెల్ల వారును సాగరికనే శ్లాఘించుచుండుటయుఁజూచి కుటిలాలక యసూయా గ్రస్తురాలయి సాగరిక తనయింటనున్నంతకాలమును తన కొమార్తె శోభకెక్కదనితలఁచి యేలాగుననైనను సాగరికను వదలించుకొని తన కొమార్తెకు గౌరవమును ప్రసిద్ధిని తెప్పింపవలెనని నిశ్చయించుకొని యందుకుఁదగిన యుపాయము నాలోచించుచుండెను. ఈలోపలనే సాగరికను మిక్కిలి విశ్వాసముతోఁ బెంచుచున్న మంజుభాషిణి కాలము చేసినందున, కుటిలాలకకుమఱింతమంచియవకాశముకలిగెను. మంజుభాషిణి నిమిత్తము బెంగపెట్టుకొని సాగరిక విచారించుచుడఁగా, కుటిలాలక తనకు మిక్కిలివిశ్వాసియైనవక్రచిత్తుఁడను సేవకునిబిలిచి యేమిషమీఁద నయినను సాగరికను దూరముగాఁ బిలుచుకొనిపోయి చంపిరమ్మనియాజ్ఞాపించెను. వాఁడెంతటి నిర్దయుఁడైన కఠినచిత్తుఁడైనను గుణరాశియైన సాగరికను నిష్కారణముగా చంపుటకు మనసుకొలుపనివాఁడయి, అటువంటియుత్తమశ్లోకురాలినెట్లు చంపఁగలననియామెతోనసెను. అటువంటియుత్తమ చరిత్ర గలదయినందుననేసాగరిక దేవలోకములోనుండఁదగినదిగాని పాపభూయిష్ఠమయిన యీభూలోకములో నుండఁదగినదీ కాదని యామెవానిమాటకుత్తరముచెప్పి సమాధానపఱిచి తనయాజ్ఞను వెంటనే చెల్లింపనిపక్షమున నేమో చేయించెద నని బెదరించెను. వాఁడేమియు ప్రత్యుత్తరము చెప్పక యాలోచించుకొను చుండెను. అప్పుడు దాదియైనమంజుభాషిణికొఱకు శోకించుచు సాగరిక యక్కడకు వచ్చెను. ఆమెరూపముకనఁబడఁగా నేకుటిలాలకకుమఱింతకోపమువచ్చి, వానివంకఁజూచి“నేనుచెప్పినపనిని చేసెదవా చేయవాయొక్కమాటతోఁ జెప్పు” మని యామె వానిమీఁద తీవ్రపడి యడిగెను. వాఁడును చేసెదనని యుత్తరముచెప్పెను. ఇంతలో “పుట్టినప్పుడే నడిసముద్రములో

విడిచిపోయిన తల్లివలెనే నీవును నన్నిప్పుడు దుఃఖసముద్రములో విడిచి పోతివా? ఓమంజుభాషిణీ' నన్ను ప్రేమించువారందఱు నొకరొకరే యీలోకమును విడిచిపోవుచుండుటచే నాకీప్రపంచము దుఃఖసాగరము వలె నున్నది" అనుకొనుచు సాగరిక యామెసమీపమునకు వచ్చెను. అప్పుడు కుటిలాలక తానామెమీఁద నెంతో ప్రేమగలదానివలె నటించుచు "ఓసాగరికా! ఇదియేమి నీవొంటిగా విలపించుచున్నావు' నీసోదరి యిప్పుడు నిన్నువిడిచి యెక్కడకు పోయినది? మంజుభాషిణి నిమిత్తము విచారపడఁబోకు. నేను జీవించియుండఁగా నీకు మంజుభాషిణి లేనిలోప మెన్నఁడైనఁ గలుగునా? నీయేడుపుచేత చంద్రబింబమువంటి నీముఖము కిందిరూపుచెడిపోయినది. ఈవక్రచిత్తునితోఁబోయి నీవు కొంచెము సేపు సముద్రపుటొడ్డున చల్లగాలిలో తిరిగితివా నీమనోవ్యథ పోయి యుత్సాహము కలుగును. పోయిరమ్ము" అనిపలికి వక్రచిత్తునివంకఁ దిరిగి "ఓరీ! నీవిప్పుడీసాగరికను చేయిపట్టుకొని సముద్రతీరమునకుఁ దీసికొనిపోయి కొంచెముసేపు త్రిప్పిరమ్ము" అని యాజ్ఞాపించెను. "అమ్మా! సముద్రతీరమునకుఁబోవుటకిప్పుడు నామనస్సుల్లాసముగా లేదు" అని సాగరిక వానివెంటపోక నిలిచెను. అప్పుడేలాగుననైన సాగరికను వక్రచిత్తునివెంటఁ బంపనిశ్చయించి కుటిలాలక యామెచేయి పట్టుకొని "బిడ్డా! నీయందును నీతండ్రియందును మాకెంతో గౌరవముకలదు. నీ తండ్రి యిక్కడకు నేఁడువచ్చునో రేపువచ్చునో యని ప్రతిదినమును మేమెదురు చూచుచున్నాము. మేమీవఱకాయనకు నీవు సౌందర్యరాశి వగుచున్నావని వ్రాయుచున్నందున వచ్చునప్పటికి నీవీలాగున వన్నెతఱిగి యుందువేని తప్పక యతఁడునీసంరక్షణమును మేముతిన్నగాచేయుచుండ లేదనుకొనఁడా? నామాటవిని సముద్రపుటొడ్డునకు పోయి వన్నెతఱిగి యున్న నీముఖవర్చస్సు మరల నెప్పటివలె కలుగునట్లు చేసికొమ్ము." అని నొక్కి చెప్పెను. ఆమె యొంతనొక్కి చెప్పుచున్నప్పుడామెమాటను తీసి

వేయు లేక సాగరిక "నా మనస్సునకిష్టము లేక పోయినను పోయివచ్చెదను" అని చెప్పి వక్రచిత్తుని వెంటబయలుదేఱెను వారు కొన్నియడుగులు నడిచిన తర్వాత కుటిలాలక వెనుకకుందిరిగిపోవుచు వక్రచిత్తుని బిలిచి "నేను చెప్పిన మాట మఱచిపోకుమీ" అని హెచ్చరించెను. కాని యీమాటల కర్థము సాగరికను చంపమఱవకు మనుటయని యాచిన్నదాని కణుమాత్రమును సందేహము కలుగలేదు.

సముద్రతీరమునకుం బోయి సముద్రమువంకం జూడంగానే సాగరికకు తనజన్మకథ స్మరణకు వచ్చినందున, తాను జన్మించినప్పుడు గాలివానపట్టి సముద్ర మల్లకల్లోలముగా నుండుటయు, తనతల్లి మరణము నొందుటయు, తనతండ్రి ధైర్యమును విడువక పడవవాండ్ర నుత్సాహపఱచుటయు ఆమె తాను మంజుభాషిణివలన విన్నరీతిగా వక్రచిత్తునితోం జెప్పుచుండెను. అప్పుడా క్రూరచిత్తుం డామె చెప్పెడుకథను వినక నడుమనునిలిపి యీమెతో శీఘ్రముగా దేవుని ప్రార్థించుకొమ్మని చెప్పెను. ఆమాటవినంగానే యీమెకులోపలభయముకలిగెనుగాని యీమాటల యర్థమును మాత్రము తిన్నగా గ్రహింపలేక వానిని జూచి "దేవుని నేల ప్రార్థింపుమనుచున్నావు?" అని యడిగెను. "నీకు దేవుని ప్రార్థింపవలెనని యున్నపక్షమున కొంచమవకాశమిచ్చెదను. దేవతలు నీప్రార్థనలను శీఘ్రముగానే గ్రహింపంగలరుగాన నీవు చేసెడు ప్రార్థనలను నిముషకాలములో ముగింపుము. నాపనిని నేను వేగముగా నెరవేర్చెద నని శపథము చేసియున్నాను" అని యాకఠినహృదయుం డుత్తరము చెచ్చెను. అందుమీఁద నామె మఱింత భయపడి "నన్ను చంపెదవా యేమి? నిష్కారణముగా నన్నేల చంపెదవు?" అని యామె మాటలు తడంబడ పలికెను. "నా యజమానురాలిని సంతోషపెట్టుటకు" అని చెప్పి వాఁడూరకుండెను. "అయ్యో! నన్నామె యేల చంపింపవలెను? ఆమెకు నే నెప్పుడును రవ్వంతయు నపకారము చేసియెఱుంగనే. ఎప్పుడును నేనామె విషయమునయొక్క చెడ్డమాటనైన

నను పలుకలేదు. ఆమెకేకాదులోకములోని మఱియేజీవజంతువునకును గూడ బుద్ధిపూర్వకముగా నెప్పుడును నేనణుమాత్రమును కీడుచేయలేదు. ఒక్కసారిమాత్ర మెఱుఁగక యొక్కపురుగునుత్రొక్కి తరువాత దాని నిమిత్తమయి యెంతో దుఃఖించినాను. అటువంటినన్ను చంపించుటకయి యామెయెడల నేనేమి యపరాధముచేసితిని?" అని యామె పలుకు చుండెను. వాఁడామాటలుచెవినిబెట్టక "ఇప్పుడునాకృత్యము నాకునియ మించినపనిని వెంటనే నెరవేర్చుటకాని దానివిషయమయి నీతో వాద మాడుట కాదు" అని యామెను జంపుటకయి యొరలోనుండి కత్తిని పయికిఁ దీయఁబోవుచుండెను. ఈసమయములో నావలకొక యోడలో వచ్చి యొడ్డునదిగియున్న యోడదొంగ లాకస్మికముగా నక్కడకువచ్చి తమ్ముఁజూచి భయపడి నిలుచున్న వక్రచిత్తుఁడు చూచుచుండఁగానే సాగరిక నెత్తుకొనిపోయితమయోడలో నెక్కించుకొనినిమిషములో తెర చాపలెత్తి పాఱిపోయిరి.సాగరిక నెత్తుకొనిపోయినయోడదొంగలుసము ద్రములో మహావేగమునఁబోయి బృందావనపురసమీపమునందలియొక పల్లెకుచేరువనుదిగియామెనుబృందావనపురములోని యొకక్షత్రియునకు విక్రయించిరి. ఆమెను కొన్నయతఁడువిశేషధనికుఁడుగాకసామాన్యస్థితి లో నున్నవాఁడయినందున సాగరికయు తక్కువ స్థితిలోనేయున్నను కొంతకాలములోనే యామెగుణసంపదయు సౌందర్యమును తెలివియు పట్టణమునం దంతటను వెల్లడి కానారంభించెను. ఆమెయితరబాలికలకు సంగీతమును కుట్టుపనియు నేర్పి ధనమార్జించి తన్ను కొన్న యజమాను నకును యజమానుని భార్యకును ఇచ్చుచువచ్చినందున వారంతకంతకు ధనికులు కాసాగిరి. ఆమెప్రసిద్ధి యంతకంతకు విస్తారముగా వ్యాపిం చుచు వచ్చినందున బృందావనపురపరిపాలకుఁ డయిన సుగుణప్రియుఁ డను రాజకుమారుఁడు తా నామెను జూచుటకయి స్వయముగా వారి యింటికిఁ బోయి పురజనులస్తుతికి పాత్రమయియున్న యామెవిద్యా

బుద్ధులను వినయమును సంతతోత్సాహశీలతను గనిపెట్టి సంతో షించి, ఆమెతోడి సంభాషణమువలన నపరిమితానందమును పొందిన వాఁడయి, బీదవారిలో నంతవివేకమును విద్యాకౌశలమునుగల చిన్నది యుండుట కత్యాశ్చర్యపడి యామె యెవ్వరో యున్నతవంశసంభూతు రాలయి యుండవచ్చునని మనసులోననుకొని, ఆమెతో "నీవింకముందు కూడ నీయిప్పటి గుణసంపదను కర్మాభిరతిని విడువకుండెదు పక్షమున, నీకిఁకమీఁదట నాయొద్దినుండి వచ్చెడుసందేశమునీమేలుకొఱకేయయి యుండును" అనిచెప్పి వెడలిపోయెను. అతఁ డామెవంశకథ నెంత మాత్రమును తెలిసికోలేనివాఁడయినను రూపలావణ్యములయందు మాత్రమేకాక విద్యావివేకసౌజన్యాదులయందుఁ గూడ నామెనిరుప మానురాలుగా నుండుటకనిపెట్టి యామెను వివాహమాడి తనకురాణి నిగాఁ జేసికొనుటకు మనస్సులో సంకల్పము చేసికొనెను. తనవంశ వృత్తాంతమునుగూర్చి యడిగినప్పుడెల్లను మౌనమునుదాల్చి కన్నులనీరు పెట్టుకొనుచువచ్చెనేకాని సాగరిక యొక్కసారియైనను తనతల్లిదండ్రు లనుగూర్చియు వంశమునుగూర్చియు నొక్కమాటయుఁజెప్పినదికాదు.

ఇక్కడకురంగేశ్వరపురములో వక్రచిత్తుఁడు తనరాణియైనకుటి లాలకయొక్క కోపమునకు భయపడి తానుసాగరికనుచంపి పీనుఁగును సముద్రములోపాతిపెట్టివచ్చితినని చెప్పియొకకోడినిచంపి దానిరక్తమును రక్తముతోతడిసినకత్తిని దెచ్చి కుటిలాలకకుఁజూపెను. ఆదుష్టాత్మురాలా క్రూరుని కిరాతకృత్యమునకెంతో సంతోషించివానికి బహుమానమిచ్చి పంపివేసి, సాగరిక యాకస్మికముగా నంతఃపురములో పాముకఱచిచచ్చి నట్లుప్రవాదముకలుగఁజేసి, తనభర్త నాఁటిమధ్యాహ్నము రాజకార్యము మీఁద గ్రామాంతరమునకుఁబోయి యప్పటికి రాకుండుట తనకు శుభ సూచకముగా భావించుకొనిమనస్సులోసంతోషించి, అదిమంచిసమయ మని యారాత్రియే సాగరిక శరీరమునకుదహనసంస్కారము చేయించి

నట్లు విశ్వాసులయినవారిచేత రహస్యస్థలమునందు తంతునశిక్షించి తానుమహాశోకాక్రాంతురాలయి యున్నట్లుగా లేనిదుఃఖమును నటిం చుచు నంతఃపురమంతయు మాఱుమ్రోయునట్లుగా తెల్లవాఱినదాఁక పెద్దగొంతుతో రోదనము చేయుచుండెను. తెల్లవాఱినతరువాత నామె భర్త యింటికిరాఁగా వారిద్దఱునుగలిసి యాచిన్నదానిగుణరూపాదులను తలఁచుకొని మరలక్రొత్త యేడుపున కారంభించిరి. సాగరికకుపరకర్మలు చేయించిదానధర్మములు చేయించినతరువాత నామెకు పుణ్యలోకములు కలుగుటకొఱకును తమ కామెయందుఁగల యనురాగమునులోకమున కెఱుకపఱుచుటకొఱకును వారామె దేహమును దహనము చేసినస్థలము నందొక దివ్యదేవాలయమునుగట్టించిరి. ఇట్లుజరిగిన కొన్నిమాసములకు రఘుదేవరాజు తనకొమార్తెనుజూచి వెంటఁబెట్టుకొనిపోవుటకయి తనకు పరమవిశ్వాసియుమంత్రియునయిననరసింహరాజుతోఁగలిసి యోడమీఁద కళింగపట్టణమునుండి బయలుదేఱి కురంగేశ్వరపురమునకు వచ్చెను. పుట్టినతరువాత ప్రథమమాసములోఁదక్క మఱియెప్పుడును జూడని ప్రాణాధికురాలయిన జన్మైకపుత్రి నెప్పుడు చూతునాయని యెంతో వేడుకపడుచు నతఁడు ధనపాలునిగృహముచేరఁగా నే దంపతు లేడ్చుచు నెదురుగావచ్చి పిడుగువంటిసాగరికయొక్క మరణవార్త నాతని చెవులఁ బడవేసి తాముకట్టించిన దేవాలయమును జూపిరి. చిరకాలమునుండి చూడకున్నపుత్రికనుజూచి యామెతోడి సల్లాపసౌఖ్యముననుభవించి యెంతోసంతోషపడవలె ననుకొన్న యాతనియాశకు భంగమురాఁగా నతఁడొక్కనిమిషమయినను దుఃఖావహమయినయాపట్టణమునందుండ లేక భోజనమయినను జేయకయె వెంటనే వెనుకమరలి దుస్సహదుఃఖ ముతో మరలనోడలో నెక్కి రామేశ్వరయాత్రనిమిత్తమయి దక్షిణ మున కోడనడుపుఁడని నావికుల కాజ్ఞాపించెను. స్వభావముచేత నాతఁ డెంతధైర్యశాలియైనను సముద్రతరంగములవలె లోపలినుండి పొరలి

పారలివచ్చుచున్నదుఃఖము సాఫుకొనుటకయి యతఁడెంత ప్రయత్నము చేసినను దుఃఖాక్రాంత మయియున్న యాతని మనస్సుమాత్ర మాతని కధీనముగాక మతిచెడఁగొట్టి యాతని జడునివలెఁ జేసెను. ఆయుత్తర క్షణము మొదలుకొని యతఁడుపరమాప్తులనయినను కన్నుతెఱచిచూడ లేదు; ప్రాణబంధులతోనైనను నోరువిప్పి మాటాడలేదు; తనదేహమున చీమప్రాఁకినను గోఁకికొననెఱుఁగక దుఃఖపరవశుఁడయి యుండెను.

రామేశ్వరమునకుఁ బోవుదారిలో నావికు లోడను బృందావన పురసమీపమున రేవులో నిలిపి, ఆహారపదార్థములను మంచినీళ్ళను తెచ్చుకొనుట నిమిత్తము చిన్నపడవలో పట్టణమునకుఁ బోయిరి. అప్పుడాపురాధీశ్వరుఁడయినసుగుణప్రియుఁడువిచిత్రరూపముగలసుందర మయిన యోడయొక్కటి రేవులోనికి వచ్చినదనియు దానినిర్మాణ మత్యద్భుతముగా నున్నదనియు విని దానినిచూచుటకయి తానువిహారార్థ ముపయోగించెడు చిన్ననావయెక్కి యోడవద్దకుఁబోయెను. నరసింహ రాజు బృందావనపురపరిపాలకునిరాక విని యాతనిని తమయోడలో నెక్కించి యాదరించి, చూడఁదగినవింతల నాతనికిఁజూపి యీయోడ కళింగపట్టణమునుండి వచ్చుచున్నదనియు, కళింగదేశాధీశ్వరుఁడయిన రఘుదేవరాజోడలోపల నున్నవాఁడనియు, అతఁడుతనభార్యయొక్కయు పుత్రికయొక్కయు మరణముచేత శోకవివశుఁడయి యేడుదినములనుండి నిద్రాహారములులేక యెవ్వరితోను మాటాడక యున్మత్తునివలె నున్నాఁడనియు, చెప్పి రాజున్నగదిలోనికిఁ దీసికొనిపోయి యాతనిని జూపెను. సుగుణప్రియుఁ డారాజుయొక్క దాతృత్వాదిసుగుణములను విన్నవాఁడు గాన మనస్సులో ఖేదపడి రాజుసమీపమునకుఁ బోయి యాతనిమీఁద చేయువైచి "దేవా! ఈశ్వరుఁడు మీకిప్పుడు చిత్తస్వాస్థ్యమును దయ చేయునుగాక! దేవరవారి సందర్శనార్థమయి బృందావనపుర పరిపాలకుఁడు వచ్చియున్నాఁడు. దేవర యొక్కసారి మాటాడి యాతనిని

ధన్యుని జేయఁదగును" అనిపలుకరించెను. ఆరాజుకన్నులు తెఱచి చూచుచుండెనుగాని సుగుణప్రియునిమాటలు విన్నట్టుగాని యాతనిరాకను గ్రహించినట్టుగాని కనఁబడలేదు. అందుమీఁద నతఁడు సహజమృదుమధురస్వరముగల సాగరికవచ్చి శిలలుకరఁగునట్లు గానముచేసియు తేనెలొలుకునట్లుగా సంభాషించియు తనప్రావీణ్యమును జూపినయెడల నితనికి మనస్స్వస్థత మరలఁగలుగ వచ్చుననుకొని, మంత్రియనుమతితో నామెను కొన్నిగడియలకాలములో నోడయొద్దకు రప్పించెను. అక్కడనున్నవారామెయొక్క దివ్యసుందర విగ్రహమును వినయవచనములను జూచి సంతోషించి యామెయిప్పుడు తక్కువస్థితిలోనున్నను రాణినాదరించినట్లాదరించి గౌరవముచేసిరి. చూచినవారందఱు నామెయోగ్యతను ప్రశంసించుచుండఁగా సుగుణప్రియుఁడు మనస్సులోసంతోషించి యామెగుణసంపదను తానుగూడ కొంతశ్లాఘించి, ఆమెయొక్కకులగౌరవము విశదమయియుండినయెడల తానీవఱకే యామెనిల్లాలినిగాఁ జేసికొని కృతార్థత నొందియుందునని చెప్పెను. అయినను సుగుణప్రియుఁడామెకు గొప్పయింటఁ బుట్టినస్త్రీలకుఁ జేయఁదగిన గౌరవమును జేయుచు, "ఓసౌభాగ్యవతీ! ఈయోడలో నొకమహారాజు దుఃఖసముద్రములో మునిఁగి చిత్తస్వాస్థ్యము లేకయున్నాఁడు. నీనేర్పు నంతను గనఁబఱిచి యాతని నిప్పుడు స్వస్థచిత్తునిజేసి మరలప్రజలలోఁ బడవేయవలెను" అని ప్రార్థించెను.

అందుమీఁదనామె తనచేతనయినప్రయత్నముచేసి చూచెదనని యాతనితోఁజెప్పి, రాజున్నగదిలో తానును తనపరిచారికయుఁదక్క మఱియెవ్వరును లేకుండఁజేయవలెనని వారినిప్రార్థించెను. వారందున కంగీకరించి తామందఱునుగదిలోనుండియీవలికివచ్చి యొక్కయామెను మాత్రము పరిచారికాసహితముగా లోపలికిఁ బంపిరి. దుఃఖములో నున్నవారికంతకంటెను దుఃఖకరమయిన యితరులకష్టవార్తను జెప్పిన

పక్షమునకొంతదుఃఖశాంతికలుగుననియెఱిఁగినదయి, శోచనీయమయిన
తనవిపద్వార్తను రాజుచెవుల వేయఁదలఁచుకొన్నదయి, అందఱిముంద
ఱను పూర్వమంతటిగొప్పదశలో జన్మించి మహాగౌరవముతో పెరిగిన
తనయొక్క యిప్పటిహీనావస్థను జెప్పుటకు సిగ్గుపడినదయి వారినంద
ఱిని వెలుపలనుండ వేఁడుకొనెనేగాని వేఱుహేతువుచేతఁగాదు. ఆమె
రాజునకభిముఖురాలయి నిలువఁబడి మెల్లఁగా (శావ్యనాదముతో తాను
జన్మించినదిమొదలుకొని నేఁటివఱకును తనకుసంభవించిన కష్టపరంపరను
వరుసగా జాలిపుట్టి రాయివంటి మనసయినను కరఁగిపోవునట్లుగా
విన్నవింపనారంభించెను. ఆకష్టవార్తలుచెవినిబడినకొలఁదిని మనసుకరఁ
గుచువచ్చియామెదుఃఖములో తనదుఃఖమడఁగిపోవఁజొచ్చినందున రాజ
ప్పుడుమూసినకన్నులను దెఱచియామెమొగమొక్కసారిచూచెను. ఆమె
ముఖమునుజూడఁగా నేమాతనిదృష్టికామెముఖపద్మమునందు మృతురా
లయినభార్యయొక్క ముఖలక్షణములన్నియుఁగానరాఁగా, అతఁడు "ఈ
కన్యయందునాప్రియభార్యయొక్కరూపచిహ్నములన్నియునచ్చుసపోఁడిచి
నట్లు కానవచ్చుచున్నవి. నేటివఱకును జీవించియుండినయెడల నాప్రియ
పుత్రికయు నిటువంటిరూపరేఖావిలాసములు గలదియేయయియుండును.
విండ్లవంటి యీకనుబొమ్మలును, తామరరేకులనపహసించెడుయీపొలు
గన్నులును, సంపూర్ణచంద్రబింబమును సిగ్గుపఱిచెడి యీముద్దుమొగ
మును, అచ్చముగానారాణియొక్క యంగములనుబోలియున్నవి." అను
కొని "ఓబిడ్డా! నీవాసస్థలమేది? నీతల్లిదండ్రులెవ్వరు? నావలెనేనీవునుకష్ట
ముల ననుభవించినట్టును, నీకష్టములు నాకష్టములకుతీసిపోవునవికాన
ట్టును, ఇప్పుడు చెప్పినట్టున్నావే. ఇట్లునిజముగా చెప్పితివా?" అనియడి
గెను. "అయ్యా! దుఃఖపూరితమయియున్న నాహృదయము చెప్పనిచ్చి
నంతవఱకటువంటికష్టవార్తలనే కొన్నిటిని దేవరముందర విన్నవించి
తిని" అనియామెమాఱుపలికెను. అప్పుడు రాజామెవంకఁదిరిగి "ఓచిన్న

దానా! నీకథను మరలఁ జెప్పుము. నాకున్న సహనములో వేయవవంతు నీకున్నట్లు నాబుద్ధికి గోచరమయినయెడల, అబలవయ్యును నీదుఃఖములను నీవు పురుషునివలె ధైర్యముతో సహించితివనియు నేనేయాడుదానివలె ధైర్యమును విడిచితిననియు నొప్పుకొనెదను. నిన్నుఁ జూడఁగా నోర్పంతయు రూపమువహించి నాయెదుట నిలుచున్నట్లు కానఁబడుచున్నది. ఓబిడ్డా! నీపేరెవరు? నిన్ను ప్రార్థించెదను నాచెంతఁ గూరుచుండి నీవృత్తాంతమును మరలఁ దెలుపుము" అని దీనముగా వేఁడఁ జొచ్చెను. ఆమె తనపేరు సాగరికయని చెప్పఁగానే యతఁడత్యద్భుతపడి, ఆపేరు లోకసామాన్యమయినది కాకుండుటయు సముద్రములో పుట్టినదని సూచించుటకయి తనకొమార్తె నిమిత్తము తాను కల్పించినదగుటయు తలపోసి యేమియుతోఁచక "ఓ దేవతలారా! నామీఁదకోపము మీ కింకను దీఱక నన్ను పరిహాసించుటకయి యిప్పుడీకన్యకను మీరుపంపితిరా?" అని వెఱ్ఱిగా మాటాడసాగెను. "అయ్యా! మీరు శాంతతవహించి నేను చెప్పునది కడవఱకును వినవలెను. నడుమనడుమ మీరీలాగున తొందరపడెదుపక్షమున నాకథను జెప్పక నిలిపివేసెదను" అని యామెయూరకుండెను. "ఓబిడ్డా! నడుమను త్రెంపివేయక నీకథసాగనిమ్ము. నేను శాంతత వహించి వినెదను. నీపేరు సాగరికయనిచెప్పి నాకెంతయద్భుతమును కలిగించినావో నీవు తెలిసికోలేకున్నావు" అని యతఁడామెవృత్తాంతమును వినుటకతికుతూహలుఁడయి యుండెను. "నాకీపేరును రాజోత్తముఁడయిన నాజనకుఁ డనుగ్రహించిపెట్టెను" అని యామెకథ చెప్పమొదలుపెట్టెను. "ఓబిడ్డా! నీవు రాజపుత్త్రికవా? నీపేరు సాగరికా? నీవు నిజముగా మనుష్యకన్యకవా? లేకమానవరూపముధరించిన దేవతవా? నీవెక్కడ జన్మించితివో, సాగరికయను పేరేలవచ్చినదో; వేగిరము చెప్పుము" అని యతఁడాత్రపడఁజొచ్చెను. "సముద్రముమీఁద పుట్టుటచేత నాకు సాగరికయను పేరువచ్చినది. నాతల్లి యొక్క కిరీటాధిపతి

కూఁతురు; నన్నుకన్ననిమిషమున కల్లను నాతల్లి లోకాంతరగతురా లయ్యెనని నాతో మంజుభాషిణి యెప్పుడును జెప్పి యేడ్చుచుండెడిది. నా తండ్రి నన్నుకురంగేశ్వరపురమునం బెంచెను. ధనపాలునిభార్య నన్ను హత్యచేయుయత్నించుపటకును నేనక్కడనేయుంటిని. కాని కొందఱొద దొంగలక్కడ కాకస్మికముగావచ్చి నన్ను చంపయత్నించుచున్న క్రూరాత్ముని చేతిలోనుండి నన్ను విడిపించి నాప్రాణములు కాపాడి నన్నీబృందావనపురమునకుఁ దెచ్చిరి. అయ్యా! శాంతివహించి వినుఁడు. మీరిట్లేల కన్నుల నీరుపెట్టుకొనెదరు? నేను మిమ్ము మోసము చేయుచున్నా ననుకొనుచున్నారేమో! నేను నిశ్చయముగా రఘుదేవరాజుకూఁతురను. ఆరఘుదేవమహారాజే యిప్పుడు జీవించి యుండినపక్షమున—" అని యామె చెప్పుచుండఁగా రఘుదేవరాజంతట సంతోషము నుపట్టఁజాలక, దేహమంతయు పులకించి కంపమొంద నాకస్మిక సంతోషముచేత భయపడి, సాగరిక చెప్పినకథ నిజముగు నా కాదాయన్న సందేహముచేత చిత్తము డోలాందోళనమొంద బిగ్గరగా "ఓభృత్యులారా! నన్ను రక్షింపుఁడు" అని కేక వేసెను. తమరాజుమాట వినఁబడఁగానే పరమసంతోషమును పొంది భృత్యులందఱు నొక్కసారిగా రాజున్నగదిలోనికి పరుగెత్తుకొనిపోయిరి. రాజు వారిలో మంత్రివంకఁ జూచి "ఓనరసింహరాజా! నా వెన్ను చఱువుము; నాదేహము నొప్పింపుము; నన్నొక్క దెబ్బకొట్టుము. లోపలినుండి సంతోషసముద్రము పొంగివచ్చి నాశరీరమును పగిల్చివేయుచున్నట్లున్నది. సముద్రమునఁ బుట్టి కురంగేశ్వరపురమునందు చచ్చి మరల సముద్రమునందు దొరకినయోచిన్నదానా! ఇటువచ్చి నన్ను కౌఁగిలించుకొమ్ము. ఓనరసింహరాజా! చేతులు జోడించి కృతజ్ఞతాభివ్యంజకముగా దేవునికి నమస్కారములు చేయుము. ఇది మనసాగరిక. ఓబిడ్డా! ఓ దీర్ఘాయుష్మంతురాలా! నాదీవన నంగీకరింపుము. ఓనరసింహరాజా! ఘాతుకురాలయిన కుటిలాలక చేతిలో చచ్చియుండవలసిన దేశాని మహాభాగ్యము

చేత సాగరికయుక్కడచావునకుతప్పి బ్రతికినది. ఇప్పుడునీకురాణియయి యున్న యీమెను చేతులుజోడించి సగౌరవముగా నీవడిగెడుపక్షమున ఈమెతనకథయంతయు పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పును" అని, ఆచేరువనున్న సుగుణప్రియునిజూచి "ఇతఁ డెవరు?" అనియడిగెను. "ఇతఁడు బృందా వనపురాధినాథుడయిన సుగుణప్రియుఁడు. దేవరవారియొక్క మనో వ్యాకులతనువిని దర్శనము చేయుటకయియితఁడిక్కడకువచ్చినవాఁడు." అని నరసింహరాజు చెప్పెను. అప్పుడారాజు సుగుణప్రియునిజూచి "మిత్రుఁడా! నాయాలింగనముల సంగీకరింపుము" అని ప్రీతిపూర్వకముగా పలికెను. అతఁడును సముచితసల్లాపము చేయుచుండఁగా రాజాకాశమువంకఁజూచి చేతులుజోడించి "ఓయీశ్వరుఁడా! నాపుత్రికను దీర్ఘాయురారోగ్యవతినిగాఁజేయుము" అనిప్రార్థించి నరసింహరాజును జూచి "ఈసంగీత మెక్కడిది?" అనియడిగెను. "నాకువినఁబడ లేదు" అని నరసింహరాజు మాఱుపలికెను. "ఇదిగో! ఈదిక్కున స్పష్టముగా వినఁబడుచున్నది. ఆలకింపుము" అనియతఁడుచేయిచాపి తూర్పుదిక్కును చూపఁగా నరసింహరాజాలకించి యాదిక్కునసంగీతము లేకుండుటకని పెట్టి, అపరిమిత సంతోషముచేత మనసుచెదరి యుండుటనుబట్టి రాజున కట్లు తోఁచుచున్నదనియెఱిఁగి, అట్టిసమయమునందు కాదని మాటకడ్డు మాటచెప్పుట క్షేమకరముకాదని "అవును సంగీతము వినఁబడుచున్నది." అనితలయూఁచెను. అంతటరాజు కన్నులుమూతలుపడ కునుకుపాట్లు పడుచు తనకు నిద్రవచ్చుచున్నదనిచెప్పి దిండు తలక్రిందఁ బెట్టుకొని పరుపుమీఁదపరుండి గాఢనిద్రపోయెను. సాగరికయు తండ్రివద్దఁ గూరుచుండి పైటచెఱఁగుతో విసరుచు కనిపెట్టియుండెను. నిద్రపోవుచున్న కాలములో రాజునకొకవింతయయినస్వప్నమువచ్చెను. ఆకలలోనతఁడు తనను బెజవాడ కనకదుర్గప్రత్యక్షమయి తన్నా దేవాలయమునకురమ్మని యాజ్ఞాపించినట్లును, దేవాలయములో దేవతాసన్నిధానమున పీఠము

ముందునిలువఁబడి తనకష్టకథను భక్తిపూర్వకముగా విన్నవించిన పక్ష మున గొప్పమేలు కలుగునని యాదేవి యానతిచ్చినట్టును, తానట్లు చేసెదనని హస్తములు ముకుళించి మ్రొక్కుకొన్నతరువాత దేవిదీవించి యంతర్హితురాలయినట్టును, పొడగనిమేలుకొనెను. అతఁడు మేలుకొని చూచునప్పటికి మనస్సులోనున్న పూర్వపువ్యసన మంతయు పోయి దేహము జవసత్వములు కలదగుటయేకాక మనస్సును మిక్కిలియుత్సా హము కలదిగానుండెను. అందుచేత నాతఁడాయుత్సాహమున కంతకును కనకదుర్గయొక్క వరప్రసాదమే కారణమని భావించుకొని యాస్వప్న వృత్తాంతమునంతను వారికిఁదెలిపి తానువెంటనే బెజవాడకు పోవనుద్దే శించి యున్నానని తన మనోనిశ్చయమును వారితోఁజెప్పెను.

అప్పుడు సుగుణప్రియుఁడు రెండుమూడుదినములు తనయింట నుండి యతిథిసత్కారమునుపొంది గృహపావనముచేసి పోవలసినదని రాజునుప్రార్థింపఁగా, రఘుదేవరా జాతనిప్రార్థన నంగీకరించి సపరి వారముగా నొద్దునకుపోయి బృందావనపురములో మూడుదినములాతని గృహమునందు విందుగానుండెను. ఆమూడుదినములలోను బీదదశలో నున్నప్పుడు సహితము తానెంతోప్రేమించి గౌరవించుచుండిన సాగరిక యొక్కతండ్రియైన రాజశ్రేష్ఠుని సంతోషపెట్టుటకయిసుగుణప్రియుఁడు ప్రతిదినమును వింతలయిన భక్ష్యభోజ్యములను వివిధములయిన వినోద ములను బహువిధములయిన యుత్సవములను సమకూర్చెను. రాజాతని యభిప్రాయమును గ్రహించి దారిద్ర్యదశలో సహితము తనకొమార్తెను తిరస్కారభావముతోఁజూడక యాదరించిన యాసుగుణప్రియుని తన కల్లునిగాఁజేకొనుటకయి సంకోచపడకుండెను; ఆతనిభర్తనుగా గ్రహిం చుటకయి సాగరికయు విముఖురాలు కాకుండెను. కాని రఘుదేవరాజు మాత్రమువివాహనిశ్చయము చేయుటకుముందుగా తామందఱునుగలిసి బెజవాడకనకదుర్గ యాలయమునకుపోవలయుననియు తరువాతనేసుముఖ

హాత్మ్యమునిశ్చయింపఁబడుననియుఁజెప్పెను.అందుమీఁద వా రందఱును పెట్టెను ప్రయాణమయి మూఁడుదినములలో సురక్షితముగా బెజవాడ చేరిరి.

బెజవాడకు పోయి రఘుదేవరాజు పరివారసహితముగా కనక దుర్గ యాలయములో ప్రవేశించినప్పుడు రాజుభార్యయైన ప్రభావతిని బ్రతికించిన వృద్ధుఁడయిన ధన్వంతరి పీఠమునకు సమీపముననిలువఁబడి యుండెను; యోగినియయి యా దేవతకర్చకురాలుగానున్న ప్రభావతిపీఠ మున కెదురుగా నిలుచుండెను; బహుసంవత్సరములనుండి భార్యనిమిత్త మయి వ్యాకులపడుచుండుటచేత రాజురూపము విస్తారముగా మాఱి పోయినను, ప్రభావతి దూరముననుండిచూచియే భర్తనానవాలుపట్టి యాతఁడు పీఠసమీపమునకువచ్చి మాటాడనారంభించినప్పుడు కంఠ స్వరమునుకూడ గుఱుతుపట్టియాతఁడుచెప్పెడుమాటల నద్భుతప్రమోద ములతోసుశ్రద్ధతోనువినుచుండెను. అతఁడప్పుడు దేవతానమస్కారము చేసి చేతులుజోడించి ఫాలతలమునఁజేర్చి దేవతకెదురుగా నిలువఁబడి "ఓమహాదేవీ! నీయాజ్ఞను చెల్లించుటకయి నేనిక్కడకు వచ్చియున్నాను. నాచారిత్రమును నీసెలవుప్రకారముగానీకువిన్నవించెదను. ప్రసన్నురాల వగుము. నేనుకళింగదేశాధిపతిని. శత్రుభీతిచేతస్వరాజ్యము విడిచిదేశ సంచారముచేయుచు మోటుపల్లెలో ప్రభావతియను సుందరిని వివాహ మాడినాఁడను. ఆమెసాగరికయను స్త్రీశిశువును ప్రసవించి సముద్ర మధ్యమున నోడలోస్వర్గస్థురాలయ్యెను. ఆతల్లిలేనిబిడ్డ కురంగేశ్వరపుర ములో కుటిలాలకయొద్ద పెరుగుచుండెను. ఆమెకుపదునాలుగుసంవత్సర ముల ప్రాయమువచ్చునప్పటికి కుటిలాలక యాచిన్నదానిని చంపింపఁ దలఁచెను. కాని యామెపాలిటి భాగ్యదేవత యామెనుబృందావనపుర మునకుఁగొని తెచ్చివిడిచినది. నేనాపురమార్గమునఁనోడలోసముద్రము మీఁద పోవుచుండఁగా నాభాగ్యదేవతయే యీకన్యనుమరలనామన్న ఘోడలోనికిఁ జేర్చినది. ఈమెయిచ్చట తనవృత్తాంతమునుజెప్పి నాకు

నాకొంతురగుట తెలియునట్లుచేసినది" అని తనయాపదవృత్తాంతమును సంగ్రహముగా నెఱుకపఱచెను.

ఆమాటలనువినుచున్న ప్రభావతిహృదయములోనుండి మేరమీఱి పొంగిపొంగి వచ్చుచున్న సంతోషతరంగములలోమునిఁగిపోయి తిన్నఁగా మాటాడశక్తురాలుగాక గద్గదస్వరముతో "ఓరఘుదేవరాజా! నీవు నీవు—" అనిమూర్ఛపోయెను. ఈమెకేమియాపదవచ్చినది? అయ్యో! ఈకాంతచచ్చిపోవుచున్నది! అన్నలారా! రక్షింపుఁడు" అనిరఘుదేవ రాజు కేకవేసెను. "ఓరాజా! నీవిప్పుడీదేవతాసన్నిధానమున చెప్పినదంత యు నిజమయినపక్షమున ఈమెనీభార్య" అనిధన్వంతరిచెప్పెను. "ఓ పూజ్యుఁడా! కాదుకాదు. నాభార్యనునేనీరెండుచేతులతోనే యోడలో నుండిసముద్రములోవిడిచినాను" అనిరాజుదృఢముగాఁజెప్పెను. అప్పుడు ధన్వంతరి తానొకదినమునమందువస్తువులనిమిత్తము ప్రాతఃకాలముననే బృందావనపురసమీపమున సముద్రతీరమున తిరుగుచుండుటయు, అప్పు డొడ్డున కొకదోనెకొట్టుకొనిరాఁగా దానిలోఁజూచినప్పుడు మూర్ఛితు రాలయియున్న యువతియు నగలపెట్టెయు కానఁబడుటయు, తానా మెను సజీవితురాలినిజేసి తెచ్చియీదేవాలయములో నొప్పగించుటయు మొదటినుండియు జరిగినదంతయుఁజెప్పెను. ఇంతలో ప్రభావతిమూర్ఛ తేరి "ఓదేవా! మీరురఘుదేవమహారాజులుకారా? మీరూపమాయన రూపమువలెనేయున్నది; మీకంఠస్వరమాయనకంఠస్వరమువలెనే యు న్నది. గాలివాన, ప్రసవించుట, మృతినొందుట, అన్నమాటలను మీ రిప్పుడు సెలవియ్యలేదా!" అనియడిగెను. "ఇదిమృతినొందిన ప్రభావతి కంఠస్వరమా" అని యతఁడద్భుతపడి చూచుచుండెను. "అవును. ఆ మృతినొందిన ప్రభావతినినేనే. నేనుమృతినొందితిననియుసముద్రములో మునిఁగితిననియు మీరుభ్రమపొందినారు" అనియామె సందేహనివృత్తి చేసెను. అప్పుడురాజుమహాశ్చర్యమగ్నమానసుఁడయియవ్యాజభక్తితో

"ఓకనకదుర్గా! నీవెంతసత్యసంధురాలవు!" అనిచేతులుజోడించెను. "ఓ మహారాజా! మిమ్ము నేనుముందుగాగుఱుతుపట్టినాను. మీవ్రేలినున్నయీ యుంగరము మనముమోటుపల్లెను విడుచునప్పుడు నాతండ్రికన్నీరువిడుచుచు మీచేతినిపెట్టినది" అనియామె గుఱుతులుచెప్పమొదలుపెట్టెను. "ఇఁకచాలును. ఓదేవతలారా! మీరిప్పు డనుగ్రహించినమహోపకారమువలన వెనుకటి యాపదలన్నియు వినోదకథలయిపోయినవి. ఓ ప్రభావతీ! ఇటువచ్చి నాగాఢాలింగనములలోనుసంతోషసముద్రములోను నీవీసారి నిజముగా మునిఁగిపొమ్ము" అని భార్యను కౌఁగిలించుకొనెను.

అప్పుడు సాగరిక "నాహృదయమిప్పుడు తల్లికౌఁగిటఁజేరనన్ను త్వరపెట్టుచున్నది. ఆహా! ఏమినాభాగ్యము!" అనివంగి దుర్గకునమస్కారము చేయుచున్నది. "ఓహృదయేశ్వరీ! సముద్రమధ్యముననీవువహించిన భారమయియుండి నీగర్భమునఁబుట్టి నీకండయైన యీసాగరిక యెట్లుదేవతాప్రార్థనము చేయుచున్నదోచూడు" అని కొమార్తెను తల్లికిఁ జూపెను. "ఓపుత్రీ! నీవుదీర్ఘాయుష్మంతురాలవయి మనుము. ఇప్పుడు స్త్రీలలోనెల్ల నేనుధన్యతమురాలనయినాను" అని కొమార్తెను చేతులుచాచి యక్కునఁజేర్చి కౌఁగిలించుకొని ముద్దాడుచుండెను. ఈ ప్రకారముగాజననికొమార్తెనుకౌఁగిలించుకొనియానందబాష్పములలో తేలియాడుచుండఁగా, రఘుదేవరాజు పీఠమునకు సాష్టాంగ నమస్కారముచేసి "ఓమహాదేవీ! మాయందు సంపూర్ణానుగ్రహముంచుము. నీవుచేసిన యీపరమోపకారమును నేనెప్పుడును మఱవక నిత్యమును నిన్నారాధించుచుండెదను" అని కృతజ్ఞతాపూర్వకముగా మరలమరల వందనములుచేసెను. ప్రభావతియు సాగరికయుకూడ పీఠమునకుసాగిలబడి తమకృతజ్ఞతను దెలిపిరి. దేవతాసమక్షమునందే యీసంతోషసమయములో రాజప్పుడు ప్రభావతియొక్క యనుమతిని పొంది సాగ

రికను సార్థకనామధేయుఁడయినసుగుణప్రియున కిచ్చి వివాహముచేయు టకు వాగ్దానము చేసెను.

ఇట్లు సర్వజనసంతోషకరముగా చిరకాలవియోగము నొంది యున్న భార్యాభర్తలును పుత్రికయు నొక్కచోట సమావేశ మయి యనిర్వాచ్యమయిన సల్లాపసౌఖ్యము ననుభవింపఁగలిగిరి. నీతియు సద్వర్తనమును గలవారికి నడుమ నెన్నియాపదలు వచ్చినను ధైర్యముతో సహించి యీశ్వరానుగ్రహమునే నమ్ముకొని యున్నయెడల తుదకు కొండలవలె వచ్చి మీఁదపడిన యాపద లన్నియు మంచువలెవిడిపోయి నిరుపమానసుఖసంతోషములు కలుగుననిచూపుచు లోకమునకుసహనమును సద్వర్తనమును నేర్పుటకు వీరొకదృష్టాంతభూతులుగా నున్నారు. నరసింహరాజు సత్యశీలతయు రాజభక్తియు విశ్వాసమును గలవారిలో నగ్రగణ్యుఁడుగా నున్నాఁడు; అతఁడు తన కప్రయత్నముగా రాజ్యము రానున్నను నిరుపమానరాజ్యవైభవమును తృణప్రాయముగానిరాకరించి ప్రవాసముపాలయియున్న రాజును వెదకి తెప్పించి సింహాసన మెక్కించుట యెంతశ్లాఘాపాత్రమయిన ఘనకార్యముగా నున్నది! ప్రభావతికి ప్రాణదానము చేసిన ధన్వంతరియొక్క యద్భుతచర్యను విచారింపఁగా మనుష్యుఁడుప్రపంచతత్వవిషయమున సత్యమయినజ్ఞానముకలవాఁడయి యున్నపక్షమున లోకమున కెంతోయుపకారము చేయవచ్చునని తెలుపుచున్నదికదా! అటుతరువాత వా రందఱును బృందావనపురమునకుఁ బోయి సాగరికయొక్క వివాహమును మహావైభవముతో జరపిరి. అక్కడ కొన్నిమాసములున్నతరువాత సాగరికను భర్తయొద్దవిడిచియా రాజదంపతులు స్వరాజ్యమును జేరి కళింగపట్టణమునందు చిరకాలము రాజ్యసంపదల ననుభవింపుచుండిరి. ఈలోపల కురంగేశ్వరపురమునందు కుటిలాలక చేసిన దుష్కృత్యము వెల్లడికాఁగా క్షామసమయమునందన్నదానముచేసి తమప్రాణములు కాపాడిన మహోపకర్తయొక్క పుత్రి

కను నిష్కారణముగాఁ జంపినందున కందలిపత్రిజ లాగ్రహపరవశులయి యొకనాఁటిరాత్రి రాజమందిరమునకు చిచ్చంటించిరి. ఆయగ్నిసంక్షోభమునందు మహాపరాధిని యైన కుటిలాలకమాత్రమేకాక సహవాస దోషముచేత నిర్దోషులయిన యామెభర్తయు పుత్రికయుకూడ కాలి దేహములు విడిచిరి. కొంతకాలము పనికివచ్చినను దుష్ప్రవర్తనము చిరకాలము సుఖప్రదమయినదిగా నుండనేరదని చూపుటకు కుటిలాలక, ను నిదర్శనముగాఁ జెప్పవచ్చును. కాఁబట్టి యీకథను జనువతటస్థించిన వా రసత్యమువలనను మోసమువలనను దౌర్జన్యమువలనను తమ కొక వేళ సంపదకాని యితరలాభముకాని కలిగినను తా మట్టి తుచ్ఛలాభములకాసపడక యిహపరసుఖదాయకమయిన సద్వర్తనమును విడువక న్యాయమార్గముననే సుఖపడుటకు సదా ప్రయత్నింతురుగాక !

సంపూర్ణము.

కురంగేశ్వరవర్తకచరిత్రము.

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రములు.

దుష్టబుద్ధి—ఒకబౌద్ధవర్తకుఁడు.

సత్యకీర్తి—ఒకహిందూవర్తకుఁడు.

మానసారుఁడు—సత్యకీర్తిమిత్రుఁడు.

వసుమతి—మానసారునిభార్య.

దృఢచిత్తుఁడు—మానసారుని చెలికాఁడు.

చతురిక—దృఢచిత్తునిభార్య; వసుమతిచెలికత్తె.

వాచాలుఁడు—ఒకన్యాయవాది.

సమయజ్ఞుఁడు—న్యాయవాది వేషము వేసుకొన్న వసుమతి.

సుబుద్ధి—దుష్టబుద్ధి యల్లుఁడు.

ఈచెప్పినవారుగాక రాజును, సభికులును మఱికొందఱును వత్తురు.

స్థలములు.

కురంగేశ్వరము—ఒకపట్టణము; ఇందు దుష్టబుద్ధి మొదలగువా రుండిరి.

నీలపల్లె—వసుమతియు, చతురికయు, ఉన్నయూరు.

—

కురంగేశ్వరవర్తకచరిత్రము.

కురంగేశ్వర* మను పట్టణమున దుష్టబుద్ధియను బౌద్ధుఁ డొకఁడు కాపురముండెను. అతఁడు హిందూవర్తకుల కెక్కువవడ్డికి బదుళ్ళిచ్చి, దానివలన గణనాతీతమయిన రొక్కమును గడించెను. ఆదుష్టబుద్ధి మిక్కిలి కఠినచిత్తుఁడుగనుక తా నప్పిచ్చిన వారియొద్దనెల్ల క్రూరముగా ధనము రాఁబట్టుకొనుచుండెను. అందుచేత నాతనియందు సామాన్యముగా యోగ్యులయినవారికం దఱకిని యనిష్టముగా నుండెను. వారిలోను ముఖ్యముగా సత్యకీర్తియను వర్తకు డాతని పేరన్నఁ దలకంటగించును. బాలుఁడయిన యావర్తకుఁడు ఆపన్నులయియున్నవారికి ఋణములిచ్చి, వారియొద్దనెప్పుడును వడ్డిని పుచ్చుకొనువాఁడు కాఁడుగనుక, దుష్టబుద్ధికిని సత్యకీర్తియందు మహాకోపముండెను. కాఁబట్టి లుబ్ధశిరోమణి యైన యాబౌద్ధునకును దానశీలుఁడయిన యాహిందువునకును గర్భశత్రుత్వము కలిగియుండెను అంగడివీధిని దుష్టబుద్ధియొక్క పొడ కనఁబడినప్పుడెల్లను ఆతని నిర్దాక్షిణ్యమును, ధనాకర్షణమునకై చేయు నిర్బంధములను పేర్కొని మొగము ముందఱనే సత్యకీర్తి యాతనిని దూషింపుచుండును. అప్పు డాబౌద్ధుఁ డాదూషణభాషణముల కెల్ల నోర్చుకొని మాఱు మాటాడక పయికి శాంతాత్మునివలె నటించుచుగాని, లోపల నేలాగున నైన పగఁదీర్చుకోవలెనని చింతించుచుండెను.

ఆకాలపువారిలోనెల్ల సత్యకీర్తి మిక్కిలి దయాళుఁడును, సంపన్నుఁడును, పరోపకారము చేయుటయందెప్పుడును విసుగు చెందనివాఁడును అయియుండెను. వేయేల? పూర్వకాలపుహిందువులయందున్న సుగుణము లన్నియు మూర్తీభవించియాతనియందే నివాసముగానుండెను. ఆపట్టణము

* దీని నిప్పుడు కోరంగి యందురు,

సంపంచువారందఱును నాతనిమీఁద ప్రాణముగా నేయుండిరి; కాని యాతనికి ప్రాణాధికుఁడయిన మిత్రుఁడు మానసారుఁడనువాఁడు. అతనికి పిత్రార్జితమయిన ధనము విశేషముగా లేకపోయినందున, తన స్వల్పమయినయాదాయమునకు మించినవ్యయము చేయుచుకొంతకాలములో నించుమించుగా యావద్ధనమును వెచ్చపెట్టెను. గొప్పవంశమునందు పుట్టి యౌవనవంతులయి యుండువారందఱును తక్కువరాఁబడిగలిగియున్నప్పుడీప్రకారముగానే చేయుదురుగదా! మానసారునకు ధనము కావలసినపుడెల్లను, సత్యకీర్తి సాయము చేయుచుండును వారి యిద్దఱిమైత్రియుఁ జూడ వారికి దేహములే వేఱుగాని ప్రాణములొక్కటియే యయి యున్నట్లు కనఁబడుచుండెను.

ఒకనాఁడు మానసారుఁడు సత్యకీర్తియొద్దకువచ్చి, తనకు ప్రాణపదమయియున్న ధనవంతురాలగు కన్యనొక్కదానిని వివాహమగుటవలన మరల భాగ్యవంతుఁడను కావలెనన్న యిచ్ఛయున్నదనియు, కొంతకాలముక్రిందట కాలముచేసిన యామెతండ్రి పోవునపుడు కూఁతునకు విశేషవిత్తమునిచ్చిపోయెననియు, ఆమెతండ్రియొక్క జీవితకాలములోనే తానామెయింటికి వెళ్ళుచువచ్చినపుడు నోరుమెదల్పక చూపులచేతనే యామె తనమీఁదిమోహము బయలుపఱుచుచువచ్చెననియు, చెప్పి అట్టి శ్రీమంతురాలిని వివాహమగుటకు పెండ్లికూఁతువారితో సరితూఁగఁజాలినంత స్థితి తనకిప్పుడు లేదుకాఁబట్టి మూఁడువేలరూపాయలను బదులిచ్చి యీవఱకుఁ జూపినయనుగ్రహములో దీనినిసహిత మొకదానినిగాఁ జేర్పవలెననియు, ప్రార్థించెను. ఆసమయమున మిత్రమనోరథమును ఈడేర్చుటకుఁ జాలిన సొమ్ము సత్యకీర్తి చేతిలో సిద్ధముగా లేకపోయెను; తన యమూల్యవస్తువులతో నిండియున్న యోడలుకొన్ని శీఘ్రముగా రావలసి యున్నందున, ఆపట్టణములో కోటీశ్వరుఁడుగా నుండి లోకులకు వాడుకగా ఋణములిచ్చుచున్న దుష్టబుద్ధియొద్దకుఁబోయి, ఓడలోని సర

కుల తాకట్టుమీఁద బదులుచేసి తెచ్చి కోరినసొమ్మిచ్చెదనని చెప్పెను.

అప్పుడు సత్యకీర్తియు మానసాహసుఁడును గలిసిదుష్టబుద్ధియింటికిఁ బోయిరి. వారిలో సత్యకీర్తి దుష్టబుద్ధినిజూచి నీమనసువచ్చినంతవడ్డి నిర్ణయించుకొని మూఁడువేల రూపాయలు బదు లీయవలసిన దనియు, ఇప్పుడు సముద్రముమీఁదనున్న యోడలువచ్చినయుత్తక్షణమున నేవాని లోని సరకులను విక్రయించి వడ్డితోఁగూడ లెక్కచూచి ఋణమంతయుఁ దీర్చివేసెదననియు, అడిగెను. అందుమీఁద దుష్టబుద్ధి తనమనసులోఁ దానిట్లు చింతింపసాగెను. "ఈతనినొక్కసారి యేలాగుననైనను నా చేతిలోఁ జిక్కించుకోఁ గలిగితినా, నాపూర్వ ద్వేషమంతయు నిస్సందేహముగా వడ్డితోడఁగూడఁ దీర్చుకొందును; మా బౌద్ధులపేరన్న నీతఁడసహ్యపడును; వడ్డినిపుచ్చుకొనక యే బదుళ్ళిచ్చి నాకు నష్టమును గలిగించును; నేను నాకష్టార్జితముమీఁద సంపాదించుకొన్న న్యాయమయిన ధనమునకు అధర్మవృద్ధియని పేరుపెట్టి నాధనమును నన్నును వర్తకుల ముందఱ నిందించుచుండును ఇటువంటివానిని నేనిప్పుడు వదలిపెట్టితినా, మాజాతి వారికందఱకును నపకారముచేసినవాఁడనగుదును" అనితనలోఁ దానేమో గొణుగుకొనుచునడిగినమాటకు దుష్టబుద్ధి ప్రత్యుత్తరమీయక పోవుట జూచి, సొమ్ముకొఱకత్యాతురుఁడయి యున్నవాఁడు కాఁబట్టి సత్యకీర్తి "ఓదుష్టబుద్ధీ! నేను నిన్నేమడిగితినో విన్నావా? నీవు సొమ్ము బదులిచ్చెదవా? లేదా!" అని మరల హెచ్చరించెను. అందుమీఁద "ఓయీ! సత్యకీర్తీ! నీవు నాధనమునుగూర్చియు నావ్యాపారమునుగూర్చియు వర్తకశాలలలో బహిరంగముగా ననేకపర్యాయములు నన్ను దూషించి యున్నావు. మాజాతివారి కెల్లను శాంతత సహజగుణము కాఁబట్టి, నీవెన్నియన్నను నేను వానికెల్లను సహించి యూరకుండుచు వచ్చినాను. అందుమీఁద నన్ను 'నాస్తికుఁడా' 'గొంతుకలు కోయు కుక్కా' యని కానిమాటలాడి, నాబట్టలమీఁద నుమ్మివేయుటయే

కాక, నన్ను కుక్కను తన్నినట్టు తన్నునుసహితము తన్నితివి. అంత చేసియు మరల నిప్పుడు నాసాహాయ్యము నే యపేక్షించి నాయొద్దకువచ్చి 'దుష్టబుద్ధీ! నాకు బదులిమ్మ'ని వేఁడుచున్నావు. కుక్కయొద్ద నెక్కడ నైన ధనముండునా? కుక్క యెప్పుడయిన మూఁడువేల రూపాయ లిచ్చుట సాధ్యమగునా? నీకు నేనిప్పుడు వంగినమస్కారముచేసి, 'మహా ప్రభూ! మీరు కడచిన బుధవారమునాఁడు నామీఁద నుమ్మివైచితిరి; మఱియొకనాఁడు కుక్కయని సెలవిచ్చితిరి — మీరుచేసిన యీ మర్యా దలకొఱకా మీకునేను బదులీయవలసినది?' అని యడుగుచున్నాను" అని మాఱుచెప్పెను. "నేనిప్పుడుసహితము నిన్నాపేరుననే పిలిచి, మరల నీమొగముమీఁద నుమ్మివైచి తన్నునుసహితము తన్నెదను. నే నడిగిన సొమ్మును బదు లియ్యఁదలఁచుకొంటివేని, మిత్రునకిచ్చినట్టియ్యక శత్రువున కిచ్చినట్టిమ్ము. నేను మాట తప్పిపోయినయెడల, నిర్దాక్షిణ్యముతో నీ యిష్టమువచ్చిన దండుగను పుచ్చుకోవచ్చును." అని సత్యకీర్తి పలికెను. దానిమీఁద దుష్టబుద్ధి "నీవెంతయాగ్రహావేశము నొందియున్నవాఁడవో చూఁడుము. నీవెట్టివాఁడవైనను నీతో మైత్రి చేసికొని, నీదయను సహితము పడయవలయునని నే నాశపడి యున్నాను. కాఁబట్టి నీవు నాకుఁ జేసిన యవమానమంతయు నేఁటితో మఱచిపోవుచున్నాను. నీయొద్ద గవ్వయైనను వడ్డిపుచ్చుకొనక నీకుఁ గావలసిన ధనమిచ్చి నీయక్కఱతీర్చి పంపెదను. నిమిష మోపికపెట్టుము" అనిచెప్పెను. పయి కెంతోయనుగ్రహపూర్వకములుగానున్న యెప్పుడు నెదురుచూడని యీవినయవచనము లకు సత్యకీర్తి యద్భుతపడు చుండఁగా, దుష్టబుద్ధి మఱింతకృత్రిమ వినయము నభినయించుచు, ఆయౌదార్యము నంతను సత్యకీర్తియొక్క యనుగ్రహ సంపాదనముకొఱకే చూపుచున్నట్టు నటించుచు, 'నీవుకోరిన రూపాయలను బదులిచ్చి దానిమీఁద వడ్డిగైకొన'నని మరలఁ జెప్పెను; కాని సత్యకీర్తి తనతోఁగూడ నొక న్యాయవాదియొద్దకు వచ్చి, అతని

సమతమున గడువునాటికిసొమ్మియ్యలేకపోయినపక్షమునానాశరీరములో దుష్టబుద్ధి కోరినభాగమునుండి సేరుమాంసమును గోసి యియ్యఁగల వాఁడ' నని వేఁడుకకొంటి కొకపత్రమునుమాత్రము వ్రాసి చేవ్రాలు చేసి యియ్యవలెనని కోరెను.

"నీవు కోరినది యింతేకదా? అంతతో నీవిఁకఁ దృప్తిపొందియుండుము. నీ కోరికప్రకారము పత్రమునువ్రాసి చేవ్రాలు చేసియిచ్చి, బౌద్ధునియందును గొంతభూతదయ కలదని యింతటినుండి యొప్పుకొనెదను" అని సత్యకీర్తిచెప్పెను. మానసారుఁడు తనకొఱకయి యిట్టిపత్రము మీఁద వ్రాలుచేయవలదని చెలికానిని బహువిధములఁ బ్రార్థించెను గాని, సత్యకీర్తి యాతనిమాటలువినక "పత్రములోని గడువురాకముందే యియ్యవలసినదానికంటెఁ బెక్కుమడుంగుల ధనముతో నా యోడలు తప్పకవచ్చి చేరునుగాన చేవ్రాలుచేయక మాన'నని పట్టుపట్టెను. వారిప్రసంగమును వినుచున్న దుష్టబుద్ధి, "ఓహో! ఈహిందూమతస్థులెంతసంశయాత్ములు! తమ మనసులో కపటముండును గనుక, ఎదుటివారిమనసులోను నదేప్రకారముగానుండుననుకొందురు. మానసారుఁడా! దయచేసి నాకీయొక్కమాటకు ప్రత్యుత్తరముచెప్పుము. ఒకవేళ నతఁడు గడువునాఁటికి సొమ్ముచెల్లింపలేకపోవునను కో— ఒడంబడికప్రకారము జరిగినయెడల నాకేమిలాభము కలుగును? ఒక మనుష్యుని దేహము నుండి నిర్బంధముగా తీసికొన్న సేరుమాంసము, సేరుమేకమాంసమంత వెలయైనను జేయదు; అంతప్రయోజనకరమును గాదు. అతని స్నేహమును సంపాదించుకోవలెనని నేనీయుపకారమును జేయఁబూనుకొన్నాను. అతనికిష్టముండి యంగీకరించినను మంచిది; అంగీకరింపకపోయిన నరత కంటెను మంచిది" అనిపలికెను.

ఆబౌద్ధునియొక్క దుస్స్వభావమును పూర్తిగా నెఱిఁగినవాఁడు గనుక, అతఁడెన్నితీయని నమ్మకపుమాటలు చెప్పినను లోపల నాతనిని

విశ్వసింపక మానసారుఁడు తననిమిత్తమయి యటువంటి ఘోరమయిన యొడంబడిక యొప్పుకొని లేనియుపద్రవమును దెచ్చిపెట్టుకోవలదని పలు దెఱఁగుల మిత్రునకుబోధించెను. కానియాతఁడెంతదూరము చెప్పినను వినక, ఆబౌద్ధుఁ డట్టిపత్రమునుగోరుట పరియాచకమునకుఁగాని మఱి యొకందుకుఁగాదనుకొని, తనకు సత్యకీర్తి బౌద్ధుఁడు కోరినప్రకారముగా పత్రము వ్రాసియిచ్చి సొమ్ముపుచ్చుకొనెను

మానసారుఁడు పెండ్లిచేసికొన యత్నించుచున్న ధనికురాలయిన యాకన్నియది కురంగేశ్వరమునకు సమీపమునందుండు నీలపల్లెయను గ్రామము; ఆమెపేరు వసుమతి. ఆమె విద్యాబుద్ధులయందును రూపగుణ సంపదలయందును నసమానురాలుగానుండెను. ముందు తనప్రాణముల మీఁదికి వచ్చునదియైన భయపడక సత్యకీర్తిమిత్రకార్యార్థమయి శత్రుని వేఁడుకొనితెచ్చి ధనసహాయ్యము చేసినందున మానసారుఁడు సముచిత పరివార సహితుఁడయి మహావైభవముతో తరలివెళ్ళి, తన మిత్రుఁడైన దృఢచిత్తునితోడఁగూడనీలపల్లెచేరెను. మానసారుఁ డెల్లవిధములఁదనకుఁ దగినవరుఁడుగాఁ గనఁబడినందున, వసుమతి నిమిషమయిన నాలస్యము చేయక యాతని భర్తనుగాఁ బరిగ్రహింప సమ్మతించెను.

మానసారుఁడు తనస్థితి నించుకయు వసుమతికడదాఁచక, తాను విశేషవిత్తవంతుఁడను గాననియు, తాను సత్కులమునందుఁ బుట్టినందు వలనను తనపెద్దలు సుప్రసిద్ధులయినందువలనను గలిగిన యాధిక్యము తప్ప మఱియొక్క యాధిక్యమేమియుఁ దనయొద్ద లేదనియు, ధారాళ ముగా నొప్పుకొనెను. మగని భాగ్యమునకయి లేశమయిన నాశపడవల సిన యక్కఱలేని యావసుమతి అతనియందుఁగల సుగుణసంపదను జూచియే కామించినదగుటచే, అందుమీఁదనా మెశృంగారలజ్జలుకాన్పింప నమ్రతతో 'నేనేమీధనమును కాఁబోవుచున్నాను. కాఁబట్టిమీకాధనము నందుకంటె ఈప్రాణధనమునందే యెక్కువగౌరవ ముండునేని, నేనే

పదివేలయంతలు అమూల్యమయిన దానినిగాను సహస్ర గుణములం దద్ధనాధికురాలనుగాను, కాంజాలుదునని తలంచుచున్నాను' అని చెప్పి, ఆత్మప్రశంస యవ్యర్థము కాకపోవుట చింతించి చమత్కారముగా “నేనధిక విద్యావంతురాలను బుద్ధిమంతురాలను ప్రపంచానుభవమహితురాలను గాకపోయినను మీవలన నిక నేర్చుకొనఁదగనంత వయస్సు ముదిరినదానను గానుకాఁబట్టి నా ముగ్ధ హృదయమును మీయధీనము చేసి సమస్తకార్యములయందును దానిని మీయాజ్ఞానుసారముగా నడపింపఁగల” నని పలికి మరల మానసారునివంకఁజూచి “ప్రాణనాయకా! నన్నును నాసొత్తునుగూడ మీకుసమర్పించి, అన్నిటిని మీవానినిగాఁ జేయుచున్నాను. నిన్నటివఱకును ఈదివ్యభవనమునకును ఈభృత్యవర్గమునకును నేనే సర్వస్వతంత్రురాలనైన యజమానురాలను; నేఁడు మొదలుకొని యీసుందరమందిరమునకును ఈసేవకలోకమునకును మీరే యధికారులు—ఈయుంగరముతోఁడఁగూడ నాపాణిగ్రహణమును జేయుఁడు” అని, తనచేతి ముద్దుటుంగరము నూడీసి విభుని చేతికిచ్చెను. తనవంటి యల్పస్థితిమంతుని ధనాఢ్యురాలయిన యావసుమతి యంత యనుగ్రహపూర్వకముగాఁ బరిగ్రహించిన రీతినిజూచి, అద్భుత ప్రమోదమగ్నమానసుఁడయి మానసారుఁడు తన్నట్లు గౌరవించిన యామానవతి వినయమయిన తనకృతజ్ఞతను సంతోషమును దెలుపఁజాలక మాటలు తడఁబడఁ దనయనురాగమును కృతజ్ఞతను సూచించు మాటలేమో సగముసగము వచించి, ఉంగరమును చేతనందుకొని తాను దానినెప్పుడు నెడఁబాయనని దృఢముగా వాగ్దానముచేసెను.

దృఢచిత్తుఁడును వసుమతియొక్క చెలికత్తెయైన చతురికయును దగ్గఱనుండి చూచుచుండఁగా, మానసారుని వసుమతి భర్తనుగా స్వీకరింతునన్నప్పుడు వధూవరులనిద్దఱను నాశీర్వదించి యా దృఢచిత్తుఁడు ఆసుముహూర్తమునందే తానుగూడ వివాహముచేసికొనుటకయి యనుజ్ఞ

యుండనియడిగెను. 'ఇప్పుడు నీవు భార్యను సంపాదించుకొనఁగలుగుదు వేని, నీవివాహమునుకూడ నేకకాలమునందే జరగుట మాకుఁ బరమ సంతోషకరము'ని మానసారుఁడు నవ్వుచుఁ బలికెను.

అంతట దృఢచిత్తుఁడు తనకు వసుమతిచెలికత్తెయైన చతురిక మీఁద మనసు తగిలియున్నదనియు, తన ప్రియసఖ మానసారుని వల్లభురాలుగాఁ గైకొన్నయెడలఁ దానును నన్ను భర్తనుగా నంగీకరించెదనని యామె వాగ్దానము చేసినదనియు, చెప్పెను. ఆమాటవాస్తవమేగదా యని వసుమతి చతురికనడిగెను. మీకనంగీకారముకాదేని వాస్తవమేయని చతురిక మాఱుచెప్పెను వసుమతి హృదయపూర్వకముగా నొప్పుకొన్నందున, 'మావివాహ మహోత్సవమునకు మీవివాహమువలన మఱింత శోభ గలుగునుగదా'యని మానసారుఁడు మందహాసము చేసెను.

ఆకాముకీకాముకులట్లు నిరుపమాన సౌఖ్యము ననుభవింపుచుండఁగా, సత్యకీర్తివద్దనుండివచ్చిన సందేశహరుఁడు తెచ్చిన జాబులోని పిడుగు వంటి దుర్వార్తవలన వారి యానందమునకు నడుమ భంగము గలిగెను. మానసారుఁడు జాబును చేతఁబుచ్చుకొని విప్పిచదువఁబూనునపుడు తెల్లవోయి చేతులువడఁకించుచుండఁగా ప్రాణమిత్రుఁ డెవఁడైన లోకాంతరగతుఁ డయినాఁడని యాలేఖయందు వ్రాయఁబడి యున్నదేమో యని వసుమతి భయపడఁజొచ్చెను. మీమనస్సునకంత నొప్పి కలిగించిన యా జాబులోని విషయములేవియని వసుమతి ప్రశ్నచేసినపుడు, 'జీవితేశ్వరీ! ఈవఱకు మనుష్యులు కాగితముమీఁద వ్రాయఁగలిగినవానిలోనెల్ల మిక్కిలి యప్రియములుగానున్న వాక్యము లీజాబునందున్నవి. మొట్టమొదట నీతో మాటాడినపుడు నాస్థితిగతులనెల్ల మఱుఁగుపెట్టక నీతోఁ జెప్పియున్నానుగదా? ఏమియు లేనిదానికంటెను నధమమైనదొకటినాకు కలిగియున్నదనికూడ నీకప్పుడే చెప్పవలసియుండెను. అది యేదంటివేని— ఋణము.' అని, తాను సత్యకీర్తియొద్ద సొమ్ము బదులు పుచ్చుకొనుటయు,

ఆసత్యకీర్తి తననిమిత్తమయి దుష్టబుద్ధియను బౌద్ధునియొద్ద నప్పుతీసి గడువునాఁటికి సొమ్మీయలేనియెడల నాతనిశరీరములోనిమాంస మొక సేరు బౌద్ధుఁడు కోరినచోటినుండి కోసియిచ్చునట్టు పత్రము వ్రాసి సొమ్ము తెచ్చి తనకిచ్చుటయు, గద్గదస్వరముతోఁ జెప్పి జాబు క్రిందఁబడవైచెను. అప్పుడు వసుమతి యాజాబును చేతఁబుచ్చుకొని యీ ప్రకారముగాఁ జదివెను.— 'ప్రియమిత్రుఁడా! నాయోడలన్నియుఁ బోయినవి; నేను బౌద్ధునకు వ్రాసియిచ్చినపత్రము గడువుమించినది; యుక్తకాలమున సొమ్మీయలేకపోతిని గనుక, నాచావు నిశ్చయము. మరణసమయమున నిన్నుఁ జూచుట నాయభిమతము. అయినను నీసౌఖ్యమును పూర్ణముగా ననుభవింపుము. నీకు నాయెడఁగల ప్రేమ త్వరపెట్టకపోయిన యెడల, నాజాబు నిన్నిచ్చటకు వచ్చుటకు బలవంతపెట్టకపోవునుగాక!' — అని చదివి, వసుమతి 'ఓప్రాణనాయకా! క్షణమయినను మీరాలస్యము చేయక మిత్ర రక్షణార్థమయి పోండి. నాప్రియవల్లభుని మూలమున తత్ప్రాణసమానుఁడయిన మిత్రున కొక్కయాపద రాకముందే, ఆతఁడు బాకీ పడియున్న ధనముకంటె నిరువదిరెట్లు సువర్ణము నయినను గొనిపోయి విడిపించుకొనిరండి. ధనమున కొంతమాత్రము నాశపడక మిమ్మేరీతిని వరించితినో, అదేప్రకారముగా మిత్రరక్షణతత్పరులయియున్న మీయభిమతము సిద్ధించుటకయి యెంతసొమ్మయిన వెనుకముందులుచూడక చూఱవిడిచెదను.' అని, మరలనాతనివంకఁదిరిగి 'సర్వస్వము మీమనసువచ్చునట్లు వినియోగింప మీకేస్వత్వమును గలిగించుటకయి, మీరు బైలుదేరకముందే మిమ్ము వివాహమగుట నాయభీష్టము' అనిపలికెను. ఆమెకోరిక ప్రకారమా దినముననే వారికిరువురకును వివాహకార్యము విధ్యుక్తముగా నడచెను. ఆనిమిషముననే దృఢచిత్తునకును చతురికకునుగూడ వివాహము జరిగెను. వివాహతంత్రము సమగ్రముగా నెఱవేఱిన మఱుచటి నిమిషముననే, ఘనసారుఁడును దృఢచిత్తుఁడును బయలుదేఱి, అతిత్వరితముగా కురంగే

శ్వరమును బ్రవేశించి, అందు మిత్రుఁడు చెఱసాలయందుఁ బెట్టఁబడి యున్నాఁ డన్నదుర్వార్తను హృదయములు పగులునట్లుగా వినిరి. సొమ్మిచ్చుటకయి మితిపెట్టిన కాలము దాఁటిపోయినందున, దయాశూన్యుఁ డయిన యాబౌద్ధుఁడు మానసారుఁడు తీసికొనిపోయిన ధనము నంగీకరింపక, తనకు సత్యకీర్తియొక్క దేహమునుండి సేరుమాంసమే కావలయునని మూర్ఖముగా పట్టుపట్టెను. ఈ ఘోరవ్యవహారము కురంగేశ్వర పురాధీశ్వరుని యెదుట విమర్శింపఁబడుటకయి యొకదినము నిర్ణయింపఁబడెను. మానసారుఁడు మిన్నువిఱిగి పయిఁబడ్డట్టు ఏమియుఁ దోఁచక, మిత్రున కేమివిపత్తు వచ్చునోయని భయపడుచు, విచారణ చేయ నిర్ణయింపఁబడిన దినము నెదురుచూచుచుండెను.

వసుమతి పెనిమిటి నెడఁ బాయునప్పుడు, ధైర్యము చెప్పి 'మీరు తిరిగి వచ్చునపుడు మీ ప్రాణమిత్రుని విడిపించి తప్పక తీసికొని రావలయునుజుండీ' యని పయికిఁ జెప్పెనుగాని, లోపల మాత్రము సత్యకీర్తి గతి యేమగునోయని భయపడుచునే యుండెను. పెనిమిటిని బంపివేసి తానొక్కతెయు నొంటిగాఁగూరుచున్నప్పుడు, తానేవిధముననైనను దనహృదయేశ్వరునియొక్క ప్రాణమిత్రుని ప్రాణమును రక్షించి విడిపించుటలో ముఖ్యకారకురాలుగా నుండుటకు సాధనము కలదాయని యాలోచించుచుండెను. వెనుక మానసారుని దాను పరిణయము కాఁదలఁచినప్పుడు సర్వకార్యములయందును ఆతని బుద్ధి ననుసరించియే నడుచుకొనెదనని చెప్పినను, పెనిమిటియొక్క చెలికాఁడు విపద్దశ నొందియున్న యీ సమయములోఁ దన శక్తియం దెంతమాత్రమును నవిశ్వాస ముంచక, స్వబుద్ధితోనే చక్కగా నాలోచించి తాను కురంగేశ్వరమునకుఁబోయి యచ్చట సత్యకీర్తిపక్షమున వాదించవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. వసుమతికి న్యాయసభలో న్యాయవాదిగా నున్న వాచాలుఁడను బంధువొకఁడు కలఁడు; ఆమె తనపతియొక్క స్నేహితుని

వ్యవహారపు స్వభావమును దెలుపుచు నాతనిపేర నొకజాబు వ్రాసి, ఆవిషయమయి యాలోచన చెప్పుమని యడుగుటయేకాక తాను బంపిన మనుష్యుని వశమున నిచ్చి సభలో న్యాయ వాదులు వేసికొను వస్త్రములు మొదలయినవానిని కూడఁ బంపుమనికోరెను. వాచాలుని యొద్దకుఁ బంపఁబడిన మనుష్యుఁడు తిరిగివచ్చినపుడు తనతోఁ గూడ పూర్వోక్త వ్యవహారములో నడిపింపవలసిన చర్యనుగుఱించి యాలోచన గల యుత్తరములను, న్యాయవాదివేషము వేసికొనుటకుఁ గావలసిన వస్త్రాదికమును సమస్తమును గొనివచ్చెను.

తరువాత వసుమతి తానును చతురికయుఁ బురుష వేషములు వేసికొని, న్యాయవాదులు తొడుగుకొనెడి యంగీని తాను తొడుగుకొని, చతురికయును దనయొద్దనుండు లేఖకునిగా నేర్పఱిచి వెంటఁ బెట్టుకొని, తత్క్షణమే ప్రయాణమయి విచారణ జరగఁబోవు దినముననే పోయి కురంగేశ్వరమును జేరెను. కురంగేశ్వర ప్రభువును మంత్రులునుగూర్చుండి యుండఁగా నిండుసభలో నా వ్యవహారముయొక్క విమర్శయారంభము కాఁగానే, వసుమతి న్యాయ స్థానమునందుఁ బ్రవేశించి వాచాలుని యొద్దనుండి వచ్చిన యుత్తరమునొకదాసిని ప్రభువుచేతికిచ్చెను. దానిలోఁ బ్రసిద్ధుఁడయిన యాన్యాయవాది తానే సత్యకీర్తి పక్షమున వచ్చి వాదింపవలసియుండెను గాని దైవికముగాఁ దనకు దేహములో రుగ్ణత గలిగినందున వచ్చుటకు వలనుపడక పోయినందునకు మన్నించి తాను బంపిన సమర్థుఁడయిన యీసమయజ్ఞుఁ డను చిన్నవానిని తనమాఱుగా నంగీకరించి, యాతనివాదమును వినవలయునని ప్రభువును బ్రార్థించెను. న్యాయవాది వేషము వేసికొని యావస్త్రములతోను విలువగల తలగుడ్డతోను అచ్చముగా న్యాయవాదివలెనే కనఁబడుచున్న వసుమతియొక్క దివ్యసుందర విగ్రహమునుజూచి యాశ్చర్యపడుచు, రాజు వాచాలుని ప్రార్థనమంగీకరించి సత్యకీర్తిపక్షమున వాదము చేయుటకుత్తరువిచ్చెను,

ఆవయిని వ్యవహారముయొక్క ముఖ్యవిచారణ మారంభింపఁబడినది. వసుమతి నలు వంకలు కలయఁజూచి యెుకదిక్కున కఠిన హృదయుఁడయిన బౌద్ధుని మొగమును పొడగనెను; ఆప్రజాసంఘములో మానసారునికూడఁ జూచెనుగాని యాతఁడు మాఱువేషము వేసికొని యున్న యామెను బొత్తిగా నానవాలు పట్టలేక పోయెను. అతఁడు మిత్రునికి సంభవించిన యాపదను దలఁచుకొని భయపడుచు, వ్యవహార మేప్రకారముగా ముగియునోయని యుల్లము డోలాందోళనము నొంద సత్యకీర్తి ప్రక్కనే నిలువఁబడియుండెను.

వసుమతి తాను నిర్వహింప సాహసించిన యీదుష్కరకార్యము యొక్క ప్రాముఖ్యమునువిచారించి తానబలయయ్యు నప్రబలధైర్యమును బూని, దార్ఢ్యముతో నీప్రకారముగా కార్య నిర్వహణమునకుఁ బూనుకొనెను:—ఆమె ప్రప్రథమమున దుష్టబుద్ధిని పేర్కొని, పత్రములోని యొడంబడిక ప్రకారము సత్యకీర్తి యొక్క దేహమునుండి సేరు మాంసమును బుచ్చుకొనుటకు కురంగేశ్వరపుర రాజశాసనమును బట్టి యాతనికి సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము కలిగియుండుట నొప్పుకొని, దుష్టబుద్ధియొక్క రాతిగుండె యొక్కటితప్ప నెటువంటి కఠిన హృదయమయినను కరఁగునట్టుగా మృదుమధుర వాక్యములతో దయాగుణము యొక్క మహిమను వర్ణించి, తాపము నొందిన భూమిని జల్లపఱచుట కయి పయినుండి పడెడువర్షధారలవలెనే దయయు భగవదనుగ్రహము వలన మనకు లభించినదనియు, దానికి దాతను ప్రతిగ్రహీతను గూడ కృతార్థులనుజేయు శక్తి కలదనియు, దానిని గలిగి యుండుట దైవలక్షణముగాన రాజాధిరాజులు సహితము దయనే తమరాజ్యపీఠముల కంటెను గొప్పదానినిగాఁ బరిగణింతురనియు, ఈభూరాజ్య పరిపాలనమున న్యాయముయొక్క కాఠిన్యము దయారసముచేత మార్దవ పఱచఁబడిన కొలఁదిని అదిదైవపరిపాలనముయొక్క సామీప్యమును బొందుచుండు

వనియుఁ జెప్పి, మన వంశమును దయఁ జూడుమని భగవంతునిఁ బ్రార్థించెదము కాన ఆప్రార్థననుబట్టియే మనముసహిత మితరులయెడ దయగలిగి యుండవలెనను నీతిని నేర్చుకోవలసినదన్న మాటను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొమ్మని దుష్టబుద్ధికి బోధించెను. పత్రములోని నిబంధనప్రకారము జరగింపవలసినదన్నమాట తప్ప మఱియొక్కమాట యా బౌద్ధుని నోటి నుండి రాకుండెను. "పత్రమున వ్రాసియిచ్చినప్రకార మాతఁడిప్పుడు ధనము నియ్యలేఁడా?' యని వసుమతి ప్రశ్నవేసెను. తత్క్షణమే మానసాగరుఁడు బదులుపుచ్చుకొన్న మూఁడువేలరూపాయలను మాత్రమే కాక బౌద్ధుఁడు కోరినయెడల నెన్నిరెట్లధనమునయినను దానిచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నానని చెప్పెను కాని దుష్టబుద్ధి తనకు సొమ్మక్కఱ లేదనియు, పత్రములో వ్రాసిన ప్రకారముగా సత్యకీర్తియొక్క దేహము నుండి మాంసమునే యిప్పింప వలయు ననియు పట్టుతోఁ బలికెను. అప్పుడు మానసాగరుఁడు కాలుఁడయిన యాన్యాయవాదినిజూచి సత్యకీర్తియొక్క ప్రాణమును గాపాడుటకయి కొంచెముధర్మశాస్త్రముమార్పించుటకయి ప్రయత్నము చేయుమని వేఁడుకొనెను. ఒక్కసారి స్థాపింపఁబడిన ధర్మశాస్త్రము లెప్పుడును మార్పఁబడఁగూడదని వసుమతి గాంభీర్యముతోఁ బలికెను. న్యాయశాస్త్రమును మార్పఁగూడదని వసుమతి చెప్పుటవిని, ఆన్యాయవాది తనపక్షముగా మాటాడుచున్నాఁడనుకొని "ధర్మదేవతయే వచ్చి వ్యవహారమును దీర్చుచున్నది! ఓన్యాయవాదీ! నిన్ను నే నెంతని గౌరవింతును! ఏండ్లచే నీవెంతయుఁ జిన్నవాఁడవే యైనను బుద్ధిచేత నెంత పెద్దవాఁడవై యున్నావు!" అని దుష్టబుద్ధి సంతోషింప సాగెను.

అప్పుడు వసుమతి పత్రమును దన్నుఁజూడనిమ్మని దుష్టబుద్ధి నడిగి పుచ్చుకొని, మొదటి నుండియుఁ గడవఱకును జదివిన తరువాత, "ఈ పత్రములోఁబెట్టిన గడువు మించినది. దీనినిబట్టి యీ బౌద్ధుఁడు సత్యకీర్తియొక్క వక్షస్థలమునుండి సేరు మాంసమునుగోసి పుచ్చుకొనుటకు

న్యాయశాస్త్ర ప్రకారముగా నధికారముగలదు." అనిపలికి, దుష్టబుద్ధి వంక మరలి "దయచేసి సొమ్ముపుచ్చుకొని, పత్రమును జింపి వేయుటకు నాకు సెలవిమ్ము" అని యడిగెను. క్రూరకర్ముఁడయిన యా దుష్టబుద్ధి కామాటలవలన నీసమంతయు దయపుట్టినదికాదు. వాఁడుమోమోటమి లేకుండ "ఇఁక బ్రతికియున్నవారి జిహ్వయేదియు నామనోనిశ్చయమును మార్పఁజాలదని, ఆత్మసాక్షిగా ప్రమాణము చేసెద" నని తెలియఁ జెప్పెను. అంతట వసుమతి సత్యకీర్తిఁ జూచి "ఇంకఁ జేయవలసిన కార్యము లేదు; నీయొమ్మును కత్తి కొప్పగించుటకు సిద్ధముగా నుండవలె" నని పలికి, దుష్టబుద్ధి సేరుమాంసమునుకోసికోవలెనని యత్యాతురతతోఁ దనకత్తిని నూరుచుండఁగా మరల సత్యకీర్తిని "నీవు చెప్పవలసిన దేమయిననున్నదా" యని యడిగెను. సత్యకీర్తి నిస్పృహతో మెల్లగాఁ "నే నీవఱకే మనసులోఁ జావు నిశ్చయము చేసికొని యున్నానుగాన, వేఱుగఁ జెప్ప వలసిన దేమియు లేద" ని తెలిపి, మానసారునివంకఁ దిరిగి, "నీహస్త మొకపర్యాయము నాచేతి కిమ్ము. నీకు సమస్త శుభములు గలుగును గాక! నీనిమిత్తమయి నే నీయాపదను బొందుచున్నానని లేశమయినను జింత పడఁబోకు. ఉత్తమురాలయిన నీభార్యకునన్నువిన్నపముచేసి, నీయెడల నాకెట్టి స్నేహమున్నదో యామెకుఁ దెలుపుము" అనిచెప్పెను. ఆమాటల కతిదుఃఖముతో "సత్యకీర్తీ! నేనువివాహము చేసికొన్న భార్యనిశ్చయముగా నాకుఁ బ్రాణతుల్యురాలగును: కాని నాప్రాణమును, భార్యయు, ఈ ప్రపంచమంతయుఁగూడ నీప్రాణముకంటె నాకెక్కువవి కావు; నిన్ను విడిపించుటకయి వానినన్నిటిని నిక్కడ నీఘోర రాక్షసునకుఁ బలి పెట్టవలసినను పెట్టుదును" అని మాఱుచెప్పెను.

ఆవాక్యములను దగ్గఱనుండివినుచున్న దయార్ద్రహృదయురాలైన యావసుమతి, సత్యకీర్తియంతటి యకృత్రిమానురాగముగల మిత్రుని యెడఁగల ప్రేమాతిశయమును దెలుపుటకయి తనపేనిమిటి యటువంటి

మాటల నుపయోగించినందునకు మనసులో నెంతమాత్రమును వేఱువిధ ముగా భావింపక, చిఱునవ్వునవ్వుచు "మానసారుఁడా! నీభార్యయే యిచటనుండెనేని, నీవిప్పుడు చేసినప్రతిజ్ఞ కనుమోదించి యూరకుండక పోవునుజుమీ" యనెను. తనమిత్రుఁడు చేసినదానినెల్లను దానును జేయఁగోరుచుండు దృఢచిత్తుఁడు, మానసారునివలెనే తానును జెప్పఁ దలఁచుకొని, లేఖకుని వేషము వేసికొని వసుమతి ప్రక్కనుగూరుచుండి వ్రాయుచున్న చతురిక వినుచుండఁగా "నాభార్యయందును నాకత్యంత ప్రేమగలదు; పరప్రాయుఁడైన యీబౌద్ధుని దుర్బుద్ధిని మరల్పుటకయి స్వర్గలోకములోనున్న యేదేవతనైనను నామె వెళ్ళి వేఁడుకోఁగలిగనేని, ఆమెను బుణ్యలోకమునకైనఁ బంపుదు" నని పలికెను. "ఈమాటను నీ వామెమొగమువెనుక ననుచున్నావుగనుక సరిపోయినది గాని, లేక పోయినయెడల నీకునునీభార్యకు నెంతకలహము జరుగునో,"యని చతురిక నవ్వుచుఁ బలికెను. ఇంతలో దుష్టబుద్ధి 'మనము కాలము వ్యర్థపుచ్చు చున్నాము; నాయందనుగ్రహించి వేగిరము తీర్పుచెప్పుఁడు' అని యాత్యా తురముగాఁ గేకవేసెను. అప్పుడు న్యాయసభలో నున్నవారందఱును నేమి జరగఁబోవునోయని విచారించుచు నిశ్శబ్దముగానుండిరి; ఆసమయ మున అచ్చట నున్నవారిలో సత్యకీర్తి విషయమయి ఖేదపడనివా రొక్కరును లేరు.

అప్పుడు వసుమతి 'మాంసమును తూచుకొనుటకు త్రాసుసిద్ధముగా నున్నదా?' యని యాబౌద్ధుని నడిగి, 'దుష్టబుద్ధీ! నెత్తురు వడిదలుకట్టి సత్య కీర్తి మరణముపొందకుండ నీవువైద్యునొకని దగ్గఱనుంచుకొనవలెనుజుమీ' యని చెప్పెను. దుష్టబుద్ధి చేసినప్రయత్నమంతయు సత్యకీర్తి చావవలె ననియే గనుక, పత్రములో ఆసంగతి వ్రాయఁబడ యుండలేదని బౌద్ధుఁడు పలికెను. 'అవును. ఆప్రకారముగా పత్రములో వ్రాయఁబడి యుండలేదు. అయిననేమి? అంతమాత్రము ధర్మార్థముగాఁ జేయుట నీకుమంచిదికదా?'

అని వసుమతి మాఱుపలికెను. అందుమీఁద 'అప్రకారముగా పత్రములో లేదు ; నాకు కనఁబడలేదు' అనుమాటలతప్ప, బౌద్ధుఁడు మఱియొక మాటను పలుకఁ గలిగినవాఁడు కాఁడు. అంతయు చూచి వసుమతి 'సత్యకీర్తి దేహములోని సేరుమాంసము నీది. రాజశాసనమందున నొప్పుచున్నది; సభవారును నంగీకరింతురు. ఆమాంసమును నీవాతని రొమ్ము దగ్గఱ నుండియే కోసికొనవచ్చును ధర్మశాస్త్రమందున నంగీకరించుచున్నది; సభవారు నొప్పుకొందురు.' అని చెప్పెను. అందుమీఁద సంతోషించి దుష్టబుద్ధి 'ఓ న్యాయదాతా! నీవే నిష్పక్షపాతముగల బుద్ధిశాలివి. ధర్మదేవతయే యీరూపమునవచ్చి తగవు దీర్చుచున్నది!' అని, తన పెద్ద కత్తి నూఱి పదును పెట్టుచు, అత్యాతురతతో సత్యకీర్తి మొగముమీఁద దృష్టినిలిపి 'రా, సిద్ధముగానుండుము, అని పిలిచెను.

ఇట్లనుచుండఁగా వసుమతి 'బౌద్ధుఁడా! కొంచెము తాళుము; మఱియొకమాట చెప్పవలసియున్నది. ఈపత్రముప్రకారము నీకొక్క నెత్తురు బొట్టునకయినను నధికారము లేదు: సేరు మాంసమని స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఆసేరుమాంసమును నీవు కోసికొనునప్పుడు రక్తబిందువొక్కటియైనను క్రిందఁబడినపక్షమున, రాజశాసనమును బట్టి నీ చర స్థిర రూపమయిన ద్రవ్యము సర్వమును కురంగేశ్వర ప్రభుత్వము వారికిఁ బోవును' అని చెప్పెను నెత్తురు రాకుండ సత్యకీర్తియొక్క దేహము నుండి సేరుమాంసమును గోసికొనుట మిక్కిలి యసాధ్యము గనుక, పత్రములో 'వ్రాయఁబడినది మాంసమేకాని నెత్తురు కాదని బుద్ధిమంతురాలయిన వసుమతిచేసిన యర్థమువలన సత్యకీర్తికి ప్రాణరక్షణము కలిగెను. సర్వజన సంతోషజనకముగా నటువంటి యుపాయము నాలోచించిన పిన్నవయసుగల యీన్యాయవాదియొక్క బుద్ధికౌశలము నెల్లవారును మెచ్చుకొని యద్భుతపడసాగిరి; సభామందిరముయొక్క యన్నిదిక్కులనుండియు నొక్కసారిగా నభినందనవచనములు బయలు వెడలి

మిన్నుముట్టెను; తోడనే దృఢచిత్తుఁడు లేచి నిమిషముక్రిందట దుష్టబుద్ధి పలికిన మాటలతోనే 'న్యాయదాతా! నీవే నిష్పక్షపాతముగల బుద్ధిశాలివి బౌద్ధుఁడా! నూడు ధర్మదేవతయే యీరూపమునవచ్చి తగవు తీర్చుచున్నది.' అని కేక వేసెను.

దుష్టబుద్ధి తనదుర్వ్యవసాయము విఫలమయినదిగదా యని తెలిసికొని, నిస్పృహత్వము సూచించు చూపుతో 'సొమ్ముపుచ్చుకొనెద'నని చెప్పెను. తలఁపని తలంపుగా సత్యకీర్తికి రక్షణము కలిగినందున కపరిమితానందము నొంది 'యిదిగో సొమ్మ'ని మానసారుఁ డొక్క కేక వేసెను. కాని వసుమతి యాతని నివారించి, 'తొందరపడవలసిన పని లేదు. శాంతించుము. ఈబౌద్ధుఁడు మాంసమును పుచ్చుకోవలసినవాఁడే కాని మఱియొకటి పుచ్చుకోవలసినవాఁడు కాఁడు.— ఓదుష్టబుద్ధీ! మాంసము కోసికొనుటకు నీవునీప్రయత్నములో నుండుము. కాని రక్తబిందు వొక్కటియయినను పడకుండ జాగ్రత్తగా నుండవలెను. సేరుమాంసముకంటె చిన్నమెత్తయినను తక్కువకాని యెక్కువకాని కోయఁగూడదు. వడ్లగింజయెత్తు తక్కువకాని యెక్కువకాని యున్నను, వెంట్రుకవాసి త్రాసుమ్రొగ్గినను, కురంగేశ్వరపుర రాజశాసనమునుబట్టి నీసొత్తంతయు దొరతనమువారి పాలగుటయేకాక నీవు మరణదండనమును సహితము పొందవలసివచ్చును'—అని చెప్పెను. దుష్టబుద్ధియామాటలువినిపించుకోక 'నాసొమ్మిచ్చివేసి నన్నుఁబంపుఁడు' అని యడిగెను. 'ఇదిగో సొమ్ము నాదగ్గఱ సిద్ధముగానే యున్నద'ని మానసారుఁడు సొమ్మియ్యఁబోయెను.

దుష్టబుద్ధి సొమ్మును బుచ్చుకోఁబోవుచుండఁగా వసుమతి మరల వారించి, 'ఓయీ! బౌద్ధుఁడా! ఆగుము. ఇప్పుడు నీజుట్టు నాచేతిలోనున్నది. కురంగేశ్వరధర్మశాస్త్రమునుబట్టితప్పగనివాసినొకనిని సాకారణముగాఁ బ్రాణముగొనఁ బ్రయత్నము చేసినందునకయి నీ యావద్ధనమును ప్రభుత్వమువారికిఁ జేరుటయేకాక నీప్రాణదానము చేయుట్ల సహితము

రాజుగారి యనుగ్రహముమీఁద నిలిచియుండును. కాఁబట్టి యిప్పుడా రాజుగారి పాదములమీఁదఁబడి క్షమింపఁ బ్రార్థింపుము.' అని చెప్పెను. అతఁడు దానికేమియుఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పకమునుపే ప్రభువందుకొని 'హిందువునకును బౌద్ధునకునుగల తారతమ్యము నీకు, దెలియుటకయి మఱల్ నీవు క్షమింపుఁడని వేఁడకమునుపే నీకుఁ బ్రాణదానము చేసి నారము. నీధనములో సగము సత్యకీర్తికిని, తక్కిన సగమును మాత్రము దివాణమునకును పోవును' అని దుష్టబుద్ధివంకఁజూచి పలికెను. అంతట నుదారుఁడైన యాసత్యకీర్తి లేచి 'యిప్పుడు దుష్టబుద్ధి తనమరణానంతరము తనకున్న ధనమును కూఁతునకును నల్లునకును నిచ్చెదనని వ్రాసియిచ్చెనేని, నా భాగమును దుష్టబుద్ధికి వదలివేసెద'నని చెప్పెను. దుష్టబుద్ధికొక్కతెయే కూఁతురుండెను; ఆకూఁతురు తండ్రి సమ్మతి లేకయే సత్యకీర్తికి మిత్రుఁడైన సుబుద్ధియనువానిని వివాహముచేసి కొనెను; అందుమీఁద దుష్టబుద్ధికిఁ గోపమువచ్చి తన మరణానంతరము కూఁతునకును నల్లునకును దనసొత్తు చెందకుండ వఱియొకరికి వ్రాసి యిచ్చుటకయి నిశ్చయించుకొనియుండెను. తాను పగ సాధించవలెనని చేసినప్రయత్నము వ్యర్థమగుటయుఁ దనసొత్తుకూడఁ బోవ సిద్ధముగా నుండుటయుఁజూచి, యాబౌద్ధుఁడు సత్యకీర్తి చెప్పినదాని కొప్పుకొని 'నేనిప్పుడు మనస్స్థిమితము లేక యున్నాను. కాఁబట్టి నన్నింటికిఁ బోనిండి. పత్రమును వెనుకనుండి పంపుదు; నాసొత్తులో సగము నామరణానంతరము నాకూఁతునకుఁ జెందునట్లువ్రాసి చేవ్రాలు చేసెదను' అని చెప్పెను. "అట్లయిన నీవింటికిఁబోయి చేవ్రాలుచేసి పంపుము; నీవు చేసిన దుర్మార్గమునకు నీవునిజముగాఁ బశ్చాత్తాపపడి హిందువవుగా మాఱుదువేని, నీవు దివాణమునకు దండుగగా నియ్యవలసిన సగము ధనమునుకూడ దొరతనమువారు మన్నించి నీకే విడిచిపెట్టెదరు' అని రాజు సెలవిచ్చెను.

అంతట రాజు సత్యకీర్తిని విడిచిపెట్టి సభ చాలించునప్పుడు, చిఱుతప్రాయముగల యాన్యాయవాదియొక్క బుద్ధిని నేర్పును మిక్కిలి శ్లాఘించి, ఆతనిని తనయింటికి విందునకు రమ్మని పిలిచెను. వసుమతి తన పెనిమిటికంటె ముందుగా నీలపల్లె వెళ్ళి చేరను ద్దేశించుకొన్నది గనుక, 'దేవరవారికి నాయెడఁ గలిగిన యనుగ్రహమునకయి యనేకాభివందనము లొనర్చుచున్నాను; నాకు నిమిషములమీఁద వెళ్ళవలసినపని యున్నదిగాన నామనవి చిత్తగించి నన్నీసారికి విడిచిపెట్టవలయు'నని రాజును ప్రార్థించెను. రాజును 'మీపంక్తిభోజనము దొరకనందునకు నాకు మహావిచారము.గా నున్న'దని పలికి, సత్యకీర్తివైపునకుఁ దిరిగి 'ఓయీ! ఈ గృహస్థునకు నీవు గొప్ప బహుమానమిమ్ము; నామనసులో నీవెంత యిచ్చినను నీతని ఋణము తీర్చుకోలేవని తోఁచుచున్నది" అని పలికెను.

అప్పుడు రాజును సభికులును కొలువు విడిచి వెళ్ళిరి; తరువాత మానసారుఁడు వసుమతినిజూచి 'ఓమహాత్మా! నేనును నామిత్రుఁడైన సత్యకీర్తియు నీబుద్ధిసంపదవలన నేఁడు విపత్సముద్రమునుండి తప్పించుకొని యీవలఁ బడఁగలిగినారము. మేమీబౌద్ధునకు బాకియున్న మూఁడు వేల రూపాయలను నాయీకానుకగా దయచేసి గ్రహించి మీరంగీకరింతురని వేఁడుకొనుచున్నాను' అని చెప్పెను 'మీరు చేసిన యుపకారమునకును పడిన కష్టమునకును మీకెంత యిచ్చినను, మీఋణము లేశమైనను తీఱదు' అని సత్యకీర్తి పలికెను.

వారెన్నివిధములఁ బ్రార్థించినను వసుమతి వారివలనఁ గాసైనను గ్రహింపక నొప్పుకొనలేదు; కాని, 'మావలన నేమియుఁ గైకొనకపోవుట మాయెడఁగల వాత్సల్యమునకు లోపముకలిగించుట' యని వారిరువురును బహువిధములఁ బ్రార్థించి నిర్బంధపెట్టినందున, వారిమాటలను తీసివేయు

లేక తుదకు మానసారుని చేతియుంగరము నిమ్మని యడిగెను. అది వసుమతిపాణిగ్రహణ సమయమున వరునకిచ్చిన యుంగరము. ముఖ్యముగా వసుమతి యాయుంగరమునే తనకిమ్మని కోరుటకుఁ గల కారణము, ఉంగరము తన చేతఁజిక్కినమీఁదట మానసారునిఁ గలిసికొన్నతోడనే నవ్వులాటలకై యేదోయొక వినోదమును జరుపవలెననికాని మఱియొకం దునకుకాదు. ఆయుంగరము మానసారునిచేత నుండఁగాఁ జూచినప్పుడు వసుమతిఁ ఈయుంగరమునిచ్చెదవేని, మీమీఁది ప్రేమచేతనంగీకరించెదను గాని 'మఱియేమియుఁ గైకొన' నని చెప్పెను. తానెప్పుడు నెడఁబాయఁ గూడని యాయొక్కవస్తువునే న్యాయవాదియడిగినందునకయిమనసులో నెంతయు వ్యాకులపడి, తొట్రుపాటుతో అది తనభార్య యిచ్చిన బహుమతి యగుటచేతను తనజీవితకాలములో నెప్పుడును దాని నెడఁ బాయనని ప్రమాణము చేసియుండుటచేతను ఆయుంగరమును మాత్ర మియ్యఁజాలననియు దానికంటె మిక్కిలి వెలగల మఱియొక యుంగరము నిచ్చెదననియుఁ జెప్పెను. అందుమీఁద వసుమతి కోపమువచ్చినట్టభిన యించుచు మొగము ముడుచుకొని 'బిచ్చగాఁ డడిగినప్పుడు చెప్పవలసిన ప్రత్యుత్తరమును జెప్పినా'వని కొలువు వెడలిపోయెను. 'మిత్రుఁడా! నా మీఁది ప్రేమయును నావిషయమయి యాతఁడు చేసిన మేలును నీభార్య కోపముతో సమానమైనవని యెంచుకొని నామాటవిని యుంగరము నాతనికిచ్చివేయు'మని సత్యకీర్తి మానసారునితోఁ జెప్పెను. మానసారుఁడు తానంతకృతఘ్నుఁడుగాఁ గనఁబడినందున కెంతయు సిగ్గుపడి, మాఱుమాటాడక వెంటనే యుంగరమును దృఢచిత్తునిచేతికిచ్చి వసుమతి యొద్దకుఁ బంపెను; అప్పుడు లేఖకునివలె నటించుచున్న చతురిక తాను గూడ వివాహసమయమునఁ బెనిమిటికొకయుంగరము నిచ్చినదియై కాన దానిని తనకిమ్మని దృఢచిత్తుని నడిగెను ఔదార్యమునందుఁ దనమిత్రుని కంటెఁ దాను దక్కువవాఁ డనిపించుకొనుట కిష్టములేనివాఁడయి యతఁ

డడిగినతోడనే యుంగరము నిచ్చివేసెను. అతఁడు వెళ్ళినతోడనే యా సుందరులు తమలోఁదాము నవ్వుకొని, తామింటికి వెళ్ళినతరువాత నుంగరముల పోఁగొట్టుకొన్నందునకు నాథులమీఁద నేమియారోపింతమా యని యాలోచించి, మఱియొక స్త్రీ కెన్వతెకో మోహముచేత నిచ్చి వేసితిరని నెపపెట్టుటకు నిశ్చయించుకొనిరి.

ఒక ఘనకార్యమును నిర్వహించినప్పుడు మనసులో నొకవిధమైన యానందము పుట్టునుగాన, వసుమతి తనయింటికిఁ బోవునప్పుడు మిక్కిలి యుత్సాహము కలదియై యుండెను; అందుచేత నామెకుఁ బ్రతివస్తువును సంతోషజనకముగా నుండెను. ఆమెకప్పటికిఁ జంద్రుఁడెప్పుడును అంత కాంతితోఁ బ్రకాశించినట్టు కనఁబడలేదు. ఆమనోహరమైనచంద్రబింబము మేఘములో మఱుఁగుపడియున్నప్పుడు, తనగృహమునుండి కనఁబడుచున్న దీపము మిక్కిలి రమణీయముగా నుండుటచూచి, చతురికవంకకుఁ దిరిగి 'మనగృహమున వెలుఁగుచున్న యాదీపముయొక్క కాంతినిఁజూచినావా? ఆచిన్న దీపముయొక్క వెలుతు రెంతదూరము వ్యాపించుచున్నది! అజ్ఞానాంధకార బంధురమై యున్న యీలోకములో నీలాగుననే సత్కార్యమును బ్రకాశించును' అని చెప్పి,యింతలో నొకసంగీతమువిన రాఁగా 'ఈగానము పగటిపూఁటకంటెమిక్కిలిమధురముగానున్నదినుమీ' యని పలికెను. ఈప్రకారము సరససల్లాపములు చేయుచు వసుమతియు చతురికయుగృహమునఁబ్రవేశించిపురుషవేషములుతీసివేసితమయెప్పటి స్త్రీవేషములను ధరించుకొని, తమపతులయొక్క రాకకయి ప్రతీక్షించు చుండిరి. వారును సత్యకీర్తిని వెంటఁబెట్టుకొనివచ్చి శీఘ్రముగానే యిల్లు చొచ్చిరి. మానసారుఁడుతనప్రియమిత్రుని వసుమతికిఁజూపినందున,ఆమె కుశలప్రశ్నముచేసియతిథిసత్కారములతో నాదరించుచుండెను. ఇంతలో గదిలోనొకమూలను చతురికయు భర్తయు జగడమాడుచున్న ధ్వనివిన వచ్చెను. 'అప్పుడేకలహమా? కారణమేమి?' యని వసుమతి యడిగెను.

'నెపయిని నన్నెప్పుడును విడువఁబోకు' మని వ్రాసియున్న యొక చిన్న యుంగరమునకై యీపోట్లాటయంతయు సంభవమైన" దని దృఢచిత్తుఁడు చెప్పెను. 'ఆయుంగరము మీఁద వ్రాసియున్న యక్షరములతోను దాని వెలతోను ప్రయోజనమేమి? నేనాయుంగరమును నీకిచ్చినప్పుడు, దానిని ప్రాణముతోఁగాని యెడఁబాయనని బాసచేసినావు. ఇప్పుడు నీ వెవ్వనికో యొక్క న్యాయవాది క్రింది లేఖకున కిచ్చినానని చెప్పుచున్నావు నాకుఁ దెలియును. నీ వెవ్వతెకో యొక స్త్రీ కిచ్చినావు' అని చతురిక పలికెను. 'నీతోడు! నేనొక చిన్నవానికే యిచ్చినాను; అతఁడు నీయంత పొడుగున నీవలెనేయున్నాఁడు; తన ప్రౌఢవాదముచేత సత్యకీర్తి యొక్క ప్రాణములను గాపాడిన న్యాయవాదియొద్ద నతఁడు లేఖకుఁడు. అతఁడు తాను పడిన కష్టమునకుఁ బ్రతిఫలముగా నుంగరము నిమ్మని యడిగినందున, నాజిహ్వతో లేదనకపోయినాను' అని దృఢచిత్తుఁడు మాఱుచెప్పెను. 'దృఢచిత్తుఁడా! నీభార్య మొట్టమొదట ప్రియపూర్వకముగా నిచ్చిన బహుమానవస్తువునే యిట్లు చేయుటచేఁ దప్పిదమంతయు నీయందే యున్నది. నా ప్రియవల్లభుఁడైన మానసారునకు నేనొక యుంగరమునిచ్చినాను; ప్రపంచము మునిఁగిపోయినను దానినాతఁడు మఱియొకరికిచ్చునా?' యని వసుమతి యేమియు నెఱుఁగనిదానివలెఁ బలికెను. దృఢచిత్తుఁడు తనతప్పిదమునకు క్షమార్పణగా నుండునని యెంచుకొని 'ముందుగా నేమానసారుఁడు తన యుంగరము నా న్యాయవాదికిచ్చి వేసినాఁడు. ఆవ్యవహారములో నాతని కడనుండి కష్టపడి వ్రాసిన చిన్నవానికి నేనుంగరమును దరువాత నేయిచ్చినాను' అని నిజము చెప్పివేసెను.

ఆమాటలు విని వసుమతి మిక్కిలి కోపముకలదానివలె నభినయించి ఉంగరము నన్యుల కిచ్చివేసినందునకు మానసారుని నిష్ఠురములాడుటయే కాక యుంగరము పోయినజాడను చతురిక తెలుపుచున్నదిగానఁ దనదియు నొకస్త్రీ వశముననే యున్నదని పలికెను. తన ప్రియభామిని కంతకోపము

తెప్పించినందునకుఁ జింతాక్రాంతుఁ డయి మానసారుఁడు 'నాతోడు! నేనాయుంగరము నేస్త్రీకిని నియ్యలేదు. మూఁడువేల రూపాయల నియ్యఁబోయినను పుచ్చుకోక యుంగరము నడిగిన ధర్మశాస్త్రజ్ఞుఁడైన యాన్యాయవాదికేయిచ్చినాను. మొట్టమొదట నేనాయుంగరమునియ్య నన్నప్పుడాతఁడు మొగమింతచేసికొని చిఱచిఱలాడుచు లేచిపోయినాఁడు. ప్రాణనాయికా! నేనేమిచేయుదును? నేనప్పుడందఱికిని కృతఘ్నుఁడనుగా కనఁబడినందునకు సిగ్గుపడి, అతనివెనుక నుంగరమును బంపివేసితిని. ఈ యపరాధమును మన్నింపుము. నీవే యక్కడ నున్నపక్షమున, న న్నా యుంగరమును న్యాయవాది కిచ్చివేయు మని వేఁడుకొందు వని తలఁచెదను' అని యత్యాతురుఁ డయిపలికెను.

'అయ్యో! ఈకలహముల కెల్లను గారణము నేనేకదా' యనిసత్యకీర్తి చింతనొందసాగెను. 'అట్లయినను మీయెడ మాకెంతమాత్రమును గోపము లేదు; మీరీవిషయమునలేశమును జింతింపవలదు' అనివసుమతి యాతనినూఱార్చెను. 'మానసారునినిమిత్తమయి నేనొకసారి నాశరీరము నిచ్చివేసినాను; నీపెనిమిటి యెవ్వరి కుంగరము నిచ్చెనో యాతఁడు చేసిన సాయమువలననే మరల జీవములతో నుండఁగలిగితినికాని, లేనియెడల నే నీపాటి మృతుఁడనయి యుండవలసినవాఁడను. నీభర్త యిఁకముం దెప్పుడును నీ కిచ్చినబాసను తప్పకుండ నాశరీరమును పూటపెట్టెదను' అని సత్యకీర్తి నమ్మకముచేసెను. 'అతనికి నీవు పూటపడుదువేని, ఈయుంగరము నాతని కిచ్చి పూర్వపుదానికంటె దీనిని బదిలముగా నుంచుకొనునట్టు చేయుము' అని వసుమతి యుంగరము చేతికిచ్చెను.

మానసారుఁ డాయుంగరమును జూచినప్పుడు, అదిముందుతానా న్యాయవాది కిచ్చినదే యయినందున నివ్వెఱఁగొందియుండెను. అప్పుడు తానే న్యాయవాది యగుటయుఁ జతురిక తనయొద్ది లేఖకుఁడగుటయు

వసుమతిచెప్పెను. తనభార్యయొక్క బుద్ధిసాహసములవలననే సత్యకీర్తి యొక్క ప్రాణములు కాపాడఁబడెనని తెలిసికొన్నప్పుడు మానసారుఁ డద్భుతప్రమోదమగ్నమానసుఁ డయ్యెను.

వసుమతి సత్యకీర్తిని మరల నాదరించి, దైవికముగాఁ దనచేతఁ జిక్కినయాతని జాబులను జేతికిచ్చెను. ఆజాబులను విప్పిచూచునప్పటికి, ఇంతవఱకును బోయినవనుకొనుచున్న సత్యకీర్తియొక్క యోడలు సుఖముగావచ్చి రేవుచేరినవన్న శుభవార్త వానియందుఁగనఁబడెను. మొదల వ్యసనకరముగా నున్నవనియుఁ గడపట సంతోషకరముగా ముగిసి నందున నెల్లవారును బరమానందభరితులయిరి. అప్పుడుభార్యలనుభర్త లానవాలు పట్టలేకపోయినందునకును, ఉంగరము విషయమయి వారు పన్నినపన్ను గడకును, ఒండొరుల మొగములనుజూచి నవ్వుకొనిరి. అంతట దృఢచిత్తుఁడు తాను బ్రతికియున్నంతకాలమును ' చతురిక యొక్క యుంగరమును గాపాడుటయందుఁ బుచ్చుకొనునంతశ్రద్ధను మఱియొక విషయమునందుఁ బుచ్చుకో ' నని చెప్పి యందఱను నవ్వించెను.

సంపూర్ణము.

కళావతీపరిణయము.

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రములు.

రాజవాహనుఁడు—ఘూర్జరదేశపురాజు.

కళావతి—రాజవాహనునికూఁతురు; విజయసారునిభార్య.

సౌజన్యనిధి—కళావతి పురుషవేషమువేసికొన్నప్పటిపేరు.

లీలావతి—రాజవాహనుని ప్రథమభార్య.

మంజుభాషిణి—రాజవాహనుని ద్వితీయభార్య; కళావతిసవతితల్లి.

చంద్రవర్మ—మంజుభాషిణి యన్నకొడుకు.

విజయసారుఁడు—కళావతి వరియించినభర్త.

మిత్రదాసుఁడు—విజయసారునిమిత్రుఁడు; రాజవాహనునిపరిచారకుఁడు

కుటిలాస్యుఁడు—మాళవదేశస్థుఁడు; విక్రమసింహుని సేనాధిపతులలో నొకఁడు.

వంశవర్ధనుఁడు – రాజవాహనుని యాస్థానమునందుండెడియొకప్రభువు.

బలవర్ధనుఁడు—రాజవాహనుని పెద్దకొడుకునకు వంశవర్ధనుఁడు పెట్టిన పేరు.

వీరసేనుఁడు – రాజవాహనుని పెద్దకుమారుఁడు.

గుణవర్ధనుఁడు—రాజవాహనుని రెండవకొడుకునకు వంశవర్ధనుఁడు పెట్టినపేరు.

విక్రమసేనుఁడు—రాజవాహనుని రెండవకుమారుఁడు.

విక్రమసింహుఁడు—మాళవదేశపు రాజు.

దృఢసేనుఁడు—మాళవరాజుయొక్క ప్రధానసేనాధిపతి.

కళావతీపరిణయము.

పూర్వకాలమునందు రాజవాహనుఁడనురాజు ఘూర్జరదేశమును పాలించుచుండెను. ఆతని జ్యేష్ఠభార్య యైన లీలావతి యొక పుత్రికను, ఇద్దఱుపుత్రులను, కని వారిశైశవదశయందే కాలధర్మము నొందెను. వారిలో కొమార్తె యైనకళావతి తండ్రియొద్దనే పెరుఁగుచుండెనుగాని, పెద్దవానికి మూఁడుసంవత్సరములును చిన్నవానికిసంవత్సరమును ప్రాయ మున్నప్పుడు పుత్రులనిద్దఱిని ఎవ్వరో యెత్తుకొనిపోయిరి. ఆపుత్రులగతి యేమయినదో వారి దొంగిలినవా రెవ్వరో రాజునకుమాత్ర మెంతప్రయత్నము చేసినను తెలియ లేదు. అందుచేత రాజు తనకొమార్తెకే రాజ్యము నిచ్చి యల్లునిని కొమార్తెను తనయొద్దనేయుంచుకొనుటకునిశ్చయించు కొనియుండెను.

అటుతరువాత కొంతకాలమునకు రాజు మంజుభాషిణి యను దానిని మరల వివాహము చేసికొనెనుగాని యామెకుత్రీతురాలై సవతి కూఁతురైన కళావతియెడల మిక్కిలిక్రూరురాలయి ప్రవర్తింపమొదలు పెట్టెను. ఆమెమనసులోపల కళావతిని ద్వేషించుచున్నను తన మనోభావము బయలుపడనియ్యక పైకాచిన్నదానియందు ప్రేమగలదానివలె నటించుచు తియ్యనిమాటలాడుచుండును. కళావతి నేలాగుననైన తన యన్న కొమారుఁడైన చంద్రవర్మకిచ్చి వివాహముచేయించి, రాజవాహనునియనంతరమువంను రాజ్య మాతనిపాలుచేయింపవలయునని యామె మనసులో నొకయూహకలదు. రాజునకుకొమార్తెయందున్నప్రేమాతిశయమునుబట్టి తప్పిపోయినకుమాళ్ళు మరల దొరకని పక్షమున తన రాజ్యము నతఁడు తప్పక కొమార్తెకే యిచ్చునని యామె యిూపాటికే తెలిసికొనియుండెను. అయినను తండ్రియంగీకారమునుపొందకయే కళా

వతి తనతండ్రికిఁగాని రాణియైన మంజుభాషిణికిఁగాని తెలియును సహి తము తెలియకుండ విజయసారుఁ డనువానిని రహస్యముగా గాంధర్వ వివాహమున భర్తనుగాఁ జేసికొనెను.

విజయసారుఁ డాకాలమునందున్న రాజపుత్రులలో నెల్లను మిక్కిలివిద్యాధికుఁడుగాను, గుణాతిశయము గలవాఁడుగాను, ఉండెను. విజయసారుని తండ్రి రాజవాహనుని సేనలో నొక నాయకుఁడుగా నుండి, రాజుపక్షమున నిలిచి ధైర్యసాహసములతో పోరాడియొక యుద్ధమునందు శత్రువీరులచేత చంపఁబడెను. ఆతఁడు పోవునప్పటికి భార్య గర్భవతియై యుండి, మగఁడుపోయినదుఃఖముచేత నానాఁటికి కృశించి మగశిశువును గని పురిటిదినములలోనే లోకాంతరగతురాలయ్యెను. ఆశిశువుయొక్క నిరాధారత్వమునుజూచి జాలిపడి, ఆతనితండ్రి తనవిషయమునకనఁబఱచిన ప్రభుభక్తిని స్వామికార్యనిర్వాహకత్వమును విచారించి రాజవాహనుఁ డాశిశువును తనయంతఃపురమునకురప్పించి, అక్కడనే తనబిడ్డలతో సమానముగా పెరుఁగునట్లు చేసి విద్యాబుద్ధులు చెప్పించెను. అందుచేత కళావతియు విజయసారుఁడును పసితనమునుండియు నొక్కచోటనే పెరిఁగి, ఒక్కగురువువద్దనే విద్యాభ్యాసము చేయుచువచ్చుటచేత, ఆటపాటలు మొదలుకొని సమస్తవిషయములయందును పరస్పరమైత్రి గలవారయి యుండిరి. బాల్యమునందు వారిలోఁ గలిగిన యన్యోన్య మైత్రియు ప్రేమమును వయసుతోఁగూడ వృద్ధిఁబొందుచు వచ్చినందున, పెద్దవారయిన తరువాత వా రెవ్వరితోను జెప్పక రహస్యముగా గాంధర్వవిధిప్రకారముగా వివాహము చేసికొనిరి.

మంజుభాషిణి తనసవతికొమార్తెయొక్క చర్యలను కనిపెట్టుట కయి సదా వేగులవారిని నియమించి యుండుటచేత కళావతియొక్క రహస్యమేలాగుననో తెలిసికొని, ఆమెవివాహవార్తను వెంటనేటనభర్తకు తెలియఁబఱిచెను. కొమార్తెస్వగౌరవమును విచారింపక నేవకపుత్రుని

వివాహమాడినదన్న మాట చెవిసోఁకఁగానే రాజు భగ్గున మండిపడి, తత్క్షణముననే విజయసారుఁడు దేశము విడిచిపోవున ట్లాజ్ఞాపించి, ఇఁక ముందాతఁడెప్పుడును స్వదేశమునకు రాకుండునట్లు ఖండితముగా నుత్తరువు చేసెను. రాజాజ్ఞ నతిక్రమింపక విజయసారుఁ డాదినముననే యుజ్జయనీనగరమునకు పోవుటకయి ప్రయాణమయ్యి యుండెను. ఈలోపల రాణి తనకొమార్తెకు సంభవించిన భర్తృవియోగమునుగూర్చి దుఃఖపడుచున్న దానివలె నటించుచు, స్వకార్యలాభముకొఱ కామెయనుగ్రహమును పొందనెంచి, విజయసారుఁడు స్వదేశమును విడిచి పోవుటకు ముందుగా రాజెఱుఁగకుండ దంపతులకిద్దఱకును నొకయేకాంతస్థలమునందుసమావేశముకలుగఁజేసెదనని చెప్పి కళావతినోదార్చెను. ఈసమావేశమును గలుగఁజేయుటవలన కొమార్తెయొక్క దయను సంపాదించి, మంచిదానివలె నటించుచు మాయవేషమువేసి తండ్రియనుమతిపొందక చేసికొన్నదగుటచే మొదటివివాహముశాస్త్రవిరుద్ధమయినదనియు చెల్లఁగూడని దనియు సమయము చూచి యామెమనసున కెక్కునట్లుగా బోధించి యొప్పించి, ఆమెబుద్ధిని మరలించి యెట్లయిన తనమేనల్లుని వివాహము చేసికొనునట్లు చేయవలెనని యుద్దేశించెను.

రాణియేర్పఱిచిన యేర్పాటుప్రకారముగా కళావతియు విజయసారుఁడును రహస్యస్థలమున సమావేశమయి యన్యోన్యానురాగము తేటపడునట్లుగా మాటాడుకొన్న మాట లెన్నియైనను గలవు. కడపట విడిపోవునప్పుడు కళావతి తనవ్రేలినున్న రత్నఖచితమయిన యుంగరమును దీసి యిది తనకు తల్లి ప్రేమతో నిచ్చినదని చెప్పుచు విజయసారుని వ్రేలికితొడిగి దీనిని తన జ్ఞాపకచిహ్నముగా యావజ్జీవమును విడువక ధరింపవలసినదని వేఁడుకొనెను. విజయసారుఁడును తన దేహములో ప్రాణముండఁగా దాని నెప్పుడును విడువనని వాగ్దానముచేసి, తనమెడనున్న పచ్చలపదకమునుదీసి కళావతికంఠమునకు దగిలించి దాని నెప్పుడును

విడువక తనయెడలఁగల ప్రేమకుసూచకముగా పదిలముగా కాపాడ వలసినదని ప్రార్థించెను. అటుతరువాత వారు యావజ్జీవమును ఒండొరులమీఁది ప్రేమను విడువకుండునట్లును స్వప్నావస్థయందును పరస్పర ద్రోహమును తలఁచుకొనకుండునట్లును ప్రమాణములుచేసికొని మహా దుఃఖముతో తుదకొండొరులను విడిచిపోయిరి. కళావతి వియోగదుఃఖమునకు తాళలేక భర్తనుతలఁచుకొని సదాపరితపించుచు రాజాంతఃపురమునం దొంటిగా దినమొకకల్పముగా కాలము గడపుచుండెను. విజయసారుఁడును కాళ్ళుముందుకును మనస్సువెనుకకును నడువభార్యావియోగమునకు దుఃఖించుచు విధిలేక యెట్లో యుజ్జయనీ నగరమునకు వెడలి పోయెను.

ఉజ్జయనీనగరమును చేరినతరువాత విజయసారుఁడక్కడ నానా దేశములనుండి వచ్చియున్న రాజపుత్రులతో సహవాసము చేయుచు నొకవిధముగా దినములుపుచ్చుచుండెను. ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడా రాజపుత్రులలో నాయా దేశముల స్త్రీలవిషయమున ప్రసంగముకలిగి: వారు వారు తమతమదేశపుస్త్రీలను భార్యలను పొగడమొదలుపెట్టిరి. అప్పుడు విజయసారుఁడు తనహృదయమునుండి యెప్పుడును నెడఁబాయకున్న తన ప్రియభార్యను దలఁచుకొని, లోకమునందలిసుందరులలో తనభార్య యంతటి పతివ్రతయు గుణవతియు వేఱొక్కతెయుండదని వారితో దృఢముగా వాదించెను. ఆసమయమునం దక్కడనున్న రాజపుత్రులలో నొకఁడైన కుటిలాస్యుఁడనువాఁ డామాటలకు సహింపలేక, తనజన్మ స్థానమయిన మాళవదేశములోనిస్త్రీలకంటె నొకఘూర్జరాంగనయధిక రాలన్న వాక్యమునకు రోషముకలవాఁడయి, విజయసారునివంకఁ దిరిగి "నీభార్యయొక్క పతిభక్తినిగూర్చి నాకు నమ్మకము కలుగకున్నది" అనిపలికెను. ఆమాటలమీఁద ఘర్షణపెరిఁగి కొంతసేపు వాదముజరిగిన పిమ్మట విజయసారుఁడు తనభార్యయొక్క పాతివ్రత్యమును పరీక్షించుట

కయి కుటిలాస్యుని ఘూర్జరదేశములోని తనవాసస్థానమయినసౌరాష్ట్ర పురమునకుఁ బంపుటకును, ఆతఁడుపోయి సర్వప్రయత్నములును జేసి యేవిధముచేతనైనను కళావతియొక్క చిత్తమును లోఁగొని యామెను వశపఱుచుకొని తానిచ్చివచ్చినపచ్చలపదకమును తెచ్చినపక్షమున తన కామె ప్రేమపూర్వకముగానిచ్చినముద్దుటుంగరము నాతని కిచ్చి వేయుటకును, ఒప్పుకొనెను. కుటిలాస్యుఁడును తా నామెను వశపఱుచుకొని పదకమునుదీసికొనిరా లేకపోయినపక్షమున తానాతనికిపది వేలరూప్యము లిచ్చునట్లొడఁబడెను. ఈప్రకారముగా నొండొరులు పందెములు వేసి కొని శపథములు పలుకుకొన్నతరువాత, కుటిలాస్యుఁడు వెంటనే యుజ్జయనీనగరమునువిడిచిఘూర్జరదేశమునకుప్రయాణమయిపోయెను.విజయసారుఁడు తనభార్యయొక్క నడతయం దత్యంతవిశ్వాసము కలవాఁడు గనుక పందెమును తప్పక తానేగెలిచెదనని దృఢముగా నమ్మియుండెను. కుటిలాస్యుఁడు కొన్నిదినములలో సౌరాష్ట్రపురమునుజేరి యామెభర్త వద్దనుండి వచ్చినట్లు కళావతికివర్తమానముపంపఁగా, ఆమెయత్యంతాదరముతో నాతని రప్పించి క్షేమవార్తలడిగి భర్తృసఖుఁడని మిక్కిలియాదరించి గౌరవించెను. కానియాతఁడామెమీఁద తనకువలపుగలిగినట్లు తేటపఱుపఁగానే యామెయాతనిని గడ్డిపఱకవలెఁజూచి నిరాకరింపసాగెను. ఆమెను వశ్యురాలినిగాఁ జేసికొనుటకయి ప్రయాసపడుటవలన ప్రయోజనమేమియు నుండదని యాతఁడును శీఘ్రముగానే తెలిసికొనెను.

అయినను తానేలాగుననైన పందెమును గెలువవలెనన్నయాశమాత్రమాతని హృదయమును విడువక బాధింపఁజొచ్చెను. అందుచేత కుటిలాస్యుఁడు న్యాయబుద్ధినివిడిచి, ఏమాయోపాయమో పన్ని విజయసారునివంచించి పందెమేలాగుననైన గెలువవలెనని నిశ్చయముచేసికొని, కళావతియొక్క పరిచారికలకు కొందఱికి లంచమిచ్చి వారిని వశపఱుచుకొని వారిసాహాయ్యమున నొకనాఁటిరాత్రిసంజకడ కళావతియొక్క పడక

గదిలోఁ బ్రవేశించి మంచముక్రింద దాఁగియుండెను. యథాప్రకారముగా కళావతిభోజనముచేసివచ్చి మంచముమీఁద పరుండి నిద్రపోయినదాఁక మంచముక్రిందనే దాఁగియుండి, ఆమె గాఢముగా నిద్రపోయినతరువాత చప్పుడుకాకుండ మెల్లఁగా లేచివచ్చి, గదిలోనున్నవస్తువులు మొదలైన వానినన్నిటిని నిపుణముగా పరిశీలించిచూచి, తానుచూచినదాని నెల్లను కాగితముమీఁదవ్రాసికొని, తరువాతకళావతిశరీరమునుపరీక్షించియామె మెడమీఁద నొకపుట్టుమచ్చ యుండుట కనిపెట్టి, కడపట విజయసారుఁ డిచ్చిపోయిన యామెమెడలోని పచ్చలపదకమును మెల్లఁగా కొలికి వెడలించితీసిబట్టకొంగునముడివైచుకొని, రెండవవారెఱుఁగకుండగది వెడలి పోయెను. ఆక్రూరుఁ డాతెల్లవాఱుజామునవే బయలుదేఱి యుజ్జయనీ నగరమునకుఁబోయి, అక్కడవిజయసారునిజూచి కళావతినిలోఁబఱుచుకొని తానామెతో నొక్కరాత్రి శయనగృహమునఁ గడపితిననియుతన కామె పచ్చలపదకము నిచ్చెననియు గొప్పచెప్పుకొనెను. విజయసారుఁ డామాటలు నమ్మకపోయెను.

కుటిలాస్యుఁడు — వివరముగా నేనానవాళ్ళు చెప్పినప్పుడయిన నీవు నామాటలు నమ్మెదవా? ఆమెగదిలో సరిగంచులతగలిగినయెఱ్ఱపట్టు మేలుకట్టు కట్టఁబడియున్నది. గోడలకు భారతయుద్ధమును వివరించు పటములు తగిలింపఁబడియున్నవి.

విజయసారుఁడు — సత్యమేకాని యీసంగతులు నీవుకన్నులతో చూడకయే యితరులవలనవిని తెలిసికొనియుండవచ్చును.

కుటి — ఆగదికిదక్షిణపువైపున రెండుగవాక్షము లున్నవి. వాని తలుపులమీఁద విచిత్రవర్ణములతో మిక్కిలిమనోహరములయిన నెమళ్ళును హంసలును వేయఁబడియున్నవి.

విజ — ఇదియు నీవుపరులవలనవినియే యుండవచ్చును. ఆచిత్ర ప్రతిమలసౌందర్య మూరివారికందఱికిని నిత్యప్రసంగముగానుండును.

కుటి—(కొంగుముడివిప్పి పచ్చలపదకమును పయికిఁదీసి) ఈపద కమునయినఁ నీ వెఱుఁగుదువా? నా కారాత్రియామె యిచ్చినదిదియే. ఆమె దీనిని తనమృదుహస్తములతో కంఠమునుండితీసి నామెడనుతగిలించినప్పటి యామె శృంగారచేష్ట యిప్పటికి నాకుకన్నులఁగట్టిన ట్లున్నది. పూర్వ మొకప్పుడు తనకు దీనియందత్యంత గౌరవముండెనని చెప్పుచు దీనినామె తనమెడనుండి తీయునప్పుడు నేనామె మెడమీఁద నెడమవైపున చింతా కంఠ పుట్టుమచ్చనుగూడ ప్రత్యక్షముగాఁజూచితిని. నీవింకనయిన నా మాటయందు విశ్వాస ముంచెదవా?

ఈకడపటివాక్యములను వినుచున్నంత సేపునువిజయసారునిమనస్సు సందేహముతోను దుఃఖముతోను కొట్టుకొనుచుండెను. ఈప్రసంగము ముగిసినతరువాత నతండు కొంచెము సేపాలోచించి, కళావతితనయెడల ద్రోహము చేసినమాట సత్యమని నిశ్చయము చేసికొని, ఆమెమీఁద పట్ట రాని కోపముగలవాఁడయి యాగ్రహావేశము చేత దేహముకంపమొంద, ఆమెను కొన్ని దూషణోక్తులు పలికి, ఆమెవద్దనుండి పచ్చల పదకమును దెచ్చినపక్షమునఁ దానిచ్చెదనన్న యారత్నఖచితమయినయుంగరమును కుటిలాస్యునకిచ్చివేసెను. ఇంతవఱకును ప్రాణాధికముగాఁ జూచుకొను చున్న యాయుంగరము నాతనికిచ్చి పంపివేసి, కళావతిమీఁదఁ గలిగిన యాగ్రహమునకు శాంతిగానక కోపోన్మాదముతో వెంటనే తనప్రాణ మిత్రుఁడును కళావతియొక్క పరిచారకులలోనొకఁడు నయిన మిత్రదాసుఁ డనువానికి తనవిషయమయి యామె చేసిన ద్రోహకార్యమునంతను వివ రముగావ్రాసి, ఆమెను సోమనాధపట్టణమునకు యాత్రికయివచ్చి భర్త తనవెంటఁ దీసికొనిపోవునన్న మిషమీఁద నిల్లువెడలించి త్రోవలోఁజంపి వేయుమని యుత్తరమువ్రాసెను. అప్పుడేకళావతిపేరకూడ నొకయుత్త రమును వ్రాసి దానిలో తానామెముద్దు మొగమును జూడక ప్రాణములు నిలుపఁజాలననియు, తానుమరల స్వదేశములో నడుగుపెట్టిన మొదల

మరణదండనము విధింతునని రాజాజ్ఞాపించినను ప్రియురాలినిమిత్తమయి సోమనాథపురమునకు సాహసించివచ్చెదననియు. అక్కడకు మిత్రదాసునివెంటఁదప్పక రావలయునినియు, విజయసారుఁడామెకు నమ్మకము పుట్టునట్లుగా మోసపుమాటలనేకము లాయుత్తరములో వ్రాసెను. ఆమె మాయయు మర్మము నెఱుఁగని నిష్కపటస్వభావురాలుగనుకను,లోకము లోని సమస్తపదార్థములకంటె భర్తమీఁదనే యెక్కువ ప్రేమగలది గనుకను, భర్తృసందర్శనము నిమిత్తమయి తనప్రాణమునయినను విడువ తెగించి యున్నదిగనుకను, అణుమాత్రము ననుమానపడక యాయుత్త రములోని మాటలన్నియు సత్యములనినమ్మి, మిత్రదాసుని త్వరపెట్టి యారాత్రియేయామెసోమనాథపట్టణమున కాతనితోడప్రయాణమయి యిల్లు విడిచిపెట్టెను.

వారారాత్రి యిల్లువిడిచి నిత్యప్రయాణములు చేయుచు దాదాపుగా సోమనాథపురమునకు సమీపమునకుఁ బోయినతరువాత, మిత్రదాసుఁడు విజయసారున కెంతమనసుగలిసిన మిత్రుఁడయినను క్రూరమయిన యాతనియాజ్ఞను నిర్వహింప నిష్టములేనివాఁడయి దారిలోతన మిత్రుఁడు వ్రాసినయుత్తరములోని సంగతులనామెకుఁజెప్పెను. ప్రాణాధికుఁడుగా నెంచుకొనుచున్న భర్తనుగలిసికొనుటకయి పోవుచుండుటకు మాఱుగా తానాభర్తయొక్క యాజ్ఞచేత నిష్కారణముగా చంపఁబడుటకయిపోవుచుండుట తెలిసికొన్నప్పుడామె మనస్సునకుఁగలిగినవ్యథ యింతంతని చెప్పుటకలవిగాదు. ఆమనోవేదనకు సహింపలేక యామె ప్రాణములు విడుచుటకు యత్నింపఁగా, మిత్రదాసుఁ డామెనోదార్చి ధైర్యముచెప్పి, అట్టిసాహసకార్యమును జేయక భర్త తనతప్పిదమును దెలిసికొని పశ్చాత్తాపపడుకాలము వచ్చువఱకును వేచియుండవలసినదనియు, ఈలోపల మరల తండ్రిగారిగృహమునకు తనవెంబడిని రావలసినదనియు, ఆమెను బహువిధములబోధించి బతిమాలుకొనెను, ఎంత

చెప్పినను తండ్రిగారి గృహమునకు వచ్చుటకామె యంగీకరింపక, తన్ను భర్త యెంతయనాదరముచేసి చంపింపఁ దలఁచుకొన్నను తానుమాత్ర మాతనిమీఁద ప్రేమను మానఁజాలననియు, అందుచేత తానుజ్జయనికి పోయి యాతనిపాదసందర్శనముచేసి యాతనిసన్నిధానముననే ప్రాణములువిడిచెదననియు,తనమనోనిశ్చయమును మిత్రదాసునితోఁజెప్పెను. అతఁడప్పుడు చేయునదియేమియు లేక యామెనిశ్చయమును త్రిప్పుటకు సమర్థుఁడుగాక, యౌవనవతియైనసుందరి యొంటిగా ప్రయాణము చేయుటయపాయకరమనిబోధించి పురుషవేషము వేసికొనునట్లామె నొడఁబఱిచి తగిన పరికరములనన్నిటి నొడఁగూర్చెను. ఆమె పురుషవేషము వేసికొన్న తరువాత సర్వరోగహరమని చెప్పి రాణి తనకిచ్చిన యౌషధము నొకదాని నామెచేతికిచ్చి, మార్గాయాసముచేత దేహము స్వస్థత తప్పినపక్షమున దానినుపయోగింపవలసినదని చెప్పి, తాను శీఘ్రముగా నంతఃపురము చేరకపోయినపక్షమున రాజుతనమీఁద ననుమానపడునన్న భయముచేత నామెయొద్ద సెలవుగైకొని మిత్రదాసుఁడుమరల సౌరాష్ట్ర పురమునకుఁ బోయెను. కొన్నిదుష్టజంతువులకు పెట్టుటకయి విషము కావలెనని యాస్థానరాజవైద్యుని నడిగిపుచ్చుకొని, రాణియైన మంజుభాషిణి యాయౌషధమును విజయసారునితోను కళావతితోను మిత్రత గలవాఁడయితనప్రయత్నములకు విఘాతము కలుగఁజేయుచున్నాఁడన్న ద్వేషముచేతనాతనికిచ్చెను. కాని యారాజాస్థానవైద్యుఁడురాణియొక్క దుస్స్వభావమును చక్కఁగా నెఱిఁగినవాఁడగుటచేత నామెనునమ్మి నిజమయిన విషౌషధమునియ్యక పుచ్చుకొనఁగానే విషమువలెఁ గానఁబడి మత్తుకలుగఁజేసిపుచ్చుకొన్నవారినికొన్నిగంటలకాలముపఱకునుమృతులవలె నగపడునట్లుచేసెడి యొకవింతమందు నిచ్చెను. సర్వరోగహరమయిన దివ్యౌషధమనిచెప్పి రాణియనుగ్రహపూర్వకముగా నిచ్చినట్లు నటించిన యామందునే యిప్పుడు మిత్రదాసుఁడు సదుద్దేశముతో కళా

వతికిచ్చి, ఆమెను బహువిధముల దీవించి, ఆమెను దారిపొడుగునను రక్షించుటకయి బహుదేవతల ప్రార్థించి, వెనుకకు మరలెను.

కళావతి పురుషవేషముతో నరణ్యమార్గమునఁ బ్రయాణము చేయుచు నొకనాఁడు దైవవశముచేత చిన్నతనములో దొంగిలింపఁబడిన తనతమ్ములున్నస్థానమునకే వచ్చిచేరెను. ఆచిన్నవాండ్ర నపహరించిన వంశవర్ధనుఁ డనువాఁడు రాజవాహనుని యాస్థానమునందు మన్ననగల ప్రభువుగానుండి, శత్రువుల కుతంత్రములునమ్మి రాజుస్వామిద్రోహినిగా భావించి తన్నునిష్కారణముగా రాష్ట్రమునుండి వెడలఁగొట్టించినపగను సాధించుటకయి రాజపుత్రుల నిద్దఱినెత్తుకొనివచ్చి తానురహస్యముగా వాసముచేయుచున్న యరణ్యములోని యీగుహయందే వారినుంచి పెంచుచుండెను. అతఁడాబాలురను మొట్టమొదట రాజుమీఁదఁగలపగను తీర్చుకొనునిమిత్తమే దొంగిలించి తెచ్చినను, వారియం దత్యంతప్రేమ గలవాఁడయి వారిని తనకడుపునఁబుట్టిన బిడ్డలవలెనే పెంచుచు, మిక్కిలి శ్రద్ధతో వారికి విద్యాబుద్ధులు నేర్పుచు, పెద్దవారిని జేసెను. వారును రాజపుత్రులయినందున సహజముగా వచ్చిన ధైర్యసాహసములను గలవారయి, ఆహారార్థము నిత్యమును వేఁటాడుచుఱిగినవా రగుటచే శరీర దార్ఢ్యమును చుఱుకుఁదనమును గలవారయి,తమబలపరాక్రమాదులను జూపి ప్రసిద్ధిపొందఁ గలుగుటకయి తమ్ము యుద్ధములకు నడుపుమని నిత్యమును తమపెంపుడుతండ్రిని బలవంతపెట్ట మొదలుపెట్టిరి. భాగ్యవశము చేత వీరునివసించెడి యీగుహకే కళావతివచ్చుట సంభవించెను. ఆమె సోమనాథపట్టణమునకుఁబోయి యక్కడనుండి భర్తృసందర్శనార్థ ముజ్జయినికిఁబోవలెననిబయలుదేఱిదారితప్పి,ఆఁకలితోనుశ్రమతోనుగొంతసే పరణ్యమధ్యమునఁ దిరిగి, అం దెక్కడను నిలువ తావుగాని యాహార మునుగాని కానక తుదకీగుహనుజూచి, దానిలోపల ధనము పుచ్చుకొని యన్నము పెట్టువా రెవ్వరైనదొరకుదురేమోయన్నయాశతో లోపలఁ

ప్రవేశించెను. ఆమె యెంతపురుషవేషము వేసికొని పయికి ధైర్యమును నటింపఁ బ్రయత్నించుచున్నను, స్వభావము చేతనబలయై మొదటినుండియు సుకుమారముగా పెరిఁగియున్న యామె కాయల్పకాలపురుషవేష మాకస్మికముగా ధైర్యమును కష్టములకోర్చు సామర్థ్యమును గలిగింప లేకపోయెను. ఆమె గుహచొచ్చి చూచునప్పటికి లోపల నెవ్వరును లేరు. కాని యందొకపాత్రములో పాకముచేసిన మాంసముమాత్ర ముండెను. దుస్సహమయిన క్షుద్బాధచేత నామె యడిగిపుచ్చుకొనుటకయి యితరులు వచ్చినదాఁక తాళలేక, ఆమాంసము నొకయాకులో వడ్డించుకొని తినుచు, ఇట్లు చింతించెను. “ అయ్యో ! మనుష్యునిజీవన మెంతప్రయాసకరమయినది! నాకుఁగలిగినమార్గాయాస మింతంతని చెప్పశక్యముకాదు. రెండుదినములనుండి నాకుభూమియేపాల్పగుచున్నది. పర్వతాగ్రమునుండి మిత్రదాసుఁడు చూపినప్పుడు మిక్కిలి సమీపముగాఁ గానఁబడిన సోమనాథపుర దేవాలయ మిప్పు డాతకంతకు దూరమగుచున్నట్టు తోఁచుచు, ఎంతనడిచినను దూరము తఱుగకున్నది. నాశరీరపటుత్వము నన్ను విడిచినను భర్తృసందర్శనాభిలాషమాత్రము విడువక నాదేహములో ప్రాణములను నిలిపి నాకు ధైర్యమును గఱపి ప్రయాణమునకుఁ బురికొల్పుచున్నది. ఓ హా! నాప్రాణవల్లభా! విజయసారా! నీవుకఠినహృదయుఁడనయి నా కెంతద్రోహమును దలఁచినావు ! ”

ఈప్రకారముగా నామె తనలో తానుతలఁచుకొనుచున్నసమయములో తమపెంపుడుతండ్రితోఁగూడ వేఁటకుబోయియుండినఆమెసోదరులిద్దఱును వేఁటనుండి యింటికివచ్చిరి. వారిలోనొకనికి బలవర్ధనుఁడనియు రెండవవానికి గుణవర్ధనుఁడనియు వంశవర్ధనుఁడు నామములు పెట్టెను గాని వారినిజమయిన నామధేయములు పెద్దవానికివీరసేనుఁడనియుచిన్నవానికి విక్రమసేనుఁ డనియు చిన్నతనములో తండ్రి యుంచెను. కాని యీబాలురుమాత్రము తమనిజమయిన పేరులేవో తమతండ్రియెవ్వరో యెఱుఁగక వంశవర్ధనునే తండ్రినిగా భావించుకొనుచుండిరి. వంశవర్ధ

నూతనముగా గుహాలోఁబ్రవేశించి కళావతినిజూచి ఆచిన్నవాండ్రను లోపలికి రాకుండనిలిపి "అన్నలారా! మీరులోపలికి రాకుఁడు. ఏదో వనదేవత మన యాహారమును తినుచున్నది' అనెను. రాజపుత్రులిద్దఱు నొక్కసారిగా "లోపల నేమున్నది?" అనియడిగిరి. వంశవర్ధనుఁడు "గుహాలోపల నెవ్వఁడో యోగి దివ్యపురుషుఁడో సిద్ధపురుషుఁడో కూరుచుండియున్నాఁడు" అనిచెప్పెను. పురుష వేషమును ధరించియున్న కళావతి నిజముగా నతనిదృష్టికంతచక్కఁగానే కానఁబడెను. వారికంఠ ధ్వనులువిని యామెగుహాలోనుండి లేచి వెలుపలికివచ్చి వారినిజూచి "ఓ సహోదరులారా! నాకేమియు హానిచేయకుఁడు. నేను మీగుహాలో ప్రవేశింపక ముందు మీవద్ద ధనమిచ్చికొనిగాని వేఁడుకొనిగాని యాహారము పుచ్చుకోవలెనని యుద్దేశించియుంటిని. కాని క్షుద్బాధనన్ను మీరువచ్చువఱకును తాళియుండకుండఁ జేసినది. క్షమింపుఁడు. నేనునట్టింట ధనము క్రుమ్మరించిపోయినను ముట్టుకొనువాఁడనుగాను. ఇదిగో నేను తిన్నయాహారము నిమిత్తమయి మీకొకరూప్యము నిచ్చుచున్నాను. ఈ సమయమున మీరిక్కడకు రాకయుండినను నేనుభోజనమయినతరువాత మీ నిమిత్తమయి యీరూప్యమును లోపలవిడిచి యీయన్నదాతలను రక్షించుటకయి యీశ్వరుని ప్రార్థించియేయావలపోయియుందును." అని రూప్యమును వారిచేతిలో పెట్టెను. వారుదానినిపుచ్చుకొననొల్లక మరల నిచ్చివేసిరి. అదిచూచి స్త్రీస్వభావముచేత పిఱికిదైన కళావతి వారివంకఁ దిరిగి "సోదరులారా! నామీఁదమీకుకోపమువచ్చినట్లున్నది. నేను జేసిన యపరాధము నిమిత్తమయి మీరు నన్నిప్పుడు చంపఁదలఁచుకొన్నను నేనీ నేరమును జేయకుండినయెడల నే నప్పుడే చచ్చియుందును."

వంశ — నీపేరేమి? నీవెక్కడకుపోవుచున్నావు?

కళావతి — నాపేరుసౌజన్యనిధి. మాళవదేశమునందునాకొకయాప్తబంధుఁడున్నాఁడు. ఆతనినిజూచునిమిత్తమయిబయలుదేరిపోవుచుదారిలో మార్గమువఁడనై యీయపరాధమునకులోఁబడవలసినవాఁడనయినాను.

వంశ—ఓసౌజన్యనిధీ! మేము వంచించుచున్న యరణ్యములనుబట్టి మేము మూర్ఖులమయిన కొండవాండ్రమనియు మాహృదయములు క్రూరములయినవనియు తలఁపఁబోకుము. నీవిక్కడకు మంచివేళకు వచ్చితివి. ఇప్పుడు సాయంకాల మగుచున్నది. ఈరాత్రినీవు మాతోఁ గూడ నుండి మావలన నతిథిసత్కారమునుబొంది మేము ప్రీతిపూర్వకముగాఁ బెట్టెడు భోజనమునంగీకరించిసుఖనిద్రచేసి తెల్లవాఱినతరువాతఁబొమ్ము— ఓబాలకులారా! మీరీయతిథి నాదరింపుఁడు.

అప్పుడామె సహోదరులయిన యాయిద్దఱు చిన్నవాండ్రును వినయపూర్వకములయినమంచిమాటలుచెప్పుచు ఇఁకముందామెనుతమ జ్యేష్ఠసోదరునిగా భావించుకొనెదమని పలుకుచుఁ, చేయిపట్టుకొని కళావతిని గుహలోనికిఁ దీసికొనిపోయి కూరుచుండఁబెట్టిరి. వారామెనట్లు కూరుచుండఁబెట్టి తాము వేఁటాడి తెచ్చిన లేడిమాంసమును ఫలములను, తేనెను, ఆమెముందుఁబెట్టిరి. కొంతసేపు సుఖసల్లాపము జరిగినమీఁదట ఆచిన్నవాండ్రుతాము తెచ్చినమాంసమునుపాకముచేయుటకయి లేవఁగా కళావతి తానును వారికి సహాయురాలయి యద్భుతముగా పాకముచేసి పాకశాస్త్రమునందుఁ దనకుఁగల నిపుణత్వమునంతను గనఁబఱిచెను. సాధారణముగా గొప్పరాజుల కడుపునఁబుట్టిన బిడ్డలు పాకశాస్త్రము నెఱిఁగి వంటచేయుటయందు సమర్థురాండ్రుగా నుండకపోయినను, కళావతి మాత్రము తక్కినవిద్యలతోడిపాటుగా పాకశాస్త్రమును గూడ నభ్యసించి నానావిధముల పాకములు చేయుటకు నేర్చుకొనెను. ఆమె వంటచేయుచు మనోహరముగా పాటపాడుచున్నప్పు డాచిన్నవాండ్రు పాటవిని "ఇతఁడు భూమికి దిగివచ్చిన నారదుఁడో తుంబురుఁడో" యని యాశ్చర్యపడఁజొచ్చిరి ఆమెనవ్వు మొగమునుజూచునప్పుడువారిలోవారు "ఇతఁడెంతనవ్వుచుమాటాడుచున్నను ముఖచర్యనుబట్టి చూడఁగానీతని మనస్సులో నేదో దీర్ఘవిచారమున్నట్టు తోఁచుచున్నది" అనుకొనిరి.

ఆమెయందున్న సుగుణగౌరవముచేతనో వయికిఁ దెలియకపోయి

నను లోపల నున్న బంధుత్వసంబంధము చేతనో ప్రథమదర్శన క్షణము మొదలుకొని యాసోదరులకామెయందు మేరమీఱినయనురాగము కలిగెను. ఆమెకు వారియెడఁ గలిగినప్రేమకును పరిమితిలేదు. ఆమెమనసంతయు ప్రాణవల్లభుఁడయిన విజయసారుని మీఁదికే పోకయుండినపక్షమున, వారిలోఁగలిగిన యన్యోన్యమైత్రికిని వాత్సల్యమునకును కళావతి తనజీవితశేషమునంతను వారితోఁగలిసి యీగుహాయందే గడపుటకు సంతోషపూర్వకముగా నభిలషించియుండును. తగినంతవిశ్రాంతినిపొంది బడలికతీఱి ప్రయాణముచేయ శక్తురాలగువఱకును వారియొద్దనే యుండుటకయి యామె వారిప్రార్థనమీఁద నంగీకరించెను రాత్రిభోజనముచేసి సుఖనిద్రపొందినతరువాత తెల్లవాఱి లేచియన్నదమ్ములు వేటకు పోఁబోవునప్పుడు వారామెనుగూడఁ బిలిచినను, దేహ మస్వస్థముగానున్నందునఁనామెవారివెంటఁబోలేకపోయెను. అడవిలోనడిచినయాయాసమును పెనిమిటి తన్ను నాదరణచేసినందువలనఁ గలిగిన దుఃఖమును జేరి యామెయస్వస్థతకు కారణముయ్యెను. అంతట వారామెయొద్ద సెలవుపుచ్చుకొని, త్రోవపొడుగునను కళావతియొక్క రూపమునుగుణములను ప్రశంసించుచు వేఁటనిమిత్తముపోయిరి.

వారు వెళ్ళినకొంతసేపటికిమిత్రదాసుఁడిచ్చిన యౌషధముమాట స్మరణకు వచ్చె, కళావతి యాయౌషధమును వేసికొని క్షణకాలములో శవమువలె పడిపోయెను. ఆదినమున వెంటనే కొన్నిమృగములు పడినందున వానినితీసికొని వంశవర్ధనుఁడును బలవర్ధనుఁడును గుణవర్ధనుడును మరలి శీఘ్రముగా నేవచ్చి యిల్లుచేరిరి. వారిలో బలవర్ధనుఁడు ముందుగా గుహాలోనికిఁబోయి చూచి, ఆమెయలసినిద్రించుచున్నదనియెంచి, వడిగా నడిచినయెడలనిద్రాభంగముకలుగునని మెల్లమెల్లగానడుగులిడుచువచ్చి తమ్మునితోఁ జెప్పెను. అతఁడును చప్పుడుకాకుండ నడచిపోయి చూచి యామె శ్వాసమువిడుచుచున్న జాడగానక సందేహపడి అన్నగారిని తండ్రిని లోపలికిఁబిలిచెను. వారందఱునుపోయిపరీక్షించిచూచియామె

మృతినొందెనని నిశ్చయముచేసికొనిరి. అప్పుడాసోదరులిద్దఱును తామామెతో నొక్కనాఁటిమైత్రినే గలవారయినను, ఆబాల్యస్నేహముగల వారివలె నామెనిమిత్తము విలపింపమొదలుపెట్టిరి.

అప్పుడు వంశవర్ధనుఁడు వారినూఱడించి కొంతవఱకు దుఃఖశాంతి చేసి శీఘ్రముగాశవమునిల్లు వెడలించుప్రయత్నముచేయవలెనని చెప్పెను. అప్పుడేడుపుచాలించి వారుముగ్గురును శవమును మోచుకొనిపోయి, ఒక శమీకవృక్షముసీడనువచ్చి కమీఁద మెల్లఁగాశవమునుదింపి,పయినిపుష్పములు పత్రములు మొదలయినవికప్పి, ఆమెకాత్మరక్షణము కలిగింపవలెనని యీశ్వరుని ప్రార్థించి, చింతాక్రాంతులయి యాప్తబంధువును పోఁగొట్టుకొన్నట్టు విలపించుచు నింటికివచ్చిరి.

వారు వెళ్ళిపోయిన కొంచెముసేపటికామత్తుమందుయొక్క పటిమ తగ్గిపోయి తెలివివచ్చి, కళావతి తనమీఁదఁ గప్పఁబడియున్న యాకులను పువ్వులను విదలించుకొని, మెల్లఁగా లేచి కూరుచుండి యది స్వప్నావస్థయని భ్రాంతినొంది,తనలో తానిట్లుతలపోయ మొదలు పెట్టెను.“అయ్యో! ఇంతవఱకును నేనొకగుహాలో నున్నట్టును, అక్కడ దేవతలను బోలిన యిద్దఱుచిన్నవాండ్రతోఁ గలిసినంట చేసినట్టును, తలఁచియుంటిని. ఇంతలో నేనిక్కడ కెట్లువచ్చితిని? ఈపువ్వులు మొదలయినవి నామీఁది కెట్లువచ్చినవి ! ఇదియేమిభ్రాంతి ! ” అని యాలోచించి, మరల గుహ వద్దకు పోవుటకు మార్గమునుగాని, గుహాలోనున్నవారియొక్క జాడను గాని, ఎంతమాత్రమును దెలిసికోలేక యదియంతయు పగటికలయయి యుండుననని నిశ్చయించుకొనెను. ఇట్లుకొంతసేపక్కడ దిగ్భ్రమనొంది యుండి,ఆమెయాలోచనయంతయుతనపురుషవేషముతోఁబోయిభర్తను జూడవలెనని యుండుటచేత దారియేలాగుననైన కనుఁగొని సోమనాథ పురమునకుఁ బోవలెనని ప్రయాణమయి లేచి మెల్లఁగా నడవసాగెను.

ఈలోపల నాకస్మికముగా నెవ్వరు ననుకోని వింతసంగతియొకటి సంభవించెను. కొంతకాలమునుండి రాజవాహనునకును మాళవదేశపు

రాజయిన విక్రమసింహునకును పొలిమేరనుగూర్చి వివాద మున్నందున మాళవరాజేశ్వరికిని దెలియకుండఁ దనప్రధానసేనానాయకుని సేనలతో ఘూర్జరదేశముమీఁదికి యుద్ధయాత్రకుఁ బంపెను. అట్లు దండెత్తివచ్చిన మాళవరాజుసేన యాసమయమునందు కళావతితిరుగుచున్న యరణ్యములోనే విడిసియుండెను. అచ్చటికా సేనతోఁగూడ విజయసారుఁడును వచ్చియుండెను. అతఁడు మాళవసైన్యముతోఁ గలిసివచ్చినను, ఘూర్జరసేనతోఁగూడి తన్ను దేశమునుండి వెడలఁగొట్టిన రాజుపక్షమున నిలిచి స్వదేశరక్షణార్థమయి పోరాడవలెనన్న దేశాభిమానముతోనే యిచ్చటికి వచ్చెనుగాని శత్రువులతోఁగలిసి తనరాజుతో యుద్ధము చేయవలెనన్న యూహలో రాలేదు. విజయసారుడిప్పటికిని కళావతితనయెడల ద్రోహము తలఁచెననియే నమ్మియుండెను. మిత్రదాసుఁడు తనయాజ్ఞను చెల్లించి నట్లును కళావతి మృతినొందినట్లును ఉత్తరము వ్రాసినందున తానంత ప్రేమతోఁ జూచుచుండిన ప్రియురాలు మరణమునొందుటయు తన్మరణమునకు తానే కారకుఁడగుటయు మనస్సునకు మిక్కిలి భారముగాఁదోఁచి విజయసారునకు ప్రాణము దుర్భరముగానుండెను. అందుచేత నతఁడు ప్రాణమునందాశ లేక యుద్ధమునందు చంపఁబడి కాని స్వదేశమునకు మరల వచ్చినందునకయి రాజుచేతవధింపఁబడి కాని దేహము విడువవలెనన్న నిశ్చయముతోనే యీ దేశమునకువచ్చెను. సోమనాథపురమునకు పోకమునుపే కళావతి దారిలో మాళవసేనానాయకులలో నొకనిచేతఁ జిక్కి, అతనిచేతఁ దమప్రధానసేనానాయకుఁ డయిన దృఢసేనునకు కానుక చేయఁబడెను. దృఢసేనుఁడును పురుషరూపధారిణియై యున్న యాకళావతియొక్క యాకారమును వర్తనమును మిక్కిలిహృద్యములుగా నున్నందున, సౌజన్యనిధి యన్న పేరుతోనున్న యామెను తనవద్ద ముఖ్య పరిచారకునిగా నుంచుకొని మిక్కిలియాదరముతోఁ జూచుచుండెను.

మాళవరాజుయొక్క సేన తనరాజధానిమీఁదికి వచ్చుచున్నదన్న వార్తవిని రాజవాహనుఁడు సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగా సేనాసన్నా

హోమము చేసికొని ప్రయాణభేరి వేయించి యుద్ధసన్నద్ధుఁడయి యాసేన నెదుర్కొనుటకు బయలుదేఱెను. ఇట్లుబయలు వెడలిన రెండుసేనలును వచ్చి యాయరణ్యములోనే యొండొంటిని గలిసికొనెను. అప్పుడు బలవర్ధనుఁడును గుణవర్ధనుఁడునువచ్చి శత్రుసేనలతోయుద్ధముచేయుటకయి తమరాజుయొక్క సేనలోఁ జేరిరి. యావనమధ్యస్థులయియున్న యా చిన్నవాండ్రిద్దఱునుతమతండ్రిపక్షమునయుద్ధముచేయఁబోవుచున్నామని లేశమయిన నెఱుఁగనివారయినను యుద్ధరంగమునందుతమధైర్యశౌర్యములను గనఁబఱుపవలెనని యతికుతూహలము గలవారయి యుండిరి. వారితోడఁగూడ వృద్ధుఁడైన వంశవర్ధనుఁడునుబోయి రాజుసేనతోఁ గలిసెను. అతఁడు రాజునకు కొడుకుతోడి వియోగమును గలిగించి తాను దుఃఖము కలుగఁజేసినందునకయి చిరకాలమునుండి మనస్సులో పశ్చాత్తాపపడుచుండి తాను వయఃకాలములో మహాశూరుఁడయి యున్నందున రాజునకీయుద్ధరంగమున సహాయుఁడయి యుపకారముచేసి తాను జేసిన యపకారమునకు ప్రతికారము చేయవలెనన్న పరిశుద్ధ చింతతో సంతోషపూర్వకముగా రాజవాహనునియొక్క దండుతోఁ జేరెను అప్పుడుభయసైన్యములకును ఘోరయుద్ధమారంభమయ్యెను. ఆయుద్ధమునందు విజయసారునియొక్కయు వంశవర్ధనునియొక్కయు బలవర్ధన గుణవర్ధనులయొక్కయు నిరుపమానమైన యసహాయశూరత్వమువలనఁ గాని, లేకపోయినయెడల ఘూర్జరులకే యపజయమ్ముగలిగి రణరంగమునందు రాజవాహనుఁడు నిహతుఁడయియుండును. ఆనలుగురుమహాశూరులును వీరత్వము రూపముదాల్చినట్లడరి పోరాడిరాజునకడ్డపడియతనిప్రాణములను కాపాడి, శత్రువీరులను పాఱఁదోలి ఘూర్జరులకు విజయముకలుగునట్లుచేసిరి. యుద్ధమునందు సహితము తానుకోరినమరణము దొరకనందున విజయసారుఁడు యుద్ధము ముగిసిన తరువాత రాజవాహనుని యుద్యోగస్థులలో నొకనికిలోఁబడి, దేశము విడలనడఁచినటువంటివారల వచ్చిన యపరాధమునకయి విధించెడు మరణశిక్షను పొందుటకిష్టపడి

సంసిద్ధుఁడనయియున్నానని చెప్పెను. పురుష వేషముతో నున్న కళావతియు ఆమె యజమానుఁడయిన దృఢసేనుఁడును, మాళవరాజుసేనలో నొక దళవాయిగా నున్న యామెయొక్క పూర్వశత్రువైన కుటిలాస్యుఁడును, సైనికులచేత పట్టుకోఁబడి కారాబద్ధులుగాఁ జేయఁబడుటకై రాజయిన రాజవాహనుని యొద్దకు తీసికొనిరాఁబడిరి. ఈయుద్ధగృహీతులు రాజసమ్ముఖముననున్నప్పుడే మరణదండనము విధింపఁబడుటకై విజయసారుఁడు రాజువద్దకుఁ గొనిరాఁబడెను. వింతయైన యీసమయముననే తమ పరాక్రమమునలన రాజునకుఁ జేసిన మహోపకారమునకర్హమైనబహుమానమును పొందునిమిత్తమయి బలవర్ధన గుణవర్ధనులతోఁగూడ వంశవర్ధనుఁ డక్కడకు రావింపఁబడెను. మిత్రదాసుఁడు రాజుపరిచారకులలో నొకఁడై నందున, ఆసమయమునందతఁడుగూడ రాజసన్నిధానముననే యుండెను. కాఁబట్టి యిప్పుడు విజయసారుఁడును, కళావతియు, ఆమె నూతన యజమానుఁడయిన దృఢసేనుఁడును, మిత్రకార్య తత్పరుఁడైన మిత్రదాసుఁడును, మిత్రద్రోహియైన కుటిలాస్యుఁడును, రాజుయొక్క పుత్రులయిన బలవర్ధన గుణవర్ధనులును, వారిని దొంగిలికొనిపోయినవంశవర్ధనుఁడును అందఱును రాజసమక్షముననే వేఱువేఱు కోరికలతోను భయములతోను నిలిచియుండిరి.

ఇట్లందఱును గుండెలు తటతటకొట్టుకొన నిశ్శబ్దముగా నిలిచియుండఁగా వారిలో మాళవసేనాధిపతియైన దృఢసేనుఁడు నోరువిప్పి మాటాడుటకు మొదటివాఁడయ్యెను. కాపువేషము వేసికొనియున్నను, విజయసారునిఁజూచి కళావతి యానవాలుపట్టెనుగాని పురుష వేషముతో నున్న యామెనుమాత్రమతఁడు గుఱుతుపట్టలేకపోయెను. ఆమె కుటిలాస్యుని గుఱుతుపట్టి తనయుంగరమాతని చేతివ్రేలినుండుట కనిపెట్టినను తనకష్టములకెల్లనతఁడే మూలమన్నమాటమాత్రమెఱుఁగదు. ఆమెకు పురుష వేషము వేసినవాఁడు తానేగనుక, మిత్రదాసుఁడు కళావతి నానవాలుపట్టితనలో "ఇదిగో నాయజమానురాలినిప్పుడు చూడఁగలిగినందుకు

సంతోషమగుచున్నది. ఆమె సజీవురాలయియున్నదిగనుక, ఇఁక నేనామె విషయమై ప్రస్తావము చేయక యేమి జరుగునో చూచుచుండెదను." అని తలపోయుచుండెను. వంశవర్ధనుఁడుకూడ నామెను గుఱుతుపట్టి గుణవర్ధనునివంకఁజూచి మెల్లగా "ఈచిన్నవాఁడు చచ్చినవాఁడు మరల బ్రతికి వచ్చినాఁడా యేమి?" అని చెవిలో గుసగుసలాడెను. గుణవర్ధనుఁడామెవంక నిదానించిచూచి "ఈచిన్నవానికిని మనగుహలో మృతుఁడయిన సౌజన్యనిధికిని భేదము నాకనులకేమియుఁ గానఁబడదు." అనెను. అప్పుడు బలవర్ధనుఁడామెను పరీక్షతోఁ జూచి "ఆచచ్చినచిన్నవాఁడే బ్రతికినాఁడా?" అని, మఱియేమో పలుకఁబోవుచుండఁగా వంశవర్ధనుఁడు ఊరకొమ్మా. అతఁడే యితఁడయి యున్నపక్షమున మనలను తప్పక పలుకరించి యుండును" అనెను. "అతఁడుచచ్చుట మనము ప్రత్యక్షముగాఁ జూడలేదా?" అని బలవర్ధనుఁడు మరలఁజెప్పుచుండఁగా వంశవర్ధనుఁడువారించి "నిమిష మూపిక పెట్టుము. సర్వమును స్పష్టమగును" అనెను. విజయసారుఁడు తాను రణరంగమున రాజుప్రాణమును రక్షించినవార్తను వెల్లడి చేసినపక్షమున రాజు తన్ను క్షమించునేమోయన్న భయముచేత నోరు మెదల్పక, తన మరణదండమును రాజుముఖమునుండి వినుటకయి సంతోషపూర్వకముగా వేచియుండెను కళావతినితనభృత్యునిగాఁ జేకొని యున్నదృఢసేనుఁడే మొదటమాటాడినవాఁడని వెనుక నేచెప్పియున్నాము గదా! అతఁడు ధైర్యమునం దెంతప్రసిద్ధికెక్కినవాఁడో సౌజన్యమునందుఁగూడ నంతసుప్రసిద్ధుఁడే. అతఁడప్పుడు రాజువంకఁదిరిగి "ఓమహారాజా! నీవు నీచేతఁజిక్కిన శత్రువులనందఱిని సంహరింతువుగాని ధనమును స్వీకరించి విడిచిపెట్టవని వినియున్నాను. నేను శత్రుపక్షమువాఁడనగు మాళవదేశస్థుఁడను; మాళవదేశస్థులకు సహజమైయున్న ధైర్యముతోడ నేనిప్పుడు నాప్రాణములు విడనాడెదను. కాని నేనొక్కకార్యమమయి యిప్పుడు నిన్ను ప్రార్థింపవలసియున్నది" అని కళావతిని ముందుకు

రాజు నెదురకుఁ ద్రోచి “ఈచిన్నవాఁడుమీఘూర్జర దేశమునసే పుట్టి పెరిఁగినవాఁడు. ఇతఁడు నా సేవకుఁడు. యజమానులవద్ద కొలువు కుదిరిన సేవకులలో నిటువంటి సదయహృదయుఁడును, విధేయత గలవాఁడును, ఎల్లప్పుడు చుఱుకుగానుండువాఁడును, సత్యసంధుఁడును, ఉపచారపరుఁడును, మఱియొకఁడుండియుండఁడు. మాళవ దేశస్థునియొద్ద సేవకుఁడుగా నుండుటతప్ప, మీ దేశమునకుఁగాని మీకుఁగాని యితఁడేయపరాధమును జేసియుండఁడు. కాఁబట్టి యితనిప్రాణ సంరక్షణార్థమయి నావలన వలసినంతధనమునుగొని, మఱియెవ్వరిని రక్షింపకపోయినను నిరపరాధియైన యీతనిని మాత్రము రక్షింపుము” అని వేఁడుకొనెను.

అప్పుడు రాజు తనకొమార్తెయైన కళావతియొక్క మొగము వంక తేఱిపాఱఁజూచియు మాఱువేసములోనున్న యామె నప్పు డానవాలు పట్టలేకపోయినను, లోపలినుండి సహజమయిన ప్రేమ యొకటి పుట్టుకొనిరాఁగా దృఢసేనునితో “ ఈతనిని నే నెప్పుడో తప్పక చూచియున్నాను. ఇతనిమొగము నాకు మిక్కిలి పరిచితమయినదిగాఁ గానఁబడుచున్నది. ఎందుచేతనో చెప్పలేకపోయినను నాకీచిన్నవానిమీఁదనపరిమిత దయారసము పుట్టుచున్నది ” అని కళావతివంకఁ దిరిగి “ ఓచిన్నవాఁడా ! నీకు ప్రాణదానము చేయుచున్నాను. దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవయి బ్రతుకుము. నీవునన్ను మఱియొకవరముకోరుము. యుద్ధగృహీతుఁడయియున్న యీయుత్తమశాత్రవునిబ్రతుకు వేఁడినను తప్పక యిచ్చెదను” అని చెప్పెను. “ఈయనుగ్రహమునకు దేవరవారియెడల మిక్కిలి కృతజ్ఞుఁడనయి యున్నాను ” అని కళావతి రాజున కుత్తరము చెప్పెను.

అప్పుడందఱును సౌజన్యనిధి యేమి వేఁడునోవినవలెననియుత్సుకులయియుండిరి. దృఢసేనుఁడామెనుజూచి “ఓసౌజన్యనిధీ ! నీవు వేఁడఁబోవునదియేదో నేనెఱుఁగుదునుగాని నీవు నాప్రాణమును వేఁడనక్కఱ లేదు”అనెను. “ఓదృఢసేనా! నేనునీప్రాణదానమునిప్పుడు వేఁడఁదలఁచు

కో లేదు. నేనడుగఁదలఁచుకొన్నది మఱియొక కార్యమున్నది" అనికళావతి చెప్పెను. ఇట్లు చెప్పుట పయికిళ్కృతఘ్నతగాఁ గానఁబడినందునదృథసేనుఁ డాశ్చర్యపడుచుండెను. ఇంతలో కళావతికుటిలాస్యునిమీఁదదృష్టిపఱపి, అతఁడు తన వ్రేలిని పెట్టుకొనియున్న యీయుంగరమాతని కెట్లువచ్చినదో చెప్పింపుఁడని రాజునుకోరెను. రాజామెకావరమునిచ్చి, కుటిలాస్యుని వంకఁ జూచి 'నీవ్రేలినున్న యీరత్నఖచితమయిన యుంగరము నీ కెట్లు వచ్చినదో నిజము చెప్పకపోయినయెడల పట్టుకాఱులు పట్టించి బాధించెద'మని బెదరించెను. అందుమీఁదనతఁడు తానువిజయసారునితో పందెము వేసినవిధమును, తరువాత తాను మోసముచేసి యాతని నమ్మించిన క్రమమును, ఈవఱకుఁ జెప్పినట్లుగా మొదటినుండి కడవఱకును పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పి, తన దుష్టత్వమునంతను ఒప్పుకొనెను. అప్పుడు తనభార్య నిర్దోషురా లనివినుటవలన విజయసారునికిఁ గలిగిన మోదఖేదముల పరిమాణ మింతంత యని చెప్పసాధ్యము కాదు. విజయసారుఁడు వెంటనే ముందుకువచ్చి వికారముగానఱచుచు, క్రూరుఁడయి కళావతిని జంపుమని తాను మిత్రదాసునకిచ్చిన యాజ్ఞను రాజుముందరనొప్పుకొని 'ఓకళావతీ! నాప్రియురాలా! నాప్రాణేశ్వరీ! నాభాగ్యదేవతా!' అని యేడ్వ మొదలుపెట్టెను. తనప్రియభర్తతననిమిత్తమయి యిట్లువిలపించుచుండఁగా చూచిసహింపలేక, కళావతితనపురుషవేషమును దీసి వేసి నిజరూపమును గనఁబఱిచెను. దయావిహీనుఁడయి తానుద్రోహముతలఁచిన ప్రియభార్యయొక్క సందర్శనమువలన మనస్సులోనున్న వ్యథయంతయుఁ బోయి విజయసారున కపారమయిన యానందము కలిగెను. పోయినదనుకొనుచున్న తనకూఁతురు వింతగా మరలలభించి కన్నులపండువు చేయుచుండుటవలన రాజవాహనునకుఁ గలిగిన యద్భుత ప్రమోదములును మేరమీఱినవిగా నుండెను. అప్పుడు రాజు సంతోషమును పట్టఁజాలక కొమార్తెను జేరఁదీసి కౌఁగిలించుకొని, విజయసారునకభయదానము చేసి

యాతనినల్లునిగా నంగీకరించెను. వంశవర్ధనుఁడుకూడ తానుచేసిననేరము నొప్పుకొనుట కిదే మంచిసమయమనియెంచి, ఆసంతోషసమయమునందే బలవర్ధనగుణవర్ధనులను రాజుసన్నిధినిపెట్టి, వా రాతనికొమాళ్ళయినవీర సేన విక్రమసేను లనియు, వారిని చిన్నతనమునందు తానే యపహరించి కొండగుహాలోనుంచి పెంచితిననియు, సర్వమును రాజునకునివేదించెను. అటువంటి సంతోషసమయమునం దపరాధియైనను దండించుట కెవ్వరికి బుద్ధిపుట్టును? తప్పిపోయినదనుకొన్నకూఁతురు మరల నేత్రోత్సవముగా కంటఁబడెను; చిన్ననాఁడే మృతులయిరనుకొన్నకొడుకులు బ్రతికివచ్చి మహాయోధులయి తననిమిత్తము ధైర్యముతో పోరాడి తన ప్రాణ రక్షకు లయిరి. రాజున కింతకంటె సంతోషము మఱియేమికావలెను?

అప్పుడు కళావతి తనకుయజమానుఁడుగా నుండిన మాళవసేనా నాయకుఁడైన దృఢసేనున కుపకారము చేయుట కవకాశము కలదయి యాతనిప్రాణమును రక్షింపవలసినదని తండ్రిని ప్రార్థింపఁగా, రా జతని కభయప్రదానము చేసి కొమార్తెకోరికను చెల్లించెను. అంతట దృఢ సేనుని మధ్యవర్తిత్వముచేత మాళవరాజునకును రాజవాహనునకును సంధిగలిసి, ఉభయరాజులకును యావజ్జీవమును మైత్రి సంభవించెను.

కుత్సితురా లయిన మంజుభాషిణి మాత్రము తనకుతంత్రములు సాగనందునను, తనమేనల్లుఁడయిన చంద్రవర్మ యుద్ధములో చచ్చినందునను, బెంగపెట్టుకొని క్రమక్రమముగా కృశించి పరలోకగతురా లయ్యెను. తక్కినవా రందఱును పరమానందభరితులయి చిరసౌఖ్యము ననుభవింపుచుండిరి.

సంపూర్ణము.

గయ్యాళిని సాదుచేయుట.

ఈకథయందువచ్చు పాత్రములు.

కాంచనవర్మ—కాంచీపుర నివాసుఁడగు నొకక్షత్రియుఁడు.

రుద్రమూర్తి—కాంచనవర్మ పెద్దయల్లుఁడు; గౌరీదేవిభర్త.

దృఢసేనుఁడు—కాంచనవర్మ రెండవయల్లుఁడు, పద్మావతిభర్త.

చిత్రసేనుఁడు—దృఢసేనుని తండ్రి.

సత్యవర్ధనుఁడు—దృఢసేనుని మిత్రుఁడు.

గౌరీదేవి—కాంచనవర్మ జ్యేష్ఠపుత్రి; రుద్రమూర్తిభార్య.

పద్మావతి—కాంచనవర్మ ద్వితీయపుత్రి; దృఢసేనుని భార్య.

గయ్యాళిని సాదుచేయుట.

చోళమండలమునకు రాజధానియైనకాంచీనగరమునందు కాంచన వర్మయను పేరుగల మహాధనికుఁడయిన క్షత్రియుఁడొకఁడు గలఁడు. అతని పెద్దకూఁతురు గౌరీదేవి; ఆమె మిక్కిలి కోపస్వభావము కలదియు తిట్టుఁబోతును నయినందున కాంచీపురమునందలివారందఱును ఆమెకు గయ్యాళిగౌరీదేవియని పేరుపెట్టిరి. ఆమెను వివాహమాడుకయి రాజ పుత్రు లనేకులు కాంచీపురమునకు వచ్చియు, పురజనులవలన నామె గయ్యాళితనమును విని యామెను చేపట్టసాహసింపక తామువచ్చిన దారినే మరల తమతమపురములకుఁబోవుచువచ్చిరి అందుచేత నామెను వివాహమాడునంతశ్శాంతము గలపురుషుఁడు ప్రపంచములో దొరకునా యని యెల్లవారును సంశయపడుచుండిరి. అయినను కాంచనవర్మ మాత్రము తన పెద్దకొమార్తె పెండ్లి చేయనిదే రెండవకొమార్తె పెండ్లి చేయనని నియమము చేసికొని, పద్మావతియొక్క గుణసంపదనువిని యా మెను పాణిగ్రహణము చేసికొనుటకయి యెటువంటి గొప్పయింటి రాచకొమాళ్ళు వచ్చినను వారికెవ్వరికిని కూఁతునియ్యక నిరాకరించు చుండెను. అందుచేత బంధువులందఱును పెద్దకొమార్తె నిమిత్తమయి చిన్నకొమార్తెను చెడఁగొట్టుచున్నాఁడనియాతనినిందింపమొదలుపెట్టిరి.

ఇట్లు కొంతకాలము జరగినపిమ్మట వివాహము నిమిత్తమయి రుద్రమూర్తియను రాజకుమారుఁడు కాంచీపురమునకువచ్చి, అక్కడ గౌరీదేవియొక్క గుణమహిమను పౌరులవలన పూర్ణముగావినియు నెంత మాత్రమును వెనుకతీయక యామె సౌందర్యమును ధనమునుఆశించియా మెను వివాహమయి శాంతాత్మురాలును పరమసాధ్వియునయిన భార్య

నుగా దిద్దుకొనుటకయి నిశ్చయించుకొనెను. అటువంటి యసాధ్యమయినపనిని నిర్వహింపఁజూనుటకు సమర్థుఁడాతనితో సమానుఁడుమఱియొకఁడుండఁడు; అతఁడుమిక్కిలి ధైర్యస్థైర్యములు గలవాఁడు; అనన్యసామాన్యమయిన బుద్ధికౌశలమును వాక్చాతుర్యమును గలవాఁడు; నిజముగా మనస్సులో నణుమాత్రమును కోపము లేనప్పుడు పయికి కొండంత కోపమున్నట్లభినయించుటకును మనస్సంతయు క్రోధమయమయియున్నప్పుడు పయికి పరమశాంతభావమును గనఁబఱచుటకును లోకములో నాతనిని మించినవాఁడు మఱియొకఁడుండఁడు. అతఁడు సహజముగా తన్నుఁగూర్చి యితరులెంద ఱేమనుకొన్నను తన కేమికష్టములు వచ్చినను లక్ష్యపెట్టని స్వభావముగలవాఁడు. అతఁడు గౌరీదేవిని వివాహమాడిన తరువాత తానామెను వశపఱుచుకొని సాధుచేయుటకుఁ వేఱు మార్గము లేదని కనిపెట్టి యాకారవికారముల చేతను చేష్టల చేతను మాటల చేతను దుర్వాసునిమించిన యతికోపశీలునివలె నటింపఁదొడఁగెను.

రుద్రమూర్తి మొట్టమొదట కాంచనవర్మయొద్దకుపోయితనకులగోత్రనామములు తెలుపుకొని, ఆతనితో "నీకొమార్తెయైన గౌరీదేవియొక్క శాంతస్వభావమును వినయవిధేయతలను విని యామెను వరించు తలంపుతో మధురాపురమునుండి వచ్చితి" నని చెప్పెను. కాంచనవర్మ యాతనితండ్రి నెఱిఁగినవాఁడుగాన సత్కులప్రసూతుఁడయిన యుత్తమ క్షత్రియుఁడు తన కల్లుఁడు కాఁ గోరినందునకును తనకొమార్తెకుమంచి సంబంధము వచ్చినందునకును మిక్కిలిసంతోషించినవాఁడయినను ఆమె స్వభావమును తెలుపక దాఁచుటయుచితముకాదనిభావించి రుద్రమూర్తి వంకఁదిరిగి "నాకొమార్తెగుణములు నీవు విన్నవానికంటె విరుద్ధములయిన" వని చెప్పనారంభించెను. ఇట్లు చెప్పుచుండఁగానే లోపలినుండి సంగీతాచార్యుఁడు పరుగెత్తుకొనివచ్చి "అయ్యా! సంగీతము చెప్ప [illegible] తోడిరాగములో స్వరము తప్పినదని చూపినతప్పిదమునకయి నీ

కొమార్తె వీణాదండముతో నానెత్తిమీఁదఁగొట్టినది" అని మొఱపెట్టు కొనెను. ఆమాటలు విన్నమీఁదట రుద్రమూర్తిముఖమునందు మఱింత వికాసము గనఁబఱిచి, 'ఈమాటలు విన్నతరువాత నాకామెమీఁద ప్రేమ మఱింతయధికమగుచున్నది. ఆమె శరీరములో పిఱికికండ లేనిమహా స్తోత్రముగల రాచకూఁతురయినందునకు నాకపరిమితానందము కలుగు చున్నది. ఆమె నామనసువచ్చిన జాణ' అని యామెను మెచ్చి పొగడుచు, ఆమెతో నొక్కసారి సమావేశము కలుగఁజేయవలసినదని యాతనిని వేఁడుకొనెను. అతఁడందునకు సమ్మతించి, రుద్రమూర్తియొక్క తండ్రి మృతుఁడగుటయు తదనంతర మాతనిచరస్థిరరూపమయిన సొత్తంతయు రుద్రమూర్తి వశమగుటయు నడిగి తెలిసికొని, ఒకపరిచారికను పిలిచి నీవీరాజకుమారునికి గౌరీదేవిని చూపుమని చెప్పెను. అప్పుడా రుద్రమూర్తి కాంచనవర్మను జూచి, "అయ్యా! నేను నీకొమార్తెయొక్క సమ్మతిని పొంది యామెను వివాహమాడెడుపక్షమున నాకరణ మేమియిచ్చెదవో యిప్పుడే చెప్పుము" అని యడిగెను. నీవా చిన్నదానిమనసు వశపఱుచుకొని యామెను వివాహమాడఁగలిగెడుపక్షమున, వివాహసమయమునం దిరువది వేలరూపాయలనిచ్చి నాయనంతరమున నాసొత్తులలో సగము వ్రాసి యిచ్చెదనని కాంచనవర్మ చెప్పెను. అందున కాతఁడొడఁబడి మామయొద్ద సెలవుపొంది పరిచారికవెంట నడుచుచు త్రోవపొడుగునను తనలో తా నిట్లాలోచించుకొనసాగెను.—"ఆమెతో నే నెట్లుమాటాడుదును? ఆమెతో సంభాషణము చేయునప్పుడు నాశాంతస్వభావమునంతను గనఁబఱిచెదను. ఆమె నన్ను తిట్టమొదలుపెట్టినను, ఆమె వాక్యములు కోకిలస్వరము వలె మృదుమధురగంభీరములుగానున్నవని పొగడెదను. ఆమె నావంక కన్నెఱ్ఱచేసిచూచినను, ఆమెచూపులు దయారసమును వెదచల్లుచున్నవని శ్లాఘించెదను. ఆమె నాతో మాటాడక మౌనము ధరించినను అటువంటి సరససల్లాప మెప్పుడును వినలేదని మెచ్చుకొనెదను. ఆమె నన్ను

లేచి పొమ్మనిచెప్పినను, తమయొద్దనే యెల్లకాలమునుండుమని చెప్పినంత కృతజ్ఞతను గనఁబఱచెదను.

ఈప్రకారముగా నాలోచించుకొనుచుపోయి పరిచారిక చూపిన గదిచేరి యొకపీఠముమీఁదఁ గొంతసేపు కూరుచుండియున్న మీఁదట, తండ్రిబలవంతపెట్టి ప్రార్థించిపంపఁగా గౌరీదేవియాతనితో మాటాడుట కయి మెల్లఁగా గదిలోనికివచ్చెను. అప్పు డాకన్యావరుల కీప్రకారముగా సంభాషణ మారంభమయ్యెను.

రుద్ర — గౌరీ! నీకుక్షేమమా?

గౌరీ—(కోపముతో) నన్నందఱును గౌరిదేవియని పిలుతురు.

రుద్ర—కాదు. గౌరియనియేపిలుతురు గయ్యాళిగౌరి యని కూడ పిలుతురు. దానికేమిగాని నీవుసౌందర్యవతివనియు శాంతమూర్తి వనియు విని నిన్నుభార్యనుగా వరింపవలెనని వచ్చినాను.

గౌరీ—(కన్నులెఱ్ఱచేసిబిగ్గరగా) నన్నుగయ్యాళిగౌరియని పిలుచు చున్నారా? ఎవ్వరుపిలుచుచున్నారో వారి నిటురమ్మను.

రుద్ర — ఓప్రియురాలా! నీకంఠస్వర మెంత మధురముగానున్నది! ఓహో! నీశాంతస్వభావము నెంతని కొనియాడఁగలను! మనహాస్యవచ నము లింతటితోచాలును. నిన్నిచ్చినాకు వివాహముచేయుటకు నీతండ్రి యొప్పుకొనియరణమునుకూడ నిర్ధారణము చేసినాఁడు ఇఁకనీవంగీకరించి నను లేకపోయిననుగూడ నిన్ను నేను తప్పక వివాహమాడెదను.

ఈమాటలు జరగుచుండఁగానే తనకొమార్తెకంఠము బిగ్గరగా వినఁబడ్డందున వారు లోపల నేమి కలహమాడుచున్నారోయని కాంచన వర్మ చూడవచ్చెను. అంతటరుద్రమూర్తి యాతనినిజూచి, "నీకూఁతురు నన్నింతో ప్రేమతోనాదరించి పయిదశమినాఁడు పెండ్లిచేసికొనుట కంగీకరించినది" అనిచెప్పెను. ' ఇతనిని పెండ్లిచేసికొనుటకుఁగాదు దశమి నాఁడితని పెండ్లిచేయుట కంగీకరించితి" నని గౌరీదేవితండ్రితోననెను.

రుద్ర—దశమినాఁడు నన్నిమె తప్పక కరగ్రహణము చేసి చేపట్టును.

గౌరీ—కరగ్రహణముచేసి యురిపెట్టును.

రుద్ర—అయ్యా! మీరీచిన్నదానిమాటలుపాటిగాఁ బట్టకుఁడు. మేమిద్దఱమును రహస్యములో పాణిగ్రహణమున కొప్పుకొన్నాము. పయికిమాత్రము మీయెద్ద తానీలాగున ననుచుండెదననియీ మెనాతోఁ జెప్పినది. మేముమాటాడిన యీనిమిషకాలములోనునామీఁద నీమెకుఁ గుదిరిన యనురాగమింతింతయని చెప్పశక్యముకాదు. ఓగౌరీ! నాప్రాణేశ్వరీ! నాకొక్కముద్దిమ్ము. నేనుమధురాపురమునకుఁబోయి నీవుకోరిన యాభరణములును వస్త్రములును దీసికొని దశమినాఁటికి వచ్చెదను—ఓమామా! వివాహసన్నాహముచేయించి బంధువులకందఱకును శుభలేఖలనుబంపుము—ఓప్రియురాలా! క్రొత్తపెండ్లికూఁతురువలెఁ గనఁబడుటకయి నాహృదయేశ్వరికి మనసువచ్చిన మంచిబట్టలను నగలను దెచ్చెదను. సెలవిమ్ముపోయివచ్చెదను. దశమినాఁడే సుముహూర్తనిశ్చయమయినదిగదా?

అని యాతఁడు నడిచెను. కాంచనవర్మయు తనకొమార్తెకు వివాహ మెట్లయినఁ గావలెనని యొడఁబడి యాతని సుముహూర్తమునకు ముందేరమ్మనిచెప్పి పంపివేసి, కొమార్తెమనసు మెత్తపడునట్లుగా నాక్రొత్తయల్లుని శ్లాఘింపఁజొచ్చెను. గౌరీదేవియు పయికెట్లనుచున్నను లోపలమాత్రము వరించవచ్చిన యాతనిని వివాహమాడవలె ననియే యభిలషించియుండెను. అప్పుడే శుభలేఖలందఱికినిబంపఁబడినవి. వివాహదినమున కొక్కరొక్కరే బంధువులందఱును రాఁదొడఁగిరికాని పెండ్లికొమారుఁడుమాత్రము రాలేదు. పెండ్లిపనులన్నియుఁ జేయఁబడినవి; వీధికితోరణములు కట్టఁబడినవి; పురోహితుఁడువచ్చిసిద్ధముగానుండెను; వాద్యములు వాయించువారు సహితమువచ్చి వాకిట నిలిచియుండిరి;

ఎల్లవారును పెండ్లికొడుకునిమిత్త మెదురుచూచుచుండిరి. తన్ను పరిహసించుటకయి యాతఁడిట్లు మాయచేసెనేమోయని పెండ్లికొమార్తెయు మనస్సులో వ్యథపడసాగెను. ఇట్లుండఁగా కట్టకడపట పెండ్లికొమారుఁడక్కడకు వచ్చెనుగాని యాతఁడు తెచ్చెదనన్న బట్టలనుగాని నగలనుగాని తీసికొనిరాలేదు; అతఁడు పెండ్లికొమారున కర్హమగునట్లుగా నలంకరించుకొనినయైనను రాక మాసినప్రాతబట్టలతో వచ్చెను; అతఁడెక్కివచ్చినగుఱ్ఱమును వెంటఁగొనివచ్చిన సేవకుఁడునుగూడ యజమానుని వేషమునకుఁ దగినట్టుగానే యుండిరి.

అంతట లగ్నసమయము సమీపింపఁగా మామగారల్లుని బిలిచి క్రొత్తబట్టలు తెప్పించి కట్టుకొమ్మనిచెప్పెను. అతఁడు పెండ్లికొమార్తెను తనకు వివాహము చేసెదరుగాని తనబట్టలకుకాదని చెప్పుచు, ఎంతచెప్పినను వినక యాబట్టలను ధరించుటకంగీకరింపకపోయెను. ఇఁకఁ జెప్పిన కార్యములేదనుకొని యప్పుడతనిని వివాహవేదికవద్దకుఁ దెచ్చి పెండ్లిపీట మీఁదఁగూరుచుండఁబెట్టిరి. అప్పుడుపురోహితుఁ డక్షింతల పళ్ళెమును చేతిలోఁబట్టుకొనిసంకల్పముచేయించుచు పెండ్లికొమారుని గోత్రనామములడిగెను, తనదాత్రేయ గోత్రమని యతఁడిల్లెగిరి పోవునట్లుగా పురోహితుని మొగముమీఁద మొగముపెట్టి పెద్దకేక వేసెను. ఆధ్వనికక్కడనున్నవారందఱు నులికిపడిరి. పురోహితుఁడును జడిసికొని చేతిలోని పళ్ళెమును క్రిందవదలిపెట్టెను. అందుమీఁద నారుద్రమూర్తి పటపట పండ్లుకొఱుకుచు, నేనెంతో వేడుకపడి వివాహము చేసికొనుచుండఁగా నడుమ నమంగళముగా పళ్ళెమును క్రిందపడవేసెదవాయని వంగి క్రింద పడ్డ పళ్ళెమును దీసికొనుచున్న యాపురోహితుని నెత్తిమీఁద నొక్కచఱపుచఱచెను. ఆదెబ్బతో పురోహితుఁడును పురోహితుని చేతిలోని పళ్ళెమునుగూడమరలక్రిందఁబడెను. ఈప్రకారముగావివాహముపొడుగున జరిగిన యాతనిపిచ్చికోపమును విచిత్రచేష్టలును చూడఁగా మన

ప్పుడో గౌరీదేవి యింతటివానికిని సహితము భయము పుట్టి యామె యేమాను కంపమొందసాగెను. పెండ్లి నాలుగుదినములలోను పెండ్లికొడుకాఁ డిటు వంటి వికారచేష్టలెన్నెన్నో చేసెను. ఇదియంతయు గయ్యాళియైన తన భార్యను సాదుచేసి వశపఱచుకొనుట నిమిత్తమయి యతఁడేర్పఱచు కొన్న యుపాయమున కనుగుణముగా వేసిన వేషమే కాని రుద్రమూర్తి యగు నతనికి సహజముగా నిట్టివికారగుణము లేవియు లేవు.

వివాహమయిన మఱునాఁడే యతఁడు భార్య చేయిపట్టుకొని యిప్పుడే భార్యను తనయింటికిఁ దీసికొనిపోయెదనని ప్రయాణము చేసెను. అప్పుడు మామగారు చేసిన ప్రార్థనలుగాని భార్యయన్న కోపవాక్య ములుగాని దృఢనిశ్చయుఁడయియున్న యాతనివద్ద నేమియుపని చేయ లేకపోయెను. ఆతఁ డెందఱెన్నివిధముల నయమున భయమునఁ జెప్పినను వినక తనపట్టునువదలక, వివాహముకాఁగానే భార్య తనసొత్తయి నందున తనసొత్తును తనమనసువచ్చినట్లు చేసికొనెదనని, చేయిపట్టుకొని గౌరీదేవిని బలవంతముగా వీధిలోనికీడ్చుకొనిపోయెను. అట్టిమూర్ఖునితో తగవులాడి వారింపఁబూనుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదనుకొని తామా జోలికిపోక యెల్లవారును మాటాడక చూచుచు నూరకుండిరి. ఇట్లామెను వీథిలోనికిఁ గొనిపోయి యామెనిమిత్తమయి బుద్ధిపూర్వకముగా నేర్చి తెచ్చిన బక్కగుఱ్ఱముమీఁద నామె నెక్కించి, తానును తనసేవకుఁడును వేఱువేఱుగుఱ్ఱములమీఁద నెక్కి నడపించుచు నడువలేక భార్యయెక్కిన గుఱ్ఱము నిలువఁబడినప్పుడెల్లను దానిమీఁదతీవ్రకోపమునుజూపియింటికిఁ బోయినతరువాత దానిమాంసమునుగోసి కాకులకును గ్రద్దలకును నెగర వేసెదనని కేకలువేయుచు, ప్రపంచములోని కోపులలోనెల్లను పరమ కోపియని యామెకుఁ దోఁచునట్లుగా నతఁడు ప్రవర్తింపసాగెను. కొంతపట కెంతో కష్టముమీఁద వారిల్లు చేరిరి. త్రోవపొడుగునను గుఱ్ఱముమీఁదను సేవకునిమీఁద నతఁడు వేయుచువచ్చిన కేకలు తప్ప నామెకు మఱి

యేమియువినఁబడలేదు. అతఁడుమంచిమాటలుచెప్పుచు లోపలికామెను గొనిపోయెనుగాని యతఁడారాత్రి యామెకువిశ్రాంతిగాని భోజనము గాని దొరకునట్లు చేయఁదలఁచుకోలేదు. అందుచే భోజనసమయ మయినప్పుడు బోనకత్తెవంటచేసి తెచ్చి పదార్థములను కంచములో వడ్డించఁగానే యతఁడు భార్యయందతిదయగలవానివలె నటించుచు దగ్గఱకు పోయి యన్నమును కూరలనుముట్టిచూచి, అంత సుకుమారముగా పెరిఁగిన యీకోమలి యిటువంటి పనికిమాలిన యన్నమును కూరలు నెట్లుతినఁగలుగునని వంటచేసెడువారిమీఁద కోపపడుచు, ఆయన్నమును కూరలును నట్టింట వెదఁజల్లి వానినెత్తిపాఱవేయవలసినదనిపరిచారికల కాజ్ఞాపించెను. వారాప్రకారముగాఁ జేసిరి. తిన్నఁగా పక్వముకాని పదార్థములామెతినుటకిష్టములేక యామెయందుఁగలప్రేమచేతనుదయ చేతను గానిదియంతయుఁ జేయుచున్నట్లతఁడు నటించుచుండెను. ఇట్లా రాత్రిభోజనములేకయు నలసియు నామెకొంతవిశ్రాంతినిగోరి పరుండ నపేక్షింపఁగా, నతఁడు పడకగదిలోనికిఁబోయిదుప్పట్లను పఱుపును తడవి చూచి పయినిజెప్పినవిధముగానే యటువంటి పుట్టుభోగికొంసూర్తె కిటు వంటిపాన్పెట్లు పనికివచ్చునని భృత్యులమీఁద కోపపడుచు దుప్పట్లను దిండ్లను పఱుపునుదీసి గదిలోతలయొకవైపున విసరివైచెను. అందుచేత నామెపరుండుటకు మంచమయినను లేక గోడకుఁజేరగిలఁబడి కూరుచుండియే కన్నుమోడ్చ మొదలుపెట్టెను. ఆమెకుకొంచెము కునుకువచ్చిన సమయముచూచి యతఁడు క్రొత్తపెండ్లికూఁతున కటువంటి మురికి పాన్పుల వేసితిరని సేవకులమీఁద నాగ్రహపడి కేకలువేయుచు నామెకు నిద్రాభంగము కలుగఁజేయుచువచ్చెను. ఆరాత్రియంతయు నీప్రకారముగాఁ గడచెను. పరిచారకులు మొదలయినవారందఱు నావఱకే బోధింపఁ బడినవారగుటచే నతఁడుపెట్టిన పాట్లెల్లనుపడుచు లోఁబడి మాటాడక యూరకుండిరి.

మఱునాఁడుకూడ కూరయుడుక లేదనియు, అన్నము చిమిడిన దనియు, పులుసు కాఁగ లేదనియు పప్పుమాడినదనియు వంకలు పెట్టి యతఁడు వెనుకటిదినమునవలె నేపాఱవేయుచు భార్యకనుగ్రహము చూపి మంచిమాటలాడ మొదలుపెట్టెను. వేఁడుకొనుటయన్నమాట స్వప్నావస్థయందు సహిత మెఱుఁగని గర్వభూయిష్ఠురాలయిన గౌరీదేవి యంతటిమానవంతురాలుసహిత మాఁకలికితాళలేక మలమలమాడుచు, భర్తయావలికిఁబోయినప్పుడు తనకేదియైన కొంచెమాహారము రహస్యముగా తెచ్చిపెట్టవలసినదని పరిచారికలను వేఁడుకొనెను. ఆవఱకతని యుపదేశము తగిలినవారేయయినందున వారందఱును భయపడినట్లు నటించుచు, యజమానునకు తెలియకుండ తామేదియైన పెట్టెదుపక్షమున తమ్మతఁడు చంపివేయుననిచెప్పి, ఏమియుఁబెట్టక దూరముగా తొలఁగి పోయిరి. అప్పుడామె యొంటిగానుండి తనలో “అయ్యో! నన్నితఁడు పస్తుపెట్టి చంపవలెననియే వివాహమాడెనుకాఁబోలును! నాతండ్రియింటికివచ్చిన బిచ్చగాండ్రుసహితము కావలసినంత యన్నముతినిపోయెడువారు. ఏవస్తువువిషయమునను పరులనెప్పుడును వేఁడుకొనియెఱుఁగనట్టి నాయట్టిదానను తిండిలేక మాడిపోవుచున్నాను; నిద్రలేకతలతిరిగి చచ్చిపోవుచున్నాను; ఈతనియఱపులే నాకాహారముగానున్నవి; కేకలువేసి కన్నులుమూయనీయకుండుటయేనాకు నిద్రగానున్నది. సేవకులుతెచ్చిన యన్నమునుతిన్నను, పరిచారికలువేసిన పాన్పుమీఁద పరున్నను, నేనప్పుడేచచ్చిపోదునన్నట్లునటించుచు, నాప్రాణములు నిలుపుటనిమిత్తమే తానునాకీమహోపకారమును జేయుచున్నట్లభినయించుచుండుటచూడఁగా నాకుమఱింతవిచారము కలుగుచున్నది” అని తలపోయ మొదలుపెట్టెను. ఇట్లింకనుతలపోయుచుండఁగా నింతలోరుద్రమూర్తి కొంచెము చిమిడిన యన్నమును రెండుమూఁడుప్పువేయని కూరలును పళ్ళెములో వేసి పట్టుకొనివచ్చి “ఓప్రియురాలా! నీవెట్లున్నావు? ప్రాణాధికురాల

వలయున నీనిమిత్తము నేనెంతకష్టపడుచున్నానో చూచినావా! ఈయన్న మును కూరలును నేనుస్వహస్తములతో పాకముచేసినాను. నేనుపడ్డ శ్రమకు నీవునాయెడల కృతజ్ఞురాలవయి యుండవలెను" అనిమెల్లఁగా ముందుపెట్టెను. ఆమెదానిని పుచ్చుకొని తినవలెనని యుద్దేశించిమాటా డక మెల్లఁగాముందుకు జరుగుచుండెను. అదిచూచియతఁడు "నోటినుండి మాటరాదేమి? నీమౌనముచూడఁగా నీకిప్పుడన్న మక్కఱలేనట్లున్నది. ఇంతసేపును నీనిమిత్తమయి నేనుపడిన ప్రయాసమంతయు వ్యర్థమయి పోయినది." అనిపలుకుచు సేవకులనుబిలిచి యాపళ్లెమును లోపలికిఁదీసి కొనిపొండని చెప్పెను. ఆమెలోపలనున్న దుస్సహమయిన క్షుద్బాధ యామెగర్వమునంతను బోఁగొట్టి యామెచేత 'నాకన్నముకావలె' నని పించెను. కాని యతఁడామాటతో తృప్తినొందక యామెనుమఱింత దీన త్వముతో వేఁడుకొనునట్లు చేయనుద్దేశించి, లోకములో నీచసేవకుఁడు కొంచెముపచారము చేసినప్పుడుకూడ యజమానులయినను కృతజ్ఞతను జూపుదురు. ఇంతకష్టపడి పనిచేసినను భర్తనైన నేనింతమాత్రపుమాట కయినను నోచుకోకపోతిని' అని సేవకులవంకఁ జూచెను. ఆ యన్నము కూడలేకుండ సేవకులెక్కడ పళ్ళెమును దీసికొనిపోదురోయని భయపడి బగబగమండుచున్న కడుపుచిచ్చునకు సహింపలేక గర్వము నంతను విడనాడి యిష్టములేకయే "నేనుమీయెడల కావలసినంత కృతజ్ఞతకలిగి యున్నాను. మీకనేక వందనములు చేసెదను. నాకాయన్నము పెట్టిం పుఁడు"అనెను. అందుమీఁద నతఁడాసేవకులను పళ్ళెముతీసికొనిపో కుండ నాజ్ఞాపించి యామె భోజనముచేయుచుండఁగా 'ఓ మనోనాయి కా! నీవినయవచనములకు నాకెంతో సంతోషమగుచున్నది. నీవుకడుపు నిండ భోజనము చేయుము. మనుగుడుపునిమిత్తమయి రేపుదయమున మిద్దఱ మును నీపుట్టినింటికిఁబోయి హాయిగా సర్వసుఖములను అనుభవింతము. ఆలోపలనీకు నేను దెచ్చి పెట్టెదనన్న బట్టలను నగలను తెప్పించియిచ్చె

దను" అని, తనమాటలయందామెకు నమ్మకముపుట్టుటకై మంచి పట్టు గుడ్డను తెప్పించి కుట్టుపనివానిని బిలిపించి అవికలుకుట్టితెమ్మని యామె యెదుటనే గుడ్డ వానిచేతికిచ్చెను. వాఁడు కొంతసేపటికొక అవికను కుట్టితీసికొనివచ్చెను. అది చేతఁబుచ్చుకొని వానిమీఁద కోపపడి కేకలు వేయుచు "ఇదిపల్లెలయందుండు మోటుస్త్రీలకు తగియున్నదిగాని నాభార్యవంటి నాగరికముగలవారికి తగినదిగానుండలేదు. ఇదినీమొగమునవేసి కొట్టుకొమ్ము"అని యారవికను వానిమీఁదవిసరివైచెను. ఆరవికమిక్కిలి యందముగానున్నందున దానినేలాగుననైన ధరింపవలెనన్నయాశతో నామె "మాపట్టణమునందలిమంచిస్త్రీలందఱును తామిటువంటిరవికలనే తొడుగుకొందురు. నాకీరవిక కావలెను" అనియడిగెను. 'అట్లయిన పక్షమున వారివలెనే నీవును మంచిదాన వగుము. మంచివారు తొడుగుకొనెడునట్టి యారవికను నీకప్పుడు తప్పక యిప్పించెదను" అని యతఁడు ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను. ఈప్రసంగ మారంభమగు నప్పటికి తిన్న యన్నము దేహమునఁబట్టి కొంత బలము కలిగి నందున, ఆమెకుఁగల ధైర్యమును గర్వమును మరల పురికొనఁగా నామె యతని వంకఁజూచి "మీరు నన్నట్లనెదరేమి? నాకు తోఁచిన యుత్తరమును నేను చెప్పవచ్చననుకొనెదను. నా మనస్సులోనున్న దేమోచెప్పెదను. నేను శిశువునుగాను. మీకంటె గొప్పవారిముందఱకూడ నాకుఁతోఁచిన దేమో నిర్భయముగా చెప్పెడిదానను; వారునాకడ్డమురాక నన్నుచెప్ప నిచ్చెడువారు. మీకునామాటలువినుటకిష్టములేకపోయినయెడలమీచెవులు మూసికొనుఁడు" అని యధికప్రసంగము చేయుటకారంభించెను. రుద్రమూర్తి యటువంటి కోపపుమాటలు వినుట కిష్టము లేనివాఁడయి, ఆమెతో వాదులాడుటకన్న నిటువంటి సంభాషణచేసి యామెను వంచవలెనో చక్కఁగా కనిపెట్టినవాఁడుగనుక "నీవుచెప్పినది సత్యము. ఆ రవిక పట్టి పనికిమాలినది. అది నీకక్కఱలేదు. నీవది యక్కఱలేదన్నం

మన కేనాకెంతో సంతోషమగుచున్నది." అనెను. మీ రెంతో మంచివా రు కాకపోయినను సరే. పాకారమిత్ర మాత్రము కావలెను. నాకిదియెప్పుడును తొమ్మిదవటి యొక్కటి లేదు" అని యామె చెప్పెను. అతఁ డామె మాటలను గ్రహింపనట్లు నటించుచు, "నీకు పట్టుచీర కావలెననుచున్నావా? నీ కతి యుఁ గొనిపెట్టెదను." అని చెప్పుచుండఁగా నింతలో వర్తకుఁడు వెనుక నియమించినప్రకారముగా నొకమంచి పట్టుచీరను దెచ్చి చేతికిచ్చెను. అతఁడా పట్టుచీరను చేతఁబట్టుకొని చూచి, నిజముగా నతఁడప్పుడు భార్యకు పట్టుచీరనుగాని పట్టురవికనుగాని కొనియియ్యఁ దలఁచుకొనందున దానియందు దోషారోపణములు చేయుచు, అంచు వెడల్పుగా నున్న దనియు, ఎఱ్ఱరంగందముగా నుండ లేదనియు, వెడల్పు తక్కువనియు, పొడవు తక్కువనియు, కేకలువేసి యిటువంటి పాడుచీర తెచ్చినందునకై యా యావర్తకుని మీఁద కోపపడి నిజముగా రుద్రమూర్తియయి బట్ట నలిపి వానిమీఁద పాఱవేసి వానిని కొట్టఁబోయెను "ఈ దేశమునం దిప్పుడు గొప్పయింటి స్త్రీలందఱు నిటువంటి చీరలనే ధరించుకొనుచున్నారు" అని పలుకుచు బట్టనెత్తుకొని వర్తకుఁడు వీధిలోనికి పాఱిపోయెను. అతఁడా పట్టుపనివానితోను వర్తకునితోను తానావలకే మాటాడి వారికియ్య వలసిన సొమ్ము నావలకే యిచ్చి వేసినందున నతఁడెంత కోపపడినను వారిలో నెవ్వరును మాఱుమాట పలుకక పరమవిధేయతను గనఁబఱుచుచు నావలికిఁబోయిరి. ఈవల నెప్పుడును తానంతకంటె మంచిచీరను చూచి యుండలేదని గౌరీదేవి యాచీరను మెచ్చుకొనెను. అతఁ డప్పటి కంతే చాలుననుకొని వారినావలికి తఱిమివేసిన తరువాత కోపము చల్లార్చుకొని భార్యవంకఁదిరిగి "ఓ ప్రాణేశ్వరీ! మనమిప్పుడు కట్టుకొన్న యీసామాన్యమయిన బట్టలతోనే నీపుట్టినింటికిఁ బోదము రమ్ము" అని గుఱ్ఱములను సిద్ధముచేసి తెచ్చుటకు నియమించి "యిప్పుడే సూర్యోదయమయినందున భోజన సమయమునకే మనము మీతండ్రిగారి యింటికి

పోదము" అనిచెప్పెను. నిజముగా నది ప్రాతఃకాలము కాదు; అప్పటికి మిట్టమధ్యాహ్నమయినది. ఆతనియాకారవికారములనుచు చేష్టలను నిజముగా భయపడినదయి స్వభావగర్వమును విడిచి వినయముతో "ఓ ప్రాణనాథా! ఇప్పుడు మధ్యాహ్నము రెండుజాములయినది. మనము మక్కడకు వెళ్ళునప్పటికి రాత్రినిద్రవేళ యగును" అని మెల్లగా సాహసము చేసి చెప్పెను. కాని యతఁడామెను పుట్టినింటికి తీసికొనిపోవులోపల నామెను పూర్ణముగా లోఁబఱుచుకొని తాను చెప్పినదానినెల్ల నామె యెదురుచెప్పక యొప్పుకొనుచుండునట్లు చేయవలెనని యుద్దేశించుకొని యుండెను. కాఁబట్టి యతఁడు తాను సూర్యునికికూడ ప్రభువయి యాతనిని తనయిచ్చవచ్చినట్లు నడపఁగలిగినట్లుగా "నేను బయలుదేఱునప్పుడేవేళ కావలెనన్న నా వేళ యే యగును. నేనేమి చెప్పినను నీవు నామాటకెదురుచెప్పుచున్నావు. ఈదినమున నిన్ను నేను పుట్టినింటికిఁ దీసికొనిపోను నేను దీసికొనిపోవునప్పుడు నేనేకాలమని చెప్పెదనో యాకాలమే కావలెను" అనియప్పటికి ప్రయాణము నిలిపివేసెను. ఆమఱునాఁడు గౌరీదేవి యాతఁడు నేర్ప మొదలుపెట్టిన విధేయతను నేర్చుకోవలసిన దయ్యెను. ఆమె తన వెనుకటి గర్వమునంతను విడిచిపెట్టి యెదురుచెప్పుటయన్న మాట మఱచిపోవువఱకును తానామెను పుట్టినింటికిఁ దీసికొనిపోనని యతఁడు శపథముపట్టి కూరుచుండెను. అందుచేత నామె యతఁడన్నదాని నెల్ల నౌనని యొప్పుకొనన నారంభించినందున మఱునాఁడతఁడు ప్రయాణము చేసి కొంతదూరము ప్రయాణము సాగినతరువాత తీక్ష్ణముగా ప్రకాశించుచున్న సూర్యునిజూపి "ఈ మిట్టమధ్యాహ్నవేళను చంద్రుఁడెంత చక్కఁగా వెలుఁగుచున్నాఁడో చూచితివా?" అని భార్యనడిగెను. ఆ వెలుఁగెడిది సూర్యబింబము కాని చంద్రబింబము కాదని యామె ప్రత్యుత్తరము చెప్పగా నందు [illegible]నతఁడు కోపపడి "నిన్ను పుట్టినింటికి వెళ్ళనీయను నేనది చంద్రబింబ [illegible] మనుచున్నను నేనన్న ప్రకారము [illegible]

కెదురాడుచున్నావుగాన నిన్ను నేను నీపుట్టినింటికిఁ దీసికొనిపోను" అని చెప్పి గుఱ్ఱమును, వెనుకకు మరలింపఁబోయెను. గౌరీదేవి వెనుకటివలె గయ్యాళిగారిగాక సాధ్వియైనందున భర్తవంకఁ జూచుచు 'ఓ ప్రాణ వల్లభా! మనమిప్పటికి చాలదూరము వచ్చితిమిగాన గుఱ్ఱమును వెనుక త్రిప్పక ముందుకె నడిపింపుఁడు. అది సూర్యబింబమో చంద్రబింబమో నక్షత్రమో మీరేదిచెప్పిన నదే కానిండు. మీరు దానినిప్పు డాముదపు దీపమని చెప్పినను నేనౌనని యొప్పుకొనెదను" అనిదీనత్వముతోఁ జెప్పెను. అతఁడామె వాక్యముల సత్యమునుపరీక్షింపఁదలఁచి అదిచంద్రబింబము' అని మరల చెప్పెను. "అది నిస్సందేహముగా చంద్రబింబమే" అని గౌరీదేవియుఁ బలికెను. "నీ వబద్ధ మాడుచున్నావు. ఆవెలిఁగెడిది ప్రకాశమానమైనసూర్యబింబము" అనియతఁడుతనమాటనుమార్చెను. "అట్లయిన పక్షమున నదితప్పక సూర్యబింబమే. మీరది సూర్య బింబము కాదని చెప్పెడు పక్షమున సూర్యబింబముకాదు. మీరు దాని నేమనిపిలుతురో నాపాలిటికది యాపేరుకలదేయగును. ఇఁకముందెప్పు డును మీగౌరీదేవికేదియు మీకు తోఁచినదానికంటె వేఱువిధముగా తోఁచదు" అని యామెబదులుచెప్పెను. ఆపయినతఁడుకొంతదూరము ప్రయాణముసాగనిచ్చి యామెయొక్క విధేయత స్థిరముగా నుండునో లేదో మఱియొకసారి పరీక్షించి చూడఁదలఁచి, ఆదారిని బోవుచున్న యొకవృద్ధునిజూచి కన్యకయైనట్లుగా '.ఓసుందరీ! నీవెందుఁ బోవుచు న్నావు?" అనిపలికి భార్యవంకఁ దిరిగి "నాప్రాణేశ్వరీ! సౌందర్య రాశియైన యిటువంటి యువతినినీ వెప్పుడయినఁ జూచియున్నావా? ఆమె ముఖము చంద్రబింబము వలెనున్నది. ఆమెచెక్కుటద్దములను మించి యున్నవి. ఆమెకన్నులు కెందామరరేకులను తిరస్కరించు చున్నవి. అటువంటి లావణ్యవతియైన యామెవద్దకుఁబోయి కుశలప్రశ్న మడిగి యామెనొక్కసారి యాదరించిరమ్ము" అనిచెప్పెను.తనగర్వమంతయుఁ

బోఁగొట్టుకొని పరమవిధేయురాలయి యున్న యామె భర్త యాజ్ఞాపించినట్లా ముసలివానియొద్దకుఁ బోయి "ఓచెల్లెలా! ఓసౌభాగ్యవతీ! నీకు క్షేమమా? నీ వెక్కడకుఁ బోవుచున్నావు? నీగృహ మెక్కడ? నీ యంతటి సౌందర్యవతిని గన్నతల్లిదండ్రుల భాగ్యమేభాగ్యము" అని యావృద్ధుని నాదరించెను. అంతట రుద్రమూర్తి మరల భార్య వంకఁ జూచి "ఓప్రియురాలా? నీకుమతిపోయినదా యేమి? ఇతఁడు పురుషుఁడు కాని నీవనుకొన్నట్లు స్త్రీ కాదు. ముసలితనముచేత నీతని చప్పిడి దౌడ లెండిపోయినవి ; ముఖము ముడుతలుపడినది. నీవుకనిపెట్ట లేదా?"అని పలికెను. అందుమీఁద నామె వెంటనే తెలివి తెచ్చుకొన్నట్లభినయించుచు నావృద్ధునిజూచి "అయ్యా! నన్ను క్షమింపుము. ఈయెండలో నడుచుట చేత నాకన్నులు మిఱుమిట్లుగొని నాకేవియు తిన్నఁగా కానరాకున్నవి. కన్నులుపచ్చపడి సర్వమునుపచ్చఁగా నేకానవచ్చుచున్నది. ఓవృద్ధుఁడా! నీవుపూజార్హుఁడవుగాఁ గానఁబడుచున్నావు. నేనుపొందిన యీభ్రమకు నన్ను మన్నింపుము" అని వేఁడుకొనెను. "అయ్యా! ఈచిన్నది యెఱుఁగక చేసిన యీతప్పిదము మన్నింపుము. నీవుమంచివాఁడవుగాఁ గానఁబడుచున్నావు. నీవెక్కడకుఁబోవుచున్నావో మాయందనుగ్రహించి చెప్పెదవా? మేముపోయెడి యూరికే నీవును బోవుచున్న పక్షమున, మాకు మంచిసహవాసము దొరకినందుకు పరమానంద భరితులమగుచున్నాము" అనిరుద్రమూర్తి యావృద్ధునిసంతోషపెట్టెను. ఆవృద్ధుఁడు "అయ్యా!వింతయైనమీయిరువురవర్తనమును నాకద్భుతమును సంతోషమును గలిగించుచున్నది. నాపేరు చిత్రసేనుఁడు. కాంచీనగరమందున్న నాకుమారుని జూచుటకయి నేనక్కడకుఁబోవుచున్నాను" అనిచెప్పెను. ఆపేరువినఁగా నేయతఁడావృద్ధుఁడు తనమఱఁదలినివివాహము చేసికొనఁ బోవుచున్న దృఢసేనునితండ్రియగుటయెఱిఁగి "అయ్యా!నీకొమారుఁడు కాంచనవర్మయొక్క ద్వితీయపుత్రికయైనపద్మావతిని పెండ్లియాడఁబోవు

చున్నాఁడుకాఁడా" యనియడిగి తెలిసికొని తనబంధుత్వమునకుఁదగినవాఁడని తెలిసికొని యటువంటి భాగ్యవంతునితో సంబంధము చేయఁబోవుచున్నందున నాతనినభినందించెను. అటుతరువాత వారందఱును గలిసి సుఖముగా ప్రయాణము చేసియుక్తసమయములో కాంచనవర్మగృహమునకుఁబోయి చేరిరి. ఆవల కేర్పఱుచుకొన్న ప్రకారముగా విదియనాఁడుముహూర్త నిశ్చయము చేయఁబడినందున, ఆదినమున పద్మావతిని దృఢసేనునకిచ్చి వివాహము చేసిరి. ఆదినముననే యాసుముహూర్తమునందే కాంచన వర్మ తనబంధువుల చిన్నదానినొకదానిని సత్యవర్ధనుఁడను వానికిప్పించి యావివాహమును తనకొమార్తె వివాహముతోఁగూడ జరపించెను. ఆ వివాహములనిమిత్తము బంధువర్గమంతయువచ్చియుండెను. ఇట్లందఱును జేరికూరుచుండి యుండఁగా పద్మావతిభర్తయైనదృఢసేనుఁడును రెండవ పెండ్లికొమారుఁడయిన సత్యవర్ధనుఁడును రుద్రమూర్తినిజూచి యాతనికి గయ్యాళిభార్య దొరకినదనియుఁ దమకు చెప్పినట్టువినెడు మంచి భార్యలు దొరకిరనియు భావించియాతనినిపరిహసింప మొదలుపెట్టిరి. ఆమాటలకతఁడు సహింపక క్రొత్తగా వివాహమయిన యాముగ్గురు వధువులలోను తనభార్యయే మిక్కిలివిధేయతకలదనివారితో వాదింపఁ దొడఁగెను. ఆవాదమునువిని కాంచనవర్మసహితమూరకుండలేక తన పెద్దయల్లునిజూచి యీయున్న ముగ్గిరిలోను నీభార్యయేగయ్యాళియని చెప్పెను. అందుమీఁద నతఁడు గంభీరస్వరముతో మామగారినిక్రొత్త పెండ్లికొడుకులను బిలిచి, అందఱిభార్యలలోను నిశ్చయముగా తన భార్యయేమిక్కిలియడఁకువయునుసద్వర్తనమునుగలదనియు, ఆమె యోగ్యత తక్కినవారికంటె తనకేదృఢముగా తెలియుననియు, భర్తయాజ్ఞ మైనదని నూతనవధువులనందఱిని పిలువనంపినప్పుడు [illegible] ఎవ్వరెక్కువ విధేయతను గనఁబఱచి ముందుగా వత్తురో [illegible] వారిసుగుణ సంపద తెలియవచ్చుననియు, [illegible] పందెము

వేయుటకు సిద్ధముగానున్నాఁడననియు దృఢముగాఁ జెప్పెను. తక్కిన యిద్దఱును తలతిక్కదయిన గౌరీదేవికంటెఁ దమభార్యలెక్కువ విధేయతగలవారని దృఢముగానమ్మియుండిరిగాన వారువెంటనే పందెమున కొప్పుకొని, గెలిచినవారికోడినవారు నూఱేసిరూపాయలిచ్చుట కొడంబడిరి. అప్పుడు రుద్రమూర్తి వారినిజూచి మీభార్యలుమీరు చెప్పినట్లు విందురో వినరోయున్న సంశయముచేత తక్కువపందెము వేసిరికాని నేను నాభార్యయందున్న నమ్మకముచేతనూఱురెట్లధికధనమును పందెము వేయుటకయినను సిద్ధముగానున్నానని వారిని మఱింత పురికొల్పెను. అందుపయినవారు రోషమెక్కినవారయి తాము విజయము పొందక పోయినయెడల చెఱివేయేసి రూపాయలు నిచ్చెదమని పందెపుసొమ్మును హెచ్చించిరి. పందెము నిశ్చయమయిన తరువాత వారిలోముందుగా దృఢసేనుఁడు పరిచారిక నొకదానిని పిలిచి నీభర్త సెలవయినదని పద్మావతిని పిలుచుకొనిరమ్మని పంపెను. కొంతసేపటి కాపరిచారిక మరల వచ్చి "అయ్యా! మీభార్య లోపలపనిగానున్నందున తానిప్పుడువచ్చుటకు వీలులేదని చెప్పుమన్నది" అని చెప్పెను. అదిచూచి రుద్రమూర్తి "దృఢసేనా! నీభార్యయొక్క విధేయత తేటపడినదా? లోపలపనిగా నున్నదఁట' వచ్చుటకువీలులేదఁట' ఇదేకదా నీభార్యయొద్దనుండి వచ్చిన ప్రత్యుత్తరము!" అని తోడియల్లుని కేరడములాడ మొదలు పెట్టెను. ఆమాటలకుడికి దృఢసేనుఁడు "అన్నా! తొందరపడఁగోకుము. నీభార్య యింతకంటె నవమానకరమయిన యుత్తరమును గంపక పోయినయెడల నీవప్పుడు పరిహాసింపుము" అనియూరకుండెను. అప్పుడు సత్యవర్ధనుఁడాపరిచారికనుజూచి నీవీసారి నాభార్యవద్దకుపోయి యెంతపనియున్నను విడిచి నీభర్త యిన్నాళ్ళకు సాటివచ్చిపోవుచున్నాఁడని వేఁడుమని పంపెను. ఆమాటవిని రుద్రమూర్తి "ఓసత్యవర్ధనా! నీభార్యను భర్తవద్దకు తోడితెచ్చుటకయి వేఁడుకోవలెనుగా! అట్లయినచో దొడ్డభార్యయే"

అని యాతనినికూడ నెగతాళిచేసెను. ఆపరిహాసమునకు రోషించి సత్య వర్ధనుఁడు "బావా! నీవంతువచ్చినదాఁక నిమిష మోపిక పెట్టుము. నీభార్య ప్రార్థింపకుండ నీవద్దకువచ్చినప్పుడు చూతములే" అని పరిహాస ముగాపలికెను. ఈమాట లనుచుండఁగానే లోపలికిఁ బోయిన పరిచారిక క్రొత్తపెండ్లికూఁతును దీసికొనిరాకయే తానొంటిగా వచ్చుచుండుట కంటఁబడఁగానే సత్యవర్ధనుని మొగము వెలవెలపోవ నారంభించెను. అంతట పరిచారిక ప్రవేశించి "అయ్యా! మీభార్య లోపలనేదో వేడుకలోనున్నది" అందుచేతఁ దానువచ్చుట కవకాశము లేక మిమ్మే వచ్చి మాటాడిపొమ్మన్నది" అనిచెప్పెను. ఆమాటలు పరిచారిక ముగింపఁగానే రుద్రమూర్తి పకపకనవ్వి "నీభార్య నిన్నేరమ్మని యాజ్ఞా పించినదిగా! సరిసరి! ఇదియంతకంటెను మేలుగానున్నది. మీభార్యలు విధేయతయం దొకరిని మించినవారొకరయినారు" అని తల యూఁచ సాగెను. కొంతసేపటికాయుద్రేకము తగ్గినతరువాత రుద్రమూర్తి పరిచారికను పిలిచి "నీవునాభార్యయొద్దకుఁ బోయి నీభర్తగారు నిన్నిక్క డకు రమ్మని యాజ్ఞాపించుచున్నారు" అనిచెప్పుమని పంపెను. అప్పు డక్కడ నున్నవారందఱును గౌరీదేవి నిశ్చయముగా రాదనియొండొరుల తో ననుకొనుచుండఁగానే యందఱును విస్మయ పడునట్లుగా కాంచన వర్మ ఇదిగో నాపెద్దకొమార్తె వచ్చుచున్నది." అని యత్యాశ్చర్య ముతో కేకవేసెను. ఇంతలో గౌరీదేవి పరిచారికవెంటవచ్చి భర్త యెదుట నిలిచి "ప్రాణేశ్వరా! నన్నుపిలిపించిన పనియేమి?" అని వినయముతో నడిగెను. "నీచెల్లెలును సత్యవర్ధనునిభార్యయు నేమి చేయుచున్నారు?" అని రుద్రమూర్తి యడిగెను. "నడవలోఁ గూరు చుండి వినోదముగా కథలు చెప్పుకొనుచున్నారు." అని గౌరీదేవి యుత్తరముచెప్పెను. నీవుపోయి వారినిద్దఱిని గూడఁ దీసికొనిరమ్ము" అనియతఁడుమరలఁజెప్పెను.ఆమెమాఱుమాటాడక వారిని దెచ్చుటకయి

వెంటనేకదలిపోయెను. అప్పుడు "ప్రపంచములో నేదయిన నద్భుత మున్నయెడల నిది మహాద్భుతముగా నున్నది" అని దృఢసేనుఁ డనెను. నాకునిది మహాద్భుతముగానే తోఁచుచున్నది. ఈవైపరీత్యమువలన నేమిపుట్టునో నాకు తెలియకున్నది" అనిసత్యవర్ధనుఁడనెను. 'మరేమి యు పుట్టదు. దంపతులకు సుఖమును సంతోషమును పుట్టును' అనిరుద్ర మూర్తిమాఱుపలికెను. ఇదంతయు నాశ్చర్యపడి చూచుచున్న కాంచన వర్మ సంతోషమును పట్టఁజాలక పెద్దయల్లునికౌఁగిలించుకొని "పుత్రకా! దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవయిమందువుగాక! నీవుపందెమును గెలిచితివి. ఆమె మఱియొక కొమార్తెయనుకొని యరణముగా నీకునేను మఱి పదివేల రూపాయలనిచ్చెదను. నిజముగానిదిగుణములచేతక్రొత్తకొమార్తెగానె మాఱినది." అనిసంతోషముతోఁబలికెను. అతఁడు మామగారిని జూచి 'నీకొమార్తెక్రొత్తగానేర్చుకొన్న యోగ్యతను విధేయతను మీాయెద్ద జూపించి ధనరూపమయినదిగాక యంతకంటె మేలయిన పందెమును గెలిచెదను." అని పలికి, గౌరీదేవి తక్కిన యిద్దఱు వధువులతోను వచ్చుచుండుట దూరమునుండి కనిపెట్టి వారిభర్తలవంకఁదిరిగి 'సోదరు లారా!నాభార్య మీాభార్యలనెట్లు తీసికొనివచ్చుచున్నదో చూచినారా? వారు భర్తలమాటలయందు లేనిగౌరవమును తమ యక్కగారి ప్రియ వచనములయందుఁగనఁబఱిచిరి" అనెను. ఇంతలోవారందఱునుసమీాప మునకువచ్చిరి. అప్పుడు రుద్రమూర్తి తనభార్యనుజూచి "ఓప్రాణే శ్వరీ! నీకొప్పులోని యాపూలదండ సంసారిక స్త్రీలకు తగినదిగా నుండ లేదు. దానినితీసి యావల పాఱవేయుము" అని యాజ్ఞాపించెను. ఆతనినోటినుండి యామాటరాఁగానే సంశయింపక యర్థనిమిషమయిన నాలస్యముచేయక యామెపువ్వులదండనుదీసి భర్తనియమించినట్లుపాఱ వేసెను. అదిచూచి పద్మావతి భర్తవంకఁదిరిగి "ఇదియేమి తెలివితక్కువ. ఆలోచనలేక భర్తయిచ్చినపిచ్చియాజ్ఞలనెల్ల చెల్లించుచున్నది!"అనెను!

ఆమాటలువిని యొడలుమండ దృఢసేనుఁడు భార్యవైపునకు దిరిగి "ఇట్టి తెలివితక్కువ నీకుఁగూడ కుదురవలెనని నేనుగోరెదను. భర్తమాటను మన్నింపని నీ తెలివియెక్కువయే యీమధ్యాహ్నమునాకు వేయురూపాయల నష్టము దెచ్చి పెట్టినది." అని విచారముతో మొగము వంచుకొని యూరకుండెను. అప్పుడు రుద్రమూర్తి భార్యనుపిలిచి "ఈవధువులు కూడ సిగ్గుపడి తలవంచుకొను నట్లుగా నీవు నేర్చుకొన్న విధేయతను నీ విప్పుడు వీరికుపదేశింపుము" అని యుత్తరవుచేసెను. అందుపయి నామె మృదుమధురస్వరముతో భార్యలు భర్తయెడఁ జూపవలసిన విధేయతనుగూర్చియు పతివ్రతాధర్మములనుగూర్చియుకర్ణోత్సవముగా నుపన్యసించెను. ఆవఱకు కాంచీనగరములో గౌరీదేవి గయ్యాళియని యెంత పేరుపడినదో యంతకంటె శతగుణము లధికముగా నాటనుండి యామె పాతివ్రత్యమునందును కళ్యాణగుణములయందును ప్రసిద్ధినొంది కళ్యాణగౌరీదేవియను సార్థకనామముతో వ్యవహరింపఁబడుచుండెను.

సంపూర్ణము.

చిత్రకేతుచరిత్రము.

ఈకథలోవచ్చు పాత్రములు.

చిత్రకేతుఁడు—కురుదేశపురాజు.

శ్రుతకీర్తి—చిత్రకేతుని మొదటియల్లుఁడు.

వీరవర్మ—చిత్రకేతుని రెండవయల్లుఁడు.

గుణరత్నాకరుఁడు—చిత్రకేతుని మూఁడవయల్లుఁడు.

విత్తకాముఁడు—లక్ష్మణపుర సంస్థాన ప్రభువు.

చిత్రాంగి—చిత్రకేతుని పెద్దకొమార్తె: శ్రుతకీర్తిభార్య.

మధువాణి—చిత్రకేతుని రెండవకొమార్తె; వీరవర్మ భార్య.

కళావతి—చిత్రకేతుని మూఁడవకొమార్తె; గుణరత్నాకరుని భార్య.

సుమంత్రుఁడు—చిత్రకేతుని మంత్రి; ఇతఁడు విశ్వాసియను మాఱు పేరుతో రాజునకు సేవకుఁడుగా నుండెను.

మతిమంతుఁడు—చిత్రకేతుని యాస్థానమునందలి పరిహాసకుఁడు.

సుందరాంగుఁడు—అన్నకుద్రోహము చేసిన మగధరాజు.

సత్యవిక్రముఁడు—మగధరాజు; సుందరాంగుని యన్న.

వీరుగాక భటులు, సేవకులు, మొదలయినవారనేకులు వత్తురు.

చిత్రకేతు చరిత్రము.

పూర్వకాలమునందు చిత్రకేతుఁడను రాజు కురుదేశమును పాలించు చుండెను. అతనికి శ్రుతకీర్తియను రాజపుత్రిని భార్యయగు చిత్రాంగియు, వీరవర్మయను రాజపుత్రుని భార్యయగు మధువాణియు, కన్యయైన కళావతియు, అని ముగ్గురు కొమార్తెలు గలరు. కన్యయైన యా ముద్దులకూఁతును వివాహమాడవలెనన్న తలంపుతో కోసల దేశమునకు రాజయిన గుణరత్నాకరుఁడను లక్ష్మణపుర సంస్థానమునకు ప్రభువయిన విత్తకాముఁడను సామంతరాజును వచ్చి చిత్రకేతుని రాజధానియందప్పుడు వేచియుండిరి.

అఱువది సంవత్సరములుఁ దాటి వార్ధకమువలనను రాజ్యభార నిర్వహణ క్లేశమువలనను కృశుఁడయియున్న యావృద్ధరాజు రాజ్య భారమును శక్తిసంపన్నులయి యల్పవయస్కులయి యున్నవారిమీఁద పెట్టి తానిఁక పారమార్థిక చింతతో తత్త్వవిచారమును చేయుచు కాలము గడపుట యుచితమని తలఁచి, తనముగ్గురు కొమార్తెలను దగ్గఱకుపిలిచి, వారికి తనమీఁద నెంతప్రేమయున్నదో వారి నోళ్ళనుండియే తెలిసికొని వారివారికిఁగల ప్రేమకు తగినట్టుగా రాజ్యమును వారికి పంచియియ్య వలెనను నుద్దేశముతో, తనమీఁద నెవరెవరికెంతెంత ప్రేమ యున్నదో చెప్పుఁడని యడిగెను.

వారిలో పెద్దకూఁతురయిన చిత్రాంగి తనకు తండ్రిగారి మీఁదఁ గల ప్రేమను మాటలతో చెప్పుటకు శక్యముకాదనియు, తన దేహము కంటెను ప్రాణముకంటెను ప్రాణాధికములయిన సమస్తపదార్థముల కంటెను తండ్రియే యధికుఁడనియు, తీయని మాటలను కావలసినన్ని

పలికెను. మనసులో నిజమయిన ప్రేమలేనప్పుడు పరులను నమ్మించి మోసపుచ్చుటకయి యిటువంటి యిచ్చకముల నెన్నిటినైన పలుకుట సులభమేకదా? తండ్రి కొమార్తెనోటినుండివచ్చిన యీతేనెమాటలకు పొంగి, అవి యన్నియు తనమీఁది యవ్యాజప్రేమచేత వచ్చిన హృదయ పూర్వకమయినవాక్యములేయనుకొని, పితృవాత్సల్యముతో తన రాజ్యములో మూఁడవభాగ మామెకిచ్చెను.

తరువాత రెండవకొమార్తెనుపిలిచినీవేమిచెప్పెదవని యడుగఁగా, ఆమెయు తన యప్పగారివంటి స్వభావము కలదియే గనుక, స్తోత్ర పాఠములయం దప్పగారి కెంతమాత్రమును తీసిపోక తనకున్న ప్రేమను తెలుపుటకయి యప్పగారు చెప్పినమాట లణుమాత్రమునుచాలవనియు, తండ్రిగారియెడలఁగల ప్రేమవలనఁదనకుఁగలిగెడుసంతోషముతో పోల్చి చూడఁగా ప్రపంచమునందలి సమస్తసంతోషములును గలిసి దానిలో షోడశాంశమునైనను పోలవనియు, చెప్పెను. చిత్రకేతుఁడు తన కిటువంటి ప్రేమాధికురాండ్రయిన కొమార్తెలను గన్న భాగ్యము లభించి నందునకు పరమానంద భరితుఁడయి, తనపెద్దకొమార్తె కిచ్చినదానితో సమానముగా తనరాజ్యములో మూఁడవవంతు రెండవకొమార్తెకిచ్చెను.

అటుతరువాత తానెప్పుడును తనపాలిటి భాగ్యదేవతనుగా భావించుకొనుచున్న ముద్దులకూఁతునుజూచి, ఆమెకూడ తన యప్పల వలెనే తేనెలొలుకు మృదుమధుర వచనములతో చెవులకు విందుచేయు ననియు, తాను కూఁతులందఱిలో కళావతినే మిక్కిలి గారాబముతో చూచుచుప్రాణాధికురాలినిగాభావించియుండుటచేత నామె తనయక్కల కంటె ప్రేమనధికముగా కనఁబఱుచుననియు, తలఁచుకొని నీవేమిచెప్పెద వని మూఁడవపుత్రికనడిగెను. కాని కళావతి తనయప్పలస్వభావమెఱిఁగి నది గనుక వారునోటపలికినది హృదయములో లేనిదనియు తమతండ్రి రాజ్యము నపహరించి తామును భర్తలును యావజ్జీవమును హాయిగా

రాజ్యసుఖ మనుభవింపవలెనన్న దురుద్దేశముతో నేవారా వ్యాఖ్యమ్మాట లన్నియు పలికిరనియు, తెలిసికొన్నదయి తానట్టి నీచములయిన స్తుతి పాఠములు చేయుటకిష్టము లేనిదయి, తండ్రియందుకొమార్తెల కెంత ప్రేమ యుండవలెనో యంత ప్రేమయే తనకు తండ్రియందున్నది గాని యంతకంటె హెచ్చుకాని తక్కువకాని లేదని యుత్తరము చెప్పెను.

తనప్రియపుత్రిక తనదృష్టికి కృతఘ్నురాలై యీప్రకారముగా పలికినందుకు మనస్సులో విస్మయపడి, రాజామెనుజూచి నీవు తిన్నగా నాలోచించుకొని మరల పలుకవలసినదనియు, లేనియెడల నీభాగ్యమునకుభంగముకలుగుననియు, చెప్పెను. అందుమీఁదకళావతితండ్రిని జూచి ' మీరునాకు జనకులు; నన్ను పెంచి పెద్దదానినిజేసి విద్యాబుద్ధులు చెప్పించి యెంతో ప్రేమతో చూచుచున్నారు; ఈవిషయమున మీకు నేనెంతో కృతజ్ఞురాలనయియుండి మీయెడల భయభక్తులుగలిగి, మీయాజ్ఞ యెన్నఁడును మీఱక, మిమ్మెప్పుడును ప్రేమించుచుగౌరవించుచు, అర్హమయిన విధముననడుచుకొనుచున్నాను. అయినను నేనునాయక్కలవలె నంత పెద్దమాటలుచెప్పి మిమ్ముతప్ప ప్రపంచములో మఱిదేనిని ప్రేమింపనని చెప్పఁజాలను. వారికి తమతండ్రియందుతప్ప మఱి దేనిమీఁదను ప్రేమయే లేకపోయినపక్షమున, తాము భర్తల నేల చేసికొనవలెను? నేనేయెప్పుడయిన వివాహము చేసికొనుట తటస్థించినయెడల, నన్ను పాణిగ్రహణముచేసికొన్నప్రాణనాథునియెడలకూడ నాప్రేమలో సగము వినియోగపఱిచి యాయన కుపచారముచేయుచు కష్టసుఖముల కగుచుందునుగాని, నాయప్పలు చెప్పినట్టు తండ్రినొక్కనినే ప్రేమించి నేను భర్తను విడిచిపెట్టఁజాలను' అనిచెప్పెను.

తనలోఁడఁబుట్టినపడుచులు నోటితో చెప్పినంతప్రేమ నిజముగా నే కళావతి మనస్సులో నున్నను, ఆమె మఱియొకప్పుడయినపక్షమునతండ్రి మనస్సున కసూయతోఁచకుండపుత్రికాస్నేహముతో మనస్సులోనున్నది

స్పష్టముగానే చెప్పివేసి యుండునుగాని, తన యప్పలు మనస్సులోలేని కల్ల ప్రేమను కనఁబఱిచి ముఖస్తుతులు చేసి యటువంటి లాభమును పొందినతరువాత కళావతి వారివలెఁ జేయుటకు తనకు మనసుకొలుపక మనస్సులో ప్రేమించిపైకిచెప్పకొనకుండుటయేసర్వోత్తమమనితలఁచుకొనెను. ఈకార్యమువలన స్వప్రయోజనము నిమిత్తమయి తండ్రిని ప్రేమించినదని యితరులుసందేహపడుట కవకాశముకలుగకపోవుటయే కాక, ఆమెకుతండ్రియెడ నత్యంత ప్రేమ కలిగియున్నను ధనమునిమిత్తము కాదని తేటపడెను; ఆమె చెప్పినమాట లప్పలుచెప్పినంత గొప్పగా లేక పోయినను చెప్పినదంతయుహృదయములోనుండివచ్చినదియు సత్యమును నైయుండెను.

ఈప్రకారముగా మనస్సులోనున్నది స్పష్టముగా చెప్పివేయుట చేత రాజునకది గర్వముగాతోఁచి. సహజముగానే కోపస్వభావుఁడును తొందరపడువాఁడునయిన యాతనికిప్పుడు వార్ధకముకూడ తోడుపడినందున దురాగ్రహావేశముచేత వివేకముచెడి ముఖస్తుతికిని సత్యమునకును, హృదయములోనుండివచ్చిన మాటలకును నాలుకచివరనుండి వచ్చిన మాటలకును, భేదముకనిపెట్టలేక, వేగిరపాటుతో తన కడపటికూఁతున కియ్యఁదలఁచుకొన్న తనరాజ్యములోని మూడవ భాగమును కళావతి కియ్యక తక్కిన యిద్దఱుకుమార్తెలకును దానిని సమానముగా పంచి యిచ్చివేసెను. అప్పుడా రాజు దనయల్లుర నిద్దఱనురప్పించి, మంత్రులు సభాసదులు మొదలయిన వారియెదుట రాజ్యమును వారిద్దఱిపరముచేసి వారికి సర్వాధికారములు నిచ్చివేసి, తాను రాజునన్న పేరుమాత్ర ముంచుకొనెను. ఈప్రకారముగా రాజ్యభారమంతయువారిమీఁద మోపి, తనయొద్ద నూఱుగురు వీరభటులుమాత్రము సేవకులుగా నుండునట్లును వారిజీతములు వంతువరసను మాసమున కొక్కొక్కకూఁతురిచ్చునట్లును నియమముచేసెను.

కొంచెమయినను వివేకములేక క్రోధమే ప్రధానము చేసికొని యీవిధముగా వేగిరపాటుతో రాజ్యమునుపంచియిచ్చుటవలనసభాసదుల కందఱకును విస్మయమును వ్యసనమును కలిగెను. కాని యాతనిసభాస్తారులలో నొక్కఁడయిన యొక్కసుమంత్రునకుతప్ప మఱియెవ్వరికిని ఆతఁడుచేసినకార్యము మంచిదికాదని చెప్పునంతటిసాహసమును ధైర్యమును లేకపోయెను; సుమంత్రుఁడు ధైర్యముచేసి కళావతిపక్షమున నేమో చెప్పఁబోఁగా, దురాగ్రహగ్రస్తుఁడయియున్న రాజాతనిని వారించి యామెపక్షమున మఱియొకమాట చెప్పినపక్షమున తల తీయించెదనని యాజ్ఞచేసెను; అయినను సుమంత్రుఁ డంతమాత్రముచేత భయపడి యూరకున్నవాఁడు కాఁడు. అతఁడు రాజునెడల సదా ప్రభుభక్తి కలవాఁడయి, ఆతని దేవునివలెగౌరవించుచు, తండ్రినివలెప్రేమించుచు, యజమానునివలె సేవించుచుండెను; అతఁడు తన ప్రాణమును రాజుయొక్కశత్రువులనిమిత్తమయి పూటపెట్టుచువచ్చెనేకాని యొకప్పుడును స్వామిరక్షణార్థమయి ప్రాణములను త్యజించుటకు వెనుకతీసినవాఁడు కాఁడు. ఇప్పుడు రాజు తానే తనకు శత్రువయినందున, సుమంత్రుఁ డీ శత్రువు నెదిరించుటకు భయపడక రాజుయొక్క క్షేమము నిమిత్తమయి ధైర్యముతో చెప్పవలసినది చెప్పెను. రాజీవఱకు సమస్తవిషయముల యందును తనయాలోచనప్రకారమే నడుచుచున్నందున, ఈవిషయమునందు సహితము కర్తవ్యము తనదృష్టితోఁ జూచి తన యాలోచనను విని ప్రవర్తింపుమని యతఁడు రాజును మిక్కిలి వేఁడుకొనెను. అంతేకాక వచ్చినకోపమును మరలించుకొని మరల శాంతహృదయముతో నాలోచింపవలసినదనియు, చిన్నకొమార్తె కందఱికంటెను తక్కువప్రేమయున్నదని యూహించుటక్రమముకాదనియు, తక్కినకొమార్తెలు పలికినదంతయు యథార్థమని విశ్వసించుట సరికాదనియు, అతఁడు బోధించెను. ముఖస్తుతులచేత యుక్తాయుక్తవివేకము చెడియున్నప్పుడు

సమబుద్ధికలవాఁడునిజమును స్పష్టముగా మొగముముందుచెప్పవలసినదే కదా! ఈవఱకే రాజసేవనిమిత్తమయి ప్రాణము లర్పించియున్నవానికి రాజుబెదరింపు లిప్పుడేమిపని చేయఁగలవు? బెదరించినమాత్రముచేత జడిసి,యతఁడు తనకు ధర్మమనితోఁచినదానిని నిశ్శంకముగానుపదేశింప వెనుకతీయ లేదు.

సుమంత్రుఁడు నిర్భయముగా పలికిన మాటలవలన రాజునకు మఱింత కోపమధికమయి, ప్రాణోపద్రవకర మయిన రోగమును ప్రేమించి వైద్యుని జంపఁదలఁచుకొన్న దేహము తెలియని రోగివలెనే, రాజును తనకు హితోపదేశముచేయవచ్చిన సుమంత్రుని దేశమునుండి వెడలనడఁచుటకు త్తరువుచేసి, దేశమువిడుచుటకై దుదినములుమాత్రము గడువిచ్చి, ఆఱవదినమున తనదేశములో కనఁబడినపక్షమున తత్క్షణమే శిరశ్ఛేదముచేయించెదనని యాజ్ఞచేసెను. దేశాంతరము పోవుటకన్న నిటువంటి విమర్శలేనిరాజును కొలిచియుండుటయే తనకు ద్వీపాంతరవాస శిక్షగా నుండునని చెప్పి, చక్కఁగా విమర్శించి న్యాయముగా పలికిన కళావతిని రక్షింపవలయునని దేవతలను ప్రార్థించి, తక్కినవారుచెప్పిన మాటలు కార్యమువలన కనఁబడవలెనని కోరుచు, అతఁడు కొలువు విడిచిపోయెను.

అప్పుడు కోసలదేశాధీశ్వరుఁడును, విత్తకాముఁడును, కళావతి తనతండ్రియాగ్రహమునకు పాత్రురాలయినదనియు, అందుచేత నామె సౌందర్యముతప్ప మఱియేసొత్తును వెంటరాదనియు, తెలిసికొనివారిలో విత్తకాముఁడు తనకాసంబంధ మక్కఱలేదని వెడలిపోయెను. గుణరత్నా కరుఁ డాచిన్నది చేసిన దోషముయొక్క స్వభావమును తెలిసికొని, తండ్రియొక్కయనుగ్రహము చెడఁగొట్టుకొనిరాజ్యలాభమునుపోఁగొట్టు కొన్నందునకు కారణము తనయప్పలవలె ముఖస్తుతి చేయలేకపోవుటయే కదాయనియెంచి, రాజ్యలాభముకంటెను ధనముకంటెను తనకామె

సుగుణ సంపదయే గొప్పయరణమని చెప్పి తానుకళావతిని పాణిగ్రహణ ముచేసికొని, మామవద్దను వదినెలవద్దను సెలవుపుచ్చుకొని, 'నీవు కోసల దేశమునకు రాణివై నీయప్పలకంటెను మంచి దేశమును పాలింపవచ్చు' నని భార్యతో చెప్పి, ఆమెను వెంటఁ బెట్టుకొని మహావైభవముతో స్వదేశమునకు ప్రయాణమాయెను.

అప్పుడు కళావతికన్నులనీరు కారుచుండ నయప్పలవద్ద సెలవుపుచ్చుకొని తండ్రిని మిక్కిలి యాదరముతో చూచుచు పలికినమాటలను చెల్లింప వలయునుజుండీయని వారిని వేఁడుకొనెను. అందుమీఁదవారామెనుకోప దృష్టితో చూచి నీవుమాకు ధర్మోపదేశము చేయవలసినపని లేదనియు, నీవు భాగ్యదేవతవు లభించితివిగనుక నీభర్తనునీవు తిన్నగా నాదరించుచుండిన జాలు ననియు పరిహాసము చేసిరి. అప్పలయొక్క దుస్స్వభావమును విచారించి తండ్రి యింతకంటె మంచివారి చేతులలో నున్నపక్షమున నెంతో యనుకూలముగా నుండునుగదాయని చింతించుచు దుర్భర హృదయముతో వారిని విడిచిపోయెను.

కళావతి దేశమువిడిచి భర్తవెంట బయలుదేఱి పోఁగానే, ఆ దుష్టురాండ్రు తమకుటిలస్వభావములను కనఁబఱుప నారంభించిరి. మొదటిమాసమయినను పూర్తిగా గడవకమునుపే మొదట చేసికొన్న నియమప్రకారముగా పెద్దకూఁతురయిన చిత్రాంగియింట నున్న యా వృద్ధరాజు చెప్పుటకును చేయుటకునుగల తారతమ్యమును తెలిసికొన నారంభించెను. తనతండ్రివలన పొందవలసినదంతయుపొంది యీదుర్మార్గ రాలు, తానింకను రాజునని సంతోషించుటకయివృద్ధజనకుఁడుంచుకొన్న యల్పములయిన రాజచిహ్నములనుజూచి యోర్వలేక యసూయ కనఁ బఱుపసాగెను; రాజును రాజువద్దనున్న నూఱుగురువీరభటులను చూచి నప్పుడెల్లను చిత్రాంగికి కన్నుమంటగానుండుచువచ్చెను. అప్పటినుండియు తండ్రిపొడ కనఁబడినప్పుడెల్లను మొగమింతచేసికొని చిరచిరలాడుచు

శప్పెను; ఆవృద్ధుఁడామెతో మాటాడఁ దలఁచుకొన్నప్పుడెల్లను రోగమని యొంకిరియో మఱియేదో మాఱుయ వేషము వేసి యోతప్పించుకొనుచుండెను. ఇందువలన వృద్ధుఁడయినయతఁడు తనకు వ్యర్థమయిన భారముగా నున్నాఁడనియు, ఆతనియొద్దనున్న వీరభటులను పోషించుట వృథా వ్యయమనియు, ఆమె తలఁచియుండుట స్పష్టమేకదా? నానాటికామెకు తండ్రియెడఁగల యాదరమును గౌరవమును తగ్గిపోవుటయేకాక, ఆమె ప్రవర్తనమునుబట్టి యామె పరిచారకులు సహితము రాజునెడల ననాదరణమును చూపుచు, ఆతనియాజ్ఞలను చేయకయు చెప్పినమాట వినఁ బడనట్టు నటించియు చులకచేయ నారంభించిరి. ఇట్లు చేయుటకయి చిత్రాంగి తనసేవకులను రహస్యముగా ప్రోత్సాహ పఱిచినదనియు కొందఱు చెప్పుదురు. తనకొమార్తెయొక్క ప్రవర్తనమునందీవ్యత్యాసము రాజు కనిపెట్టకపోలేదుగాని సాధారణముగా జనులు స్వయంకృతాపరాధమువలనఁ గలిగిన యనర్థములను బయలుపుచ్చుట కిష్టములేనివారుగా నుందురుగనుక రాజు తనమనస్సెవరితోను జెప్పక తానాలాఘువమును సహింపఁగలిగినంత కాలము సహించి యుండెను.

సదాదరణమువలన దుష్టులహృదయములయందు నిజమయిన భక్తివిశ్వాసాదు లెట్లు కలుగవో, అట్లే సాధులహృదయములయందనాదరణచేత ప్రేమయు విశ్వాసమును తగ్గిపోవు. ఈసత్యము సుమంత్రుని చరిత్రమునందు సువ్యక్తమగుచున్నది. అతఁడు రాజుచేత దేశమునుండి వెడలనడువఁబడినవాఁడయినను, కురుదేశమునందు మరల కనఁబడినపక్షమున ప్రాణము పోఁగొట్టుకోవలసినవాఁడయినను, తన ప్రభువయిన చిత్రకేతున కేవిధముగానయిన తోడుపడఁ గలుగుటకు కించిదవకాశమయిన నున్నంతవఱకును దేశమును విడువకుండుటకు నిశ్చయించుకొని, వేయుపాయములనకయిన నొప్పుకొని యుండెను. ఆహా! స్వామిభక్తియెటువంటి కష్టములకయినను సహించును గదా! ఈసుమం

తుఁడు తన గొప్పతనమును వైభవమును దాఁచి, యొక బీదసేవకునివలె మాఱువేషమువేసికొని విశ్వాసియను పేరుతో రాజువద్ద కొలువుకుదురుటకయి వచ్చెను. ఆబీదవేషములో రాజాతని నానవాలు పట్టలేక, తన కత్యంతాప్తుఁడును ప్రియమంత్రియునయిన సుమంతుఁడని లేశమాత్రమును సందేహింపక, ఆతనికిఁగలఋజువర్తనమునకును నిష్కాపట్యమునకును సంతోషించి యాతనిని తనభృత్యునిగా స్వీకరించెను. ముఖస్తుతులవలన మోసపోయి ప్రియవాక్యములన్న కంటకించుచున్న యాతనిచెవుల కీక్రొత్తసేవకుని మొగమోటములేని ఖండిత వచనము లమృతప్రాయములుగానుండెను. ఈవిశ్వాసికితనప్రభుభక్తినినమ్మకమును కనఁబఱుచుటకు శీఘ్రముగానే యవకాశమును దొరకెను. చిత్రాంగి యింట వెచ్చములు తీసికొనివచ్చు నుద్యోగస్థుఁ డొకనాఁడు తన యజమానురాలి బోధచేత రాజువిషయమున మిక్కిలి యగౌరవముతో నడచుకొని కోపదృష్టితో చూచి కొన్ని తేలికమాటలాడఁగా, అతఁడు చూచి సహింపలేక వానినితన్ని భూమిమీఁదపడఁగొట్టి బుద్ధివచ్చునట్లు చేసెను. అందుచేత రాజున కాతనియందు దినదినమునకంత కధికానురాగము కలుగసాగెను.

రాజునెడల విశ్వాసము విడువకున్నవాఁడొక్క సుమంతుఁడే కాఁడు. చిత్రకేతుని యాస్థానమునందు పరిహాసకుఁడుగానున్న మతిమంతుఁడనువాఁడుకూడ రాజును విడువక సేవచేయుచు యథాశక్తిని తోడుపడుచు, రాజు వ్యసనముగానున్నప్పుడెల్లను హాస్య వచనములను చెప్పి నవ్వించి యుత్సాహము పుట్టించుచు, కొలుచుచుండెను. అతఁడప్పుడప్పుడు భావిచింత లేక రాజ్యమునుకూఁతులకిచ్చివేసినయవివేకమును నుగూర్చి రాజును మొగముముందఱనే పరిహాసముచేయుచు, చిత్రాంగి మొదుటకూడ నామెకు తాఁకునట్లుగా నెగతాళి చేయుచు వినోదకరములయిన కథలుచెప్పుచు, కోయిలగుడ్లనుపిల్లలుచేసిపెంచిపెద్దవయిన

తరువాత వానిచేత తన్నులుతిన్న కాకిబ్రతుకు సంభవించినదని రాజు నాక్షేపించుచు, సింహము ముసలిదయినందున కుక్కలు మీఁదికెక్కి-స్వారిచేయ సంభవించినదని కూఁతుల నెత్తిపొడుచుచు, పరిహాసకుఁడు గనుక స్వేచ్ఛగా విహరించుచుండెను.

మతిమాలినయీరాజున కయోగ్యురాలయినకొమార్తెలవలనఁ గలిగిన మనస్తాపము, గౌరవము నానాటికి తగ్గుచు వచ్చినందువలనను అనాదరము కలిగినందువలనను మాత్రమే కలిగినదికాదు. ఒకనాఁడు చిత్రాంగి తండ్రితో ప్రత్యక్షముగానే యేనూఱుగురు వీరభటులను విడిచిపెట్టకపోయినయెడల తన నగరునం దాతఁ డుండుటయే పోసఁగదనియు, అంతమంది సేవకులనుంచుకొనుట వృథావ్యయమునకు కారణమగుటయేకాకనిరుపయోగముకూడననియు,వారుండుటరాజమందిరము నందుతిని త్రాగి యల్లరిచేయుటకు హేతువగుననియుఁ వారినందఱినిపని నుండి తొలఁగించి తనయీడుకు తగినట్టుగా ముసలివాండ్రను కొందఱిని సేవకులనుగా నుంచుకొన్న చాలుననియు, స్పష్టముగా చెప్పివేసెను. రాజునకు మొట్టమొదట తానుకన్నకూఁతురేయింతకూ్రరముగా చెప్పునని నమ్మకముతోఁచక, తనకన్నులయందును చెవులయందునే విశ్వాసము లేకపోయెను. తనయొద్దనుండి సింహాసనము పొందినయామెయే కృతజ్ఞత లేకతనయొద్దనున్న యల్పసంఖ్యాకులయినభటులపోషణముభారముగా నెంచుననియు, తన పెద్దతనమునకు తగినగౌరవము నిలుపుట కసూయపడుననియు,అతనిహృదయమునకువిశ్వాసము కలుగలేదు. కానియామె తనపట్టును విడువక మరల మరల తనమూర్ఖవాక్యములనే పలుమాఱు పలికి నిర్బంధించుచు వచ్చుటవలన, అతఁ డత్యాగ్రహవ్యగ్రుఁడయి దేహము తెలియక నోరికివచ్చినట్లెల్లను కొమార్తెనుతిట్టి మోసకత్తెయనియు కల్లలకు పుట్టినిల్లనియు నామెనుబహువిధముల దూషించెను. ఆమె కల్లలకు జన్మస్థాన మగుటయు వంచకురా లగుటయు సత్యమే.

రాజునొద్దనున్న నూఱుగురుసుభటులునుయు క్తప్రవర్తనముగలవారును పెద్దమనుష్యులును ప్రభుభక్తిగలవారును, సేవానిపుణులునుగాని వారి యందొక్కరును తిని త్రాగి యల్లరిచేయువారు లేరు. కొమార్తెయొక్క చెడునడతవలన పుట్టిన యాగ్రహమును రాజు వారించుకోలేక, తన నూఱుగుర వీరభటులతోను తాను రెండవ కొమార్తె యింటికిపోవ నిశ్చయించుకొని, తత్క్షణము తేరికి గుఱ్ఱములను కట్టనియమించి, నోరి కసితీఱ కొమార్తెను కృతఘ్నురాలనియు, రాతిగుండెరాకాసి యనియు, ఘాతుకమృగమనియు దూషించి, ఆమెకెప్పుడును సంతానము కలుగ కుండునుగాక యనియు, ఒకవేళ కలిగినయెడల తనకుఁ గలిగినపాట్లే బిడ్డల వలన నామెకును కలుగునుగాక యనియు, కృతజ్ఞతలేనిబిడ్డ విషసర్ప మునకన్నను క్రూరమయినదని యనుభవమగుఁగాక యనియు, కర్ణకఠో రముగా శపించెను. ఈసంగతివిని చిత్రాంగిభర్తయైన శ్రుతకీర్తివచ్చి తనకీసంగతి యేమియు తెలియదనియు, తన్ను మన్నించి యింట నిలువ వలయుననియు ప్రార్థించెను గాని రాజాతనిమాటలను వినక గుఱ్ఱములు కట్టించి యప్పుడె తన నూఱుగుర భటులతోను ద్వితీయ పుత్రికయైన మధువాణియింటికి బయలుదేఱెను. ఇప్పుడు జరగినదానినిబట్టిచూడఁగా కళావతిచేసినది యేమితప్పిదమని రాజప్పుడు తలఁచుకొని దుఃఖపడెను.

మధువాణియు పెనిమిటియు మహావైభవముతో రాజ్యభోగము ననుభవించుచుండిరి. తానును తనభటులును వెళ్ళినప్పు డెదురుగావచ్చి యర్హగౌరవముతో తీసికొనిపోవుట కవకాశము కలుగుటకయి జాబులు వ్రాసియిచ్చి రాజు ముందుగా విశ్వాసిని మధువాణియూరికిఁ బంపెను. చిత్రాంగి తానుకూడపత్రియాణమయిముందుగాజాబువ్రాసిమనుష్యులను బంపి, తండ్రియొక్క చిరాకును పతిమాలినతనమును నిందించుచు,అంత మంది సేవకులతో వచ్చుట కంగీకరింపవలదని చెల్లెలికి తెలియఁజేసెను. ఈలేఖ తెచ్చినవాఁడును విశ్వాసి వచ్చినప్పుడే రాఁదటస్థించినందున

వారిద్దఱును నొకచోటఁ గలిసికొనిరి. ఆకమ్మను తెచ్చిన వాఁడు తన పూర్వశత్రువయిన వెచ్చములు తెచ్చెడి యుద్యోగస్థుఁడేయయినందున విశ్వాసి కోపముపట్టలేక వానిని దూషించి, పోట్లాటకు రమ్మనిపిలిచి యాతఁడు రానందున దుర్వార్తలు తెచ్చి మనస్తాపము పెంచవచ్చిన యామహాత్ముని పట్టుకొని దిట్టముగా గొట్టెను. ఈసంగతి మధువాణికిని భర్తకును తెలిసి, అతఁడు రాజువద్దనుండి వచ్చిన దూత యనియు అందు చేత గౌరవార్హుఁడనియు విచారింపక వారా విశ్వాసిని బొండలో వేయించిరి. కాఁబట్టి రాజుకోటలో ప్రవేశింపఁగానే మొట్టమొదట తెలిసిన సంగతి విశ్వాసపాత్రుఁడయిన తన ప్రియభృత్యుఁ డవమానకరమయిన దురవస్థలో నుండుట.

అతఁ డెదురుచూచుచున్న యాగమనోత్సవమునకు మొట్టమొదటనే యిదియొక యశుభసూచకమయ్యెను; కాని తరువాత జరిగినదియింతకంటెను విరుద్ధముగాఁ గనఁబడెను. రాజు తన యల్లుఁడును కూఁతురునేమయినారని విచారింపఁగా వారు రాత్రియంతయు నిద్రలేక బడలియున్నారనియు, ఇప్పుడు వారిని చూచుటకు సమయము కాదనియు పరిచారకులు చెప్పిరి. అందుమీఁద రాజు మిక్కిలి కోపపడి వారిని తత్క్షణము తనవద్దకు తీసికొనిరావలసినదని కేకలువేయఁగా, వారు తనకథను చెప్పి తండ్రిమీఁద చెల్లెలిమనస్సు విరసము చేయుటకయి వచ్చిన చిత్రాంగితోఁ గూడ రాజును తోడుకొనిపోవుటకయి యెదురుగా వచ్చిరి. చిత్రాంగి మొగము చూడఁగానే రాజుమనస్సు నిప్పులేకయే దహించుకొనిపోవ మొదలుపెట్టెను. పెద్దకొమార్తె ముఖావలోకనమాత్రముననే కడుపుమంటగానున్న రాజునకిప్పుడు మధువాణి యప్పగారి నాదరముతో చెట్టఁబట్టుకొని వచ్చుటచూడఁగా కన్నులకుమఱింత వేధకలిగి, 'నామొగము చూచుటకు నీకింకను సిగ్గుకలుగలేదా?' యని చిత్రాంగితో ననెను. అప్పుడుమధువాణితండ్రినిజూచి, చిత్రాంగితోఁగూడమరలనింటికిపోవు

యిప్పుడున్న సేవకులలో సగముమందిని తగ్గించి నెమ్మదిగా నుండ వలసినదనియు, తనమాటవిని యప్పగారి కుమను వేడుకొని పెద్దతన మగుటచేత మతిచెడియుండునుగనుక చిన్నలయి మతిమంతులయియున్న వారియాలోచనవిని వారు చెప్పిన ప్రకారముగా బుద్ధికలిగి నడుచుకో వలసినదనియు,హితబోధచేసెను. అతఁడుతనకొమార్తెకాళ్ళమీఁదఁబడి యున్నవస్త్రములకొఱకు వేఁడుకొనుట మానవంతున కెంతసిగ్గుపాటుగా నుండునో తెలిసి, తన నూఱుగురభటులతోను తానిక్కడనే యుండును గాని మరల చిత్రాంగియింటికిపోయి స్వభావవిరుద్ధమయిన యటువంటి నైచ్యమున కెన్నఁడును లోఁబడి యుండనని తన మనోనిశ్చయమును చెప్పెను. అంతేకాక యాతఁడు 'నాయర్ధరాజ్యమును పుచ్చుకొన్నమాట నీవు మఱచియుండ'వనియు 'నీచూపు చిత్రాంగి దృష్టివలె క్రూరముగా నుండక శాంతముగాను కరుణార్ద్రముగాను కనఁబడుచున్నద'నియు, అందుచేత నిక్కడనేయుండెదననియు చెప్పి, భృత్యవర్గములో నర్ధ భాగమునువిడిచి చిత్రాంగియింటికిమరలపోవుటకంటె కోసలదేశమునకు పోయి యరణములేకుండఁ దనచిన్నకొమార్తెను వివాహము చేసికొన్న చిన్నయల్లునిని జీవనార్థముగా నూసాశనమేర్పఱుపుమని వేఁడుకొనుట యైనను మహోత్తమముగా తోఁచుచున్నదనియు, చెప్పెను.

కాని యతఁడు తన్ను చిత్రాంగికంటె మధువాణి యధికాదరణ చేయునని తలఁచుకొనుటలో మాత్రము మిక్కిలి పొరపడినాఁడు. ఈమె పితృద్రోహమునం దప్పగారిని మించ ప్రయత్నించుచున్నదేమో యను నట్లుగా, తన యభిప్రాయమునం దేఁబదిభటులయినను అత్యధికమే యనియు, సేవకిరువదియైదుగురే చాలుదురనియు, చెప్పెను. అప్పుడు రాజించుమించుగా మనసువిఱిగినవాఁడయి చిత్రాంగివంక తిరిగియేఁబది మంది యిరువదియైదుగురికంటె ద్విగుణమగుటనుబట్టి నీప్రేమ నీచెల్లెలి ప్రేమకంటె ద్విగుణముగా నుండునుగాన నేను నీవెంటనే వచ్చెదనని పలికెను. 'నీకుపచారము చేయుటకయి నాసేవకు లుండఁగా, ఇరువది

నైదుగురుగాని పదుగురుగాని తుదకయిదుగురుగాని ప్రత్యేకముగా నేలకావలెను ?' అని చిత్రాంగి యప్పుడు మాఱుపలికెను. ఈయిద్దఱు దుష్టపుత్రికలును తమకంతటి మహోపకారము చేసినతండ్రివిషయమున క్రూరత్వముచే నొకరినొకరు మించవలెనని పంతముపట్టినట్టుగా, తాను పూర్వము గొప్పదేశమును పరిపాలించిన కిరీటాధిపతియని సూచించుటకయి యుంచుకొన్న యాయత్యల్పపరివారమును రాజచిహ్నములును కూడ వలదని యొకరితరువాత నొకరు క్రమక్రమముగా నిరాకరించిరి. ఆయనసుఖమున కావీరభటు లావశ్యకము కాదు కాని, రాజయినవాఁ డొక్కసారిగా బిచ్చగాఁడగుటయు, లక్షలకొలఁదిజనులపయినధికారము చెల్లింప నలవాటుపడినవాఁడు పిలిచిన నోయను నొక్కసేవకుని నైన లేకయుండుటయు, ఎంతకష్టముగా నుండును! అట్టిసేవకులు లేక పోవుటయందలిఖేదముకంటెనుతనముద్దుకూఁతులే యామాటలు చెప్పుట వలనఁగలిగిన ఖేదము దుర్వారమయి యదృష్టహీనుఁడయిన యారాజు మనసున నాటుకొని శూలమువలె వేధింపసాగెను. ఈప్రకారముగా సిద్ధతివలనను అనాదరమును అగౌరవమును కలుగఁగా ముందువిచారింపక రాజ్యమును తెలివితక్కువచేత నిచ్చివేసినందుకు పశ్చాత్తప్తుఁడయి యేమిచేయుటకును తోఁచక మతిపోయి కొమార్తెలమీఁద పగసాధించి లోకమునందలి దుష్టురాండ్ర కందఱికిని బుద్ధి వచ్చునట్లు చేసెదనని యతఁడప్పుడు శపథములు పలుకసాగెను.

ఈప్రకారముగా నావృద్ధరాజు తనశక్తిలోలేని ప్రయోజనము మాలిన బెదరింపులను బెదరింపుచుండఁగా నింతలో రాత్రియయి యుఱుములతోను మెఱుపులతోను గొప్ప గాలివానపట్టి కుంభవృష్టిగా వర్షముకురియ నారంభించెను. ఆతనికొమార్తెలింకను సేవకులను తీసి వేయవలసినదన్న తమపట్టును విడువకున్నందున, కృతఘ్నురాండ్రయిన కూఁతులతో కూడి వారియింటనుండుటకన్న నటువంటి గాలివానలో నిల్లు విడిచి లేచిపోవుటయే యుచితమని చెప్పి యతఁడు గుఱ్ఱములను కట్టించెను.

కొమార్తెలునువాడువారుబుద్ధిపూర్వకముగా తెచ్చిపెట్టుకొన్న దోషఫల మనుభవించిననంగాని బుద్ధిరాదని చెప్పి వారింపక యూరకుండిరి.

అప్పుడు ఘోరుగాలి యపరిమితముగా వీచుచుండెను ; వర్షమునంత కంతకు హెచ్చుచుండెను. అటువంటి ఘోరమయిన గాలివానలో నతఁడు కార్యమునందు తనకొమార్తెలతోసాటి రాఁజాలని యా జల వాయు భూతములతో పోరాడుచు బయలుదేఱెను. అతఁడు కొన్ని కోసులు నడుచువఱకును నొక్కపాదయయినను కంటి కగపడలేదు. అంధకారబంధుర మయిన రాత్రియం దతఁ డొంటిగా గాలిదెబ్బకును వానదెబ్బకును లక్ష్యముచేయక బట్టబయలున సంచరించుచు, కృతజ్ఞత లేనిమనుష్యజాతిపురుగుయొక్క యానవాలుభూమిమీఁద లేకుండునట్లుగా భూమిని సముద్రములో ముంచివేయవలసినదనియు లేనియెడలసముద్ర మును తెచ్చి భూమిని జలమయముగాఁజేయవలసిన దనియుగాలిదేవుని ప్రార్థింప మొదలుపెట్టెను. ఈగాలివానలోసహితమాపరిహాసకుఁడయిన మతిమంతుఁడొక్కఁడుమాత్రమురాజు నెంబడియుండి,చమత్కారవాక్యము లాడి రాజునకు దుఃఖశాంతి చేయుటకయి ప్రయత్నింపుచుండెను.

మహారాజుగానుండిన యాతఁడీప్రకారముగా దిక్కులేక తిరుగు చుండఁగా రాజు తానెవరో తెలిసికోలేకపోయినను విశ్వాసిగా మాఱి యున్న పరమవిశ్వాసియైన యాసుమంత్రుఁడురాజును చేరి, "అయ్యో ! చీఁకటిలో నీకిట్లు తిరుగవలసినగతి పట్టెనదా! రాత్రులయందు తిరుగ నలవాటుపడి చీఁకటిని ప్రేమించువారు సహితమిటువంటిరాత్రి నెప్పుడును గోరరు. భయంకరమయిన యీగాలివాన మృగములను సహితము మఱుఁగునదూఱి దాఁగునట్లు చేసినది. అటువంటి స్థితిలో మనుష్యుఁ డిటువంటి కష్టములకు సహింపఁగలుగునా?" అని చెప్పెను. చిత్రకేతుఁ డతనిని దూషించి "ఓయి వెఱ్ఱివాఁడా ! గొప్పకష్టములు మనస్సును బాధించుచున్నప్పు డీయల్పకష్టములు దానికి తోఁచునా? మనస్సు నెమ్మదిగా నున్నప్పుడుగదా దేహసౌఖ్యములనుగుఱించి యాలోచించుట

కవకాశము కలుగును. మనస్సులోనే గాలివానపట్టియున్నప్పు డాయొక్క బాధమాత్రమేకాక యీపయి గాలివానలన్నియు నింద్రియ గోచరము లగునా?' యనిపలికి, అటుతరువాత కూఁతులకృతఘ్నతను గుఱించి మాటాడి, 'నోటికన్నము నందిచ్చిన పాపమునకయి చేతిని తెగఁగొఱుక వలసినదే; నేను కొమార్తెల కన్నముపెట్టి పోషించినందునకయి నాకీ దుర్దశ పట్టవలసినదే' అని తన్ను తాను నిందించుకొనెను.

అప్పుడు విశ్వాసి బట్టబయలున గాలిలో తిరుగవలదని బహు విధములఁ బ్రార్థించి, చిట్టచివర కాసమీపముననున్న యొక చిన్న సత్రములోనికివచ్చునట్లు రాజునొడఁబఱిచెను. మతిమంతుఁడుముందుగా సత్రములో ప్రవేశించి చూచి లోపల దయ్య మున్నదని యీవలికి పరుగెత్తుకొనివచ్చెను. తరువాత వారందఱును లోపలికిపోయి పరీక్షించి చూడఁగా, ఆదయ్యమొక పిచ్చివాఁడయ్యెను. వాఁడర్ధరాత్రమున గాలి వానలో తన తలదాఁచుకొనుటకయి యాసత్రములో దూరెను. ఇటు వంటి బండవాండ్రు రోగమునుగాని పిచ్చితనమును గాని నటించుచు, మేకులతోనుముండ్లతోనుగీఱుకొని దేహమునర క్తమువచ్చునట్లు చేయుచు మూఢులయిన జనులను భయపెట్టియు బతిమాలియు శపించియు బల వంతముగా భిక్షములుగొనుచు, ఇల్లు వాకిలి లేక దేశమంతటను తిరుగు చుందురు. కప్పుకొనుటకు మంచిబట్ట యయినను లేక గాలిలో వజవజ వడఁకుచున్న యాభిక్షుకుని దుస్థితినిజూచి, రాజు వాఁడును తనకున్న సొత్తంతయు కొమార్తెలపాలుచేసిజోగియై యిటువంటిదురవస్థను తెచ్చి పెట్టుకొని యున్నవాఁడేయని తలఁచెను. కృతఘ్నురాండ్రయిన కొమా ర్తెలు కలిగియుండినంగాని మఱియొకవిధముగా మనుష్యున కిటువంటికష్ట దశ యెన్నఁడునుసంప్రాప్తముకానేరదనిరాజప్పుడభిప్రాయపడియుండెను.

ఇటువంటి వెఱ్ఱిమాటల నేకములు రాజుపలుకుచుండుట చూచి, పుత్రికల యనాదరమువలన నాతనికిని మతిభ్రమణముకలిగినదనియు స్థిర చిత్తుఁడయి యుండలేదనియు తెలిసికొని, ప్రభుభక్తికలిగి తనయం

విశేషగౌరవముగల కొందఱు కాపుల సాహాయ్యముచేత రాజును కోసల దేశపుసరిహద్దుననున్న రామపురమునకుఁజేర్చి తగినవారినుపచారమునకు నియమించి రాజు సురక్షితుఁడుగానున్నతరువాత సుమంత్రుఁడు తాను బయలుదేఱి యీసంగతిని కళావతికి తెలుపుటకయి యయోధ్యానగరమునకు పోయెను. అతఁడక్కడకుపోయి వృద్ధరాజునకు సంభవించిన దుర్దశను మనసుకరఁగునట్లు విన్నపముచేయఁగా, కళావతి మిక్కిలి దుఃఖించి భర్తను వేఁడుకొని తానుసేనలతోపోయి యప్పలను వారిభర్తలను జయించి తండ్రికిమరలసింహాసనమునిప్పించివచ్చునట్లుసమ్మతిపడసి, కురుదేశమును జయించుటకు చాలినంత చతురంగబలముతో సుమంత్రునివెంట దండయాత్రవెడలి యుక్తకాలములో రామపురమువచ్చి చేరెను. ఈలోపల రాజు తన సంరక్షణార్థమయి సుమంత్రుఁడప్పగించిపోయిన కావలివారి నేలాగుననో తప్పించుకొనిపోయి, వెఱ్ఱిపాటలు పాడుచు, అడవి పువ్వులతో కిరీటము చేసికొని శిరస్సునధరించి రాజునని చెప్పుకొనుచు వరిపొలములలో తిరుగుచుండఁగాఁజూచి కళావతియొక్క సైనికులాతనినితనురాణిశిబిరమునకుతీసికొనివచ్చి సమర్పించిరి. కళావతి తండ్రిని దర్శింపవలెనని యెంతయభిలాష కలదయినను, అప్పుడు చూచుట శుభదాయకము కాదనియు నిద్రపోయి లేచి మందులబలము చేత కొంత మనస్స్థైర్యము పొందినతరువాత చూచుట యుచితమనియు వైద్యులు చెప్పుటచేత తండ్రి నొకగదిలో పరుండఁబెట్టించి వైద్యుల చేత తగిన చికిత్సలు చేయించుచు, తండ్రిని మరల స్వస్థచిత్తునిగాఁ జేసిన పక్షమున వారికి తనశరీరముననున్న యాభరణములనన్నిటి నిచ్చెదనని వాగ్దానము చేసెను. ఈప్రకారముగా కొంతసేపుపచారములు చేసినతరువాత రాజు కొంతనఱకు కొమార్తెను చూడఁదగిన యవస్థకువచ్చెను.

తండ్రిబిడ్డల సమావేశసమయమున జరగిన సంభాషణము విన్నవారి హృదయములునీరుగాకరఁగక మానవు. అతనికి తనప్రియపుత్రికను

కన్నులు చల్లగా మరల చూడఁగలిగినందుకు సంతోషమును, చిన్నతప్పి తమునిమిత్తమయి ముందు వెనుకలు విచారింపక నిష్కారణముగా తా నన్యాయముచేసి వెడలనడఁచినకూఁతురే కష్టకాలమున నక్కఱకువచ్చి పుత్రికాస్నేహమును కనఁబఱుచుచున్నందునకు లజ్జయు, హృదయములో పిరిగొనఁజొచ్చెను. ఈలజ్జాప్రమోదము లీవఱకున్న చిత్తచాంచల్యము నకు తోడుపడి కొంతసేపాతఁడు తానప్పుడెక్కడనున్నాఁడో, తన్నంత ప్రేమతో కౌఁగిలించుకొని యాదరించుచున్నవారెవ్వరో తెలిసికోలేని యవస్థలోనుండెను. అప్పుడతఁడు చెంతనున్నవారిని జూచి తానామెను కళావతినిగా భ్రమించుచున్నందుకు నవ్వవలదనిచెప్పి, అమ్మా నేనుచేసిన యపరాధమును క్షమింపుమని కొమార్తెపాదములమీఁద పడఁబోయెను. ఇంతసేపును మోకరించుకొని కూరుచుండి యుపచారములుచేయుచు తండ్రియాశీర్వాదమునకయి నిరీక్షించియున్న కళావతియప్పుడు తండ్రిని పట్టుకొని లేవనెత్తి, ఆశీర్వాదమునకర్హురాలయిన తనకాళ్ళమీఁద పడఁ బోవుట పెద్దవారి కుచితముకాదనియు, తాను ప్రేమాస్పదురాలయిన కళావతియు ప్రియపుత్రికయునగుటచేత మ్రొక్కుట తనకు ధర్మమనియు బహువిధములఁజెప్పి తండ్రిని శాంతిపఱుపఁజూచెను. అంతేకాక తన్ను కనువచ్చిన శత్రువులకుక్కనైనను లోపలఁజొచ్చినయెడల వెడలఁ గొట్టమనసుకొప్పరానియటువంటికటికిరాత్రియందువృద్ధుఁడయినకన్న తండ్రిని దయమాలి యిలువెడలఁగొట్టినందునకయి తనయప్పలు సిగ్గు పడవలసియుండుననియు, అటువంటి కఠినురాండ్ర గర్వసంహారము చేసి పితృఋణమును బాపుకొనుటకయి సేనలతో కోసలదేశమునుండివచ్చితి ననియు, ఆమెతండ్రితో విన్నవించెను. అందుమీఁద నతఁడు తానువృద్ధుఁ డును మతిపోయినవాఁడు నగుటవలన ఏమిచేయుచున్నదియు నెఱుఁగక చేసినయపకారమును మఱచిపోయి క్షమింపవలయుననియు, నీవు నన్ను ద్వేషించినను ద్వేషించుటకు తగినహేతువున్నదికాని నీయప్పలకేది

లేదనియు, చెప్పిదీనత్వముతో వేఁడుకొనెను. కళావతితనయప్పలకు ద్వేష హేతు వెట్లులేదో యట్లేతనకును లేదనియు, తండ్రిని ప్రేమించుట పుత్రికా ధర్మమనియు, చెప్పి సర్వవిధములనాతనిని శాంతాత్ముని జేయుచుండెను.

ఇక్కడ నీవిధముగా మంచిమాటలచేతను, ఔషధసేవచేతను, పథ్యపానములచేతను, ఇతరోపచారములచేతనుకూఁతురు తండ్రికిసుఖాభి వృద్ధి చేయుచుండఁగా, అక్కడ కృతఘ్నతకు జన్మస్థానము లయిన యప్పల స్థితిగతులనుకొంతవిచారింతము. కన్నతండ్రియెడల నేద్రోహము తలఁచినవారు చేసికొన్న భర్తలయెడలమాత్రము ద్రోహము తలఁపరని యెట్లుతలఁపవచ్చును; వారు పతిశుశ్రూషను పతివ్రతాధర్మమును మఱచి పోయి కొంతకాలములోనే భర్తలయందలి యనురాగమును విడిచిన వారయి తమపాపిష్ఠ హృదయముల నన్యులమీఁద వ్యాపింపఁజేసిరి దైవి కముగా నక్కచెల్లెండ్ర యిద్దఱి హృదయములును యౌవన గర్వము చేతను సౌందర్య గర్వముచేతను కన్నుగానక తనయన్నయైన సత్యవిక్ర ముని మోసముచేసి రాజ్యమునాక్రమించుకొనియున్న మగధరాజయిన యొక్క సుందరాంగునియందే తగిలియుండెను. ఆకాలమునందు మధు వాణియొక్క భర్త వీరవర్మ యాకస్మికముగా మరణము నొందినందున, ఆమె తనయప్పగారియింటికి పోయియుండెను. ఇద్దఱిమనస్సులునొక్కరి మీఁదనే తగిలియుండుటనుబట్టి యసూయచేత చిత్రాంగి చెల్లెలికి రహ స్యముగా నన్నములో విషముపెట్టింపఁగా మధువాణి మృతినొందెను. ఈసంగతి యేలాగుననో బయలఁబడఁగా భర్తయైన ప్రసతకీర్తియామెను చెఱసాలయందుఁబెట్టించి, సుందరాంగునితో నామెకుఁ గలిగిన చెడు సంబంధము తెలియరాఁగా భార్యను శిరశ్ఛేదము చేయించెను.

పాపాత్మురాండ్రయిన యాయిరువురకును తగినట్టుగా దుర్మర ణము సంభవించెనని యెల్లవారును సంతోషించుచుండఁగా నింతలోనే మఱొకపాపపుమాటకూడ విని ఖేదపడవలసినవారయిరి. ఈలోకములో

మంచితనమే యెల్లప్పుడును విజయమునొందదు. కొన్ని సమయములయం దుత్తములును కష్టములను పొందుచుందురు. కళావతి సేనలతో వచ్చిన దన్నసంగతి చారులవలనఁ దెలియఁగానే చిత్రాంగియు మధువాణియు సుందరాంగుని సేనాసమేతముగా చెల్లెలిమీఁదికిఁబంపిరి. అప్పు డుభయ సైన్యములకును ఘోరయుద్ధముజరుగఁగా కళావతి యబలయయ్యును మహాపౌరుషము కనఁబఱచి శత్రువులు వెఱఁగుపడునట్లుపోరి పితృ కార్యార్థము ప్రాణములనిచ్చి శత్రువులుసహితము వేయినోళ్ళశ్లాఘింపఁ దుదకువీరస్వర్గమును పొందవలసినదాయెను. ఆహా! ఎంతపుణ్యాంగనకిట్టి యకాలమరణము సంప్రాప్తమయినది! జగత్తులో దేవునిచర్య లద్భుత ములుగదా! కొమార్తెమరణవార్త విన్నతరువాత ముసలిరాజును చిర కాలము జీవింపలేదు. అతని మరణమునకుముందు సుమంత్రుఁడు వచ్చి తనపేరు చెప్పి తానే విశ్వాసియనుపేర నింతకాల మాతనిని కొలిచి యుండుట మొదలయిన సంగతులను జెప్పి యూరార్పఁ జూచెను గాని యామాటలవలన నేమియుఁగార్యములేక యతఁడు కళావతిని తలఁచు కొని విలపించుచుప్రాణములువిడిచెను. అటుతరువాత ప్రభుభక్తియుక్తుఁ డయినసుమంత్రుఁడునుదీర్ఘవిచారము చేతతనస్వామిలోకము నేపొందెను

అంతట సుందరాంగునియొక్క దౌర్జన్యమంతయు ప్రజలకు తెలిసి వారుతిరుగఁబడి చెఱలోనున్న సత్యవిక్రముని విడిపించి సాయము చేయఁగా వారిసాహాయ్యముచేత నతఁడు దండెత్తివచ్చి యుద్ధముచేసి సుందరాంగుని సంహరించెను. మామగారి విషయమయికాని కళావతి విషయమయికాని జరిగిన దౌర్జన్యములో నెంతమాత్రమును చేరియుండ నట్టియు వారియవస్థనుపిని మిక్కిలి పరితపించినట్టియు ప్రతికీర్తి కురుదేశ మునకు రాజయి పాలనము చేయసాగెను.

సంపూర్ణము.

దానకేసరివిలాసము.

ఈకథయందువచ్చు పాత్రములు.

దానకేసరి—హస్తినాపురమునందున్న యొక క్షత్రియప్రభువు.

సింహకేతుఁడు—దానకేసరివలన నుపకారమునొందిన మిత్రుఁడు.

మిత్రప్రియుఁడు—దానకేసరికి ప్రియమిత్రుఁడు.

మతిమంతుఁడు—దానకేసరికి మఱియొక మిత్రుఁడు.

ధనపతి—దానకేసరి కంకోశకమిత్రుఁడు.

హితకాముఁడు—దానకేసరికి హితసేవకుఁడు.

విక్రమసింహుఁడు—ఒక సేనాధిపతి.

స.

దానకేసరివిలాసము.

హస్తినాపురమునందు దానకేసరియను మహాధనికుఁడైన రాజపుత్రుఁడొకఁడుండెను. తండ్రి మరణానంతరము గణనాతీతమయిన ధనమంతయు నాతనిచేతిలోఁబడినందున, కీర్తికాముఁడయి నడివయస్సులోనున్న యాతనికి దానపరుఁడు కావలెనన్న బుద్ధిపుట్టెను. అపరిమితమయిన యాతనిధన మెంతదానముచేసినను తఱుగవలసినదికాదుగాని, అతఁడు సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగా సమస్తమయినవారికిని నానావిధముల వ్యయపెట్టనారంభించెను. ఆతని త్యాగశీలతవలన లాభముపొందినవా రొక్కబీదలుమాత్రమేకారు; ధనవంతులుసహిత మాతనికి భృత్యులయి వెనువెంటఁదిరుగుచు బహువిధముల నాతనిసంపద ననుభవించిరి. ఆతనియింట బీదలకు సంతర్పణములును భాగ్యవంతులకు విందులును ప్రతిదినమును జరుగుచునేయుండును. దివారాత్రములయం దెప్పుడేవేళకు వచ్చినను, అభ్యాగతులకుఁగాని యతిథులకుఁగాని యాతనిగృహమునం దన్నమున కేవిధమయిన యాటంకమును లేదు. నిరుపమానమయిన యాతనియౌదార్యమువలననుధనాతిశయమువలననుముఖస్తుతివ్రతపరాయణులయిన యాచకశిఖాణులు మొదలుకొని మహాగంభీరులయిన ప్రభురత్నములవఱకును గల పట్టణములోనివారందఱు నాతనికి వశ్యులయి ప్రేమానుబంధమును గనఁబఱుచుచు, అనుసరించి తిరుగుచుందురు. ప్రాపంచికసుఖముల నన్నిటిని విడిచిపెట్టి ధనాశలేక విరాగులయినట్టు సంచరించెడు సన్యాసులు సహిత మనాహూతులయివచ్చి యాతనియింట యథేచ్ఛముగా పిండివంటలతోడ భిక్షలారగించిపోవుచుందురు.

ఏకవీశ్వరుఁడయినను తనగ్రంథములోకములోవ్యాపనముచెంద

పలెనని కోరికగలవాఁడయినపక్షమున, అతఁడు దానినాదానకేసరి కంకితముచేసి యాతనివలన బహుధనవస్తువాహనములను పొందుటయేకాక యందువలన ఆపుస్తకమును సర్వజనాదరణ పాత్రమునుగాఁ జేసికొనుచుండును. ఏచిత్రకారుఁడయిన తానువ్రాసినపట మమ్ముడు పోనిపక్షమున, వాఁడుదానిని దానకేసరియొద్దకుఁ దెచ్చి పటముయొక్క యోగ్యతను గ్రహించి యాదరింపఁగలిగిన సరసులు లోకములో మఱియొకరు లేరని కొంచముస్తుతించినచో నిస్సందేహముగా దానికెంత వెలయైనను వచ్చును. ఏవర్తకుఁడయినను సామాన్యసంసారులు కొనలేని వస్త్రాభరణములుగాని వింతవస్తువులుగానితనవద్దకువచ్చినప్పుడువాఁడువానిని తిన్నగా దానకేసరిసన్నిధికిఁ గొనివచ్చి యటువంటి యపరూపమయిన యమూల్యవస్తువును ముందుగా నతనికేఁజూపక యితరులకు విక్రయింపలేని వానివలె నటించి యావస్తువాతని కంటఁగట్టి యభీష్టలాభమును పొందుచుండును. ఇట్టివస్తువులవలన ప్రయోజన మేమియు లేకపోయినను, తెచ్చినదానినెల్ల కొనుచుండుటచేత నుపయుక్తములుకాని యిట్టివస్తువులతో గృహమంతయుమాత్రము నిండి కాలుపెట్టుటకెడము లేకుండెను. ఈప్రకారముగా ఇబ్బంది కలుగఁజేయుచుండిన విట్టియచేతనవస్తువులు మాత్రమేకావు దర్శనార్థము నిత్యమును విజయముచేసెడుచేతనులయిన సోమరిప్రభువులును,నిరక్షరకుక్షులయిన మహాకవీశ్వరులును,చిత్రవిద్యాకుశలులుగాని యపూర్వచిత్రకారులును, పనిపాటులులేని యిటువంటి పలుతెగల యితరమహానుభావులును, ముఖస్తుతులయందుఁ దమకుఁగల నిరుపమానపాండిత్యమును గనఁబఱచుచు, స్తోత్రపాఠములతో నాతనిని స్వర్గలోకమున కెక్కించుచు, అమ్మెడువస్తువులలో సారము లేనందున తమమాటలనే యెక్కువవెలకు విక్రయించుచు, బెల్లము నీఁగలుముసరినట్లు ముసరి యాతనిబాధించుచుందురు. వీరిలో స్వేచ్ఛగా తమపూర్వులార్జించిన ధనమును దుర్వినియోగముచేసి యప్పులపాలై చేసినయప్పులు

తీర్చలేకపోవుటచేత ఋణప్రదాతలచే చెఱసాలయందు పెట్టింపఁబడి దానకేసరిచే విడిపింపఁబడిన గొప్పయింటి బిడ్డలును పలువురున్నారు. అందుచేత వారాతనియందు బద్ధానురాగముగలవారయి యాతనినెప్పుడును విడువక సదాయనుసరించి తిరుగుచు, ధనసంపదయం దాతనితో సమానులు కాలేకపోయినను, అతివ్యయమునందుమాత్రము సమానులగుచు, కష్టపడి సంపాదించినదిగాక తేరగావచ్చినదగుటచేత మిత్రుని ధనమును స్వేచ్ఛగా వెచ్చపెట్టుచుందురు. ఈప్రకారముగా తమయాదాయమునకంటె నెక్కువగావ్యయముచేయు మిత్రులలో నొక్కఁడయిన సింహకేతుఁడు ఋణముల పాలయినందున, మొన్ననీనడుమనే యాతనిఋణవిముక్తి నిజేయుటకయి దానకేసరివేయిరూపాయలనప్పుల వారికిచ్చెను.

ఇటువంటిమిత్రకోటిలో మఱియొకతెగవారుకూడఁగలరు. వారు తమయొద్దనున్న యొకకుక్క మీఁదగాఁని గుఱ్ఱముమీఁదఁగాని మఱియొకవస్తువుమీఁదఁగాని దానకేసరికి మనసుతగిలినట్టు కనఁబడఁగానే యావస్తువుయొక్క యోగ్యతనుసహస్రగుణములవర్ణించిత్క్షణమాతఁడు మక్కువపడిన వస్తువు నాతనికి కానుకగాపంపి తామతని గొప్పతనమునకు తగినట్టుగా నంతకంటె మంచివస్తువును పంపలేకపోయినందువకయి తమకుఁగల వ్యసనమును తెలుపుచు, కాలక్రమమున తామాతనికిచ్చిన వస్తువు వెలకంటె నూఱురెట్లధన మాతనివలన లాగుచుందురు. ఇటువంటివారు తాము గౌరవముగలవారయినట్టును తామిచ్చినవస్తువులకు వెలపుచ్చుకోని వారయినట్టును పయికి నటించుచున్నను, లోపల ధనాశ గలవారయి తామొకచిన్నవస్తువు నాతనికిచ్చి యాతనివలన నమూల్యరత్నాభరణాదులను బహుమానము పొందుచుందురు. ఈవిధముగా నీనడుమనే మిత్రప్రియుఁ డనునతఁడు కామధేనుసంతతియని పొగడుచు నాతనికొక కపిలగోవునుబంపెను; మఱియొకమిత్రుఁడయిన మతిమంతుఁ

డను నాతఁడు సింహములనయినను వేఁటాడుననిపొగడుచు రెండుజాగిలపు పిల్లలను బంపెను; నిష్కపటస్వభావుఁ డయిన దానకేసరి వారిదుస్స్వభావము గనిపెట్టలేక వారు తనకునిజమయిన మిత్రులనియు తనమీఁది నిర్వ్యాజప్రేమచేత తనకాజంతువులను బంపిరనియు విశ్వసించి వారు చేసిన బహుమానముల నంగీకరించి, ఏదోమిషమీఁద వారికొకనాఁడు విందుచేసి వారిలో నొకనికి మంచివజ్రపుటుంగరమును మఱియొకనికి కాణి ముత్యాలహారమును బహుమతులు చేసెను.

ఈమిత్రోత్తములాయనవలనధనాకర్షణమునకయి యనేకమార్గములు కనిపెట్టియున్నారు. అందుఁగొందఱు ముందుగాఁ దామేమియుఁ బంపకయే తాము కన్నువేసినవస్తువును సంపాదించుటకయి సమయము వేచి యదిమంచివస్తువనియు దానినిగలవాఁడు ధన్యాత్ముఁడనియు పొగడుచు, తమకావస్తువు కావలెనని ప్రత్యక్షముగాఁ జెప్పక తమకావస్తువునందు మక్కువయున్నట్లు దానకేసరి గ్రహించునట్లుమాత్రము చేయుచుందురు. మాయ తెలియఁగని యాదానకేసరి వారియభిప్రాయమును గని పెట్టి కావలసినయెడలవారావస్తువును దీసికోవచ్చునని చెప్పఁగా, తమకు దానిమీఁద నభిలాషము లేనట్లు నటించుచు తాము దానిని నిరాకరించిన పక్షమునవాతనిమనస్సుచిన్నబోవునేమోయని యాతనిమీఁదియనుగ్రహముచేతనే తామది నిర్బంధముమీఁద నంగీకరించినట్లు తాముకన్ను వేసినవస్తువును కడతేర్చుచుందురు. ఇటువంటి మిత్రశిఖామణులవలన దానకేసరికి లభించెడు ప్రతిఫలమంతయు వ్యయప్రయాసములేని స్తోత్రపాఠములేకాని యంతకంటె మఱి యేదియులేదు.

ఈప్రకారముగా దానకేసరి సొమ్మంతయు ముఖస్తుతిపరాయణులవిషయమున మాత్రమే వినియోగపడుచుండలేదు. అతఁడు శ్లాఘనీయములయిన యుత్తమకార్యముల ననేకములను జేసియున్నాఁడు. అతఁడు యోగ్యులయినవారి వివాహకార్యములకును, అన్నసత్రముల

కును, విద్యాశాలలకును, కూడ విశేషధనమును వినియోగించెను. కాని యాతనివ్యయములో విశేషభాగము ముఖస్తోత్రములు చేయు వంచకులకును, కృత్రిమమిత్రులకును దుర్వినియోగమే యగుచుండెను. వారువంచకులనిమాత్రమాతనికి తెలియదు. వారెప్పుడును అనుసరించి వెంటతిరుగుచుండుటచేత తనమీఁదవారికి నిజమయిన యనురాగమే కలదనియు, వారుసదా స్తుతులు చేయుచుండుటచేత తననడత మంచివారికి ప్రశంసనీయముగానున్నందుననేవారుశ్లాఘించుచున్నారనియు, నమ్ముచువచ్చెను. ఈస్తోత్రపాఠకులును మిత్రవేషధారులును చుట్టునుజేరి ప్రతిదినమును సహపంక్తిని విందులారగించుచు శ్లాఘించుచుండఁగాఁ జూచుచున్న సంతోషములో నతఁడు నిజమయిన మిత్రులకును ముఖస్తుతిపరాయణులకునుగల వ్యత్యాసమును గనిపెట్టలేకపోయెను. అంతేకాకయింతమంది మనసుకలిసిన సఖులు సౌభ్రాత్రముతో తన్నెప్పుడును విడువక యనుసరించుచు తనసుఖదుఃఖములకు పాలివారయి తన్నుధన్యునిజేయుచుండఁగాకన్నులపండువుగాఁజూచుచుండెడిభాగ్యమునకంటెలోకములో మఱియేదికావలెనని భావించుకొని యతఁడు మనసులో పరమానందభరితుఁ డగుచుండెను.

ధనలక్ష్మి తనయింట కాపురమున్నట్లుండుటచేత నతఁడీప్రకారముగా దానధర్మములు చేయుచు ముందుసంగతి యెంతమాత్రమును విచారింపక తనధనముతఱుఁగక యెంతకాలముండునో యన్నయాలోచనయైనను లేక నిత్యమును విందులకొఱకును సంతర్పణములకొఱకును దానములకొఱకును బహుమానములకొఱకును మితముతప్పి వ్యయము చేయుచురాఁగా, ఆదాయములు కానందున క్రమక్రమముగా పర్వతోపమానములైన యాతనిధనరాసులు సహితము క్షీణించిసన్నగిల్లసాగెను. ఈసమయములో నాతనిక్షేమమునుగోరినిజమయిన స్థితినిదెలిపి యాతని కన్నుదెఱపి అతివ్యయమునుండి మరలింపఁ గలవారెవ్వరును గానఁబడ

లేదు. అతని సంధునిగానే యుంచి యాతనిదానములవలననే తాము బాగుపడ నపేక్షించెడు స్వప్రయోజనపరులయిన స్తుతిపాఠకులు మొదలైన వారు తమలాభమునకు భంగము కలుగునట్లుగా నాతని కెప్పుడును హితము చెప్పరు. అయినను హితకాముఁ డనెడు విశ్వాసియైన యొకభృత్యుఁడు మాత్రము సాహసముచేసి యాతని ప్రస్తుతస్థితిని దెలిసి వ్యయముతగ్గింప వలసినదని బహువిధములఁ బ్రార్థించిచెప్పి తనయజమానుని దుర్వ్యయములనుండి మరలింపఁ జూచెనుగాని, దానకేసరి తనసేవకుని హితబోధయందు లక్ష్యముంచక యాతనిమాటలను పెడచెవులఁ బెట్టెను. తుదకు హితకాముఁ డొంటిగానున్నప్పు డొకనాఁడు తనయజమానునిచెంతఁ జేరి యొక్కసారి యావ్యయములనుగూర్చిన లెక్కలనైనను చూచుకోవలసిన దని బతిమాలి చెప్పెను. ఆహితోపదేశ మాతనిచెవులకు రుచింపనందున ముందెప్పుడయిన లెక్కలు చూచెదనని యప్పటి కేదో చెప్పి యాప్రసంగమును చాలించెనే కాని యతఁడు నిజస్థితివిచారించుట కెంతమాత్రమును బ్రయత్నించినవాఁడు కాఁడు. ధనికుఁడు తాను నిర్ధనుఁడగుచున్నానని తెలిసికొనఁ గోరకుండుట లోకస్వభావమయియే యున్నది. అట్టివాఁడు నిజముగా తాను ధనహీనుఁ డగువఱకును పరులు చెప్పెడు మాటలను నమ్మఁడు. స్వామిహితార్థియైన యా హితకాముఁడు తనప్రభువు చెడిపోవుచున్నాఁడన్న దుఃఖము మనస్సును బాధింపఁగా సహింపలేక, లోపలవిందులును, సంగీతములును మహావైభవముతో జరుగుచున్నప్పుడు తానొక్కఁడును దూరముగా నొక్కరహస్యస్థలమునకుఁ బోయి తనయజమానుని వెఱ్ఱియీవిని దలఁచుకొని కొంతసేపు దుఃఖించి వచ్చుచుండును. ధనమువలనను వెఱ్ఱిదానములవలనను వచ్చెడి మిన్నుముట్టుచున్న యీముఖస్తుతులన్నియు ధనముడిగి దానములు కట్టుపడఁగానే యడుగంటి మూలపడుననియు, ఇప్పుడీఁగలవలె ముసరుచున్న యాస్తోత్రపాఠకులందఱును గాలి యెదురుతిరుగఁగానే నానాముఖముల చెదరిపోదురనియు, అప్పుడు

విందులతోఁగూడిన నిత్యోత్సవములన్నియు నిత్యోపవాసములుగా మాఱవలసివచ్చునవియు, పరిపరివిధముల చింతించి హితకాముఁడు తన యజమానునినిమిత్తము కన్నులనీరు పెట్టుకొనుచుండును.

ఇట్లుండఁగా నత్యల్పకాలములోనే దానకేసరికి హితకాముని మాటలను విననలసినయవస్థయు సంభవించినది. ఇంటనున్న రొక్క మంతయుకడ తేఱినది; భూములమీఁద ముందువచ్చెడు పంటలలో తీర్చుకొనెడుపద్ధతిని కాపులవద్ద పుచ్చుకొన్నసొమ్మును వ్యయపడి పోయినది; అఱవు తెప్పించినవస్తువులకయి యంగళ్ళవాండ్రకియ్యవలసినధనము తన కున్న చరస్థిరరూపమయిన సొత్తునుమించిపోయినది; ఇంటనున్న వెండి బంగారపువస్తువులును విక్రయించినవిపోఁగా మిగిలినవి తాకట్టుపడినవి. అట్టిస్థితిలో దానకేసరి హితకామునిఁ బిలిచి కొన్ని మాన్యములువిక్రయించి ధనము తేవలసినదని చెప్పఁగా, అతఁడీవఱకు చేసిన ఋణముల మొత్తమునకు మాన్యములనన్నిటిని విక్రయించివేసినను తీఱదని చెప్పినప్పుడు దానకేసరి యత్యాశ్చర్యపడి మునకు నూఱుపుట్లపంటభూమియు లెక్క లేనితోఁటలును ఉన్నవికావాయనిపలికెను. "ప్రపంచమంతయు నున్నను, దానికి సహితము పరిమితియున్నదికాని లేకపోలేదు. వెనుకముందులు చూడక దానముచేయ మొదలుపెట్టినపక్షమునకొంతకాలములోప్రపంచ మంతయు తఱిగిపోవును. అట్టిస్థితిలో మీరుచేసెడు వ్యయములకు మీ భూములేమిలెక్క?" అని యతఁడు సమాధానముచెప్పెను.

అప్పుడును దానకేసరి విచారపడక తాను ధనమును దానధర్మములకొఱకును మిత్రసంతోషముకొఱకును వినియోగించితినిగాని తుచ్ఛములయినయింద్రియసుఖములకొఱకునుదుర్మార్గపుకార్యములకొఱకును పాడుచేయలేదుగదాయని మనస్సులో నొకవిధమైన తృప్తినిగలుగఁజేసికొనిధైర్యమవలంబించియుండెను. అయినను హితకాముఁడు మాత్రము తనయజమానుని స్థితినిదలఁచుకొని దుఃఖింపసాగెను, అదిచూచి దాన

కేసరి తనకంతమంది మిత్రులుండఁగా విచారింపవలసిన పనిలేదనియు; తనవలన నుపకారమునుపొందిన గణనాతీతమయిన మిత్రసంఘము తన స్థితిని తెలుపుటచేతనప్పుగా తనకువలసినసాహాయ్యమునుబంపి తవగౌరవ మునుకాపాడుటకుసిద్ధముగానుందురనియు, చెప్పి యాతనినోదార్చెను. ఇట్లువయికిఁ జెప్పుటమాత్రమే కాక దానకేసరి మనస్సులోకూడఁ గలిగి యున్నకాలములలోతనవలనలాభమునుపొందినవారందఱునుతప్పక తన కాపత్సమయములోనక్కఱకువత్తురనిదృఢముగానమ్మినవాఁడయి,వెను కటికాలములో తనవలన విశేషలాభమునుపొందిన మిత్రప్రియుఁడు, మతిమంతుఁడు, ధనపతిమొదలయినవారియొద్దకును, కొంచెముకాలము క్రిందటనే యాతనియప్పులన్నియుతీర్చి యాతనిని చెఱసాలనుండి తప్పిం చిన సింహకేతునకును, వర్తమానములుపంపెను. తక్కినవారివలెనే యిప్పుడు సింహకేతుఁడును తనపినతండ్రి మృతుఁడుకాఁగా నాతనిసొత్తుం తయు తన్నుచేరినందున మహాధనికుఁడయి యుండెను. అందుచేత దాన కేసరియిప్పుడాతనిని తాను వెనుక ఋణవిముక్తునిగాఁజేయుటకై యిచ్చిన వేయిరూపాయలనుమరలనిచ్చివేయుమనియడుగఁబంపి, తక్కినవారిని తనకు చెరిరెండేసివందల రూపాయలును బదులడిగెను. అతఁడిప్పుడడిగి నది రెండేసివందల రూపాయలు ఋణమేయయినను వారొక్కొక్క రీవఱకాతనివలన దానికి పదిరెట్లుధనము ననుభవించియున్నారు.

దానకేసరి పంపిన మనుష్యుఁడు మొట్టమొదట మతిమంతుని యింటికివెళ్ళెను.అతఁడావఱకుదానకేసరియింటనున్నయొకవిచిత్రమయిన వెండిపళ్ళెముమీఁదకన్నువేసి తుదకుదానియందు తనకుమక్కువగలదని కూడ తెలిపియున్నందున,అదియెప్పుడువచ్చి తనయిల్లుచేరునాయన్నచింత తో నిద్రలోసహితము దానినే పలవరింపుచుండెను. ఇట్లుండఁగా దాన కేసరి పంపినమనుష్యుఁడక్కడకుపోయినందునవెండిపళ్ళెమువానిచేతికిచ్చి పంపెనేమోయని యులికిపడిలేచివచ్చి యేమి సమాచారమని యడిగెను.

పాఁడుతనయజమానునియొక్క స్థితిని జెప్పికొంతసొమ్ముబదులడిగి తెచ్చుట కయి యాతఁడు పంపఁగావచ్చితినని చెప్పఁగానే యతనికి ముఖమునందు మునుపున్నకళపోయి వెలవెలపోయి యుత్సాహము తగ్గినవాఁడయి యీప్రకారముగా నీతిబోధకారంభించెను.—— "నీయజమానుఁడు చేయు చుండిన యతివ్యయమునుబట్టి యతఁడు చెడిపోవునని నేనుచిరకాలము క్రిందటనే కనిపెట్టి, ఈసంగతియాతనితో చెప్పవలెనని యుద్దేశించుకొని భోజనమునకనెడి మిషమీఁద తఱుచుగా నేనాతనియింటికి వెళ్లుచుండెడి వాఁడను. అయినను నీవిఁకముందీయతివ్యయమును గట్టిపెట్టి పొదుపుగా వాడుకోకపోయినపక్షమున శీఘ్రకాలములో నేచెడిపోదువనిచెప్పు టకు చూచినప్పుడెల్లను నూట నానాలుకచివరకు వచ్చుచుండెడిదికాని యీమాటవల్ల నాతనిమనసు చిన్నపోవునేమోయని తలఁచి యాతని యందు నాకున్నగౌరవమునుబట్టిమరలమరలించుకొనుచుండెడివాఁడను. అంతేకాక నేనువృథాగా మాటచెఱుపుకొనుటయేకాని నాహితోప దేశమునతఁడుచెవినిబెట్టఁడనికూడతోఁచినేనువిరక్తిచేసికొనియూరకుం డెడివాఁడను."—— ఈమాటలలో మతిమంతుఁడు తఱుచుగా విందులార గించుటకు విజయంచేయుచు వచ్చినమాటసత్యమేకాని దానకేసరికి హితోపదేశముచేయనుద్యుక్తుఁడయివెళ్ళితినన్నమాటమాత్రము సత్య ముకాదు. అతనికిహితోపదేశమును జేయుటకు మాఱుగా నితఁడును ఈ తనివంటి మహానుభావులు మఱికొందఱును సదాయాతనిని ముఖస్తుతులు చేయుచు, ఆతనియౌదార్యమును శ్లాఘించుచు అతివ్యయముచేయుటకై యాతనిని మఱింత ప్రోత్సాహపఱచుచుండెడివారు. మిత్రునిక్షేమమునం దింత యాసక్తిగల యీమహాపురుషుఁ డిప్పుడీవచ్చిన మనుష్యునిచేతిలో రెండురూపాయలుపెట్టి మతిమంతుఁడింటలేఁడని చెప్పవలసినదని చెప్పి వానిని బంపివేసెను.

ఈప్రకారముగానే మిత్రప్రియునియొద్దకు వెళ్ళినమనుష్యుఁడును

తనయజమానునివద్దకువట్టిచేతులతోనే వచ్చెను. దానకేసరిచేసినవిందుల తోనే పెరిఁగి యాతఁడు చేసినబహుమానములతోనే మహాధనికుఁడైన యీమిత్త్రప్రియుఁడు దానకేసరికిబదులుకావలసివచ్చినదన్నమాటమొట్ట మొదట నమ్మలేదుగాని, ఆతనిస్థితి చెడిపోయినమాట వచ్చినసేవకుఁడు నమ్మకముపుట్టునట్లు చెప్పినమీఁదటతనకెంతోవ్యసనముకలిగినట్లునటించి యిట్టికష్టసమయములో తనప్రాణమిత్త్రునకు సహాయపడలేని దురవస్థ తనకు సంభవించినదనిచెప్పి నొచ్చుకొనసాగెను. "ఓయీ! దాన కేసరికిని నాకును దేహములే వేఱుకానిప్రాణమొక్కటియేసుమా! నా సుఖముసయిన మానుకొని నాప్రాణమిత్త్రుఁడయిన దానకేసరియొక్క సుఖమునిమిత్తమయి నేను నాసర్వస్వమ్మునువిని యోగిఁపవలసినవాఁడను. అయినను నాకటువంటి మిత్త్రోత్తమునికి సహాయముచేయలేక కృత ఘ్నుఁడను కావలసిన దుర్దశ యిప్పుడుపట్టినందుకు నాకెంతోదుఃఖమగు చున్నది. ఒకభూమిని కొనుటకయి మొన్నటిదినముననే నేనునావద్ద నున్న సొమ్మంతయుఁ బంపివేయుటయేకాక కొంతఋణముకూడ చేయ వలసివచ్చినది. అయ్యో! మిత్త్రకార్యము నింతమాత్రము చేయలేకపోవు చున్నానుగదాయని నామనస్సులో నాకే లజ్జపుట్టి జీవచ్ఛవమునయి యున్నాను. ధనమున్నపక్షమున కష్టసమయములో ప్రాణాధికుఁడయిన మిత్త్రోత్తమునకు సాహాయ్యము చేయఁగలుగుటకంటె సంతోషకర మయినకార్యము నాకుమఱియొకటిలేదు." అనిక్రియలేనిపాడిమాటలనే కములు చెప్పి యతఁడు తానునిజముగావ్యసనపడుచున్నవానివలె నటింప సాగెను. అతఁడు క్రొత్తగా భూములు కొన్నందున కెంతమాత్రమును సందేహములేదుగాని తనయొద్దఁ బ్రస్తుతము సొమ్ములేదన్నమాటమాత్ర మబద్ధము.

ఇటువంటి వంచకులనెవ్వరైన మిత్త్రులనిచెప్పఁగలరా? ముఖ స్తుతులు చేయువారందఱును సామాన్యముగా నిట్టివారుగానేయుందురు.

దానకేసరి మిత్రప్రియునియందు పుత్రప్రేమ కలిగియుండెడి వాఁడ నియు, మిత్రప్రియుని ఋణములనన్నిటిని తీర్చెననియు, మేడకట్టుకొను టకు సహాయముచేసెననియు, ఇంచుమించుగా ప్రతిదినమును వస్త్రభూష ణాదిరూపమున నేదోబహుమానము చేయుచుండెననియు, ఎల్లవారును నెఱుఁగుదురు. ఇటువంటి మహోపకారములను పొందిన పరమనీచుఁ డయిన మిత్రప్రియుఁడు కృతఘ్నుఁడయి తానాతనివలన నీవలఱు నూఱు రెట్లధికధనమును పొందినవాఁ డయ్యును తా నిప్పుడు శక్తుఁడయి యుండియు తనయుపకర్తకు కష్టకాలమందు ముష్టిరూపాయ లిన్నూఱు బదులియ్యలేకపోయెను. దానకేసరి మనుష్యులను పంపిన ధనపతి మొదలయిన తక్కినవారందఱునుగూడ సామ్మియ్యక తప్పించుకొనుట కయి యేవో యిటువంటిప్రత్యుత్తరములనే పంపిరి. దానకేసరియొక్క- యౌదార్యమువలన కారాగృహమునుండి విముక్తుఁడయి యిప్పుడుమహా ధనికుఁడయియున్న సింహకేతుఁడు సహితము తనకతఁడు ధర్మార్థముగా నిచ్చిన రెండువేలరూపాయలను బదులుగానిచ్చుటకయిన మనసు రాక నిరాకరించెను.

ధనికుఁడుగానున్నప్పు డాతనియింటిచుట్టును తిరుగుచుండెడి పెద్ద లందఱును బీదతనము రాఁగానే యిప్పుడు సాధ్యమయినంతవఱ కాతని యింటిసమీపమునకుఁ బోవుటకే మానుకొనమొదలుపెట్టిరి. మహాదాత యనియు వితరణశీలియనియు దయార్ద్రహృదయుఁడనియు పరోపకార శీలుఁడనియు నాకాశమంటునట్లుగా నిన్నటివఱకును దానకేసరిని స్తుతి చేయుచు వచ్చినపుణ్యపురుషులే యిప్పుడు సిగ్గుపడక నిన్న స్తుతిచేసిన నోటితోనే నేఁడు దుర్వ్యయపరాయణుఁడనియు బుద్ధిహీనుఁడనియు దూరాలోచన లేనివాఁడనియు బహువిధముల నిందింపసాగిరి. అతనియం దొక్క-లోపముమాత్రము నిజముగా నేయున్నది. ఇటువంటివారిని తన మిత్రత్వమునకును దాతృత్వమునకును పాత్రభూతులనుగాఁ జేసికొను

టయే గొప్పబుద్ధిహీనత. ఇంతవఱకును నిరతాన్నప్రదానములతో నిండి యుండిన దానకేసరిగృహ మిప్పుడు వేళకువచ్చినయొక్కపర దేశికి పిలిచి పట్టెడన్నము పెట్టుటకు నోచుకొనని దయ్యెను. ఇప్పుడాగృహము మునుపటివలె విందులారగించెడివారితోను స్తోత్రపాఠములు చేయువారి తోను నిండియుండక మాఋణములు తీర్చవలయుననియు మావడ్డి యియ్యవలయుననియు కేకలు వేసెడికఠినహృదయులయినయప్పులవారి తోను వెచ్చములిచ్చినవారితోను సందడిగానుండెను. అందుచేత నాతని యిల్లిప్పుడు సుఖదాయకముగా నుండక యాతనిపాలిటి కొకగొప్పచెఱ సాలవలెనుండెను. ఒకఁడువచ్చి తనయేఁబదిరూపాయలను ఇచ్చినదాఁక కదలనని చెప్పెను; ఇంకొకఁడువచ్చి తననూఱురూపాయలును చేతిలో పడువఱకును అభోజనము కూరుచుండెదనని గుమ్మమునకడ్డముగా ప్రాణా చారముపడును; మఱియొకఁడు వచ్చి నాయిన్నూఱురూపాయలను ఇచ్చి మఱికదలుమని మొలలో చేయివేసి నిలువఁబెట్టును.

ఈప్రకారముగానున్నస్థితిలో దానకేసరి మఱియొకగొప్పవిందు తలపెట్టి, ఊరనున్న పెద్దమనుష్యులకందఱికిని తనయింట భోజనము చేసి తన్నాదరించిపోవలసినదని యాహ్వానపత్రికలను బంపెను. అదిచూచి యెల్లవారును వింతపడి మరలనాతనికేదో రావలసినధనము వచ్చినదని భావించియుండిరి. ఆవిందునకు హస్తినాపురమునందుఁగల ప్రముఖులం దఱును విజయంచేసిరి. ఆవచ్చినవారిలో సింహకేతుఁడు,మిత్రప్రియుఁడు, మతిమంతుఁడు, ధనపతి, మొదలయిన వారందఱునుండిరి. వారంద ఱును దానకేసరియొక్క బీదతనము నిజమయినదికాదనియు నెవ్వరెవ్వ రికి తనమీఁద నెంతెంత ప్రేమయున్నదో కష్టసమయమునం దెవ్వరెవ్వ రేయేవిధముల సాహాయ్యము చేయుదురో పరీక్షించుటకయి యాతఁడీ వేషము వేసెననియుభావించుకొని, తాము మొట్టమొదటనే యీసంగతిని దెలిసికొని రావలసినంతధనమునిచ్చెదమనిబయలు దేఱతలఁ ఘోషిమిక దా

యని విచారపడసాగిరి. అయినను వారీవఱ కెండిపోయిన దనుకొన్న యూటయెండిపోకప్రవహించుచు మరలఁదమకుపయోగపడుచున్నందున కయి మనస్సులో నెంతోసంతోషపడిరి. కాఁబట్టి వారొక్కరొక్కరే దానకేసరియొద్దకు వెళ్ళితమ దురదృష్టవశముచేతనాతఁడడుగఁబంపినప్పుడే తమయొద్దసొమ్ము లేకపోయినందునకును, అట్టువంటి ప్రాణమిత్త్రుని యభీష్టమును చెల్లింపలేకపోయినందునకును, చింతాక్రాంతులయియున్న వారివలెను సిగ్గుపడుచున్న వారివలెను నటించుచు క్షమార్పణముచేయ మొదలుపెట్టిరి. అప్పుడు దానకేసరి తానావఱకే యావిషయమును మఱచిపోతిననియు, అట్టువంటి యల్పాంశములను మరలతలపెట్టవలదని యు, చెప్పి వారిని సమాధానపఱిచెను. ముఖస్తుతులును నక్కనైచ్య ములును చేసెడి యీప్రభువులందఱును మిత్త్రవంచకులయి దారిద్ర్యదశ లో సమయమున కొక్కరును అక్కఱకు రాకపోయినను భాగ్యదశలో భోజనమునకుమాత్త్రము తప్పక విజయముచేసిరి. ఇట్టువంటివారు బెల్ల మున్నంతవఱకును ముసరుకొని యది కాఁగానే లేచిపోయెడి యీఁగల వంటివారేకాని యీమనుష్యకీటకము లంతకంటె నధికులుగారు. ఒక మూల సంగీతములు జరగుచుండఁగా ప్రభువులందఱును విస్తళ్ళముందు కూరుచుండిలోపల నేదోయెత్తుగానుండి పయినిమఱియొకవిస్తరిబోర్లించి యుండుటచూచి విస్తరిలో నేవోయపూర్వపదార్థములు వడ్డింపఁబడి యున్నవని తలఁచి యింతమందికిప్పు డట్టివిందుచేయుటకయి ద్రవ్య మెక్కడనుండి వచ్చెనాయని కొందఱును, తమ్ముపరాభవపఱుచుటకయి యితఁడేమయిన పన్నుగడ పన్నియుండునాయని కొందఱును, సావకా శముగా బహువిధముల నాలోచించుకొనుచుండిరి. అంతట దానకేసరి చేసిన యేర్పాటుప్రకారముగా సేవకులు ముందుగా వేఁడినీళ్ళు దొన్నె లలోఁ బోసి తెచ్చి ప్రతిభోజనపాత్త్రము ముందును బెట్టిరి. చేయవలసిన యేర్పాటులన్నియు ముగిసినతరువాత భోజనముల కారంభింపవచ్చునని పరిచారకులు వచ్చి చెప్పిరి. అప్పుడు విస్తళ్ళముందు కూరుచున్న పెద్దలు

వింతలయినయపూర్వభక్ష్యములను వేగముగాచవిచూడవలెననెడియభి లాషతో పైవిస్తరి తీయఁగానే, వారికందఱికిని దానకేసరిచేసిన క్రొత్త యేర్పాటు చక్కఁగా బోధపడెను. ఆభోజనపాత్రములలో పూర్వానుభవమునుబట్టి వారెదురుచూచుచున్న భక్ష్యము లేవియు లేక దానకేసరి యొక్క బిదతనమునకును విందులకు విజయంచేసిన వారియోగ్యతకును తగినట్టుగా నొక్కొక్కవిస్తరిలో నొక్కొక్క వట్టిగడ్డియుండ గానఁబడెను. వారదిచూచి యేమియుతోఁచక యాశ్చర్యపడుచుండఁగా దానకేసరి "ఓపశువులారా! మీరు గడ్డితినవలసినవారే తినుండి" అని కేకలు వేయుచు, పరిచారికలందిచ్చు చెంబులతో వారిమొగములమీఁద పేడనీళ్లు చల్లనారంభించెను. ఈయపూర్వమయిన యాదరణకు వారత్యద్భుతపడి విస్తళ్ళముందు చెంబులువిడిచియు పైబట్టలు పాఱవైచియు నానాముఖముల తొందరపడిపరుగులెత్తుట కారంభింపఁగా, దానకేసరి వారివెంటఁబడి "ఓసిగ్గుమాలిన పశువులారా! ఓభోజనమిత్రులారా! ఓగోముఖ వ్యాఘ్రములారా! ఓకప్పయెలుఁగుపాములారా! ఓముఖస్తోత్ర విద్వాంసులారా!" అని నానావిధములయిన వారివారి యర్థనామములతోఁ బిలుచుచు తఱుముఁజొచ్చెను. అప్పుడాప్రభువులందఱును వీధిలోఁబడి మానములు దక్కించుకొని పరుగెత్తుచు, ఆపిచ్చిప్రభువు వచ్చి తమ్మెక్కడకలిసికొనునోయని వెనుక తిరిగిచూడక తిన్నగా తమయిండ్లలో దూఱి లోపలతలుపులు వేసికొని, నాటిగండముగడచి తప్పించుకొని ప్రాణములతో నీవలఁబడఁగలిగినందుకు సంతోషభరితులయిరి.

దానకేసరి హస్తినాపురమువారికిఁ జేసినవిందులలో నెల్లనిదియే కడపటిది. ఈవిందుతోనే యతఁడు హస్తినాపురజనులవద్ద కడసారి సెలవుగైకొనెను. అపురూపమయిన యీవిందు ముగిసినతరువాత గొప్ప భూకంపమువచ్చి పట్టణమంతయు భూమిలో మునిగిపోవలయుననియు, మారిమొదలయిన మహావ్యాధులువచ్చి పురజనులందఱు నొక్కపెట్టన చావవలయుననియు, పురజనులను శపించుచు దేవతలను బ్రార్థించుచు

మిట్టమధ్యాహ్నసమయమునం దతఁడొంటిగాపట్టణమునువిడిచియరణ్యమునకు లేచిపోయెను. ఆపురజనులయొక్క కృతఘ్నతవలన దానకేసరియొక్కహస్తినాపురనివాసులమీఁదమాత్రమే కాకమానవకోటిమీఁదనెల్లను ద్వేషముగలిగినవాఁడయి విశ్వాసఘాతుకులయిన మనుష్యవ్యగములలోఁగలిసియుండుటకంటె వారికంటెఁ గొంతిదయాదాక్షిణ్యములుగలిగిన యడవిమృగములలోనుండుట యుత్తమమని భావించుకొనెను. అతఁడరణ్యము చేరినతరువాత మానవకోటియందాతనికిఁ గలిగిన పరిపూర్ణద్వేషమునుబట్టి మానవకోటిధరించు చిహ్నములు ధరించుటకూడ తనకవమానకరమని భావించుకొని వస్త్రవిసర్జనము సహితముచేసి దిగంబరుఁడయి, అడవులలోని దుంపలను ఫలములనుతిని యేళ్ళలోని నీళ్ళు త్రాగి దేహధారణముచేయుచు, రాత్రులు గుహలలో శయనించుచు, మనుష్యముఖము కనఁబడినప్పుడెల్లను పెద్దపులిని జూచినప్పటికంటె నెక్కువగా భయపడి పాఱిపోయి దూరముగా తొలఁగుచు, ఒక్క మనుష్యకోటితప్ప మఱిసోజంతువయినను తుదకు ఘాతుకమృగములయినను సహవాసయోగ్యములేయని తలఁచి యతఁడు వన్యమృగములతోఁ గలిసి స్వేచ్ఛావిహారము చేయుచు, కాలముగడుపుచుండెను.

అయ్యో! పాపము! ఎంతశీఘ్రముగా దానకేసరి కెటువంటి యవస్థనుండి యెటువంటియవస్థ పట్టినదో! అటువంటి యమూల్యములయిన దివ్యవస్త్రములను ధరించినవాఁడిప్పుడు దిగంబరుఁ డయ్యెను. నిత్యమును స్తోత్రపాఠములు వినెడిచెవులకిప్పుడు సింహ వ్యాఘ్రముల భయంకరధ్వనులు వినుచుండవలసిన గతిపట్టెను. సహస్రాలకొలఁది పరిచారకులతో చుట్టఁబడియుండెడు వానికిప్పుడు వన్యమృగములమధ్య నుండవలసివచ్చెను. అయినను పూర్వమువలె నాతనికిధనాశగలయిచ్చ కాలమారులకొలువులేక యిప్పుడీశ్వరుఁడు లోకోపకారముగా ననుగ్రహించిన నోరులేని పరిచారకులసేవ లభించెను.—చమురక్కఱలేకయే యిప్పుడాతనికి పెట్టనిదీపములయి సూర్యచంద్రులు వెలుతురు నిచ్చుచున్నారు; వీవనలక్కఱలేకయేవాయుదేవుఁడుచల్లగాలివిసరిశ్రమమడఁచుచున్నాఁడు; విలువగలపాత్రములక్కఱలేకయేనదులునిర్మలమైనమధురో

దకమునిచ్చుచున్నవి; ప్రతిఫలమపేక్షింపకయే వృక్షములు స్వాదుఫలములను కానుకపట్టుచున్నవి. ఆహా! ఇప్పుడు వినమనసయినను హృదయపూర్వకములుగాని నీచములయిన స్తుతిపాఠము లెక్కడను వినఁబడవుగదా!

ఇట్టిస్థితిలో నొకనాఁడు దానకేసరి యాహారమునిమిత్త మొకచెట్టుమొదల దుంపలు త్రవ్వుకొనుచుండఁగా ధననిక్షేపము కానఁబడెను. సువర్ణపూర్ణమయిన యాగొప్పకలశమును పూర్వమెవ్వఁడో లుబ్ధుఁడు చోరులో రాజులో యపహరింతురన్న భయముచేత కావలసినప్పుడు కొనిపోవనుద్దేశించి యక్కడపాతిపెట్టి, తాను మరల వచ్చి పుచ్చుకొనులోపల నెవ్వరికిని జెప్పక మృతినొందియుండును. అందుచేత నాధనరాశి యెవ్వరికిని మేలునుగాని హానినిగాని జేయక యిప్పుడు దానకేసరి కాకస్మికముగా నేత్రగోచరము నగువఱకును భూగర్భములో దాఁగియుండఁగి యుండెను. దానకేసరి మునుపటి మనస్సుతోనే యుండియున్న పక్షమున. ఆధనముమరల ముఖస్తుతిపరాయణులను కృత్రిమమిత్రులను కావలసినందఱిని సంపాదించుటకు చాలియున్నదిగాని యిప్పుడాతనికి ప్రపంచముమీఁద రోఁతపుట్టి ధనమున్న కాలకూటవిషమువలె నుండెను. మనుష్యులలో జరుగుచుండెడుదొంగతనములకును, అన్యాయములకును, లంచములకును, దౌర్జన్యములకును, హత్యలకును, అసత్యములకును, సమస్త పాపములకును ధనమే మూలమని యెంచి యతఁడు దానినిమరల భూమిలో పాతిపెట్టఁదలఁచుకొనెనుగాని యింతలో నాదారి నొకసేనాసమూహము పోవుచున్నందునను వారినిచూడఁగానే వ్యర్థముగా పూడియున్న యీ ధనముతో కృతఘ్నులను పాపులను పరవంచకులను నాశనముచేసి లోకములో పుణ్యము వెలయింపవచ్చునన్న బుద్ధి పుట్టినందునను వారిని తనయొద్దకు పిలిచి వారిచే దుర్మార్గులను శిక్షించుటకయి యుపయోగించెడు పక్షమున ధనమును వారికియ్యవలెనని యుద్దేశించి "ఓశూరులారా! మీ రెక్కడకు పోవుచున్నారు?" అనియడిగెను. ఆ సైనికులు తమ ప్రభువయిన విక్రమసింహుఁడు మహాశూరుఁడయి తనప్రాణముల కాశపడక యనేకపర్యాయములు శత్రువులతో ఘోరయుద్ధము చేసి హస్తినాపురమును కాపాడి పురజనులకు మహోపకారము చేసినను వారావగింజంతయైన

నుపకారచింత లేక కృతఘ్నులయి యావిక్రమసింహుని నిష్కారణముగా సేనాధిపత్యమునుండి తొలఁగించి యవమానింపవలయునని ప్రయత్నించి నందున నతఁడుతమ్ముతోడుచేసికొనిహస్తినాపురమునాక్రమించుకొనుట కయి దండెత్తిపోవుచుండఁగా తామాతని వెంటఁబోవుచున్నామని చెప్పిరి. వారిపని యాతనికిహృద్యముగా నున్నందున దానకేసరి యప్పుడే యాసేనాధిపతిని తనయొద్దకురప్పించి, తనకుదొరకిన ధనమంతయు నాతనికిచ్చి "ఈధనముతో నీవునీసైనికుల కాహారపదార్థములు తక్కువపడకుండ నిచ్చుచు, ఎంతకాలమయిన యుద్ధముచేసి హస్తినాపురమును నేల మట్టముచేసి యాబాలవృద్ధముగా నందలివారినందఱిని జంపి భూభారమును తగ్గింపుము. కృతఘ్నులయిన పాపాత్ములుండుట భూమికి భారముగాన నీవాదుష్టులయెడ లేశమయినను దయచూపవలదు. నాకిదే మహోపకారము." అనిప్రార్థించిపంపివేసెను. ఎంతమంచివారికినికృతఘ్నులయెడల నిట్టి ద్వేషమే పుట్టునుగదా!

అతఁడీప్రకారముగా మృగమధ్యమున మనుష్యరూపముననున్న వింతమృగమువలె కాలముగడుపుచుండఁగా, ఒకనాఁడొక మనుష్యుడాకస్మికముగావచ్చి యాతఁడు వసించియున్న గుహావాకిట నిలువఁబడెను. వానినిజూచి మనుష్యసంచారములేని యీగుహాముఖమున కొక్కమనుష్యుఁడొంటిగా నేలవచ్చెనాయనిదానకేసరియద్భుతపడసాగెను.అట్లొంటిగా మహారణ్యమునఁబడివచ్చి గుహముందు నిలిచినవాఁడు హితకాముఁడు. నిర్మలహృదయుఁడయిన యతఁడు తనయజమానునియందు నిజమయిన ప్రేమయును విశ్వాసమును గలవాఁడయి యాతనికిసంభవించిన దుర్దశకుచింతిల్లుచు తనచేతనైన సాహాయ్యమును జేయవలెనన్న యుద్దేశముతో నాతనిని వెదకుకొనుచు తుదకక్కడ కనుఁగొనెను. పూర్వమహేంద్రునివంటి యింద్రవైభవమనుభవించిన దానకేసరి జోగివలెనయి దేహమున బట్టయయినలేక తల్లిగర్భమునుండివచ్చినప్పటివలెదిగంబరుఁడయి మృగసముదాయములో తిరుగుచుండఁగానే హితకాముఁడప్పుడు నిశ్చేష్టితుఁడై నోటమాటరాక కన్నులనీరు కాలువలుగట్ట చిత్రప్రతిమవలె నిలువఁబడెను. అట్లుకొంత సేపుండి తుదకు ధైర్యము తెచ్చుకొని దానకే

సరి. కాళ్ళమీఁదపడికన్నులనీరుకార గద్గదస్వరముతో నతఁడు తానుయజమానునితోఁగూడ నరణ్యమునందేనివసించుచు పరిచర్యచేయవచ్చితినని యు తనసేవనంగీకరింపవలయుననియు బహువిధముల దీనముగాఁ బ్రార్థించి యడిగెను. కాని మనుష్యకోటియందాతనికిఁ గలిగియున్న యాయపార ద్వేషములో దానకేసరి కాతనినానవాలు పట్టుటయే దుర్ఘటమయ్యెను. ఆనవాలు పట్టినతరువాతకూడదానకేసరిమనుష్యులలోకృతజ్ఞతగలవాఁ డుండునన్న నమ్మకము లేకపోవుటచేతమనుష్య దేహముధరించినతప్పిద మునుబట్టి హితకాముని మాటలను నమ్మక యాతఁడును వంచకుఁడేయని యు తన్నేమో మోసముచేయుటకే వచ్చెననియు నాతఁడిది దొంగ యేతుపనియు భావించెను. కాని హితకాముఁడుతనప్రవర్తనవలననుమా టలవలనను తుదకెంతో కష్టముమీఁద తానుతనయజమానునిమీఁదఁ గల యవ్యాజమైన ప్రేమచేతనే యక్కడకువచ్చినట్లునమ్మకముగలిగిం పఁగా దానకేసరియప్పుడు చేసినమేలు మఱవనివాఁడు ప్రపంచములో నొక్కమనుష్యుఁడున్నాఁడని యొప్పుకొనెను. అయినను మనుష్యసామా న్యముమీఁద నెల్లను గలిగిన ద్వేషమునుబట్టియతఁడుమనుష్యుఁడయిన హితకాముని మొగముచూచుటకును మాటలువినుటకునుకూడియుండుట కును సమాధానపడనందున, తుదకాహితకాముఁడు మహాదుఃఖముతో తన యజమానుని విడిచిపోవలసినవాఁడయ్యెను.

హితకాముఁడు వెడలి పోయినతరువాత దానకేసరిదర్శనార్థమై యాతనికంటె గొప్పవారైన ప్రముఖులనేకులు కలిసివచ్చిరి. ఈలోపల విక్రమసింహుఁడు తనసేనతో వెళ్ళి సైన్యమునుకోటచుట్టును పెట్టి హస్తి నాపురమును ముట్టడించి, కొన్ని దినములలోపల పట్టణమునంతను మంటి లో కలుపునట్లుకానఁబడెను. అందుచేత పట్టణములోని వారందఱును భయపడి విక్రమసింహునితో సమానముగా యుద్ధముచేసి గెలువఁగానఁ జాలిన ధైర్యసాహసములుగల రణశూరుఁడుబహుయుద్ధములయందారి తేఱిన దానకేసరి తప్ప మఱియొకఁడు లేకపోవుటవిచారించి, అతని యెడల తాముచూపిన కృతఘ్నతకై పశ్చాత్తాపపడి పురజనులుదాన కేసరిని ప్రార్థించి తెచ్చుటకొఱకుతమలోనిముఖ్యుల నాతనికడకుఁబంపిరి.

కష్టసమయమునందాతనికి సహాయముచూపలేని పెద్దమనుష్యులిప్పుడు తమకష్టసమయమునం దాతనిపాలికి పోయి, తాము బుద్ధిలోపముచేతఁ జేసిన యపరాధములను క్షమించి పురరక్షణభారమును వహించి యీ యాపత్సమయమునందు తమ్ముద్ధరింపవలసినదనిబహువిధముల వేఁడుకొనిరి. అతఁడు వారిప్రార్థనము నంగీకరింపనందున వా రాతనిపాదములమీఁదబడియు, కన్నులనీరుపెట్టుకొని బతిమాలుకొనియు, తాము వెనుక చేసిన యపచారమునకు ప్రాయశ్చిత్తముగా తమసంపదలనుగౌరవాధికారములను ధనప్రాణములను సమస్తమును సమర్పించెదమని వేఁడుకొనియు, పురసంరక్షణార్థమాతని నేలాగుననైన మరల హస్తినాపురమునకుఁ గొనిపోవఁ బ్రయత్నించిరి కాని వారియత్నము లేవిధముచేతను సఫలములయినవి కావు. దానకర్ణుఁడయి పట్టణమునం దున్నప్పటివలె దానకేసరియొక్క హృదయమిప్పుడు మృదువయి దయార్ద్రమై కరఁగ దగినదిగా నుండక యాతఁడు వసించియున్న పర్వతమువలెనే కఠినమయి దయాశూన్యమయియుండెను. అతఁడిప్పుడు విక్రమసింహుఁడు నిర్దయత్వమును వహించి పురజనులనందఱిని సంహరించినను నిర్విచారముగా నుండెడు స్థితిలోనున్నవాఁడు. విక్రమసింహుని సైనికులు హస్తినాపురమునంతను నిగ్రహించి పాడుచేసినను దానకేసరికిప్పుడు పరమసంతోషముగా నుండునే కాని యణుమాత్రమును సంతాపము కలుగదు. అట్టిస్థితిలో వారిమొఱ్ఱలిప్పుడు చెవిటివానిముందఱి శంఖధ్వనులుగాక యెట్లుప్రయోజనకారులగును ?

వారప్పటికిని లేచిపోవక దానకేసరి రానిపక్షమున తామక్కడనే ప్రాణములువిడిచెదమని కాళ్ళమీఁదపడి లేవనందునవారినితప్పించుకొనుటకయి యతఁడు వారికి రెండుపాయములు చెప్పి పంపివేసెను. అందొకటి హస్తినాపురవాసులందఱును జేరి దానకేసరిచేసిన విక్రమసింహుని దాసులమని చెప్పుకొనుచు విక్రమసింహునిపాలికి పోయి గడ్డికఱచి యాతని శరణుచొచ్చి పురపరిపాలనము నాతనికి సమర్పించి యా

తనినే తమప్రభువునుగానమ్మి సేవించి బ్రదుకుట. రెండవది యాపుర జను లీవఱకు పలుపుర యెడలను జూపిన కృతఘ్నతాపాపపరిహారార్థముగా సంసారములనువిడిచి యీయరణ్యాశ్రమమును ప్రవేశించి యీశ్వరధ్యానము చేసికొనుచు నక్కడనేనిలిచి మరల సంతానరూపమున పాపులసంఖ్య వృద్ధిచేయక నశించి సుగతిపడయుట. ఈ రెండాలోచనలును వారిమనస్సులకు రుచింపనందున, ఆతఁడు స్వపురరక్షణార్థము వచ్చుదారిగానక నిరాశులయి వారు తమవచ్చినదారినే మరల స్వపురమును బ్రవేశించిరి.

అటుతరువాత దానకేసరి మరలనెప్పుడును మనుష్యునికంటఁ బడ లేదు. హితకాముఁడనేకపర్యాయములుతనయజమానునివెదకుకొనుచు నతఁడు వసియించియుండిన యరణ్యమును పర్వతమును తిరిగిచూచెను గాని యాతని రూపముమాత్ర మెక్కడను కానరాలేదు. అతఁడుండెడు గుహాలోమాత్ర మొక ఱ్రానిపలకమీఁద "దానకేసరిబ్రతికియుండి కృతఘ్నస్వభావులయిన మనుష్యులను ద్వేషించియున్నాఁడు. ఇప్పుడు చచ్చుచు కృతఘ్నులును పరవంచకులునయిన మనుష్యులందఱును మహాప్రళయమువచ్చి యొక్కసారిగానశింతురుగాకయని కోరుచున్నాఁడు." అని వ్రాయఁబడియుండెను. మనుష్యుల కృతఘ్నతవలన మతిపోయిన యాదానకేసరి బలవన్మరణము నే పొందెనో స్వచ్ఛందమరణమునే పొందెనో యెవ్వరికిని దెలిసినదికాదు. ఎట్లయినను తనవలన నుపకారము పొందిన మనుష్యకోటిచూపిన కృతఘ్నతచేత మనస్సువికలమయినందున తీఱనిచింతచేత మృతినొందెననుటకు సందేహములేదు. ఆపలకనుజూచిన వారందఱును మహోదారపురుషుఁడయి దానకేసరియను సార్థకనామమును వహించిన యాపుణ్యపురుషుఁడు మనుష్యుల దుర్మార్గమువలన నడవులపాలయి యేకాకిగా దిక్కుమాలి మృతినొందినందున్కై దుఃఖించుచు వచ్చిరి.

వైదర్భీవిలాసము.

ఇందువచ్చు పాత్రములు.

ధర్మపాలుఁడు—విదర్భదేశపురాజు; మనోహారిణితండ్రి.

దుర్జయుఁడు—ధర్మపాలుని తమ్ముఁడు; మిత్రరంజనితండ్రి.

మాధవసేనుఁడు—విజయపురపురాజు; మిత్రరంజనిభర్త.

విజయసేనుఁడు—మాధవసేనునితమ్ముఁడు; మనోహారిణిభర్త.

గోపాలదాసు—విజయసేనుని భృత్యుఁడు.

భద్రుఁడు—మనోహారిణికి గోపికావేషముతోనున్నప్పటిపేరు.

పార్వతి—మిత్రరంజనికి గోపికావేషముతోనున్నప్పటిపేరు.

మనోహారిణి—ధర్మపాలుని కూఁతురు; విజయసేనునిభార్య.

మిత్రరంజని—దుర్జయునికూఁతురు; మాధవసేనునిభార్య.

వైదర్భివిలాసము.

పూర్వకాలమునందు ధర్మపాలుఁ డనురాజు విదర్భదేశమును పాలించుచుండెను. అతఁడు మిక్కిలి సాధువయి రాజ్యభారమునంతను తనతమ్ముఁడయిన దుర్జయునిమీఁద పెట్టినందున, అతఁడు రాజ్యకాంక్ష గలవాఁడై భ్రాతృద్రోహముచేసి రాజ్యము నంతను తానేయాక్రమించుకొని యన్నగారిని పురము వెడల నడఁచెను. సింహాసనవిహీనుఁ డయిన యారాజు పరిమితపరివారముతో రాజధాని వెడలి, పరమవిశ్వాసులయిన కొందఱుమిత్రులు వెంటరాఁగా దండకారణ్యమునకుఁ బోయి, అక్కడవానప్రస్థునివలె కాలముగడపుచుండెను. మిత్రానురాగముచేత గృహములను కుటుంబములను విడిచి రాజువెంట నడవులకు వచ్చిన యాయుత్తమపురుషులయొక్క భూములను ధనమునుకూడ కొల్లగొని ద్రోహియయిన దుర్జయుఁడు మఱింతధనవంతుఁడయ్యెను. అడవులలో నుండుట యలవాటుపడిన కొలఁదిని దంభముతోను వంచనముతోను నిండి విశ్రాంతిలేని పురనివాసమునకంటె నిర్విచారమయిన వనవాసజీవనమే సుఖతరమయినదిగా వారికి కనఁబడఁజొచ్చెను. అంతేకాక యప్పుడప్పుడు బంధుమిత్రాదులుకూడవచ్చి వారినిచూచిపోవుచుండుటచేతను, అక్కడ మనస్సంతుష్టికి భంగము కలిగించెడు తొందరపాటులేవియు లేకుండుట చేతను, వారు పట్టణమును విడిచితిమన్న విచారమించుకయు లేనివారయి, పూర్వకాలమునందలి ఋషులవలె నెమ్మదితో కాలక్షేపము చేయుచుండిరి. వేసవికాలమునందు వారు వనవృక్షములయొక్క చల్లనినీడలయందు విశ్రమించి, లేళ్ళయొక్క యాటలను స్వేచ్ఛావిహారమునుజూచి వినోదించుచుండుదురు. అందుచేత వన్యములయిన యామృగములమీఁద సహి

తము వారత్యంత వాత్సల్యము కలవారయి, ఆహారమునిమిత్తము వాని ననివార్యముగా వేటాడవలసివచ్చెనుగదాయనిమనస్సులో ఖేదపడుచుం దురు. అంతట మనోహరమైన వసంతకాలముపోయి వానలును చలియు వచ్చి తన్ను బాధించుచున్నప్పుడు సహితము రాజు తనయప్పటి దురవ స్థను గుర్తెఱిఁగిన వాఁడయ్యును విచారమునకు మనస్సులో చోటియ్యక కష్టములనన్నిటిని ధైర్యముతో సహించుచు, ఈశీతవాతములు రాజా స్థానములయందుండు కొలువుకుకాండ్రవలె ముఖస్తుతులు చేసి లేని పోనిభ్రమలు కలిగింపక నానిజమయిన స్థితిని తెలుపుచున్నవి; వీనివలని బాధయధికముగా నేయున్నను దయావిహీనులునుకృతఘ్నులునునయిన వారివలనఁ గలుగుచుండెడుబాధలో నిది సహస్రాంశమయినను లేదు; కష్టకాలమునుగూర్చి మనుష్యులెంత భయపెట్టుచున్నను, విపత్తులవలన సహితము నేర్చుకోవలసినపతియోజనములు నాకనేకములు కానఁబడుచు న్నవి; విషసర్పముయొక్క శిరస్సునందున్నమణి విషనివారణముచేసిసుఖ మునుకలిగించునట్లేయీకష్టములును జ్ఞానోపదేశముచేసి మనోవ్యాకుల తయుతొలఁగించిసుఖదాయకములగుచున్నవి.'' అనియీవిధమయినతలం పులతోచిత్తశాంతిచేసికొనుచు, సంతుష్టుఁడయియుండెను. అందుచేతనా తని మనస్సునకు రాజ్యమును బాసిన దుఃఖముతోఁచక, వృక్షపత్రములే పుస్తకములుగాను, సెలయేళ్ళమ్రోఁతలేయుపన్యాసములుగాను, వాయు శబ్దములేప్రసంగములుగాను, అయి యరణ్యములోనిప్రతివస్తువునుహిత బోధచేయుచున్నట్లే కనఁబడుచుండెను.

రాజ్యపదభ్రష్టుఁడయినయీరాజునకు మనోహారిణియనుపేరుగల యొక్కకొమార్తెయుండెను. దురాశాపాశబద్ధుఁడయినదుర్జయుఁ డన్న గారి నిల్లువెడలనడఁచినను, తనకూఁతురయిన చిత్రరంజని కీడుజోడుగా నుండి సహాయురాలుగానుండుటకయి మనోహారిణిని రాజాంతఃపురము నందే యుంచుకొనెను. తండ్రిల వైరమునుబట్టి యణుమాత్రమును

వేఱుపాటుకలుగక యీరాజపుత్రికల కిరువురకును పరస్పరానురాగము ప్రబలి ప్రాణస్నేహము కలిగెను. తండ్రివిషయమున జరగిన యన్యాయ మునుబట్టి పుట్టినమనోవ్యథయంతయు పోవునట్లుగా మనోహారిణిమీఁద నత్యంత ప్రేమను గనఁబఱుచుచు తనచేతనైన సమస్తసాహాయ్యములను జేయుచుమిత్రరంజనియాచిన్నదానిని ఏకగర్భమునఁబుట్టినయప్పగారికం టెను నధికాదరముతోఁ జూచుచు నుపచరించు చుండెను. మనోహారిణి కెప్పుడయినను తండ్రిమీఁద తలఁపుపాటి తనయసహాయతకై దుఃఖము కలినప్పుడు, మిత్రరంజని సమస్తవిధములను దుఃఖశాంతిచేసి యామెనో దార్చుచుండును. ఈవిధముగా నొకనాఁడు మిత్రరంజని దుఃఖోపశమ నముచేసి యప్పగారి కుత్సాహముపుట్టించుచున్న సమయములో రాజసే వకుఁడొకఁడువచ్చి రాజుగారివేడుకకొఱకు మల్లవినోదము జరగఁబోవు చున్నదనియు అట్టిపోరును జూచుటకయి రాజుగారు వారిని సభకుఁ దీసి కొనిరమ్మని సెలవిచ్చినారనియుఁజెప్పెను. ఆవేడుకవలనమనోహారిణి మన స్సునకుల్లాసము కలుగవచ్చునని యెంచి మిత్రరంజనియామెతోకొలువు కూటమునకుఁ బోవ ననుమతించెను.

ఆకాలమునందు రాజసభలలో జెట్టిపోరుసాధారణముగా జరగు చుండును. బహుసంస్థానములయందు బాహుబలమున ప్రసిద్ధికెక్కి బిరు దులను పొందినజెట్లు జీతముల కుండుచువచ్చిరి. ఇతరదేశములనుండి ప్రఖ్యాతికెక్కిన మల్లులెవ్వరైన వచ్చినప్పుడు జరగెడుపోరును జూచి యానందించుటకయిరాణివాసపుస్త్రీలుకూడవచ్చుచుందురు.ఆయాచార మును బట్టియేయిప్పుడుమనోహారిణియు మిత్రరంజనియు వేడుకచూచుట కయివెళ్ళిరి. వారక్కడకు వెళ్ళునప్పటికి ఆవలఁ కనేకయుద్ధములయందు జయమునొందిగడిదేరియనేకమల్లులను చంపిబిరుదులుపొందియున్న బలి ష్ఠుఁడైన యొకజెట్టికిని విశేషానుభవములేకసుకుమారముగానున్నయొక పిన్నవయస్సువానికిని యుద్ధము సిద్ధమయి యుండెను,అప్పుడక్కడనున్న

వారందఱును జెట్టిపట్లలో పిన్నవయసువాఁడు పరాజయమునొందితప్పక చంపఁబడునని నమ్మియుండిరి. అంతట రాజు తనయున్న కొమార్తెను కొమార్తెనుజూచి "ఓకన్యలారా! ఇప్పుడొక్క బలవంతునకును బలహీనునకునుపోరాటము జరగఁబోవుచున్నది. ఈయసమానమయిన పోరాటమువలదని నేనెంతచెప్పినను, ఈబాలుఁడు వినకున్నాఁడు. ఈబాలుని చూచిన నాకుజాలి వేయుచున్నది. స్త్రీస్వాభావికములైన మృదుమధుర వాక్యములతో మనసుకరఁగునట్లుగా బోధించినచో మీమాటవిని యితఁడు తనపూనికనువిడిచిమరలునేమో ప్రయత్నముఁజేసిచూడుఁడు" అని చెప్పెను.

ఆమాటలకు వారుసంతోషించి రాజుచెప్పినట్లు చేయుటకుఁ బూనుకొనిరి. వారిలో మొట్టమొదట మిత్రరంజని యీమజోడు కానివానితో పోరాటముతగదు మానుమని యాపిన్నవానికి బోధించిచెప్పెను; అటు తరువాత మనోహారిణి యందుకొని తననేర్పంతయు నుపయోగించి రాతిగుండెనయినను కరఁగింపఁగల మృదువచనములతో దయారస ముట్టిపడ ప్రాణాపాయకరమైన యటువంటిపోరాటమును మానవలసినదని బహువిధములఁజెప్పెనుగాని, ఆమాటలవలననాతని పూనికిచెడుటకుమాఱుగా మఱింతప్రోత్సాహము కలిగి యాతని మనస్సులో శౌర్యమును బాహువీర్యమును కనఁబఱిచి తానేలాగుననయినను విజయమునొంది యామెను మెప్పింపవలయునన్నబుద్ధి పుట్టెను. అందుచేత నాతఁడు వారిప్రార్థన నంగీకరింపక మహావినయముతో "ఈదయ నే మీ రెప్పుడును నాయెడల కలిగియుండవలెనని మిమ్ము మిక్కిలి వినయముతో ప్రార్థించుచున్నాను. ఈవిషయములో మీకోరికను చెల్లింపలేక పోయినందుకు నాలోనేనేలజ్జపడుచున్నాను. నన్నుమన్నింపుఁడు. ఈయుద్ధములో నేను చంపఁబడెదు పక్షమున, చావుకావలెనని కోరుకొనువాఁడే చచ్చెననుకొనుఁడు; ఈప్రపంచసుఖములయందు నాకేమియు నపేక్ష లేదు. నేననుభవించిన కష్ట

ములచేత నేనిప్పుడు విరక్తుఁడనయి యున్నాఁడను. నాప్రార్థనసంగీకరించి యీపోరాటమునకు నాకనుజ్ఞ యిచ్చి మనఃపూర్తిగా నన్నాశీర్వదింపుఁడు" అని వేఁడుకొనెను.

అంతట జెట్టిపట్లారంభమయినవి. మిత్రరంజని యాతనికపాయము కలుగకుండునుగాక యనికోరుచుండెను; మనోహారిణియూమెకంటె సెక్కువ పరితాపము కలదై యాతనియాపద తనదిగా భావించుకొనుచుండెను. అతఁడు తనకీప్రపంచముమీఁద రోఁతపుట్టినదనియు చావుపరమసమ్మతమే యనియు చెప్పుటచేత మనోహారిణి తనవలెనే యతఁడును నదృష్టహీనుఁడని తలపోసి జాలిపుట్టి యాతనిమీఁద నింతంతనరాని ప్రేమగలదాయెను. ఈవిధముగా నుత్తమకులీనురాండ్రయిన యాయువతులు చూపిన దయచేత నాపిన్నవానికి క్రొత్తబలమును క్రొత్తధైర్యమును గలిగి యతఁడు మల్లయుద్ధములో చూచువారి కెల్ల నాశ్చర్యమును కలిగింపఁజొచ్చెను; ఇట్లాయిరువురును కొంతసేపు పెనఁగులాడిన తరువాత క్రమక్రమముగా మించి యాచిన్నవాఁడా జెట్టిని క్రిందపడఁద్రోచి పరాజయము నొందించెను. అప్పుడు తగిలిన దెబ్బచేత మల్లుఁడు కొంతసేపు మాటాడుటకును కదలుటకును శక్తుఁడుగాక మూర్ఛపోయినట్లుండి యెంతోసేపటికి తెప్పిరిలెను.

రాజాచిన్నవానిబలపరాక్రమములకును కౌశలమునకును సంతోషించి, ఆతనిఁ దనయాస్థానమునం దుంచుకొనఁదలఁచి యాతనిపేరును జననీజనకుల నామధేయములను అడిగెను. అతఁడు తనపేరు విజయసేనుఁడనియు తానుదృఢసేనునినాలవకుమారుఁడననియు చెప్పెను. విజయసేనునితండ్రియైన దృఢసేనుఁడు కొన్నిసంవత్సరములక్రిందట నే మృతుఁడయినను, అతఁడు బ్రతికియున్నకాలములో ధర్మపాలుని పాలెగాండ్రఁదును ప్రభుభక్తియుక్తుఁడును అయినసామంతరాజుగానుండెను. అందుచేత రాజాచిన్నవాఁడు తనతమ్ముఁనగారి మిత్రునిపుత్రుఁడన్నమాట వినినిబద్ధఁ

గానే మొగము చిట్లించుకొని, అతనియం దావఱకుఁ గలిగినయాదరము నంతను విడనాడి, అన్నగారి యెడలను తన్మిత్రులయెడలనుగల ద్వేషము చేత నాతని మొగమువంకనైనను తిన్నగా చూడనొల్లక పెడమొగము పెట్టుకొని, ఆతని యసమాన పరాక్రమసందర్శనమువలనఁ గలిగినయను రాగబంధమును మొదలంట కోసివేయఁ జాలక "నీవు మఱియెవ్వరి పుత్త్రుఁడవైన నైనఁ పక్షమున బాగుండును." అనుచు వెడలిపోయెను.

అతఁడు తనతండ్రియొక్క ప్రియసఖునిపుత్త్రుఁ డయినట్టు వినఁ గానే మనోహారిణి యపరిమితానందమునుబొంది మిత్రరంజనిని జూచి "చెలియా! విజయపురరాజయిన దృఢసేనుని మాతండ్రిగారు తమబహిః ప్రాణమువలెఁ జూచుకొనుచుండెడివారు; ఈతఁడాతనిపుత్త్రుఁడన్నసంగతి నాకు మొట్టమొదటనే తెలిసియుండినపక్షమున, అటువంటి సాహసకార్య మునకు తెగింప వలదని నావాగ్ధారలతోఁగూడ నీతని పాదములమీఁద నాకన్నీటిధారలను కూడ కురిపించియుందును." అనిచెప్పెను. అంతట నాయువతులిరువురును విజయసేనునియొద్దకు పోయి రాజుగారి యనా దరమువలన నతఁడు చిన్నపోయియుండుట కనిపెట్టి, కొన్నిప్రియవచనము లాడి యతని కుత్సాహము పుట్టించిరి. తరువాత వారిరువురును మరలు నప్పుడు మనోహారిణి యాతనినిసమీపించి తనమెడలోనున్న హారమును దీసి యాతని కంఠమునవైచి "మిత్రుఁడా! నేనిప్పుడు మందభాగ్యురాల నయి దీనదశయందున్నదానను; నేనే మంచిస్థితియందుండిన పక్షమున నీకింతకంటె మంచిబహుమానమును జేసియుందును. ఇప్పుడు దీనినంగీ కరింపుము" అని వెడలిపోయెను.

ఆకన్యకలిద్దఱును రహస్యముగా మాటాడుకొనునప్పుడునుమనో హారిణి విజయసేనుని గూర్చియే సంభాషింప నారంభించినందున, ఆమె మనస్సు రూపయౌవనవంతుఁ డయిన యాతనిమీఁద తగిలియున్నట్లు గ్రహించి మిత్రరంజని "అప్పా! ఆకస్మికముగా చూచిచూడఁగానే పురుని

మీఁద నింతప్రేమపుట్టుటసాధ్యమగునా?" అనియడిగెను. "అమ్మాయీ! మాతండ్రిగారీతనితండ్రియం దెంతో ప్రేమగలిగియుండెడివారు. అందు చేత నేనీతనివలయి నెట్లు ప్రేమచూపకుండఁ గలుగుదును?" అని మనోహారిణి యుత్తరముచెప్పెను. "ఒకరితండ్రి మఱియొకరిని ప్రేమించినంత మాత్రముచేత నాతనికూఁతురుకూడ నాతనిపుత్రుని ప్రేమించుట సహజమగునా? అట్లయినపక్షమున మాతండ్రిగారీతనితండ్రిని ద్వేషించిరి గనుక నేనుకూడ నీతనిని ద్వేషింపవలయును. అయినను నాకీవిజయసేనునియం దట్టి ద్వేషమేమియుఁ గలుగలేదే?" అనిమిత్రరంజని మరల నడిగెను. అక్కయుచెల్లెలును తమలో తామీప్రకారముగా సంభాషించుకొనుచున్న సమయములో దుర్జయుఁడక్కడకు వచ్చెను. విజయసేనుని జూచి యాతనితండ్రిపేరు విన్నంతమాత్రముచేత తనసామంతరాజులలో ననేకులు తనయన్నగారికిమిత్రులుగానున్నారన్న మాటస్మరణకు వచ్చి పట్టరాని కోపముగలవాఁడయి, అంతేకాక ప్రజలందఱును కొంతకాలమునుండి మనోహారిణియొక్క గుణసంపదకు సంతోషించి యామె తండ్రికిఁ గలిగిన దురవస్థకు చింతిల్లి యాచిన్నదానివిషయమయి జాలి పడుచుండుటచేత లోలోపలనే రవులుచున్న కోపాగ్ని యిప్పుడాకస్మికముగా ప్రజ్జ్వరిల్లిన వాఁడయి, దుర్జయుఁడు మనోహారిణిని కన్నులనిప్పులొలుక నెఱ్ఱపాఱిచూచుచు, ఈర్ష్యాగ్రహగ్రస్తుఁడయి "మనోహారిణీ! నీవు తత్క్షణమే మారాచనగరు విడిచి నీతండ్రియున్న చోటికి పొమ్ము" అని యుత్తరువుచేసి, మిత్రరంజనివంక తిరిగి "అమ్మాయీ! ఈమెనింత కాలము నీనిమిత్తమయి యిక్కడ నుంచవలసినవాఁడ నయితిని" అని చెప్పెను. అప్పుడు మిత్రరంజని తండ్రితో "నాన్నగారూ! నేనిప్పుడీమెను నాయొద్దనుంచుఁడని మిమ్ముప్రార్థించి యుండలేదు. నేనాకాలమునందు మిక్కిలి పసిదాననగుటచేత నాకప్పు డీమెయోగ్యత తెలియదు. ఈమె యోగ్యతనాకిప్పుడుపూర్ణముగా తెలిసినదికాఁబట్టియామె నిక్కడనుండి

పంపివేయవలదని మిమ్మిప్పుడు వినయపూర్వకముగా ప్రార్థించుచున్నాను. ఈమెయు నేనును చిన్నప్పటినుండియు కలిసి భోజనము చేయుచు, శయనించుచు, ఆడుకొనుచు, చదువుకొనుచు, ఒక్కచోట పెరిఁగినాము. ఈమె నెడఁబాసి నేనొక్కనిమిషమయినను వేఱుగా నుండలేను." అని బహువిధముల మనోహారిణివిషయమయి మాటాడఁజొచ్చెను. కూఁతు రెంతచెప్పినను దుర్జయుఁడామెమాటవినక "యుక్తాయుక్తము లెఱుఁగని బుద్ధిహీనురాలవు గనుక నీవీమెనుపంపివేయవలదనినన్ను వేఁడుచున్నావు. ఈమె తేనెమాటలు చూచి నీవు మోసపోవు చున్నావుగాని నిజమెఱుఁగఁ జాలకున్నావు ఈమెవినయమును, శాంతస్వభావమును, మంచిమాటలును జూచి భ్రమించి ప్రజ లీమెవిషయమయి జాలిపడుచున్నారు. ఈమె యిక్కడ నుండి వెడలినఁగాని నీగుణసంపద బయలఁబడదు. ఈమెనిక్కడ నుండి పంపివేయుటకయి నేను నిశ్చయించుకొన్నాఁడను గనుక నాతో నీవీమెవిషయమయి యేమిచెప్పినను వినఁగలవాఁడను గాను. నీవిఁక మాటాడకుము" అనిచెప్పి లోపలికిఁబోయెను.

తానెంతచెప్పినను తండ్రితనమాటలువినక పెడచెవినిబెట్టినందున, ఇఁకనాతనితో మాటాడినకార్యములేదని తెలిసికొని మిత్రరంజని యప్పగారితో తానుకూడపోవుటకు నిశ్చయముచేసికొనెను. అందుచేత చెలికత్తెలిద్దఱును ఆలోచించుకొని యారాత్రియే బయలుదేఱి ధర్మపాలుఁడున్న దండకారణ్యమార్గమునఁ బోయిరి. వారు బయలుదేఱకముందు తామట్టిరత్నాభరణములతోను విలువవస్త్రములతోను వెళ్ళుటయపాయకరమని తెలిసికొని సామాన్యవేషములతోఁ బోవ నిశ్చయించుకొనిరి. దారిలో మిత్రరంజని తామిద్దఱమును కాపుకన్నెలవలె వేషము వేసికొన్న మొదల యుక్తముగా నుండునని చెప్పెనుగాని మనోహారిణి యిద్దఱును స్త్రీవేషములతో వెళ్ళుట కంటె నొక్కరు పురుషవేషమును ధరించుట యుక్తముగా నుండుననియు తాను మగవేషము వేసికొని యప్పగారివలె

నుండెదనని యుఁజెప్పి యామెనొడఁబఱిచెను. అప్పుడు వారాప్రకారముగా బీదవేషములు వేసికొని పేరులుకూడ మార్చుకొని కొంతసొమ్మును నగలునుపట్టుకొని మనోహరిణిభద్రుఁడను నామముతో నన్నగారివలెను, మిత్రరంజని పార్వతి యనునామముతో చెల్లెలివలెను బయలుదేఱిరి.

అప్పుడు మనోహరిణికి పురుషవేషముతో పురుషధైర్యముకూడ వచ్చినట్టు కానఁబడెను. ఈమాఱువేషములతో వారిరువురును సత్రములలో భోజనములు చేసి పల్లెలదారిని ప్రయాణములు చేయుచు కొన్నిదినములలో దండకారణ్యము ప్రవేశించిరి. అరణ్యములో ప్రవేశించిన తరువాత వారికి మునుపటివలె భోజనములు చేయుటకు సత్రములుగాని పరుండుటకు చావళ్ళుగాని కనఁబడలేదు. నడుచుటకు మంచిమార్గములయినను లేక యడవిలోఁగలయిఱుకుదారులెల్లనుక ఱకురాళ్ళతోనుముండ్లతోను నిండియుండెను. అటువంటి దుర్గమారణ్యములో కొంతసేపు నడిచిన తరువాత వారాఁకలిగొన్నవారయి మార్గాయాసముచేత మిక్కిలి బడలిరి. ఇంతవఱకును కథలును నవ్వుమాటలును చెప్పి చెల్లెలికుత్సాహము కలిగించుచున్న భద్రుఁడుసహితము తీుత్పిడచేతను మార్గశ్రమముచేతను ధైర్యము చెడ్డవాఁడయి యోఁడుదానివలె నేడ్చుచు తానప్పుడు ధరించియున్న పురుషవేషమున కవమానము తెచ్చితినని యొప్పుకోవలసినవాఁడయ్యెను. ఇఁక పార్వతియవస్థ చెప్పవలసిన పనియే లేదు. ఆమె యిఁక తానడుగైదు దూరమయినను నడవలేనని చెప్పి యొకరాతిబండమీఁద కూలఁబడెను. అప్పుడు స్త్రీలకు కష్టసమయములయందు ధైర్యము చెప్పి యుత్సాహము పుట్టించుట పురుషధర్మమని స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని పయికి మనస్సులో లేనిధైర్యము నవలంబించి చెల్లెలినిజూచి "చెల్లాయీ! అధైర్యపడఁబోకు. లేచిమెల్లగా ముందుకు రెండడుగులు వేయుము. మనము శీఘ్రముగానే గమ్యస్థానమును చేరుదుము" అని భద్రుఁ డుత్సాహవాక్యములు పలుకఁజొచ్చెను. కాని కృత్రిమ పౌరుషమును తెచ్చిపెట్టుకొన్న

ధైర్యమును వారిమనస్సుల కుల్లాసమును కలిగింపఁగలిగినవికావు. వారిప్పుడు దండకారణ్యములో నేయున్నను రాజెక్కడనున్నాఁడో వారికి తెలియదు; అడవిమృగముల చేతఁగాని క్షుత్పిపాసల చేతఁగాని యడవిలోఁబడి దారిగానక చావవలసి వచ్చునేమోయని వారిమనస్సులలో భీతిపుట్ట నారంభించెను. ఈసంగతులనే యాలోచించుకొనుచు వారొక చెట్టు నీడను కూరుచుండియుండఁగా, ఆదారినొక గొల్లపిల్లవాఁడుపోవుచుండుట తటస్థించెను. వానినిజూచి భద్రుఁడు "ఓగోపకా! నాచెల్లెలయిన యీ చిన్నది దారినడచుటచేత బడలినదయి తిండిలేక సొమ్మసిల్లుచున్నది. ఈ యరణ్యమునందు భూతదయచేతఁగాని ధనాశచేతఁగానిమాకన్నపానము లిచ్చి విశ్రాంతికలుగఁజేయఁగల తావున్నయెడల మమ్మక్కడజేర్చి మా ప్రాణసంరక్షణము చేయుము." అని యడిగెను.

ఆగొల్లపిల్లవాఁడు తానొక గొల్లవాని సేవకుఁడననియు, తనయజమానుఁడు తనయింటిని పశువులను అమ్ముకొని మఱియొకచోటికి లేచి పోఁబోవుచున్నాఁడనియు, అక్కడకు సమీపములోనున్న యాతని యింటికి తనతోఁగూడవచ్చెదరుపక్షమునకలకొలఁదినిభోజనములభించుననియు చెప్పెను. ఇల్లు సమీపములోనున్నదని వినుటచేతక్రొత్తబలము వచ్చిన వారయి వానివెంట వారిద్దఱును నడిచిపోయి గొల్లవానియిల్లుచేరి వాని యింటభోజనము చేసి, వానియింటిని పశువులను కొని తమ్మచ్చటకు తీసి కొనివచ్చిన యాపిన్నవానిని తమకు సేవకునిగా నేర్పఱుచుకొని, వారక్కడ నివాసముచేసిరి. ఇట్లు చేయుటవలన వారికి తలదాఁచుకొనుట కొకయిల్లును భోజనపదార్థములునుకూడ లభించినందున, ధర్మపాలుఁ డాయరణ్యములో నెక్కడ నున్నాఁడో తెలిసికొనువఱకును తామక్కడనుండుటకు వారునిశ్చయించుకొనిరి. వారక్కడ మార్గాయాసమును తీర్చుకొని విశ్రాంతినిపొంది దినదినక్రమమున వారాస్థలమున కల వాటుపడినకొలఁదిని వారప్పుడు ధరించుకొనియున్న కాపువేషముల

కనుకూలముగా వారికాయుడవియుంటనున్న శ్రేసుఖదాయకముకానారం భించెను. అయినను భద్రుఁడు తానొకప్పుడు మనోహారిణియయి యుండి విజయసేనుని కామించుట మొదలయిన సంగతులను తలపో యుచు, తనప్రియుఁడయిన విజయసేనుఁడెంతో దూరములోనున్నాఁడని భావించుకొనుచుండును. కాని యతఁడిప్పుడాయరణ్యములోనే యున్నం దున కొన్నిదినములలోనే యొకవింత తటస్థమయ్యెను.

విజయపురసామంతరాజయినదృఢసేనుఁడుతనమరణకాలమునందు పెద్దకుమారుఁడయిన మాధవసేనుని తనయొద్దకుఁ బిలిచి, మిక్కిలి పసి వాఁడయి కడగొట్టుకొడుకయిన విజయసేను నాతనికొప్పగించి, తమ వంశమునకును స్థితికిని తగినట్లుగా నాబాలునకు విద్యాబుద్ధులు చెప్పించి బాగుచేయవలసినదని చెప్పెను. కాని పితృభక్తియు భ్రాతృవాత్సల్య మునులేని యామాధవసేనుఁడు తనతండ్రి యాజ్ఞయందు గౌరవముంచి తమ్ముని విద్యావిషయము శ్రద్ధవహింపక, విజయసేనునియం దనాద రముచూపి యాతని యన్నపానాదుల విషయమునన్నైనను తిన్నగా విచా రింపకుండెను. ఇట్లున్నను విజయసేనుఁడు స్వభావముచేతనే తండ్రి యొక్క సుగుణసంపదను పొందినవాఁడయి విద్యాలాభము లేనివాఁ డయినను బుద్ధిమంతుఁడయి విశేషవిద్యావంతునివలెవినయవిధేయత్వాది సమస్తసద్గుణములను గలిగి ప్రవర్తించుచుండెను. తమ్మునియొక్క యు త్తమగుణములను జూచి మనస్సులో నసూయగలవాఁడయి మాధవ సేనుఁ డాతనిచావు వేఁడి, తనకోరిక సిద్ధించునిమిత్తమే వెనుక జెట్టితోడి పోరాటమునకు తనతమ్మునిఁ బంపెను. అంతేకాక మాధవసేనుఁ డాతని కనేక విధములయిన బాధలు కలిగించినందున విజయసేనుఁడు బ్రతుకుట కంటె మరణమునొందుటయే యుత్తమమని యెంచుకొనియుండెను.

తానొకటి తలఁచిన దైవమొకటి తలఁచును. జెట్టితోపోరాడి చచ్చునన్నయుద్దేశముతో విజయసేనుని అన్నగారు మల్లయుద్ధమునకుఁ

బంచినను, అతఁడట్లు చావక విజయమునొందెను. అందుచేత విఫలమనో రథుఁడయినమాధవసేనునికి తమ్మునియెడల మఱింతయీర్ష్యయు ద్వేష మును ప్రబలి యేరాత్రియైనను విజయసేనుఁడు నిద్రించెడియింటికి నిప్పు పెట్టించవలెనని యతఁడొకయాప్తునితో నాలోచించెను. ఈసంగతి యే లాగుననో విజయసేనుని తండ్రినాటినుండియు విశ్వాసముతో సేవించు చున్న యొకముసలిసేవకునికి తెలిసినందున, అతఁడు వృద్ధసేనుని యందుం డిన విశ్వాసముచేతను తండ్రియొక్క సుగుణములనన్నిటిని వహించుటను బట్టి విజయసేనునియందుఁ గలిగినప్రేమచేతను విజయసేనుఁడు విదర్భ నుండి రాఁగా నేయూరిబయలికెదురుగా వెళ్ళి కన్నీరునించుచు "ఓవిజయ సేనా ! నీవెందుకింత మంచివాఁడవయినావు [illegible] గలధైర్యసాహసము లేలకలుగవలెను! నీవాజెట్టినేలజయింపవ [illegible]గెను. [illegible]బలాదులను జూచి లోకము సహింపదుగదా? నీకీర్తినీకరాచి కేమందుగానే యీపట్టణ మునకు వచ్చినది" అని ప్రలాపింప మొదలుపెట్టెను. వృద్ధసేవకుఁడైన యాగోపాలదాసుని మాటలయర్థము తెలిసికోలేక విజయసేనుఁ డేమి విశేషములనియడిగెను. దుష్టుఁడయిన దుర్జయుఁడు తమ్ముఁడు ప్రజాను రాగముకలవాఁడగుట కోర్వలేనివాఁడయియిప్పుడుమల్లయుద్ధమునందలి విజయమువలనఁ గలిగిన నీకీర్తికసూయపొంది యీరాత్రియే శయన గృహమునకు నిప్పు ముట్టించి నిన్ను చంపింప నుద్దేశించుకొన్నాఁడని యు, ఇప్పుడు పట్టణములోనికిఁబోవక తప్పించుకొని పాఱిపోవుట శ్రేయ స్కరమనియు, చెప్పి యావృద్ధుఁడు తనకొంగుననున్న రూపాయలమూట విప్పి ముందుపెట్టి "ఓవిజయసేనా! నీయొద్ద ధనములేదని యెఱిఁగి నీనిమి త్తమే యీనాలుగువందలరూపాయలును తెచ్చినాఁడను. ఇవి నేను నీ తండ్రియొద్ద కొలువున్న కాలములో సంపాదించిన యార్జనలోనుండి మిగుల్చుకొనిముసలితనములో శక్తియుడిగిపనిచేయలేనికాలమున కక్క ఱకు వచ్చునని దాఁచుకొన్నాఁడను. ఈసొమ్ము నీవంగీకరింపుము. అడవి

లోనిపక్షులకాహారము కల్పించిన దయామయుఁడయిన యీశ్వరుఁడు నాకాహారము లేకుండఁ జేయఁడు. వృద్ధుఁడనని సంశయింపక నన్ను కూడనీసేవకంగీకరింపుము. నేను ముసలివాఁడనయినను పశువువానివలె పనిచేసి సమస్తవిధముల చేతను నీకుసహాయుఁడనయ్యెదను.” అనిసామ్ము చేతికిచ్చెను. అప్పుడువిజయసేనుఁడు సంతోషమునుపట్టఁజాలక యద్భుత పడి కొంతతడవు నోటమాటరాక యూరకుండి తరువాత మెల్లఁగా “ఓగోపాలదాసా! నీవెంతమంచివాఁడవు! నీవీకాలమునకు తగినవాఁడవు కావు. ఈకాలమునం దెక్కడఁజూచినను స్వప్రయోజనపరత్వముతప్ప మఱియొకటి కానఁబడదు. ఇఁకముం దెల్లకాలమును మనమిద్దఱమును గలిసియుందము. నీవు వయస్కాలములో కష్టపడి సంపాదించుకొన్న యీధనము వ్యయపడకుండ మనజీవనము నిమిత్తమయి నేనేదో మార్గము నాలోచించెదను. పోదమురమ్ము.'' అని చెప్పెను.

ఇట్లువిశ్వాసియయిన సేవకుఁడును ప్రేమాస్పదుఁడయిన చిన్న యజమానుఁడును బయలుదేఱి యెక్కడకు పోవలెనో తెలియకనడిచి నడిచి దండకారణ్యము ప్రవేశించి, అక్కడ భోజనము దొరకక భ్రమ దును పార్వతియును చిక్కులుపడ్డట్లే చిక్కులుపడుచుండిరి. వారక్కడ నెక్కడనైన మనుష్యసంచారముగల ప్రదేశము దొరకునేమోయని యందందుతిరుగుచు నెక్కడను నరునిపొడగానక యాఁకలిచేత మిక్కిలి యలసిపోయిరి.అప్పుడుగోపాలదాసుఁడుతనయజమానునిజూచి“ఓతండ్రీ నేనిప్పుడాఁకలిచేత చచ్చిపోవుచున్నాను. ఇఁక నేనడుగుతీసి యడుగుపెట్ట లేను. నామీఁదదయయుంచుము. నేనీయడవిలోప్రాణములువిడిచెదను” అని యొకచోట చతికిలఁబడెను. అతఁడు బలహీనుఁడుగానుండుట తెలిసి కొని విజయసేనుఁడాతనికి ధైర్యముచెప్పి,ఆముసలిసేవకునితనమూపుల మీఁద నెక్కించుకొని కొంతదూరమునడిచి యాతనిని సురక్షితమయిన యొకచెట్టునీడనుదించి, “ఓయీ! నీవధైర్యపడఁబోకుము. కొంతసేపు

నీవీచెట్టునీడను విశ్రాంతిపొందుచుండుము. నేనింతలో నెక్కడకైనను వెళ్ళి నీకాహారము సంపాదించుకొని వచ్చెదను." అని చెప్పి తానొక్కఁడును బయలు దేఱెను. అతఁడాప్రకారముగా కొంతదూరము నడచునప్పటికడ విలో ధర్మపాలుఁడున్నచోటికి వచ్చుటతటస్థించెను. ఆసమయమునందు రాజును మిత్రులునుగలిసి భోజనమునకుఁ గూరుచుండిరి. వారిలో రాజు ముందువైపునమనోహరమయిన యొకచెట్టునీడను గడ్డిమీఁదకూర్చుండి యుండెను.

అప్పుడాఁకలిబాధచేత నన్నిటికిని తెగించినవాఁడయి యాతని యన్నమును బలాత్కారముగానైన తీసికొన నిశ్చయించుకొనివిజయసేనుఁడు కత్తినిదూసికొని రాజునుసమీపించి "ఆగు. నామాటవిని యిఁక తినుట మానివేయుము. నాకు నీయన్నము కావలెను" అని గంభీరస్వరముతో కేకవేసెను. రాజాతనివంకఁజూచి "ఓయీ! నీవేయాపదములాలమునసైన నిట్లుచేయుటకు సాహసించినావా? లేక నీవితరుల గౌరవ మెఱుఁగని మోటుతనమువలన నిట్లుతెగించినావా?" అని యడిగెను. అందుమీఁద విజయసేనుఁడు "అయ్యా! నేనాఁకలిచేత చచ్చిపోవు చున్నాను"అని బదులుచెప్పెను అంతయాఁకలిబాధించుచున్నపక్షమున తమతోఁగలిసి యథేచ్ఛముగా సుఖభోజనము చేయవచ్చునని రాజు చెప్పెను. అప్పుడు రాజుయొక్క శాంతవచనములచేత చేతనున్నకత్తిని క్రిందపడవైచి, తానంత మోటుతనముగాఅన్నమడిగినందునకు సిగ్గుపడిన వాఁడయి "అయ్యా! మిమ్ము వేఁడుకొనుచున్నాను. నాయపరాధము క్షమింపుఁడు. ఈయడవిలోఁ గానఁబడుటచేతమీరునుదయాశూన్యులైన యడవిమనుష్యులుగానే యుందురని భావించిముఖమునలేనిక్రౌర్యమును తెచ్చుకొని యాజ్ఞాపించినట్లు పలికినాను. మీరెవ్వరయినను నా యిప్పటిమాటలను పాటిగాఁ బట్టఁబోకుఁడు. మీరెన్నఁడయినమంచిదశ యందున్నవారై యుండి, పాత్రదానము చేయుట కెఱిఁగినవారయి,

ఇతరులకష్టములను తొలఁగింపనేర్చినవారయి, కరుణయెట్టిదో యెఱిఁగిన వారయి యుండినపక్షమున, నామాటలిప్పుడు మీమనస్సులో నామీఁద జాలిపుట్టింపవచ్చును" అని వినయపూర్వకముగా పలికెను. రాజామాటలు విని "ఓయీ! నీవన్నట్లు మే మొకప్పుడు మంచిదశయం దుండినవారమే. మేమనేకపాత్రదానములు చేసినవారమును, పరులకష్టములను తొలఁగింపనేర్చినవారమును, అగుదుము. మేమిప్పుడు వనవాసముచేయు చున్నను కొంతకాలము పురములలోనుండికరుణామహిమను తెలిసికొన్న వారమే. కాఁబట్టి యిప్పుడు నీవుమావలన నతిథిసత్కారమునుపొంది తృప్తిగా నిష్టభోజనము చేయుము" అనిచెప్పెను. ఆమాటలకు సంతోషించి విజయసేనుఁడు "అయ్యా! ఆఁకలిచేతను ముసలితనముచేతను బాధపడుచు నామీఁదఁగల యవ్యాజప్రేమచేతనే కాళ్ళీడ్చుకొనుచు నా వెంటనడిచివచ్చిన వృద్ధుఁడొకఁడు వెనుక నిలిచియున్నాఁడు. ఆతనిని తృప్తిపఱుచువఱకును నానోటికి కొక్కమెతుకయినను పోదు." అని మరల చెప్పెను. అట్లయినపక్షమున నీవు వెంటనేపోయి యాతని నిక్కడకుఁ దీసికొనిరమ్ము. మీరు వచ్చువఱకును మేముభోజనములుమాని వేచి యుండెదము. పొమ్ము" అనిరాజు వేగిరించెను. అప్పుడు విజయసేనుఁడు మేఁతనిమిత్తము తనపిల్లను గొనివచ్చుటకై పరుగెత్తు లేడివలె పరుగెత్తి, గోపాలదాసుని తనవీపుమీఁద నెక్కించుకొని క్షణకాలములో మరల వచ్చెను. అంతట రాజు వారివంకఁ జూచి "ఓయీ! నీవీవృద్ధుని క్రిందదింపి మీరిద్దఱును యథేష్టముగాభోజనములు చేయుఁడు" అనిచెప్పివారిద్దఱికిని కడుపునిండభోజనము పెట్టించెను. ఆముసలివాఁ డన్నముతిని తేరుకొని మరల నెప్పటి యుత్సాహమును బలమును గలవాఁడయ్యెను. భోజనము లయినతరువాత రాజు విజయసేనుఁ డెవ్వఁడో యడిగి తెలిసికొని, అతఁడు తనబాల్యమిత్రుఁడయిన దృఢసేనుని పుత్రుఁడగుటకు సంతోషించి,బహు విధముల నాదరించి యప్పటినుండియు వృద్ధసేవకునితోఁగూడ విజయసే

నుని తనయొద్దనే యుంచుకొనెను. భద్రుఁడును పార్వతియు దండకారణ్యమునకువచ్చి గొల్లవానియిల్లుకొని వాసము చేయనారంభించిన కాలములోనే విజయసేనుఁడువచ్చి యిక్కడప్రవేశించెను.

అటుతరువాత భద్రుఁడును పార్వతియు వనములో సంచరించుచునొకనాఁడు చెట్లయాకులమీఁదను లేతబెరళ్ళమీఁదనుమనోహారిణి పేరును మనోహారిణిమీఁది పద్యములును వ్రాసియుండుటచూచిమిక్కిలి యచ్చెరుపడిరి. ఇట్లెవ్వరువ్రాసియుండురాయని యాశ్చర్యపడుచుండఁగా మనోహారిణి యిచ్చినహారము కంఠమున వేసికొని విజయసేనుఁడా దారిని బోవుచు వారికంటఁబడెను. వారాతనినిజూచి సమీపమునకు వెళ్ళి పలుకరించిరి. కాని యతఁడాభద్రుఁడే ప్రేమాస్పదములగు మృదుమధుర వచనములచేతను నిరుపమానౌదార్యముచేతను తనహృదయము నాకర్షించితన్నీవృక్షములమీఁద నెల్లప్రేమను దెలుపుగీతములను పద్యములను వ్రాయునట్లు చేసిన మనోహారిణియని తెలిసికోలేకపోయెను. అయినను భద్రునియొక్క సౌజన్యమునకును వాక్కౌశలమునకును సంతోషించి విజయసేనుఁడాగొల్లపిల్లవానితో సంభాషణకారంభించెను. ఇట్లుసంభాషించుచున్నసమయములో భద్రునియందు తనహృదయేశ్వరియైనమనోహారిణి పోలిక కొంత యున్నట్లును ఆమెకుఁగల స్వాభావికలజ్జాసౌకుమార్యాదులుమాత్రములేకున్నట్లును,అతనిమనస్సునకుదోఁచెను.అప్పుడు భద్రుఁడు పురుషధర్మములయిన ధైర్యవాచాలత్వాదులను నటించుచు విజయసేనునితోఁబ్రసంగధోరణిని చమత్కారముగాకాముకజనప్రశంసను దెచ్చి, ,,ఎవ్వఁడోకానియొకకాముకుఁడుకొన్నిదినములనుండియీవనము నందుతిరుగుచు, చూచినచెట్లమీఁద నెల్లను మనోహారిణియనిగోళ్ళతో చిత్రించుచు, లేఁతమొక్కల చక్కనియాకులమీఁద తనవలపు తేటపడునట్లాసుందరిసౌందర్యమునే వర్ణించి పద్యములను వ్రాయుచు మనోహరములయిన యీవనవృక్షముల స్వాభావిక సౌందర్యమును చెడఁ

గొట్టుచున్నాఁడు. అతఁడెవ్వఁడై యుండును? అతఁడు నాకు కనఁబడిన పక్షమున, తగినహితమును జెప్పి కొంచెము కాలములోనే నేనాతనిని పట్టుకొన్నవలపుపిచ్చిని వదలఁగొట్టివేయుదును'' అని పలికెను.

అప్పుడు విజయసేనుఁడా కాముకుఁడు తానే యనియు, చెప్పఁదలఁచుకొన్నహితమేదో చెప్పి,వలపువెఱ్ఱినికుదుర్చవలసినదనియు,భద్రుని నడిగెను. అందుమీఁద భద్రుఁడు ప్రతిదినమును నీవొక్కసారి మా యింటికివచ్చి చూచిపోవుచుండ వలసినదనియు, అప్పుడు తాను మనోహారిణివలె నటించెదననియు, నేను నిజమయిన మనోహారిణినే యనుకొని యామెననుసరించినట్లే నీవునన్ననుసరించు చుండవలసినదనియు౹ నేనప్పుడు స్త్రీలు కాముకులయెడల నటించు నటనలన్నియు నీయెడల నటించి నీయంతట నీవు సిగ్గుపడి నీవలపుపిచ్చిని వదల్చుకొనునట్లు చేసెదననియు, ఈకామోన్మాదనుడఁగుట కింతకంటె మంచిమందు లేదనియు, చెప్పెను. విజయసేనున కీమందునందు విశ్వాసము లేకపోయినను, అతఁడు ప్రతిదినమును భద్రుఁడున్న యింటికివచ్చి వినోదార్థముగా వలపునటించి యనుసరణము చేయుచుండెదనని యొప్పుకొనెను. అతఁడాప్రకారముగా నిత్యమునుభద్రుఁడున్నయింటికివచ్చియాతనిని చెల్లెలినిచూచునుభద్రుని మనోహారిణీయనిపిలుచుచు, తమప్రియురాండ్ర యనుగ్రహ సంపాదనమునకయి లేఁతవయస్సులోనున్నకాముకులువారియెడలచేయుముఖస్తుతులు ప్రియవచనములు మొదలయిన సమస్తనటనలను భద్రునియెడలఁ బ్రయోగించు చుండెను. కాని యిందువలన విజయసేనునికి మనోహారిణి పయినిగలిగియున్న కామోన్మాదముమాత్ర మణుమాత్రమును తగ్గలేదు. భద్రుఁడే నిజమయిన మనోహారిణి యన్నమాట తెలియనందున విజయసేనుఁడిదియంతయు వేడుకకొఱకు జరపుచున్న యాటగానే భావించుకొనుచున్నను, ఇందుమూలముననతఁడు తనమనస్సులో నున్నదంతయుఁ జెప్పివేసి తృప్తిపొందఁగలుగుట కవకాశముకలిగెను. అయినను భద్రునికి

మాత్రము వలపు తేటపఱిచెడి యామాటలన్నియు నిజముగా తన్నుద్దే శించియే పలుకఁబడినట్లుతోఁచి యావినోదమువలన నిజమయిన యానం దమే కలుగ సాగెను.

ఆబాలకాముకులిద్దఱును కొన్నిదినము లీప్రకారముగా సంతో షముతోఁ గడపిరి. ఈవినోదమువలన భద్రునికి సంతోషము కలుగు చున్నదని తెలిసికొని మంచిస్వభావముగల యాపార్వతి యతనియానంద మున కెంతమాత్రమును భంగము కలిగింపక యతనిని మనసు వచ్చినట్లు వినోదింపనిచ్చుచు, తానుగూడ వారికపట నాటకమువలనవినోదించుచు, రాజువసించెడు స్థలమును తామాసటకే విజయసేనునివలన నెఱిఁగినవా రయినను మనోహారిణి యింకను తనతండ్రియయిన రాజుగారిని సంద ర్శించి యతనికిఁదన్ను తెలుపుకోలేదన్నసంగతినిగూడ భద్రునికిస్మరణకు తేకుండెను. కాని భద్రుఁడొకనాఁడాయరణ్యములో రాజును కలిసికొని సంభాషించుట తటస్థించెను. అప్పుడురాజాతనిని నీతల్లిదండ్రు లెవ్వరని యడిగెను. భద్రుఁడు తానుగొప్పవంశమునందు పుట్టినాఁడననిమాత్రము చెప్పి యూరకుండెను. చక్కనివారిలోనెల్ల మిక్కిలి చక్కనివాఁడయిన యాగొల్లపిల్లవాఁడు రాజవంశపువాఁడని రాజునకప్పు డెంతమాత్రమును సందేహము కలుగనందున, రాజతనిమాటలకునవ్వి మఱియేమియు ప్రశ్నలు వేయకుండెను. రాజారోగ్యదశలోను సుఖస్థితిలోను ఉండుటకు సంతోషించి భద్రుఁడు తానప్పుడు మఱేమియు ప్రసంగింపక యావత్సం గతులును కొన్నిదినములలోనే రాజునకు విన్నవింపఁదలఁచుకొని యప్ప టికి సెలవుగైకొని వెడలిపోయెను.

ఒకనాఁటిప్రాతఃకాలమున విజయసేనుఁడు భద్రునిజూచుటకయి బయలుదేఱి వెళ్ళుచుండఁగా త్రోవలో నొకమనుష్యుఁడు పరుండి నిద్ర పోవుచుండఁగా త్రాచుపామొకటి వానిమెడకు చుట్టుకొని యుండెను. విజయసేనుఁడు సమీపింపఁగానే యాతని యడుగులచప్పుడువిని పాము

పట్టువిడిచి మెల్లగా చేరువపొదలోనికి పాఱిపోయెను. అతఁడు మఱింత దగ్గఱగాపోయి పొదవంక చూచునప్పటికి వ్యాఘ్రమొకటి కాళ్ళుచాచుకొని పిల్లివలె పొంచుండి యాపడుకొనియున్న మనుష్యుని మీఁదికిదుముకుటకు సిద్ధముగా నుండెను. అప్పు డామనుష్యుని పులివాతఁ బడకుండ రక్షించుటకయి భగవంతుఁడచ్చటికి విజయసేనుని బంపినాఁడో యాయని నట్లు కానఁబడెను. అప్పుడొడలెఱుఁగక నిద్రించుచున్న యామనుష్యుని మొగమువంక తేఱిపాఱచూచునప్పటి కతఁడు క్రూరుఁడయి యింటికి నిప్పుపెట్టించి తన్ను చంపింపఁదలఁచుకొన్న తనయన్నయైన మాధవసేనుఁ డయినట్లు తెలియవచ్చెను. అప్పుడతనిమనస్సులో మొట్టమొదటకోపము వచ్చి మాధవసేనుని పులినోటఁబడుటకయి విడిచిపెట్టవలెనన్న బుద్ధి పుట్టెనుగాని యింతలోనతఁడు తనసత్స్వభావముచేతను భ్రాతృవాత్సల్యముచేతను కోపమునుమఱల్చుకొనివెంటనేకత్తిదూసికొనిపులిమీఁది కుఱికి దానిని నఱికి యన్నగారి ప్రాణములు కాపాడెను. కాని యా వ్యాఘ్రము తనప్రాణములు పోవులోపల విజయసేనుని మీఁదపడి యతనిని గాయపఱిచి మఱిచచ్చెను. ఈప్రకారముగా విజయసేనుఁడుపులితో పోరాడుచున్నసమయములో మాధవసేనుఁడు మేలుకొని, తానునిర్దయుఁడయి యనేకవిధముల హింసపెట్టిన తనసహోదరుఁడే తనప్రాణసంరక్షణార్థమయి ప్రాణమున కాశపడక క్రూరమయిన యాఘాతుకమృగముతో పోరాడుచుండుటచూచి సిగ్గుపడి తానాతనియెడల చేసినక్రూరకృత్యములప్పుడు తలఁపునకువచ్చి మనస్సునుబాధింపఁగా పశ్చాత్తప్తుఁడయి, కన్నులనీరు కాలువలుగట్ట నేడ్చుచు తమ్మునిపాదములమీఁదపడి తనవెనుకటి యయోగ్యతను మఱచిపోయితన్ను క్షమింపుమనిబహువిధముల దీనత్వముతో వేఁడుకొన మొదలుపెట్టెను. అన్నగారికను తాపము కలిగినందుకు సంతోషించివిజయసేనుఁడాతనినప్పుడేక్షమించెను. అప్పుడు సోదరులిద్దఱును అన్యోన్యప్రేమతో గాఢాలింగనము చేసికొనిరి, మహా

ధవసేనుఁడు తన తమ్మునిప్రాణములు గొనవలెనన్న యుద్దేశముతోనే యీయుడవికి వచ్చినను, అతఁడాక్షణమునుండియు నిజమైన భ్రాతృస్నేహముగలవాఁడయితనతమ్మునితనప్రాణతుల్యునిగాఁజూచుకొన మొదలు పెట్టెను.

విజయసేనునిచేతికి పులివలన తగిలిన గాయమునుండి రక్తము విస్తారముగా ప్రవహించినందున, బలహీనతచేత భద్రునియొద్దకు తాను స్వయముగా వెళ్ళుటకుశక్తిలేనివాఁడయి, అన్నగారితో తానునవ్వులాటలకయి మనోహారిణియని భద్రుని పిలుచుచుండుట మొదలుగాఁగల వినోదకథ నంతనుజెప్పి యచ్చటికిఁబోయి యాతనితో తనకిప్పుడు సంభవించిన యవస్థను తెలిపిరమ్మనిమాధవసేనునిప్రార్థించెను. మాధవసేనుఁడక్కడనుండి తిన్నగా భద్రునియింటికినడిచి, విజయసేనుఁడు తనప్రాణరక్షణముచేసిన విధమునంతను భద్రునితోను పార్వతితోను జెప్పి, అతని ధైర్యశౌర్యములను కొంతసేపుపొగడిన తరువాత తానాతనియన్నగా రయిన మాధవసేనుఁడగుటయు చిన్నప్పటినుండియు తానాతని ననేక విధములకష్టపెట్టుటయు తానిప్పుడుపశ్చాత్తాపము కలవాఁడై తమ్ముని తనబహిఃప్రాణమునుగాఁ జూచుకొను చుండుటయుకూడ జాలిపుట్టు నట్లుగాఁ జెప్పెను.

తానుజేసిన యపరాధముల నిమిత్తమయి మాధవసేనుఁడు నిజమయిన పరితాపమునుపొంది తమ్మునియెడల తనకిప్పుడు కలిగిన ప్రేమను తెలుపునప్పుడాతని ముఖమునందును మాటలయందును గనఁబడినదైన్యమును సౌజన్యమునుజూచి పార్వతి మనసుకరఁగినదయి యాతనియెడల మోహావేశము కలదాయెను. భ్రాతృవిషయమున తానుచేసిన నేరమును గూర్చి తనకుఁగలిగిన సంతాపమును దెలుపునప్పుడు పార్వతి జాలిపడుచుండుటచూచియామెమీఁదమాధవసేనునకును ప్రేమకలిగెను. కాముఁడీప్రకారముగా మాధవసేనుని యొక్కయు పార్వతి యొక్కయు

మనస్సులనుబ్బు దలూఁచుచుండఁగా, విజయసేనుఁడు పులిచేత గాయము పడి కష్టదశయందుండుట తలఁచుకొని ప్రేమాతిశయముచేత మనస్సు తల్లడిల్ల భద్రుఁడు మూర్ఛపోయెను. కొంతసేపటికి మూర్ఛ తెలిసిన తరువాత భద్రుఁడు మాధవసేనునిజూచి తాను మనోహరిణినను కొనుచుండుటచేత ప్రియులకాపత్తు వచ్చినప్పుడు ప్రియురాండ్రెల్లమూర్ఛిల్లు దురో చూపుటకయి యిట్లుమూర్ఛ నటించితిననియు. తానెంతసరిగా మూర్ఛనటించెనో యావివరమును విజయసేనునితోఁ జెప్పవలయునని యు. చెప్పెను. వెలవెలపాఱుట మొదలయిన ముఖలక్షణములను బట్టి యది నిజమయిన మూర్ఛయే కాని నటించుటకాదని తెలిసికొని, ఆచిన్న వాఁడు స్త్రీవలె నంతపిఱికివాఁడగుట కాశ్చర్యపడుచు, మాధవసేనుఁడు భద్రునిజూచి "నీవిప్పుడు మూర్ఛపోవుటను నటించినపక్షమున నీవుధై ర్యము నవలంబించి మగవానివలె నుండుటకూడ చక్కఁగా నటింపుము" అనిపలికెను. "నేనిప్పుడాలాగుననే నటించుచున్నాను. కాని నేనుస్వభా వముచేత స్త్రీనిగానే యుండఁదగియున్నాను" అని భద్రుఁడు నిజ మయిన యుత్తరమునే చెప్పెను.

అక్కడ చాలసేపు సంభాషించినతరువాత మాధవసేనుఁడు తన తమ్ముఁడయిన విజయసేనుఁడున్నచోటికిపోయి, అతనితో భద్రునియింటి వద్ద జరగినదంతయుఁ జెప్పెను. విజయసేనునికి గాయముతగిలినదన్న మాట విన్నతోడనే భద్రుఁడు మూర్ఛపోవుటయు, అటుతరువాత తన మనస్సు మహాసౌందర్యవతియైన పార్వతియను గోపయువతిమీఁద తగు లుటయు, తనయభిప్రాయమును తాను తెలిపినతోడనే మాఱుమాటా డక యాగొల్లపడుచు తనప్రార్థననంగీకరించుటయు తెలిపి తనశరీరము వేఱుచోటనున్నను ప్రాణములన్నియు పార్వతిమీఁదనే యున్నవనియు తానాచిన్నదానిని వివాహముచేసికొని యామెతో నీయరణ్యములోనే గొల్లవానివలె నుండుటకును విజయపుర రాజ్యమును సర్వసంపదలను

తమ్ముఁడైన యతనికే విడిచిపెట్టుటకును నిశ్చయించు కొన్నాఁడననియుఁ గూడఁజెప్పెను. అంతమీఁదవిజయసేనుఁడు "నీవాచిన్నదానినివివాహ మాడుటకు నేనంగీకరించినాను. వివాహ మహోత్సవము రేపేజరగ వచ్చును. మిత్రబృందముతోఁగూడ రాజును నీవివాహమునకు విందుకు పిలిచెదను. ఈకార్యము నంగీకరింపవలసినదని నీవిప్పుడేపోయి యా గొల్లచిన్నదానిని వేఁడుకొని యొప్పింపుము. ఇప్పుడాచిన్నది యొంటిగా నుండును.అదిగో చూడు ఆచిన్నదానియన్న యిక్కడకేవచ్చుచున్నాఁడు." అని చెప్పెను. ఆప్రకారముగా మాధవసేనుఁడుపార్వతియొద్దకు వెళ్ళెను. అంతట భద్రుఁడు పులిచేత గాయముతిన్న తనమిత్రునియొక్క క్షేమ మును విచారించుటకయి యక్కడకు వచ్చెను.

అప్పుడాకస్మికముగా మాధవసేనునికినిపార్వతికిని గలిగినపరస్పర మోహాతిశయమునుగూర్చి వారుకొంతసేపు సంభాషించిన తరువాత విజయసేనుఁడు తానన్నగారిని వెంటనే పార్వతియొద్దికిపోయి రేపటి దినముననే వివాహమునకుసమ్మతించుటకామెనుసమాధానపఱిచిరావల సినదని పంపితినని చెప్పి, యీసంతోషసమయమునందే తానుగూడ తన సమ్మోహనదేవతయయిన మనోహరిణిని వివాహము చేసికొన్నచో నెంతోధన్యుఁడనయ్యెదనని చెప్పెను. భద్రుఁడాయేర్పాటునకంగీకరించి పయికి నటించుచున్నంత ప్రేమయే విజయసేనునికి నిజముగా మనోహ రిణిమీఁదనున్నపక్షమున నాతనికోరికయు ఫలించుననియు, రేపటిదిన మునమనోహరిణిని నిజస్వరూపముతో వచ్చునట్లుచేసియామెనువిజయ సేనుని పెండ్లియాడుట కొప్పించెదననియు, చెప్పెను. పయికద్భుతకా ర్యమువలె కనఁబడుచున్న యీపనిని నిర్వహించుట తానేమనోహరిణి యగుటచేత నాతని చేతిలోనేయున్నను, భద్రుఁడప్పుడు మహామాంత్రి కుఁడయిన తనపినతండ్రివలన నేర్చుకొన్న మంత్రశక్తిచేత సాధించెద నని నటింపనారంభించెను. ఆమాటలకు సగము నమ్మకమును సగము

సందేహమును మనస్సును బాధింపఁగా విజయసేనుఁడు భద్రునిజూచి "నీవు నిజముగానే యీ పనినిర్వహింపఁగలవా? నన్నూరక పరిహాసము చేయుచున్నావా?" అనియడిగెను. "ఈశ్వరసాక్షికముగా చెప్పుచున్నాను. నేనాపనిని నిశ్చయముగా నిర్వహింపఁగలను. కాఁబట్టి నీవు రేపు వస్త్రాలంకారభూషితుఁడవయి రాజును మిత్రులను నీ పెండ్లికిపిలువుము. నీవు మనోహారిణిని రేపువివాహ మాడఁదలఁచుకొన్న యెడల, ఆమెసమయమునకక్కడ ప్రత్యక్షమగును." అని దృఢముగా భద్రుఁడు చెప్పెను.

మఱుసటిదినము ప్రాతఃకాలమున మాధవసేనుఁడు పార్వతి యొక్క సమ్మతి పడసినందున వారుభయులును రాజుసన్నిధికి వచ్చిరి; అప్పుడు వారితోఁగూడ విజయసేనుఁడును వచ్చెను. ఏకముహూర్తమునందే రెండువివాహములను జరిగించుటకు వారందఱును సమావేశమయినందునను, పెండ్లికూఁతురొక్కతె మాత్రమే యక్కడకు వచ్చినందునను, సభవారొండొరుల మొగములు చూచుకొని తమలో తాము తలపోఁతలకు మొదలు పెట్టిరి. వారిలో ననేకులు భద్రుఁడు విజయసేనుని పరిహాసించుటకయి యీ వేషము వేసెనని తలఁచియుండిరి.

ఈవింతమార్గమున తనకూఁతురే యచ్చటికి రప్పింపఁ బడునని విన్నమీఁదట రాజువిజయసేనునిజూచి, "ఆగొల్లపిల్లవాఁడు తానుజెప్పినట్లు చేయఁగలఁడని నీకునమ్మకమున్నదా?" అనియడిగెను. తనకేమి చెప్పుటకును తోఁచకున్నదని విజయసేనుఁడు చెప్పుచుండఁగా, భద్రుఁడాస్థలమునకువచ్చి రాజునుజూచి "మీకొమార్తెను నేనిక్కడకు రప్పించెడు పక్షమున విజయసేనునికామెనిచ్చి వివాహముచేయుటకు మీరంగీకరించెదరా?" అనియడిగెను. "ఆమెకరణముగానిచ్చుటకు నాకురాజ్యములున్నను నేనంగీకరించెదను" అని రాజుప్రత్యుత్తరము చెప్పెను. అటు తరువాత భద్రుఁడు విజయునివంక తిరిగి, "ఇక్కడకురప్పించిన పక్షమున నీవామెనువివాహమాడెదవా?" అని ప్రశ్న వేసెను. అనేక రాజ్యములకు

నేను రాజనరుననను తప్పక వివాహమాడెదను." అనియతఁడు చెప్పెను. అంతట భద్రుఁడును పార్వతియుఁ గలిసి దూరముగా చెట్లమటుఁగునకు వెళ్ళిరి. అక్కడ భద్రుఁడు తానుకట్టుకొన్న బట్టలనుతీసివేసి, తాము వచ్చునప్పుడు తెచ్చుకొన్న వస్త్రాభరణములను ధరించుకొని, మంత్రిబల మక్కఱలేకయే క్షణకాలములో మనోహారిణిగా మాఱెను. పార్వతియు గొల్ల వేషమును తీసివేసి తన యమూల్యాలంకారనములను వస్త్రములను ధరించుకొని విశేషాయాసమక్కఱలేకయే మిత్రరంజనిగా మాఱెను.

వారుచాటునకు వెళ్ళియున్నకాలములో రాజు విజయసేనుని జూచి యాగొల్లపిల్లవానియందు తనకూఁతురయిన మనోహారిణిపోలిక చాలవఱకున్నదని చెప్పెను. ఆపోలికను తానును కనిపెట్టితినని విజయ సేనుఁడు చెప్పెను. ఇదియంతయు నెట్లుముగియునోయని వారనుకొను చుండఁగా, ఎల్లవారును నద్భుతపడునట్లుగా మనోహారిణియు మిత్రరం జనియు స్వాభావిక వేషములతో నక్కడకువచ్చిరి. మంత్రిప్రభావమువలన తానచ్చటికి వచ్చితినని నటింపక మనోహారిణితండ్రిపాదములమీఁదపడి మ్రొక్కి తన్నాశీర్వదింపవలసినదని ప్రార్థించెను. వారట్లాకస్మికముగా వచ్చుట యచ్చటనున్న వారికందఱికిని నిజమయినయింద్రజాలమువలెనే కానఁబడెను. అప్పుడు మనోహారిణి తండ్రిసమక్షమున వ్యర్థాలాపములు పలుకక, పినతండ్రి పురము వెడలిపోవ తనకుత్తరువిచ్చుటయు, తన పిన తండ్రికొమార్తెయయిన మిత్రరంజని మిత్రవాత్సల్యముచేత తనవెంట ప్రయాణమయి వచ్చుటయు, తామీయరణ్యములో గొల్ల వేషము వేసి కొని యన్నయు చెల్లెలునువలె విహరించుటయు, లోనుగాఁగలకథ యంతయు నెకరువు పెట్టెను.

వారల వివాహమునకు రాజుమరల సమ్మతిని తెలుపఁగా, మనో హారిణివిజయసేనునికిని, మిత్రరంజనిమాధవసేనునికిని,ఏకముహూర్తము నందే వివాహము చేయఁబడిరి. ఈయరణ్యములో సాధారణముగా

వివాహదినములయందు పట్టణములలో చేయఁబడెడి యుత్సవము లును వేడుకలును లేకపోయినను, ఇంతకంటె సంతోషకరములయిన వివాహము లెక్కడను జరగియుండవు. అక్కడివా రందఱును బాగులుతీరి చల్లని నీడలుగల చెట్లక్రిందఁ గూరుచుండి పెండ్లి భోజనములు చేయు చుండఁగా రాజుయొక్కయు మిత్రులయొక్కయు పరిజనముయొక్కయు సంతోషమును పరిపూర్తిచేయుటకో యన్నట్లుగా నొకదూత యాకస్మిక ముగా పరుగెత్తుకొనివచ్చి రాజునకు పూర్వరాజ్యము మరలవచ్చినదన్న శుభవార్తను జెప్పెను.

దుర్జయుఁడు తనకూఁతురయిన మిత్రరంజని పాటిపోవుటవలన పట్టరాని యాగ్రహము కలవాఁడయి, తానన్నకొమార్తెను వెడలఁ గొట్టుటవలనతనరాష్ట్రములోని యోగ్యులనేకులుతనయందలియసూయ చేత రాజ్యమునువిడిచి తనయన్నగారివద్దకు దండకారణ్యమునకుఁ బోవుచున్నారనివిని కష్టదశలోనున్న రాజునకంతప్రజానురాగము కలు గుట సహింపలేక, ఆతనినేలాగున నయిన సంహరింపవలెనని గొప్ప సైన్యముతో దండకాటవికి వచ్చెను. అరణ్యమునందుఁ బ్రవేశింపఁగానే యతనికక్కడనొక యోగికనఁబడెను. ఆయోగితోకొంచెముసేపుదైవిక ముగా భగవద్విషయమునుగూర్చి సంభాషింపఁగా నాతనికి ప్రాపం చిక విషయములయందు విరక్తియు, తానుజేసిన దుష్కృత్యముల విష యమయి యనుతాపమును, గలిగి మంత్రించినట్లుగా నిమిషకాలములో నతని పూర్వపు హృదయముమాఱి క్రొత్తదయ్యెను. అప్పటినుండియు నతఁడు పశ్చాత్తప్తుఁడయి వైరాగ్యమునుపొంది, తానక్రమముగా నన్న గారివలన పొందిన రాజ్యమును మరల నతనికి సమర్పించి, తాను సాధు వయి యరణ్యములోని మఠములో నీశ్వరధ్యానము చేయుచు కాలము గడపవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. అందుచేత నతఁడు తనపరిజనులలో నొక్కనిఁ బిలిచి వెంటనే తనమనోనిశ్చయమును రాజునకెఱిఁగించిరమ్మని

చెప్పెను. రాజుతో పోయినరాజ్యమును సంపదలును మరల వచ్చినవని యిప్పుడువచ్చి చెప్పినదూతయితఁడే.

ఎవ్వరునుఎదురుచూడనియీసంతోషవార్తయు క్తసమయములో వచ్చినందున, ఆరాచకొమార్తెలయొక్కయు రాచకొమాళ్ళయొక్కయు వివాహమహోత్సవము మఱింత సంతోషదాయకమాయెను. అప్పుడు మిత్రరంజని యీయేర్పాటువలన రాజ్యమున కుత్తరాధికారిణియగుట తప్పిపోయినను మనస్సులో నావగింజంతయు వ్యసనపడక మనోహారిణి తండ్రికి రాజ్యమువచ్చినందునకయి యామెను హృదయపూర్వకముగా నభినందించెను. ఇఁకముందు మిత్రరంజనికి మామగా రాజుయొక్క యనంతరమునందు రాజ్యము మనోహారిణికివచ్చును. ఒక్కకడుపునఁ బుట్టిన యక్కచెల్లెండ్రకంటెను సహస్రగుణము లధికానురాగముగల యారాజపుత్రికల కిరువురకును దానివలన నైషమ్యముగాని యసూయ గాని యణుమాత్రమును గలుగలేదు. అంతేకాక వారిమైత్రియు పర స్పరప్రేమయు వయస్సుతోకూడ దినదినాభివృద్ధి పొందుచువచ్చెను.

అప్పుడు రాజుసమస్తపరివారముతోనుమిత్రవారముతోను రాజ ధానికిఁబోయి మరల రాజ్యభారమును వహించి, ప్రభుభక్తిగలవారయి కష్టములకోర్చి తనవెంట వనమునకువచ్చిన యుత్తమపురుషులకు రాష్ట్ర ములో తగినయధికారములిచ్చి, చిరకాలము జనరంజకముగా రాజ్య పాలనము చేసెను. నూతన వధూవరులును పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి కల వారయి సంపదలతో తులఁదూఁగుచు చిరకాలముసుఖమనుభవించిరి.

భానుమతీకల్యాణము.

ఈకథలో వచ్చుపాత్రములు.

పురుషులు.

వజ్రసేనుఁడు—కళ్యాణపురపరిపాలకుఁడు.
విజయవర్మ—చోళమండలరాజు; వజ్రసేనుని చుట్టము.
విక్రమబాహుఁడు—ఉదయగిరి దుర్గాధీశుఁడు; విజయవర్మమిత్రుఁడు.
ప్రతాపరుద్రుఁడు—చంద్రగిరిదుర్గాధీశుఁడు; విక్రమబాహుని చెలికాఁడు
అరిష్టవర్మ—విజయవర్మ సవతితమ్ముఁడు.
వక్రబుద్ధి—నిపుణికకు ప్రియుఁడు.

స్త్రీలు.

ఇందుమతి—వజ్రసేనునికూఁతురు ; విక్రమబాహుని ప్రియురాలు.
భానుమతి—వజ్రసేనుని మేనకోడలు; ప్రతాపరుద్రుని ప్రియురాలు.
చతురిక—ఇందుమతియొక్క చేటిక.
నిపుణిక—ఇందుమతియొక్క చేటిక.

భానుమతీకల్యాణము.

కళ్యాణపురరాజాంతఃపురములో ఇందుమతియనియు, భానుమతి యనియు, ఇద్దఱు చక్కనిరాచకన్నియలు గలరు వారిలో నిందుమతి కళ్యాణపురాధీశ్వరుఁడయిన వజ్రసేనుని కూఁతురు; భానుమతి యాతని మేనకోడలు. ఆయిరువురిలో భానుమతి యానందశీలురాలు; ఇందుమతి గంభీరస్వభావముగలది. భానుమతి నవ్వుకథలుచెప్పి తనమఱఁదలికి సదా వినోదము కలిగించుచుండును. చుట్టుపట్ల నేదిజరగుచున్నను మహోల్లాస శీలురాలయిన భానుమతి మనస్సునకదియెల్లను వినోదకరముగా నుండి నవ్వులాట కాస్పద మగుచుండును.

ఆకాలమునందు పాండ్యమండలమువారితో జరగినమహాయుద్ధము నందుఁ దనశౌర్యమును బాహువీర్యమును గనఁబఱిచి విజయము నొంది ప్రసిద్ధికెక్కిన విజయవర్మ తనకుసహాయులైన యిద్దఱు రాజపుత్రులతో మరల స్వదేశమునకుఁ బోవుచుఁ దన యాప్తబంధుఁడయిన వజ్రసేనుని జూచిపోవుటకయి వచ్చి కళ్యాణపురములోఁ గొంతకాల ముండుట తటస్థించెను. అట్లు వచ్చిన యతిథులలో చోళమండలరాజయిన విజయవర్మగాక యాతనిమిత్రుఁడయి యుదయగిరిదుర్గాధీశుఁ డయిన విక్రమబాహువును, వారివెంటవచ్చిన చంద్రగిరిదుర్గాధీశుఁ డయిన వాక్చాతుర్యమునుతీవ్రస్వభావమునుగలప్రతాపరుద్రుఁడును,ముఖ్యులు. తనయింటికి విందులయి వచ్చిన యారాజపుత్రులను దనపుత్రికకును మేనకోడలికిని జూపి, అతిథిసత్కారముచూపి వారి నాదరించుటకయి వజ్రసేనుఁ డాకన్యలను నియమించెను.

వా రందఱు నొక్కచోటఁ జేరఁగానే ప్రతాపరుద్రుఁడు తన

మిత్రులతోడ వినోదకరములయిన సరససల్లాపముల కారంభించెను. తన వాక్చమత్కారము నితరులకు తెలుపక యడఁగియుండుటకిష్టము లేనిదయి భానుమతిమధ్యను తానందుకొని యాతనిమాటలకడ్డమువచ్చి 'అయ్యా! మీ రెంతో శ్రమపడి ప్రసంగము చేయుచున్నారుగాని యిచ్చట మీ మాటలెవ్వరును వినుచుండ లేదు' అని యాతనిమాటలలోఁ దనమాట యొకటి కలిపెను. భానుమతి యెంతవదరుఁబోతో ప్రతాపరుద్రుఁడు తానంత వదరుఁబోతేయయినను, తనయెడలనామె చూపిన యీయతిథి సత్కారము రుచియింపనివాఁడయి గొప్పవంశమునందుఁబుట్టిమర్యాదతోఁ బెరిఁగిన కన్యకిట్టి యధిక ప్రసంగము యుక్తముకాదని యతఁడుతలఁచెను. అంతేకాక వెనుకటిసారి తానిచ్చటకువచ్చినప్పుడుకూడభానుమతిచతుర వచనములతో తన్నెగతాళిచేయుచువచ్చుటయాతనికప్పుడు స్మరణకు వచ్చెను. ఇతరులు తమ్ముఁబరిహసించినప్పుడు తామితరులను బరిహాసము చేయు స్వభావముగలవారి కుండునంతకోపము మఱియొకరి కుండదు. అలాగున నే యీభానుమతికిని ప్రతాపరుద్రునికిని కోప మెప్పుడును ముక్కుననే యుండును. కాఁబట్టి వాక్నిపుణులయినయీ యిద్దఱునొక్క చోటఁగూడినప్పు డెప్పుడును సరసత్వమంతకంతకుముదిరితుదకు వాక్కలహముగాఁ బరిణమించి నవ్వులుపువ్వులయి యొండొరులను దూషించుకొనుచు కోపముతో లేచిపోకుండుటతటస్థింపలేదు. అందుచేతఁదనమాట లెవ్వరును వినుచుండ లేదనిపలికి తనసంభాషణము సాగనీయక యామె నడుమ నడ్డమువచ్చినప్పుడు ప్రతాపరుద్రుఁడామె యక్కడనుండుటయే యెఱుఁగనట్లు నటించుచు 'నాపాలిటి తిరస్కారదేవతా! నీవింకను బ్రతికియున్నావా?' అని కుశలప్రశ్నము చేసెను. ఆమాటతో నప్పుడు వారిద్దఱికిని క్రొత్తవాగ్యుద్ధ మారంభ మయినది. ఆపోరాటములో వాగ్రణశూరులయిన యాయిరువురును నర్మోక్తిబాణముల నొండొరుల మీఁదఁబ్రయోగించుకొనుచున్నప్పుడుభానుమతియతఁడుమహాపరాక్రమ

శాలియని యెఱింగినదయ్యును సంగ్రామభీరుఁడని సూచించుచు నాతని పిక్కబలమును శ్లాఘించి మనస్సునొప్పించుటకుఁ బ్రయత్నించుటయే కాక, విజయవర్మ యాతనియుక్తినైపుణి కానందించుచుండుట కనిపెట్టి యతఁడు విజయవర్మయొక్క యాస్థానపరిహాసకుఁడని బ్రహ్మాస్త్రమువలె మధ్య నొకవాక్యప్రయోగముచేసి యాతని నెత్తిపొడిచెను. ఈవఱకు భానుమతి యాడినమాటలన్నిటికంటెను కడపటఁ బ్రయోగించిన యీపరిహాసోక్తి యొక్కటియే ప్రతాపరుద్రునిహృదయమధ్యమునందమోఘబాణమయి నాటుకొని యెక్కువనొప్పి కలిగించెను. ఆమె తనపిక్కబలమును మెచ్చి రణభీరుఁడని సూచనచేసినను దానురణశూరుఁడనని యెఱిఁగినవాఁడగుట చేత నామాట నాతఁడెంతమాత్రమును లక్ష్యము చేయలేదు. కాని 'విజయ వర్మయొక్క యాస్థానపరిహాసకుఁడు' అన్నయెత్తిపొడుపుమాటమాత్రము సత్యమునకు మిక్కిలి చేరువయినదగుటచేత వజ్రసదృశమయిన యాతని హృదయమున నాటుకొని మర్మచ్ఛేదము చేసి, ఉన్నమాటయన్న నులుకు వచ్చునన్న సామెతను సత్యముచేసెను. తామే మాటనేర్పరులమని యితరుల నెగతాళి చేయుచుండువారికి లోకులు తమ్ము పరిహాసకులని పిలిచినప్పుడు వచ్చునంతరోషము మఱియెప్పుడును రాదుగదా!

అప్పుడు వినయవతియైన యిందుమతి యారాజనందనులముందుఁ దానేమియు మాటాడక యూరకకూరుచుండెను; విక్రమబాహువు కాల మహిమచేత నాసుందరియొక్క సౌందర్యమునందుఁ గలిగినయాధిక్యమును సావధానముగాఁ బరీక్షించుచు ఆమెసుందరవిగ్రహముయొక్కయద్భుత శృంగారమునుగూర్చి తలపోయుచుండెను. ప్రతాపరుద్రునికిని భాను మతికిని జరగుచున్న వినోదకరమయిన సరస సల్లాపమును విని వేడుక చూచుచు, విజయవర్మ వజ్రసేనునివంకఁ దిరిగి చెవిలో మెల్లగా 'ఈచిన్నది మంచి పౌరుషముగల యువతి. ఈమె ప్రతాపరుద్రునికి తగినభార్య యగును.' అనిపలికెను. 'ఓమహారాజా! ఒక్కవారము దినములు వీరిద్దఱును

దంపతులయినపక్షమున, కేకలతో పిచ్చివాండ్రయిపోదురు.' అని వజ్రసేనుఁ డాతనిమాటకు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. వజ్రసేనుఁడు వారిదనుకూలదాంపత్యము కాఁజాలదని తలఁచినను, విజయవర్మమాత్రి మాహాచానిపుణులనిద్దఱినిదంపతులనుగాఁగూర్పవలెనన్నతలఁపునువిడిచిపెట్టలేదు.

అటుతరువాత నొకనాఁడు విజయవర్మ విక్రమబాహునితో మాటాడునప్పు డొక్క-భానుమతీప్రతాపరుద్రుల వివాహము మాత్రమే కాక మఱియొక వివాహముకూడ నుద్దేశింపఁ బడినట్టు స్పష్ట పడినది. మాటలధోరణిలో విక్రమబాహుఁ డిందుమతియొక్క గుణాతిశయమును శ్లాఘించుటనుబట్టి యాతనిమన స్సామెమీఁదఁ దగిలినట్టు విజయవర్మ కనిపెట్టి, "మిత్రుఁడా! ఇందుమతిమీఁద నీకనురాగము గలదా?" అని యడిగెను. "క్రిందటిసారియీకళ్యాణపురమునకు వచ్చినప్పుడునేనామెను వీరదృష్టితోఁ జూచితిని. అప్పుడు సహితము నాకన్నామెను తగిలెనుగాని ప్రేమనిలుపుటకప్పుడు నామనస్సులో నవకాశము లేకపోయినది. యుద్ధ మంతమునొంది సంధిజరగిన యీకాలమునందు యుద్ధచింతలన్నియు నామనస్సును విడిచిపెట్టఁగావానిస్థానమున నిప్పుడు హృద్యములైన మృదుచింతలు గుంపులుగుంపులుగా ప్రవేశించి యిందుమతియెంత సౌందర్యవతియో చూపి యుద్ధమునకుఁ బూర్వమునందుఁగూడ నేనామెను కామించినట్టు స్మరణకుఁదెచ్చి నామనస్సు నాయువతీమణిమీఁదికిఁ బురికొల్పుచున్నవి." అని విక్రమబాహుఁ డుత్తర మిచ్చెను. విక్రమబాహుఁడిందుమతిమీఁదఁదనకుఁగలవలపుదాచకయడుగఁగానే బయలుపఱుచుటచేత విజయవర్మమనస్సు కరఁగినవాఁడయి యాక్షణముననే తనచుట్టమును మిత్రుఁడు నయినవజ్రసేనునియొద్దకుఁబోయి విక్రమసేను నల్లునిగాఁ జేకొనుట కంగీకరింపవలసినదని ప్రార్థించెను. వజ్రసేనుఁడాసంబంధమునుసమ్మతించెను.విక్రమబాహుఁడు విద్యావయోరూపగుణసంపత్తిగలవాఁ డగుటచేత నాతనిని భర్తనుగాగ్రహించుట కిందుమతిని

ఒప్పించుట విజయవర్మ కంతకష్టము లేక పోయెను. విజయవర్మయొక్క ప్రోత్సాహమువలన నిందుమతీవిక్రమబాహుల వివాహమహోత్సవము నకు శుభముహూర్తమును వెంటనేనిశ్చయింపఁబడెను.

వివాహదినమప్పటికిఁ గొన్నిదినములేయుండినను విక్రమబాహు నకు దినమొకయేఁడుగాఁ గానఁబడి కాలముగడపుట దుర్భరమయ్యెను. తమకిష్టమయినకార్యముమీఁద దేనిమీఁదనైనను మనస్సునిలిపినప్పుడు పడుచువాండ్రు సామాన్యముగా నత్యాతురులయి యుందురుగాన, నిర్వ్యాపారముగా నున్నప్పుడు వారి కన్యచింత మనస్సులోఁ జొరక కాలవిలంబమెంతయల్పమయినను దుస్సహమగును. కాఁబట్టి యీకాల ములో శీఘ్రముగానుబుసుపోవునిమిత్తమొకవిధమైనవేడుకగా ప్రతాప రుద్రుఁడును భానుమతియు నొండొరులను వలచునట్లు చేయుటకయి యేదోవింతయైన యుపాయ మొకటి యాలోచింపవలయునని విజయ వర్మ విక్రమబాహునితోఁ బ్రస్తావించెను. అప్పుడు వారిలోవా రది బాగున్నదని సంతోషించి, వెంటనేపోయితమయోచనను వజ్రసేనునితోఁ జెప్పఁగా నతఁడామోదించి తానుగూడఁ దనచేతనైన సాహాయ్యమును చేసెదనని వాగ్దానముచేసెను. ఇందుమతి సహితము తనవదినగారికి మంచిభర్తను లభింపఁజేయుటకయి పన్నెడియుపాయములో నేదైనఁ జిన్నపని తనమీఁద బెట్టినయెడల, తానునుతోడుపడెదనని తనయభిమత మును దెలిపెను. పురుషులందఱును జేరి భానుమతి ప్రతాపరుద్రునివలచి కామించుచున్నదని యతనితోఁ జెప్పినమ్మించునట్లును, ఇందుమతి ప్రతాప రుద్రుఁడు భానుమతిని వలచి కామించుచున్నాఁడని యామెతోఁజెప్పి నమ్మించునట్లును, చేయవలెనని విజయవర్మ యప్పుడొక్కయుపాయ మాలోచించెను.

విజయవర్మయు, వజ్రసేనుఁడును, విక్రమబాహుఁడును మొట్ట మొదట పని కుపక్రమించిరి. ఒకనాఁటిమధ్యాహ్నమునఁ బ్రతాపరుద్రుఁ

డొంటిగాఁబోయి తోఁటలోని యొకపొదరింటఁ గూరుచుండి చదువు కొనుచుండఁగా సమయము కనిపెట్టి, విజయవర్మయు సహాయులును దోఁటలోనికిఁ బోయి యాపొదరింటికిఁ జేరువనున్న యొక చెట్టునీడను గూరుచుండి ప్రతాపరుద్రునికివినఁబడునట్లుగా మొట్టమొదటఁ గొంతసేపు తమలోఁదామేదో మఱియొక సంగతిముచ్చటించి,తరువాతఁ గార్యాంశమునకుదిగి వారిలో విజయవర్మ వజ్రసేనునిజూచి "ఓయీ! సఖుఁడా! చేరువకురమ్ము. మొన్ననాతో నీవేదో చెప్పవచ్చి సగముచెప్పిమానితివే. అదియేది ? నీమేనకోడలుభానుమతికిప్రతాపరుద్రునిమీఁదమనసుతగిలినదా? ఆచిన్నదానికేపురుషునిమీఁదను మనసుతగులునని యెన్నఁడును నేననుకోలేదు." అని మెల్లఁగాఁబ్రసంగమునకారంభించెను. "నేనంతకు మునుపే యనుకోలేదు. అందులోను పయికెప్పుడును తాను ద్వేషించుచున్నట్లుతోఁపఁజేసెడు ప్రతాపరుద్రునినే యది కామించి ప్రేమించుట మహాద్భుతముగానున్నది." అనివజ్రసేనుఁడు పలికెను. ఇప్పుడువిక్రమబాహుఁ డందుకొని భానుమతి ప్రతాపరుద్రునిపై నలపు నిలుపుట సత్యమేయనియు, భానుమతిని వరించున ట్లాతనిని చేయలేకపోయిన పక్షమున భానుమతి తప్పకమన్మథతాపముచేత ప్రాణములువిడుచునని యిందుమతియే తనతోఁజెప్పినదనియు, వారిసంశయనివారణముచేసెను. ప్రతాపరుద్రుఁడెప్పుడును సాధారణముగా సుందరులందఱిని వారిలోను ముఖ్యముగా భానుమతినిదూషించుచుండువాఁడగుటచేతవీరిదాంపత్యము పొసఁగుటయసాధ్యమనివజ్రసేనుఁడును విక్రమబాహువును దమ యభిప్రాయములను గనఁబఱిచిరి.

ఈప్రసంగము విన్నంతసేపును విజయవర్మ తాను భానుమతి విషయమయి జాలిపడుచున్నవానివలెనటించి, "ఈసంగతి యెవ్వరైన బ్రతాపరుద్రునితోఁజెప్పినబాగుండును." అని హెచ్చరించెను. "చెప్పుట వలన నేమిప్రయోజనము? ఇదిసందుచేసికొని పరిహాసమున కారంభించి

యతఁ డాచిన్నదానిని మఱింత బాధపెట్టును.'' అని విక్రమబాహుఁడు పలికెను. ''అట్లు బాధించెడుపక్షమున మనము ప్రతాపరుద్రుని నుడికించి చంపవలెను. నిజముగా భానుమతి బహుయోగ్యరాలు. ఒక్క యీ ప్రతాపరుద్రుని మోహించుటలోనే కొంచెము తెలివితక్కువ కనఁబఱిచినదికాని యామె తక్కిన సమస్తవిషయములలోను మిక్కిలి తెలివి కలదిగాఁ బ్రవర్తించుచుండును." అని పలుకుచు విజయవర్మ లేచిపోదము రండని మిత్రులనుబిలిచి, పొదలోనుండి వినుచున్న యీసంభాషణమును గూర్చి తనలోఁ దానాలోచించుకొనుటకయి ప్రతాపరుద్రుని నొంటిగా విడిచిపెట్టి మిత్రబృందముతో నచ్చటినుండి వెడలిపోయెను.

ఈప్రసంగము జరుగుచున్నంతసేపును ప్రతాపరుద్రుఁడు లతాగృహములోనుండి యత్యాతురతతో చెవులొగ్గి వినుచు, భానుమతి తన్నుఁ గామించినదన్నమాట చెవినిబడ్డప్పుడు ''ఇంతటివింత పుట్టునా? ఈవైపరీత్యము సాధ్యమగునా? " అని తనలోఁ దలపోయుచుండెను. వారాస్థలమువిడిచిపోయినతరువాతనతఁడుసావకాశముగాఁగూరుచుండి తనకుఁ దానే యాక్షేప సమాధానములు చెప్పుకొనుచు లోలోపల నిట్లాలోచించుకొన మొదలుపెట్టెను. ''ఇది వారునన్నువంచించుటకయి పన్నిన మాయవేషమయి యుండదుగదా! ఉండదు. నవ్వులాటమాటలు గాక వారీవిషయమయి మిక్కిలి గంభీరముగా మాటలాడి, ఇందుమతి వలన సత్యమునరితను దెలిసికొని యాయువతినిగూర్చి పరితాపపడినట్లు కనఁబడినారు. నన్ను మోహించినది ! నేనామెను బదులు మోహింపవలెనా ! నేనీవఱకెన్నఁడును వివాహమాడఁదలఁచుకోలేదు. వెనుక నేనొకసారి యావజ్జీవమును బ్రహ్మచారినిగానుండి చావవలెనని చెప్పినప్పుడు, వివాహ మగునంతవఱకును బ్రతుకుదునని నేననుకోలేదు. వారాయువతి గుణవతియనియు రూపవతియనియుఁ జెప్పుచున్నారు. ఆమెయట్టిదేయగును. ఒక్కనన్ను మోహించిన విషయములోఁదక్క

మిగిలినసమస్తవిషయములలోను ఆమె యెంతో బుద్ధిమంతురాలఁట! ఆమె బుద్ధిహీనతను స్థాపించుట కిదియొక గొప్ప హేతువు కాఁజాలదు. అదిగో భానుమతియే యిక్కడకు వచ్చుచున్నది. నేఁడామె నాకంటి కత్యంత సౌందర్యవంతురాలుగాఁ గనుపట్టుచున్నది. ఆమెముఖమునం దిప్పుడు కొన్ని మోహచిహ్నములు నాదృష్టికి పొడకట్టుచున్నవి." అనునంతలో భానుమతి యతనిని సమీపించి స్వభావ కటుమార్గమున "మనస్సులో నాకిష్టము లేకపోయినను వారు నిన్ను భోజనమునకు తోడుకొనిరమ్మని పంపఁగావచ్చినాను" అని పిలిచెను. ఆనటుకెన్నఁడును ప్రతాపరుద్రుఁడిటువంటి మృదువచనము లామెవిషయమయి తననోటరానిచ్చిన పాపమునఁ బోనివాఁడయినను ఇప్పుడుమాత్రము "ఓసుందరీ! నావిషయమై నీవింత శ్రమపడినందుకు మిక్కిలి కృతజ్ఞుఁడనయి యున్నాను" అని యామెమాటలకుఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చెను. భానుమతి మఱిరెండుమూఁడు మోటుమాటలని వెడలిపోయినతరువాత నప్పుడాడిన యామృదుత్వము తప్పినమాటలలో వలపును దెలిపెడు గూఢార్థ మేదో లోపల దాగి యున్నట్టు తానుగ్రహించితినని భావించుకొని "ఈచిన్నదానియెడల నేనిప్పుడు దయచూపకపోయినయెడల నేను మహాక్రూరుఁడ నగుదును. ఈమెయెడల నేను ప్రేమునపహింపనిపక్షమున నేను రాక్షసుఁడను. ఇప్పుడు పోయి నే నీమెసందర్శనము చేసికొనెదను." అని యతఁడు మనసులోని యుద్రేక మాపుకోలేక బిగ్గరగా ననెను.

ఈప్రకారముగాఁ బ్రతాపరుద్రుని నిమిత్తమై వారుపన్నినవలలో నతఁడుపడినందున, ఇఁక భానుమతి విషయమయి నిర్వహింపవలసిన యిందుమతివంతుమాత్రము మిగిలి యుండెను. అందుచేత నిందుమతి యీకపటనాటక ప్రయోగమునకయి తనచేటిక లయిన చతురికానిపుణిక లను పిలిపించి వారిలో నిపుణికనుజూచి "ఓచెలీ! నీవిప్పుడే పరుగెత్తు కొని పోయి సల్లాపమందిరములో విజయవర్మతోను విక్రమబాహుని

తోను సంభాషించుచున్న నావదినె భానుమతినిజేరి చెవిలో నేకాంతముగా నేనును చతురికయు తనవిషయమై యేదో చెప్పుకొనుచు శృంగారవనములో విహరించుచున్నామనియు, నీవిప్పుడు రహస్యముగాఁబోయి సూర్యకిరణముల తోడ్పాటుచేత నే పరిపక్వఫలములనుబొందికృతఘ్నులవలె సూర్యకిరణములనే లోపలఁ జొరనీక వారించుచున్న ద్రాక్షతీగలల్లిబిల్లిగానల్లుకొన్న లతాగృహమునందుఁ ప్రవేశించి మామాటలు వినవలసినదనియు, చెప్పుము'' అనియుపదేశించెను. ఇప్పు డామె భానుమతి నాకర్షింప నుద్దేశించినతీఁగలయిల్లింతకుమునుపు ప్రతాపరుద్రుఁడు సావధానముగాఁ దనమిత్రుల సంభాషణ మాలకించుచుఁ గూరుచుండినపొదరిల్లే. “ ఇదెంతపని? ఇప్పుడొక్క నిమిషములో నేనామె నిక్కడకు వచ్చునట్లుచేసెదను'' అనిచెప్పి నిపుణిక యప్పుడే వెడలిపోయెను.

తత్క్షణమే యిందుమతి చతురికను దన వెంటనుద్యానవనమునకుఁ గొనిపోయి, “ఓచతురికా! భానుమతి యిక్కడకు వచ్చినప్పుడు మన మీపొదరింటిదగ్గఱనుండి ముందుకును వెనుకకును నడచుచు, ప్రతాపరుద్రునిగుఱించిమాత్రమే మాటాడవలెను. నే నాతని పేరెత్తినప్పుడెల్లను నీవాతనిని బట్టు పొగడినట్టు పొగడుచుండవలెను. నేను నీతోఁ బ్రతాపరుద్రుఁడు భానుమతినివలచి యెట్లు కామపీడపాలగుచున్నాఁడో యావిషయమునుగూర్చి ముచ్చటించెదను. మనముశీఘ్రముగాపనికారంభించవలెను. అదిగో భానుమతి మనమాటలు వినవలెనని గబ్బిలమువలె చెట్లనంటిపట్టుకొని పొదలచాటుననుండి యెట్లు ప్రాఁకుచువచ్చుచున్నదో చూడు'' అని చెప్పిచూపెను. వారుతోడనే తమకథ వినిపించుటకారంభించిరి. ఇందుమతి తన్నేమో చతురికయడుగఁగా నుత్తరముచెప్పుచున్నదానివలె “కాదు. నిశ్చయముగా కాదు. ఓచతురికా! ఆబిడ యితరులయెడ మిక్కిలి తిరస్కారభావముకలది. ఆబిడ యెదుటివారిని మాటలచేత గడ్డిపఱకగా తీసివేసినను, ఆబిడ మనసుమాత్ర మడవిమృగమువలె

బెదరు స్వభావముకల దేసుమా'' అనిపలికెను. "ఓయిందుమతీ! ప్రతాప రుద్రునికి భానుమతిమీఁద నంతయధిక ప్రేమ యుండుట నిశ్చయమేకదా! అని చతురిక మరలనడిగెను. "నిశ్చయమని విజయవర్మయు నాప్రాణ నాయకుఁడయిన విక్రమబాహుని నాతోఁజెప్పి యేలాగుననైన భాను మతి కీసంగతి తెలుపుమని నన్నుబతిమాలుకొన్నారు; మీకుఁ బ్రతాప రుద్రునిపయిని నిజమైన ప్రేమయున్న పక్షమున మీరీసంగతి నెప్పు డును భానుమతికిఁ దెలియనీయవలదని నేను వారికి హితబోధచేసినాను'' అని యిందుమతి చెప్పెను. "అవును. ఆతనివలపామెకు తెలియనిచ్చుట యెంతమాత్రమును మంచిదికాదు. ఈవార్తకొంచెమామెచెవిని బడిన పక్షమున, ఆతని నెగతాళిచేసి బ్రతుకనియ్యదు" అనిచతురిక మరలఁ బలికెను. "ఓచెలి! నిజమునకు ప్రతాపరుద్రుని మించిన బుద్ధిమంతుఁడును గుణవంతుఁడునురూపవంతుఁడును పదుచువాండ్రలో నేనెఱిఁగినంతవఱకు నాదృష్టికి మఱియెవ్వరునుగానరారు. అయిననుభానుమతిమాత్రమతనిని దూషించును''అని యిందుమతి ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. "అట్లు నిష్కారణ ముగాదూషించుట యామెకునిశ్చయముగాయోగ్యమయినపనికాదు." అని చతురిక పలికెను. 'కాదు అయినను సాహసముచేసి యీమాట యాబిడతో నెవ్వరుచెప్పఁగలరు? నేను చెప్పిన పక్షమున నన్నుపరిహా సముచేసి నిలువనియ్యదు'' అని యిందుమతి మాఱుపలికెను. "ఓసఖీ! నీవు నీవదినెగారి స్వభావమును తిన్నగాఁగనిపెట్టలేదు. ప్రతాపరుద్రుని వంటి ధీమంతుని నిరాకరించుట కామె యంతబుద్ధిలేనిదనుకొన్నావా? కాదు'' అని చతురిక యనెను. "ప్రతాపరుద్రుఁడు మంచిఖ్యాతి సంపా దించినాఁడు. ఒక్కనాప్రియభర్తను విక్రమబాహుని విడిచిపెట్టినపక్ష మున, కర్ణాటకదేశములో నితఁడేయగ్రగణ్యుఁడు'' అని యిందుమతి యాతనిని మెచ్చుకొనెను. అంతటితో నాప్రసంగమును మార్చవలెనని యిందుమతి సూచనచేయఁగాఁ జతురిక "అమ్మా! నీవివాహమెన్నిదినము

లున్నది ?'' అని యడిగెను. రేపటిదినమే వివాహమనిచెప్పి, "నేను పెండ్లికి మంచి చీరయు రవికయుఁ దెప్పించుకొన్నాను. అవి నీవుచూచి యేలాగుననున్నవో చెప్పవుదువుగాని నాతోరా'' అనియిందుమతి చతురికను దనవెంటఁ దీసికొని యింటికిఁబోయెను. భానుమతివారిసంభాషణ మంతయు నత్యాదరముతో వినుచుండి వారుదూరముగాఁబోయిన తరువాత తనలోఁదాను " వారునాచెవులలో నిప్పులుపోసి వెళ్ళినారు. ఇది యంతయుసత్యమేయగునా?ఓ తిరస్కారభావమా! ఓగర్వమా ! మిమ్ము నేఁటితోవిడిచిపెట్టుచున్నాను. నాకుసెలవిండు. ఓప్రతాపరుద్రా! నన్ను కామించుచున్నావా ! ప్రేమాస్పదమయిన నీపాణిగ్రహణమునకయి నాదుష్టహృదయమును సాదుచేసినీవిషయమున నేఁజేసినయపరాధమున కిఁకఁ బ్రతిక్రియచేసెదను'' అనితలపోయుచు మనస్సమాధానముచేసి కొనుచుండెను.

ప్రాఁతశత్రువు లిట్లాకస్మికముగా క్రొత్తమిత్రులయి యొండొరులను వలచుటయు, సత్స్వభావముగల విజయవర్మయొక్క వినోదకరమైన మాయోపాయమువలన పరస్పరమిత్రులుగా వంచింపఁబడిన కాముకీకాముకులు ప్రథమసమావేశము పొందిసల్లాపసౌఖ్యమనుభవించుటయు, చూచువారిహృదయములకెంతో వేడుకగానుండకపోదు. కానియీలోపల నిందుమతికి సంభవించిన శోచనీయమయిన దురదృష్టకథనుగూర్చి మనమిప్పుడు చింతిల్లనలసియున్నది. వివాహమహోత్సవము నడచి సంతోషకరముకావలసిన యామఱుచటిదిన మిందుమతికిని సౌజన్యనిధియైన తజ్జనకునికిని తీఱని మనోవ్యథను తెచ్చిపెట్టినది.

విజయవర్మ కరిష్టవర్మయను సవతితమ్ముఁడొకఁడుగలడు. అతఁడన్నతోఁగూడ యుద్ధభూమినుండి యిప్పుడు కళ్యాణనగరమునకువచ్చియుండెను. ఇతఁ డసంతుష్టుఁడును దుస్స్వభావముగలవాఁడునయి సదా పాపకార్యములు చేయుటకై యుపాయము లాలోచించుచుండును.

ఈఖలుఁడన్నగారిని అన్నగారి మిత్రుఁడయినందున విక్రమబాహునిని, మనస్సులో ద్వేషించుచుండును. కాఁబట్టి యీదుష్టుఁడిప్పు డన్నగారికిని విక్రమబాహునకును మనోవ్యాకులత కలుగఁజేసి యందువలన తాను హీనమైన యానందమును పొందుటకయి యిందుమతియొక్క యీవివాహము నెట్లయిన చెడఁగొట్టవలెనని నిశ్చయించుకొనియుండెను. ఈ వివాహ కార్యమునందు విక్రమబాహున కెంత యుత్సాహముకలదో యంతయుత్సాహము విజయవర్మకును గలదని యరిష్టవర్మ దృఢముగా నెఱుఁగును. ఈదుష్టకార్యమునుసాధించుటనిమిత్తముగొప్పబహుమాన మిచ్చెదనని యాశపెట్టి ప్రోత్సాహపఱిచి తనవలెనే దుర్మార్గవర్తనుఁడయిన వక్రబుద్ధియనువానినొకనిని నియమించెను. ఈవక్రబుద్ధియిందుమతి సేవకురాలయిననిపుణికనువివాహమాడవలెనన్న తలంపుతోదానిననుసరించుచుండెను. ఈసంగతి కనిపెట్టి యరిష్టవర్మ వక్రబుద్ధినిరహస్యముగారప్పించి, ఇందుమతి నిద్రపోయినతరువాత నిపుణిక నేటిరాత్రి యిందుమతియొక్కబట్టలనుధరించుకొని విక్రమబాహుఁడిందుమతియే యనినమ్మి మోసపోవునట్లుగాఁ దనయజమానురాలు శయనించు మేడ గదిలోనిగవాక్షములోనుండినీతో మాటాడునట్లుచేయవలెనని చెప్పివాని నొప్పించెను. ఆదుష్టుఁడు కార్యవిఘాతము చేయ నుద్యోగించినది యీకుత్సితోపాయముచేతనే. ఈయేర్పాటుచేసి యరిష్టవర్మశీఘ్రముగా విజయవర్మయొద్దకును విక్రమబాహునియొద్దకును బోయి యిందుమతి యవివేకురాలనియు, నిశీథవేళయందు తనగది కిటికిలోనుండి పరపురుషులతో మాటాడుచుండుననియు, వారితోఁ జెప్పెను. ఇది యంతయు నిఁక రేపు పెండ్లియనఁగా జరిగినది. అతఁడా రాత్రియే వారినిద్దరిని దీసికొనిపోయి చూపెదననియు, గవాక్షములోనుండి యిందుమతి యన్యపురుషునితో సంభాషించుచుండఁగా వారే చెవులార వినవచ్చుననియు, చెప్పెను. అప్పుడరిష్టవర్మవెంట వారిద్దఱును వచ్చుటకు సమ్మతించిరి,

అంతట విక్రమబాహుఁడు విజయవర్మనుజూచి, 'ఇందుమతిని వివాహ మాడకుండుటకుఁ దగినంతదోషమేదియైన నేఁటిరాత్రి నాకిందుమతివద్ద కనఁబడినపక్షమున, వివాహముహూర్తసమయమున బంధువులందఱును జేరియున్నప్పుడు నేనామె నవమానపఱిచెదను' అని తన యుద్దేశము చెప్పెను. 'ఆమెను పెండ్లికూఁతునుగా కుదుర్చుటలోనీకు నేనుసహాయుఁడ నయినందున, ఆమె నవమానపఱిచి చిన్నపుచ్చుటలోఁగూడ నీకు నేను తోడుపడెదను.' అని విజయవర్మయుఁ జెప్పెను.

అరిష్టవర్మ నాఁటిరాత్రి యిందుమతియొక్క పడకగది చెంతకు వారినిగొనిపోయినప్పుడువక్రబుద్ధి వీథిలో మేడక్రిందగవాక్షమునకెదురుగా నిలుచుండియుండుటయు నిపుణిక గవాక్షములో తలఁబెట్టి క్రిందనున్న వక్రబుద్ధితో మాటాడుచుండుటయు వారికఁటఁబడినవి. తామావఱకిందుమతి కట్టుకొనియుండఁగాఁ జూచినబట్టలనే యప్పుడు నిపుణిక ధరించుకొనియున్నందున, ఆమాటాడునది యిందుమతియేయని విజయవర్మయు విక్రమబాహుఁడును నమ్మిరి.

నేరమును తాను ప్రత్యక్షముగాఁ గనిపెట్టినా ననుకొన్నప్పుడు విక్రమబాహునికి వచ్చిన కోపమునకు పరిమితిలేదు. నిర్దోషురాలయిన యిందుమతిమీఁద నాతనికిఁ గల ప్రేమ యంతయు క్షణకాలములో ద్వేషముగా మాఱి పోయినది. అతఁడీవఱ కనుకొన్న ప్రకారముగా బంధువు లందఱిముందును దేవాలయములో నాయబల యపరాధము బయలఁ బెట్టవలెనని నిశ్చయించు కొనెను; ఉత్తముఁడయిన విక్రమబాహుని వివాహమాడఁబోవుచున్న దినమునకు ముందటిరాత్రియే మఱియొకపురుషునితో తనగదికిటికిలోనుండి సంభాషణ చేసినదుర్మార్గురాలి కెంతశిక్ష చేసినను అధికముకాదని యెంచుకొని విజయవర్మయు నాతనిశ్చయము నామోదించెను.

మఱునాఁడు లగ్నసమయమునందు వివాహవేదికకు సమీపమున నందఱును కూరుచుండఁగా, పెండ్లి కొడుకును పెండ్లి కూఁతురును వచ్చి పురోహితుని యెదుట నిలువఁబడిరి. అప్పుడు పురోహితుఁడు వివాహమంత్రముల నుపక్రమించఁ బోవుచుండఁగా, విక్రమబాహువు మహారోషముతో దూషణభాషణము లాడుచు నందఱిముందఱను నిరపరాధినియైన యిందుమతియొక్క దోషమును ఘోషించెను. అతఁ డప్పు డాడిన వింతమాటల కద్భుతపడి నిశ్చేష్టురాలయి యిందుమతి నమ్రతతో 'ఇటువంటి మాటలనుట కిప్పుడు నాప్రాణనాయకుఁడు మతిస్తిమితము కలిగియేయున్నాఁడా?' అని మెల్లగా ననెను.

అప్పుడు వజ్రసేనుఁడతిభయోద్రేకము చేతవడఁకుచు విజయవర్మ వంకఁజూచి 'ఓమిత్రుఁడా! నీవు మాటాడవేమి?' అనెను. 'నే నేమని మాటాడను? నాప్రాణమిత్రుని నొకయయోగ్యురాలయిన కాంతతోఁ గూర్చుటకుఁ బ్రయత్నించుటచేత నేనుసహితమవమానముపాలయినాను. ఓవజ్రసేనా! ఈశ్వరసాక్షిగా చెప్పుచున్నాను. నేనును, నాతమ్ముఁడును, నొప్పినొందిన యీవిక్రమబాహుఁడును గతరాత్రి నట్టనడిరేయి యీమె తనగదికిటికిలోనుండి పరపురుషునితో మాటాడుచుండఁగాఁ గన్నులారఁ జూచి చెవులారవిన్నాము' అని విజయవర్మ పలికెను. ప్రతాపరుద్రుఁడు 'ఇదియంతయు చూడఁగా నాకిది పెండ్లికళలాగున నేకనఁబడుచుండలేదు' అని యద్భుతపడఁజొచ్చెను.

'ఓయీశ్వరుఁడా! సత్యము నీవెఱుఁగుదువు' అని నోట మాట రాక మందభాగ్యురాలయిన యిందుమతి గుండెలుపగిలి మూర్ఛిల్లి శవమువలె నేలఁబడిపోయెను. ఇందుమతి మూర్ఛ తేఱునో లేదో చూచిన దాఁక నిలువక వజ్రసేనునకుఁ దాము తెచ్చిపెట్టిన యాపదనైన లేశమును గణింపక విజయవర్మయు విక్రమబాహుఁడును దామచ్చటనుండిచివాలున లేచి పోయిరి. అప్పుడు వచ్చినకోపావేశము వారి నంతటికఠినహృదయు

లనుగాఁ జేసినది. ప్రతాపరుద్రుఁడు మాత్ర మక్కడ నక్షేయుండి యిందు మతిని మూర్ఛ తేర్చుటలో భానుమతికి సాయము చేయుచు 'ఇది బ్రతి కియున్నదా' అని యడిగెను. "ప్రాణము పోయినట్టున్నది" అనిచెప్పి, భానుమతి తనకు మఱందలి యందుఁగల ప్రేమాతిశయమునుబట్టి యెంతో ఖేదపడెను. ఆచిన్నదానియొక్క సౌశీల్య నీతివర్తనములను చక్కఁగా నెఱిఁగిన దగుటచేత భానుమతి తానప్పుడామె విషయమైనమాటల నెంత మాత్రమును నమ్మలేదు. అదృష్టహీనుఁడైన తండ్రిచర్య వేఱువిధముగా నుండెను. అతఁడు తనకొమార్తెయొక్క యపకీర్తికథను నమ్మినవాఁడుగ, తనముందాచిన్నది మృతినొందినట్లు పడియుండఁగాఁజూచి తెచ్చుకొన్న తలవంపుతొలఁగునట్లు మోడ్చినకన్నులువిప్పక యింతటితో మృతినొందిన మేలుగా నుండునని కోరుచు నామెపయినిబడి విలపించుచుండుట యెంత యుఁ బరితాపకరముగా నుండెను.

వృద్ధుఁడయిన యాపురోహితుఁడు బుద్ధిశాలి యు మానుష స్వభావమును చక్కఁగా గుర్తెఱిఁగినవాఁడునయి యుండెను. తనమీఁద నితరులు దోషారోపణము చేయఁగా విన్నప్పుడు గలిగిన యిందుమతి ముఖలక్షణములను, అపరిమిత లజ్జాభయములామె మోమునఁ దోఁచుట యు,అంతలో వెలవెలపాటడరి యాచిహ్నములను గప్పివేయుటయు,తన కన్యాత్వదూషణమును గూర్చి విజయవర్మ పలికిన పలుకు లబద్ధములని తెలుపుచుఁ గన్నులనుండి క్రోధాగ్ని జ్వాలలు వెడలుటయు, అన్నియు నతఁడు జాగ్రత్తతోఁ గనిపెట్టియిందుమతి యనపరాధినియని నిశ్చయించి, చింతాక్రాంతుఁడయియున్న తండ్రినిజూచి ,అయ్యా! ఈమె తప్పుకి నిర్దోషురాలు. తనపై మిథ్యాదోష మారోపించుటచేతనే యీమె యిట్లు మూర్ఛిల్లినది. నామాట సత్యముకానియెడల నీవు నన్నికఁ బుద్ధిహీనుఁ డని పిలువవచ్చును. ఇంతమాత్రము నేనీసుందరియొక్క నిష్కళంకతయే కనిపెట్టలేక పోతినేని, నేనుచదివినచదువును, నాలో జ్ఞానుభవమును, వా

వయస్సును, నాగౌరవమును, అన్నియు వ్యర్థములు కావలెను' అని దృఢముగాఁ జెప్పెను.

ఇంతలో నిందుమతి మూర్ఛ తెలియఁగాఁ బురోహితుఁ డామెను జూచి 'అమ్మాయీ! వారునీమీఁద నింద మోపినది నీవేపురుషునితో మాటాడుచుండఁగాఁ జూచితిమని?' అని యడిగెను. "నేనేపురుషుని నెఱుఁగను. ఆపురుషుఁడెవఁడో నాకునిందకట్టినవారికే తెలియవలెను' అని యుత్తరము చెప్పి తరువాతఁ దండ్రివంకఁదిరిగి యిందుమతి 'ఓతండ్రీ! అసర్హమైన వేళయందు నాతో నేపురుషుఁడైన నెన్నఁడైన మాటాడి నట్టుకాని నిన్నటిరాత్రి నేనెవ్వరితోనైన సంభాషించినట్టుగాని నీకణు మాత్రమైన నిదర్శనముకనఁబడినపక్షమున నన్నునీవిఁకనింటికిరానియ్యక ద్వేషించి చంపివేయుము' అని పలికెను.

"ఇందులో విజయసర్మయు విక్రమబాహుఁడును తప్పక యేదో భ్రమపడినారు" అని పలికి పురోహితుఁడు వజ్రసేనునితో నీపిచిన్నది మృతినొందినదని ప్రవాదము వేయవలసినదనియు, వారు వెడలిపోయి నప్పు డీమె మరణసదృశమైన మూర్ఛలో నుండినందున సులభముగా నమ్ముదురనియు, అతఁడు మయిలపట్టి యథావిధిగా నపరక్రియలు జరపి స్మరణార్థమయినట్లుగా సమాధిపయి నొకవేదిక నిర్మింపవలయుననియు, ఆలోచనచెప్పెను. "అట్లుచేయుటవలనఁ బ్రయోజనమేమి? ఎవరికేమి లాభముకలుగును?" అని వజ్రసేనుఁడడిగెను. "ఈమరణవార్త వలన నెల్లవారిహృదయములలోను నిందాస్తుతిపోయి యీమె విషయమయి జాలిపుట్టును. కలుగవలసిన ప్రయోజనమంతయు నింతేకాదు. తానాడిన మాటలనుబట్టి యీమెమృతినొందినదని విక్రమబాహుఁడు విన్నప్పుడు అతని ధ్యానమంతయు నీమె మరణముమీఁదికిఁబోవును. అప్పు డాతని మనస్సులో నిజమయిన యనురాగలేశ మేమూలనయిననుండి యుండిన పక్షమున, ఈమెమొదలఁ దాను జేసిన దోషారోపణమసత్యముకాదనియే

యతఁడు భావించినను మనోవ్యాకులతనొందియామాటలేలయనిపోతినా యని పశ్చాత్తాపపడక మానఁడు" అని పురోహితుఁడుచెప్పెను. "ఓవజ్ర సేనా ! నీవుపురోహితుఁడుచేసిన హితబోధననుసరింపుము. విజయవర్మ మీఁదను విక్రమబాహుని మీఁదను నాకెంతప్రేమయున్నదో నీకే తెలిసి నను నేనీరహస్యమును వారికి వెల్లడిచేయనని యిదిగో ప్రమాణపూర్వక ముగాఁ జెప్పుచున్నాను.'' అని ప్రతాపరుద్రుఁడు చెప్పెను.

వజ్రసేనుఁడప్పుడు వారుచేసినహితబోధ కొప్పుకొని, "నేనిప్పుడు దుఃఖసముద్రములో మునిఁగియున్నందున గడ్డిపఱక చేతికిదొరకినను పట్టు కొనుచున్నాను." అని విచారగ్రస్తుఁడయిపలికెను. దయార్ద్రహృదయుఁ డయిన యాపురోహితుఁడప్పుడు వారినోదార్చి ధైర్యముచెప్పుటకయి లోపలికిఁ దీసికొనిపోయెను. అప్పుడు ప్రతాపరుద్రుఁడును భానుమతియు నొంటిగానుండిరి; వారి మిత్రులటువంటి వినోదకరతంత్రమును పన్ని తాము వేడుకననుభవించఁదలఁచుచున్నదియీసమావేశసమయమునందే. ఆమిత్రులిప్పుడు చింతాక్రాంతులయి యున్నందున వేడుకయన్నతలఁపే మరల నెప్పటికిని రాకుండ వారిహృదయములను పూర్ణముగావిడిచిపెట్టి పోయినట్లున్నది.

వారిలో ప్రతాపరుద్రుఁడు ముందుగా మౌనముద్రనువిడిచి పలుకరించి, "ఓభానుమతీ! నీవింతతడవును దుఃఖపడుచునేయున్నావా?" అని యడిగెను. "ఇంతటితో తీఱలేదు. నేనింకను మఱికొంతసేపు దుఃఖ పడియెదను" అని భానుమతి యుత్తరమిచ్చెను. "పాపము! నీమఱఁదలి యెడ వారపరాధముచేసినారని నేను నిశ్చయముగానమ్ముచున్నాను'' అని ప్రతాపరుద్రుఁడుపలికెను. "నామఱఁదలి విషయమయి యిటువంటి న్యాయవచనము పలికినపురుషుఁడెంతయుయిన నాగౌరవమున కర్హుఁడు" అని భానుమతి మెచ్చెను. "అటువంటి గౌరవమును జూపుట కేదైన మార్గమున్నదా? ఈప్రపంచములోని దేనిమీఁదను నాకు నీమీఁదనున్న

దానికంటె నెక్కువ ప్రేమ లేదుసుమా. ఇది నీకు వింతగా తోఁచ వచ్చును'' అని ప్రతాపరుద్రుఁడ నెను. ''నీవు నామాటనమ్ముదువో లేదో కాని యీప్రపంచములోని దేనిమీఁదను నాకునీమీఁదనున్న దానికంటె నెక్కువ ప్రేమ లేదని నేనును జెప్పఁగలను. నేను జెప్పినదియసత్యము కాదు. నేను లేనిది యొప్పుకొనను; ఉన్నది లేదనను. నాముఁదలినిగూర్చి నాకు విచారముగానున్నది'' అని భానుమతి బదులుచెప్పెను. ''నేనుధరించిన యీఖడ్గముతోడు! నామీఁదనీకనురాగముకలిగినట్లే నాకును నీమీఁద గాఢానురాగముకలిగియున్నది. ఇఁకనీసేవకుని కేమిపనినియమించెదవో నియమింపుము.'' అనిప్రతాపరుద్రుఁడు వచించెను. ''విక్రమబాహుని వధింపుము.' అని భానుమతి విధించెను. ప్రతాపరుద్రుఁడు విక్రమ బాహునియెడల మిక్కిలి స్నేహముగలవాఁడగుటచేతను, అతఁడేదో భ్రాంతిచేత నట్లు చేసియుండునని నమ్మినవాఁడగుటచేతను, ''ఈప్రపంచ మంతయునాకు లభించినను నాపని చేయను'' అనిచెప్పెను. నాముఁదలి కల్లుపాపము కట్టి తిరస్కారమునుజూపి ద్రోహముచేసిన యీవిక్రమబా హుఁడువధ్యుఁడు కాఁడా? ఓహోహో! నీవేపురుషుఁడవై తివా?'' అని యూర కుండెను. ''ఓభానుమతీ! నామాటవినుము'' అని యతఁడేమో చెప్పవచ్చెను. భానుమతియతనిమాటనడ్డము వచ్చి విక్రమబాహుని పక్షమునఁ జెప్పెడు మాటలేవియు నేనువినను. నాముఁదలుకిటికీలోనుండిపరపురుషునితో మాటాడినదట! ఇదియొకమాట! ఆఖలునిమూలమున నిష్కారణముగా నిరపరాధినియైన సతీలలామ దుర్భాషలకులోనయినది; అపఖ్యాతిపాలైనది; చెడిపోయినది. విక్రమబాహుని నిమిత్తమయినను నేనిప్పుడు పురుషుఁడ నైతినా? లేదా నానిమిత్తమయి పౌరుషముచూపఁగల మగవాఁడు నా కిచ్చటమిత్రుఁడయ్యెనా? కాఁడు. మగతనమంతయువట్టి నెమాటలలోను స్తుతిపాఠములలోనుకరగిపోవుచున్నది. కోరికవలన నేనిప్పుడుపురుషుఁడను కాఁజాలను. కాఁబట్టి నేనిఁక నాఁడుదాననై యుండిశోకములో మునిఁగిచావ

వలసినదే'' అని భానుమతి తనమందలి పగతీర్చుకొనుటకయి పౌరుష మెక్కించెడు మాటలతో నాతనిని పురికొల్పసాగెను. ‘‘ఓభానుమతీ! నీవు దొడ్డదానవు. కొంచెము శాంతిపొందుము. ఇదిగో నీమీఁదనాకు ప్రేమగల దని నీచేతిలో చేయివేసెదను.'' అని ప్రతాపరుద్రుఁడనెను. ‘నిజముగా నే నీకు నామీఁద ప్రేమయున్నపక్షమున ప్రమాణము చేయుటకుఁగాక నీచేతిని వేఱుపనికుపయోగింపుము'' అనియామె మాఱుపలికెను. ‘నీమనఃపూర్తిగా నీవు విక్రమబాహుఁడిందుమతి కపకారము చేసినాఁడనియే తలఁచుచున్నా వా?' అని ప్రతాపరుద్రుఁడడిగెను. ‘నామనఃపూర్తిగాముమ్మాటికిని నేనా నాలాగుననే తలఁచుచున్నాను' అనిభానుమతి యుత్తరమిచ్చెను. ‘ఇఁక చాలును. ఇదిగో నేనుకృతప్రతిజ్ఞుఁడనయినాను. ఇప్పుడే పోయి నేనువిక్రమ బాహుని పోరాటమునకుఁ బిలుచుచున్నాను. నీచేయి యొక్కసారి ముద్దు పెట్టుకొని వెడలిపోయి, కృపాణధారాప్రశస్తమయిన యీహస్తముతో నాతనికి బుద్ధికఱపెదను. నేను చెప్పినదంతయుఁ జేసితీరెడువాఁడ నని భావింపుము. నీవిఁక హాయిగాఁబోయి నీమనసులోఁదలఁచి నోదార్చుము' అని ప్రతాపరుద్రుఁడు వీరాలాపములు పలికెను.

ఈప్రకారముగానిచ్చటభానుమతి ప్రతాపరుద్రునితో బలముగా వాదించి తన రోషభాషణములతో నాతనికి శౌర్యావేశము పుట్టించి యిందుమతిపక్షమునఁ బోయి ప్రియమిత్రుఁడయిన విక్రమబాహునితోఁ బోరాడుట కాతనిని పురికొల్పుచుండఁగా, అచ్చట నరసేనుఁడు విజయ వర్మ విక్రమబాహులయొద్దకుఁ బోయి పరాభవదుఃఖము చేతఁ దనకూఁ తురు ప్రాణములువిడిచినదని చెప్పి తనబిడ్డయెడలఁ జేసినయపచారము నకుఁగాఁ దనఖడ్గమున కుత్తరము చెప్పవలసినదని వారిని యుద్ధమునకుఁ బిలుచుచుండెను. కాని వారాతనిముసలితనమును శోకమును విచారించి యాతనియందుగౌరవముచూపి ‘అయ్యా! ఈవార్ధకదశలో మీరుమాతో కయ్యము పెట్టుకొనకుఁడు' అని వారించుచుండిరి. ఈసమయమునందే

ప్రతాపరుద్రుడుకూడ నక్కడకుబోయి ఖడ్గముదూసికొని నీ విందుమతికిఁ జేసినమహాపరాధమునకై యీఖడ్గమునకుత్తరవాదము చెల్లింపవలసియున్నదని విక్రమబాహుని తనతో ద్వంద్వయుద్ధమునకుఁబిలిచెను. "భానుమతి వీరావేశము తనకెక్కించి యీతని నీపనికిఁ బంపినది" అని విక్రమబాహుఁడును విజయవర్మయుఁదమలోఁ దామనుకొనిరి. ద్వంద్వయుద్ధమునలనఁగలిగెడియసందిగ్ధమైనపరీక్షకంటెనామెనిర్దోషత్వమును స్థాపింపఁగల ప్రబలతరమైననిదర్శనము నాక్షణమందీశ్వరుఁ డనుగ్రహింపక యుండినయెడల, ప్రతాపరుద్రునియొక్క యుద్ధాహ్వానము నంగీకరించిన విక్రమబాహున కాతనితో ఘోరయుద్ధము జరిగియుండును.

విజయవర్మయు విక్రమబాహుఁడును ప్రతాపరుద్రుని యొక్క యుద్ధాహ్వానమును గూర్చి చెప్పుకొనుట ముగింపకమునుపే దండవిధాయకుఁ డొకఁడు వక్రబుద్ధిని బంధించితెచ్చి యపరాధినిగా రాజయిన విజయవర్మముందుఁ బెట్టెను. అరిష్టవర్మచేతఁ దా నాదారుణకర్మమునందుని యోగింపఁబడినవార్తను వక్రబుద్ధితనమిత్రులతోఁ జెప్పుచుండఁగా దైవికముగా నొకరిచెవిని బడినందున నేరము బయలఁబడెను. విక్రమబాహుఁడు వినుచుండఁగా విజయవర్మయొక్క సన్నిధియందు వక్రబుద్ధి తనతో నారాత్రికిటికిలోనుండిమాటాడినదియిందుమతీవేషమును ధరించి వారికిందుమతియనుభ్రమపుట్టించిన నిపుణిక కానియిందుమతికాదని చెప్పి తననేర మొప్పుకొని, ఉన్న సత్యమంతయుఁ జెప్పివేసెను. ఆమాటలతోనే వారి కిందుమతియొక్క నిరపరాధత తేటపడి యావఱకు వారి మనసులలోనున్న యనుమానమంతయు నివారణమయ్యెను. ఇంకను సంశయలేశ మేమూలనైనను వారిహృదయములలో నించుక దాగియున్నయెడల, అదియును తనదౌష్ట్యము వెల్లడియగుటచే నన్నగారి కోపమునకు వెఱచి యాకస్మికముగా కళ్యాణనగరమును విడిచిపోయిన యరిష్టవర్మయొక్క పలాయనవార్తవలన నిర్మూలమయ్యెను.

ఇందుమతిమీఁద తాను నిర్హేతుకముగా నింద మోపితినని తెలిసి కొన్నప్పుడు విక్రమబాహుఁడు తన క్రూరవాక్యములవలననే యామె మృతినొందినదని యెంచుకొని మనస్సులో నింతంతనరాని పరితాపము నొందెను. అప్పుడామె గుణవిశేషము లన్నియు తలఁపునకువచ్చి మొట్ట మొదట నాతఁడు మోహించినట్టిరూపముతో నాయబలయొక్క సుందర విగ్రహ మాతనికన్నులకుఁ గట్టినట్లగపడెను. 'నీవిప్పుడు విన్నమాటలు నీమనస్సునకు శూలములవలెనాటుకొనలేదా?"అనివిజయవర్మయడుగఁ గా, 'వక్రబుద్ధి నిజకథ చెప్పుచున్నప్పు డాతనిమాట లొక్కొక్కటియే విషశరప్రయోగమువలెనాహృదయమునఁబ్రవేశించిప్రత్యవయవమును నొప్పించి యంతకంతకు మర్మచ్ఛేదము చేయుచున్నవి' అని యాతఁడుత్త రముచెప్పెను. పశ్చాత్తప్తుఁడయి వేఁగుచున్న విక్రమబాహుఁ డప్పుడు వజ్రసేనునిపాదములమీఁదఁ బడి 'నిర్దోషురాలయిన నీకొమార్తెమీఁద నిష్కారణముగాదోషారోపణముచేసిన తప్పుమన్నింపు'మని వేఁడుకొని, తన నూతన వధువుపై లేనిదోషమును నమ్మిన పాపమునకు శిక్షగాఁ దన కిప్పుడేమి ప్రాయశ్చిత్తమువిధించినను దనప్రియురాలినిమిత్తమై సహించి దానికి లోఁబడెదనని చెప్పెను. రూపమునం దిందుమతిని బోలినట్టియు నిప్పుడు తనకుత్తరాధికారిణిగా నేర్పడినట్టియుఁ దనస్వీకృతపుత్రిక నొక దానిని మఱునాఁటియుదయముననే పెండ్లియాడ వలయునని వజ్రసేనుఁ డతనికిఁ బాప పరిహారార్థముగాఁ బ్రాయశ్చిత్తమును విధించెను. తన్ను వివాహమాడుమన్న కన్యయెట్టిదో యెఱుఁగని వాఁడయినను విక్రమ బాహుఁ డాడినమాటతప్పనివాఁడయినందునఁ దానాకన్య కుబ్జయైనను దప్పక పాణిగ్రహణముచేసికొనెదనని వాగ్దానముచేసెను. ఆతనిస్వాంత మంతయు దురంతచింతాక్రాంత మయి వేఁగుచున్నందున నిప్పులలోఁ బొరలించినట్లు బాధపడుచు నిద్రపట్టక లేచిపోయి యాతఁ డారాత్రి యంతయుఁ దనప్రియురాలికయి వజ్రసేనుఁడుకట్టించిన సమాధియొద్దకుఁ

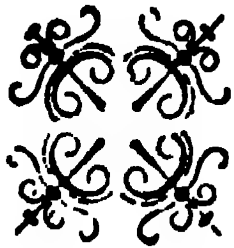
బోయి కన్నీటితో దాని నభిషేకించుచు విలపించుచు నిమిష మొక్క మహాయుగమువలె నక్కడఁ గడపెను.

మఱునాఁటి ప్రాతఃకాలమున నతఁడు తనమిత్రుఁడైనవిజయవర్మతోడఁగూడ దేవాలయమునకుఁ బోవునప్పటికే పురోహితుఁడును వజ్రసేనుఁడును మేనకోడలును రెండవవివాహమును నడపుటకై యచ్చటఁ గూడియుండిరి. అప్పుడు వజ్రసేనుఁడు వాగ్దత్తయైన క్రొత్త పెండ్లికూఁతును దెచ్చి విక్రమబాహుని యెదుట నిలిపెను. విక్రమబాహునకు మొగము కనఁబడకుండునట్లుగా నావధువప్పుడు మేలిముసుఁగు వేసికొని యుండెను. "ఓసుందరీ! పుణ్యాత్ముఁడైన యీపురోహితుని సమ్ముఖమందు నీహస్తము నాచేతికిమ్ము; నీకునన్ను వరింపనిష్టమున్నచో నీపాణిగ్రహణము చేసి యిదిగో నీభర్తనగుచున్నాను" అని తెరలోనున్నయువతినిగూర్చి విక్రమబాహుఁడుపలికెను. "వెనుక నేను బ్రతికియున్నప్పుడే నేనునీప్రథమ భార్యను"అని ప్రచ్ఛన్నురాలైన యాయువతిపలికి, మొగమునుండి మేలి ముసుఁగు తీసివేసి యీవఱకు భ్రమగొల్పినరీతిగా వజ్రసేనుని పెంపుడు కూఁతురుగాక కన్నకూఁతురైన వెనుకటియిందుమతియే మరలనయ్యెను. ఇందుమతి మృతినొందిన దనుకొనుచుండిన విక్రమబాహున కియిందర్ జాల మద్భుతప్రమోదజనక మయినందునఁ గొంతసేపతఁడు సంతోష పరవశత్వములో తనకన్నులనే తాను నమ్మలేకపోయెను. విక్రమబాహుని వలెనే యద్భుతరసాక్రాంతుఁడయియున్న విజయవర్మ సంతోషమును పట్టఁజాలక "ఇది మృతినొందిన యిందుమతిరూపము కాదా?" అని యాశ్చర్యపడసాగెను. అప్పుడు వజ్రసేనుఁడాతనినిజూచి "ఓరాజా! తనమీఁదియపవాదము జీవించి యున్నంతవఱకును మృతురాలయి యుండి, ఆయపవాదము చావఁగానే యిందుమతి పునర్జీవితురాలైనది" అనెను. ఈయద్భుత కథయంతయు వివాహమయినతరువాత సావకాశ

ముగా వారికి విప్పి చెప్పెదనని వాగ్దానముచేసి పురోహితుఁడు వివాహ తంత్రమును నడపుచుండఁగా, ప్రతాపరుద్రుఁడు వచ్చి యీసమయము నందే తనకును భానుమతికినిగూడవివాహము చేయవలసినదనికోరెను. దాంపత్యమునకు భానుమతి కొంచెము సందేహించుచున్నట్లుకనఁబడఁ గాఁ ప్రతాపరుద్రుఁడు నీగుట్టంతయు నిందుమతివలన నెఱిఁగినాఁడనని యామెకుఁ దనమీఁదఁగల మోహాతిశయమును గూర్చి చెప్ప మొదలు పెట్టినప్పుడు వారావిచిత్రనాటకప్రయోగము నంతను బయటఁబెట్టిరి. ఒండొరులమీఁద నెన్నఁడును లేనిప్రేమమున్నట్లుచెప్పఁగానమ్మియిద్దఱును మోసపోవుటయు, అసత్యమయిన వినోదక్రీడయొక్క ప్రభావమువలననే తామిసువురును సత్యమయిన యన్యోన్యానురాగము పొందినవా రగు టయు, వారప్పుడుకనిపెట్టిరి. మోసపుతంత్రముచేతఁ గూర్పఁబడినవారి పరస్పరప్రణయపాశమువారిహృదయములనినుపగొలుసువలెదృఢముగా బంధించి యిప్పుడస్పష్టీకరణశాతహేతికిని దుశ్ఛేద్యమయ్యెను. ప్రతాప రుద్రుఁడు తానామెను పరిణయమయ్యెదనని చెప్పినందున దన్నుగూర్చి లోకమేమనుకొనునోయనుచింత యావంతయుఁ బొందక యితరుల పరి హాసమును లెక్కగొనకుండుటకు నిశ్చయించుకొనెను.అందుచేతనతఁడు ముందుతమ్మితరులు చేయఁబోయెడు పరిహాసమునకుఁ దానే యిప్పు డుప క్రమించి నవ్వుచు,"ఓప్రాణేశ్వరీ! నీవునామీఁదివలపుచేతఁ బ్రాణములు విడుచుచున్నావని విని నీమీఁదిజాలిచేతనే నిశ్చయముగా నిన్నిప్పుడు వరించుచున్నాను సుమా!" అని నవ్వెను. "ఓప్రాణేశ్వరా! నా మీఁది ప్రేమచేత నీవుకృశించి ప్రాణత్యాగము చేసికొనఁబోవుచున్నా నన్నవార్తవిని నీప్రాణములను కాపాడుటకొఱకే నేనును లోఁబడినాను సుమా" అని భానుమతి ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఈప్రకారముగా మన స్సమాధానముచేసికొని యీపిచ్చిదంపతులితరేతరప్రియు లయినందున నిందుమతీ విక్రమబాహుల వివాహానంతరమున వారి వివాహముకూడ

యథావిధిగా జరపఁబడెను. ఈసంక్షోభమునకంతకును కారకుఁడయిన యరిష్టవర్మ కల్యాణపురమును విడిచి పాఱిపోవుచుండఁగాఁద్రోవలోఁ బట్టుకోఁబడి యీసమయమునందే యిక్కడకుఁ దీసికొని రాఁబడెను. కుతంత్రమువలన తాను భంగము చేయఁదలఁచుకొన్న యీవివాహ మహోత్సవము కన్నులలో నిసుకపోసినట్లుగాఁ దనకన్నుల యెదుటనే మహావైభవముతో జరగినందున,అసూయాపరుఁడయి యాశాభంగము నొంది సగముచచ్చియున్న యరిష్టవర్మకా పెండ్లి వేడుకలును విందులును సంతోషమునుజూచి పరితపించుటకంటె నెక్కువశిక్ష వేఱొక్కటి యప్పుడక్కఱలేకపోయెను.

సరసజనమనోభిరామము.

ఈకథయందు వచ్చుపాత్రములు.

పురుషులు.

విక్రమసింహుఁడు — కళింగపట్టణ నివాసుఁడైన యొక రాజపుత్రుఁడు; మోహినిభర్త.

వీరసేనుఁడు — ఉత్కల దేశపురాజు; చాతుర్యవతిభర్త.

జలధీశుఁడు — విక్రమసింహునిప్రాణము కాపాడిన యోడనాయకుఁడు.

శూరవర్మ — చాతుర్యవతి పురుష వేషము వేసికొనియున్నప్పుడు పెట్టుకొన్న పేరు.

స్త్రీలు.

చాతుర్యవతి — కళింగ దేశపు రాచకూఁతురు; విక్రమసింహుని చెల్లెలు; వీరసేనుని రాణి.

మోహిని — ఉత్కల దేశపు రాజపుత్రి; వీరసేనుని నిరాకరించి విక్రమసింహుని వివాహముచేసికొన్నయువతి.

శ్రీ

సరసజనమనోభిరామము.

కళింగదేశమునకు రాజధానియైనకళింగపట్టణమునందు విక్రమసింహుఁడను యౌవనపురుషుఁ డొకఁడును చాతుర్యవతియను యౌవనస్త్రీయొకతెయును తోఁబుట్టువులుగలరు. క్షత్రియవంశమున కలంకారముగా జన్మించిన యాయిద్దఱును కవలవారగుటచేత రూపమునందణుమాత్రమును భేదములేనివారయి యెఱిఁగినవారుసహిత మొకరినిజూచి యొకరని భ్రమపడునంత యాకారసామ్యము గలవారయియుండిరి. స్త్రీపురుషులగుటచేత వస్త్రధారణమునందుఁ గలిగిన భేదమే లేకపోయిన యెడలగృహమునఁగలవారుసహితమువారిని వేఱువేఱనానవాలుపట్టుట దుస్సాధ్యముగా నుండెను. వారిరువురును నిరుపమానసౌందర్యము గలవారయి చూచువారి కన్నులకుత్సవముచేయుచుండిరి. వారు గంగాయాత్ర చేయవలెనని యొకయోడమీఁద వంగదేశమునకు సముద్రయానము చేయుచుండఁగా వారెక్కినయోడ పగిలిపోయి యేకకాలమునందు జననమొందిన యాయిరువురు పరల నేకకాలమునందే మరణము నొందవలసినగతి పట్టినట్టు కనఁబడెను. వారెక్కినయోడ గాలివానచేత నొకపర్వతమునకుఁదగిలి పగిలిపోఁగా నందున్నవారిలోఁ గొందఱు మాత్రమే ప్రాణములు దక్కించుకోఁగలిగిరి. ఆసమయమునందానౌకాధికారిచావఁగామిగిలిన తనపడవవాండ్రనొక్కచిన్నపడవలో నెక్కించుకొని వారితో చాతుర్యవతినిగూడఁదీసికొనిపోయి యుత్కలదేశమునకప్పుడు రాజధానిగానున్న పురుషోత్తమపురమునందు వారినందఱిని సురక్షితముగదించెను. అప్పుడు చాతుర్యవతి తాను బ్రతికినందుకు సంతోషపడుటకు మాఱుగాఁ

దన సహోదరునికి సంభవించిన విపత్తును దలఁచుకొని దుఃఖపడసాగెను. ఆమెదుఃఖమును జూచి జాలిపడి యానౌకాధిపతి యోడ పగిలినప్పు డామెసోదరుఁ డొక తెరచాపకొయ్యను పట్టుకొని యీఁదుచు నీటిపయిని తేలి యొడ్డువంకఁ బోవుచుండగాఁ దాను జూచితిననియు నాతనికిఁ బ్రాణభయము లేదనియుఁజెప్పి ధైర్యము చెప్పి యామెనోదార్చెను. ఆతఁడు చెప్పిన ధైర్యపు మాటలవలనఁ జాతుర్యవతి కొంత యూఱట పొంది, ఈక్రొత్తదేశములో నాకస్మికముగా నేకాకిని యయిపోయిన తనగతి యిఁకముందేమి కావలయునాయని యాలోచించుచు, ఆనౌకాధికారినిజూచి "అన్నా! ఈదేశమునుగుఱించి నీకేమైనఁ దెలియునా?" అని యడిగెను. 'ఈరాజధానికిఁ గొన్నిదినముల ప్రయాణములోనే నేనుపుట్టి పెరిఁగినవాఁడనగుటచేత నాకీదేశమునంగతి చక్కఁగాఁ దెలియును.' అని యతఁడుత్తరము చెప్పెను. 'ఈదేశము పాలించు ప్రభువెవ్వరు?' అని యామెమరలనడిగెను. ఉత్కలదేశమును వీరసేనుఁడనురాజు పాలించు ననియు, అతఁడు మహాగుణపరాక్రమసంపన్నుఁ డనియు, ఆనౌకాధిపతి చెప్పెను. 'అవును, వీరసేనునిపేరు నేనీవఱకే విన్నాను. అతఁ డవివాహితుఁ డనియు నసమానరూపగుణసంపన్నుఁ డనియు మాతండ్రిగారు చెప్పుచుండెడివారు' అని చాతుర్యవతిపలికెను. "ఆతనికిప్పటికిని వివాహముకానేలేదు. నెలదినములక్రిందట నేనీపట్టణమునకు వచ్చినప్పుడతఁ డొక సామంతప్రభువు కూఁతురయిన మోహినియను యువతీరత్నమును గామించియున్నాఁడనియు, సంవత్సరముక్రిందట నామె తండ్రియుఁ దద నంతర మల్పకాలములోనే యామెప్రియసోదరుఁడును లోకాంతర గతులయినందున నాసుందరి చింతాక్రాంత యయి పరులమొగము చూడక పురుషులతో సంభాషింపకున్నదనియు, జనులప్పుడు చెప్పుకొనుచుండిరి.' అని యతఁడు తానెఱిఁగినదిచెప్పెను. తినవలెనే భ్రాతను పోఁగొట్టుకొని ప్రేమాతిశయముచేత నాతని నిమిత్తము శోకించుచున్న యాయుత్తమ

రాలినిజూచి సేవింపవలెనన్న యభిలాషతనకుఁగలిగినదని చెప్పి,తన్నామె యొద్దకుఁగొనిపోయి యొప్పగింత పెట్టఁగలవాయని యాతని నడిగెను. సహోదరమరణదినము మొదలుకొని మోహిని యితరుల నెవ్వరిని జూచి మాటాడకుండుట చేతను, అప్పటినుండియు నామె రాజునకు సహితము దర్శనమియ్యకుండుటచేతను,ఆపని యసాధ్యమని యతఁడుచెప్పెను అంతట చాతుర్యవతి యాప్రయత్నమును మానివేసి పురుష వేషము వేసికొని రాజువద్ద నేయొకసేవకుఁడుగా కొలువుకుదరవలెననిమనస్సులో నొకయాలోచన చేసెను. యౌవనవతియైన యొక చిన్నదానికి పురుష వేషమునుధరించి పురుషునివలె నటింపవలెనన్న బుద్ధి పుట్టుట వింతయే యయినను, వింతదేశములో నేకాకినియు రూపవతియు యౌవనవతియు నయియున్న తన యసహాయత్వమును దలచుకొని చాతుర్యవతి యా పనికి నిశ్చయించుకొనెను. ఈయాలోచనసుదనప్రాణదాతయైననౌకాధికారితోఁజెప్పుటకు మొట్టమొదట కొంచెము సంకోచపడినను, ఆతని సత్స్వభావమును దనయెడలగల వాత్సల్యమును విచారించి తన యభిమతము నాతనికిఁ దెలుపఁగా నతడామెకు సాయముచేయుటకుఁ బూనుకొనెను. అప్పుడామె యాతని చేతికిఁగొంతసొమ్మిచ్చి పరిమాణమునందును వర్ణమునందును సరిగాఁదనసోదరుఁడు ధరించుకొనురీతి బట్టలను తెచ్చి పెట్టుమని వేఁడుకొనెను. ఆమె నియమించినరీతిగా నతడు వస్త్రములనుసిద్ధముచేయించి తీసికొని రాఁగా, ఆనూతనవస్త్రములను ధరించి యచ్చునఁబోడిచినట్లామె తనసోదరునివలెనయ్యెను. దైవికముగా నామె సోదరుఁడయిన విక్రమసింహుఁడు కూడ జలగండమును తప్పించుకొని బ్రతికి యీపట్టణమున కొకసారివచ్చుట తటస్థించినందున, ఈనూతన వస్త్రధారణమునుబట్టి యప్పుడు కలిగినభ్రమలనుగూర్చి ముందు యుక్త సమయమున ముచ్చటింపఁబడును.

చాతుర్యవతికిహితకాముడయినయానౌకాధికారిరాజాస్థానము

నంచుఁ గొంధశాస్త్రులను గలవాఁడగుటచేత స్త్రీని పురుషునిగా మార్చి వేసినతరువాత శూరవర్మ యనునూతన నామకరణము చేసి యామెను గొనిపోయి రాజసందర్శనము చేయించెను. ఆయపూర్వసుందరపురుషుని యొక్క వాక్యనైపుణికిని వినయవర్తనమునకును సంతోషించి రాజాతని తనయంతరంగ భృత్యునిగాఁ జేకొనుట కంగీకరించెను. చాతుర్యవతి యొక్క మనోరథమంతయు నింతేయయినందున నామె కృతార్థురాలయి నాఁడు మొదలుకొని వినయభక్తులతో స్వకృత్యములను రాజుమనస్సున కెక్కునట్లుగా నిర్వహించుచు శీఘ్రకాలములోనే సమస్తభృత్యవర్గము లోను దానొక్కతె యే రాజునకు నమ్మినబంటయ్యెను. అందుచేత రాజు తనమనసుగలిసిన పరిజనునియొద్దఁ దన రహస్యమునేమియు దాపరము చేయక తాను మోహినిని మోహించుటనుగూర్చిన చరిత్రమునంతను శూరవర్మతోఁ జెప్పెను. చిరకాలమునుండి తాను మోహినిని కామించి యామె యనుగ్రహ సంపాదనమునకయి ప్రయత్నము చేయుచుండు టయు, సౌందర్య గర్వము కలదయి యామె తన ప్రార్థనలను పెడచెవు లను బెట్టి తనకు దర్శనసుఖమయిన నియ్యనొల్లక నిరాకరించుచుండు టయు, ఏకాంతమునందొకనాఁడు తనవలపుకథ యాద్యంతమును వీరసే నుఁడు శూరవర్మతో నేకరువు పెట్టెను. అవ్యాజానురాగముగల తనప్రార్థనల యం దనాదరముచూపి ప్రసన్నురాలు కాకున్న యాసుందరిమీఁది వలపు మరలించుకోలేక యతఁడు కామావేశపరవశుఁడయి ప్రపంచమంతయు మఱచి, తనకావఱకుఁ బ్రాణతుల్యములయి యుండిన మృగయావినో దము మొదలయిన వ్యాయామముల నెల్ల విడిచి యాఁడుదానివలె నింటఁ గూరుచుండి శృంగారగీతములను వినుచు ప్రొద్దులుపుచ్చుచుండెను. అంతే కాక యతఁడు కొలువుచేయుట సహితము చాలించి, బుద్ధిమదగ్రగణ్యు లును విద్వద్వరేణ్యులు నయిన తనమంత్రులతో రాజకార్యతంత్రము లను గూర్చియైన మాటాడనొల్లక యిష్టకథాగోష్ఠిని సర్వదా శూర

వర్మతో నుబుసుపుచ్చుచుండెను. లోకోత్తరుఁడయియుండిన తమప్రభు రత్నమున కిప్పుడు శూరవర్మయను తగనిమిత్రుఁడొకఁడు దొరకెనని సభాసదులు విచారించుచుండిరి.

వయస్సులోనున్న కన్యలకువయోరూపసంపన్నులయినప్రభువుల వద్ద చనవరులుగానుండుట క్షేమకరమయిన పనికాదు. ఈసంగతికిప్పుడు చాతుర్యవతియే నిదర్శనభూతమైనది. ఇంతకుమును పాతఁడు మోహిని మీఁది వలపుచేతఁదానెట్టియవస్థపాలైతినని చెప్పెనో యాయవస్థయే యిప్పుడు వీరసేనునిమీఁది వలపుచేత చాతుర్యవతికిసంప్రాప్తమయ్యెను అసమాన సౌందర్యనిధియైన యాతని రూపము నొక్కసారి కన్నులఁ గాంచనోచిన యేసుందరియు కామబాణముల పాలు కాకుండుట సంభ వింప నేరదని భావించుకొని యింతటి రూపవంతుడైన భూకాంతుని మోహిని యేలనిరాకరించెనాయని యద్భుతపడుచు, సౌందర్యగర్వము చేతఁ గన్నుగానక యటువంటి యోగ్య గుణములను గనిపెట్టఁజాలని చెలువపైవలపు నిలుపుట శోచనీయమని సూచించుచు ,ఓమహాప్రభూ దేవరవారిప్పుడు మోహినిని కామించినట్లే దేవరవారిని వేఱొకసుందరి కామించినదనుకొండు. దేవర యామెను బదులు కామింపఁజాలరేని, దేవర తామామెను గామింపఁజాలమని సెలవిచ్చినప్పుడామెయాప్రత్యు త్తరముతో సంతుష్టిపొంది యూరకుండవలసినదికాదా ?' అని యామె వినయముతో వీరసేనుని జూచిపలికెను. తానిప్పుడు మోహినినికామించి నంతగాఢానురాగముతో లోకములోనిజవ్వనియెవ్వతెయు నేపురుషునిని గామించుట యసాధ్యమగుటచేతనిప్పుడుచెప్పిన యుక్తిసహేతుకముగా నుండలేదనియు, ఇటువంటి యపారప్రేమ పట్టఁగలిగినంత గొప్పమనస్సు భూలోకములో నేకాంతకునుండఁజాలదుగాన మోహినిమీఁదఁదనకుఁగల వలపును దనమీఁద నొకకాంతకుఁ గలుగఁగల వలపుతో నుపమించుట తగవుకాదనియు, రాజుత్తరమిచ్చెను. ఆతని మాటలయందుఁ జాతుర్య

వతి కెంతగౌరవమున్నను, రాజు మనస్సులో నున్నదానికంటె నెక్కువ యనురాగరసముతో తనమనస్సు నిండియున్నదని నమ్మియున్నందున రాజప్పుడు పలికినపలుకులు సత్యములని యామె విశ్వసింపలేక, "ఓమహారాజా! నేను నిశ్చయముగా నెఱుఁగుదును—" అని సగముచెప్పి చాతుర్యవతి యూరకుండెను. 'ఓశూరవర్మా! నీవేమెఱుఁగుదువు?' అని రాజడిగెను. 'పురుషులయెడ స్త్రీలకెంతప్రేమ యుండవచ్చునో నే నెఱుఁగుదును అనురాగవిషయమున మన మనస్సులెంత యుదారములో స్త్రీల మనస్సులు నంతయుదారములయినవే. నాతండ్రికొక్కకూఁతురుగలదు. నేనే స్త్రీనయిన పక్షమున దేవరవారియందు నాకెంతప్రేమ యుండవలెనో యామె కొకపురుషునిమీఁదనంతప్రేమగలదు.' అని చాతుర్యవతి యుత్తరముచెప్పెను. 'ఆమెవలపుకథయేమి?' అనివీరసేనుఁడు మరల నడిగెను. "ఏమియు లేదు. ఆమెవలపంతయు నడవినిగాచిన వెన్నెలవలెనున్నది. ఆమె తనవలపును బయులతోఁజెప్పక లోపలనే దిగమ్రింగుటచేత, తామరమొగ్గలోఁ జేరిన చీడపురుగువలె హృదయాంతరాళమునందేయుండి బాధించుచు నామెవలపు లవలీదళములవంటి లేఁజెక్కులను వాడఁబాఱునట్లు చేయుచున్నది. ఆమె మనస్తాపమును బొందుచుండియు లోపలి శోకమును వెలిఁబ్రాఁకనీయక లోనివ్యథను ముఖమునందలిమందహాసముచే నడఁచుచుఁ బయికిఁ దాలిమియంతయుఁజేరి మూర్తిభవించినట్లు కనఁబడుచున్నది" అని చాతుర్యవతి పలికెను. "ఆసుందరి మేరమీఱిన వలపుచేతఁ బ్రాణములు విడువక నిలుపుకోఁగలిగినదా" యని రాజడుగఁగా, ఆప్రశ్నకు సదుత్తరమియ్యక మనసులో రాజుపయిని దనకుఁగల వలపును కామాగ్నిచేతఁ దాను బొందుచున్న దురంత తాపమును దెలుపుటకొఱకే యీకథను గల్పించినదగుటచేత నీళ్ళునములుచు నేవేవో దూరసంబంధముగల కథలు చెప్పసాగెను.

ఈసంభాషణము జరగుచుండఁగా రాజు మోహినికడకుఁబంపిన

దూతయొకఁడువచ్చి, 'ఓమహారాజా! ఆమె నాకుదర్శనమే యనుగ్ర హించినదికాదు. అయినను 'ఏడు సంవత్సరములవఱకును నేను బయలికి వచ్చి యెండమొగమయినను జూడఁగలదాననుగాను. అకాలమరణము నొందిన ప్రాణాధికుఁ డయిన నాయన్నగారి నిమిత్తమయి నిరంతర ధార గాఁ గాఱుచున్న కన్నీటివెల్లువతో నట్టిల్లుతడుపుచు ముూలముసుఁగు వేసికొని యీగదిలోనే కూరుచుండెను.' అని యామె దేవరవారితో మనవి చేయవలసినదని తన చెలికత్తెచేత సందేశముపంపినది'' అని విన్న పముచేసెను. ఆమాటలు విని రాజు 'ఆహా! తనసోదరు నీలోకము నుండి యీడ్చుకొనిపోయిన కాలపాశముచేతనే యింతగా నాకర్షింపఁ బడి వగలపాలగుచున్న యామె మృదుహృదయము కాముని బాణములే నాటుకొన్నపక్షమున పీడనికూరిమిచే నిఁక నెంతటి సంతాపముపాలు కాఁ గలుగునో!' అని యాశ్చర్యపడుచుఁ జాతుర్యవతినిజూచి 'ఓశూరవర్మా! నామనస్సులోని గుట్టంతయు నీకుఁజెప్పియున్నాను గదా! నీవొకసారి యిప్పుడు నాపాలిటి మోహినీదేవతయైనయీ మోహినియాలయమునకుఁ బోయి, ఆమె సుందరవిగ్రహమును దర్శించువఱకును గృహమున నాటిన స్తంభమువలె ముంగిటపాతుకొనియుండి, దర్శనముప్రసాదించిన దాఁక నీకాలక్కడనుండి కదలదని నీమనోనిశ్చయము నామెకుఁ దెలుపుము' అని వేఁడుకొనెను. 'ఆమె దర్శనమిచ్చి మాటాడ ననుగ్రహించిన పక్షమున నేనప్పుడు చేయవలసినపనియేమి?' అని చాతుర్యవతి యడిగెను. 'ఓమి త్రుఁడా! తత్క్షణమే నాకామోద్రేకకథ యంతయు విప్పి చెప్పుము. నాకామె యెడఁగలయనురాగాతిశయమునుగూర్చి సావకాశముగా దీర్ఘ సంభాషణముచేసి సర్వము సవిస్తరముగా విన్నవింపుము. గంభీరస్వభా వముగల మఱియొకదూత చేసెడు బోధకంటె నితరుల దుఃఖకథను ప్రత్యక్షముగా ననుభవించుచున్నట్టు నటించుచు వినిపింపఁగల నీదయ నీయవాక్యములామె చెవులకధికరుచికరములయి నీయందత్యాదరమును

బుట్టించు ననుటకు సందేహముండదు' అని యతఁడుమాఱుపలికెను.

తాను భర్తనుగా వరింపఁదలఁచుకొన్న పురుషునికే భార్యవు కమ్మనిమఱియొక కాంతను వేఁడఁబోవుటకయినందున లోపలనీసందేశము చాతుర్యవతికెంతరుచింపనిదయినను,మాఱుమాటాడక యామెయప్పుడే వెడలిపోయెను. ఈదౌత్యముమనస్సునకింపయినదయిననుకాక పోయినను ప్రభునియోగమును శిరసావహించి బయలుదేఱినందునఁ దానుబూనిన కార్యమును జాతుర్యవతి శక్తివంచనలేక మహాచాతుర్యముతో నిర్వహించెను. అప్పుడు మోహిని చెలికత్తెయొకతె లోపలికిఁబోయి తన యేలికసానితో "అమ్మా! ఎవ్వఁడో చక్కని పడుచుచిన్నవాఁ డొకఁడు నీదర్శనము నిమిత్తమయివచ్చి యిప్పుడు సమయముకాదని మేమెన్ని చెప్పినను మామాటలకన్నిటికి నన్నిసమాధానములుచెప్పి నీముఖదర్శనము చేయునఱకును గదలిపోనట్లు పట్టుపట్టి వాఁకిటఁ గూరుచుండి యున్నాఁడు. నేనునీదేహమస్వస్థముగానున్నదని చెప్పఁగాఁ దానాసంగతి యెఱిఁగియే నీతోడమాటాడ వచ్చితినని చెప్పినాఁడు. నేను నీవు నిద్ర పోవుచున్నావని చెప్పఁగాఁ దానాసంగతి సహిత మెఱిఁగిన ట్లభినయించి యందుచేతనే తాను మాటాడవలసి యున్నదని చెప్పినాఁడు. ఆతని వదలించుకొను మార్గము నాబుద్ధికితోఁచలేదు. నీవాతనితో మాటాడఁ దలఁచుకొన్నను దలఁచుకోక పోయినను నీతోడ మాటాడి మఱిపోవుటకుఁ గంకణము కట్టుకొని వచ్చినవానివలెఁ గనుపట్టు చున్నాఁడు. అమ్మా! అట్టివానితో నేనేమనిచెప్పను?" అనియడిగెను. అటువంటి దిట్ట యెవ్వఁడో చూడవలెనన్నబుద్ధి పుట్టఁగా మోహిని యాతనిని లోపలికిఁ దీసికొనిరమ్మని చెలికత్తెను బంపి, అతఁడు వీరసేనునిచేఁ బంపఁబడిన దూతయేయయి యుండునని యూహించియు మేలిముసుఁగు తీసివేసి యాతనితో ముచ్చటించుటకు నిశ్చయించుకొనియుండెను. అంతటఁ జాతుర్యవతి యామెసన్నిధికివచ్చి సాధ్యమయినంతవఱకు పురుషవర్త

మభినయించుచు, మేలిముసుఁగు వేసికొనియున్న యామె వంకఁ జూచి కాౙ సన్నిధానవర్తులు పలుకఁ నలవాటుపడిన స్తుతివచనములతో "ఓ త్రిలోక సుందరీ! నీ సౌందర్యము నిరుపమానమైనది! నీలావణ్యమశ్రుతదృష్ట పూర్వము! గృహయజమానురాలవు నీవవుదువో కావో యానతిమ్ము. నామధురప్రసంగమును మఱియొకరి విషయమున నుపయోగించి వ్యర్థ పుచ్చుటకు నామనసొప్పదు. అంతేకాక నేనీప్రసంగము నెంతో శ్రమ చేసి చక్కఁగా వ్రాసికష్టపడి వల్లించుకొన్నాను" అనిపలికెను. "నీ వెక్కడ నుండివచ్చినావు?" అని మోహిని యడిగెను. "నేనువల్లించుకొని వచ్చిన దానికంటె నధికముగాఁ జెప్పలేను. ఈప్రశ్నకుత్తరము నేను పఠించిన భాగములో లేదు." అని చాతుర్యవతి యుత్తరముచెప్పెను. "నీవు పరి హాసకుఁడవా?" అని మోహినియడిగెను. "నేను పరిహాసకుఁడనుగాను గాని నేనిప్పుడు ధరించిన వేషముమాత్రమునాస్వాభావిక వేషము కాదు." అని చాతుర్యవతి తాను స్త్రీయయ్యును పురుషునివలె నటించుచున్నా నన్నభావమును మనస్సులోనుంచుకొని చమత్కారముగాఁ బలికి "గృహ యజమానురాలవు నీవేకదా?" అని మరల మోహినినడిగెను. తానే గృహపత్నినని యామె యుత్తరమిచ్చెను. అప్పుడు చాతుర్యవతి తన ప్రభువుయొక్క సందేశమును జెప్పుటకంటె ముందుగాఁ దనకు సపత్ని కానుద్దేశింపఁబడిన యువతియొక్క ముఖలక్షణములను జూడ వేడుకగల దయి అమ్మా! దయచేసి నీముఖమొక్కసారి నన్నుఁ జూడనిమ్ము" అని వేఁడెను. ఆవింతపురుషునిముఖము చూడవలెనన్నకౌతూహలములోపల మోహినికిని గలిగినందున, ఆమె తనమేలిముసుఁగు తొలఁగించి మొగ మును జూపుటకు సంశయింపలేదు. అట్లాయిరువురు నొండొరుల ముఖా వలోకనము చేయఁదటస్థింపఁగా నే యానటి కెంతకాలమునుండియో వీర సేనుఁడు కామించి వేఁడుచున్నను మెత్తపడని యాసౌందర్యగర్విష్ఠురాలి మనస్సు క్షణకాలములోఁ గామాగ్నిచేత వెన్నవలెఁ గరఁగి రాజదూత

ర్మైన శూరవర్మమీఁద తగిలెను.

చాతుర్యవతి మొట్టమొదట మొగముచూపుమని యడిగినప్పుడు మోహిని "నీయజమానుఁ డేదైన సందేశమును నామొగముతోనే నడుపుమని పంచెనా?" అని యడిగి, యేడుసంవత్సరముల వఱకును మేలి ముసుఁగు తీయనని తానుపట్టిన ప్రతిజ్ఞను మఱచి మొగము తెరదీసి "ఇదిగో నాప్రతిమను జూపుచున్నాఁను. ఇది చక్కఁగానే చేయఁబడినది కదా!" అని పలికెను. నీచెక్కులమీఁదఁ గానవచ్చుచున్న యెఱుపును దెలుపునుబెట్టి యీశ్వరచిత్రకారుఁ డీవిగ్రహమును బహు కౌశలము తోనో నిర్మించినాఁడు. ఇటువంటి సుందర విగ్రహముయొక్క ప్రతి బింబము నొకదాని నీభూమిమీఁద నిలుపక యీసౌందర్యమునంతను నీతోనేపరలోకమునకుఁ గొనిపోఁదలచితివేని, లోకములో నీయంతటి క్రూరురాలుండదు." అనిచాతుర్యవతి బదులుచెప్పెను. "నేనంతటి క్రూరురాలనుగాను. పలుకఁబొటిన యెట్టని రెండుపెదవులును, ఱెప్పల మధ్యను వెలిదళుకుఁ జూపులుగల రెండుకన్నులును, ఒక్క ముక్కును, రెండు చెక్కులును, మొదలయిన యవయవములతోఁ గూడిననాప్రతి బింబములు కొఱఁతలేక యీప్రపంచమునిండఁ గావసిననిన్నియున్నవి. ఓయీ ! నన్నుముఖస్తు చేయుటకొఱకా నీవిక్కడకు. బంపబడినది?" అని మోహినియుత్తరముచెప్పెను. "నీరూపమును నేను గన్నులార చూచినాను. నీకెంతే గర్వమున్నను నీచక్కఁదనమునకు కొఱఁతలేదు. నాప్రభువు నిన్నుకామించుచున్నాఁడు. సౌందర్యముచేత నీవీవఱకే రాణివయినను నీవు మారాజునకు రాణివయ్యెడుపక్షమున, నీచక్కఁదన మునకుఁ దగిన ప్రతిఫలములభించి వన్నెవచ్చుననుటకు సందేహములేదు. వీరసేనుఁడు నిన్నుఁ దనపాలిటి భాగ్యదేవతనుగా భావించి కన్నీటితో నభిషేకించుచు, నీగుణవర్ణన మనుమదనమంత్రములను బఠించుచు, నిట్టూర్పులతో విసరుచు సదామానసికముగా నీసేవచేయుచున్నాఁడు."

అని చాతుర్యవతి పలికెను. "నామనస్సునీవటకే మీారా తెలుఁగును. నేనాతనిని కామింపఁజాలను. అయినను నేనాతఁడు యోగ్యుఁడుకాఁడని మాత్రము తలఁచను. అతఁడు గుణసంపన్నుఁడనియు, సువిశాల రాజ్య రమాధురంధరుఁ డనియు నిష్కళంకచరిత్రుఁ డనియు, నేనెఱుఁగని దానను గాను. అతఁడు విద్యానిధియనియు, వినయధౌరేయుఁడనియు పరాక్రమశాలియనియు, ఎల్లవారు నేకవాక్యతతో ఘోషించుచున్నారు. అయినను నేనాతనిని గామింపఁజాలను. నాయొద్దనుండి యతఁడీయుత్త రమును చిరకాలము క్రిందటనే పొందియున్నాఁడు." అని మోహిని చెప్పెను. "మాప్రభువున కుండినంతవలపు నీమీాఁదనాకే యుండినపక్ష మున నేను నీవాకిట సదా కదలని కంబమునై నిలిచి నీనామమును సంతత స్మరణము చేయుచుండి యుందును. నీనిర్దాక్షిణ్యమును నిందిం చుచు నీమీాఁద పద్యములును పదములునుగట్టి, అర్ధరాత్రియునందు సహితము వానిని పాడుచుందును. పర్వతములలో సహితము నీపేరు మోగునట్లు చేసి, 'మోహిని' యను శబ్దమాకాశము మాఱుపలుకు నట్లు చేయుదును. నిన్ను భూమిమీాఁదను గాలిలోను నిలువనీయక, నామీాఁద జాలిపడునట్లు చేయుదును" అని చాతుర్యవతి పలుకసాగెను. "నీ వెంతపనియైనను జేయవచ్చును. నీవంశ మెట్టిది?" అనిమోహినియడి గెను. "నావంశము నాయిప్పటి భాగ్యదశకు మించినది. నాప్రస్తుత స్థితియు సుఖప్రదముగానే యున్నది. నేను మహాకులీనుఁడను" అని చాతుర్యవతి చెప్పెను. "నీవిప్పుడె నీప్రభువువద్దకుఁ బోయి నేనాతనిని మోహింపఁజాలనని చెప్పుము. నాప్రత్యుత్తరము నాతఁడెట్లుగైకొనెనో చెప్పుటకయి నీవు వచ్చినందక్క మఱియొక దూతను నాకడకుఁ బంప వలదని యాతనితో నావాక్యములుగాఁ బలుకుము" అనిచెప్పి మోహిని యిష్టములేకయే చాతుర్యవతిని బంపివేసెను. "ఓచక్కని నిష్కారుణ్య వతా! సెలవుగైకొనెదను" అని చాతుర్యవతి వెడలిపోయెను. ఆమె

వెడలిపోయినతరువాత మోహిని "నావంశము నాయిప్పటి భాగ్యదశకు మించినది. నాప్రస్తుతస్థితియు సుఖప్రదముగానే యున్నది. నేను మహాకులీనుఁడను" అనుమాటలు మరలమరల స్మరించుకొనుచు "నిశ్చయముగా నితఁడు మహాకులీనుఁడే. ఇతనిమాటలు, ముఖము అవయవములు, చేష్టలు, మనస్సు అన్నియు నితని మహాకులీనతను స్పష్టముగాఁ దెలుపుచున్నవి." అని బిగ్గరగాననెను. అటుతరువాత నామె యీశూరవర్మయే రాజయియుండిన నెంతో బాగుండుననికోరుచు, ఇంతలోఁ దన మనస్సు ప్రేమపాశాకృష్టమయి యాకస్మికముగా నాతని మీఁదికిఁ బోయిన దోషమునకయి తన చంచలహృదయమును గొంత దూషించెను. స్వాపరాధముల నెంచి జనులు తెన్నుఁదాము చేసికొనెడు నింద యెప్పుడును మనస్సులో నేరూని దృఢముగా నాటుకొనదు. అందుచేత నామె యాత్మదోషమును వెంటనేమఱచి, మహైశ్వర్య సంపన్నురాలైన తనస్థితికిని రాజసేవకుఁడయియున్న యాతనిస్థితికిని గల తారతమ్యమును గణింపక, లజ్జాప్రధానలయిన కన్యలకు ముఖ్యాలంకారమయిన భావగోపనమునైన విచారింపక, రూపయౌవన సంపన్నుఁడయిన యాశూరవర్మను వరియింపవలెనని నిశ్చయముచేసికొని, మీరు నేనుఁడు బహుమానముగాఁ బంపిన యాభరణము నతఁడిచ్చుటఁ దిగఁబెట్టిపోయెనన్న మిషకల్పించి రత్నఖచితమైన యుంగరము నొకదానిని దన భృత్యుని చేతికిచ్చి యతని వెంబడినే పంపెను. ఉపాయముచేసి యీయుంగరము నాతనికి బహుమానముగాఁ బంపుటనుబట్టి యాతనికిఁ దన మనోభావమును సూచన చేయవలెనని యామె యుద్దేశించుకొనెను. ఆమె యాలోచన వ్యర్థముకాలేదు. ఆయయూల్యాభరణమును బంపుటవలనఁ జాతుర్యవతి మనస్సునకు సందేహముతోఁచినది. రాజు తనచేత నంగుళీయకమును బంపకపోవుటయుఁ దాను మోహిని సమక్షమున నున్నప్పు డామెకుఁ గలిగిన భావవికారములును చూపులును దలపోసి, తన్నడుయ

మానుని మనోవల్లభ తన్నుఁ గామించినదని చాతుర్యవతి తత్క్షణమే యూహచేసెను. "పాపము! ఆచిన్నదాని కొకస్వప్నగతుని మోహించుటవలన నెంతప్రయోజనమో నన్ను మోహించుటవలన నంతేప్రయోజనము. లేనివేషము వేయుట యెప్పుడును శుభావహము కాదు. ఈవేషము వలన వీరసేనుని విషయమయి నాకెట్లు వ్యథకలిగెనో యట్లే నామూలమున మోహినికిని లేనిపోనివ్యథ సంప్రాప్తమయినది," అని చాతుర్యవతి తనలోఁ దాను నొచ్చుకొనఁజొచ్చెను.

చాతుర్యవతి వీరసేనుని నగరునకు మరల వచ్చినతరువాత తన దౌత్యము యొక్క వైఫల్యము సర్వమును దనప్రభువునకు నివేదించి. ప్రభువా రిచ్చిన సందేశముల చేతఁ దనకు శ్రమయియ్యవలదని మోహిని స్పష్టముగా విధించిన సంగతికూడ మనవిచేసెను. అయినను ప్రియాలాప చతురుఁ డయిన సూరవర్మ యింకొకసారి పోయి మాటాడిన యెడల మోహిని దనమీఁదఁ గొంతదయ చూపునట్లు బోధింపఁగలుగు నని విశ్వసించి రాజాతఁడు మఱునాఁడు మరల నామెవద్దకుఁ బోవలె నని నియమించెను. ఈమధ్యకాలములో విషాదదీర్ఘతర మైన ప్రొద్దును గడపుటకయి తనకుఁ బ్రియమయిన యొకగీతమును పాడుమని నియమించి "ఓచెలికాఁడా! శూరవర్మా! ఆగీతమును నిన్నరాత్రి నేను విన్నప్పుడు నామనస్సులోని తాపము కొంత శాంతిపొందినట్లు కానఁబడినది. ఈపురాతన గీతమును సాలెవాండ్రు తమ ప్రియులతోడ నెండలోఁ గూరుచుండి నూలునడకుచు కర్ణరసాయనముగా గానముచేయుదురు. ఈశృంగారగీతము ప్రౌఢ మయినది కాకపోయినను పూర్వకాలము నందలి కాముక జనులయొక్క నిర్వ్యాజానురాగ మున్నది యున్నట్లు వర్ణింపఁబడుట చేత నాకింపుగా నున్నది." అని దానిని ప్రశంసించెను ఆగీతమునందలి విరహతాపము యొక్క స్పష్టమైన స్వాభావికవర్ణనను దలఁచుకొనఁగా నే చాతుర్యవతిహృదయములో వివిధ రసానుభావము

లుత్పన్నములయి వదనమునందుఁ బొడకట్టెను. విచారమును దెలిపెడి యామె చూపును గనిపెట్టి ‘‘ఓ శూరవర్మా! నీవు వయస్సునఁ బిన్న వయ్యును నీచూపిప్పుడు ప్రియతములయిన వారిమీఁద నెవ్వరిమీఁదనో వ్రాలుచున్నట్లు నాకు గోచరమగుచున్నది. నాయూహ సత్యముకాదా,, అని వీరసేనుఁ డడిగెను. ‘‘ఒకరిమీఁద నాదృష్టి కొంచెము ప్రసరించిన మాటసత్యమే‘‘ అని చాతుర్యవతి యొప్పుకొనెను. ,,ఎటువంటి సుందరి మీఁదఁ? ఆమె ప్రాయమెంత,,’ అని వీరసేనుఁ డడిగెను. ‘‘మీప్రాయమే. రూపమును సరిగా మిమ్మువంబోలినదే‘‘ అని యామె బదులు చెప్పెను. ఆమాటలకు రాజు చిఱునవ్వునవ్వి యా చిన్నవాఁడు తనకంటె నధిక వయస్సుగలిగినట్టియు చామనచాయ గలిగినట్టియు సుందరిని మోహించె నని భావించెను. కాని చాతుర్యవతిమాత్రము మనస్సులో రాజునే యుద్దేశించెను గాని యాతనిఁబోలిన జవ్వని నెవ్వతెను దానుద్దేశింపలేదు.

చాతుర్యవతి రెండవసారి మోహినియింటికి వెళ్ళినప్పు డామె దర్శనమగుట దుర్లభము కాక పోయెను. తనయజమానురాలికాకామార సుందర సందేశహారునితో ముచ్చటించుట యానందకరమని పరిచారికలు శీఘ్రముగానే కనిపెట్టినందున, వారనుకొన్న యారాజసేవకునికి వచ్చిన తోడనే తలుపులు తీసి మహాగౌరవముతో మోహినీసన్నిధానమునకుఁ దీసికొనిపోయిరి. తన ప్రభువుపక్షమునఁ బ్రార్థించుటకయి తాను మరల వచ్చితినని చాతుర్యవతి చెప్పినప్పుడు మోహిని ‘ఇఁక నీవు నాతో నీరాజు ప్రశంస యెప్పుడును చేయువలదని నిన్ను వేఁడుకొనుచున్నాను. నీవాతని పక్షమునఁగాక మఱియొకరి పక్షమునఁ బ్రార్థించెడు పక్షమున నేనప్పుడు నీశ్రావ్యసంభాషణమును సంగీతమునకంటె నెక్కువ యాసక్తితో వినియెదను’ అని చెప్పెను. ఈమాటలయర్థ మించు మించుగా స్పష్టమేయయినను, మోహిని యింతకంటెను స్పష్టముగా మాటలాడి యాతని మీఁదఁగల తనవలపును బయటఁబెట్టెను. ఆమాట

లకు ససంభ్రమయయి చాతుర్యవతి తనముఖమునందు కోపచిహ్నములు చూపి యనిష్టమును సూచింపఁగా, 'ఓశూరవర్మా! కంపము నొందు చున్న నీయధరోష్ఠమునందును చూపులయందును గానఁబడు కోపమును దిరస్కారమునుగూడ నాదృష్టికొక వింతసౌందర్యము కలవిగా తోఁచు చున్నవి. నిన్నుఁజూచి నేను నిశ్చయముగా క్రూరములైన కామశర ములపాలయి నీపయిఁ దగిలినమనస్సును ద్రిప్పుకొనఁ జాలకున్నాను. నీవిప్పుడెంత సౌందర్యగర్వితుఁడ వయి యున్నను, నీమీఁదివలపును మఱుఁగుపఱుచుటకయి నాకుశక్తిగాని యుక్తిగాని లేకయున్నది,' అని మోహినిపలికెను. మోహిని యీమోహమంతయు దప్పితీర్చుకొనుట కయి యెండమావుల కాశపడుటవంటిదయ్యెను. అప్పుడు చాతుర్యవతి తానిఁకముందెప్పుడును వీరసేనుని సందేశమునుగొని యిక్కడకురానని కోపదృష్టితోఁబలికి, మోహినినిమాత్రమేకాక తాను ముందెప్పుడును లోకములోని యేస్త్రీనిగూడ వరింపనని ఖండితముగా శపథముచేసి యక్కడనుండి వెడలిపోయెను. మోహినిమందిరమును విడిచి వీధిలోనికి రాఁగానే శూరవర్మకుఁ దనపౌరుషమును బరీక్షకుఁ జూపవలసిన యవ సరమొకటి తటస్థమయ్యెను. ఈవఱకు మోహినిని కామించి యామెచే నిరాకరింపఁబడిన యొక రాజకుమారుఁడు వీరసేనుని పరిజనుఁ డొకఁ డామె ప్రేమకాస్పదుఁడయినాఁడని విని మహాకోపముతో వచ్చి తనతో ద్వంద్వయుద్ధము చేయవలసినదని శూరవర్మను నడివీధిలో నిలిపెను. పాపము! చాతుర్యవతి తానప్పుడేమిచేయఁగలుగును! ఆమె పైకెంత పురుషవేషమునుధరించినను లోపల స్త్రీస్వభావము విడువలేదిగా నేయుం డెను. కాఁబట్టి యాచిన్నదప్పుడు తనచేతిలోనున్న ఖడ్గమువంకఁ జూచు టకే భయపడ మొదలుపెట్టెను.

అట్లు బలిష్ఠుఁడైన యాప్రతియోధుఁడు కత్తిదూసికొని తన మీఁదికివచ్చి తారసించినప్పుడుశూరవర్మ తానాయుధానసనియొప్పుకోవలె

నని యాలోచించుచుండెను. చాతుర్యవతి యిట్టి యవస్థలోనుండఁగా, అప్పుడాదారిని బోవుచున్న కొత్తవాఁడొకఁడు వారిచేరువకువచ్చి యా వణిజునకుఁ దనకామెతోడిచిరపరిచయమును కలిగియున్నట్టునుదానామెకుఁ బ్రాణమిత్రుఁడయినట్టును కనఁబడి, ఆమె ప్రతిపక్షునితో 'ఈచిన్న వాఁడు నీ కేమైన నపరాధమును జేసినయెడల నేనాతప్పిదమును నాపైని వేసికొనెదను. ఈతఁడు నీతోఁ బోరాడనలసి యుండినపక్షమున, నేనీతని పక్షమున నీతోఁబోరాడెదను.' అని యదలించిపలికి, ఆమెను భయము నుండియు రహస్యప్రకటనము వలని యవమానమునుండియు తప్పించెను. అయాచితముగాఁ దనరక్షణభారమును వహించినందునకయి యాతనికి వందనము లర్పించుటకుఁగాని తనమీఁద నట్టి నిర్హేతుక జాయమాన కటాక్షమేలరావలెనో విచారించుటకుఁగాని చాతుర్యవతి కవకాశము చిక్కకముందే యాక్రొత్తమిత్రునికి స్వీయధైర్యసాహసము లేమియుఁ బ్రయోజనపడఁజాలని మఱియొకరీతి శత్రువులుదాపించిరి. ఆనిమిషము నందే కొందఱు రాజభటులు రాజముద్రవహించి పరుగెత్తుకొని వచ్చి యాతఁ డెప్పుడో కొన్ని సంవత్సరములక్రిందటఁ జేసిన యొక నేరము నిమిత్తమయి యాతనిని పట్టుకొనిరి. అప్పుడావింతపురుషుఁడు చాతుర్య వతినిజూచి, 'నిన్ను వెదకుకొనుచు వచ్చుటచేత నాకిప్పుడీగతి సంప్రాప్త మయినది. ఇప్పుడు నాకుఁదటస్థించిన యావశ్యకమునుబట్టి నీయొద్ద నిచ్చిన ధనము నడుగవలసివచ్చినది.నాకుసంభవించినయాపదనుతప్పించు కోలేకపోయిన దానికంటె నీయాపదను దప్పింప లేకపోయినందుకు నా కెక్కువదుఃఖము కలుగుచున్నది. నీవూరక వ్యాకులపడి యేలనిలి చెదవు? ధైర్యము తెచ్చుకొమ్ము' అని తాను దాఁచనిచ్చిన రొక్కము నడిగెను. ఆమాటల కామెయద్భుతరసావేశపరవశురాలయియింతలోఁ దెలివి తెచ్చుకొని తానాతని నావఱకెన్నఁడు నెఱుఁగననియు, దాపఱిక మునకయి తానాతనియొద్దనుండి ధనమెన్నఁడును పుచ్చుకొనలేదనియు,

చెప్పి యాతఁడింతకుమున్ను చూపిన యుపకారమునకయి తనయొద్దనున్న యల్పధనమంతయు నిచ్చెదననిము తనవద్ద నంతకంటె నెక్కువరొక్కము లేకపోయినందుకుఁ జింతిల్లు చున్నాననియు, పలికి తనచెంతనున్న చిన్న మొత్తము నియ్యఁబోయెను. అప్పుడా క్రొత్తమనుష్యుఁడామెయందు నిర్దయత్వమును కృతఘ్నతను ఆరోపించి యనేక పరుషభాషణములాడి, మీకన్నుల యెదుటనున్న యీచిన్నవానిని నేను మృత్యుముఖము నుండి రక్షించి, యీతని నిమిత్తమే నేనీపురుషోత్తమపురమునకు వచ్చి యీవిపత్తును దెచ్చుకొన్నాను.' అని మఱియు నేమేమో చదువఁ దొడఁగెను. రాజభటులు తమ యభియుక్తుఁడితరులమీఁద మోపిన నేరములను వినుచుఁ గాలహరణము సహింపవలసిన యక్కఱ లేనివారయి 'ఈసోదెలో మాకేమిపని'? అని యాతని నక్కడనుండి యీడ్చుకొని పోయిరి. వారాతనిని దీసికొనిపోవుచున్నప్పుడు వాఁడామెను 'విక్రమ సింహా!' అని పిలిచి, కష్టసమయమునందు మిత్రుని నొప్పుకొనక విడనాడినందులకై మాట వినఁబడి నంతవఱకును దాను విక్రమసింహుఁడని భ్రమగొన్న యామెను దూషించుచుఁబోయెను. తన్నాతఁడు విక్రమసింహా!' అనిపిలువఁగా విన్నప్పుడు రాజభటు లాతనిని శీఘ్రముగా లాగుకొని పోవుటచేత విక్రమసింహునివార్త నాతని నడిగి తెలిసికోలేక పోయినను, తన్నాతఁడు తనయన్నగారని భ్రమపడినందున నీయద్భుతము పుట్టి యుండునని చాతుర్యవతియూహించి, ఆతఁడు కాపాడితి నన్నది తన యన్నగారిప్రాణమే యని మఱలసోదరుని విషయమయి యాశపెట్టు కొన నారంభించెను. ఆమె చేసినయూహ యసత్యముకాదు. ఆక్రొత్త వాఁడు జలధీశుఁడను పేరుగల యోడనాయకుఁడు. ఆగాలివానలోఁ దాను పట్టుకొన్న చాపకొయ్య యాధారముగా నీటిపయిని దేలి బడలి ప్రాణావశిష్టుఁడుగా సముద్రమునఁబడి కొట్టుకొనిపోవుచుండగాఁ జూచి కరుణార్ద్రహృదయుఁడయి జలధీశుఁడు తనయోడను దాపునకుఁ బట్టించి

విక్రమసింహునిఁ జూచి సందేశ్కించుకొని ప్రాణములు నిలిపెను. అప్పటి నుండియు వారిరువురకు నపరిమితమైత్రి కలిసినందున, విక్రమసింహుఁడు పోఁదలఁచిన చోటికెల్లను దానుబోవలెనని జలధీశుఁడు నిశ్చయించుకొనెను. విక్రమసింహుఁడు పురుషోత్తమ క్షేత్రమునుజూచి జగన్నాథ స్వామిని దర్శింపఁగోరినప్పుడు పూర్వమొక సముద్రయుద్ధమునందుఁ దాను వీరసేనుని మేనల్లుని నొక్కని గాయపఱిచి యుండుటచేత నా పట్టణమునకుఁ బోవుట తనకపాయకరమని యెఱిఁగినవాఁడయ్యును దన మిత్రుని నెడఁబాసి యుండలేక యాతనితోడఁగూడ నతఁడిప్పు డీపురుషోత్తమ క్షేత్రమునకువచ్చెను. ఇప్పుడు రాజభటులాతనిని బట్టుకొని పోయిన దీనేరమునిమిత్తమే.

చాతుర్యవతిని జలధీశుఁడు కలిసికొనక పూర్వము రెండుమూడు గంటలముందే జలధీశుఁడును విక్రమసింహుఁడును గలిసి యోడ దిగి యాపట్టణమునందుఁ బ్రవేశించిరి. జలధీశుఁడు తనసొమ్ము విక్రమసింహునిచేతి కిచ్చి దానితోఁ గావలసిన వస్తువులను కొని తెచ్చుకొమ్మని చెప్పి, అతఁడు పట్టణముచూచి వచ్చువఱకును తానునత్రమువద్దనుండెదనని యొట్టిడి యుండెను. కాని విక్రమసింహుఁడు మితి పెట్టిన వేళకు రానందున జలధీశుఁడాతనిని వెదకుటకయి బయలుదేఱి, చాతుర్యవతి యున్నగారి వలెనే బట్టలుధరించి ముఖలక్షణములయందాతనినే పోలి యున్నందునఁ దాను సముద్రమునుండి కాపాడితి ననుకొన్న యాచిన్నవాని ప్రాణసంరక్షణార్థమయి యారాజ పుత్రునితోఁ బోరాడుటకు సంసిద్ధుఁడయి, తాననుకొన్న విక్రమసింహుఁడుతన్నెఱిఁగినట్టేయొప్పుకొనక తాను పుచ్చుకొన్నసొమ్మే లేదనుటచేతఁ గోపావేశము గలవాఁడయి యాతనినట్లు కృతఘ్నుఁడవని నిందించెను. జలధీశుఁడు వెడలిపోయిన తరువాత ముష్టియుద్ధము తనకు మరల నెక్కడసంభవించునోయని భయపడుచు చాతుర్యవతి తనకాళ్ళకు బుద్ధిచెప్పి భయదేవత వెడలనిచ్చి

సంతోషకరముగా జాతి యల్లుచేరెను. ఆమె చాలదూరమునడవకమునుపే యామెసోదరుఁ డచ్చటకు వచ్చుట తటస్థించెను. ఆమె ప్రతిపక్షుఁ డా వచ్చినవాఁడు శూరవర్మయేయని భ్రమపడి 'ఇదిగో నీవునాకు మరల దొరకినావు. ఇప్పుడు కాచుకొమ్ము' అని పలికి యాతని నొక గుద్దు గుద్దెను. విక్రమసింహుఁడు పిటికివాఁడుకానందునఁ దనమీఁదఁబడిన దెబ్బయప్పు వడ్డితోఁగూడఁ దీఱునట్లుగా వీపుగుద్దుకు మఱుఁగు గుద్దు గుద్ది, యుద్ధమునకయి యొరలోనుండి తనకత్తినిదూసెను.

ఇంతలో మోహిని లోపలినుండివచ్చి వారి మల్లయుద్ధమును మాన్పి, ఆమెకూడ నాతనిని శూరవర్మనుగా భ్రమించి గృహములోనికిఁ దీసికొనిపోయి, ఆమూర్ఖునివలన నాతనికిఁ గలిగిన శ్రమకు చింతనొంది యాతని నాదరించెను. మొగమెఱుఁగని యామూఢశిరోమణియొక్క మోటుతనమున కెంత యద్భుతపడెనో యాసుందరియొక్క యాదరణ కంతయద్భుతపడినను, విక్రమసింహుఁడు మాఱుమాటాడక పిలువఁ గానే లోపలికిఁబోయెను. మోహినియు శూరవర్మ తనయుపచారముల యెడ నధికాదరము గలవాఁడయి యభిజ్ఞుఁడయినాఁడని సంతోషించెను. ముఖలక్షణము వెనుకటివిధముగానే యున్నను మొట్టమొదట శూర వర్మతో తనకుఁగల కూరిమిని ప్రకటించినప్పుడు కానఁబడిన తిరస్కృతియుఁ గోపమును మోహినియొక్క దృష్టికిప్పుడీముఖమునం దేమియుఁ గానఁబడలేదు.

ఆమె చూపిన యత్యాదరమునకయి విక్రమసింహుఁ డనిష్టము నెంతమాత్రమును గనఁబఱుపలేదు. అతఁ డామెయందనురాగము గల వాఁడై యామె చేసిన సత్కారమునకు సంతోషించెనుగాని యింతలోఁ దనయం దామెకింత ప్రేమ యేలకలుగవలెనో కారణ మూహింపలేక యామెకు మతిస్థిరత లేదేమోయని సంశయింప మొదలుపెట్టెను. అయి

నను మోహినిగొప్పయిల్లునువాకిలియుఁబరిజనమునుసమస్తసంపదలును గలిగియుండుటయు, ఆమె సర్వవిషయములలోను తెలివిగలదయి దాస దాసీజనములచేత చక్కఁగా పనులుగొనుచుండుటయు, చూచి యామె మతిస్థైర్యము కలదియేయని నిశ్చయించి, ఆమె సద్వర్తనమునకును తన మీఁది యవ్యాజానురాగమునకును పరమాహ్లాదము నొంది యామెను వరియించుట కొప్పుకొనెను. శూరవర్మ యప్పుడు మంచి మనస్సులో నున్నాఁడని కనిపెట్టి యిఁక గొంతసేపుండిన నాతనిమతి మాఱునేమో యను భయముచేత మోహిని తనయింటఁ బురోహితుఁ డున్నందునఁ దన్నుతత్క్షణమేవివాహమాడవలసినదని ప్రార్థించెను. అతఁడామెప్రార్థన నంగీకరింపఁగా నప్పుడే పాణిగ్రహణము జరగెను. పురోహితుఁడు పెండ్లి తంతు నడిచినతరువాత నతఁడీసంతోషవార్తను దనమిత్రునితోఁ జెప్పు టకయి కొంచెముసే పిల్లువిడిచి బయటఁబోయెను. ఈలోపల వీరసే నుఁడు తాను మోహినిని వేఁడుకొనుటకయిస్వయముగానే బయలుదేఱి వచ్చెను. రాజు మోహినియొక్క యింటిముంగిటికి వచ్చునప్పటికి రాజ భటులు జలధీశుని నాతని యొద్దకుఁ గొనివచ్చిరి. అప్పుడు శూరవర్మ కూడ తనప్రభువైన రాజుతోనేయుండెను. జలధీశుఁ డాశూరవర్మను విక్రమసింహుఁడని భ్రమపడి, ఆతనిని దాను సముద్రమరణమునుండి రక్షించిన క్రమమును తానాతని విషయమయి చూపుచుండిన యాదర మును సమస్తమును రాజుతోనివేదించి మూఁడుమాసములనుండి రాత్రి యుఁ బగలును క్షణ కాలమయినఁ దన్నెడఁబాయకుండిన చిన్నవాఁ డీపట్టణమునకు రాఁగానే నిమిషములోఁ గృతఘ్నుఁడయినాఁడని మొఱ్ఱ పెట్టఁజొచ్చెను. ఈమాటలనుచుండఁగానే లోపలినుండిమోహినివచ్చుట తటస్థించినందున రాజాతనికథ వినుటమీఁద మనస్సు లేనివాఁ డయి మోమటు త్రిప్పి 'ఇదిగో నాపాలిటిభాగ్యదేవత ప్రత్యక్ష మయినది! నాపుణ్యఫలము నేఁడు మూర్తీభవించి వచ్చినది.— 'ఓరీ! మూర్ఖా!

నీవి పిచ్చిమాటలు. ఈచిన్నవాఁడు మూడు మాసములనుండి నాయొద్ద నేయున్నాఁడు' అని జలధీశు నచ్చటనుండి తీసికొని పొండని భటులకాజ్ఞ యిచ్చెను. మఱి నిమిషమున కెల్లను వీరసేనునిపాలిటియాభాగ్యదేవత కృతఘ్నుఁడని శూరవర్మను జలధీశుఁ డెంతదూషించెనో యంతకంటె నినుమడిగా దూషించుటకు తన చర్యలవలన రాజునకు కారణమును గలుగఁజేసెను. ఆమె మాటాడినంతసేపును శూరవర్మను 'ప్రాణనాథా' యని పిలుచుచు, మాటలవలనను చేష్టలవలనను దనకాతని మీఁదఁగల కూరిమి తేటపఱుపసాగెను. అందుమీఁద రాజు తనకుబదులుగాఁ దన పరిజనుఁడే తనప్రియురాలిహృదయమును లోఁగొని యామె వలపును దక్కించుకొన్నాఁడని తెలిసికొని మండిపడి యింటికి పోయినతరువాత పగ తీర్చుకొనెదనని బెదరించుచు, 'ఓప్రబుద్ధుఁడా! ఇఁక నావెంట దయ చేయుము. నీవుచేసిన యీద్రోహమునకై నీకుతగిన ప్రాయశ్చిత్తము చేయవలసినదని నామనస్సు నన్నుత్వరపెట్టుచున్నది' అని చాతుర్యవతిని బిలిచెను. దురాగ్రహగ్రహావేశముచేత దేహము తెలియకున్నయారాజు తనప్రాణములు గొనఁదలఁచుకొని యున్నను, చాతుర్యవతి తనకాతని పయినగల మోహాతిశయముచేత స్త్రీస్వభావసామాన్యమయిన భీరుత్వమును మఱచి సాహసమునువహించి, ప్రాణాధికుఁడయిన తనప్రభువు యొక్క సుఖమునిమిత్తమయి యత్యంత సంతోషపూర్వకముగాఁ దన ప్రాణముల నర్పింపగోరి యున్నానని చెప్పెను. అప్పుడు మోహిని వెక్కివెక్కియేడ్చుచు వారికడ్డమువచ్చి శూరవర్మ తనభర్తయని ఘోషించి, తత్క్షణమే పురోహితుని బిలిపించి యాతనిచేత నీతఁడు మోహినిని వివాహమాడి తిన్నగా రెండు గడియలయినను కాలేదనిచెప్పించి, వారికాలు సాగనీయక రాతిగుండె యయినను కరఁగునట్లుగా విలపింపఁ జొచ్చెను. తానావివాహకథయే యెఱుఁగనని చాతుర్యవతి మొట్టి యిడెనుగాని యామాట లెవ్వరును నమ్మలేదు. సుశీలయైన మోహి

వియు సత్యసంధుఁడయిన పురోహితుఁడును చెప్పిన సాక్ష్యమువలనఁ దనప్రాణాధికమైన యమూల్యలక్ష్మిని తన సేవకుఁడు తన్ను వంచించి యపహరించెనని రాజునకు విశ్వాసముకలిగెను. అప్పుడు వీరసేనుఁడు ఖండించిన కార్యమేమిచేసినను కూడిరాదని తలఁచుకొని, తనచేయి జారి యున్యుని పాలయిన సొమ్మువిషయమయి యాశ వదలుకొని, విశ్వాస హీనురాలయిన మోహినినిని, వంచకాగ్రేసర చక్రవర్తియని తానునుకొనబిరుదాంక మనుగ్రహించినయామెభర్తను,ముందెప్పుడునుదనకంటఁబడవలదని యనుశాసించి వారిని విడిచి పోఁబోవుచుండఁగా, ఎల్లవారునునద్భుతపరవశులగునట్లుగా మతియొక్క శూరవర్మ యక్కడకువచ్చి మోహినిని 'ప్రాణేశ్వరీ?' యనిపిలిచెను. అప్పుడుట్టిపడిన యాక్రొత్త శూరవర్మ మోహినియొక్క నిజమయిన భర్తయయిన విక్రమసింహుఁడు. ఏకరీతి ముఖమును, ఏకరీతి కంఠ స్వరమును, ఏకరీతి వేషమును గల యిద్దఱు పురుషులను జూచుటవలనఁ గలిగిన యచ్చటివారి యాశ్చర్యము కొంత శాంతిపొందిన పిమ్మట, అన్నయుచెల్లెలును ఒండొరులను ప్రశ్నలు వేసికొనుట కారంభించిరి. తనసోదరుఁడు సజీవుఁడయియున్నాఁడని చాతుర్యవతికి నిశ్చయముగాఁ దెలియదు. సముద్రములో మునిఁగి పోయినదనుకొన్న తనచెల్లెలు మరల బ్రతికివచ్చి పురుషుఁడుగా నెట్లు మాతెన్లో విక్రమసింహుఁడును దానూహింపఁజాలకుండెను. అంటట చాతుర్యవతి తానాతని చెల్లెలననియు మగవేషము వేసికొని యుంటిననియు లక్ష్మణ షే యుందటిముందఱ నొప్పుకొనెను.

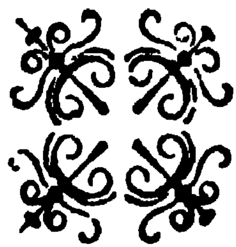
సోదరీ సోదరులిద్దఱు నేకరూపము గలవారగుటచే సంభవించిన భ్రమలు నివారణమయిన తరువాత స్త్రీని కామించిన భ్రాంతికయి యచ్చటి వారు మోహినినిజూచి నవ్విరి. చెల్లెలికి బదులుగాఁ దానన్న గారిని వివాహమాడితినని తెలిసికొన్నప్పు డామూర్ఖువలన మోహిని

కొంతమాత్రమును చింతగలుగలేదు. మోహినియొక్క యీవివాహము చేతఁ దన యాశలన్నియు పూర్ణముగా భంగమునొందఁగా నిష్ఫలము లయ్యిన తన యాశలతోఁడఁగూడ మోహినిమీఁది పట్టరాని వలపును సహితముపిడిచి, రాజు తనచిత్తమునంతను దనకత్యంతప్రియుఁడుగా నింతవఱకునుండి యిప్పు డత్యంతరూపవతురాలగు ప్రియురాలుగా మాఱిన చాతుర్యవతి మీఁదికి త్రిప్పకొనెను. అందుచేత రాజామెను ప్రసాదదృష్టితో వీక్షించి, శూరవర్మ మిక్కిలి చక్కనివాఁడని పలుమాఱు తనలోఁ దాననుకొనుచుండుట స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని, ఆమె స్వభావసిద్ధమయిన స్త్రీవేషములోనే యున్నయెడల మఱింత చక్కనిదిగా నగపడునని భావించుకొనెను. తనపయి నకృత్రిమానురాగముగలదని పలుమాఱామె తనతోఁ బలుకుచుండుటయు, అప్పు డామాటల యర్థమును పూర్ణముగా గ్రహింపలేక విశ్వాసియైన భృత్యునియొక్క సంతోషవాక్యము లని తాననుకొనుచుండుటయు, తలఁపునఁబాఱఁగా వెనుక గూఢార్థములుగా నుండిన యామె సుందరవాక్యములకుఁ దానప్పుడు గ్రహింపఁగలిగిన దానికంటె నధికార్థమున్న ట్లిప్పుడు తెలిసికొని చాతుర్యవతిని తనధర్మపత్నిగాఁ జేకొనవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. అట్లు నిశ్చయము చేసికొని రాజు 'ఓశూరవర్మా! నీకు నామీఁదఁ గలిగినంతప్రేమ మఱి యేస్త్రీమీఁదను లేదని నీవు నాతో వేమాఱుచెప్పి యుంటివి. నీవు నానిమిత్తమయి మృదుస్వభావముగల స్త్రీశక్తికిమించిన కార్యభారమును పైనివేసికొని శక్తివంచనలేక నిర్వహింపఁ బాటుపడితివి. కాఁబట్టి నీవింతవఱకు నన్ను నీప్రభువునుగా భావించుకొనుచుంటివిగాన, నీవిఁక నీప్రభువునకు ప్రభ్వివయి వీరసేనునికి రాణివికమ్ము' అని తన మనోరథమును దెలిపెను.

మోహిని తాను నిష్కరుణురాలై నిరాకరించిన హస్తమును రాజు చాతుర్యవతి వశము చేయుఁదలఁచుకొనుట యెఱిఁగి, లోపలికివచ్చి

తన గృహపావనము చేసి నాఁటి ప్రాతఃకాలమునఁ దనకును విక్రమ సింహునికిని వివాహము చేయించిన పురోహితునిచేతనే మధ్యాహ్నమున వివాహము చేయించుకొండని చాతుర్యవతీ వీరసేనులను ప్రార్థించెను. వారాప్రార్థన నంగీకరించినందున యమళులైన యాసోదరీసోదరుల కిద్దఱికిని వివాహ మహోత్సవము కూడ నేకదినముననే జరిగెను. సముద్ర మధ్యమున నోడపగులునట్లుచేసి వారి నెడఁబాపి మొదటఁ గష్టపెట్టిన గాలివానయే తుదను వారికి గొప్ప సంబంధములను సమకూర్చి వారిని సుఖపెట్టుటకు హేతువయినది. నడిసముద్రమున నోడ పగులుటవలననే చాతుర్యవతి యుత్కల దేశపు రాజయిన వీరసేనునికి భార్య యగుటయు, విక్రమసింహుఁడు మహాధనసంపన్నురా లయిన మోహినికి భర్తయగుటయు, సంభవించినవి.

ధర్మకవచోపాఖ్యానము

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రములు.

జనకుఁడు—మిథిలానగరపు రాజు.

ధర్మకవచుఁడు—జనకమహారాజు కొంతకాలము రాజప్రతినిధిగా నేర్పఱిచిన ప్రభువు.

యుగంధరుఁడు—జనకమహారాజుమంత్రి.

మదనదాసుఁడు—మిథిలానగరములోని యొక రాజపుత్రుఁడు.

సుమిత్రుఁడు—మదనదాసుని చెలికాఁడు.

వీరవర్మ—పద్మావతియొక్క తోఁడబుట్టినవాఁడు.

బ్రహ్మానందస్వామి—యతివేషములోనున్నప్పటి రాజుపేరు.

దయామతి—మదనదాసుని తోఁడబుట్టినపడుచు.

మనోరంజని—మదనదాసుని ప్రియురాలు.

పద్మావతి—ధర్మకవచుని భార్య.

శ్రీ

ధర్మకవచోపాఖ్యానము.

మిథిలానగరమును పూర్వకాలమునందు జనకుఁడను మహారాజు పాలించుచుండెను. అతఁడతిశాంతాత్ముఁడయినందునఁదన ప్రజలు రాజశాసనములను మీఱినడిచినప్పుడు సహితము వారిని శిక్షింపనొల్లకుండెను. తనభార్యకాని స్త్రీతో సంసారము చేయు పురుషుని శిరశ్ఛేదము చేయవలయునని యాదేశమునం దొకరాజశాసనము కలదుగాని రాజు దానిననాదరముచేసి యట్టినేరము చేసినవారిని శిక్షింపక యుపేక్షించుచు వచ్చుటచేత జనులట్టిశాసనమున్న మాటనే మఱచి యథేష్టముగా విహరింపఁజొచ్చిరి. అందుచేత జనులనేకులు తమకూఁతులిల్లు విడిచి బ్రహ్మచారులవెంట లేచిపోయి నిర్భయముగా వారితోస్వైర వృత్తిని విహరించుచున్నారని రాజుతో మొఱ్ఱపెట్టుకొనిరి. తనయతి దయాళుత్వమువలననైన యుపేక్షచేత జనులకిట్టి యనర్థము మూడుచున్నదని తెలిసికొని రాజు మనస్సులో ఖేదపడి ఇంతవఱకును తన కరుణాళుత్వముచేత జనరంజకుఁడయి దొడ్డవాఁడనిపించుకొనుచున్న తానిప్పుడాకస్మికముగా నిర్దయత్వమును బూని యవివేకులయిన కాముకులనుమరణశిక్షులపాలుచేసి క్రూరుఁడనిపించుకొన నిష్టములేనివాఁడయి, కొంతకాలము తాను రాజధానినివిడిచి దేశాంతరసంచారము చేయుచుఁ దానులేనికాలములో రాజకార్యములను నిర్వహించుటకు మంత్రులలో నొకనిని దనకుఁ బ్రతినిధిగానేర్పఱిచి యాతనిచేత నిర్దాక్షిణ్యముతో కామచోదితులయి పూర్వోక్తశాసనమును మీఱిన పడుచుకాముకులను శిక్షింపఁజేయవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. కాఁబట్టి రాజాకాలములో

ధర్మప్రవర్తనముచేతను కర్మనిష్ఠతచేతను మిథిలానగరమునందు మహర్షి యని ప్రసిద్ధిగన్న ధర్మకవచుని దనకు మాఱుగా ధర్మాధికారమునందు నియోగింపఁ దలఁచుకొని తనయుద్దేశమును ప్రధానమంత్రియైన యుగంధరునికిఁ దెలుపఁగా నతఁడు "ఇట్టి రాజానుగ్రహమునకును గౌరవమునకును నర్హుఁడైనవాఁ డీమిథిలానగరములో నెవ్వఁడైనను న్న పక్షమున ధర్మకవచుఁ డొక్కఁడే యనుటకు సందేహములేదు" అని పలికెను. అంతట రాజు తన యాత్రాకాలములో రాజ్యపాలనము చేయుటకయి ధర్మకవచుని నియమించి తానొంటిగా పాదచారియై కాశీయాత్ర పోయెదనని బయలుదేఱి మిథిలానగరమును విడిచిపోయెను. అయినను రాజు కాశీయాత్ర మిష పెట్టి బయలుదేఱినను నిజముగాఁబోవక తరువాత రహస్యముగా మరల మిథిలానగరమునందుఁ బ్రవేశించి పయికి మహర్షివలెఁ గనఁబడుచున్న ధర్మకవచుని వర్తనమును గొంతకాలము పరీక్షింపవలెనని సన్యాసివేషముతోఁ బ్రచ్ఛన్నుఁడయి తిరుగుచుండెను.

ధర్మకవచుఁ డీట్లు క్రొత్తగా రాజ్యాధికారమును బూనినకొన్ని దినములలోనే మదనదాసనెడి యొక యౌవన సంపన్నుఁ డొక్కసుందర యువతిని జననీజనకుల యింటినుండి లేవఁదీసి తనయింటఁ బెట్టుకొనుట తటస్థించెను. ఈనేరమునకయి రాజభటులు మదనదాసుని బట్టుకొని నూతన రాజప్రతినిధిగారి సమక్షమునకుఁ దీసికొని రాఁగాఁ జిరకాలము నుండి యనాదరణ చేయఁబడియున్న యాపురాతనశాసనమునుబట్టియతఁ డామందభాగ్యుని చెఱసాలలోఁ బెట్టించి తలతీయించివేయుటకు త్తరవు చేసెను. ఇప్పు డీయపూర్వదండనమువలనఁ బట్టణమునం దంతటను గొప్ప సంక్షోభము కలిగెను. ఎల్లవారును మదనదాసుని యీప్రథమ దోషమును క్షమించుట యుక్తమని తలఁచియుండిరి. అప్పుడు ప్రాధాన మంత్రియైన వృద్ధయుగంధరుఁడు సహితము జాలిపడినవాఁడయి మదన దాసుని ప్రాణరక్షణార్థమయి చెప్పఁదలఁచుకొని ధర్మకవచునియొద్ద కుఁ

బోయి "అయ్యా! పడుచునేరము చేసిన యీభాగ్యహీనునికి సజ్జనాగ్రగణ్యుఁడయిన ముసలితండ్రి యొకఁడున్నాఁడు. పుత్రశోకమునఁ బరితపించుచున్న యీవృద్ధుని జూచియైనను మదనదాసుని యీమొదటి తప్పిదమును మన్నింపుఁడు" అని దీనముగా వేఁడుకొనెను. "ఒకప్పుడరి విషయమున మనముధర్మశాస్త్రమును మీఱినపక్షమునజనులుధర్మమునందాదరము లేనివారై నిర్భయముగా యథేచ్ఛావిహారమును మఱిగి చెడుదురు. కాఁబట్టి మన మపరాధులయెడల దయ తలఁచఁగూడదు. ఇతఁడుతప్పక చావవలసిన వాఁడే,, అనిధర్మకవచుఁడు ఖండితముగాఁ బలికి యాతనిప్రార్థన నంగీకరింపక నిరాకరించెను.

మదనదాసుఁడు కారాగృహమునం దుంచఁబడినప్పుడు సుమిత్రుఁడను మిత్రుఁడాతనిజూచుటకయి యచ్చటికిఁబోఁగా నతఁడు "ఓమిత్రరత్నమా! నాయం దనుగ్రహించి నీవు నాకొక్క యుపకారము చేయవలెను. ఈదినముననే యొకవిహారమునందు యోగినిగాఁ జేరఁదలఁచుకొన్న నాచెల్లెలయిన దయామతి యొద్దకుఁబోయి, ఆమెతో నిప్పటి నాదుర్దశనుజెప్పి, నానిమిత్తమయి యొక్కసారి శ్రమపడి ధర్మకవచుని సన్నిధికిఁబోయి సోదరుని ప్రాణదానముచేయ నాతనిని వేఁడుకొమ్మని చెప్పుము. ఆమెపోయి వేఁడుకొన్నయెడల ప్రాణరక్షణము గలుగునని నన్నొకయాశ బాధించుచున్నది. ఇతరుల మనసున కెక్కునట్లుగా నేర్పుమాటలతో బోధించియెటువంటివారినైనలోఁబఱుచుకొనఁగలసామర్థ్యమామెయందున్నది. అంతేకాక యౌవనవతియైన కన్య పోయి కాళ్ళమీఁదఁబడి కన్నీరు కాలువలుగట్ట దీనముగా వేఁడుకొన్నప్పు డెటువంటి రాతిగుండె గల కఠినపురుషునిహృదయమైనను నిమిషములో నీరుగా కరఁగక మానదు;, అని వేడుకొనెను.

మదనదాసుని చెల్లెలయిన దయామతి యాదినమునందే మిథిలానగరమునందలి యొకవిహారములో శిష్యురాలుగాఁ బ్రవేశించి, శ్రీశూ

షా కాలమయిన తరువాత గురూపదేశమునుబొంది యోగినియయి యాశ్రమస్వీకారము చేయవలెనన్న తలంపుతో నొకసన్యాసిని మఠము యొక్క విధులనుగూర్చి యడుగుచుండెను. ఇట్లడుగుచున్న సమయములో సుమిత్రుఁడామఠద్వారము చేరిబిగ్గరగా "ఈమఠములోనున్న వారికి తపో విఘ్నము కలుగకుండునుగాక!,, అని కేక వేసెను. "ఎవరిదోమాట వినఁ బడుచున్నది,,అని దయామతి మఠములోని యోగినితోఁ జెప్పెను. ,,అదియెవ్వనిదో పురుషునిగొంతుక• నీవావలికిపోయి యతఁ డేమిపని మీఁదవచ్చెనో తెలిసికొనిరా. పురుషునితోనీవిప్పుడుమాటాడవచ్చును గాని నేను మాటాడరాదు. నావలెనే నీవును యోగినివిగా నభిషిక్త రాలవయిన పిమ్మట మనమఠాధిపతి సమ్ముఖమునందుఁ దప్పనీవేపురు షునితోను మాటాడగూడదు. ఆయనసన్నిధియందు [illegible] మన మొక పురుషునితో మాటాడెడు పక్షమున మన మొ[illegible]కి కనఁ బడనియ్యఁగూడదు, మొగము కనఁబడనిచ్చిన ప[illegible] మాటాడఁ గూడదు', అనియోగిని పలికెను. "యోగినులయి[illegible] మీ కెంతకంటె నెక్కువ స్వాతంత్ర్యములు లేవా,,, అని దయామతి యడిగెను. ,,ఇక చాలవా,,అని యోగిని యుత్తరమిచ్చెను. ,,చాలును. ఇంతకంటె నెక్కువ స్వాతంత్ర్యములు కావలెనని నాకోరిక కాదు. ఇక్కడియోగి నుల పవిత్రతను కాపాడుటకయి తగినన్ని నిర్బంధములుండుటయేనాయభి మతము!' అని దయామతి పలుకుచుండగా నింతలోమరల వెలుపలి నుండిపిలుపు వినబడెను. అప్పుడాయోగినిదయామతిని జూచి ;;సోదరీ! అతఁడు మరల పిలుచుచున్నాఁడు• నీవుపోయి పలుకుము,' అని చెప్పెను అంతట దయామతి గుమ్మమువద్దకుఁబోయి తన్నుఁజూచి నమస్కరించిన సుమిత్రు నాశీర్వదించి•యిప్పుడు పిలిచినవారెవ్వరనియడిగెను•అప్పుడు సుమిత్రుఁడామెను గౌరవముతో సమీపించి ''ఓకన్యామణీ'నీకు మేల గునుగాక! ఇక్కడకు క్రొత్తగా నాశ్రమస్వీకారము నిమిత్తము వచ్చి

నట్టియు మందభాగ్యుఁడయిన మదనదాసుని తోఁబుట్టువయినట్టియు దయామతి నొక్కసారి నాకంటికిఁ గనఁబఱిచి పుణ్యము కట్టుకొనఁ గలవా?" అని వేఁడెను. "మదనదాసుఁడు మందభాగ్యుఁడా! అతనికేమి తటస్థించినది? నేనే దయామతిని; ఆతని చెల్లెలను." అని యామె విచారముతోఁ బలికెను. "దయార్ద్రహృదయవైన యోసుందరాంగీ! నీసోదరుఁడు నీకు తనయాశీర్వచనములు చెప్పుమన్నాఁడు. అతఁడిప్పుడు చెఱసాలలో నున్నాఁడు." అని యతఁడు చెప్పెను. "హా! నాగుండెలు పగులుచున్నవి! అతనికాగతి యేలపట్టినది?" అని యామె యడిగెను. అతఁడొక కన్య నింటినుండి లేవఁదీసినందునఁ జెఱసాలలోఁ బెట్టఁబడినాఁడని సుమిత్రుఁడు చెప్పెను. "ఆకన్య నా ప్రాణమయిన మనోరంజని కాదు గదా!" అని దయామతి వెచ్చనూర్చెను. మనోరంజనియు దయామతియు దగ్గఱబంధువులు కాకపోయినను చిరకాలము యొక్క పాఠశాలలోఁ జదువుకొన్న చిన్ననాటిఁ చెలికత్తెలగుటచేత వారొండొరులను ప్రాణతుల్యలనుగా భావించుకొనుచుండిరి. మనోరంజని మనస్సు తనయన్నగారిమీఁద తగిలియుండుట దయామతి యెఱిఁగిన దయినందున తనచెలికత్తె యొక్క ప్రార్థనచేత నాతఁ డాయవివేకకార్యమున కొడఁబడియుండునని యామె యూహచేసెను. "మనోరంజనియే" అని సుమిత్రుఁడు చెప్పెను. "అయిన పక్షమున నాయన్నగారాచిన్నదానిని వివాహమాడవచ్చును." అని దయామతి పలికెను. "నీయన్నగారా కన్నెను సంతోషపూర్వకముగా వివాహము చేసికొనుటకు సిద్ధముగానే యున్నాఁడు. కాని క్రొత్తరాజప్రతినిధి యంగీకరింపక యాయపరాధమునకయి నీసహోదరునికి మరణదండమును విధించినాఁడు. నీవుపోయి నీదయనీయవాక్యములచేతను ప్రార్థనలచేతను ధర్మకవచుని మనసు కరఁగించి మెత్తపఱిచినంగాని లేనియెడల నీసోదరుఁడు ప్రాణములు విడువవలసినవాఁడే. ఈకార్యమునందు నీవునీసామర్థ్యముజూపవలెను.

ఈపని నిమిత్తమే నేను భాగ్యహీనుఁడయిన నీయన్నగారి యొద్దనుండి నీయొద్దకు సందేశమును గొనివచ్చినాను.'' అని సుమిత్రుఁడు జాలిపుట్టునట్లుగాఁ జెప్పెను. ''అయ్యో! ఇటువంటియాపత్సమయములోఁ దోడఁబుట్టినవాని ప్రాణము నిలుపఁ గలుగుటకుఁదగిన సామర్థ్యము నాయొద్ద నేదియు లేకున్నదిగదా? ధర్మకవచుని మనసుకరఁగింపఁగల శక్తినాకుఁ గలదని నేననుకోను.'' అని దయామతి నిట్టూర్పు విడిచెను. ''నీశక్తిని గూర్చి నీవు సందేహపడఁగూడదు. లేనిపోని యధైర్యమువలన మనము ప్రయత్నము చేయుటకు భయపడి మనము పొందఁ గలిగిన మేలునే పోఁగొట్టుకొందుము. అమ్మా! నీవుతప్పక ధర్మకవచునియొద్దకుఁబొమ్ము. కన్యకలు పాదములమీఁదబడి దుఃఖపడి దీనత్వముతో ప్రార్థించినప్పుడు దేవతలవలెనే మనుష్యులును వరప్రసాదులగుదురు.'' అని సుమిత్రుఁడు ప్రోత్సాహవాక్యములు పలికెను. ''నేనిప్పుడేపోయి యీవార్త మహాధికారులకు విన్నవించి సెలవుగైకొని తిన్నగా ధర్మకవచుని యొద్దకుఁ బోయెదను. నీవుపోయి నాయందు దయయుంచుమని నాయన్నగారితోఁ జెప్పుము. కార్యసాఫల్యమయినపక్షమున నావిజయవార్త నీరాత్రియే యాతనికిఁజెప్పిపంపెదను.'' అనిపలికి దయామతి సుమిత్రునిబంపివేసెను.

తరువాత వెంటనే బయలుదేఱి దయామతి రాజమందిరమునకుఁ బోయి ధర్మకవచునియొక్క పాదములమీఁదఁబడి .''ఓమహాప్రభూ! నేను దుఃఖార్తనై దేవరవారితో మొఱ్ఱపెట్టుకొనుటకయి వచ్చినాను. దేవర యీదీనురాలి మొఱ్ఱయాలకించి కటాక్షింపవలయును.'' అనివిన్నపము చేసికొనెను. ''నీవు చేయఁదలఁచుకొన్న విన్నపమేమి?'' అని ధర్మకవచుఁ డడిగెను. ఆమె తాను వచ్చిన కార్యమును మహావినయముతో విన్నపముచేసి, యెటువంటి కఠినచిత్తుని హృదయమయినను కరఁగునట్లుగా దీనాలాపములతోఁ దనసోదరుని ప్రాణదానము చేయుమని యాతనిని వేఁడుకొనెను. ''ఓకన్యకామణీ! నీవు వచ్చిన కార్యమునకు ప్రతి

క్రియ లేదు. నీసోదరుని కీవఱకే శిక్షవిధింపఁబడినది. ఇఁక నతఁడు తప్పక చావవసినవాఁడే." అని ధర్మకవచుఁడుఁ చెప్పెను. "అయ్యో ! న్యాయ మయినదయినను నాపట్ల రాజశాసన మెంతకూ్రరముగానున్నది! ఇఁక నేను నాయన్నగారు మృతుడయినట్లెంచుకొని వలసినదే. అయ్యా! మీకు దేవుఁడు మేలుచేయునుగాక!' అనియక్కడనుండి వెడలఁబోయెను. అప్పుడామె వెంటవచ్చిన సుమిత్రుఁడు 'అమ్మా! ఇంత వేగముగా నిష్ప్రహతో మరలుట నీతిగాదు. ఇంకొకసారిపోయి యాయన కాళ్ళమీఁదఁ బడి బ్రతిమాలుకొమ్ము' అని యామెను మరలఁ బురికొల్పెను. అంతట దయామతి మరలఁబోయి ధర్మకవచుని పాదములఁపడి లేవక దయ చూపవలసినదని ప్రార్థించెను. "ఓకాంతా! లెమ్ము. కాళ్ళమీఁదినుండి లెమ్ము. శిక్ష యీవఱకే విధింపఁబడినందున కార్యము మించిపోయినది." అని ధర్మకవచుఁడు మరలఁబలికెను. "నాసోదరుని దేహములో ప్రాణము లున్నంతవఱకును కార్యము మించిన దన రాదు. దేవర యనుగ్రహ మున్న పక్షమున నాప్రార్థనవలన చెడినకార్యమే మరలచక్కపడవచ్చును. రాజులకుఁగాని రాజప్రతినిధులకుఁగాని ధర్మాధికారులకుఁగాని దయను బోలఁదగిన యలంకార మింకొకటిలేదు.' అని యింకను జెప్పమొదలు పెట్టెను. "నన్ను పీడింపక యిక్కడనుండి శీఘ్రముగా వెడలిపొమ్ము" అని ధర్మకవచుఁడు తెగనాడెను. అయినను దయామతిమాత్ర మంతటితో విడువక మఱింతి బ్రతిమాలుకొనుచు "అయ్యా! నీస్థితిలో నాయన్న గారును నాయన్నగారిస్థితిలో నీవును నుండినపక్షమున, ఆతనివలె నీవును నింద్రియదౌర్బల్యము చేతఁగామవికారమునకు లోఁబడియుందువుగాని నీవలె నతఁడుమాత్ర మింత కఠినచిత్తతను వహించియుండఁడు. ఇప్పుడు నీయధికారమును నాకిచ్చి నిన్ను దయామతినిగాఁ జేయవలెనని యీశ్వరుని ప్రార్థించుచున్నాను. అట్టిభాగ్య మెన్నఁడైనఁ దటస్థించునా? తట స్థింపదు. అపరాధికిని ధర్మాధికారికినిగల భేదము నీకు బోధపడునట్లు

చేయుటకై నేనీనిదర్శనము నూరక చెప్పినాను.'' అని నానావిధముల ప్రలపించుచుండెను. ''ఓసుందరీ! నీవింతటితోఁ దృప్తినొందుము. నీసోదరుని దండించునది రాజశాసనముకాని నేనుకాను. అతఁడు నాబంధువైనను సోదరుఁడైనను కుమారుఁడైనను,ఈప్రకారముగాజరగితీఱవలసినదే. అతఁడు రేపటి దినము చానకతప్పఁడు.'' అని యతఁడు ఖండితముగాఁబలికెను. ''రేపటిదినమా? ఇంత యాకస్మికముగా ప్రాణము తీయింపక యాతనిని రక్షింపుఁడు. ఇంత శీఘ్రముగా మృతినొందుటకతఁడు సంసిద్ధుఁడుకాలేదు. వంటయింట కోడిపిట్టను జంపవలసివచ్చినప్పుడు సహితము కొంతకాలము పెరుఁగనిచ్చి మఱిచంపుదురు. అటువంటి స్థితిలో తోడిమానవుని ప్రాణములు కొనుటకై యింత వేగిరపడుట ధర్మమగునా? నీలోనీవు చక్కగా నాలోచించుకొమ్ము నాయన్నగారు చేసిననేరమునే చేసియున్నవారు లోకములో కనేకులున్నను వారిలో నొక్కరికిని మరణదండనము కలుగలేదు. కాఁబట్టి యిప్పు డిటువంటి క్రూరశిక్షనువిధించుటకు నీవే మొదటివాఁడ వగుచున్నావు; అనుభవించుట కతఁడు మొదటివాఁడగుచున్నాఁడు. నాసోదరుఁడు చేసిన యపరాధమునకు లోనగుటపడుచుతనములోనున్నవారికందఱికినిసామాన్యగుణమగునోకాదో నీహృదయము నడిగి తెలిసికొమ్ము. సర్వసామాన్యమయిన స్వాభావికగుణమని నీహృదయముచెప్పిన పక్షమున నాసోదరుని ప్రాణము రక్షింపుము.'' అని యామె యాతెని హృదయమును మధ్యవర్తినిగాఁ గోరిప్రార్థించెను. ఇప్పుడాతని మనస్సుకూడ దయామతియొక్క యసమానసౌందర్యమునకు భ్రమించి మదనదాసుఁడు చేసిన యపరాధమునే యామెవిషయమునఁ జేయఁ గోరుచున్నందున, దయామతిచేసిన సంభాషణములోనెల్లను కడపటి వాక్యములు బాణములవలె ధర్మకవచుని మనస్సులో దృఢముగా నాటుకొనెను. అప్పు డాతని మనస్సులో ధర్మకామములకు రెంటికిని పోరాట మారంభముకాగా నతఁడు

దయామతినుండి తనముఖమును త్రిప్పకొనెను. "ఓ సౌజన్యనిధీ! నన్నుఁ జూచి మొగ మేల త్రిప్పుకొనెదవు? నీకొక్క లంచమును సమర్పించుచున్నాను. నాయెడ ప్రసన్నుఁడవయి యిటుచూడుము." అని యామె పలికెను. లంచమన్నమాటకద్భుతపడి యతఁడు "ఏమీ! నాకేలంచమిచ్చెదవా?" అని యడిగెను. "ఓసుజనాగ్రగణ్యా! వేఱువిధముగా భావింపఁబోకుము. నేను నీకిచ్చెదనన్న లంచము భగవంతునికిఁగూడ ప్రీతికరమయినదే. అది ధనకనకరత్నమయమయిన లంచముకాదు. ఇప్పుడు నీకు సమర్పింపఁబోవునది దయాళుఁడయిన ప్రాణదాతయొక్క మేలుగోరి రక్షితుఁడును తన జీవనము నీశ్వరసేవకయి ధారపోసిన విశుద్ధకన్యయు నీశ్వరుఁడు మెచ్చునట్లుగా కృతజ్ఞతతోఁ జేయు ప్రార్థనారూపమయిన లంచము." అని యామె తన భావమును వివరించెను. ఆమాటలు విని యాతఁడు మఱేమియు పలుకక "ఓకాంతా! ఇప్పుడు పొమ్ము. ఱేపురమ్ము" అని చెప్పెను. ఱేపురమ్మన్న చిన్నమాట కామె పరమానందభరితురాలయి యొక్క దినము గడువిచ్చుటచేతఁ దనభర్తృవరుని ప్రాణరక్షణార్థము మరల వేఁడుకొనుట కవకాశము కలిగినదని కొంత యాశపెట్టుకొని యామె యక్కడనుండి కదలి "ఈశ్వరుఁడు నీగౌరవమును కాపాడునుగాక!" అని పలుకుచు వెడలిపోయెను. ధర్మకవచుఁడామాటలు విన్నప్పుడు తన హృదయములో "తథాస్తు! నేను నీసురూపసుగుణములనుండి కాపాడఁబడుదునుగాక!" అనుకొనుచుండఁగా నింతలో దుర్వాంఛలు మరల వచ్చి యతనిమనస్సును బాధింపఁ జొచ్చినందున నతఁడు తన మనస్సులో "ఏమి యీవింత! నేనామెను కామించుచున్నాను; ఆమె మృదుమధురవాక్యములు మరల వినఁగోరుచున్నాను; ఆమె ముఖదర్శనమువలన నేత్రోత్సవము చేసికొనఁ గోరుచున్నాను. [illegible]న్నన్నమయియుండునా యేమి? మనుష్యకోటికి ప్రియశత్రుఁడయిన మాయలమారి కాముఁడు మహాతపస్విని వలలోఁ బడవేయుటకయి తపస్వినినే

మచ్చు పెట్టుచున్నాఁడు! ఎంతసౌందర్యముగల జారాంగనయు నను మాత్రమును నాహృదయమును నేఁటివఱకునుచలింపఁ జేయఁ గలిగినది కాదు. ఇప్పుడే మోకాని విశుద్ధచరిత్రమైన యీకాంత నాహృదయము సంచలింపఁజేసి నన్ను పరిపూర్ణదాసునిగాఁ జేయుచున్నది. ఇంత వఱకు నేను పురుషులు సుందరులను గామించిరని విన్నప్పుడెల్లను జెఱు నవ్వునవ్వి యాశ్చర్యపడుచుంటిని. ఆహా! ఏమి యీయాశ్చర్యము!" అని తలపోయుచుండెను.

పాపముతోడి పోరాటములో ధర్మకవచుఁ డారాత్రి తనచేఁ గూరశిక్ష పొంది జీవితాశవిడిచి చెఱసాలలో పరితాపపడుచున్న మదనదాసునికంటెను నధికబాధను బొందెను. ఆరాత్రి యతివేషముతోనున్న రాజు కారాగృహమునకుఁ బోయి పశ్చాత్తాపమును వైరాగ్యమును బోధించి యీశ్వరభక్తి యుదయింపఁజేసి మనశ్శాంతిని కలిగించినందున చెఱసాలలో మదనదాసుఁడు నిర్వికారముగానే యుండెను. కాని ధర్మకవచునిమనస్సుమాత్ర మయ్యోలనలె నిలుకడలు నూఁగులాడుచు చంచలములయిన పాపచింతనలచే బాధపడుచుండెను— ఆతనిమన స్సొకసారి నిష్కళంకురాలయిన దయామతిని సన్మార్గమునుండి తొలఁగించి మానధనము నపహరించి యామెను చెఱుపవలెనని యభిలషించుచుండెను; ఇంకొకసారి తాను బుద్ధిపూర్వకముగా చేయఁదలఁచుకొన్న పాపకృత్యమునకు భయపడి పరితాపపడుచుండెను. అయినను కట్టకడపట పుణ్యపాపముల కీప్రకారముగా నయిన పోరాటములో పాపచింతలకే గెలుపు కలిగెను. అందుచేత నిమిషకాలముక్రిందట లంచమన్న పేరు విన్నమాత్రముననే యులికిపడినయాతఁ డిప్పుడు సందేహింపక యాకన్యను ప్రియసోదరునియమూల్యప్రాణదానమనుదుర్నిరోధనమయినపెద్దలంచముతో తప్పుత్రోవకీడ్చుటకు నిశ్చయము జేసికొనెను.

మఱునాఁటి యుదయమున దయామతి తన దర్శనమునకు వచ్చి

నప్పుడు ధర్మకవచుఁ డామె నొంటిగాఁ దనయొద్దకు రప్పించుకొని, ఆమె మీఁద తనకుఁగలిగిన వలపును తేటపఱిచి, "ఓదయామతీ ! మనోరంజని మదనదాసుని విషయములో చేసినట్లుగా నీవు నీకన్యాత్వమును నాపాలు చేసినయెడల, నేను నీసహోదరునికి ప్రాణదానము చేసెదను" అని చెప్పెను. "అయ్యా ! ఇటువలెనే నాసోదరుఁడు మనోరంజనిని కామించి నాఁడు. ఇంతటితప్పిదమునకే మీరాతనిప్రాణములు తీసెదమని చెప్పుచున్నారు." అని దయామతిపలికెను. "ఓకాంతామణీ ! మదనదాసుని కొఱకై మనోరంజని రాత్రివేళ తనతండ్రిగృహము విడిచివచ్చినట్లుగా నీవును రహస్యముగా రాత్రివేళ నాయొద్దకు వచ్చునట్లొప్పుకొన్నపక్షమున, నీసోదరునిప్రాణము రక్షించెదను." అని యతఁడు స్పష్టముగాఁ జెప్పెను. తన సహోదరుని కేనేరముచేసినందునకయి మరణదండన మును విధించెనో యానేరమునే తానును జేయనెంచి యతఁడిప్పుడు కన్యాత్వము దూష్యమగునట్లుగా తిన్నప్రేరేపించుచుండుటవలన దయామతి మనస్సులో కళవళపడి క్షణకాలమూరకుండి "నాసోదరవిషయమునఁగూడ నేనెప్పుడును నామానరక్షణమునకు భంగమువచ్చుసాయమును జేయఁజాలను. నన్నొరులు మెడమీఁద కత్తిపెట్టి బాధించి చంపఁబూనినను నేనామరణవేదననైన పుష్పహారమువలె వహించి సహించి యుండఁగలుగుదునుగాని మానభంగమునకు సహింపను." అని తెగ నాడి మరల "మీరు నాగుణమును పరీక్షింపవలెనని యిట్లనుచున్నారు కాఁబోలును!" అని పలికెను. "పరీక్షనిమిత్తముగాదు. ఈశ్వరునితోడు! నాహృదయపూర్వకముగానే నేనీప్రార్థన చేయుచున్నాను." అని యతఁడు చెప్పెను. అటువంటి యవమానకరమయిన దుష్కార్యవిషయమై యతఁ డీశ్వరనామము నుచ్చరించినందునకయి కోపపరవశురాలయి "ఓకిరాతుఁడా ! నీ యీదుర్వృత్తమును నేను లోకమునకు వెల్లడించెదను. కాచుకో. తత్క్షణము నీవు నాసోదరుని క్షమించి విడిచిపెట్టి

లివా విడిచిపెట్టుము. లేదా నేనిప్పుడే పోయి నీవెట్టివాఁడవో లోకమునకంతకుఁ జాటెదను" అని దయామతి పలికెను. "ఓసుందరీ! తొందరపడఁబోకుఁ నీమాటలు లోకములో నెవ్వరునమ్ముదురు? లోకములోపేరు మోసిన నావంటి గొప్పవానిమాటముందఱ నీమాట గవ్వకుకొఱగాదు. నీతోఁబుట్టువు ప్రాణమురక్షింపఁ దలఁపుగొంటివా, నాప్రార్థన చెల్లింపుము. లేదా రేపతనిచావు నిశ్చయము. నీవితరులతో నీయిచ్ఛవచ్చినట్లు వదరవచ్చును. అయినను లోకమునకు మాత్రము నీనోటినుండి వచ్చిన సత్యకథయందుకంటె నానోటినుండి వెడలిన యసత్యవాక్యమునందే యెక్కువగౌరవముండును. కాఁబట్టి నీలోనీవు చక్కఁగా నాలోచించుకొని రేపువచ్చి యుత్తరముచెప్పు" అని యతఁడు నిశ్శంకముగా మరలఁ బలికెను. "నేనీసంగతి యెవ్వరితో మొఱ్ఱపెట్టుకొందును? నేను జెప్పినను నామాట యెవ్వరునమ్ముదురు?" అని తనలోఁ దాననుకొనుచు, ఆతనితో మాఱుమాట పలుకక దయామతి యక్కడనుండి గిరుక్కున మరలి తిన్నఁగా తనసోదరుఁడున్న చెఱసాలవంక నడిచెను. ఆమె చెఱసాల చేరునప్పటికి యతివేషముతోవచ్చి రాజక్కడ మదనదాసునకు హితబోధచేసి యీశ్వరభక్తి నుపదేశించుచుండెను. అతఁ డాసన్యాసి వేషముతోనే మనోరంజనిరెయుద్ధకు సహితము పోయి యామెతో సంభాషింపఁగా, ఆమె కన్నుల నీరుపెట్టుకొని తనతప్పిదము నొప్పుకొని నిజమయిన పశ్చాత్తాపముతో కామవికారమునకు మనఃపూర్వకముగా లోఁబడుటలో మదనదాసునికంటెఁ దానే యధికదోషము చేసితినని చెప్పెను.

దయామతి చెఱసాలలోఁ బ్రవేశించి సోదరుఁడు కంటఁబడఁగానే కన్నీరునించుచు "అన్నా! నీకాత్మరక్షణము కలుగునుగాక! నీవుసత్సంగమమునఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచున్నావు." అని పలికెను. ఆమాటవిని "ఎవరువారు?" అని రాజామెవంకఁజూచి "లోపలికిరమ్ము. ఇటువంటి చల్లని

మాట పలికినవారి నాదరింపకుండరాదు.'' అని పిలిచెను. ''అయ్యా నేనీమదనదాసునితో లెక్క రెండుమాటలు మాటాడి వెడలిపోయెదను. మీరు క్షణకాలము దూరముగా నుండవలెను." అని దయామతి యతనిని తొలఁగ వేఁడుకొనెను. రాజు వెంటనే యాచోటువిడిచి, కావలివానిని బిలిచి తన్ను వారిసంభాషణము వినఁబడుస్థలమునందుఁ గూరుచుండఁ బెట్టుమని యడిగి, వాఁడుచూపిన రహస్యస్థలమునందుఁ గూరుచుండెను. అప్పుడు మదనదాసుఁడు తనచెల్లెలినిజూచి ''సోదరీ! ఏమిశుభవార్త?'' అని యడిగెను. ''నీవు రేపటిదినము దేహము విడుచుటకు సంసిద్ధుఁడవయి యుండవలెను." అని యామె యుత్తరముచెప్పెను. ''ఓదయామతీ ! దీనికేదియు ప్రతిక్రియలేదా?'' అని యతఁ డత్యాతురముతో మరలనడిగెను. ''ఉన్నది. దానికి నీవొప్పుకొన్నయెడల, గౌరవము పోఁగొట్టుకొని నీవు మానహీనుఁడ వగుదువు'' అనియామెగంభీరస్వరముతోఁ బలికెను. ''ఓసహోదరీ ! అదియేదో నన్నొకసారి విననైనను వినవిమ్ము." అని నిస్పృహతోఁ బలికెను. ''మదనదాసా! నీవది విన్నచో స్థిరమయినకీర్తికాయమును బోఁగొట్టుకొని యస్థిర మయిన యీహేయకాయమును వ్యర్థముగాఁగొంతకాలము నిలుపుకొనుట కాశపడుదువేమోయని నాకు భయమగుచున్నది. నీవు మృతికి సంసిద్ధుఁడవయి యున్నావా? మరణమన్న భయపడుట యెట్టివారికిని సహజముగానున్నది. మరణవేదన మనము నిత్యమును కాలిక్రింద నలగఁద్రొక్కు-చీమ కెంతయుండునో మనకు నంతేయుండును.'' అని దయామతిచెప్ప మొదలుపెట్టెను. ''ఇట్టి పిఱికిమందు వేసి నన్నేల వృథాగా చంపెదవు! నేను చావవలసియున్న యెడల, చేతులు చాచుకొని యెదురుగాఁబోయి మృత్యుదేవతను కౌఁగిలించుకొందునుగాని దుష్కీర్తికాంతను నేను వరింతునా?'' అని మదనదాసుఁడు విచారముతోఁబలికెను. ''ఓమదనదాసా! నీవిప్పు డన్నమాట మన చనిపోయినపెద్దలువిన్నను మెచ్చుకొఁదగినదిగా

నున్నది. నీవుచావవలసినదే. పయికి మేఁకవన్నెపులివలె సాధువర్తనుఁడుగాఁ గనఁబడుచున్న యాధర్మకవచుఁడు నేనునాకన్యాత్వమూఁజడిచేసి తనపాలు చేసినపక్షమున నీకు ప్రాణదానము చేయునఁట! అతఁడునామానమును గోరక ప్రాణమును గోరియుండినయెడల. నీనిమిత్తమయి నాప్రాణమును గడ్డిపరకవలె విడిచిపెట్టియుందును." అనియామెచెప్పెను. "ఓదయామతీ! నామీఁద నీకుఁగల దయయొక్క ఋణమును నేను తీర్చుకోఁజాలను." అని యతఁడు పలుకుచుండెను. "బహుభాషలెందుకు? రేపటి యుదయకాలమున నీవు చావు సిద్ధముచేసికొని యుండుము" అని చెల్లెలనెను. "చావు భయంకరమైనది కదా!" అని యన్నయనెను. "అవమానము చావుకంటెను నధికభయంకరమయినదిసుమా!" అనిచెల్లెలు మరలఁపలికెను. ఇప్పుడు మరణవిచారము బలపడి యాతనిహృదయము నాక్రమించి వివేకము నందుండి పోఁగొట్టినందున, పాపము చేసినవారికొక్కరికిఁ దక్క నితరుల కూహింపనలవిగాని యనుభవైకవేద్యములయిన మరణవేదనలను మనస్సులో ననుభవింపుచు మదనదాసుఁడు "నాప్రియసోదరీ! నాప్రాణములెట్లయినను నిలుపుము. ప్రాణములెవ్వరికిని తీపికదా! సోదరప్రాణరక్షణార్థమై నీవుచేసెడి యీయల్పపాపము దేవునకసమ్మతముగాక పుణ్యకార్యమే యగును" ప్రోయి సముగాఁ బలికెను. "ఓరిపిఱికిపందా! ఓరి నీతిమాలినపాపీ! నిశ్చప్పిదయవమానము వలన నీప్రాణములు కాపాడుకొనఁ జూచుచున్నావుకదా! ఛీ! ఛీ! ఛీ! ఒక్కటిగాక నీకు నూఱుశిరస్సులున్నను, వానినెల్ల నీచెల్లెలి సిగ్గుపాటు చూడనోర్చుటకంటె ముందుగా నొక్కొక్కదానినే కోయుటకొగ్గఁగల మానవంతున కుండవలసిన నీతిగుణలేశము నీయందున్నదనుకొన్నాను." అని యామె యన్నగారిని దూఱనాడుచుండఁగా నతఁడు "నాప్రాణతుల్యవైన యోప్రియసోదరీ! నామాటవిను—" అని తన దౌర్బల్యమును గూర్చి యేమోక్షమార్పణము చేయఁబోవుచున్న సమయములో రాజక్ష

డకువచ్చి "ఓీమదనదాసా! నీవును నీచెల్లెలికిని జరగిన సంభాషణమును నేను గోడచాటుననుండి విన్నాను. ధర్మకవచుఁ డీచిన్నదానిని చెఱుప వలెనని యెంతమాత్రము నుద్దేశించియుండఁడు. ఈమెమనశ్శుద్ధిని పరి శోధించవలెననియే యతఁడీమాట యనియుండును. ఈమె నిష్కళంక మయిన మనఃపరిశుద్ధత కలదయి యాతనిప్రార్థనను నిరాకరించుచు శ్లాఘ్యమయిన యుత్తరము చెప్పినందునకయి యతఁడు మనస్సులో నపారప్రమోదము నొందియుండును.అతఁడునిన్ను క్షమించునన్న యాశ కవకాశము లేశమును లేదు. కాబట్టి నీవీశ్వరప్రార్థనములో గడియలు గడుపుచు దేహవియోగమునకు సంసిద్ధుఁడవయి యుండుము." అని యుపదేశించెను. అతని మాటలవలన మదనదాసుఁడు తెలివితెచ్చుకొని పశ్చాత్తప్తుఁడయి "ఓప్రియసోదరీ! నాయపరాధమును క్షమింపుము. నేనుప్రాణములమీఁద నత్యాశనుబెట్టుకొని యున్నాఁడనుగాన, ఆయా శను దెగఁగోయుటకయి నేను పనిచేసికోవలెను." అని తానుచేసిన యప చారమునకు సిగ్గును వ్యసనమును పొందినవాఁడయి తనమొగము చెల్లె లికిఁ జూపఁజాలక లోపలికి లేచిపోయెను.

అప్పుడు రాజు దయామతితో నొంటిగానున్నందున, "నిన్ను సౌందర్యవతినిగాఁ జేసిన యీశ్వరుఁడు నిన్ను మహాగుణవతినిగాఁ గూడఁ జేసియున్నాఁడు" అనిపలికి యామె నీతివర్తనమును మనోదార్ఢ్యమును గొంతశ్లాఘించెను. "అయ్యో! పాపము! పరమదయాళుఁడయిన రాజు ధర్మకవచుఁ డేమో మంచివాఁడని భ్రాంతిపడి మోసపోయినాఁడుగదా! ఆయన యెన్నటికైన మరలవచ్చి తనరాజ్యమును వహించి నాకు దర్శన మిచ్చి మాటాడుట తటస్థించిన పక్షమున, నేనీరాజప్రతినిధి యొక్క గుట్టంతయు బయలఁబెట్టెదను."అని దయామతిపలికెను. తానుబయలఁ బెట్టెదనని బెదరించుచున్నగుట్టు నిప్పుడే బయలఁబెట్టుచున్నానని దయా మతి యెంతమాత్రము నెఱుఁగదు. "నీవు చెప్పినదంత యనాదరణీయము

కాదుగాని యిప్పుడున్న స్థితినిబట్టి చూడఁగా ధర్మకవచుఁడు నీవు తన మీఁద మోపిననేరమును తప్పించుకోవచ్చును. కాఁబట్టి నీకు నేనొక్క హితబోధ చేసెదను; నీవు దానినాదరించి వినవలెను. నీవిప్పు డొక్క పుణ్యకార్యమును జేసి నిష్కారణముగా బాధితురాలయియున్న నిరప రాధినియగు నొకసుందరికి మహోపకారమును నీసహోదరునికి క్రూరశిక్షావిమోచనమును నీవిశుద్ధచరిత్రమున కణుమాత్రమును కళం కము కలుగకుండఁ జేయవచ్చును. ఈసంగతి విన్నపక్షమున రాజులు పర మానంద భరితుఁడగును.'' అనిరాజు త్తరముచెప్పెను. పాపకార్యమొక్క టికాక పోయినపక్షమున, ఎటువంటి సాహసకృత్యమును జేయుమన్నను జేయుటకు తాను సంసిద్ధురాలనై యున్నాననిదయామతిమాఱుపలికెను. సుకృతము సదా ధీరత్వము కలదిగానే యుండునుగాని యెప్పుడును భీరు త్వమును గలిగియుండదని పలికి, కొంతకాలముక్రిందట సముద్రములో నోడమునిఁగినప్పుడు మృతుఁడైన మహావీరుఁడయిన వీరవర్మయొక్క చెల్లెలు పద్మావతి పేరు నీవెప్పుడైన విన్నావాయని రాజడిగెను. "విన్నా ను. ఆమె మిక్కిలి దొడ్డయిల్లాలని యెల్లవారును జెప్పుకొందురు.'' అని దయామతి చెప్పెను. "ఆసాధ్వీమణి ధర్మకవచునిభార్య. ఆమె కన్న గారు మహాదార్యముతో నిచ్చిన యమూల్యమయిన యరణమంతయు నతఁడుపోయిన పడవతోనే మునిగిపోయినది. పాపము! ఆమె కందు వలన నెంతవిపత్తు వచ్చినదో విన్నావా? ఆపతివ్రతాతిలకము ప్రాణ తుల్యుఁడయిన యన్నగారినిపోఁగొట్టుకొనుటయేకాక యాధననాశము వలనఁబయికెంతో మంచివాఁడుగాఁగనబడుచుండెడు తన భర్తయొక్క యనుగ్రహమునుగూడఁబోఁగొట్టుకొన్నది. నిర్మలచరిత్రయైన యామె యందేదోతాను దుష్ప్రవర్తనమును గనిపెట్టినట్టు నటించుచు సోదర మరణదుఃఖముచేత విలపించుచున్న యామెను విడిచిపెట్టి, ధర్మకవ చుఁడు ధనము పోయినదన్న విచారముచేత భార్యనొల్లక మఱింత

దుఃఖముపాలు చేసెను. ఇటువంటి యన్యాయ ప్రవర్తనమువలన మఱి యొకసుందరి కయినపక్షమున తనమనస్సులోఁ గల యనురాగరస మింకిపోవలసినదే కాని యీసాధ్వీమతల్లికి మాత్రము ప్రవాహమధ్యమున నేదైన నడ్డుపడినపక్షమున నది మఱింతయురువడితో పొరలిపాఱు నట్లుగా మనసులోని వలపువెల్లువ తొంటికంటెను నధికోద్రేకముతో తన్నునిరోధించు క్రూరుఁడయిన భర్త మీఁదికి పరుగువాఱుచున్నది ” అని చెప్పి, దయామతి ధర్మకవచునియొద్దకుఁ బోయి పయి కాతఁడు కోరినపని కంగీకరించినట్లు నటించి నాఁటి యర్ధరాత్రమున వచ్చెదనని చెప్పినట్లును తన్మూలమున మదనదాసునియొక్క ప్రాణము రక్షించి తరువాత పద్మావతికి దయామతివేషము వేసి చీఁకటిలో ధర్మకవచునిగలిసి కొనుటకయి సంకేతస్థలమునకు దయామతికిమాఱుగా పద్మావతినిబంపు నట్లును తా నాలోచించిన యుపాయమును దెలిపి యాకపటసన్యాసి ఓకుమారీ! పుణ్యశీలురాలవయిన నీ వీపనిచేయుట కెంతమాత్రమును ‘‘సంసయింపవలసిన పనిలేదు. ధర్మకవచుఁ డామెభర్త. భార్యాభర్తల నిద్దఱి నొకటిగాఁ గూర్చుటవలనఁ బుణ్యమే కాని పాపమురాదు,, అని బోధించెను. దయామతి యీయుపాయమున కెంతయు సంతోషించి రాజుపదేశించిన ప్రకారముగా చేయుటకయి యప్పుడే వెడలిపోఁగా, రాజును పద్మావతి కీసంగతిని దెలుపుటకయి యామెయొద్దకు పోయెను. ఇంతకు పూర్వమె యతఁడు సన్యాసివేషముతో భాగ్యహీనురాలయిన యాయిల్లాలియొద్దకుఁ బోయిపరమార్థోపదేశము చేసిదుఃఖోపశమనము చేయుటకయి రాకపోకలు చేయుచు, అట్టిసమయములయందామెనోటి నుండియే పయిసంగతినంతను దెలిసికొనెను. అతఁడు పరిశుద్ధుఁడయిన పుణ్యపురుషుఁడని యామెమనస్సులో దృఢముగా నమ్మియున్నందున అతఁడు తానేర్పఱిచినయుపాయమును గూర్చి చెప్పఁగానే యతఁడాజ్ఞాపించినట్లు చేయుటకయి వెంటనేయొప్పుకొనెను.

రాజేర్పఱిచిన ప్రకారముగా ధర్మకవచునితో మాటాడి దయా

మతి పద్మావతియింటికి వచ్చునప్పటి కామెనిమిత్తము రా జక్కడనే వేచియుండి "నీవుమంచిసమయమునకువచ్చినావు. ఆమహానుభావునివద్ద విశేషములేమి " అని యడిగెను. దయామతి తాను కార్యసాఫల్యము చేసికొని వచ్చిన క్రమము సర్వమును నివేదించి, ధర్మకవచుని గృహముతోఁజేరి చుట్టును మంచి యిటుకగోడగల యుద్యానవనములో పడమటివైపున నొకద్రాక్షతోఁట గలదనియు, ఆతోటలోనికిఁ బోవుట కొకగుమ్మమున్నదనియు, చెప్పియతఁడుతనచేతికిచ్చిన రెండుతాళముచెవులను రాజునకును పద్మావతికిని జూపి యందు పెద్దచెవితో తాళముతీసి ద్రాక్షతోఁటలోనికిఁబోవచ్చుననియు' చిన్నచెవితో తాళముతీసి తోఁటలోని దిడ్డితోవనుండి గృహారామమునకుఁ బోవచ్చుననియు, నిశీథసమయమునందతనినక్కడఁ గలసికొనునట్లు తాను సంకేతముచేసి తనసోదరునికిప్రాణదానము చేయునట్లతనిచేతవాగ్దానముఁబడసివచ్చితిననియు ఎవ్వరైన వెనుక వచ్చుచున్నారేమోయని యడుగడుగున తిరిగితిరిగి చూచుచు తన కంఠస్వర మెవ్వరికైనఁ దెలియునేమోయన్న భయము చేత గుండెలు తటతటఁగొట్టుకొన హీనస్వరముతో గుసగుసలాడుచు నతఁడు రెండుసారులు తనకు దారిచూపఁగఁ దాను పరిశీలనతో స్థలము నంతనుఁజూచివచ్చితిననియు, అక్కడ నడచినకథ యాద్యంతము పూసగుచ్చినట్లు క్రమముగా వినిపించెను. "మీయుభయులకును జరిగిన సంకేతములు పద్మావతి తెలిసికొని యాచరింపవలసినవి మఱియేవయినన్నవా?" అని రాజడిగెను. "మఱేవియు లేవు. ఇంతే. ఈమె చీఁకటిపడిన తరువాత వెళ్ళవలెను. అక్కడ నేనల్పకాలము మాత్రమే యతనితో నుండెదనని చెప్పి, నావెంట నొకసేవకుఁడు తోడువచ్చుననియు నాసేవకుఁడు నాయన్నగారి పనిమీఁదనే నేనక్కడకుఁ బోవుచున్నట్లనుకొనును ననియు నతనికి బోధపడునట్లు చేసినాను." అని దయామతి చెప్పెను. ఆమె నిర్వహించుకొనివచ్చిన కార్యరీతియొక్క నిపుణతకు రాజామెను మెచ్చుకొనెను. అంతట దయామతి పద్మావతివంకఁ దిరిగి

"ఓసోదరీ! నీవాతనియొద్ద సెలవుగై కొని మరలివచ్చునప్పుడు నీవు చేయ వలసినపని కొంచెమున్నది. నీవప్పుడు సూక్ష్మస్వరముతో 'నాసోదరుని మాట మఱవకుండవలెను'అనిమాత్రము చెప్పిరావలెను."అని చెప్పెను.

ఆరాత్రి పద్మావతిని సంకేతస్థలమునకు దయామతి వెంటఁబెట్టు కొనిపోయి తానీయుపాయముచేత తనమానమును కాపాడుకొనుటయే కాక యన్నగారిప్రాణములనుగూడఁ గాపాడఁగలిగితి ననుకొని యపరి మిత సంతోషము నొందెను. అయినను రాజుమాత్రము మదనదాసుని ప్రాణరక్షణవిషయమయి తృప్తినొందక యానడిరేయి తాను కారా గృహమునకుఁ బోయెను? అర్ధరాత్రమప్పు డతఁడక్కడకుఁ బోవుటయే క్షేమకరమయ్యెను; అతఁడారాత్రి చెఱసాలకుఁ బోయియుండని పక్ష మున ఆరేయియే మదనదాసుని శిరశ్ఛేదము చేసియుందురు. రాజు కారాగృహమునకుఁ బోయిన కొంతసేపటికి క్రూరకర్ముఁడైన రాజ ప్రతి నిధియొద్దనుండి యారాత్రియే మదనదాసుని శిరస్సునుఖండించి సూర్యో దయము కాకమునుపే తనకు తెచ్చిచూపవలసినదనియుత్తరువువచ్చెను. కాని రాజు కారాగృహాధికారితో మాటాడి మదనదాసుని తలదీయుట నిలుపునట్లు చేసి, నాఁటిప్రాతఃకాలమున చెఱసాలలో మృతినొందిన యొక కారాబద్ధునియొక్క శిరస్సును గొనిపోయిచూపి ధర్మకవచుని వంచించు నట్లు వాని నొప్పించెను. కారాగృహాధికారి యెంత మాత్రము ననుమానపడక రాజును నిజమయిన సన్యాసియనియే విశ్వసించినను. వాఁడు మదనదాసుని శిరశ్ఛేదము నాపుటకొకపట్టున నొప్పుకొననప్పుడు రాజావలికిఁబోయి మరలవచ్చి రాజుచేవ్రాలుతోను ముద్రతోనునున్న యొక యుత్తరమునుదెచ్చి వానికిఁ జూపెను. ఆయుత్తరము రాజు స్వ హస్తముతో లిఖించినదగుటయు మదనదాసుని ప్రాణరక్షణము చేయుట రాజాభిమతమగుటయు నావ్రాతవలనఁ గనిపెట్టి, రాజు తనకాప్తుఁడుగా నున్న యీసన్యాసిచేత రహస్యముగా నీయాజ్ఞను పంపియుండునని నిశ్చ యించుకొని, రాజాజ్ఞను మన్నించి మదనదాసుని ప్రాణత్రాణము

చేయుట కొప్పుకొని, మఱునాటియుదయమున వాఁడామృతునియొక్క తలనునటికి ధర్మకవచుని యొద్దకుఁ గొనిపోయి చూపెను.

అంతట రాజు కొన్ని హేతువులచేత యాత్రమాని తాను మరల రాజ్యభారము వహింపవలసివచ్చినదని తనపేరుతోనే ధర్మకవచుని కొక యుత్తరమువ్రాసి, దానిలో నాతఁడు ప్రాతఃకాలముననే తన్నుపురబహిర్ద్వారమువద్ద నేకలిసికొనియక్కడ నేయధికారము నొప్పగించవలసినదని యాజ్ఞాపించెను. ఆయుత్తరములోనే తనప్రజ లెవ్వరైనఁ దమకు జరిగిన యన్యాయములనుగూర్చి మొఱ్ఱ పెట్టుకొనఁ దలఁచినపక్షమున పురములోఁ దాను ప్రథమప్రవేశము చేయునప్పుడే వీథిలోఁదన్ను సందర్శించి విన్నపము చేసికొనవచ్చునని పురవీధులలో నెల్లఁ జాటింపవలసినదని యుత్తరువు చేసెను.

తనసోదరుని గలిసికొనుటకయి దయామతి యక్కడకు వచ్చునని యెఱిఁగి రాజు సన్యాసివేషముతోనే తెల్లవాఱుఁజామున చెఱసాలకుఁ బోయి యామెరాకకయి ప్రతీక్షించుచు, ఆమెవచ్చి తన్నడిగినప్పుడు కొన్ని రహస్యకారణములనుబట్టి మదనదాసుని శిరస్సు ఖండింపఁబడి నట్లు చెప్పుటయే యుచితమనితలఁచుకొని యట్లుచేయుటకు నిశ్చయించుకొనియుండెను. ఇంతట దయామతి యచ్చటికివచ్చి తన యన్నగారిని విడుదలచేయుటకయి ధర్మకవచుఁడు పంపిన ప్రాణప్రదానపత్రిక వచ్చి చేరినదా యని విచారింపఁగా, అతఁడు "నీయన్నగారిని ధర్మకవచుఁ డీలోకమునుండి పంపివేసినాఁడు. మొండెము నెడఁబాసిన మదనదాసుని శిరస్సు రాజప్రతినిధియొద్దకుఁ బంపఁబడినది." అని చెప్పెను. పిడుగు వంటి యావార్త చెవినిబడఁగానే శోకసంతప్తురాలయి యాకాంత దేహముమఱచి "ఓదిక్కుమాలిన మదనదాసా! ఓదయామతీ! నీవెంత నిర్భాగ్యురాలవైతివే! ఓకౄరచిత్తుఁడా! ధర్మకవచా! నీవెంత పాపాత్ముఁడవురా! ఓలోకమా! న్యాయమెక్కడనున్నది?" అని బహువిధముల ప్రలపింప మొదలుపెట్టెను. ఆమాయ సన్యాసి యామె నూఱడించి

ధైర్యముచెప్పి, ఆమెకొంత దుఃఖశాంతిపొంది స్వస్థచిత్తయైన పిమ్మట రాజునాఁటియుదయముననే రాజధానికి రాఁబోవుచున్నాఁడని చెప్పి ఆమె ధర్మకవచుఁడు చేసిన యన్యాయమునుగూర్చి రాజుతో మొఱ్ఱపెట్టుకొన వలసిన క్రమమంతయు నామెకుపదేశించి, విచారణలో మొట్టమొదట నిమిత్తము లామెకు వ్యతిరిక్తముగా నున్నట్లు కొంతవఱకు కనఁబడినను భయపడవలదని దిటవుచెప్పెను. రాజిట్లు దయామతికిఁ జేయవలసిన బోధనుజేసి యామెను విడిచి పోయి తిన్నగా ప్రభావతిగృహమునకు నడిచి యామె యేప్రకారముగా వర్తింపవలయునో యావివరమంతయు నామెకు సవిస్తరముగా బోధపఱిచెను.

అటుతరువాత రాజుసన్యాసివేషముతో నున్నప్పటి తనకాషాయ వస్త్రములను విడిచి రాజయోగ్యములైన యమూల్య వస్త్రములను ధరించి యితరరాజచిహ్నములను దాల్చి, తనయాగమనము నభినందించుటకయి వేచియున్న వేలకొలఁదిప్రజలు అవ్యాజభక్తి కలవారయి మంగళవాద్యములతో నెదుర్కొని జయజయధ్వనులు బోరు కలుగ నానందించుచుండఁగా, మిథిలానగరములోఁ బ్రవేశించెను. అప్పుడు ధర్మకవచుఁడు పురబహిర్ద్వారమువద్దకు రాజున కెదురుగాఁ బోయి, రాజాధికారసూచకము లయిన ముద్రలు మొదలయినవానిని రాజునకు విధ్యుక్తముగా నొప్పగించెను. ఆసమయమునందు గుంపులోనుండి తన విజ్ఞాపనమాలింప వలసినదని మొఱ్ఱయిడుచు ముందుకువచ్చి దయామతి యిట్లు మనవిచేసికొన నారంభించెను—"న్యాయకర్తవయినయోమహాప్రభూ! ఒకకన్య నింటినుండి లేవఁదీసినందునకయి మరణదండనము నొందిన మదనదాసనువాని తోఁబుట్టువును నేను. నాసోదరుని క్షమించి ప్రాణదానము చేయవలసినదని నేను దీనురాలనయి ప్రభువయిన ధర్మకవచుని పాదములమీఁదఁబడినాను. నేనాతని నెంతదీనముగా ప్రార్థించితినో, మొదట నాప్రార్థన నాతఁడెట్లు నిరాకరించెనో, మరల నేనెట్లు వేఁడికొంటినో, దీర్ఘమయిన యాకథయంతయు నేనేలినవారికి నివేదింప

వలసిన యావశ్యకము లేదు. అవాచ్యమయిన దానిపర్యవసానము మాత్రము దుస్సహదుఃఖముతోను లజ్జతోను దేవరవారితో మనవిచేసి కొనెదను. నేనెన్నివిధములఁ బ్రార్థించినను ధర్మకవచుఁడు దయార్ద్ర చిత్తుఁడుగాక, తన్నుఁ గాముఁడు ప్రేరేపించిన పాపకార్యమునకు నేనంగీ కరించి తనకు నామానమును సమర్పించినంగాని నాప్రార్థన చెల్లించి నాసోదరుని విడుదలచేయనని చెప్పెను. కొంతసేపునాలో నేనుత్రొక్కులాట పడి పాపభీతిచేత పరితపించి, సోదరస్నేహము నామనోదార్ఢ్యము నడఁగద్రొక్కఁగా తుట్టతుదకు నేనుమానభంగమునకు సహించి ధర్మ కవచుని ప్రార్థన నంగీకరించి లోఁబడినాను. అయినను ధర్మకవచుండు తానుచేసిన వాగ్దానమునుతప్పి, మఱునాఁటివేఁకువనను నాసోదరుని తల తెఱుగుట కుత్తరువుపంపెను.,, అనిచెప్పుచుండఁగా రాజుతానామాటలు నమ్మినట్టుగానటించెను. అప్పుడు ధర్మకవచుఁడు రాజశాసనమునుబట్టి మరణదండనము నొందిన సోదరునిమరణదుఃఖావేశమువలన మతిచెడిన దయిమాచిన్నదట్లు వదరుచున్నదని మనవిచేసెను. ఇంతలో తనగోడ వను మొఱపెట్టుకొనుటకయి పద్మావతికూడ రాజ సన్నిధికివచ్చెను. పద్మావతి యీప్రకారముగా రాజును సమీపించి "ఓమహాప్రభూ! సత్య మున కెప్పుడును జయముకలుగవలెను. ఇప్పుడు దయామతి చెప్పిన మాటలు సత్యములుకావు. నేనీతఁడు విధ్యుక్తముగా వివాహమాడిన భార్యను. తాను ధర్మకవచునితోఁ గడపితి నన్నరాత్రి నే నీతనితో తోఁటలోఁ గడపినాను. ఇది సత్యముఁ ఇందు విషయమయి నేనేమిబాస చేయుమన్ననుచేసెదను." అని పలికెను. అంతట తనమాటల యొక్క సత్యమునుగూర్చి బ్రహ్మానందస్వామినడిగి తెలిసికొనవలసినదనిదయామతి చెప్పెను. రాజు తాను సన్యాసివేషముతో ప్రచ్ఛన్నుఁడయి యున్న ప్పుడు బ్రహ్మానందస్వామియను పేరుపెట్టుకొని పట్టణములో గూఢముగా తిరుగుచుండెను. దయామతియు పద్మావతియు నిద్దఱునుగూడ రాజుతమ కుపదేశించిన రీతిగా నొక్కయక్షరమునైనను మీఱక సరిగా నడుచు

కొనిరి. మిథిలానగరమునందు సర్వజనసమక్షమున దయామతియొక్క నిర్దోషిత్వమును స్థాపింపఁదలఁచి రాజీయంత్రము పన్నెను. అటువంటి హేతువుచేతనే వారిద్దఱును తమకథలో కొంత వ్యత్యాసము కలుగునట్లుగా చెప్పిరన్నమాటను లేశమయినను చింతింపక ధర్మకవచుఁడు పరస్పర విరుద్ధముగా నున్నవారి సాక్ష్యమువలననే దయామత తన మీఁద మోపిన నేరమునుండి తప్పించుకొని తాను పరిశుద్ధుఁడయినట్లు లోకమునకుఁ గనఁబఱుపఁదలఁచుకొని, అకారణముగా నిరపరాధిని పరులు దూషించునప్పుడుకలిగెడుకోపమునునభినయించిక్రూరదృష్టితోఁ జూచుచు "ఓమహారాజా! ఇంతవఱకు నేను సవ్వుచు నూరకున్నాను. ఇప్పుడు నాకు శాంతత పోవుచున్నది. ప్రస్తుతస్థితినిబట్టి చూడఁగా నెవ్వఁడో ఘనుఁడొకఁడు తాను చాటున నాయకుఁడుగానుండి ప్రేరేపించి యీయిద్దఱు చెడుపడుచులచేతను పయికియాట యాడించుచున్నట్లు కనఁబడుచున్నది. ఈదుర్నయమును బయికిఁ దీయుటకు దేవరవారు నాకనుజ్ఞయియ్యవలెను." అని వేఁడెను. "నీమాటలు నాకామోదకరముగానున్నవి. నీవన్నట్లీదుర్నయమునుతప్పక పయికిఁదీసి దోషిని నీమనస్సునకు తృప్తికలుగునట్లు కఠినముగా శిక్షింపవలసినదే. మంత్రియుగంధరా! కొంచెము శ్రమచేసి యీధర్మకవచునితోఁ గూరుచుండి యిందలి దోషమును వెలికిఁదీయుటకయి నీవితనికి తోడుపడుము; వీరిని ప్రేరేపించిన సన్యాసిని నేనిప్పుడే పిలిపించెదను; అతఁడు వచ్చినతరువాత విచారణచేసి సత్యమును కనుఁగొని చేసిననేరమునకు తగినట్టుగా నీమనసు వచ్చిన శిక్షచేయుము. నేను కొంచెముసేపు మిమ్ము విడిచి యావలికిఁ బోయిరావలెను. ఓధర్మకవచా! ఈయప్రతిష్ఠ వ్యవహారములో దోషనిర్ధారణము చేయువఱకును నీవిక్కడనుండి కదలఁబోకు" అని చెప్పి రాజక్కడనుండి వెడలిపోయెను. తనవ్యవహారములలో తన్నేమధ్యవర్తిని గాను ధర్మకర్తనుగాను నిర్ణయించినందునకయి ధర్మకవచుఁ డెంతో సంతోషించెను. రాజుతన వేషమునుమార్చి క్రొత్తవేషము వేసికొనుట

కొంచెక యావలికిఁబోవలసినవాఁడయినందున, వెంటనేకాషాయ వస్త్ర ధారణముచేసి నెత్తినిండ ముసుఁగు వేసికొని సన్యాసివేషముతో మరల వచ్చి యుగంధర ధర్మకవచుల యెదుట నిలువఁబడెను. వృద్ధుఁడయిన యాయుగంధరుఁడు తనయుత్తమ స్వభావమునుబట్టి ధర్మకవచునిమీఁద నిష్కారణముగా మిథ్యాదోషారోపణము చేసినారని నమ్మి యాకపట సన్యాసినిజూచి "ఓయతీంద్రా! నీవీస్త్రీలను ధర్మకవచునిమీఁద మిథ్యా పవాదము వేయుఁడని బోధించి పంపినావా?" అనియడిగెను. అమాయ సన్యాసి తనకంఠముమార్చి మాఱుగొంతుకతో "రాజెక్కడనున్నాఁడు? నేను చెప్పెడిది వినవలసిన వాఁడు జనకమహారాజు" అని యుత్తరము చెప్పెను. "ఆరాజిప్పుడు మాలోనేయున్నాఁడు. నీవు చెప్పఁబోవుదానిని మేమేయాతనికి బదులుగా విని యెదము. చెప్పెడి దేమో న్యాయముగాఁ జెప్పు" అని యుగంధరుఁడడిగెను. ఆయతి యప్పుడు దయామతియొక్క వ్యవహారమును తీర్పవలసిన భారము నామె యెవ్వరిమీఁద నిందమోపెనో వారిమీఁదనే పెట్టినందునకయి నిర్భయముగా రాజునుదూషించి, తానుమిథిలానగరమునందె ప్రచ్ఛన్నుఁడుగానుండి యనేక దౌర్జన్యము లను కన్నులారఁజూచుచు సహించి యూరకున్నందునకయి రాజునవేక విధముల యథేచ్ఛముగా నిందింపజొచ్చెను. యుంగధరుఁడాదూషణోక్తు లకు సహింపలేక ప్రభుభక్తి కొంచెమయినను లేక రాజనిందచేసినందున కయి యామాయయతిమీఁద కోపపడి, రాజద్రోహము చేసిన యపరాధముక్రింద నతనిని దండించుటకయి చెఱసాలకుఁగొనిపోవునట్టు రాజ భటుల కాజ్ఞాపించెను. అప్పు డక్కడనున్న వారందఱు నద్భుత పడు నట్లుగా ముసుఁగుతీసి వేసి యాకపటయతి తనముఖముచూపి, ధర్మకవచుఁడు తత్తఱపడి భయభ్రాంతుఁడయి నిశ్చేష్టుఁడయి నిలువఁబడఁగా ప్రత్యక్షముగా జనక మహారాజయ్యెను.

అప్పుడు రాజు మొట్టమొదట దయామతిని పేరుపెట్టి పిలిచి "ఓసాధ్వీమణీ! నీవెనుకటి సన్యాసియే యిప్పుడు రాజయినాఁడు. అయి

నను నేనిప్పుడు రాజచిహ్నములను దాల్చినమాత్రమున నాహృదయమును మార్చుకోలేదు. తొంటివలెనే నేనిప్పుడును నీసేవకు సంసిద్ధుఁడనయి యున్నాను" అని పలికెను. "ఓమహారాజా! ఏలినవారియొక్క ఘనతనెఱుఁగక శ్రమపెట్టి దేవరవారిచే పనిచేయించుకొన్న యీసేవకురాలి యపరాధమును క్షమించవలెను'' అని దయామతి మాఱుపలికెను. అంతట రాజామె మంచితనమును మఱికొంత శోధింపవలెనని యెంచి మదనదాసుఁడు బ్రతికియున్న వార్తను జెప్పక దాఁచి "నీయన్నగారి ప్రాణరక్షణము చేయనందుకు నీకు నేనే క్షమార్పణము చేయవలసియున్నది.'' అని చెప్పెను. అప్పుడు ధర్మకవచుఁడు ప్రచ్ఛన్న వేషముతో నుండి రాజే తనదుష్టచేష్టలను కనిపెట్టినాఁడని తెలిసికొని, "ఓమహారాజా! ఈశ్వరునివలె దేవరవారే సాక్షులయియుండి నాయకృత్యములను ప్రత్యక్షముగా చిత్తగించిరని యెఱిఁగినప్పుడుకూడనాదోషమును నేనొప్పుకొనిపక్షముననాపాపముశతగుణితమగును. కాఁబట్టి దయామయా! నాయవమానమును పొడుగింప వేఁడుగ విమర్శపెట్టక నాయొప్పుదల మీఁదనే నన్నుదండింపుఁడు. దేవరవారిని నేనిప్పుడుజేసెడు ప్రార్థనయంతయు శీఘ్రముగా మరణదండనమును విధించి యనుగ్రహింప వలయుననుట యొక్కటిదక్క వేఱేదియు లేదు.'' అని మ్రొక్కెను. "ధర్మకవచా! నీయపరాధములు ప్రత్యక్షదృష్టములు. కాఁబట్టి యింతకుముందు మదనదాసుఁడు తలయొగ్గినవధ్యశిలమీఁదనే నీశిరస్సును ఖండించుటకు మేమిప్పు డుత్తరువు చేయుచున్నాము. నీవును వెంటనే యాతని గలిసికొనుటకయి ప్రయాణము కట్టియుండుము.'' అని పలికి రాజు పద్మావతివంకఁ దిరిగి "ఓపతివ్రతామణీ! నీవిఁక వైధవ్యమునుబొందక తీఱదు మేమిప్పుడీతని సొత్తంతయు నీపాలు చేయుచున్నాము గాన దానితో నీవు మఱియొక మంచిభర్తను పునఃపరిణయముకమ్ము.'' అని చెప్పెను. "ఓమహాప్రభూ! యోగ్యతముడైనను నాకు వేఱొకభర్త యక్కఱలేదు. ఓకరు

గానిధీ! ఈదీనురాలిని కరుణించి పతిభిక్షపెట్టి రక్షింపుము." అని రాజు పాదములమీఁదబడి సుశీలయైన యాపద్మావతి మదనదాసుని ప్రాణరక్షణార్థమయి దయామతి వేఁడుకొన్నట్లుగానే కృతఘ్నుఁడయిన తనభర్తయొక్క ప్రాణదానము నిమిత్తము వేఁడుకొని దయామతివంక మరలి "ఓదయామతీ! నీమధురవాక్కులను గొంతసేపు నాకెరువిచ్చి నీవు నా పక్షముపూని నాకు మాఱుగా రాజుపాదముల మీఁదఁబ్రాలి ప్రార్థించి యాతని రాతిమనస్సును కరఁగింపుము. నీవీయుపకారము నాకిప్పుడుచేసి పుణ్యము కట్టుకొంటివా, నేను కృతజ్ఞురాలయిన యావజ్జీవమును నీసేవ చేయుచు నీఋణముతీర్చుకొనెదను." అని ప్రార్థించెను. "ఓపద్మావతీ! తెలివిమాలినదానవయి యూరక యాచిన్నదానినిపీడించెదవేమి? దయామతి యిప్పుడు నీపక్షమున నిలిచి తన భ్రాతృఘాతుకుని ప్రాణము నిలుపుమని ప్రార్థించిన పక్షమున, చచ్చిపోయిన యన్నగారియొక్క యాత్మ భూతమయివచ్చి యీమెను పట్టుకొని బాధింపదా!" అని రాజనెను. "ఓదయామతీ! ఇఁక జాగుచేయక శీఘ్రముగా రాజుగారి పాదముల మీఁదఁబడుము; చేతులెత్తి మ్రొక్కి ప్రార్థింపుము. మౌనము వహించి యూరకున్నావేమి? నామనవి వినుము. లోకములో నుత్తమోత్తముల వద్ద సహితము లోపములుండక మానవు. ఆప్రకారముగానే నాభర్తయొద్దను గొన్నితప్పులున్నవి. అయినను మొట్టమొదట తప్పిదములు చేసినవారే పిమ్మట పశ్చాత్తప్తులయి మఱింత యోగ్యులగుదురని పెద్దలు చెప్పుదురు. ఓదయామతీ! ఇంకను చెల్లెలిమీఁద నీకుదయపుట్టలేదా?" అని పద్మావతి దీనముగా నడిగెను. "మదనదాసునియొక్క ప్రాణమును గొన్నందునకే నీభర్తయిప్పుడు తనప్రాణము లిచ్చుచున్నాఁడు." అని రాజుపలికెను. ఇట్లు పలుకుచుండఁగానే సుగుణరాశియైన దయామతి ముందుకువచ్చి రాజద్భుతప్రమోద వివశుఁడగు నట్లుగా నడుగులమీఁద బ్రాలి, తన సహజ దయాదాక్షిణ్యబుద్ధి వ్యక్తమగునట్లుగా "ఓమహా

ప్రభూ: ఏలినవారనుగ్రహించి నాసోదరుఁడు మృతినొందనట్లే భావించి యీయపరాధియెడఁ గటాక్షింపుఁడు. నాముఖ సందర్శనము చేయు వఱకును ధర్మకవచుఁడు పరిశుద్ధహృదయముతోనే స్వకృత్యములు నిర్వహించెనని నేనిప్పుడును దృఢముగా నమ్ముచున్నాను. ఈతనిమృతికి నేనే కారణభూతనగుటచేత నాయందనుగ్రహించి యాతనిని రక్షింపుఁడు. తానెందు నిమిత్తమయి మరణదండనమును బొందెనో యానేరమును నిజముగాఁ జేసినవాఁడగుటచేత నాసోదరుని విషయములో న్యాయవిరుద్ధమేదియు జరగలేదు"అని విన్నవించెను.

తనశత్రువుయొక్క ప్రాణము రక్షింపవలసినదని వేఁడుచున్న యాయుత్తమాంగనయొక్క యోగ్యతకు ప్రతిఫలము రాజప్రభువు చెఱసాలలో ప్రాణసంశయ స్థితిలోఁబడియున్న మదనదాసుని రప్పించి చచ్చినాడనుకొనుచున్న యాసోదరునిఁ బ్రాణముతోనేయామెకర్పించి, ,,ఓదయామతీ !నీచేయినాచేతికిమ్ము. నీనిమిత్తమయియీమదనదాసుని క్షమించినాను. ఇష్ట మున్నయెడల నీవునాయర్ధాంగివి కావచ్చును. అప్పుడు నీసోదరుఁడును నాకాప్తబంధుఁడగును." అని సెలవిచ్చెను. ఇంతలోపల ధర్మకవచుఁడు తనకుప్రాణభయములేదని ధైర్యము తెచ్చుకొని కొంత తేటమొగముతో ఆశగల చూపులతో నిలువఁబడగా, రాజాతని వంకఁజూచి ".ఓధర్మకవచా! నీవిఁక నీభార్యను ప్రేమతో నేలుకొమ్ము" ఆమె యోగ్యతవలననే నీకిప్పుడు ప్రాణరక్షణము కలిగినది. కాఁబట్టి యిఁకనైన నీవామె గుణోత్కర్షము నెఱిఁగి యుచితాదరముతోఁ బ్రవర్తింపుము.'' అని బుద్ధిచెప్పి పద్మావతిని ,,ఓసాధ్వీ ! నీవు నీభర్తతోఁ గూడి చిరకాలము సౌఖ్యమనుభవింపుము.'' అని యాశీర్వదించెను. ధర్మకవచుఁడు తనగతవర్తనమునకు సిగ్గుపడి, అల్పకాల మధికారము వచ్చినప్పుడుదయనుమఱచి కఠినచిత్తతనువహించినందున కనుతాపపడి, దయాగుణముతో సమానమైన యుత్తమగుణము మఱేదియు లేదని

తెలిసికొన్న, భార్యను కృతజ్ఞతతో స్వీకరించెను.

అప్పుడు రాజు మనోరంజనిని విధ్యుక్తముగా వివాహముచేసికొ వలసినదని మదనదాసుని కాజ్ఞాపించి, దయామతియొక్క యుత్తమగుణములును యోగ్యవర్తనమును తనహృదయము నాకర్షించినందున నామెను పాణిగ్రహణము చేసికొనవలెననియున్న తనయభిమతమును మరలఁ దెలిపెను. ఆమె గురూపదేశమును బొంది యింకను మఠములో యోగినిగాఁ జేరక వివాహమాడుటకు యోగ్యమయిన స్వతంత్రస్థితి లోనే యున్నందున, యతివేషముతో సకలసద్గుణసంపన్నుఁ డయిన యారాజు తనకుఁ జేసిన మహోపకారములవలనఁ గలిగిన కృతజ్ఞతాబుద్ధి తన్ను తనపూర్వపు పూనికనుండి మరలింపఁగా యోగిని కావలెనన్న యుద్యమమును మానుకొని రాజు తనకనుగ్రహింపఁ దలఁచుకొన్న గౌరవమును సంతోషపూర్వకముగా సంగీకరించి యాతని సహధర్మచారిణియగుట కొప్పుకొనెను. దయామతి యిట్లు మిథిలానగరమునకు రాణియయినది మొదలుకొని యామె సద్వర్తనమునుబట్టియు దృష్టాంతమునుబట్టియు మిథిలానగరములోని కన్యలందఱును యోగ్యవర్తనమును నేర్చుకొని యామె మార్గము నవలంబించి మరల నొక్కరును మనోరంజని మదనదాసునిఁ దీసికొని యిల్లు విడిచిపట్లు ప్రియునితో పితృగృహమును విడిచివెడలక జననీజనకులకును బంధువర్గమునకును సంతోషమును గలిగించుచుండిరి. దయాగుణగణనీయుఁ డయిన యారాజును సకలసద్గుణమణిఖని యగు దయామతి తనకు ప్రాణాధికయై ధర్మపత్నిగా లోకములోని యెల్లభర్తలలోను ధన్యతముఁడయి చిరకాలము సుఖమనుభవించుచు రాజ్యము చేసెను.

కుమారద్వయవిలాసము.

ఈకథయందు వచ్చుపాత్రములు.

పురుషులు.

సింహవిక్రముఁడు—అయోధ్యాపురవాసి యైన యొక రాజపుత్రుఁడు; కామోద్ధతుని మిత్రుఁడు; చారుమతిభర్త.

కామోద్ధతుఁడు—అయోధ్యాపురనివాసియైన రాజపుత్రుఁడు; సింహవిక్రముని మిత్రుఁడు; మనోరంజనిభర్త.

సుయోధనుఁడు—చారుమతిని వరింపఁ దలఁచుకొన్న రాజపుత్రుఁడు.

దీనవత్సలుఁడు—చారుమతివెంట నడవికిఁబోయిన సేవకుఁడు.

కామదాసు—పురుషవేషముతో నున్నప్పటి మనోరంజని పేరు.

హస్తినాపురాధీశ్వరుఁడు మొదలయినవారు.

స్త్రీలు.

మనోరంజని—అయోధ్యా పురనివాసియైన యొకరాజపుత్రి; కామోద్ధతుని ప్రియురాలు.

చారుమతి—హస్తినాపురాధీశ్వరుని కూఁతురు; సింహవిక్రముని ప్రియురాలు.

కలభాషిణి—మనోరంజని చేటిక.

కుమారద్వయవిలాసము.

అయోధ్యాపురమునందు సింహవిక్రముఁడును, కామోద్ధతుఁడును, అను రాజపుత్రులిద్దఱు పరమమిత్రులు గలరు. ఆబాల్యసఖులయిన వారిరువురునుగలిసి యేకస్థలమునందే చదువుకొనుచు, ఏకస్థలమునందే శయనించుచు, కామోద్ధతుఁడు తాను మోహించిన మనోరంజని యింటికిఁ బోయినప్పుడు తప్ప సర్వకాలసర్వావస్థలయందును దామొక్కచోటనే కాలము గడపుచుండిరి. కామోద్ధతుఁడు తఱుచుగా మనోరంజని గృహమునకుఁ బోయి యామెతో సంభాషించుచుండెడి యీయొక్క విషయములోనుదక్క మఱియేవిషయములోనునభిప్రాయభేద మెఱుఁగనివారయి యామిత్రులత్యంతైకమత్యమును పరస్పరానురాగమును గలవారుగా నుండిరి. వారిలో సింహవిక్రముఁడు కాముకుఁడు కానందున, అతఁడు తనమిత్రుఁడు సదా మనోరంజని విషయమయియే మాటాడుచుండుటచేత విసుగుచెంది తనమిత్రుని నెగతాళి చేసి, మనోహరములైన పలుకులతో కామోద్రేకమును పరిహాసించుచు, పనికిమాలిన కామచింత లెప్పుడును తనమనస్సునందుఁ జొరఁజాలవని తనమనస్స్థైర్యమును బ్రశంసించి కామోద్ధతునిదానివంటి చింతాభయసహితమైన కాముకజీవనముకంటెఁ దనదానివంటి భయవిచారరహితమైన వైరాగ్యజీవన మధికసుఖప్రదమని శ్లాఘించుచుండెను.

ఒకనాఁటి ప్రాతఃకాలమున సింహవిక్రముఁడు కామోద్ధతుని యొద్దకుఁ బోయి తాను హస్తినాపురమునకుఁ బోఁదలఁచుకొన్నందున మిత్రునిగొంతకాల మెడఁబాయువలసివచ్చినదనివిచారముతోఁ జెప్పెను.

కామోద్ధతుఁడు తనమిత్రుని విడిచియుండుట కోర్వలేనివాఁడయి యా తఁడు తన్ను విడిచిపోకుండుటకయి యనేకయుక్తులు చెప్పెను. కాని యతఁడు "ఓమిత్రుఁడా! నాప్రయాణమును మాన్పుటకయి ప్రయత్నింప కుము. అలసునివలె నేనింటికడనుండి నాబాల్యమంతయు సోమరితన ములో వ్యర్థపుచ్చఁజాలను. నీమనోరంజనిమీఁద ప్రేమానుబంధము నిన్నిల్లు కదలకుండ బంధించి యుండనిపక్షమున, నామాటవిని నీవు కూడ నాతోడరమ్ము. మనమిద్దఱము గలిసిపోయి యచ్చటివింతలెల్లను జూచి శీఘ్రకాలములోనే యింటికి మరలరావచ్చును. అయినను నీవతి కాముకుఁడవయి యున్నందున నీమనోరథభంగము కలిగింప నాకిష్టము లేదు. కామదేవుఁడు నీకభిమతార్థసిద్ధిని కలిగించునుగాక!" అనిపలికెను.

అన్యోన్యసౌహార్దసూచకములయిన ప్రియవచనము లనేకములు పలికి వా రొండొరుల నెడఁబాయునప్పుడు కామోద్ధతుఁడు సింహవిక్రముని జూచి "ఓమిత్రరత్నమా! నీయాత్రలయందు నీవేదైన విచిత్రవస్తు వును జూచినప్పుడు నన్నుమఱచిపోక తలఁచుకొని నన్నును నీసంతోష భాగయోగ్యునిగా సంభావింపుము" అని వేఁడుకొని వీడుకొనెను. సింహ విక్రముఁ డాదినమునందే ప్రయాణమయి యయోధ్యానగరమునకుఁ బోవ బయలుదేఱెను. తన మిత్రుఁడు తన్ను విడిచిపోయిన తరువాత కామోద్ధతుఁ డొంటిగాఁ గూరుచుండి తన ప్రియురాలయిన మనోరంజని కొకయుత్తరము వ్రాసి, దాని నామెచేటికయైన కలభాషిణిచేతి కిచ్చి పంపెను. కామోద్ధతునికి మనోరంజనిమీఁద నెంతయనురాగముగలదో మనస్సులో నాతనిమీఁదను మనోరంజని కంతయనురాగ మున్నను, ఆమె యుదారహృదయము గల దయినందున ననాయాసముగా మన సిచ్చినయెడలఁ దనకన్యాత్వగౌరవము చులకనగు నని యెంచి యాతని ప్రార్థనలయం దాదరము లేనిదానివలె నటించి స్వయంవరప్రయత్న మునం దాతని కమితమయిన శ్రమకలుగఁ జేయఁజొచ్చెను. ఆయుత్తర

రమును దెచ్చి కలభాషిణి చేతికిచ్చినప్పుడామె యాలేఖను గైకొననొల్లక, కామోద్ధతునివద్దనుండి రహస్యలేఖలను దెచ్చుచున్నందునకయి తనచేటికను కసరి, తత్క్షణమే గది విడిచిపొమ్మని యదలించెను. కాని యాయుత్తరమును జూడవలెనని మనస్సులో నెంతో యభిలాష యున్నందున నాలుగడుగులు నడవఁగానే కలభాషిణిని మరల లోపలికిఁ బిలిచి మనోరంజని "ఇప్పు డెంత ప్రొద్దెక్కినది" అని యడిగెను. కాలమును దెలిసికొనుటకంటె నుత్తరమును జూడవలెనని తనయజమానురాలికి నెక్కువ యభిలాష యున్నదని కనిపెట్టి యాచేటిక యడిగినప్రశ్న కుత్తరము చెప్పక యుత్తరమును జేతి కియ్యఁబోయెను. భయభక్తులు లేక ముందుగానే తాను యజమానురాలి మనస్సులోని యభిప్రాయమును గనిపెట్టినట్టుగా నడుగని దే యుత్తరమును జేతిలోఁ బెట్ట సాహసించినందునకద్ధు చేటికమీఁద కోపపడి, ఉత్తరమును చించి నట్టింట పాఱవైచి, దానిని తన యెదుటనుండి లేచిపొమ్మని యదలించెను. కలభాషిణి వెడలిపోవుచు నట్టింటఁ జెదరియున్న ముక్కలనేఱి తీయఁబోగా, అది చించినముక్కలను దీసికొనిపోవుట యిష్టము లేనిదయి హృదయములో లేని యాగ్రహమును మోమునఁ దెచ్చుకొని మండిపడి మనోరంజని "నీమొగము చూచిన నాయొడలు మండుచున్నది. నీవాముక్కల నేఱుచు మఱింత కోపమును దెప్పింపక యాముక్కల నక్కడనే విడిచి తొలఁగిపొమ్ము" అని దానిని సాగనంపి, నానాముఖములఁ జెదరియున్న ముక్కల నేఱి యేకము చేసి వానిలోని మాటలను జతపఱుపఁ దొడఁగెను. "కామశర బాధితుఁడగు కామోద్ధతుఁడు" లోనుగాఁగల కొన్నిమాటలను చూచి జాలిపడి, "అయ్యో! కామశరములవలన నంతబాధ కలుగుచున్నదా! నాయనాదరమువలనఁ గలిగిన కామశరములవలని గాయములు మాని బాధ పోవునట్లుగా మిమ్ము నాఱొమ్మున నొత్తి హృదయగతానురాగరసౌషధమును బూసెదను" అని యాముక్కలను వక్షమునఁ జేర్చుకొనెను.

అట్టితరువాత నా ప్రియురాలి లేఖ నంతను జదువుకొన సెంచి వక్కుడగా నాచిలి కల నొంటొంటితోఁ గలయఁజేర్చి యూహించి యభిమతమును బడయఁ జాలక యిటువంటి మధురములయిన ప్రియవచనములుగల యుత్తర మును గన్నులపండువుగాఁ జదువుకొనక యది చేకినియయిచించి వేసినందున కయి పరితాపపడి, తన ప్రియునియెడ నావజ్ఞ కెన్నఁడు నుపయోగింపని వలపు దెలిపెడు మధుర ప్రియ వాక్యములతోఁ గామోద్ధతుని కీర నొక యుత్తరము వ్రాసెను.

తన యుత్తరమున కనుకూలమయిన ప్రత్యుత్తరము వచ్చినం దునకయి యానందించుచు, కామోద్ధతుఁ డాయుత్తరమును జదువు నప్పుడు మధ్యమధ్య ‘‘ఏమినా జన్మసాఫల్యము! ఏమి యీ తేనెమాటలు! ఏమి యీ భాగ్యాక్షరములు!’’ అని తనలోఁ దాననుకొనుచుండెను. ఈ యానందపారవశ్యములో నుండఁగా నాతనితండ్రి యచ్చటికివచ్చి ‘‘ఏమి చదువుచున్నావు? ఆయుత్తర మెవరువ్రాసినది?’’ అని యడిగెను. ‘‘ఇది హస్తినాపురమునుండి నామిత్రుఁడయిన సింహవిక్రముఁడు వ్రాసినలేఖ’’ యని యతఁడు త్తరము చెప్పెను. ‘‘ఏదీ? అతఁడేమివిశేషములువ్రాసెనో చూచెదను. ఉత్తరమునా చేతికిమ్ము’’ అనితండ్రిమరలనడిగెను. అమాట లకు దేహ ము కంపింపఁగా నతఁడు గద్గదస్వరముతో ‘‘ఇందులో విశే షము లేవియు లేవు. హస్తినాపురాధీశ్వరుఁడు తన్నెంత ప్రేమతో నాద రించుచున్నాఁడో తెలిపితనలోఁగలిసి సౌఖ్యమనుభవించుటకు నేనక్కడ నున్నచోఁ దనకు మఱింత సంతోషకరముగా నుండుననివ్రాసినాడు’’ అనిబొంకెను. ‘‘ఆవిషయములో నీకోరిక యేమి?’’ అనితండ్రి కుమా రునియడిగెను. ‘‘నాకువేఱేకోరిక లేదు. తమ యిష్టమేదో యదే నాకోరిక. నేను దమయుచితానుసారముగా నడచుకొనవలసినవాఁడను’’ అని కొడుకు ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను.

ఆవిషయమయి యింతకుముందే కామోద్ధతుని తండ్రికిని ఒక

మిత్రునికిని కొంతసంభాషణజరగెను. ఆమిత్రుఁడు నాసంభాషణలో ధనికులయినవారనేకులు తమపుత్రులను దేశాంతరమునకుఁ బంపి లోకానుభవజ్ఞులఁగాను నాగరికులఁగాను జేయుచుండఁగా నతఁడుమాత్రము తనయొక్క కుమారు నింటనుంచి యట్టిలాభ మేలకలుగఁజేయలేదోయని యాశ్చర్యపడి "కొంద ఱాయుధవిద్యాభ్యాసముచేసి యుద్ధనైపుణ్యము గలవారయి వత్తురని తమపుత్రులను పరదేశమునకుఁ బంపుదురు; కొందఱు క్రొత్తభూములను గనిపెట్టుటకయి తమపుత్రులను సముద్రయాత్రలకుఁ బంపుదురు; కొందఱు శాస్త్రాభ్యాసము చేసివచ్చుటకయి తమపుత్రులను దూరదేశములకుఁ బంపుదురు. మీవానిమిత్రుఁడు సింహవిక్రముఁడు హస్తినాపురమునకుఁ బోయియుండుట మీరువినలేదా? మీకుమారుఁడు పయినిచెప్పిన పనులలో దేనికయిన నర్హుఁడగును. యుక్తసమయములో దేశాటనలాభము కలుగఁజేయక మీరిప్పుడుపేక్షచేసినపక్షమున, మీ యశ్రద్ధకయి మీకుమారుఁడు ముందు పశ్చాత్తాపపడవలసివచ్చును" అని చెప్పెను. తనమిత్రుఁడుచెప్పిన వాక్యములు కామోద్ధతుని తండ్రికి సహేతుకములుగాఁ దోఁచినందున, తన కుమారుఁడు మిత్రుఁడయిన సింహవిక్రముఁడు తనతోఁగలిసి సుఖమనుభవించుటకయి హస్తినాపురమునకు రమ్మని వ్రాసినాఁడని చెప్పినతోడనే యతనిని తక్షణమే హస్తినాపురమునకుఁ బంపవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. కాఁబట్టి తన కుమారుని చేఁ జేయింపనుద్దేశించిన కార్యములకు హేతువులను జెప్పక యాజ్ఞాపింప నలవాటుపడిన యావృద్ధుఁడు "ఇప్పుడు నీమిత్రుని యభీష్టమును నాయభిమతమునునొక్కటియేయైనవి." అని చెప్పియామాటలకు కుమారుని ముఖము వెలవెలపాఱుట కనిపెట్టి "నీవిప్పుడు వెళ్లిపోయి [illegible] హస్తినాపురాధీశ్వరుని నగరమందు నిన్నుఁగొంతకాలముంచుటకు నిశ్చయించుకొన్నాను. నామాట జరిగితీరవలెను. నానిశ్చయమును [illegible]దును తిరుగులేదు, నీవేమియు నడ్డంకులుచెప్పక రేపటిదినముననే ప్రయాణ

త్యమునకు సంసిద్ధుఁడవయి యుండుము." అని యాజ్ఞాపించెను.

తనమాటయే కాని యితరులమాటను తనతండ్రి సాగనిచ్చు వాఁడుకాఁడని యెఱిఁగినవాఁడయినందున కామోద్ధతుఁ డాతనియాజ్ఞ కెదురు చెప్పుటవలనఁ గార్యము లేదని తలఁచుకొని, మనోరంజని వ్రాసిన యుత్తరము విషయమయి తండ్రితో నసత్యమాడుటవలన నీయనర్థమంతయుఁ బొసఁగి యామెను విడిచిపెట్టి పోవలసినగతి పట్టినదిగదాయని తన్ను తానే నిందించుకొనసాగెను. తన మనోవల్లభుఁడు తన్నువిడిచి పోయి మరలఁ జిరకాలమునకుఁగాని రాఁడని తెలిసికొని మనోరంజని మఱింత యాతురురాలు కాఁ జొచ్చెను. అందుచేత నాకాముకీకాముకు లొకచోట రహస్యముగాఁగూడి యన్యోన్యవియోగము సంభవించి నందున్నకై ఖేదపడి తమ కిప్పుడుగల పరస్పరానురాగము నెప్పుడును విడువకుందుమన్నట్లు నెన్నో బాసలు చేసికొని, ఒకరినొకరు మఱవకుండుటకయి తమ దేహములలోఁ బ్రాణములున్నంతవఱకు నెడఁబాయకుందుమన్నట్లు శపథములు చేసి యొండొరుల యుంగరములను మార్చుకొని, చింతాక్రాంత హృదయములతో నెడఁబాయవలసినవారయిరి. అప్పుడు కామోద్ధతుఁడు తన ప్రియురాలి సెలవు గైకొని వెడలి తనమిత్రుఁడు నివసించి యున్న హస్తినాపురమునకుఁ బ్రయాణమయ్యెను. కామోద్ధతుఁడు తన తండ్రిమాట కుత్తరముగా హస్తినాపురాధీశ్వరునిచేత సింహవిక్రముఁ డెంతో ప్రేమతో నాదరింపఁబడుచున్నాఁడని చెప్పినమాట బొంకేయయినను, నిజముగానే సింహవిక్రముఁడు హస్తినాపురాధీశ్వరునివద్ద మిక్కిలి చనువరియై యాతని ప్రేమాదరముల కాస్పదుఁడై యుండెను. అంతేకాక కామోద్ధతుఁడు స్వప్నావస్థయందును నూహింపజాలని మఱియొక వింతకూడఁ దటస్థించినది. సింహవిక్రముఁడు తానావఱకు భూషించుచు వచ్చిన స్వాతంత్ర్యమను గీతంత్ర్యమును విడిచిపెట్టి యిప్పుడు తానును గామోద్ధతునివలెఁ గాముకుఁడయ్యెను. అతనియందీయద్భుత

మయిన మార్పును గలిగించినజాణ హస్తినాపురాధీశ్వరుని కూఁతు రయిన చారుమతి. చారుమతికిఁగూడ సింహవిక్రమునియం దవ్యాజాను రాగముకలిగెను. అయినను వారు తమపరస్పరానురాగమునుమాత్రము రాజునకుఁ దెలియనీయక దాఁచిరి. రాజు ప్రతిదినమును సింహవిక్రముని దనయింటికిఁ బిలిచి యాతనియం దెంతో దయచూపువాఁడయినను, తనకొమార్తెను సుయోధనుఁడను రాజకుమారుని కిచ్చి వివాహము చేయ నుద్దేశించుకొని యుండెను. ఆచిన్నవానియందు సింహవిక్రముని యందున్న సుగుణరసికత్వాదులు లేకపోవుటచేత చారుమతి సుయోధ నునియందుఁ దిరస్కారభావము కలదిగానుండెను.

ఒకనాఁడు కాముకులయిన యీప్రతిపక్షులిద్దఱును చారుమతి యొద్ద కేకకాలమునం దేపోయి సరససల్లాపములాడుచుండఁగా, సుయో ధనుఁ డన్నదానికెల్ల నన్యార్థముతీసి పరిహసించుచు సింహవిక్రముఁ డామెకు వినోదము కలిగించుచుండెను. ఆసమయమునం దే రాజుకూడ నక్కడకుఁబోయి సింహవిక్రమునితో నతనిమిత్రుఁడైన కామోద్ధతుఁడు తద్దాస్థానమునకు శీఘ్రముగానే రాఁబోవుచున్నాఁడన్న శుభవార్తను జెప్పెను. "ఓమహారాజా! నాకిప్పుడేమైన లోపమున్న యెడల, నామిత్రుని నెడఁబాసియుండుట యొక్కటియే లోపము" అని పలికి "నేను చోరవ లేనివాఁడనయి నాకాలమును సద్వినియోగమునకుఁ దెచ్చుకోలేనివాఁడ నయినను, నామిత్రుఁడాలోపములేకుండ దాను సాహసికుఁడయి తన కాలమును జక్కఁగా నుపయోగించుకొని రూపములోను మనస్సులోను రసికపురుషుని కుండవలసిన సమస్తలక్షణములలోను పూర్ణుఁడయినాఁడు' అనియాతనిని శ్లాఘించెను. "అతని యోగ్యతకుఁ దగినట్లుగా మనమాతని నాదరింతము. ఓచారుమతీ! ఓసుయోధనా! మీయిద్దఱితోను నేనీ మాటలు చెప్పుచున్నాను. ఈవిషయమయి సింహవిక్రమునితోఁ జెప్ప వలసిన యావశ్యకము లేదు." అని రాజు పలికెను. ఈమాటలు వారను

కొనుచుండఁగా నీ కామోద్ధతుఁడక్కడకు వచ్చెను. అప్పుడు సింహవిక్రముఁడు తనమిత్రుని చారుమతికిఁ జూపి "సుందరీమణీ! యీనామిత్రుని నీసేవకు సాహసపరిచారకునిగా నంగీకరించి గౌరవింపుము" అని చెప్పి యాతని కామె దర్శనము చేయించెను.

ఆమెయొద్ద సెలవుగైకొని యింటికిఁబోయి మిత్రులిద్దఱు నొంటిగా నున్నప్పుడు సింహవిక్రముఁడు "ఓమిత్రుఁడా! నీవిప్పు డెక్కడనుండి వచ్చినావు? ఇంటికడ నందఱును సుఖులయున్నారా? నీప్రియురాలెట్లున్నది? మీయిరువుర వివాహప్రయత్న మెంతవఱకు సఫలము కావచ్చినది?" అని యడిగెను. "వెనుక నా కామకథను నేను చెప్పినప్పు డెల్లను నీవు తల కంటగించుచువచ్చెను. శృంగారసంభాషణము నీకు రుచింపదని నే నెఱుఁగుదును" అని కామోద్ధతుఁ డుత్తరము చెప్పెను. "ఓమిత్రుఁడా! అది నా వెనుకటివార్త. ఇప్పుడు నాయవస్థయంతయు మాఱిపోయినది. కాముని దూషించిన పాపమునకు పరిహారము కలుగునట్లుగా నాకిప్పుడు ప్రాయశ్చిత్తము జరిగినది. నేనప్పుడు ముందు తెలియక కాముని దిరస్కరించిన పగసాధించుటకయి కామదేవుఁడు నన్నిప్పుడు తనశరములకు గుఱిచేసి నాకన్నులనుండి నిద్రను తఱిమివేసినాఁడు. ఓమిత్రుఁడా! కామదేవు నంతటి బలవంతుఁడు లోకములో నెవ్వఁడును లేఁడు. అతఁడు నన్నుఁ దన బాణములచే నొప్పించి తనకుఁబరమవిధేయునిగాఁ జేసికొన్నందున, అతని నిగ్రహమువలనఁ గలుగు ఖేదముతో సమానమైన ఖేదమును నాతని యనుగ్రహమువలనఁగలుగు మోదముతో సమానమయిన మోదమును మఱిలేవని యొప్పుకొనుచున్నాను. శృంగారప్రసంగముతప్ప మఱియొక ప్రసంగమిప్పుడు నాకురుచింపదు. ఇప్పుడు నాకు కామగోష్ఠి కలిగినచో భోజనముమీఁదఁగాని నిద్రమీఁదఁగాని యేయితరసుఖములమీఁదఁగాని యపేక్షయుండదు" అని సింహవిక్రముఁడు తెలియఁబలికెను.

తనమిత్రునియందు కాముఁడటువంటి మార్పును గలుగఁజేసిన

సంగతి విన్నప్పుడు కామోద్ధతునికెంతో సంతోషము కలిగెను. కాని యింకముందు మాత్రము కామోద్ధతుని సింహవిక్రమునిమిత్రుఁడని పిలువఁ గూడదు. ఈవఱకు సింహవిక్రమునిహృదయమునందు బ్రవేశించి యాశ్చర్యకరమయిన మార్పును గలుగఁజేసినయద్భుతశక్తులైన కాముఁడే యిప్పుడు కామోద్ధతునిహృదయమునందును బ్రవేశించి యొకవింతమార్పును గలిగింప నారంభించెను. నేఁటివఱకును నిర్వ్యాజమైత్రికిని సుస్థిరానురాగమునకును నునికిపట్టయి యుండినకామోద్ధతుఁడు చారుమతి కంటబడిన నిమిషమునుండియుఁ గామదేవుని సమ్మోహన విద్యామహిమచేత మాఱిపోయి యిప్పుడు డాకస్మికముగా కపటమిత్రుఁడును కృతిమానురాగుఁడు నయ్యెను. చారుమతి యొక్క ముఖదర్శన మాత్రముననే యాతని మనస్సులోని మనోరంజనిమీఁది దృఢానురాగ మంతయు స్వప్నములోని పదార్థమువలె నదృశ్యమయ్యెను; సింహవిక్రమునియెడఁగల చిరకాలస్నేహము సహిత మాతనినిదనమిత్రునివంచించి తత్ప్రియవిత్తము నపహరింపవలెనన్న ప్రయత్నమునుండి మరలింపఁగలిగినది కాదు. స్వభావముచేత మంచివైన హృదయములు క్రొత్తగా దుర్వృత్తియందుఁ బ్రవేశింపఁబూనినప్పుడు సాధారణముగా పరితాపపడునట్లుగానే మొట్టమొదటఁ గామోద్ధతుని హృదయమునకుఁ బ్రాణపదమయియుండిన మనోరంజనిని విడనాడుటకును దనమిత్రునకుఁ బ్రతిపక్షుఁడగుటకును గొంతసంశయము గలిగెనుగాని తుట్టతుదకుఁ దొంటి సద్వృత్తియంతయు నశుగంటి యనుతాపలేశమయినను లేక యాతని మనస్సు కామపరాధీనమయ్యెను.

సింహవిక్రముఁడు తనకును చారుమతికినిగల పరస్పరానురాగాతిశయమును నాటకాసంగతి రాజునకుఁ దెలియనీయక దాఁచినవిధమును సర్వమును మిత్రునితోఁ జెప్పి, తమవివాహమునకు రాజనుమతించుచున్న యాశవదలుకొని యింద్రప్రస్థపురమునకుఁ బోవుటకై యారాత్రితనతోఁ

గూడ రాజాంతఃపురమును విడిచి వచ్చునట్లుగా చారుమతి నొడంబఱి చితిననియు చీఁకటిపడినతరువాత నెవ్వరికిని దెలియకుండ నంతఃపుర సౌధముయొక్క గవాక్షమునుండి దారపునిచ్చెనయొక్క తోడ్పాటుచేత చారుమతిని వెలుపలికి దింపఁదలఁచితి ననియుఁ దనగుట్టంతయుఁ దెలిపి త్రాళ్ళతోఁ గట్టిననిచ్చెన నాతనికిఁ జూపెను. ప్రాణమిత్రుఁడని నమ్మి యేమియు దాఁచక తనరహస్య మంతయుఁ జెప్పివేసినతరువాతఁ దాను వెంటనేపోయి యీరహస్యమును రాజునకు వెల్లడిచేయవలెనని కామోద్ధతుఁడు తనమనస్సులో నిశ్చయించుకొనెను. కాఁబట్టి యామిత్రద్రోహి రాజువద్దకుఁబోయి యెన్నోమాయనటనలు నటించుచుఁ దాను మిత్రధర్మమునుబట్టి తనకుఁ దెలిసినరహస్యమును గోప్యముగా నుంచుటకు బద్ధుఁడయియున్నను రాజునెడలఁ దనకుఁగల ప్రేమాతిశయమును బట్టియు రాజు తనయెడఁ జూపిన యాదరవిశేషమును బట్టియు మిత్రరహస్యమునైన నివేదించుట యుత్కృష్టధర్మముగా భావించుచున్నాఁడనని కొన్నియిచ్చకపుమాటలాడి తరువాత త్రాళ్ళనిచ్చెన మూలమునఁ జారుమతి నంతఃపురమునుండి కొనిపోఁదలచుట లోనుగా మిత్రుఁడు తనతోఁజెప్పినదంతయు రాజునకు విన్నవించి, యానిచ్చెనను చుట్టచుట్టి సింహవిక్రముఁడు తన బట్టలలోఁ బెట్టి తెచ్చు నని యాతనిగుట్టంతయు బయటఁబెట్టెను.

అకార్యకరణమును దాఁచుటకంటె మిత్రునిగుట్టు బయలఁబెట్టుటయే యుత్తమధర్మ మని భావించియే యత డట్లుచేసియున్నట్టెంచి రాజు కామోద్ధతుని ధర్మపరాయణత్వమునకు సంతోషించి యాతనిని శ్లాఘించి, ఈరహస్య మెవ్వరివలనఁ బయికువచ్చినదో సింహవిక్రమునకుఁ జెప్పక తానే యేదో మాయోపాయముచేత నాతనిచేతనే చెప్పించెద నని వాగ్దానముచేసెను. తనపూనికను నిర్వహించుటకయి రాజా సాయంకాలమున సింహవిక్రముఁడుపోవుమార్గమున వేచియుండి, అతఁడు

బట్టలలో నేదో దాఁచుకొని కావలసినట్లు చేసి తొందరగా నవ్వుచుండఁగా జూచి బట్టలలో నున్నగాఁ గనఁబడునట్టి కాటిని చెప్పవలసిన నిశ్చయముచేసి కొనెను. అతఁడు తలవంచుకొని చిన్నగాఁ బోవుచుండఁగా రాజాతనిఁ బిలిచి 'సింహవిక్రమా! ఎక్కడ కింత తొందరగాఁ బోవుచున్నావు?' అని యడిగెను. 'మహారాజా! మా దేశమున కుత్తరములు తీసికొని పోవుటకయి యొక సందేశహరుఁడు నా నిమిత్తము కాచుకొని యున్నాఁడు. అతనిచేత నామిత్రుల కుత్తరములు పంపుటకయి పోవుచున్నాను' అని సింహవిక్రముఁ డుత్తరము చెప్పెను. సింహవిక్రముఁ డిప్పుడు చెప్పినయసత్యము వెనుకఁ గామోద్ధతుఁడు తండ్రితోఁ జెప్పిన యసత్యమునకంటె నెక్కువలాభకారి కాలేదు. 'ఆయుత్తరములంత యావశ్యకములైనవా?' అని రాజడిగెను. 'కావు. ఏలినవారి యాస్థానము నందు నేను సుఖుఁడనై యున్నవార్తను మాతండ్రిగారికిఁ జెప్పిపంపుట కంటె నందేమియు విశేషములు లేవు' అని సింహవిక్రముఁడు బదులు చెప్పెను. 'అంతకంటె విశేషమేమియు లేకపోయినపక్షమున, నీవు నావద్దఁ గొంచెము సేపుండుము. నాతో సంబంధించిన కొన్ని విషయములలో నీయాలోచన కావలెను' అని రాజుపలికి, అతని గుట్టు బయటికిఁ దీయుట కయి యొక యుపాయము పన్ని దాని కుపోద్ఘాతముగా 'నేను చారుమతిని సుయోధనున కిచ్చి వివాహము చేయనుద్దేశించినది నీ వెఱుఁగుదువుకదా! నాకూఁతురు నాయాజ్ఞ వినక యవిధేయురాలయి మూర్ఖపు పట్టు పట్టుచున్నది. అచిన్నదాని యిప్పటి ప్రవర్తనను బట్టిచూడఁగాఁ దాను నాకొమార్తె కానట్లును నేను తనతండ్రిని కానట్లును భావించుకొన్నట్లు తోఁచుచున్నది. నామనస్సులో నున్న సంగతి నీతోఁ జెప్పుచున్నాను. గర్వితురాలయి యున్నదాని యవిధేయత్వమును బట్టి చారుమతిమీఁద నామనస్సు విఱిగి పోయినది. నాకడుపునఁబుట్టిన యాచిన్నది నాకుఁ బరమవిధేయురాలయి వార్ధకదశలో నాముప్పు గడుపుననుకొన్నాను.

తియాశ చెడిపోయినందున నేనిప్పుడు దానిని దాని యిష్టమువచ్చిన పురుషున కిచ్చి పంపివేసి మరల వివాహమాడవలెనని నిశ్చయించు కొన్నాను. నాయందును నాధనమునందును దానికిగౌరవములేనందున దానిసౌందర్యమొక్కటియేయిఁక దానివరున కరణము కానిమ్ము.' అని చెప్పును. సింహవిక్రముఁ డాసంభాషణకు నివ్వెఱపడి దాని పర్యవ సానమెట్లగునో తెలిసికోలేక "ఈవిషయమున దేవరవారికి నావలనఁ గావలసినపని యేమి?" అని యడిగెను. "నేనువివాహమాడఁదలచు కొన్న చిన్నది మిక్కిలిచక్కనిది. అచిన్నదానికి నాతోమాటాడుటకే తగనిసిగ్గు. అంతేకాక యిప్పుడు నేను పెద్దవాఁడనయి యుండుటచేత యౌవన స్త్రీలను లోఁబఱచుకొను విధమే నాచేతఁగాకున్నది. ఈవిష యములో నీవు నాకుగురువ వయికర్తవ్యము నుపదేశింపవలెను." అని రాజుకోరెను. ఆకాలపు యౌవన పురుషులు తమ ప్రియురాండ్రను వశ పఱచుకోఁ గోరినప్పుడు ప్రియవచనములు పలికియు బహుమానములు బంపియు నిరంతరదర్శనములచే నాశ్రయించుట మొదలుగాఁగల కామ తంత్ర ప్రయోగములు చేయు క్రమమును సమర్థకగాఁ దెలిసి, సింహ విక్రముఁడు తనకుఁ దెలిసిన కాముకజనైకవేద్యములయిన రహస్యముల నెల్ల రాజునకుపదేశించెను. ఆమాటలువిని రాజు తాను బంపెడు బహు మానముల నాసుందరి నిరాకరించుచున్నదనియు, ఆమెనుతండ్రి బహు జాగరూకతతోఁ గాచుచున్నందున పగటిపూట దూతకామె దర్శనము లభించుటయే దుర్ఘటముగా నున్నదనియు, పలికెను. అట్లయిన పక్షు మున రాత్రివేళ దేవరవారామెను సందర్శింపవచ్చును' అనిసింహవిక్ర ముఁడుచెప్పెను. ఇప్పుడు వక్తవ్యాంశమునకు వచుచున్నామని యెఱిఁగి రాజు "రాత్రులయం దామె యింటివీధితలుపులు వేసియుండును. ఏమి చేయుదును?" అని నేర్పుతోపలికెను. మందభాగ్యుఁడయిన సింహ విక్రముఁ డప్పుడు "చేయవలసినదేమున్నది! మీరొక త్రాటినిచ్చెనను

సంపాదించి రెండవకంటివా రెఱుఁగకుండ రాత్రివేళ దానితోడ్పాటుచేత శయన గృహము యొక్క గవాక్షమున కెగఁబ్రాకి పడక గదిలోఁ బ్రవేశింపవచ్చును" అనియాలోచన చెప్పి, "కావలసినయెడల దారపు నిచ్చెనను దేవరవారికి నేనొకటి సంపాదించి యిచ్చెదను. దానిని మీరిట్టి వంటి దుప్పటిలో దాఁచుకొని పోవచ్చును" అని తానప్పుడు కప్పుకొన్న దుప్పటమును రాజునకుఁ జూపెను. ఏదో మిషకల్పించి పయిబట్టఁదీసి లోపల దాఁచుకొన్న నిచ్చెనను జూడవలెనన్న తలంపుతోనే యీకథ నంతను నడపుచున్న రాజప్పుడు సమయము దొరకఁగానే "నీదుప్పటి నా కెరువిమ్ము" అని పలికి యాతని పయిబట్టను లాగెను. ఆతని పయిబట్ట లాగఁగానే యాదుప్పటిలోనుండి త్రాటినిచ్చెనమాత్రమే కాక చారుమతి యాతనిపేర వ్రాసిన యుత్తర మొకటికూడ క్రిందఁబడెను. రాజు వెంటనే యాయుత్తరమునుబుచ్చుకొని విప్పిచదివెను. ఆయుత్తరములో నాఁటిరాత్రిముహూర్తముపెట్టి వారుద్దేశించుకొన్న కామయాత్రానిర్గమన విధానమంతయు వ్రాయఁబడి యుండెను. అప్పుడు రాజు తానాతనికిఁ జేసిన యుపకారమునకుఁ బ్రతిఫలముగా నతఁడు కృతఘ్నుఁడయి తన కొమార్తెను రహస్యముగా లేవఁదీసి యెత్తుకొని పోఁదలఁచుకొన్నందున కయి దూషించి. ఆతఁడు తత్క్షణమే తనమందిరమును విడిచిపోవున ట్లుత్తరువు చేసెను. కాఁబట్టి సింహవిక్రముఁడు తనహృదయవల్లభ యైన చారుమతి నొక్కసారిచూచి సెలవుపుచ్చుకొనుటకైన నోచుకోక యారాత్రియే పురమువిడిచి వెడలవలసినవాఁడయ్యెను.

ఈప్రకారముగా నిక్కడ హస్తినాపురములోఁ గామోద్ధతుఁడు సింహవిక్రమునిఁ జెఱుపుటకయి ప్రయత్నించు చుండఁగా, అక్కడ నయోధ్యలో మనోరంజని కామోద్ధతుని విరహమున కోర్వఁజాలక పరితపించుచుండెను. అందుచేత నామె కామోన్మత్తయయి కృత్యాకృత్య పరిజ్ఞానమును స్వగౌరవమును మఱచి యయోధ్యానగరమును

విడిచి తన హృదయవల్లభునిఁ జేరుటకు హస్తినాపురమునకుఁ బోవ నిశ్చయించుకొని, త్రోవలో నేమియు నపాయము గలుగకుండఁ దానును దనపరిచారికయైన కలభాషిణియుఁ బురుషవేషములు వేసికొని బయలు దేఱి కామోద్ధతుని మిత్రద్రోహమువలన సింహవిక్రముఁడు దేశము నుండి వెడలఁగొట్టఁబడిన తరువాతనల్పకాలములో నాహస్తినాపురమును జేరెను. మనోరంజని మధ్యాహ్నవేళకు హస్తినాపురము చేరి యొక సత్రములోఁ బ్రవేశించి, తనమనస్సంతయు ప్రాణనాయకుఁడైన కామోద్ధతునిమీఁదనే యున్నందున వివిధాంశములనుగూర్చి మాటాడినయెడల నడుమఁ దనప్రియునివార్త యేమైనఁ దెలియునేమోయను భ్రమచేత సత్రాధికారితోఁ బురమునందలి నానా విషయములను గూర్చి సంభాషింప నారంభించెను. స్వభావముచేత దయార్ద్రహృదయుఁడైన యా సత్రాధికారి బాహ్యవేషమునుజూచి సుందరపురుషుఁడని భ్రమించిన యామెయొక్క మనోరంజకములయిన మృదుభాషణములకు సంతోషించి, అతఁడు మహావంశ జాతుఁడని యూహించి ముఖచిహ్నముల వలన నాతనిమనస్సు విచారాయత్తమయి యున్నట్టు కనిపెట్టియారాత్రి యాపట్టణములో జరగఁబోయెడి యొకసంగీత వినోదమున కాతనినిదన వెంటరమ్మని వేఁడుకొనెను. నాఁటిదినము మనోరంజని విచారముతో నున్నందుకు హేతువు తా నవివేకినియై చేసిన యాసాహసకార్యమును గుఱించి కామోద్ధతుఁ డేమనుకొనునో యన్న చింతయేకాని వేఱొకటి కాదు. తా నెప్పుడును స్వగౌరవమును నిలుపుకొను మానవంతురాలుగా నుండుటచేతఁ దనయం దతఁడధికానురాగము గలవాఁడయి యుండుటనుబట్టి యిప్పుడు చూపిన తొందరపాటువలనఁ దా నాతని దృష్టియందు చులకనగునని భయపడఁ జొచ్చెను. ఆమెముఖ మిప్పుడు విచారగ్రస్తమయి కనఁబడుట కిదియే కారణము. గానవినోదమునకుఁ బోయిన యెడలఁ దనప్రియుఁ డెక్కడఁ గనఁబడునేమోయను నాశచేత మనోరం

అని సత్రాధికారి తెలుపఁగానే పాటవినుటకై యాతనితోడఁ బోవుట కొప్పుకొనెను.

అయినను సత్రాధికారితో నామె పాటవినుటకయి రాజగృహమునకుఁ బోవుచున్నప్పుడు దయాళువయిన యాసత్రాధికారి యుద్దేశించిన దానికంటెవిరుద్ధఫలముకలుగుటసంభవించెను. ఆమెయక్కడకుఁబోయి చూచుచున్నప్పుడే కష్టురుఁడయిన తనహృదయవల్లభుఁడే యచ్చట చారుమతి యొక్క వేడుకకొఱకు శృంగారగీతములను బాడుచుఁ దనతలపును దెలిపెడు మాటలామెనుగూర్చి పలుకుచుండుట కంటఁబడి యామెకు దుస్సహమయిన మనోవేదనను గలిగించెను. ఆసమయమునందు చారుమతి తలుపు తెఱచిచూచి తన్నునమ్మినప్రియురాలిని పరితాపము పాలు చేసి విడిచిపెట్టినందుకును మిత్రుఁడయిన సింహవిక్రముని యెడల ద్రోహము చేసినందుకును కామోద్ధతుని దూషించి, ఆతనిసంగీతసల్లాపములనువిన నొల్లక తలుపుమూసికొని సంగీతశాల విడిచి లేచిపోయెను. చారుమతి సింహవిక్రమునిమీఁద బద్ధానురాగము గలదయినందున, మిత్రవంచకుఁడయిన కామోద్ధతునిమాటలయందు నామెకు తలకంటగించుచుండెను. అప్పుడు తనకంటఁబడిన దానినిబట్టి మనోరంజని కామోద్ధతుని ప్రేమను నీళ్ళువదలుకొన్నను, ఆతనిమీఁదఁ దనకుఁగల ప్రేమపాశమును మాత్రము తెగఁగోయలేదు. తనప్రియునియొక్క సేవకుఁడొక్కఁడ క్రొత్తగా నాతని కొలువువిడిచినాఁడని తెలిసికొని, మిత్రుఁడయిన సత్రాధికారి తోడ్పాటుచేతఁ గామోద్ధతుని వద్ద భృత్యపదమునందుఁ గుదిరెను. కామోద్ధతుఁ డానూతనభృత్యుఁడు మనోరంజని యని తెలిసికొనలేక, పురుషవేషములోనున్న యామెనే యుత్తరములను నూడిదలునిచ్చి చారుమతియొద్దకుఁ బంపుచుండుట కయోధ్యానగరమును విడుచునప్పు డామె తన సంస్మరణార్థముగా నిచ్చినయుంగరమును సహిత మామె చేతనంపెను,

ఆయుంగరమును బట్టుకొని మనోరంజని కామదాసను పేరితోఁ చారుమతియొద్దకు వెళ్ళినప్పు డాయువతీరత్న మాతనిసందేశమును నిరాకరించుటచేత మనోరంజని కపరిమితానందము కలిగెను. అప్పుడు మనోరంజని చారుమతితోఁ గామోద్ధతునిగూర్చియుఁ నతఁడు విడిచిపెట్టిన ప్రియురాలయిన మనోరంజనినిగూర్చియు ముచ్చటించుట కారంభించెను. సమయముచూచి యామెయాత్మస్తుతియం దిష్టము లేనిదయినను మనోరంజని గుణసంపదను గొంచెము శ్లాఘించి యామెను దానెఱుఁగుదు ననియు, ఆమెకుఁ గామోద్ధతునిమీఁద నపరిమితానురాగము గలదనియు, దయమాలిన యాతని యనాదర మామెకు మనోవ్యథను గలిగించుననియుఁ జెప్పి, ఆమెయే తానయినట్లు సూచనగా "మనోరంజని నాయంతపొడుగుండును; ఆమె ముఖమును నామొగము వలెనే యుండును; ఆమె కన్నులతీరును కురులయొప్పిదమును నావాని వలె నుండును. వేయేల? ఆమెనుజూచి నన్నుఁజూచినవారు నేనే యామెనని తలంచవచ్చును" అని తానాపురుషవేషములో సహితము మనోహరముగా నున్నందునఁ జారుమతియొక్క మనస్సున కెక్కునట్లుగాఁ దెలిపెను. మనోవల్లభుఁడన్యాయముగా విడనాడినందున మనోరంజనినిగూర్చి జాలిపడినదయి చారుమతి యాయుంగరమామె తనచేతికియ్యఁబోయినప్పుడు పుచ్చుకొనక "ప్రాణము బొందిలోనున్నంతవఱకు విడువవలదని ప్రియురాలు తనచేతికిఁబెట్టిన ప్రాణపదమయిన ముద్దుటుంగరమును నాకుఁ బంపుట కామోద్ధతుని కెంతయు నవమానకరము. ఈయుంగరమును మనోరంజని తనకిచ్చినదని యతఁడే నాతోఁజెప్పినాఁడు కాఁబట్టి యీయుంగరమును నేను నాచేతితో ముట్టుటకయిన నొడఁబడను. పాపము! నీవాచిన్నదానిని గూర్చి జాలి పడుచుండుటచేత నీమీఁద నాకు దయ పుట్టుచున్నది. ఇదిగో వరాలమూట. మనోరంజనిపేర దీనిని నీకిచ్చుచున్నాను. ఓబాలుఁడా! దీని నంగీకరింపుము" అని సువర్ణములతోఁ

నిండిన యొకమాటను గామదాసునకిచ్చెను. ఈమంచిమాటలు తనకు సపత్నిగా భావింపఁబడిన సుందరినోటినుండి వచ్చుటచేత, నిరాశ చెందుచున్న యామునోరంజని మనస్సునకుఁ గొంత ధైర్యోత్సాహములు కలిగెను.

ఇక్కడ సింహవిక్రముఁ డెక్కడకుఁ బోవుటకును తోఁచనివాఁడయి దేశమునుండి వెడలఁగొట్టఁబడి యిటువంటియవమానముతోఁ దఃతండ్రి గృహమునకుఁబోవుటకిష్టము లేక, తనప్రాణధనమయినచారుమతిని విడిచివచ్చిన హస్తినాపురమునకు సమీపముననున్న యరణ్యములో సంచరించుచుండఁగా నాతనిని దొంగలుచుట్టుకొని యాతని వద్దనున్న ధనమిమ్మని పట్టుకొనిరి. అప్పుడు సింహవిక్రముఁడు తాను కష్టములపాలయియూరువిడచియడవులఁబడితిరుగుచున్న భాగ్యహీనుఁడ ననియు, తానుగట్టుకొన్న వస్త్రములు దక్కఁ దనవద్దనితరధన మేదియు లేదనియు, వారితోఁ జెప్పెను. ఆదారిదోపుడుకాండ్రతఁ డాపదలో నున్న వాఁడని తెలిసికొని' ఆతని సాహసవర్తనమునకును గంభీరాకారమునకును సంతోషించి, అతఁడు తమలోఁగలిసినయెడలఁ దమకాతని నాయకునిగా నేర్పఱుచుకొని యాతని యాజ్ఞకులోఁబడి యుండెదమనియు' అతఁడందుకొప్పుకొననిపక్షమునఁ దామాతనిని జంపెదమనియుఁ జెప్పిరి. అప్పుడు సింహవిక్రముఁడు మహావిరక్తుఁడయి తనస్థితి యేమయినను లక్ష్యముచేయనిస్థితిలో నున్నందున, స్త్రీలనుబీదవాండ్రను వారుబాధింపకుండెడు పద్ధతిమీఁద వారికి నాయకుఁడుగా నుండుటకొప్పుకొనెను. విధివశముచేత నీప్రకారముగా దొంగలకు నాయకుఁడుగానున్న కాలములో సింహవిక్రముని చారుమతి కలిసికొనుట తటస్థించెను. సుయోధనుని వివాహము చేసికోవలసినదని తండ్రి నిర్బంధపఱుపఁజొచ్చినందునఁ దన ప్రియుఁ డింద్రప్రస్థపురమునుగూర్చి పోయినాఁడనివిని చారుమతి యా సింహవిక్రము నచ్చటఁ గలిసికోవలెనననిశ్చయము చేసికొనెను. అతఁడు

కొట్టి మొదట నిండ్రపిస్తమునకుఁ బోవ నుద్దేశించుకొన్నను. పోక దైవికముగా దొంగలకు నాయకుఁడయి వారి దౌర్జన్యములలోఁ దాను చేరక వారు తనకిచ్చిన యధికారమునుబట్టి వారు దోచుకొన్న పాంథులవిషయము మయి దయచూపునట్లు వారిని నియమించుచు నీయరణ్యములో నేయుండెను. అప్పుడు చారుమతి తనతండ్రిగృహమునుండి యెట్లో తప్పించుకొని పారిపోయివచ్చి, త్రోవలో నాత్మసంరక్షణార్థముగా సహాయభాగపడుటకయి దీనవత్సలుఁడను పేరుగల యొక ముసలి సేవకుని, తనకు సహాయునిగాఁ జేకొని, సింహాదిక్రూరమృగములును దొంగలును నివసించుచున్న యీయరణ్యమార్గమునఁ బ్రయాణమయి పోవుచుండఁగా దొంగలలో నొకఁడు చారుమతిని పట్టుకొనెను. ఆతస్కరుఁడు దీనవత్సలుని గూడఁ బట్టుకొని యుండునుగాని యతఁడు వానికందక తప్పించుకొని పారిపోయెను.

చారుమతిని పట్టుకొన్న దొంగవాఁడామె భయముచేత వడవడ వడఁకుచుండుటచూచి కొంచెము జాలిపడినవాఁడయి. కాని యామె కేమియు హానిచేయక తన యజమానుఁడున్న గుహయొద్దకుఁ దీసికొని పోయెదననియు, తమ నాయకుఁ డుదారహృదయుఁడయి స్త్రీలయెడ దయచూపు స్వభావముగలవాఁ డగుటచేత భయపడవలసిన పని లేదనియుఁ జెప్పి యామెనూఱడించెను. దొంగలగురువు రక్షించునని చెప్పినమాటలయందు విశ్వాసములేనిదయి చారుమతి వానివెంటఁబోవుచు "ఓసింహవిక్రమా! నీనిమిత్తమయి నేనీశ్రమయంతయు సహించుచున్నాను" అని యేడువ మొదలుపెట్టెను. చారుమతి తప్పించుకొని పారిపోయిన వార్త విని కామోద్ధతుఁడు పురుషవేషముతోఁ దన్ను సేవించుచున్న మనోరంజని తనవెంటరాగా బంటులతోడ చారుమతిని పట్టుకొనుటకయి యిప్పుడే యీయరణ్యమునకు వచ్చెను. ఆమె యాతస్కరునిచేతఁ దన నాయకుని నివాసమునకుఁ దీసికొని పోఁబడుచుండఁగా కామోద్ధతుఁ డక్కడకు వచ్చి చారుమతిని దొంగల యుపద్రవమునుండి విడిపించి, ఆమె

జటిపుతీటి దొంగలనుండి తన్ను రక్షించిన యుపకారమునకయి కృతజ్ఞతా సూచకములయిన మాటలాడుటకయి నన వకాశము కలుగకమునుపే తన్ను వివాహమాడుమని నిర్బంధించి యామె మనస్సునకు వేదనకలిగింప నారంభించెను. ఈప్రకారముగా నతఁడామెను బలవంతపెట్టుచున్నప్పుడు మనోరంజని యాతనిసరస నేనిలుచుండి, అతఁడామెవిషయమయి యింతకు ముందు చేసిన మహోపకారమువలన నామె మనసుకరఁగి మెత్తపడునేమోయని సంశయగ్రస్తురాలయి గుండెలు తటతటఁగొట్టుకొనఁగా నామెప్రత్యుత్తరము నెదురుచూచుచుండెను. వారందఱు నట్లుండఁగా దొంగలెవ్వరో యొకస్త్రీని పట్టుకొన్నవార్తవిని యామెను విడిపించి యోదార్చవలెనన్న వేగిరపాటుతో సింహవిక్రముఁడాకస్మికముగా నక్కడకుఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చెను. ఆతఁడు వచ్చునప్పటికి తన్నేలుకొమ్మని కామోద్ధతుఁడు చారుమతిని దీనముగా వేఁడుకొనుచుండెను. తాను జేయుచున్న ద్రోహముప్రత్యక్షముగా మిత్రునికంటఁబడినందున, కామోద్ధతుఁడు లజ్జలో మునిఁగిపోయి తలయెత్తుకోలేక తనయంతరాత్మ తన్ను బాధింప నారంభింపగాఁ బశ్చాత్తప్తుఁడయి యప్పుడే తన యుద్యమమును వదలుకొని కన్నులనీరు కాలువలుగట్ట నేడ్చుచు సింహవిక్రముని పాదములమీఁదఁబడి తనయపరాధమును క్షమింపుమని వేఁడుకొనెను. సింహవిక్రమునిది దయాపూరితమయిన నిర్మలహృదయ మగుటచేతఁ దనకాతఁడు చేసిన యపకారమును మన్నించుటయేకాక యాతనిని దొంటియట్ల మరల తనమిత్రునిగా నంగీకరించి, 'ఓమిత్రుడా ? ప్రమాదముచేత నీవు నాయెడలఁ జేసినద్రోహమును పూర్ణముగా మఱచి పోవుటయే కాక నీవు పశ్చాత్తప్తుఁడవయి దుఃఖించుచుండుటచేత నీదుఃఖోపశమనార్థముగా చారుమతిని నీకువదలివేయుటకు సహితము నిశ్చయించుకొన్నాఁడను" అనిమిత్రవాత్సల్యముయొక్క యుద్రేకములో సింహవిక్రముఁడు పలికెను. ఆమాట చెవినిబడినతోడనే మిత్రవాక్యము

నూతఁ చేసికొని కామోద్ధతుఁడు చారుమతిని స్వీకరించుచున్న భయము చేతనిలువెల్లను జెమర్చి దేహము కంపింపగా సేవకవేషముతోఁ బార్శ్వమున నిలువబడి యున్నమనోరంజని మూర్ఛిల్లి మొదలు నఱికినకదళీతరువువలె నేలఁ గూలెను. ఆప్పుడక్కడనున్నవారందఱును శైత్యోపచారములు చేసి మనోరంజనిని మూర్ఛ తేర్చుచుండిరి. ఆసమయమున కామూర్ఛయే రాకయుండిన పక్షమున, తన మనోవల్లభుఁడు తన్ను మనఃపూర్వకముగా నొరులపాలు చేయునని విశ్వసించుట దుర్ఘటమేయయినను చిరకాలము చిలుకను గాపాడి కడపడ మార్జాలమువాత వేయఁ జూచినట్లు తన్నుఁ దన హృదయేశ్వరుఁడు కామోద్ధతుని కిచ్చెదనన్న వాక్యమునకు చారుమతిమనస్సంతో ఖేదపడి యుండును. మనోరంజని యింతలో మూర్ఛ తేఱి "నాయజమానుఁడు చారుమతి కిమ్మన్న యుంగరము నియ్యమఱచిపోయినాను" అని తనచేతియుంగరమును జూపెను. అప్పుడు కామోద్ధతుఁడు వెనుక మనోరంజని తనకిచ్చినట్టియుఁ దాని ప్పుడు చారుమతి కంపినట్టియు నుంగరమును మాత్రమేకాక తాను మనోరంజని కిచ్చి వచ్చినయుంగరమును గూడఁ దనభృత్యుని వ్రేలియందుఁజూచి శోకసంతప్తుఁడయి గ్రుడ్లనీరు గ్రుక్కుకొనుచు "ఓకామదాసా! ఇది నేను మనోరంజని కిచ్చినయుంగరము. ఇది నీకెట్లు వచ్చినది?" అని యడిగెను. "ఇది నాకు మనోరంజనియే యిచ్చినది. ఈ యుంగరము పట్టుకొని మనోరంజనియే యిక్కడకు వచ్చినది" అని యాకామదాసుఁ డుత్తరమిచ్చెను. అప్పుడుకామోద్ధతుఁడు తెప్పవాల్పక కామదాసు మొగమువంకఁ గొంతసేపు దేఱిపాఱఁజూచి తనయీసేవకుఁడే మనోరంజని యగుట కనిపెట్టెను. అందుమీఁద నతఁడు తాను జేసినయకృత్యమునకు సిగ్గును దననిమిత్తమయి యన్ని శ్రమల కోర్చి యింతదూరము మనోరంజని తన్ను వెదకుకొనుచు వచ్చినందుకు సంతోషమును బొందినవాఁడయి. తన కామెమీఁద నుండిన వెనుకటిప్రేమ

యంతయు నిప్పుడు ద్విగుణమయి మనస్సునందు మరలఁ బ్రవేశింపఁగా, చారుమతిని సింహవిక్రమునకు విడిచిపెట్టి తాను మనోరంజనిని గ్రహించుటకు సంతోషపూర్వకముగా నంగీకరించెను. ఈప్రకారముగా సింహవిక్రముఁడును కామోద్ధతుఁడును తమ పునస్సమాగమమునకు సంతోషించి తమ ప్రియురాండ్రకుఁ దమమీఁదఁగల నిర్భరానురాగమును మెచ్చి యానందించుచుండఁగా నింతలో నాకస్మికముగా నచ్చటికి చారుమతిని వెదకుకొనుచు రాజును సుయోధనుఁడును వచ్చి వారికి మఱింత యద్భుతమును బుట్టించిరి. ఆయిరువురిలో సుయోధనుఁడు ముందుగా నచ్చటికి వచ్చి "ఈమె నాప్రాణధనము" అని పలుకుచు చారుమతిహస్తమును గ్రహింపఁబోయెను. అప్పుడు సింహవిక్రముఁడు ముందుకు వచ్చి గంభీరస్వరముతో "ఓయీ సుయోధనా! దూరముగానుండుము. చారుమతి నీసొమ్మని యింకొకసారి పలికి నీపీమెమీఁదఁ జెయివేసితివా, నీప్రాణములు నీవి కావు. కాలసర్పమువలె నీప్రాణవాయువులను పానముచేయుటకై తమకపడుచున్న నాచేతిలోని యీఖడ్గమును జూచి మఱి యీమెను దాఁకుటకు సాహసించుము" అని యదలించెను. సుయోధనుఁడు పిఱికిగుండె కలవాఁడగుటచేత నాతనిశూరవాక్యములకు జడిసి వెనుకకు తొలఁగి "నాకీకాంత యక్కఱలేదు. తనమీఁద వలపులేనికాంత నెవ్వఁడో బుద్ధిహీనుఁడు గాని యాసింపఁడు." అని పలుకుచు దూరముగాఁబోయి నిలుచుండెను.

అది చూచి ధైర్యశాలియైనరాజు మహాకోపముతో "నీవింత వఱకును చారుమతివిషయమయి యంతకృషి చేసి యిప్పుడు స్వల్పకారణముపయిని భయపడి విడుచుట సిగ్గులచేటు" అని సుయోధనునితోఁ బలికి, తరువాత సింహవిక్రమునివంకఁ దిరిగి, ఓసింహవిక్రమా! నీధైర్యసాహసములకు సంతోషించినాను. నీవు చక్రవర్తిని నైనను వరించుటకుఁ దగినవాఁడవు. నీవే చారుమతిని జేపట్టుట కర్హుఁడవయినందున నేనిప్పుడు నీకు దీనిని కన్యాదానము చేయుచున్నాను" అని దయూరసమొలుకఁబలి

కెను. అప్పుడు సింహవిక్రముఁడు మహావినయమ్ముతో రాజుపాదమ్ములకు మ్రొక్కి, ప్రీతిపూర్వకముగా నతఁడిచ్చిన యమూల్యకన్యాదానమ్మును మిక్కిలికృతజ్ఞతతోఁ బ్రతిగ్రహించెను. అటుతరువాత మంచిసమయము చూచి సంతోషరసాక్రాంతస్వాంతుఁడై యున్న భూకాంతునితో సింహవిక్రముఁడరణ్యమునందుఁదనసహవాసులుగా నున్నతస్కరులనుక్షమించి మరలఁ బురమునందువసింపననుజ్ఞ యియ్యవలసినదని చెప్పి వేఁడుకొనెను. వారందఱును ఘోరపాతకములు చేసినవారుగాక సింహవిక్రమునివలెనే రాజాగ్రహమునకుఁ బాత్రులగుటచేతనే పురము వెడలఁగొట్టఁబడినవారగుటచేత రాజల్లుని ప్రార్థన నంగీకరించి వారినిమన్నించి మరల యథాప్రకారముగాఁ బురమునందు వసించుటకుత్తరువిచ్చెను. కామప్రేరితుఁడయి మిత్రద్రోహమునకొడఁబడిన కామోద్ధతునిపాపమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తముగా నతఁడాడిన యసత్యములను కామప్రేరణచేతఁ బ్రియురాలి విషయమయి చేసిన యకృత్యమును సర్వమును రాజుముందఱ నేకరువు పెట్టునట్లుగా శిక్షవిధించి, అతఁడాప్రకారముగాఁ జేసి మనస్తాపమును లజ్జయుఁ బొందఁగా నతనికాశిక్ష చాలునని భావించి యందఱును గలిసి పురమునకుఁబోయిరి. అటుతరువాత హస్తినాపురమునందు సింహవిక్రమునికిని చారుమతికినిమాత్రమేకాక కామోద్ధతునికిని మనోరంజనికిని మహావైభవముతో వివాహమహోత్సవములు జరగెను.

పద్మినీప్రభాకరము

ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

౧. వసుదేవుఁడు—పాండ్యదేశపురాజుమంత్రులలో నొకఁడు; పద్మిని తండ్రి.

౨. ప్రభాకరుఁడు—పాండ్యదేశ సేనాధిపతి; పద్మిని భర్త.

౩. మిత్రపాలుఁడు—ప్రభాకరుని మిత్రుఁడు.

౪. దుష్టబుద్ధి—పాండ్యదేశపు సేనలో నొకనాయకుఁడు.

౫. శూరవర్మ—పాండ్యదేశపు సేనానాయకులలో నొకఁడు.

స్త్రీలు.

౬. పద్మిని—వసుదేవునికూఁతురు; ప్రభాకరునిభార్య.

౭. రాధిక—దుష్టబుద్ధిభార్య.

పద్మినీప్రభాకరము.

మధురాపురమునందలి మహాధనసంపన్నుఁడయిన వసుదేవుఁడను మంత్రిశిఖామణికి గుణవతియు రూపవతియు నైన యేకపుత్త్రి పద్మిని యను కన్యామణి కలదు. ఆచిన్నదానియొక్క సుగుణసంపదనుబట్టియు ధనసంపదనుబట్టియు రాజకుమారు లనేకు లాచిన్నదానిని పాణిగ్రహణము చేసికోవలెనని యాశవహించి వేచియుండిరి. అయినను తన్నాశించి యున్న రూపలావణ్యసంపన్ను లయిన స్వదేశస్థులగు రాజపుత్త్రు లెవ్వరును పద్మినికి రుచింప లేదు. శరీర సౌందర్యమునకంటె మనస్సౌందర్యము నధికముగా గౌరవించెడి యాచిన్నది చిన్నప్పటినుండియు తన తండ్రియింటికివచ్చుచు బీదదశనుండి స్వశక్తిచేత క్రమక్రమముగా గొప్ప స్థితికి వచ్చి యున్న పరదేశస్థుఁ డగు నొక నల్లని క్షత్త్రియవీరునిమీఁద తన మనసు నిలిపెను. ఆతనిపేరు ప్రభాకరుఁడు. అతఁడు తన సద్వర్తనముచేత వసుదేవుని యనుగ్రహమునకు పాత్రుఁడయి యాతని దయవలననే తానిప్పుడున్న యున్నతస్థితికి వచ్చినవాఁడగుటచేత పలుమా రాతని గృహమునకు వచ్చుచుఁ బోవుచుండెను.

హీనదశనుండి వచ్చిన యటువంటి పురుషుని భర్తనుగా వరింప నపేక్షించినందునకయి పద్మినిని మనమంత నిందింపవలసిన పనిలేదు. ఒక్క నల్లరూపును దూరముగానుంచినపక్షమున, లోకములోని యుత్తమోత్తమకన్యను చేపట్టుటకు సహిత మర్హత నిచ్చెడుగుణసంపదలో నాప్రభాకరునివద్ద లోపమణుమాత్రమును లేదు. అతఁడు మహాధైర్యశాలియైన వీరభటుఁడు; బౌద్ధులతో జరిగిన ఘోరయుద్ధములలోనతఁడు పాండ్యదేశపు సేనలోఁ గొలువుండి తన ధైర్యశౌర్యములను జూపి, నిరుప

మాన పౌరుషముచేత రాజానుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడయి సేనాధిపత్య మును బొందుటయేకాక జనుల విశ్వాసగౌరవములకును స్థానమయ్యెను.

అతఁడు బాల్యమున బహుదేశములు తిరిగినవాఁడగుటచేత పద్మిని యాతని దేశాటనవృత్తాంతములను వినుట కత్యంతాభిలాష కలదయి యాతని నడుగుచుండును. అతఁడు చిన్నతనములో తానుపడిన కష్టము లను, తానెప్పుడెప్పుడు చేయుచువచ్చిన యుద్ధములను, మెట్టను సము ద్రమునుమీఁదను తానుబొందిన యాపదలను, తానాయాపదలనుతప్పించు కొన్న సూక్ష్మమార్గములను, శత్రువులు తన్ను చెఱఁబెట్టి బాధించిన విధమును, తాను తిరిగిన దేశములయందు మేఘమండలమునంటు పర్వత ములలోను మహారణ్యములలోను దానుజూచిన వింతలను, ఆయాదేశ జనుల నీచలీవర్తనములను, మృదుమధుర వాక్యములతో హృదయా కర్షకముగాఁ జెప్పుచుండఁగా నాచిన్నది యత్యాసక్తితో వినుచు నడుమ నెవ్వరైనఁ బిలిచినచో వేగిరపాటుతోఁబోయి లోపలగృహకృత్యములను నిర్వహించి యప్పుడే మహావేగమున మరలవచ్చి యతని వాక్యామృత పానముచేత తన చెవులను దనుపుకొనుచుండును. ఆచిన్నది యొకనాఁడు సావకాశముగాఁ గూరుచుండి యాతనిని బిలిచి తానావఱ కప్పుడెప్పుడు భాగభాగములుగా వినుచు వచ్చిన యాతనిచరిత్రమునంతను మొదటి నుండియు నొక్కసారిగా పూర్ణముగా వినిపింపుమని యడిగెను. అతఁడది సందుచేసికొని తనకథనుచెప్ప మొదలుపెట్టి జాలిపుట్టునట్టుగా తన చిన్న నాఁటికష్టకథలను నడుమ నడుమ వర్ణించుచు పలుమాఱు బాలికన్నుల నుండి నీరువచ్చునట్లుచేసెను. అతఁడు తన కథను ముగించునప్పటికాతని కత్రుకు జాలిపడినట్లుగాఁ గొన్ని నిట్టూర్పులువుచ్చి యాచిన్నది కథ సంతాపకరముగాను వినోదకరముగాను గూడనున్నదనిపలికి, తనయం దనుగ్రహించి యావిచిత్రమును కష్టపడి చెప్పినందునకయి తన కృత జ్ఞతను దెలిపి, ఆకథ దయారసలేశము గల రసికురాలయినకన్య విన్న

పక్షమున తత్క్షణము వలచి వరింపఁగోరునంత యింపుగాఁ జెప్పఁబడినదని యాతని నేర్పును శ్లాఘించెను. ఇట్లా చిన్నది లజ్జా వినయ శృంగార చేష్టలతో తనవలపును సూచింపఁగా నతఁడు గూఢమయిన యామె మనోభావమును గ్రహించి, తన కామెమీఁదఁ గలిగిన గాఢానురాగమును తేటపఱిచి తండ్రియెఱుక లేకుండ రహస్యముగా గాంధర్వవివాహమునఁ దన్ను వరించుట కాకన్యారత్నముయొక్క యంగీకారమును బొందెను.

తనరూపవిశేషముగాని ధనవిశేషముగాని తన్ను వసుదేవుఁడల్లునిగా నంగీకరించునని యాశ పెట్టుకొనుటకు తగినంత గొప్పవి కావని యతఁడు దృఢముగా నెఱుఁగును. అయినను వసుదేవుఁడు తన కొమార్తెకు తనయిచ్ఛవచ్చిన రాజపుత్రుని వరించుటకు స్వాతంత్ర్య మిచ్చియుండెను; ఆస్వాతంత్ర్యమునుబట్టి యాచిన్నది మంత్రిపదమునఁ గర్తఁడయిన తన బంధువర్గములోని యొక రాజకుమారుని భర్తనుగాఁ గోరుకొనునని తలఁచియుండెనేకాని విదేశస్థుఁడైన యాకులముతక్కువవానిని వరించునని యతఁడు స్వప్నావస్థయందయినను దలఁచి యుండలేదు. ప్రభాకరుఁడు రూపమునందు నల్లనివాఁడయినను పద్మిని యాతని చర్మమునుజూచి మోహింపక శూరత్వాది గుణములను కామించి తన హృదయము నాతనికర్పించి తన ధనప్రాణముల నాతని పాలుచేసెను. అనేకములైన యాతని యుత్తమగుణములనుబట్టియే పద్మిని యాతని యందు బద్ధానురాగము గలదయినందున, తనతోడి రాచకన్నెలందఱును సామాన్యముగా విరసభావముతోఁ జూడఁదగిన యాతని శరీర నైల్యమును సహితము లఘుదృష్టితోఁ జూడక యాకాంతాతిలకము తన్నువరించి ధన్యులు కాఁదలఁచుకొనియున్న రూపలావణ్య సంపన్నులయిన స్వజాతిరాజకుమారులనెల్ల శరీరములకంటెను తనప్రియునికృష్ణదేహమునే శ్రేష్ఠమయినదానినిగా భావించుకొనెను.

వారి వివాహమెంత రహస్యముగా జరపఁబడినను చిరకాలము

దాఁగియుండక యావృత్తాంత మల్పకాలములోనే వృద్ధుఁడయిన యా వసుదేవుని చెవినిబడెను. పిడుగువంటి యావార్త చెవినిబడఁగా నేతఁడు మరాగ్రహావేశముచేత దేహము కంపింప, ఇంటఁ గాలు నిలువక వెంటనే రాజాస్థానమునకు పరుగెత్తి కృతఘ్నుఁడయిన ప్రభాకరుఁడు మాయలచేతను మంత్రములచేతను తన ప్రియపుత్రికయైన పద్మినిని వశ్యురాలిని జేసికొని తన యనుమతి పొందకుండ వివాహమాడుట కింటినుండి లేవఁదీసెనని సభవారితో మొఱ్ఱపెట్టుకొనెను.

ఈసమయమునందే బౌద్ధులకును పాండ్యమండల ప్రభుత్వము వారికిని యుద్ధము పొసఁగినందున, తామావఱకుఁ గోలుపోయిన సింహళ ద్వీపమును మరల జయించి స్వాధీనపఱుచుకొనవలెనని యోడసేవను సముద్రముమీఁదఁబంపుచున్న బౌద్ధయోధులతో యుద్ధముచేయుటకయి మహావీరుఁడయిన ప్రభాకరునికొలువవ్వా డవశ్యముగా రాజునకు వెంటనే కావలసి యుండెను. బౌద్ధులతో ఘోరయుద్ధము చేసి యమోఘవిజయము నొందగలిగిన మహాశూరుఁ డొక్క ప్రభాకరుఁడే యని యెల్ల వారునుదృఢముగానమ్మియున్నందున, ఎల్లవారిదృష్టియు నాతనిమీఁదనే యుండెను. ఆతనిశక్తియుక్తులను రాజెఱిఁగినవాఁడగుటచేత స్వదేశగౌరవమును నిలుపుట కతఁడుదక్క వేఱొక్కఁడు సమర్థుఁడు లేఁడని నిశ్చయించి యాతని సభకు పిలిపించి సేనాధిపత్యమిచ్చిపంప సిద్ధముగానున్న కాలములోనేవసుదేవుఁడాతనినివిమర్శించిదోషనిర్ధారణముచేసి శిక్షింపవలసిన దని యభియోగము తెచ్చెను. ఆకాలమునం దాదేశపురాజశాసనమునుబట్టి యట్టి నేరముచేసినవాఁడు మరణశిక్షపాలు కావలసి యుండెను.

ఇట్టిస్థితిలో నభియోగము వచ్చినప్పుడు సభికులు వసుదేవుఁడు వృద్ధుఁడును సత్యసంధుఁడునగుటచేత నాతనిమాటలను సావధానముగా విని, కోపావేశముచేతనతఁడు తగిన నిదర్శనములు లేనిదే లేనిపోనిదోషా

రోపణములు చేసినను సహించి విమర్శించి,ఏమిసమాధానము చెప్పెద వని ప్రభాకరునడుగఁగా నతఁడు తానాకన్యను లోఁగొనుటకయి యవలంబించిన మార్గమును తాను తనకి థను జెప్పినవిధమును నేమియుదాఁచక యున్నది యున్నట్టుగా సర్వమును నిష్కపటముగా సభవారిముందేకరువుపెట్టెను. మధుర గంభీర స్వరముతో హృదయరంజకముగా వినిపించిన కథ యాద్యంతమువిని రాజు తలయూఁచి యీకథ నీతనినోట వినుట తటస్థించిన పక్షమున వసుదేవుని కూతురేకాక తన కూఁతురు సహితమువలచి పైఁబడక మానదనిపలికెను. పద్మినియొక్క చిత్తాకర్షణమునకయి యతఁడు ప్రయోగించిన మాయలును మంత్రములును మాయయు మర్మమునులేని యతని ఋజువర్తనయొక్కటి దక్క వేఱే వియు లేవనియు, అతఁడు ప్రయోగించిన సమ్మోహనమంత్ర మంతయు తన మృదుకథను తేనెలొలుకు మాటలతో మనసుకరఁగునట్లు కర్ణరసాయనముగా వచించుట యొక్కటియేయనియు సభికులకందఱకును గూడవిస్పష్టపడెను. అంతట పద్మినినిగూడ సభకుఁబిలిపించి యడిగి నప్పుడాచిన్నదికూడ తన ప్రేమానుబంధమునకుఁగలకారణ మాతఁడు వినిపించిన విచిత్ర చరిత్రమొక్కటియే యగుట తెలిపి, తన్నుచిన్నప్పటినుండియు విద్యాబుద్ధులుచెప్పి పెంచి పెద్దదానిని జేసినందుకయి తండ్రియెడల తాను వినయగౌరవములు చూపి కృతజ్ఞతతో నడుచుకోవలసిన ధర్మమునొప్పుకొని యుత్తమాంగనలకు భర్తయెడలఁ జూపవలసిన యధికతరమైన యుత్కృష్టధర్మమునుబట్టి తాను తండ్రికంటె భర్తనెక్కువ గౌరవించవలసి వచ్చినదని చెప్పెను.

అప్పుడు వసుదేవుఁడు తాను ప్రభాకరునిమీఁదఁ జేసిన దోషారోపణములు నిరాధారములయినవని తెలిసికొని, ఆతనిని దాపునకుఁ బిలిచి నిష్కారణముగా తానతనిమీఁద మిథ్యాదోషము మోపినందు నకువిచారపడి, నిజముగా తనకొమార్తెకతఁడుభర్తయగుట మనస్సులో

నిష్టము లేక పోయినను చేయవలసినకార్యము వేఱొకటి కానరానందున తానతనికిఁ గన్యనిచ్చితినని చెప్పి, "ప్రభాకరా! అజ్ఞమీాఱి కన్నతండ్రికి మనోవ్యథ వృద్ధి పొందించుటకయి నాకితరపుత్రికలు లేక యీపుత్రిక యొక్క తెయేయైనందుకు కొంత సంతోషించుచున్నాను" అని పలికెను. ఈకష్టమీావిధముగా తీరినందున, ప్రభాకరుఁ డితరప్రతిబంధము లేవియు లేనివాఁడయి చిన్నప్పటినుండియు నలవాటుపడుటనుబట్టి కష్టములన్నాహారనిద్రలవంటి సహజధర్మములని భావించు స్వభావముగలవాఁడగుటచేత సేనాధిపత్యమును వహించి సింహళద్వీపమునందు యుద్ధము నడపినూతనకష్టములనుమీాఁద వేసికొనుటకు త్సాహపూర్వకముగా నంగీకరించెను. పద్మినిగూడ తానింటివద్దనుండి యొంటిగా సుఖమనుభవించుటకంటె భర్తతోడఁగూడనుండికష్టములనుభవించుటయే యోగ్యతరమని భావించిమహోత్సాహముతో నాతని వెంటఁబ్రయాణమయ్యెను.

ఇట్లు భార్యను వెంటఁబెట్టుకొని సేనాసమేతుఁడయి యోడనెక్కి సముద్రయాత్రచేసి యతఁడు సింహళద్వీపమునందు దిగఁగానే యొక గొప్పఝంఝూమారుతమువలన శత్రువుల యోడలుపగిలి చెదరిపోయిన వనియు యుద్ధము చేయవలసిన యావశ్యకతగినవాఁడుకాత్రమును లేకలంక సురక్షితముగానున్నదనియు శుభవార్త తెలియవచ్చెను. అయినను ప్రభాకరుఁడు శ్రమపడవలసిన ఘోరతరమయినయుద్ధ మొకటి యిప్పుడు క్రొత్తగా నారంభమయ్యెను. నిరపరాధినియైన యాతని భార్యయెడఁ గల యసూయాద్వేషములవలన బైలుదేఱిన శత్రువులిప్పు డాతనిపాలికి గర్భశత్రువులయిన బౌద్ధులకంటెను నధికభయంకరు లయిరి. సేనానాయకుఁడయిన ప్రభాకరుని మిత్రులలో మిత్రపాలునికంటె నెక్కువ చనవరియు నెక్కువ నమ్మకమునకు పాత్రుఁడయినవాఁడును మఱియొకఁడు లేఁడు. మిత్రపాలుఁడు నిండుయౌవనమున నున్నవాఁడు; మహాసౌందర్యవంతుఁడు; నిరుపమానవాక్చాతుర్యము గలవాఁడు; ఎప్పుడును నవ్వ

మొగము పూని యుల్లాసముతో నుండువాఁడు; మహావీరుఁడు; సరస సల్లాపముల చేత కామినుల యుల్లములు రంజిల్లఁ జేయు రసికత్వము గలవాఁడు. ఇటువంటివానిని జూచినప్పుడు వయసు ముదిరిన తరువాత చక్కఁదనము గల చిన్నకన్నెలను పెండ్లి చేసికొన్న ప్రభాకరునివంటివారి మనస్సులో ననుమానమును భయమును గలుగవలసినదే కాని ప్రభాకరుఁడు పరుల మీఁద ననుమానపడుట యెట్టిదో యెఱుఁగని దొడ్డస్వభావము గలవాఁడగుట చేత పరుఁడు తనయెడల ద్రోహము తలఁచునన్న యనుమానమే యతని మనస్సున కెప్పుడును తట్టలేదు. ప్రభాకరుఁడు పద్మినితోడి తన వివాహ వ్యవహారమునందు మిత్రపాలునినే నియమించి, ఉభయులమధ్యను సందేశములు నడుపుటకీతనినే దూతనుగా నుపయోగించెను. సుందరుల వద్ద హృదయరంజకముగా చమత్కృతితో సంభాషించుటలోఁ దన మిత్రునివద్ద నున్నంత సామర్థ్యము తనవద్ద లేదని తెలిసికొని, తన ప్రతినిధిగాఁ బోయి కన్యావరణము చేసి రావలసినదని నర్మగర్భముగాఁ బలుకుచు ప్రభాకరుఁడు పలుమాఱు మిత్రపాలుని పద్మినియొద్దకుఁ బంపుచు వచ్చెను. కపటమెఱుఁగని యటువంటి యమాయికత్వ మాతనికిఁగల గుణాలంకారములలో నొక్కటియని చెప్పవలసినదే కాని దాని నొకదోషముగా పరిగణింపరాదు. అందుచేత పతివ్రతాశిరోమణియైన పద్మినికి తన ప్రాణేశ్వరుఁడయిన ప్రభాకరునికి తరువాత నామిత్రపాలునియందే యధికవిశ్వాసమును ప్రేమయు నుండుట వింతగాదు. ఆదంపతులకు వివాహానంతరమునఁగూడ మిత్రపాలునితోడి తమప్రవర్తనమునందేమియు వ్యత్యాసము కలుగలేదు. అతఁడు మునుపటివలెనే తఱుచుగా వారి యింటికిఁ బోవుచు, ఆదంపతులతో యథేచ్ఛముగా సంభాషించుచుండెను. ప్రభాకరుఁడు గంభీర స్వభావముగల మితభాషియైనను, మనసు వచ్చిన ట్లమితముగా మాటాడు తన మిత్రునియొక్క సంభాషణను విని యానందించుచుండెను. పెండ్లికాక పూర్వము తాను సందేశములు గొని

వచ్చినప్పటి కాలమునందువలెనే యిప్పుడును మిత్రపాలుఁడునుపద్మినియు నరవరికలేక కలిసి మాటాడుచు నానందించుచుందురు.

కొంతకాలము క్రిందట ప్రభాకరుఁడు మిత్రపాలునికి దండులో గొప్పయుద్యోగమిచ్చి విశ్వాసార్హునిగా నెంచితనకునహాయునిగాఁజేకొని యాతనిని సదా తనయొద్దనే యుంచుకొనియుండెను. ఆతనికట్లు గొప్ప యుద్యోగమిచ్చుటసేనలో చిరకాలమునుండి కొలువుచేయుచుండుటచేత తానాయుద్యోగమునకెక్కువ యర్హుఁడనని భావించుకొనుచున్న దుష్ట బుద్ధికి కడుపుమంటగానుండి కనఁబడినచోటనెల్ల నాక్షేపించుచు, స్త్రీల వద్దఁ గూరుచుండి తియ్యనికథలు చెప్పుటకుఁదక్క యుద్ధకార్యములకు వేనికిని బనికిరావని యతఁడు మిత్రపాలుని పరిహసించుచుండెను. అందు చేత దుష్టబుద్ధి మిత్రపాలుని మాత్రమేకాక ప్రభాకరునిగూడ మన స్సులో ద్వేషించుచుండెను. ప్రభాకరుని ద్వేషించుటకతఁడుమిత్రపాలుని యెడ దయగలిగియుండుటన్న యొక్క కారణమేకాక ప్రభాకరుఁడు తన భార్యయైన రాధికయందనురాగముగలవాఁడయి యున్నాఁడని నిష్కా రణముగా దుష్టబుద్ధి తనమనస్సులో పెట్టుకొన్న లేనిపోని యనుమాన మొక్కటికూడ కారణముగానుండెను. ఇట్లకారణవైరమువహించి దుష్టబుద్ధి పగసాధింపవలెనని నిశ్చయించి యొక్కసారిగా మిత్రపాలుని ప్రభాకరుని పద్మినిని ముగ్గురిని నాశనముచేయుటకయి యొక యుపాయ మాలోచించెను.

దుష్టబుద్ధిమాతులమారియు మనుష్యస్వభావమునుజక్కగా నెఱిఁ గినవాఁడునగుటచేత లోకములో పురుషుఁడు పొందఁదగిన వేదనలలో నెల్ల భార్యయెడల జారత్వశంకవలనఁ గలిగెడుమనోవేదన యత్యధిక మయినదనియు దుర్భరమయినదనియు తెలిసికొన్నవాఁడయి, తాను ప్రభాకరుని మనస్సులో మిత్రపాలుఁడు పద్మినివిషయమయి ద్రోహవర్త నము కలవాఁడయినట్టు శంకకలిగింపఁగలిగినపక్షమునప్రభాకరుఁడుగాని

మిత్రపాలుఁడుగాని యుభయులునుగాని ప్రాణములు పోఁగొట్టుకొందురనితలఁచి,ఆమాయోపాయముచేతపగతీర్చుకోవలెననినిశ్చయముచేసికొనెను. జయశాలియైన తమ సేనాధిపతి క్రొత్తగా వివాహమాడిన భార్యతోఁడఁగూడ వచ్చుటయు, శత్రుసేన గాలివానచేత సముద్రములో చెల్లాచెదరయిపోయినదన్నశుభవార్త తెలియుటయు, సేనలో నెల్లవారికిని మహోల్లాసజనకముగా నుండుటచేత సింహళ ద్వీపములోనున్న సైనికులెల్లనుజేరి నాఁటిదినమొక్క గొప్పయుత్సవముచేసిరి. ఆయుత్సవములో నెల్లవారును సంతోషాతిశయముచేత మితముతప్పిత్రాగియెక్కువగా భుజించిరి. సైనికు లతివిస్తారముగా త్రాగి యల్లరిచేసి జనులకొత్తుడు కలిగింపకుండఁ జూచుటకును, క్రొత్తగావచ్చిదిగిన సేనలవలనఁ దద్వీపవాసులకేవిధమయిన యాయాసమును కలుగకుండఁగాచుటకును అధికారమిచ్చి యారాత్రి ప్రభాకరుఁడు మిత్రపాలుని నియమించెను. ఆరాత్రియే దుష్టబుద్ధియు తాను వారినిజెఱుపుటకయి పన్నిన క్రూరోపాయమును ప్రయోగించుటకారంభించెను. కావలిగానున్న యుద్యోగస్థుఁడు త్రాఁగుట గొప్పతప్పిదమేయయినను, దుష్టబుద్ధి తియ్యనిమాటలు చెప్పి తనకు సేనాధిపతియందున్నట్లు కల్లప్రేమను భక్తిని గనఁబఱిచి భ్రమింపఁజేసి మిత్రపాలు నధికముగా త్రాగునట్లుచేసెను. మిత్రపాలుఁడు మొట్టమొదట త్రాగుటకు సందేహించి కొంతసేపటి వఱకును మద్యమునునిరాకరించినను, కడపట దుష్టబుద్ధియొక్క యుత్సాహవచనములకును భ్రాంతిగొలుపు పాటలకునులోనయి సురను సేవించుటకారంభించి యొకపాత్రము తరువాత నొకపాత్రముగా మెల్ల మెల్లగా సురతో గర్భమును పూరించెను. ఆతని ముఖద్వారమునుండి గర్భకుహరములోఁ బ్రవేశించిన గర్భశత్రువయిన యామద్యభూత మించుక సేపటిలో నాతని బుద్ధిని మ్రింగివేసినందున, మత్తెక్కి వివేకహీనుఁడయియున్న యామిత్రపాలుఁడు దురాత్ముఁడయిన దుష్టబుద్ధియొక్క ప్రేరణముచేత నొక సేనా

నాయకునితో కలహము పెట్టుకొనిక త్తి దూసికొని లేచి, నడుమ కలహము వారించుటకయి యడ్డము వచ్చిన శూరవర్మ యనునుద్యోగస్థుని గాయ పఱిచెను. అప్పు డాకలహములో పలువురుచేరి పోట్లాటకారంభించిరి. ఈకలహమున కంతకును కారకుఁడయిన దుష్టబుద్ధియే తాఁగుబోతులు కొందఱుచేరి పెట్టుకొన్న యీచిఱుకయ్యము భయంకరమయిన మహా యుద్ధమయినట్టుగా కంటఁబడినవారితో నెల్లఁ జెప్పుట కారంభించి, దేశో పద్రవకరమయినజనసంక్షోభము పుట్టినప్పుడువాయించెడుభేరిని వాయిం చునట్లు చేసెను. ఆభేరీధ్వనివిని నిద్రపోవుచున్న ప్రభాకరుఁ డులికిపడి లేచి, వేగిరపాటుతో వస్త్రాదికముధరించి తిన్నఁగా సేనానివేశమునకు నడిచివచ్చి యాసంక్షోభమునకుఁ గారణమేమని మిత్రపాలుని నడిగెను. అప్పటికి సురాపానమువలన తలకెక్కినమత్తు కొంత దిగినందున మిత్ర పాలుఁడు తన యవివేకతను ప్రభాకరునిముందఱఁ జెప్పుటకు సిగ్గుపడి సదుత్తరము చెప్పకయూరకుండెను. అంతట దుష్టబుద్ధి తన మిత్రు డయిన మిత్రపాలుని నేరమును బయలఁబెట్టుటకిష్టము లేనివానివలె నటిం చుచు, సత్యము చెప్పవలసినదని ప్రభాకరుఁడు తొందరపెట్టఁగా విధిలేక చెప్పుచున్నవానివలె జరిగినకథయంతయు నేకరువుపెట్టి, అందు తాను ప్రోత్సాహపఱిచి చేసినపనినిమాత్రము మఱుఁగుపఱిచి మిత్రపాలుని తప్పిదమును దాఁచుచున్నట్లుగపడుచు నుపాయముతో సేనాపతిదృష్టియం దాతనినేరము మఱింతహీనముగాఁ గనఁబడునట్లు చేసెను. తన సైనికు లలో నెంతటి చనవరియైనను తనయాజ్ఞ నతిక్రమించి నడిచినప్పుడు దయాదాక్షిణ్యములు తలఁచి క్షమించి యూరకుండుస్వభావము కల వాఁడు కాకపోవుటచేత నతఁడు వెంటనే మిత్రపాలుని తానిచ్చినపని నుండి తొలగించెను. ఈప్రకారముగా దుష్టబుద్ధినాటిన యుపాయబీజము మొలకయెత్తి ప్రథమదినముననే ఫలింపనారంభించినందున, ఆతఁడు లోపల సంతోషించి తాను మనస్సులో ద్వేషించెడు శత్రువును తన

మాయావాగురలోఁ బడవేసి జీవనము తీసివేయించుటలో తృప్తినొంది యుండక యారాత్రి నడచినపనినిబట్టియే తన పగవానిని పూర్ణముగా చెఱుపవలెనని నిశ్చయించుకొనెను.

తనయజమానునియాగ్రహమువలన గర్వభంగముగలవాఁడయి మిత్రపాలుఁడు తనకు పరమాప్తునివలె నభినయించుచున్న దుష్టబుద్ధి వద్దకుఁబోయి, నాఁటిరాత్రి తానాప్రకారముగా తప్పత్రాగి మృగము వలెఁబ్రవర్తించి తన యజమానుని యనుగ్రహమును పోఁగొట్టుకొన్నం దుకు ఖేదపడి, తన దుర్వర్తనమువలనఁ దాను పూర్ణముగా పాడయితి ననియు, అట్టియపరాధము చేసినతరువాత మరల నేమొగముతోఁ బోయి త్రాగుఁబోతునని యొప్పుకొని తనపనితనకిమ్మని వేఁడుకోఁగలు గుదుననియు, చెప్పుకొని తనబ్రతుకును రోయఁజొచ్చెను. అతని దీనా లాపములు విని జాలిపడువానివలె నటించి దుష్టబుద్ధి లోకములో లోప ములేనివాఁడెవ్వఁడుండుననియు నెంతటి వివేకికైనను ప్రమాదముచేత నొకానొకప్పుడు త్రాగుట సంభవింపవచ్చుననియు నపాయము తప్పించు కొనుట కుపాయమాలోచింపవలెను గాని యాపదవచ్చినప్పుడు దిగులు పడి కూరుచుండుట బుద్ధిమంతునిలక్షణము కాదనియుఁ జెప్పి యోదార్చి, ఇప్పుడు ప్రభాకరుఁడు భార్య యెంతచెప్పిన నంతచేయుచున్నవాఁడగుట చేత పోయి యామెకాళ్ళమీఁదఁ బడి భర్తతోఁ జెప్పి క్షమించునట్లు చేయవలసినదని వేఁడుకొమ్మనియుఁ ఆమె దయార్ద్రహృదయము గల యుత్తమురాలగుటచేత నీమాట తీసివేయక తన భర్తతోఁ జెప్పి నిన్నా తనిదయకు మరలఁ బాత్రునిజేయుననియు, హితోపదేశము చేసెను. ఇది తనపగను సాధించుకొనుటకయి దురుద్దేశముతో చేయకపోయినయడల మంచి యుపదేశమేకాని దుష్టబుద్ధిమాత్ర మాతనిని పాడుచేయుటకు మార్గముగానుండుననియే యీయాలోచనను జెప్పెను.

దుష్టబుద్ధియొక్క మాటవిని మిత్రపాలుఁడుపద్మినియొద్దకుఁబోయి

యామెమనస్సు కరఁగునట్లుగా తనకు సంభవించినకష్ట మామెతోఁజెప్పు కొని, భర్తతోఁజెప్పి పోయినజీవనమును మరలనిలిపి దీనునిరక్షించిన పుణ్యము కట్టుకొమ్మని బహువిధములఁ బ్రార్థించెను. దీనదయాళురాల యిన యాకాంతామణి యాతనికభయహస్తమిచ్చి పంపివేసి, ప్రతిదిన మును మిత్రపాలుఁడుచేసిన యల్పదోషము క్షమించియాతనిపని యాతని కియ్యవలసినదని భర్తను వేఁడుకొన మొదలుపెట్టెను. అటువంటి నేరముచేసినవాని నంతశీఘ్రముగా క్షమించుట యుక్తముకాదనిచెప్పి యతఁడు భార్యమాటనుతీసివేయలేక కాలహరణము చేయుచురాఁగా, ఆయిల్లా లంతటితో నూరకుండక మాపుచేసెదరా రేపుచేసెదరా యని భర్తను పలుమాఱు తొందరపెట్టుచు మిత్రపాలునియొక్క పక్షమవలం బించి యాతఁడు తన దోషమునకుఁ బశ్చాత్తాపపడి యెంత కుంగిపోయి నాఁడో చెప్పి, అతఁడు చేసిన యాయల్పదోషమున కతనికంత క్రూర దండనము విధించుట ధర్మముకాదని న్యాయనిష్ఠురములాడి, ఆతనిని శీఘ్రముగా దయచూడవలసినదని నిర్బంధపెట్టుచుండెను. ప్రభాకరుఁ డప్పటికిని దయచూపక యుపేక్షింపఁగా పద్మినిభర్తనుజూచి "ప్రాణ నాథా! మీపాదసేవకురాలియందు మీరింత దయ తప్పవచ్చునా? మీకు ప్రాణమిత్రుఁడయి నేను మీచెట్టఁబట్టుటలో సర్వవిధముల సహా యుఁడయిన మిత్రపాలుని విషయములోనే నేను మీతో నింతదూరము మనవిచేయవలసివచ్చుచున్నదిగదా? ఇంతదీనముగా ప్రార్థించుచున్నను మిత్రవిషయములో నింతమాత్రపు చిన్న యుపకారమునుజేయ నను గ్రహింపనివారు గొప్పవిషయములో నేమియుపకారము చేయఁగలరు?" అని బహువిధముల నొక్కిచెప్పెను. దయారసముట్టిపడునట్లుగా నంత మృదువుగా నడిగిన యామె ప్రార్థనను నిరాకరింప నోరురాక ప్రభా కరుఁడు మిత్రపాలుని తప్పక క్షమియించెదనని భార్యచేతిలోఁ జేయివేసి వాగ్దానముచేసి కొంత కాలముమాత్ర మోర్చియుండవలసినదని బతి

మాలుకొనెను.

ఒకనాఁడు మిత్రపాలుఁడు తనపనినిమిత్తమయి పద్మినిని సందర్శించి వేడుకొని యొకదారిని వెడలిపోవుచుండఁగా నాసిమిషమునందే మఱియొకదారిని ప్రభాకరుఁడును దుష్టబుద్ధియుఁగలిసి లోపలికివచ్చుట తటస్థించెను. అప్పుడు మాయోపాయములయందు మహానిపుణుఁడయిన దుష్టబుద్ధి తనలోఁ దాననుకొన్నట్లు "ఇటువంటిచేష్టలు నాకుసరిపడవు" అనిహీనస్వరముతో పలికి తలపంకించెను. ప్రభాకరుఁడామాటను వినినవాఁడయ్యును దానినంతగా పాటింపకలోపలికిఁబోయి భార్యతో మాటాడి యాసందడిలో నప్పుడామాటనే మఱచిపోయెనుగానితరువాత నాతనికాసంగతినిమరలజ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకోవలసిన యవసర మొకటి సంభవించినది. పద్మినియతనినివిడిచి లోపలికిఁబోయినతరువాత తనకుఁ గలిగిన సందేహమును దానోతీర్చుకొనుటకయి యడిగినట్లుగా దుష్టబుద్ధి ప్రభాకరునిజూచి మీరు పద్మినిని వరించుటకయి ప్రయత్నము చేయుచున్న కాలములో మీకామెమీఁద వలపుగలదన్న యంశము మిత్రపాలుఁడెఱుఁగునా యని ప్రశ్నవేసెను. ఎఱుఁగునని చెప్పి యతఁడొక్కఁడెఱుఁగుటమాత్రమేకాదు మాయిరువుర నడుమను సందేశములను గూడఁగొనిపోవుచువచ్చెనని ప్రభాకరుఁడు పలుకఁగాఁ ఆలాగుననాయనిపలికి దుష్టబుద్ధి పెదవివిఱిచి యూరకుండెను. దుష్టబుద్ధి నిష్కపటియనియు మంచివాఁడనియు నతఁడు నమ్మియున్నందున, అతనికప్పుడు తాను దుష్టబుద్ధితోఁగూడి లోపలఁ బ్రవేశించునప్పుడన్నమాటయు మిత్రపాలుఁడు పద్మినియొద్దనుండుటయు స్మరణకురాగాఁ దానికంతకు నేదోయర్థమున్నదనియతఁడూహించి యతనికి దెలిసినదేమైన నున్నయెడలఁ దనకప్రియమయినను సందేహింపక తనతోఁ జెప్పవలసినదనిదుష్టబుద్ధిని వేఁడుకొనెను. తమ హృదయములో కాపట్యములేనివారు పరులనుగూడ తమయట్లెభావించి వారిమాయలను మర్మములను దెలిసికోలేక వారుచెప్పు

నదియెల్లను పరిశుద్ధహృదయముతోనే చెప్పుచుండునని భ్రమించి మోస
పోవుచుందురు. అందుమీఁదట దుష్టబుద్ధి "మిత్రుఁడా! మనస్సులో
పుట్టిన పిచ్చియూహల నెల్ల వెల్లడిచేయుట యెన్నఁడైన ధర్మమగునా?
ఒకానొక సమయమునం దెంతమంచివారల హృదయములయందును
దుష్టచింత లుదయముకావచ్చును. కాఁబట్టి పదింబదిగ విచారించి సత్య
మును దృఢముగా స్థిరపఱచుకొనువఱకును తోఁచినదానినెల్లఁ బరు
లతోఁ జెప్పఁగూడదు." అని పలికి, అనాలోచితములయిన తనమాటల
వలన ప్రభాకరుని మనస్సునకు కొంచెము నొప్పికలిగిన పక్షమున తరు
వాత తన మనస్సెంతో దుఃఖపడుననియు, తన మనస్సులోని దురూ
హల నెఱుఁగఁ జేయుట ప్రభాకరునియొక్క మనశ్శాంతి కెంతమాత్ర
మును తగదనియు, అల్పములైన యనుమానములను బట్టి మంచివారి పేరుకు
భంగము కలిగించుట యుక్తము కాదనియు, నీతులను జెప్పఁజొచ్చెను.
ఈమాటలవలన ప్రభాకరునియొక్క మనస్సు చెదరి యతని మనస్సులో
నేదో యనుమానము పుట్టినదని దృఢముగా తెలిసికొన్నతరువాత నా
దురాత్ముఁడాతని మనస్సంతుష్టిని చెడఁగొట్టుట కిష్టములేనివానివలె
నటించి జారత్వశంక నెప్పుడును మనస్సులో పెట్టుకొనఁగూడదనియు నట్టి
శంకయే యెల్లపాపములకును మూలమనియు బోధించి యాహితబోధ
వలననే జారత్వశంక యతనిహృదయమునందు మఱింత రవులుకొల్పెను.
అప్పుడు ప్రభాకరుఁడు నిట్టూర్పుపుచ్చి "చెలికాఁడా! నాభార్య రూపవతి
యనియు వాక్చమత్కృతి కలదనియు సంగీతసాహిత్యములయందు నిపు
ణురాలనియు నేనెఱుఁగుదును. అయినను గుణసంపద మాత్ర మొక్కటి లేక
పోయిన పక్షమున స్త్రీలయందీ చెప్పినగుణములన్నియు నవగుణము లగును.
తగినంత నిదర్శనము లేనిదే మాత్రము నేనామె గుణము మంచిది కాదని
నమ్మఁజాలను." అని పలికెను. "లేనిపాపము కట్టుకోరాదు. ఆమెయందు
లేశమైనను దోషమున్నట్టు నాకు నిదర్శన మేదియుఁ గనఁబడలేదు. నిద

ర్శనము లేక యూరక యొకరుచెప్పిన మాటలు నమ్మినినీస్వభావము నకు నేనెంతో సంతోషించుచున్నాను. నీవు నీభార్యమీఁద నెప్పుడును నిష్కారణముగా ననుమానపడఁగూడదు. మిత్రపాలుఁ డామెయొద్దకు వచ్చుచుఁ బోవుచున్నప్పుడు నిపుణముగాఁ బరిశీలించి మఱియొకయభిప్రాయమును గుదుర్చుకొనవలెనుగాని తొందరపడరాదు. స్త్రీలస్వభావము నాకు చక్కగా తెలియును. భర్తలవద్ద సిగ్గుచేత సాహసింపలేక కొన్ని విషయములలోనితరులవద్ద కొంతయెక్కువ స్వేచ్ఛతోప్రవర్తించి నంతమాత్రముచేత వారివిషయమయి యన్యథా భావింపఁగూడదు." అని హితోపదేశముచేసి, దుష్టబుద్ధి మెల్లఁగా వివాహప్రసంగము తెచ్చి పద్మిని తన్నువరించుటలో ప్రభాకరుఁడు మాయలను మంత్రములను ప్రయోగించి లోఁబఱుచుకొన్నట్లు తండ్రికి నమ్మకము కలిగించి యా వృద్ధుని వంచించినదని తోఁచునట్లు సూచనగా నడుమనడుమ కొన్ని మాటలు జాఱవిడుచుచువచ్చెను. తన్నుఁ గూర్చినవగుటచేత నామాటలు సూటిగా తత్క్షణమే ప్రభాకరుని హృదయాంతరాళమున నాటుకొనఁగా, అతఁడు తండ్రిని మోసపుచ్చ సాహసించిన చిన్నది భర్తను మోసపుచ్చుటకు మాత్రము సందేహించునాయని భార్యవిషయమయి సందేహపడ నారంభించెను.

అప్పు డాదుష్టుఁడు తానేమియు నెఱుఁగనివానివలె నభినయించి యటువంటి యప్రశస్తపు ప్రసంగము తెచ్చినందుకు క్షమింపుమని ప్రభాకరుని వేఁడుకొనెను. ప్రభాకరుఁడు నిజముగా మనస్సులో వ్యాకులత నొందినవాఁడయ్యెను ఐయికి తానాప్రసంగమువలన నేమియు చలింపకున్నట్లగపఱుచు మఱికొన్ని సంగతు లడిగి నిర్భయముగాఁ జెప్పవలసినదని దుష్టబుద్ధిని బలాత్కార పెట్టెను. ఆసంభాషణము జరగుచున్నంతవఱకును దుష్టబుద్ధి మిత్రపాలుని తన మిత్రుఁడని పిలుచుచు నతనిలోపములను గప్పిపుచ్చుటకయి ప్రయత్నించుచున్నట్టు మాటలవలన సూచిం

చుచు, పద్మిని మిక్కిలి చక్కనివారయి లేఁబ్రాయముతోనున్న స్వదేశపురాజకుమారుల నెల్ల నిరాకరించి రూపవంతుఁడుకాని వయసు మీఱినప్రభాకరుని గోరుట స్వభావ విరుద్ధమగుటయు. తొందరపడి యానాలోచితముగా నొకకార్యము చేసినవారు తరువాతతమయవివేకమును దలఁచుకొని పశ్చాత్తప్తులగుట సహజమగుటయు నేర్పుతోఁజెప్పి, కడపట మిత్రపాలునికి పనియిచ్చుట కొంతయాలస్యము చేసియీలోపల నాతనివర్తనమెట్లుండునో యాతనికి పనియిప్పించువిషయమయి పద్మిని యేయేవిధములఁ బాటుపడునో కొంచెము కనుగలిగిచూచుచుండవలసినదని యాలోచనచెప్పెను. ఉపాయశాలియైన యాదుష్టాత్ముఁడుతనశక్తి నంతను వినియోగించి యమోఘమయిన కుతంత్రమునువన్ని, పద్మిని యొక్క సుగుణసంపత్తినే యామెయొక్క వినాశమునకు మార్గముగాఁ జేయ నాలోచించి, మొట్టమొదట మిత్రపాలుని పిలిచి యిచ్చకములాడి తనపని నిమిత్తమయి పద్మినియొద్దకుఁబోయి వేఁడుకొనునట్లాతని నొడఁబఱిచి సింగారించిపంపి, తరువాత ప్రభాకరునియొద్దకుఁబోయి పరమాప్తునివలె మాటాడి యాతని మనస్సులో శంకావిషబీజమునునాఁటి నిర్దోషురాలయిన యాపతివ్రతాతిలకమును స్వగుణ రజ్జువులతోనే యురి యొడ్డుకొని యందనాయాసముగా కూలునట్లు పెద్దపన్నుగడపన్నెను. వారీప్రసంగము చాలించి వెళ్ళఁబోవునప్పు డాదుష్టాత్ముఁడు దృఢమయిన దృష్టాంతము కనఁబడువఱకును పద్మినిని నిరపరాధినినిగానే భావింపవలసినదని ప్రభాకరునితో మఱిమఱిచెప్పి ప్రార్థించెను, ప్రభాకరుఁడును తాను వేగిరపడక సావకాశముగా వేచియుండెదనని పలికెనుగాని నాటి నుండియు నతని మనస్సుమాత్రము మరల కుదుటఁబడక శాంతియున్న మాట యెఱుఁగనిదై యుండెను. గతదినమువఱకును నతఁడు హాయిగా పొందుచున్న నిద్రను నాఁటినుండియు మరల నతనికిఁ దెచ్చుటకు నల్లమందు మొదలయిన లోకములోని మత్తువస్తువులకు వేనికిని సాధ్యము

కాలేదు. ఆక్షణమునుండియు నాతనిమనస్సే యతనికిస్వాధీనముకాలేదు; అతనిశరీరమే యతనికి భారముగా కనఁబడఁజొచ్చెను; అతనికి యుద్ధము నందభిరుచి తప్పిపోయినది; సేనలనుగాని ధ్వజములనుగాని వ్యూహములనుగాని భేరుల్లనుగాని జూచునప్పుడు వీరరసముతోనుప్పొంగి పరుగువాఱెడి యాతనియాత్మ నిరుత్సాహమయి సంతోషహీన మయ్యెను. అతఁడు మతిపోయినవాఁడయి యొకప్పుడు పద్మిని నిర్దోషురాలని తలఁచును; మఱియొకప్పుడామె దోషురాలని తలఁచును; ఒకప్పుడు దుష్టబుద్ధిమాటలు సత్యములుకావని యెంచును; మఱియొకప్పుడతనిమాటలు సత్యములని యెంచును; ఒకప్పుడు మిత్రపాలుని వర్తనము తనకుఁదెలియకున్న బాగుండునని భావించును; మఱియొకప్పుడు తెలియుటయే మంచి పనియైనదని భావించును. ఈవిధముగా నతఁడు మతిస్థైర్యము చెడినవాఁడయి యొకనాఁడు కత్తి దూసికొని తిన్నఁగా దుష్టబుద్ధియొద్దకుఁ బోయి యాతనిజుట్టుపట్టుకొని తత్క్షణము పద్మినియొక్క యపరాధమును స్థాపించుటకుఁ దగిన నిదర్శనమును జూపకపోయిన పక్షమున నిష్కారణముగా యోగ్యురాలియందు మిథ్యాదోషమారోపించి కల్లలాడినందునకయి యాతని నాలుకను గోసెదనని బెదరించెను. అందుమీఁద దుష్టబుద్ధి తన నిష్కాపట్యమును మంచితనమునే తనకీగతి తెచ్చినట్లభినయించి లేనిరోషము తెచ్చుకొని, జరీపువ్వులుగల యెఱ్ఱపట్టు రుమాలెప్పుడయిన నీవు నీభార్యవద్దఁ జూచినావాయని మొగమింత చేసికొనియడిగెను. వివాహసమయమునందట్టి రుమాలొకటి తానే తన భార్య కిచ్చితినని ప్రభాకరుఁడు పలికెను. "ఆరుమాలుతోనే మిత్రపాలుఁడు నేఁడు మొగము తుడుచుకొనుచుండఁగా నేను ప్రత్యక్షముగాఁ జూచినాను" అని యా దుష్టుఁడు మొగము జేవురింపఁబలికెను. "నీవు చెప్పినదే సత్యమయినపక్షమున వారి ప్రాణములుతీసి నాపగతీర్చుకొనువఱకును నేను నిద్రపోను; నేఁడు మొదలుకొని మూఁడు దినములలోపల తప్పక మిత్రపాలుఁడు

యమలోకము చేరును; ఇఁక భార్యారూపమైయున్న యారాక్షసియొక్క వధవిషయమయి నేనుపోయి తరువాత నేదో యుపాయమాలోచించెదను.'' అని ప్రభాకరుఁడనెను.

జారత్వశంకను మనస్సులోఁ బెట్టుకొనియున్నవారికి గడ్డిపఱక చేయని విషయములు సహితము వేదవాక్యమువంటి ప్రబల ప్రమాణములుగా తోఁచునుగదా! మాయకప్పియున్న ప్రభాకరునిదృష్టి కప్పుడు మిత్రపాలుని చేతిలోఁబడినరుమాలు మిత్రపాలుని కది యెట్లులభించినదో యను విచారమైన నక్కఱ లేకయే యిద్దఱిప్రాణములను గొనుటకు చాలినంత నిదర్శనముగాఁ గనఁబడినది. ఆరుమాలు నెప్పుడును పద్మిని మిత్రపాలునికిచ్చియుండను లేదు: ఆమె ప్రియవల్లభుఁడు తనకు ప్రీతిపూర్వకముగానిచ్చిన వస్తువు నితరులకిచ్చుటకంత యవివేకినియుఁ గాదు; ఈవిషయములో పద్మినియును మిత్రపాలుఁడునుగూడనుభయులును ప్రభాకరున కణుమాత్రమును ద్రోహముతలఁచి యెఱుఁగని నిర్దోషులే. దుర్భాగ్యములైన యాలోచనలు చేసి కపటోపాయములు పన్నుటలో నసమాన పాండిత్యముగల కుటిలవర్తనుఁడయిన యీదుష్టబుద్ధియే దూరాలోచనలేని యమాయుకురాలయిన తన భార్యచేత రహస్యముగా నెవ్వరికోచూపి యట్టినేత నేయించుకొనుటకుఁగా వలెనన్నమిషమీఁద దొంగతనముగా తానారుమాలు తెప్పించి, మిత్రపాలుఁడు దానిని పుచ్చుకొనునట్లుచేసి యది యాధారముగాఁ జేసికొని పద్మిని తానారుమాలును మిత్రపాలుని కిచ్చినట్లుగా తోఁపఁజేయవలె నన్నదురుద్దేశముతో దానిపలెఁడు వచ్చుమార్గమునఁ బడవైచెను.

ప్రభాకరుఁడు కొంతసేపటికి భార్యయొద్దకుఁ బోయి తనకు తలనొప్పివచ్చినట్లు నటించి తన కణతలకు కట్టుకొనుటకయి యారుమాలు తెచ్చి యియ్యవలసినదని యడిగెను. ఆమె లోపలికిఁబోయి మఱియొకరుమాలు తెచ్చి చేతికిచ్చెను. అతఁడది క్రిందఁబడవైచి ''నేనడిగిన దిది

కాదు. నేను మన వివాహసమయమునందు నీకిచ్చిన జరీపువ్వుల పట్టు రుమాలు" అని కోపదృష్టితోఁ బలికెను. ఆమె లోపలికిఁ బోయి మరల వెదకెనుగాని యామెకది యెక్కడను గనఁబడలేదు. ఒరులు దాని నా వఱకే దొంగిలియున్నప్పు డది యెట్లుదొరకును? ఆమె వట్టిచేతులతో మరల భర్తవద్దకు రాఁగా నతఁడు "నీవారుమాలు పోఁగొట్టి గొప్ప యపరాధము చేసినావు. పదిలముగా వద్దనుంచుకొన్నంతకాలము భర్తయధికానురాగముతో వశ్యుఁడయియుండుననియు వద్దనుంచుకొనక పాఱవేసినను పరులకిచ్చినను భర్త ప్రతికూలుఁడయి నాఁటినుండియు ద్వేషించుననియు దానిమహిమలు చెప్పి యొకసిద్ధుఁ డారుమాలును మాతల్లికిచ్చెను. అది యామె బ్రదికియున్నంతకాలమును ప్రాణపదముగా దాఁచుకొని తనయవసానకాలమునందు నాచేతికిచ్చి పెండ్లిసమయమునందునా భార్యకిమ్మని చెప్పిపోయెను. ఆమె చెప్పినట్టుగా దానిని నేను నీకిచ్చినాను. అనాదరముచేసి నీవది పరులపాలుచేసినావు" అనిపలికెను. ఆమాటలకామె భయపడి తెల్లపోయి "దాని ప్రభావమట్టిదని నే నెఱుఁగను" అని యూరకుండెను "దాని మహిమ లనిర్వచనీయములు. నీవది తప్పక తీసికొని రావలెను." అని యతఁడు మరల నిర్బంధపఱుపఁగా నప్పుడామె రుమాలునుమాత్రమేకాక దానిమూలమున భర్తయొక్క యనురాగమునుకూడఁ బోఁగొట్టుకొనవలసివచ్చునేమో యని భీతిచేత వడఁకుచు నోటమాటరాక నిలువఁబడెను. అప్పుడతఁడులేచి యేదోసాహసకార్యమును చేయఁబోయినట్లుగా నలువంకలు చూచుచు, తత్క్షణ మారుమాలు తెచ్చి కనఁబఱుపవలసినదని బిగ్గరగా కేకవేసెను. రుమాలెక్కడను కనఁబడపోవుటచేత నేమి చేయుటకును తోఁచనిదయి నిరపరాధినియైన,యాకాంతాశిరోమణి పరియాచకముసకయి భర్త తనమీఁద లేని కోపమును వహించినాఁడేమో యని భ్రమపడి "ప్రాణేశ్వరా! మీ మనసు నాకిప్పుడు తెలిసినది. మిత్రపాలునికి శీఘ్రముగా పని యియ్య

వలసినదని నేను మిమ్ము నిర్బంధపఱుతునని నానిర్బంధము తప్పించుకొనుటకయి మీరిట్లు మనసులో లేనికోపమును పైకిఁజూపుచున్నారు" అని పలికి యాతని గుణములను కొంత శ్లాఘించెను. అంతట దుష్టబుద్ధి చెప్పినదానికి పద్మినియొక్క వర్తనము సరిపోఁగా నతఁడచ్చట సహించి నిలువలేక చివాలున గదిలోనుండి లేచిపోయెను. అందుమీఁదట తన భర్తకేదో తనమీఁద ననుమానము పుట్టినదని పద్మినికప్పుడు మనస్సులో సందేహము కలిగెను.

ఆతనికట్టి యనుమానము కలుగుటకు కారణమును తానేమి కలిగించితినాయని కొంతసేపు చింతించి దేనిని కనుఁగొనలేక నిష్కారణముగా భర్తయందు లేనిదోషము నారోపించితినేమోయని తన్నుతానే నిందించుకొని, మధురాపురమునుండి యేదో యశుభవార్త వచ్చినందువలననో రాజకార్యములలో నేదో తొందరవచ్చినందువలననో యాతని మనస్సు కొంచెము కలఁగియుండునని తలఁచికొని యామె మనస్సమాధానము చేసికొనెను. అయినను మనస్సంతటితో శాంతిపొంది స్వస్థపడనందున పరిపరివిధముల నాలోచించుచు, "సర్వకాల సర్వావస్థలయందు నేకరీతిగా మనస్సు నుంచుకొనుటకు పురుషులు దేవతలుగారు. పెండ్లికి ముందు భార్యయందుండెడి యనురాగము మగవారికి వారిమీఁద పెండ్లియైన తరువాత నుండదు." అని యింతలో మరల మనస్సుమార్చుకొని "అయ్యో! భర్తయందు లేనిపాపములు కట్టుచున్నాను గదా! ఆయన నిట్లు దయావిహీనునిగా భావించుటచేత నేనే నింద్యురాలను" అని యామె నొచ్చుకొనఁజొచ్చెను.

అటుతరువాత ప్రభాకరుఁడు భార్యను కలిసికొన్నప్పు డతఁడు తనకు ద్రోహముతలఁచి యన్యునిమీఁద మనసునిలిపితివని పద్మినినిస్పష్టముగానే దూషించెనుగాని యాపురుషుఁడెవరో పేరుమాత్రము చెప్పినవాఁడు కాఁడు. ఆమాట చెవినిబడగానే యామె నిలువెల్లను చెమర్ప

నోటమాటరాక నిశ్చేష్టితురాలయివిరాకుపడిచిత్రప్రతిమవలెనయ్యెను. అతఁడును పెద్దపెట్టున నేడ్వఁజొచ్చెను. మగనియేడుపు విని యామె కొంత తెలివి తెచ్చుకొని "అయ్యో! నాపాలిటికిది మహాదుర్దినము. ఇట్లు మీరేల దుఃఖించెదరు?" అని పలికెను. "బీదతనము, రోగము, తిరస్కారము మొదలయిన సమస్తకష్టములను నేను ధైర్యముతో సహింపఁగలిగితిని గాని యిప్పుడు నాభార్య చేసిన ద్రోహము నన్ను ధైర్యహీనునిగాఁ జేసి నాహృదయమును పగిల్చివేసినది. నీవిప్పుడు నాపాలిటికి పయికి సురూపమును సువాసనయుఁగలిగి తాఁకిన శిరోవేదనముకలిగించెడు విషలతవయినావు. నాపాలిటి కాలసర్పమవయిన నీవీభూమిమీఁద జన్మింపకుండినపక్షమున నెంత మేలుగ నుండును!" అని యతఁడామెను విడిచి లేచిపోయెను. అతఁడు లేచిపోయినతరువాతఁగొంతసేపభాగ్యురాలయిన యాచిన్నది యేమిచేయుటకును తోఁచనిదయి వ్యాకులపడుచు నిర్హేతుకముగా భర్తతనయందనుమానపడినందున కద్భుతపడి యింతలో మనోవ్యాకులతచేత కన్నులు మూఁతపడ నారంభింపఁగా తన పరిచారికను పిలిచి గదిలో పక్కవేయుమనిచెప్పి, పెద్దలు తమ బిడ్డలక్షేమమును గోరి వారిని శిక్షించునట్లే భర్త తనమేలుకొఱకేతనమీఁదకోపపడెనని తలఁచుచు గదిలోనికిఁబోయి భర్తయొక్కరాకను ప్రతీక్షించుచు మంచముమీఁద పరుండి యామె నిద్రపోయెను. ఆచిన్నది వయస్సుచేత పెద్దదేయయినను నిర్దోషిత్వముచేత నిజముగా పసిబిడ్డయే యగుటకు సందేహము లేదు.

ఆమె మనోవైకల్యముచేత మేనుమఱచి యలసి నిద్రపోయిన తరువాత ప్రభాకరుఁడు తన భార్యప్రాణములు తీయవలెనన్న పాపచింతతో దృఢనిశ్చయుఁడయి గదిలో ప్రవేశించెను. కాని యతఁడు పాన్పుచేరి సుఖనిద్రపొందియున్న భార్యయొక్క మొగమును చూచినప్పుడు పుష్పకోమలమయిన యామె సుందరకాయమును తన బాహువులతో పొడిచి

గాయపఱుప చేతులాడక, కొంతసేపు త్రొక్కటపడి, జారత్వ శంక యాతనిగుండెను రాయిచేయఁగా పాపనిశ్చయుఁడయి కడసారి యొక్క ముద్దుపెట్టుకొనెదనని యామెచెక్కులుముద్దుగొని చిరకాలస్నేహము చేసిన దోషముచేత మరల జాలిగుండెగలవాఁడయి కన్నులనీరు జాలు వాఱ పెద్దపెట్టున నేడ్చెను. ఆయేడుపుతోను ముద్దుతోను పద్మినిమేలు కొని ప్రాణనాథునిమొగమునంకఁజూడఁగా నతఁడామెను కన్నులెఱ్ఱచేసి చూచి పండ్లు పటపటఁగొఱికెను. ఆచూపపాయకరమని యెఱఁగి భయ పడి యాయుత్తమాంగన తత్తఱపడుచుండఁగా, ఈశ్వరునిప్రార్థించిచావు నకు సంసిద్ధురాలవయి యుండవలసినదని యతఁడు భార్యకాజ్ఞాపించెను. ఏదోషము నెఱుఁగని యాయిల్లాలు కరుణింపవలసినదని వేఁడుచు తన దోషమేమో తెలుపవలసినదని భర్తను ప్రార్థించెను. అంతట నతఁడు మిత్రపాలునిపేరు చెప్పి రుమాలు సతినికిచ్చినవార్త యేకరువుపెట్టి తన నిర్దోషిత్వమును తెల్లముచేయుటకయి యామె యేమో పలుకఁబోవు చుండఁగా, ఆమాటలను విననొల్లక దురాగ్రహావేశముచేత నుచితా నుచిత వివేకము చెడినవాఁడయి యామె కంఠము రెండుచేతులతోను గట్టిగా పట్టుకొని మెడపిసికి చంపెను.

ఆనిమిషమునందే గదుమనుండి నెత్తురు కాఱుచుండఁగా మిత్ర పాలుఁడు లోపలికి పరుగెత్తివచ్చెను. అతనినిపొడిచి చంపుటకయి దుష్ట బుద్ధి తనసేవకుని నొక్కని నియమింపఁగా వాఁడాతని గాయపఱిచినను చంపుటకు శక్తుఁడు కాకపోయినందున తనదుర్నయము బయలఁబడునన్న భీతిచేత వానిని దుష్టబుద్ధి చంపివేసెను. ఘాతుకుఁడయిన యాసేవకుఁడు మిత్రపాలుని పొడిచి పరుగెత్తుచుండఁగా తొందరలో కొన్ని కాగితములు వాని బట్టలలోనుండి జాఱిపడిపోయెను. అట్లు పడిపోయిన యుత్తరము లను చదివిచూడఁగా దుష్టబుద్ధియే దోషి యగుటయు మిత్రపాలుఁ డేపాపము నెఱుఁగని నిరపరాధి యగుటయు సందేహలేశమయినను

లేకుండునట్లు బట్టబయలయ్యెను. అప్పుడు ప్రభాకరునికి క్షమార్పణము చేయుటకొఱకును తన్ను చంపుమని దుష్టబుద్ధిని ప్రేరేపించుటకు తానేమి యపరాధము చేసెనో యడిగి తెలిసికొనుటకొఱకును మిత్రపాలుఁడక్కడకువచ్చెను. ఆయుత్తరములు బయలఁబడినవార్త ప్రభాకరుని హృదయమునకు శూలమువలెనాటి దుర్భరవేదనను గలిగింపఁ జొచ్చెను. అప్పు డతనిదృష్టికి తనభార్య యణుమాత్రమును ద్రోహచింత యెఱుఁగని పరమపతివ్రత యగుటయు తానే క్రూరచిత్తుఁడయిన స్త్రీహత్యాపాతకుఁడగుటయు స్పష్టముగా కానఁబడెను. అట్లు స్వదోష దర్శనము వలన నయిన దురంతసంతాపముచేత నాతనికి ప్రాణధారణము మహాభారమయినందున, భార్యను పొడువవలెనని తెచ్చుకొన్న బాకుతోతాను పొడుచుకొని చచ్చిపడియున్న భార్య మీఁదపడి మందభాగ్యుఁడయిన యతఁడు ప్రాణములు విడిచెను.

ఆదంపతుల మరణమును విన్నప్పుడాద్వీపములోని వారందఱును తమ కుటుంబములోనివారు మృతులయినట్లు దుఃఖించి, వారి గుణసంపదను సహస్రముఖముల ఘోషించుచు, వారలమృతికి కారకుఁ డయిన దుష్టబుద్ధినిపట్టి యధికారులకొప్పగించి యతనిని చిత్రవధ చేయుఁడని వేఁడుకొనిరి. అధికారులును క్రూరకిరాతుఁడయిన యాదుష్టబుద్ధి కర్హమయిన మరణదండనము విధించి తమ సేనాధిపతి పరలోకగతుఁడయిన దుర్వార్తనుదుష్టబుద్ధినిశిరశ్ఛేదముచేయించినవార్తనుపాండ్యరాజునకు లేఖవ్రాసి మధురాపురమునకుఁ బంపిరి. దుష్టుల కుతంత్రములను నమ్మి యనాలోచితముగా చేయుసాహసికకార్యములవలన నిట్టియనర్థములు ప్రాప్తములగునని తెలిసికొని యెల్లవారును చింతిల్లిరి.

మాలతీమధుకరము.

ఈనాటక కథయందువచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

౧. ప్రతాపరుద్రుఁడు—రుద్రవరపువారి కుటుంబమునకు పెద్ద; మాలతికి తండ్రి.

౨. మధుకరుఁడు—గణపతిదేవుని కుమారుఁడు; మాలతిభర్త.

౩. మిత్రవిందుఁడు—మధుకరుని మిత్రుఁడగు రాజపుత్రుఁడు.

౪. కామపాలుఁడు—మధుకరుని చెలికాఁడగు రాచకొమారుఁడు.

౫. భీమవిక్రముఁడు—రుద్రవరపువారి కుటుంబములోఁ జేరిన రాజకుమారుఁడు!

౬. గణపతిదేవుఁడు—గణపవరపువారి కుటుంబమునకు పెద్ద; మధుకరుని తండ్రి.

౭. శంకరవర్మ—మాలతిని నివాహమాడఁదలఁచిన రాజకుమారుఁడు.

౮. బసవనారాధ్యుఁడు—మాలతికిని మధుకరునికిని రహస్యముగా వివాహము చేసిన యాచార్యుఁడు.

స్త్రీలు.

౧. మాలతి—ప్రతాపరుద్రుని కూఁతురు; మధుకరునిభార్య.

౨. రతిసుందరి—మధుకరుఁడు మొదట కామించిన యువతి.

మాలతీమధుకరము.

కాశీకాపురమునందు రుద్రవరపువారనియు గణపవరపువారనియు మహాధనికులయి శైవమతస్థులయిన రెండు క్షత్రియ కుటుంబములవారు గలరు. ఈ రెండుకుటుంబములవారికిని చిరకాలమునుండి కుటుంబకలహ మొకటియుండెను. అదియంతకంతకు ముదిరినందున నుభయకుటుంబములవారును పరస్పరద్వేషమును వహించి యాకస్మికముగా వీధిలోఁ గనఁబడినప్పుడు సహితము తిట్టుకొనుచు నొండొరులతోఁ బోరాడుచుండుటయే కాక యొకకుటుంబములోనివారి సేవకుఁ డింకొక కుటుంబములోనివారి సేవకునితో సమావేశమయినప్పుడు వాండ్రును గర్భశత్రువులవలె కయ్యములాడుచుందురు. ఈకయ్యములవలన తఱుచుగా నడివీధులలో సహిత మల్లరులు జరగుచుండును.

ఇట్లుండఁగా రుద్రవరపువారియింట నొక మహేశ్వరవ్రతము ప్రతిష్ఠించినందున గృహయజమానుఁడయిన వృద్ధప్రతాపరుద్రుఁ డొక్క గణపవరపువారినిదక్క గ్రామములోని స్వజాతివారిని పిన్నపెద్దలనందఱిని విందుకు పిలువఁగా, ఆసమారాధనమునకు క్షత్రియశ్రేష్ఠు లందఱును వచ్చిరి. రుద్రవరపువారియింట జరగిన యీయుత్సవమునకు గణపవరపు వారి కుటుంబమునకు పెద్దయైన గణపతిదేవుని కుమారుఁడగు మధుకరునికి ప్రేమాస్పదురాలయినరతిసుందరియనుమహారూపవతియగు రాజకన్యకూడ వచ్చెను. ఆరాత్రి యా వేడుకసమయమునం దాయింట మొగముచూపుట గణపవరపువారివంశమునఁ బుట్టినవాని కెవ్వనికయినను ప్రాణాపాయకరమైనను మధుకరునిప్రియసఖుఁడయిన మిత్రవిందుఁ డాతనిని ప్రియురాలయిన రతిసుందరిని సావకాశముగా నచ్చటఁజూప

వచ్చునని బోధించి, అక్కడకుఁబోయినపక్షమునఁదానింతవఱకును రాజహంసయనిభ్రమించుచున్నసుందరిని కాకినిగాఁజేయఁజాలిన నిరుపమాన రూపవతులను నేత్రోత్సవముగా దర్శింపవచ్చునని చెప్పి మాటువేషముతో నచ్చటికిఁబోవునట్లు ప్రోత్సాహపఱచెను. తనహృదయేశ్వరికంటెనులోకములో చక్కనివారందురన్న విషయములో మిత్రవాక్యమునందంతగా విశ్వాసము లేనివాఁడయినను, రతిసుందరియందుఁగల ప్రేమాతిశయముచేత మధుకరుఁడారాత్రి యాయుత్సవగృహమునకుఁబోవ నిశ్చయించుకొనెను. మధుకరునకు రతిసుందరిమీఁదఁగల యనురాగ మవ్యాజమైనది; అతఁడాకస్యమీఁది మోహాతిశయముచేత నిష్టపదార్థానుభవము సహితము మానివేసి కంటిమీఁదఱెప్పవాల్పక రాత్రులు స్వప్నములో సహిత మామెనే పలవరించుచుండును. అయినను రతిసుందరి మాత్ర మతనియందు మోహము లేనిదయి యాతని దీనవాక్యములు పెడచెవిని బెట్టి యాతనిప్రార్థన నంగీకరింపకుండెను. మిత్రవిందుఁడు తనచెలికాని తలకెక్కిన వలపు వెఱ్ఱినినాఁటిరాత్రివిందుకువచ్చిన యసమానలావణ్యవతులయినరాజయువతులముఖచంద్రదర్శనలాభముచేతమాన్పవలెనని తలఁచుకొనెను భోజనములయిన తరువాత గంధతాంబూలాదులిచ్చుచున్న సమయమునందు మధుకరుఁడు తన మిత్రులయిన మిత్రవిందునితోను కామపాలునితోను గలిసి యచ్చటికిఁబోయి రాజబృందములోఁ గూరుచుండెను వృద్ధుఁడయిన పత్రతాపరుద్రుఁడు తక్కిన వారితోడఁ గూడ వారిని సహితము గౌరవించి యతిథిసత్కారము చేసెను. తాంబూలాదిసత్కారము లన్నియు ముగిసినతరువాత నుల్లాసపురుషుఁడయిన యాగృహయజమానుఁడు క్షత్రియులలో నాకాలమునందుఁగల దేశాచారమునుబట్టి వివాహములుకానిరాజకుమారులును రాజకుమారికలును గలిసి నృత్యవినోదము జరుపవలసినదనికోరెను. పెద్దవానిమాట తీసివేయక యచ్చటి కన్యలును బ్రహ్మచారులునుగలిసి నృత్యమునకారం

భించిరి. అప్పుడచ్చట నృత్యము చేయుచున్న సుందరీమణులలో నొక లావణ్యవతీరత్నము సభాభవనమునందు దేదీప్యమానముగా వెలుఁగుచున్న దీపపుంజమునకెల్ల నూతనకాంతిని కలిగించుచున్నట్లు రాత్రియందు దసమాన ప్రభాభాసమానముగా ప్రజ్వరిల్లుచున్న జ్యోతిర్లతయనునట్లును దృష్టిని మిఱుమిట్లుకొలుపుచు మధుకరునికి నేత్రోత్సవము చేయఁగా నతఁడు తనలో "మానవ నేత్రముల కపూర్వపర్వమొనర్చుచు భూలోకమునందదృష్టశ్రుతపూర్వవిలాసవతిగాఁగనఁబడుచున్న సౌందర్యరాశియైన యీసుందరీమణియొక్క ముఖచంద్రబింబము చక్కని చుక్కలనఁ దగిన యీకాంతామణుల మోముఁదమ్ములెల్ల వెలవెలఁబాఱునట్లు చేయుచు బకబృందములోని హంసమువలె వీరిలో మెలఁగుచు నందఱిని మించుచున్నది!" అనుకొనుచు నాశ్చర్యపడఁజొచ్చెను. అప్పుడక్కడనున్న ప్రతాపరుద్రుని తమ్మునికొమారుఁడయిన భీమవిక్రముఁడాతనికంఠస్వరమునానవాలుపట్టి దగ్గఱవచ్చి మొగమువంకఁజూచెను. ఈభీమవిక్రముఁడాగ్రహస్వభావుఁడగుటచేత శత్రుకోటిలోనివాఁడుగా పరిగణింపఁబడుచున్న మధుకరుఁడు తనయింటికి వచ్చుటచూచి సహింపలేక, "ఇటువంటి మహోత్సవ సమయమునందు పరమ పవిత్రమయిన మాగృహమును దొంగవలెఁజొచ్చి యీపాపాత్ముఁ డపవిత్రము చేయుచున్నాఁడు" అని కేకలువేయుచు, మధుకరునిఁగొట్టఁబోయెను. ఈలోపల వృద్ధుఁడయిన ప్రతాపరుద్రుఁడువచ్చి యడ్డుపడియుండనిపక్షమున దురాగ్రహవ్యగ్రుఁడయియున్న యాభీమవిక్రముఁ డాతనిప్రాణములుగొని పాపము కట్టుకొనియుండును గాని, యుక్తసమయమున నావృద్ధగృహస్థుఁ డడ్డుచొచ్చి భీమవిక్రముని వారించి మధుకరునికేమియు నపాయము కలుగకుండఁజేసి యాతనినావలికిఁబంపివేసెను. అటువంటి సంతోషసమయమునందు తనయింట దుష్టకృత్యమొకటి జరగుట మంగళప్రదము కాదని భావించినవాఁడగుటచేతను, గ్రామమునం దెల్ల వారును నేకగ్రీవముగా

మధుకరుని గుణసంపదను వేయినోళ్ళ శ్లాఘించుచుండఁగా నిత్యమును వినుచుండుటనుబట్టి యట్టియుత్తమబాలునికాపత్తుసంభవించుటయిష్టము లేనివాఁడగుటచేతను, ప్రతాపరుద్రుఁడాపదుచువానిసాహసకృత్యమును హాస్వను. అయినను భీమవిక్రముఁడమాత్రము తానప్పటికి కొంతకొంత సంరభుఁడయ్యెను మనస్సులోని రోషావేశమును విడువక, "యింకొక సారి యీదుష్టుఁడు వీధిలో నాకంటఁబడినప్పుడు వీనికండగర్వ మడఁచి యనాహూతముగా శునకమువలె మాయిల్లుచొచ్చిన పాపఫలమనుభవించునట్లు చేసెదను'' అని శపథములు పలుకుచు నాక్రోశించుచు నావలికిఁబోయెను.

నాఁటిరాత్రి నృత్యోత్సవమయిన తరువాత మధుకరుఁడు లేచియుండి యాసుందరీతిలక మొంటిగా మందమందగమనముతో లోనికి బోవుచు నెవ్వరినో యెదురుచూచుచు నిలుచున్న సమయమునందు తడఁబాటుగల చరణములతో మెల్లమెల్లగా భయపడుచునడిచిమార్గములో మధుకరుఁడామెను తారసించి, మహాసాహసముతో నామెహస్తగ్రహణముచేసి "ఓభాగ్యదేవతా! నేను నీకు పరమభక్తుఁడను. నీదివ్యసుందరవిగ్రహము నాకరస్పర్శనముచేత మైలపడెనని నీవు భావించినపక్షమున పాపపరిహారార్థముగా దాసుఁడనైన నేను మనఃపూర్వకమైన సంపూర్ణప్రేమతో నీకరకమలము ముద్దుగొని పాపవిముక్తుఁడనయి నీయనుగ్రహమువలన పావనుఁడనయ్యెదను.'' అని మృదుమధురస్వరముతో దీనముగాపలికెను. "ఓభక్తాగ్రగణ్యుఁడా! నీవర్తనముచూడఁగానీవు నాయెడలనవ్యాజప్రేమమును సంపూర్ణవిశ్వాసమును కలవాఁడవుగాఁ గనఁబడుచున్నావు. దేవతలకును హస్తములున్నవి; భక్తులు వానిని తాఁకవచ్చునుగాని ముద్దుపెట్టుకొనరాదు.'' అని యాకన్యారత్న మొత్తరమిచ్చెను. "దేవతలకువలెనే భక్తులకును పెదవులులేవా?'' అనిమధుకరుఁడు ప్రశ్నవేసెను. ఉన్నను వారాపెదవులను దేవతాప్రార్థనమునం

దుపయోగించవలెను." అనియామె యుత్తరముచెప్పెను. "అట్లయిన పక్షమున, నాపాలిటి యోదేవతాతిలకమా! ఇదె నిన్ను నేనుప్రార్థించు చున్నాను. నాప్రార్థన మంగీకరించి యభీష్టవరప్రదానముచేసి యీ భక్తునిప్రాణరక్షణము చేయుము" అని మధుకరుఁడు వేఁడుచుండెను. అతఁడీప్రకారముగా లోనియనురాగమును తేటపఱుచుమాట లనుచుండఁగా నింతలో తల్లివచ్చి యాచిన్నదానిని లోనికిఁదీసికొనిపోయెను. ఆ చిన్నది దనదృష్టిపథముఁదాఁటి యగోచరయైనతరువాత నతఁ డాయువతీమణి యెవ్వరని పరివారము నడిగి, మదనునిసమ్మోహనమంత్రాధిదేవతవలెఁ దన హృదయము నపహరించి యవశముచేసిన యాకాంతామతల్లిగణపవరపువారివంశమునకంతకు గర్భశత్రువుగా నెంచఁబడుచున్న ప్రతాపరుద్రుని ముద్దులకూతురగు మాలతియని తెలిసికొనెను. తన శత్రువుయొక్క పుత్రికమీఁద తనమనస్సుతగిలినదన్న పిడుగువంటియీ దుర్వార్తవలన నాతని మనస్సు సంక్షోభపడెనుగాని యాతని మనస్సులోని యనురాగముమాత్ర మావగింజంతయు తగ్గినదికాదు. దర్శనమాత్రముచేత మధుకరునికి మాలతిమీఁదననురాగాతిశయమెట్లుకలిగినదో యట్లేమాలతికిని ప్రథమదర్శనమాత్రముచేతనే మధుకరునిమీఁద ననివార్యమైన దృఢానురాగముకలిగెను. తనమనస్సు నట్లాకర్షించిన సుందరపురుషుఁడు తన పుట్టినింటివారికి పగవారయిన గణపవరపువారివంశపువాఁడయిన మధుకరుఁడని తన పరివారమువలన నెఱుఁగుట చేత, మాలతియు కలఁగఁబాఱిన మనస్సుతో మిక్కిలి పరితాపపడుచు నాఁటికి కన్నులకు నిద్రరాక వేఁగుచుండెను. ఆమె యట్లు వ్యాకులహృదయయయి మేడమీఁది గదిలోనికిఁబోయి తనజననదోషమునుబట్టి ద్వేషింపవలసినవానినే నిర్వ్యాజానురాగముతో తన మనస్సభిలషించి మరల కండుట యీశ్వరఘటనముక దాయని తలపోయుచు, గవాక్షము తెఱచి తోఁటవంకఁజూచుచు చల్లగాలికి నిలువఁబడెను.

అప్పటికిరాత్రి రెండుయామములయినందున మధుకరుఁడు తన మిత్రులతోఁగూడ శైలుదేఱెనుగాని తనహృదయమును విడిచిపెట్టి వచ్చినగృహమునువిడిచి దూరము పోలేక వీధిలో కొన్నియడుగులు నడిచిన తరువాత నాకస్మికముగా తనమిత్రుల నేమఱించి మాలతిమేడకు వెనుకనున్న తోఁటలోనికి చిన్నగోడమీఁదుగా దుమికి యదృశ్యుఁడయ్యెను. అతఁ డక్కడ తన నూతనప్రియురాలిని తలఁచుకొని చింతించుచు, కొంతసేపటికి తలయెత్తిచూచునప్పటికి మీఁదుగా గవాక్షములోనుండి తూర్పుకొండమీఁద నుదయించుచున్న బాలార్కబింబమువలె సంపూర్ణకాంతితో మాలతియొక్క ముఖబింబ మాతనిదృష్టికి గోచరమయ్యెను; అతిశయ కళాపరిపూర్ణమైన మాలతియొక్క ముఖబింబమునుజూచి సిగ్గుపడి తలదాఁచుకొనుటకు పాఱిపోవుచున్నాఁడేమోయనునట్లు కళావిహీనుఁడయి చంద్రుఁడాసమయమునందు పశ్చిమమున నస్తమించుచుండెను. చెక్కిటచెయ్యిచేర్చుకొని యామె నిలువఁబడియుండగాఁ జూచి యతఁడప్పుడు తన కామెవ్రేలిముద్దుటుంగరమయిన నయిజన్మించెడుభాగ్యము లభించినపక్షమున తా నామె మెఱుఁగుచెక్కిలను చుంబించి ధన్యుఁడనగుదునుగదాయని తన మందభాగ్యతకు వగచుచు నిట్టూర్పులు విడుచుచుండెను. ఆసమయమునందు తానొంటిగా నున్నాననుకొని యాచిన్నది మిన్నుచూచి "హా! దైవమా" యని యొక వేఁడి నిట్టూర్పు పుచ్చెను. ఆమె కంఠమునుండి వెలువడిన హృదయరంజకమయిన మృదుమధురస్వరము చెవినిబడఁగానే యతఁడు దేహముపులకింప సంతోషపరవశుఁడయి తన శ్రవణములకు సంగీతముకంటెను శ్రావ్యతరముగానున్న యావాగమృతపానము నింకను జేయవలెనన్నయుత్కంఠతో "సౌభాగ్యదేవతా ఇంకొకసారి తేనెకన్నను మధురముగానున్న నీవాగమృతధారను చిలికి యాఁకలిగొనియున్న నావీనులకు విందుచేయుము. నీవాకాశమునుండి మేఘములలోని మెఱుపుదీఁగవలె తళుకు తళుక్కున

వెలుఁగుచు నిజముగానే నాదృష్టికి భూమిని పవిత్రముచేయ నవతరించిన దేవతాకన్యవుగానే కనఁబడుచున్నావు." అని హీనస్వరముతో నామెకు వినఁబడకుండఁబలికెను. ఆమెయు తనమాట లన్యులు వినుచున్నారని లేశమైన నెఱుఁగనిదయి, ఆరాత్రి కామదేవుఁడు తన హృదయములో రవులుకొలిపి ప్రజ్వరిల్లఁ జేసిన కామాగ్ని యుద్రేకించి పూర్ణముగా వెలుఁగుచుండఁగా తన హృదయము నపహరించి స్వవశము చేసికొన్న పురుషుఁడు తన్నుఁబాసిపోయెనన్న విశ్వాసముతో "ఓమధుకరా! ఓ మధుకరా!" అనిపిలిచి "నీవు మధుకరుఁడ వేలనైతివి? నానిమిత్తమయి నీవాపేరు మార్చుకొని మఱియొక వంశమువాఁడవుకమ్ము. నీవాపనిచేయ లేకపోతివా నీవు నాయెడల బద్ధానురాగము కలవాఁడవుకమ్ము; నేనే నాపేరు మార్చుకొని నేను రుద్రవరపువారి చిన్నదానిని కాకుండెదను." అని కామోన్మత్తయై పలికెను. ఇట్లాశగలుగ పలుకుటవలన మధుకరుఁడు మహోత్సాహముగలవాఁడయి మాఱుపలుకఁ దలఁచెనుగాని కర్ణరసాయనముగానున్న యామెమధురవాక్యములవలన తనివి తీఱక యింకను వినవలెనన్న యాశ గలవాఁడయి యూరకుండెను. మాలతియు మరల వెనుకటి ధోరణినే వలపు తేటపడు పలుకులు పలుకుచు గణపవరపు వారియింటఁబుట్టి మధుకరనామమును ధరించినందునకాతని నిందించుచు, అతఁడాపేరు తీసివేసి వేఱొకపేరు పెట్టుకొన్న బాగుండునని వెడ కోరికలుకోరుచు పుట్టుకతోలేకనడుమవచ్చినయాపేరొక్కటిలేకపోయిన పక్షమున తానాతనిధనము నగుదునుగదాయని యుస్సురనుచు, కామోద్రేకముచేత పలువిధములఁ దనలోఁదాను ప్రలపింపఁజొచ్చెను. ఈకడపటిమాట యమృతపాతమువలె చెవిసోఁకఁగా నేయుతఁడుమనసుపట్టలేక, తనలో తాననుకొన్నట్లుగాక యామాటలన్నియు తన్ను ద్దేశించియే పలికినట్లు భావించుకొని, యుచ్చైఃస్వరముతో "ఓప్రాణేశ్వరీ! హృదయవల్లభాయని కాని నీయిష్టమువచ్చిన మఱియొకపేరుతోఁ గాని నన్ను పిలు

త్రము. ఇప్పటిపేరు నీకు రుచింపనిపక్షమున, నేను నేఁటినుండి మధుకరుఁడను కాను." అని పలికెను. క్రిందితోఁటలోనుండి యెవ్వనిదో పురుషుని కంఠస్వరము చెవినిబడఁగా నే యులికిపడి మాలతి భయోత్కంపయయి, అర్ధరాత్రమప్పుడు పరులెవ్వరో చీఁకటిలో పొంచుండి తనగుట్టును తెలిసికొనిరని కొంతసేపు త్రొక్కటపడెనుగాని యింతలో నతఁడు మరల మాటాడనారంభింపఁగాగా నరసమువలె నాహ్లాదకరముగా చెవులుసోఁకుచున్న పలుకులు పదిమైనను పూర్ణముగా నాతనినోటినుండి వెలువడక మునుపే యతఁడు మధుకరుఁడని తెలిసికొని స్వక్షేమమునుజూచుకొనక తోఁటగోడదుమికి యపాయకరమయిన సాహసకార్యము చేసినందున కాతని మందలించి, నాదాయాదులెవ్వరయిన నిన్నిక్కడఁజూడ తటస్థించినపక్షమునగణపవరపు వంశసంజాతుఁడవగుటచేతనీప్రాణములమీఁదికి వచ్చునుగదాయని విచారపడెను. "ఓప్రాణేశ్వరీ! అటువంటివారి యిరువండ్రయొక్కయసంఖ్యములైనవాఁడితూపులలోకంటెనునీయొక్కదాని యొక్క రెండువేఁడిచూపులలో నాకెక్కువయపాయ మున్నది. నీవొక్కదానవు నన్ను చల్లనిచూపునఁజూచితివా, వారందఱి వైరమును నేను లక్ష్యముచేయను. నీకటాక్షవీక్షణప్రసారము లభింపకపోవుటచేత దుర్భరముగా తోఁచెడు నాబ్రతుకు దీర్ఘమగుటకంటె వారి ద్వేషముచేత హ్రస్వమగుటయేమంచిది." అని యతఁడు పలికెను. "ఈస్థలమునకు నీవెట్లువచ్చితివి? నీకు దారిచూపినవారెవరు?" అని మాలతి యడిగెను. "నాకిక్కడకు దారిచూపినవాఁడు కామదేవుఁడు. నేను కర్ణధారకృత్యము నెఱుఁగనివాఁడనయినను నీవు సముద్రాంతమంత దూరమునందుండఁ దటస్థించినను నేను నీవంటి యమూల్యపదార్థ సంపాదనమునిమిత్త మోడ నడుపుకొనుచు మహాసముద్రమును దాటుటకును సాహసించియుందును" అని మధుకరుఁ డుత్తరము చెప్పెను. ఆమాటకెక్కడనుండియో క్రొత్త సిగ్గొకటి వచ్చి యామెముఖమునాక్రమించి నిమిషకాలము చెక్కుల

యందు వెల్లపాటు కలిగించెను గాని చీఁకటియగుటచేత నాతనిదృష్టికి మాత్ర మాగింతసోయగము గోచరముకాలేదు. అప్పుడు తొందరపడి తనమనస్సాతనికి తెలిపి బేలనై తినిగదాయని యామెమనస్సులోనొకవిధ మైన యనుతాపము కలుగనారంభించెను. పనిమించినతరువాత నిప్పు డేమి యాలోచించినను కార్యములేదు. ఒక్కసారి నోటినుండిజాఱిన పిమ్మట తానన్నమాటలను మరలించుకొనవలెనన్నను సాధ్యముకాదు; రాజ కన్యలలోఁగల యాచారానుసారముగా ప్రియునకొక్క పట్టున మనసి య్యక తా నుపేక్షాపరురాలయినట్లు నటించుచు, తనహృదయములో గాఢానురాగమున్నను వెలిపుచ్చక తాను సులభముగా లోఁబడినట్లో, విభునిమదికి చులుకనయ్యెదనో యనుభయమున వస్తువెంత కష్టసాధ్య మయిన నంతయమూల్యమగు నన్న న్యాయమున నాతనినిప్పుడుచిక్కులు పెట్టవలెనన్నను, ఆశలఁబెట్టి యేచుటకుఁగాని యాలస్యము చేయుటకుఁ గాని యిప్పుడవకాశము లేదు. తననోటినుండివచ్చిన మాటలను ప్రత్యక్ష ముగా చెవులార మధుకరుఁడు తానేవినెను; తానెదుటనిలిచి ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచున్నప్పుడు తానామాటలను నిద్రయందు స్వప్నములో పలవ రించుచున్నదని యతఁడు భ్రమింపఁజాలఁడుగదా! ఈయాలోచనలన్నిటి చేతను మాలతి మర్మమువిడిచి నిష్కపటముగా తనమనస్సులో నున్నది యొప్పుకొని, వలపుగలిగినచో వినసొంపుగాని మాటయుశ్రావ్యమగును గాన"నాజీవితేశ్వరుఁడవైన యోమధుకరా!" అనిపిలిచి, "నేనయుత్న లభ్యురాలనయిన తప్పిదముచుబట్టి నన్ను చపలస్వభావురాలినిగా భావిం చెదవుసుమా! అది నిజమయినదోషమేయైన పక్షమున, ఆదోషము మనలనిద్దఱిని దైవయోగముచేతనొక్కచోటఁగూర్చి నాలోనేననుకొన్న మాటలను నిన్ను వినునట్లుచేసినయీనిశాకాంతదిగాని నాదికాదు. మా రాచకన్నియలలోఁగలయాచారమునుబట్టియిప్పుడు నావర్తన మొకవేళ నీదృష్టికివివేకకార్యముగాకనఁబడక పోవచ్చినను, పయికివివేకమునునటిం

చుచు హృదయములో లేని మాంద్యవిషయము లభినయించెదు సుందరులలో ననేకులకంటె నేనే యధికానురాగముగల దాననని నా వర్తనమునుబట్టి ముందు తెలిసికొనఁగలవు.'' అని పలికెను.

ఆమెకుఁగల యకృత్రిమానురాగమువిషయమయి యణుమాత్రమును తన మనస్సులో నేమాత్రమును సందేహలేశమయినను లేదనియు తానిప్పుడు కనిపెట్టిన నిష్కపటప్రవర్తనమువలనఁ దన కామెమీఁద గౌరవాధిక్యమే కలిగినదికాని లాఘవచింత యావగింజంతయు కలుగ లేదనియుఁ జెప్పి యతఁడేదో యొట్టు పెట్టుకొనఁ బోవుచుండఁగా, ఆమె యాతని నొట్టు పెట్టుకోవలదని వారించెను. ఆమె కాతనియందెంత దృఢానురాగము కలిగినను నాఁటిరాత్రియే యొడంబడిక చేసికొనుటమాత్ర మామెమనస్సునకంత సంతోషకరముగా లేదు. తొందరపడి వాగ్దానము చేయుట యనాలోచితముగాను మహాసాహసికకార్యముగాను, అత్యాకస్మికముగాను, ఆమెబుద్ధికి స్ఫురించెను. అయినను మధుకరుఁడు తన మీఁద నామెకుఁగల ప్రేమాతిశయము మాయినది కాదని శపథము పలుకవలసినదని ప్రార్థింపఁజొచ్చినందున, మాలతి యాతని ప్రార్థనను నిరాకరింపలేక తానతనిఁ బ్రార్థింపకమునుపే తనమనస్సును స్పష్టముగా తెలిపితినని చెప్పి, తన ప్రేమ సముద్రమువలె నపారమయినదగుటచేత నాతనికి నూతనసంతోషమును కలిగించుటకయి తాను వెనుక నాడిన మాటలనన్నిటిని త్రిప్పుకొని యనురాగరసమును తేటపఱచెడి యా మాటలనే యిప్పుడు మరల నుచ్చరించెదనని పలుకుచుండెను. ఇంతలో నెదురుగదిలో పరున్న దాది వచ్చి మాలతిఁ బిలిచి తెల్లవాఱుజాము కావచ్చుచున్నందున పోయి పరుండి నిద్రపొమ్మని చెప్పెను. మాలతి తన దాదికెదురుగాఁ బోయి యేదో మాటచెప్పి దానిని దానిగదిలోనికి సాగనంపి వేగిరపాటుతో మరలవచ్చి, రెండుమూఁడుమాటలతో నాతని ప్రేమ యకృత్రిమమయినదియు నాతని యుద్దేశము వివాహమును నయినపక్ష

మున వివాహముహూర్త నిశ్చయము నిమిత్తమయి రేపటిదినమాలతి యొద్ద కొకదూతను బంపెదననియు, గాంధర్వవివాహమున నాతని చేట్టఁ బట్టినతరువాత తా నాతనికి పాదసేవకురాలయి తనధనదేహప్రాణముల నాతని కర్పించి తన ప్రాణేశ్వరుని వెంట ప్రపంచమంతయు దిరుగవలసి వచ్చినను దిరిగెద ననియు వేగముగా తన యభిమతమును దెలిపెను. మాలతి నిద్రపోక తనలో తానేదో మాటాడుకొనుచున్నట్లు కనిపెట్టి దాది యామె నింకను నిద్రపోలేదేమని పలుకరించి పిలువఁజొచ్చెను; ఆమె యాతని నొకపట్టున విడిచిపోవుటకు మనసు గొలుపనిదయి చిత్తము త్తూఁతలూఁగ కామదేవునియుయ్యాలవలె తానును మంచమువద్ద నుండి గవాక్షమువద్దకు గవాక్షమువద్దనుండి మంచమువద్దకును మరల మరలఁ దిరుగుచు నడుమనొక్కొక పలుకు పలుకుచు ముందునకును వెనుకకును కొంతసేపు రాకపోకలు చేయుచుండెను. మధుకరుఁడును ప్రియురాలిని విడిచిపెట్టలేక పరితపించుచుండెను. కాముకీకాముకుల చెవులకు రాత్రివేళల నొండొరుల సంభాషణములు మంజులగానామృతరసప్రవాహములకన్నను మధురతరములయి హృదయరంజకముగా నుండునుగదా! అట్లయ్యును వారిరువురును పరస్పర సుఖసంతోషములను గోరుచు తుద కొండొరుల నెడఁబాయవలసినవారైరి.

వారట్లెడఁబాయునప్పటికే తెల్లవాఱుజాము కావచ్చెను. మధుకరుని మనస్సంతయు రాత్రి జరిగిన సమావేశముమీఁదను మాలతి మీఁదను నున్నందున నింటికిఁబోయి పరుండుటకు మనసుగొల్పక పురోహితుఁడైన బసవనారాధ్యుని చూచుటకయి యతఁడు తిన్నగా మఠమునకు నడిచెను. భక్తాగ్రేసరుఁడైన యాబసవనారాధ్యుఁడప్పటికే నిద్రలేచి స్కాందపురాణము పారాయణము చేసికొనుచుండెను. ఆసమయమునందు మధుకరుఁ డక్కడకుఁబోయి యాతనిని పేరుపెట్టి పిలువఁగా మధుకరుఁ డంత వేఁకువజామున తనవద్దకు వచ్చుటకాశ్చర్యపడి యడుగ

వాఁడగుటచేత కామచింతచేత రాత్రియంతయు నిద్రపట్టక సంతాపించుచు తన్నేదో యాలోచన యడుగుటకయి వచ్చెనని యావృద్ధుఁడనుకొనెను. ఆవృద్ధునియూహ కొంతవఱకు సత్యమేకాని యిప్పుడతనిప్రేమకాస్పదమైనదిబసవనారాధ్యుఁడనుకొన్నట్లురతిసుందరిమాత్రము కాదు. మధుకరుఁడు తనకు మాలతిమీఁదఁగలిగిన యనురాగాతిశయమును తేటపఱిచి యాదినముననే తమవివాహకార్యమునకు తోడుపడవలయు నని ప్రార్థించినప్పు డావృద్ధాచార్యుఁడు తానావఱకు కాతనిపక్షమున రతిసుందరినిమిత్తమయి కృషిచేసియుండుటచేతను రతిసుందరి తన్ను నిరాకరించుచున్నదని యతఁడనేకపర్యాయములువచ్చి మొఱ్ఱపెట్టఁగావినుచున్నవాఁడగుటచేతను నింతలోఁగలిగినయీవింతమార్పునకు ఆశ్చర్యపడి "పడుచువాండ్రవల పెప్పుడును కన్నులలోనుండునుగాని హృదయములో నుండదు." అని తలయూఁచెను. అందుపైని మధుకరుఁడు "తన్ను కామింపనిదానిని కామించుట బుద్ధిహీనతయని సెలవిచ్చి రతిసుందరిమీఁదిమోహమును విడిచి పెట్టవలసిన దని యీవఱకే మీరు నన్ను మందలించియున్నారుకదా? ఇప్పుడీమాలతి తనమీఁద నాకెంత యనురాగాధిక్యము కలిగియున్నదో నామీఁద నంతయనురాగాధిక్యము కలదిగానున్నది. కాఁబట్టి కామతప్తులయి పరితపించుచున్న యీకాముకీకాముకుల నొక్కటిగాఁజేర్చి మీరీపుణ్యము కట్టుకొనకతప్పదు." అని యాతనిని ప్రార్థించెను. అతఁడు చెప్పిన హేతువునకు సమాధానపడి, మధుకరునకు మాలతితోడి వివాహమువలన చిరకాలమునుండి పరస్పరద్వేషమును వహించి గర్భశత్రువు లయి విడియున్న రుద్రవరపువారికుటుంబమును గణపవరపువారి కుటుంబమును పూర్వవైరమునుమానిమిత్రులయి యేకముకావచ్చునని మనస్సులో నాలోచించి తానుభయకుటుంబముల క్షేమమును గోరియున్నవాఁడగుటచేతను వారిలో వారికి పరస్పర వివాదములు తటస్థించినప్పుడు తాననేకపర్యాయములు మధ్య

వర్తిగానుండి తగవులుతీర్చి వారినేకముచేయుటకయి పలుమాఱు కృషి చేసి విఫలమనోరథుఁడయి యున్నవాఁ డగుటచేతను తా నీవిధముచేత నైనను మనోరథసిద్ధి పొందవచ్చునని యెంచి, కొంతవఱకు జాలిచేతను కొంతవఱకు మంచివాఁడయిన మధుకరుని మాటతీసివేయలేని మోమోటముచేతను వారినిద్దఱిని వివాహబంధముచేత నొక్కటిగాఁ గూర్చుట కాయాచార్యుఁ డొప్పుకొనెను. అందుచేతనిప్పుడు మధుకరుఁడు ధన్యుఁ డయ్యెను. మాలతియు తానన్నమాట ప్రకారముగా మఱునాఁటి యుదయముననే యొకదూతను బంపి దానివలన హృదయవల్లభునియభిప్రాయ మెఱిఁగి నాఁటిరాత్రియే తిన్నఁగా బసవనారాధ్యుఁ డున్నమఠమునకుఁ రాఁగా, ఈవధూవరులుచిరకాలముసౌఖ్యమనుభవించుచుండవలెననియు నీవివాహసంబంధమువలన వియ్యాలవారుచిరకాలాగతమయినకుటుంబ కలహములనువిడిచి కలిసి సుఖింపవలయుననియు నీశ్వరునిప్రార్థించి యా వృద్ధుఁడు వారి కిరువురికిని తనయింట విధ్యుక్తముగా వివాహము జరపెను.

పెండ్లితంతు ముగియఁగానే మాలతి మహావేగముగా నింటికిఁ బోయి, ప్రొద్దుపోయినతరువాతవచ్చి గతరాత్రివలెనే తోఁటలోఁగలిసి కొనెదనని వాగ్దానముచేసినభర్తయొక్క రాకను ప్రతీక్షించుచు మేడ మీఁదనుండెను ప్రియాగమనమును కాంక్షించి యెదురుచూచుచున్న యాకాల మెంతసేపటికిని జరగక మాలతిమనస్సునకు క్షణ మొకమహా యుగముగా తోఁచుచుండెను.

ఆదినముననే మధ్యాహ్నసమయమునందు మధుకరునిమిత్రుల యిన మిత్రవిందుఁడును కామపాలుఁడును పురవీధిలోఁ బోవుచుండఁగా రుద్రవరపు వారికుటుంబములోని వారు కొందఱు మహాగర్విష్ఠుయైన భీమ విక్రముఁడు తమముందునడవఁగా వారికెదురుపడిరి. ఆరాత్రి ప్రతాపరు ద్రునియింటజరగిన యుత్సవసమయమునందు మధుకరుని కొట్టఁబోయిన

వాఁడు మహాకోపిష్ఠుఁడయిన యాభీమవిక్రముఁడే యతఁడు కామపాలుని జూచి గణపవరపువారి వంశములోనివాఁడయిన మధుకరునితో మైత్రి చేయుచున్నందునకయి కొన్ని మోటుమాటలాడెను. భీమవిక్రమునివలెనే కామపాలుఁడును వయసులోనుండి కండగర్వముగల కోపశీలుఁడయినందున, వెనుకతీయక కొన్ని కఠినోక్తులు పలికి యాతనికిఁ దగినట్టుగా నుత్తరము చెప్పెను. మిత్రవిందుఁడు నడుమవచ్చి మాటలు మిగులఁబోకుఁడని యుభయులను వారించుచున్నను వారంతటితో నిలువక యొండొరుల మీఁఁటి రోషముతో వాక్కలహమున కారంభించిరి. వీరిట్లు కలహమాడుచున్న సమయముననే మధుకరుఁ డాత్రోవను బోవుట తటస్థించెను. అప్పుడు భీమవిక్రముఁడు కామపాలుని విడిచి మధుకరునివంకఁ దిరిగి "ఓరి చండాలుఁడా!" అని యవమానకరమైన పేరుతో నాతని బిలిచి తిట్టెను. మాలతికి జ్ఞాతియై యామె యాదరమునకు పాత్రుఁడయి యున్నవాఁడను హేతువునుబట్టి మధుకరుఁడు సాధ్యమైనంతవఱకు భీమవిక్రముని తోడి జగడమును తప్పించుకొనుటకయి చూచెను. అంతేకాక తనమంచి స్వభావమునుబట్టి యీవఱ కెన్నఁడును తానీకుటుంబకలహములలో ప్రవేశింపనివాఁడగుటచేతను మాలతితోడి సంబంధమునుబట్టి యిప్పుడు రుద్రవరపువారన్న యింటిపేరు కోపము తెప్పించునది గాక ప్రేమను బుట్టించునదియగుటచేతను మధుకరుఁడు "ఓశాంతాత్ముఁడా!" అనిపిలిచి భీమవిక్రమునితో మంచిమాటలాడ నారంభించెను. గణపవరపువారన్న యింటిపేరుగల వారినెల్లను త్రాఁచుపామును ద్వేషించునట్లు ద్వేషించువాఁడగుటచేత భీమవిక్రముఁడాతనిమంచిమాటలు గణనచేయక కత్తి దూసికొని మీఁదికివచ్చి యుద్ధమునకు సిద్ధుఁడయ్యెను. అప్పుడు కామపాలుఁడు తన మిత్రుఁడు భీమవిక్రమునితో సంధిగోరుటఁ గలరహస్య కారణమును తెలిసికోలేనివాఁడయి శత్రువు మీఁదికి వచ్చినప్పుడు సహనము వహించి యూరకుండుట యవమానకరమైన పౌరుషహీనతగా

భావించి తానుడికొని తిట్టుచు ముందుకువచ్చి తన వెనుకటి కలహమును మరల త్రవ్వి భీమవిక్రమముని తనతో యుద్ధమునకు రమ్మని పిలిచెను. మిత్రవిందుఁడును మధుకరుఁడును వలదని వారించుచున్నను వారాగక యొండొరులను కలియఁబడి కత్తులతో నఱకులాడఁగా భీమవిక్రమునిఖడ్గఘాతము చేత కామపాలుఁడు నేలఁగూలి ప్రాణములు విడిచెను. మిత్రునిపాటు చేత శాంతతయంతయు పోయినవాఁడయి మధుకరుఁడు రోషావేశముతో "చండాలుఁడా!" అని తన్నాతఁడు మొదటపిలిచిన యవమానకరమైన పేరుతోనే మరల నాతనిని పిలుచుచు కత్తిదూసికొని భీమవిక్రమునిమీఁదికి నడిచి పోరాటములో నాతనితల యొక్క వ్రేటున నఱికి భూమికి బలిచేసెను. హత్యలకు మూలమయిన యీ శుష్కకలహము పట్టపగలు నడివీథిలో జరగినందున కలహవార్త క్షణకాలములో నూరంతటను వ్యాపింపఁగా గుంపులుగుంపులుగా చూడవచ్చు జనసంఘముతోఁ గలిసి వృద్ధులయిన ప్రతాపరుద్రుఁడును గణపతిదేవుఁడును భార్యలతోఁ గూడ తామాస్థలమునకువచ్చిరి. భీమవిక్రమునిచేత చంపఁబడిన కామపాలుఁడు తనకు బంధుఁడగుటచేత రాజాతని మరణవార్త వినఁగానే బయలుదేఱి రుద్రవరపువారికిని గణపవరపువారికిని గల కుటుంబకలహము చేత తన ప్రజలకుపలుమారు తొందరలుగుచుండుటతలఁచియీ విషయములో దోషులుగా నేర్పడినవారిని మోమోటపడక రాజశాసనము ననుసరించి క్రూరముగా శిక్షింపవలెనని నిశ్చయించుకొని యచ్చటకు వచ్చెను. అప్పుడు రాజు మొదటినుండియు నచ్చటనుండి జరిగినదెల్లను జూచుచుండిన మిత్రవిందునిఁబిలిచి యీకలహకారణ మేమో తెలుపుమని యాజ్ఞాపించెను. అతఁడును సత్యమునుండి తొలఁగకుండ సాధ్యమైనంతవఱకు మధుకరుఁడు చేసినపని విశేషదోషయుక్తముగాకనఁబడకుండునట్లు జరిగినకథయంతయు రాజునకు విన్నవించెను. అప్పుడు ప్రతాపరుద్రునిభార్య దుఃఖార్ణవమగ్నురాలయి రాజుపాదములమీఁదఁ బడి,

గణపవరపువారికి చుట్టమును మధుకరుని చెలికాఁడునయిన మిత్రవిందుని మాటలను పాటిగాఁబట్టక భీమవిక్రముని జంపినందునకయి మధుకరునికి తగినశిక్ష చేయవలసినదని దీనముగా వేఁడుకొనెను. ఆమె యాతనినట్లు మిక్కిలి క్రూరముగా దండింపవలసినదని రాజును ప్రార్థించినప్పు డతఁడు తనయుల్లుఁడనియు తనముద్దుఁ కూఁతురైనమాలతియొక్క ప్రియవల్లభుఁ డనియు నణుమాత్రమైన నెఱుఁగఁడు. ఆసమయమునందే గణపతిదేవుని భార్యయు రాజుయొక్క సమ్ముఖమునకువచ్చి, కామపాలునిఁ జంపుటచేత రాజశాసనమునుబట్టియే చావ వలసినవాఁడయి యున్నభీమవిక్రముని చంపుటచే తనకొడుకు దోషికానేరఁడని పలుకుచు కరుణించి యాతనికి ప్రాణదానము చేయవలసినదని రాజును దీనవాక్యములతో ప్రార్థింపఁ జొచ్చెను. రాజావృద్ధాంగనల దీనాలాపములవలన లేశమును చలింపనివాఁడయి, నిష్పాక్షికబుద్ధితో సత్యమును పరిశీలించి మధుకరుఁడు కాశికాపురమునుండి వెడలిపోవునట్లు శిక్షవిధించెను.

ఈవార్త కొన్నిగడియల క్రిందటనే కోరి చేసికొన్నభర్తనెప్పటికి నెడఁబాయవలసిన మాలతిచెవులకు శూలమువంటిదయ్యెను. ఈదుర్వార్త చెవిసోఁకినప్పుడు మొట్టమొదట మాలతి తనదాయాదుని చంపినందునకయిభర్తమీఁదకోపమువహించియాతనిఁగోముఖవ్యాఘ్రము, పయోముఖవిషకుంభము, మండూకస్వరసర్పము, తేనెపూసినకత్తి, వెన్నమెత్తినశిల, మొదలయినపేరులతోఁ బిలువఁజొచ్చెనుగాని యంత కంతకు ప్రేమము కోపమును రూపుమాపఁగా తుట్టతుదకు మధుకరుఁడు భీమవిక్రముని చంపినందునకయి శోకబాష్పములు విడుచుట చాలించి భీమవిక్రమునిచే హృదయేశ్వరుఁడు హతుఁడుగాక బ్రతికినందునకయి యానందబాష్పములు విడువనారంభించెను. అటుతరువాత మరల నాచిన్నదానికన్నులనుండి క్రొత్తగా కన్నీరు కాలువలుగట్ట నారంభించెను ఇప్పుడా కన్నీటి ప్రవాహము తన ప్రాణవల్లభుఁడు దేశము

నుండి వెడలఁగొట్టఁబడెనన్న దుఃఖముచేత వెలువడినది. దేశనిష్కాసితుఁడన్న పదమిప్పు డామె చెవులకు వేయిమంది భీమవిక్రముల చావుకన్నను ఘోరతరమయి భయంకరమయ్యెను.

వీధిలో దొమ్మిజరిగినతరువాత మధుకరుఁడు తిన్నగా బసవనారాధ్యునియింటికిఁబోయి యాతనిని శరణమొందియుండెను. అక్కడనుండఁగానే యతనికి మొట్టమొదట రాజువిధించిన దండనవార్త తెలిసెను. అతనిదృష్టికప్పుడు దేశము వెడలనడఁచుటకంటె మరణదండనము విధించినచో నెంతో మేలుగా నుండునట్లు కనఁబడెను. ఆతని మనస్సునకప్పుడు కాశికాపురమునువిడిచినచో తనకు ప్రపంచమే లేనట్టును మాలతియొక్క దృష్టిపథమును దాఁటినచో బ్రతుకే లేనట్టునుతోఁచెను. అతనికి మాలతి యున్నచోటనే స్వర్గమున్నట్టును మాలతిలేనిచోటనెల్ల నరకమును నరకబాధలునుదప్ప మఱియేమియు లేనట్టును కనఁబడఁజొచ్చెను. వేదాంతవేత్తయైనయాబసవనారాధ్యుఁడాతనికి వైరాగ్యోపదేశము చేసి దుఃఖోపశమనము చేయఁ జూచెను గాని యున్మత్తునివలె మతిహీనుఁడయి యున్న యతఁడావృద్ధుని బోధవినక వెఱ్ఱివానివలె తల విరియఁబోసికొని తనసమాధికయి భూమిపొడవుకొలుచుచున్నాఁడోయనునట్లు నేలమీఁదఁబడి పొరలుచు విలపింపఁజొచ్చెను. ఇట్లు విశ్వమునుమఱచి శోకసముద్రమున మునిఁగి వివశుఁడయియున్న యీసమయమునందాతని పాలిటికి తెప్పవలె ప్రియురాలివద్దనుండి యొకసందేశమువచ్చి యతనికి కొంత తెలివివచ్చునట్లుచేసెను. అతఁడాప్రకారముగా కొంచెము తెలివిగలవాఁడగుటచూచి యది సందుచేసికొని మెల్లఁగా బసవనారాధ్యుఁడాతనికి మరల హితబోధ చేయనారంభించెను. "ఓయీ! మధుకరా! నీవీవఱకే భీమవిక్రముని జంపితివి. అది చాలక యిప్పుడు నీవాత్మహత్య చేసికొని యందుమూలమున మాలతిప్రాణములుగూడఁగొని యింకొక పాపమునుగూడఁ గట్టుకొనెదవా? అదియేమోకాని సామాన్యముగా

మానవహృదయము ధైర్యమవలంబించి వజ్రమువలె దృఢముగా నుండ వలసినకాలమునం దధైర్యపడి లక్కవలె కరఁగి పాఱుచున్నది. నీవిషయ మున రాజుకూడ మిక్కిలిదయదలఁచినాఁడు. నరహత్యచేసినందునకయి మరణదండనము విధింపక నిన్ను రాజిప్పుడు దేశమునుండి వెడలనడఁచుట తో విడిచిపెట్టినాఁడు. భీమవిక్రముఁడు నిన్ను చంపుటకు మాఱుగా నీవే భీమవిక్రముని జంపఁగలిగి బ్రతుకుగన్నావు. అంతేకాక మాలతి నీకు ప్రియభార్యయగుటకూడ తటస్థించినది. ఇంతకంటె మేలు నీకు మఱియేమి కావలెను? ఇట్టి మేలునువిడిచియధైర్యపడియల్పకారణమునుబట్టిచింతిల్లు వాఁడు తప్పక దురంతమునొందును." అని ప్రోత్సాహవాక్యములు పలికి బసవనారాధ్యుఁడు మధుకరునిమనస్సును నూలుకొలిపి, అతఁడు కొంత శాంతచిత్తుఁడయినపిమ్మట "నీవీరాత్రిరహస్యముగా పోయి మాలతియొద్ద సెలవుపుచ్చుకొని యుజ్జయనికిఁబోయికొంతకాలమచ్చటనుండుము. తరు వాత నేను యుక్తసమయముచూచి మీవివాహవార్త వెల్లడిచేసెదను. తన్మూలమున నుభయకుటుంబములవారును పూర్వవైరమును మఱచి సమాధానపడి ముందుసుఖముగా బ్రతుకవచ్చును. అటుపిమ్మట రాజుతో నీశుభవార్త తెలిపి వేఁడుకొని రాజును నిన్ను క్షమించునట్లొప్పింప వచ్చును. ఇప్పుడునీ వెంతదుఃఖముతో దేశమునువిడిచి వెడలవలసినవాఁడ వగుచున్నావో యప్పుడు నీవంతకు పదిరెట్లు సంతోషముతో మరల దేశమునకు రావచ్చును." అని హితబోధచేసెను. అతఁడుచెప్పినయాలో చన బాగున్నదనియొప్పుకొనిమధుకరుఁడు తానప్పుడు మాలతియొద్దకుఁ బోయి యారాత్రి యామెతోఁగడపి తెల్లవాఱుజామునలేచి యొంటిగా నుజ్జయనీనగరమునకుఁ బోయెదనని చెప్పి యావృద్ధునియొద్ద సెలవుపుచ్చు కొని ప్రయాణమయ్యెను. ఈపురములోని వార్తల నెప్పటివప్పుడు వ్రాసి యుజ్జయనీ నగరమునకుఁ బంపుచుండెదనని బసవనారాధ్యుఁ డాతనికి వాగ్దానముచేసెను.

తాను వెనుకటిరాత్రి పొంచుండి మాలతిపలికిన యనురాగవాక్యములు విన్నతోఁటలోనుండి చీఁకటిపడినతరువాత రహస్యముగాఁబోయి యెవ్వరు నెరుఁగకుండ మాలతియొక్క గదిలోఁ బ్రవేశించి మధుకరుఁడు నాఁటి రేయియంతయు ప్రియురాలితో హాయిగాఁగడపెను. ఆరాత్రి వారి కపారసంతోషదాయకమయి మహోత్సాహప్రదమయి యుండెను. అయినను వారికాప్రమోదము తడవునిలిచినదికాదు. శీఘ్రము గానే యొండొరుల నెడఁబాయవలెనన్న చింతయు గతదినమున జరగిన దుఃఖకథయు వారికప్పుడు స్మరణకువచ్చి యాకాముకీకాముకు లొండొరుల సమ్ముఖమునం దనుభవించుచున్న నాఁటిరాత్రియుల్లాసమున కంతకును నడుమ భంగముకలిగించెను. వారికంటికి నాఁడు ప్రభాత సమయమతివేగముగా వచ్చినట్టు కానఁబడెను. మాలతి ప్రభాతసమయమునందలి కోకిలరుతము వినఁబడినప్పుడామె తానర్ధరాత్రమునందు కూసెడు చకోరపక్షియొక్క కూఁతను విని భ్రమపడితినని భావించుకొనెను. కాని యామెభ్రమ యప్పుడే నివారణమయినది. అప్పుడు కూసినది కోయిలయే యని తెలిసికొని దాని మధురరుతము నామె తన చెవులకు వెగటైన కటుస్వరమునుగా గ్రహించి రోఁతపడఁజొచ్చెను. అంతట తూర్పునుండి ప్రభాతరేఖలు బయలువెడలి దంపతులెడఁబాయవలసిన సమయ మాసన్నమయినదనివారికివిస్పష్టముగాఁజెప్పెను. ఉజ్జయినీ నగరమునుండి తాను ప్రతిదినమును ప్రతినిమిషమును క్షేమలేఖలు పంపుచుండెదనని చెప్పి సమాధాన పఱిచి యతఁడు దుర్భరచింతతో ప్రియురాలివద్ద సెలవుగైకొని తడఁబడు పాదములతో బయలువెడలెను. మధుకరుఁడు ప్రియురాలియొక్క మేడమీఁది గదియొక్క గవాక్షములోనుండి క్రిందికి దిగి తోఁటలో నిలువబడినప్పుడు శోకవ్యాకులితయై యున్న యామె దృష్టి కతఁడు ప్రాణములులేనివానివలె కనఁబడెను. క్రిందినుండి పయికి జూచినప్పు డతనిదృష్టికామెయు శవప్రాయురాలుగా కనఁబడెను. అందు

చేత నాతనికామెనువిడిచి సాగుటకు కాళ్ళాడక పోయినను, తెల్లవాఱిన తరువాతఁ దాను కాశికాపురవీథులలోఁగనఁబడినపక్షమున ప్రాణములు కోలుపోవలసినవాఁడనని యెఱిఁగినవాఁడగుటచేత మధుకరుఁడు తన మనస్సును వెనుకనే దిగవిడిచి దేహమును వేగిరపాటుతో ముందుకు గెంటుకొని పోవలసినవాఁడయ్యెను.

మందభాగ్యులయిన యాదంపతులయొక్క కష్టకథకిదియే యారంభము. మధుకరుఁడు దేహమునువిడిచి చిరకాలము కాకమును పేప్రతాపరుద్రుఁడు తనకొమార్తె నిచ్చి వివాహముచేయుటకయి యొకవరుని నేర్పఱిచెను. ఇప్పుడు క్రొత్తగాఁ దెచ్చినయల్లుఁడు సుగుణసంపత్తిగలవాఁడయి తరుణవయస్కుఁడయి యున్న శంకరవర్మ; మాలతిమునుపుగా మధుకరుని జూచియుండనిపక్షమున, ఈనూతనవరుఁడామెదృష్టికెంత మాత్రమునసహ్యుఁడుగాకనఁబడఁడు;అతఁడు స్వప్నావస్థయందును మాలతి కావలకే వివాహమయినదని యనుకోలేదు.

తనకు వివాహప్రయత్నము చేయుచున్నానని తండ్రి చెప్పఁగానే మాలతి యేమిచేయుటకును తోఁచనిదయి కొంత సేపు నివ్వెఱపడియూరకుండి తరువాత తెలివితెచ్చుకొని తనకింకను స్వతంత్రముగా భర్తతో కాపురముచేయుటకు తగినంత వయస్సు రాలేదనియు, భీమవిక్రముఁడు మృతినొంది యెంతోకాలముకానందున తానామనిఖమువిడిచి భర్తతో సుఖమనుభవింపఁదగినంత సంతోషస్థితిలో లేననియు, భీమవిక్రముని సాంవత్సరికకర్మలైనను ముగియకమునుపే యింటనివాహోత్సవము జరగించినయెడలలోకులు నిందింతురనియు నానాకారణములనుకల్పించి వివాహము తప్పించుకోఁజూచెనుగాని తనకావలకే పరిణయమైనదన్న నిజమైన కారణమును మాత్రము చెప్పినదికాదు. ఆమె యెన్ని యాక్షేపములు చెప్పినను వినక పెడచెవినిబెట్టి "నిన్ను బుధవారమునాఁడు శంకర

వర్మకిచ్చి వివాహము చేయక మాననను. నీవు పెండ్లికి సంసిద్ధురాలవయి యుండుము." అని ప్రతాపరుద్రుఁడు కూఁతున కాజ్ఞాపించెను. అతఁడట్లు కూఁతును నిర్బంధపెట్టుట ధనవంతుఁడును రూపవయోవంతుఁడును గుణవంతుఁడును నగువరుఁడు దొరకినప్పు డల్పకారణములనుబట్టి యాఁజనిని నిరాకరించినపక్షమున మరల నటువంటి సంబంధము మఱియొకటి దొరకదన్న హేతువుచేతనేకాని వేఱుకారణముచేతఁ గాదు.

ఇటువంటివిషమదశ సంప్రాప్తమయినప్పు డామె యొక్కతెయు రహస్యముగా నాపద్బంధుఁడైనబసవనారాధ్యునియింటికిఁబోయి యాతనిని శరణుచొచ్చెను. అతఁడప్పు డాచిన్నదానిని జూచి సాహసికకార్యమేదియైనఁ జెప్పినఁ జేసెదవాయనియడుగఁగా, తనభర్త ప్రాణములతోనుండఁగా మఱియొకని వరించుటకంటె జీవముతో సమాధిలోనికిఁబోవ్వు న్నను పోయెదనని యామె యుత్తరమిచ్చెను. అంతటనతఁడామెనుజూచి "యిప్పుడు నీవు తిన్నగా మీయింటికిఁబోయి సంతోషముతో నున్నట్లు కనఁబడి నీతండ్రి కోరినప్రకారముగా శంకరవర్మను వివాహమాడుట కంగీకరింపుము. రేపటిరాత్రి వివాహమనఁగా నీవీబుడ్డిలోని ద్రావకమును త్రాగినపక్షమున, మఱునాఁటి సాయంకాలములోపల నీవు ప్రాణములులేనిదానివలె పడిపోదువు. అప్పుడు నీదేహమంతయు చల్లపడి కలువకాడవలె నగును. అంతట నీవారందఱును నీవు మృతినొందినట్లు భావించి నిన్ను ప్రేతభూమికిఁ గొనిపోయి మీకుటుంబము నిమిత్తమేర్పడి యున్న సమాధిలో నిన్నుంచి దేశాచారప్రకారముగా రెండుదినముల వఱకును నిన్నుపూడ్చక యట్టెయుంచుదురు. మూర్ఛపోయిన మఱునాఁటిరాత్రి యౌషధపటుత్వము తప్పిపోఁగా మూర్ఛతేరి నిద్రపోయి మేల్కొన్నదానివలె నీవు మరల లేచికూర్చుందువు. ఈలోపల నేను నీభర్తకుజ్జయనీ నగరమున కుత్తరమువ్రాసి యతఁడారాత్రివచ్చి నిన్ను వెంటఁబెట్టుకొని పోవునట్లుచేసెదను." అని మందుబుడ్డి చేతికిచ్చెను.

మధుకరునిమీఁదఁగలయనురాగాతిశయముచేతను శంకరవర్మను చెట్టపట్టవలసివచ్చునన్న భయముచేతను మాలతి యట్టితెంపరిపని కొప్పుకొని, అతఁడు చెప్పినట్లు చేసెదనని మందుబుడ్డి చేతఁబట్టుకొని తిన్నగా నింటికి నడిచెను.

ఇంటికిఁబోయిన తరువాత వరణము నిమిత్తము శంకరవర్మరాఁగా మాలతి లోపల లేనిదయు నభినయించుచు తానాతనికి వధువునయ్యెదనని చెప్పెను. ఈవార్త చెవినిబడఁగానే ప్రతాపరుద్రుఁడును భార్యయు సంతోషపరవశులయిరి. అప్పుడు వృద్ధుఁడయిన యాప్రతాపరుద్రుఁడు తనకు బాల్యము మరలవచ్చిన ట్లుల్లాసముపొంది, తనయాజ్ఞనుల్లంఘించుటవలన కొమార్తెమీఁదవచ్చిన కోపముసంతను మఱచి విధేయురాలయిన ముద్దులకూఁతును ప్రేమతో గుచ్చి కౌఁగిలించుకొనెను. తల్లిదండ్రులు సమీపించుచున్న వివాహమునకయి సమస్తసన్నాహములను జేయఁజొచ్చిరి. ఇంటనెక్కడఁజూచినను సందడిగానుండెను. వివాహమహోత్సవమును మహావైభవముతోఁ జేయుటకయి యెంతసొమ్మయినను వ్యయపెట్టుటకు నిశ్చయించుకొని కాశికాపురమునం దట్టిమహోత్సవమెప్పుడు జరగలేదని జనులకు తోఁచునట్లుచేయ తలపెట్టిరి.

బసవనారాధ్యుఁ డాజ్ఞాపించినట్లు మంగళవారము రాత్రియే మాలతి యామత్తుమందు త్రాగెను. త్రాగుటకు బుడ్డిని చేతఁబట్టుకొన్నప్పు డామెమనస్సులో ననేకవిధములైనతలఁపులు పుట్ట నారంభించెను. తన్ను మధుకరునికి వివాహముచేసినతప్పు బయలఁబడకుండుటకయి బసవనారాధ్యుఁడు నిజముగా విషమునే పెట్టినేమోయనియు, పాపభీతిగలవాఁడగుటచేత నతఁడట్టిపని చేసియుండఁడనియు, మధుకరుఁడు తననిమిత్తమై రాకమునుపే తనకు తెలివివచ్చునేమోయనియు,పరిపరిలాగుల నాలోచించి యామెకు తాను విన్నదయ్యపుకథ లన్నియు స్మరణకురాఁగా భయపడియు మరల కొంతధైర్యము తెచ్చుకొని మధు

కరునిపైఁగల యనురాగముచేతను శంకరవర్మమీఁదఁగల విరాగము చేతను తుదకు సాహసముచేసి యామత్తుమందు మ్రింగిమూర్ఛపోయెను.

మఱునాఁడు శంకరవర్మ వివాహమునిమిత్తము వాద్యములతో తరలివచ్చి లోపలికిఁ బోవునప్పటికి లోపల ప్రాణములతో నున్నభార్యకు మాఱుగా ప్రాణములులేని శవము కంటఁబడెను. ఇంటనెక్కడఁజూచి నను ఏడుపులును పెడబొబ్బలును మిన్నంటుచుండెను. త్రిలోకసుందరిని వివాహమయియామెతో నెంతోచిరసౌఖ్యమనుభవింపవలెనని కొండంత యాశపెట్టుకొనివచ్చినతనకాంత పెండ్లికిముందే లోకాంతరగతురాలగుట వలన శంకరవర్మకుఁగలిగిన సంతాపమునకు మేరలేదు. అయినను వార్ధక దశలో తమకెంతో సంతోషదాయకురాలగునని యెంచి తమకు పుత్రిక తోడిదే లోకమనియుండిన యేకపుత్రిక మంచివరునిచేపట్టి సుఖపడునని యెదురుచూచుచున్నసమయమునం దాకస్మికముగా తమ్మువిడిచిపరలోక గతురాలగుటచేత వృద్ధులయిన తల్లిదండ్రులకుఁగలిగిన దుఃఖమునుజూచి నప్పుడాతనిదుఃఖము దానిలో షోడశాంశమయినను నుండునని చెప్పవలను పడదు. అప్పుడు కౌమారిత పెండ్లినిమిత్తమయి సమకూర్చిన యమూల్య పదార్థము లన్నియు శ్రాద్ధమునిమిత్త ముపయోగింపవలసినగతి పట్టెను. క్రూరయయిన మృత్యుదేవతయొక్క పనిచేత నిమిషకాలములో వివాహ మంత్రములు శ్రాద్ధమంత్రములుగాను, సంతోషవాదములు రోదననాద ములుగాను, పెండ్లివిందులు శ్రాద్ధభోజనములుగాను, మాఱిపోయెను. పీనుఁగింటనుండఁగా తడవుచూచుట దుస్సహముగానున్నందున బంధువు లప్పుడే శవమును గొనిపోయి పూడ్చుట కేర్పాటుచేసి ఖననము నిమిత్త మయి మాలతిని కుటుంబసమాధు లున్నస్థలమునకుఁ దీసికొనిపోయిరి.

అశుభవార్తలు సాధారణముగా శుభవార్తలకంటెశీఘ్రముగా దేశములవెంట పరుగెత్తునుగనుక, బసవనారాధ్యుఁ డీయపరకర్మలును

చావునాటకపటనాటకమనియు శీఘ్రముగావచ్చి మూర్ఛలోమునిఁగి గత ప్రాణయట్లు సమాధిలోపడియున్న హృదయేశ్వరిని గొనిపోవలసినదని యు లేఖ వ్రాసిపంపిన మనుష్యుఁ డుజ్జయనీనగరముచేరకమునుపే మధు కరుఁ డామెమరణవార్తను వినెను. ఈవార్తయింక క్షణమునకు వచ్చు ననఁగా నతఁడొకస్వప్నమునుగని లేచికొంతయుత్సాహవంతుఁడయ్యెను. ఆకలలో నతఁడు తాను మృతుఁడయినట్టును, అప్పుడు తన ప్రాణవల్లభ దాపునకువచ్చి మరణావస్థలోనున్న తన్నుఁజూచి మీఁద చేయి వేయఁగా పోయిన ప్రాణములు మరలవచ్చి తాను లేచికూర్చున్నట్టును, తరువాత తాను చక్రవర్తియైనట్టును, చూచెను. ఈకలగని లేచి సంతోషించు చుండఁగా నింతలో కాశికాపురమునుండి వచ్చిన మనుష్యుఁడొకఁడు కనఁ బడి, అతఁడేమో తనభార్యనుగూర్చి శుభవార్త చెప్పునన్న సంతోష ముతో చేరవచ్చిన మధుకరునితో పిడుగువంటి మాలతి మరణవార్తను జెప్పెను. ఆదుర్వార్తనువిని కొంతసేపతఁడు దుఃఖవివశుఁడయియుండి తెప్పిరిలి, స్వప్నములోవచ్చి మృతుఁడయిన తన్ను మాలతి బ్రతికించి నట్లుగా తానామెను బ్రదికింపలేనిదురవస్థలో నున్నందునకయి విచార పడి, తత్క్షణమే బయలుదేఱిపోయి పాఁతిపెట్టకమునుపే సమాధిలోనున్న భార్యముఖ మొక్కసారియారాత్రియే చూడవలెనని నిశ్చయించుకొని గుఱ్ఱమును కట్టించి యప్పుడే కాశికాపురమునకు ప్రయాణమయ్యెను. తెంపరులైయున్న మనుష్యులహృదయములలో దురాలోచనలు శీఘ్ర ముగా ప్రవేశించుట స్వభావమయినందున బయలుదేఱినప్పుడతని కాక స్మికముగా తనభార్యముద్దుమొగము నొక్కసారిచూచి కృతార్థతగన్న తరువాత నిరంతరదుఃఖభాజనమైన తనశరీరమును త్యజించి దుఃఖ విముక్తి పొందవలెనన్నబుద్ధి పుట్టెను. అందుచేత నాతఁడాత్మహత్య చేసి కోవలెనని నిశ్చయించుకొని త్రోవలోనున్నయొక వైద్యునింటికిఁబోయి తనకు ప్రాణాపాయకరమైనమంచివిషము కావలెనని యడిగెను. అక్కడి

రాజశాసనమునుబట్టియీ దేశమునందు వైద్యుఁడు కానివాని కెవ్వనికైనను విషవిక్రయము చేసినపక్షమున విషము విక్రయించినవాఁడు మరణశిక్షకు పాత్రుఁడగును. కాఁబట్టి యతఁడు విషమునిమిత్తమడిగినప్పుడా వైద్యుఁడు మొట్టమొదట విషమమ్ముటకు కొంత సంశయించెనుగాని తరువాత మధుకరుఁడుమంచి వెలయిచ్చెదనని రెండుబంగారుకాసులు చేతిలోఁబెట్టఁగా నే యాసంశయములనన్నిటిని దూరముగాఁ బెట్టిబిదవాఁడగుట చేత ధనాశను మరలించుకోలేక "యీవిషము మింగినపక్షమున నిరువది మందికిఁగల బలమున్న యేనుగువంటివాఁడును క్షణకాలములో పీనుఁగగును" అని చెప్పి యాకాసులుపుచ్చుకొనియొక యమోఘవిషమును రహస్యముగా నతనికమ్మెను.

ఈవిషమును చేతఁబట్టుకొని తన ప్రియురాలియొక్క ముఖసందర్శనము చేత కన్నులను తృప్తిపఱచిన పిమ్మట విషముత్రాగి ప్రాణేశ్వరి యొక్క ప్రక్కనేపడి ప్రాణములువిడిచి యేకసమాధిలోనే దీర్ఘశయనము నొందవలెనన్న కోరికతో నతఁడు గుఱ్ఱమెక్కి వాయువేగముతో కాశికాపురమునకు యాత్రవెడలెను. అతఁడర్ధరాత్రికి కాశీపట్టణము చేరి తిన్నగా రుద్రభూమికిఁ బోయి యాసమీపమునందు రుద్రవరపువారి కుటుంబములో మృతులయ్యెడువారినిపూడ్చెడు సమాధుల మధ్యమునఁ బ్రవేశించెను. అట్లు ప్రవేశించి యతఁడు దీపమొకటి వెలిఁగించుకొని గునపమొకటి చేతఁబట్టుకొని క్రొత్తగాకట్టియున్న సమాధిపయినివేసి యున్నరాతిని కదలింపఁబోవుచుండఁగా, "గణపవరపు వారివంశమునఁ బుట్టిన యోరి దుష్టాత్ముఁడా! నింద్యమయిన యిటువంటి దుష్కార్యమును జేయకుము." అని యొకధ్వని వినఁబడెను. అప్పుడామాటలన్న వాఁడు తనకుభార్యగానుద్దేశింపఁబడిన మాలతియొక్క సమాధియొద్దకుఁ బోయి దుఃఖపడి యామెకు పుష్పములర్పింపవలెనన్న బుద్ధితో నర్ధరాత్రమునందక్కడకువచ్చిన శంకరవర్మ. అతఁడు మధుకరుఁడప్పుడక్కడ

కేలవచ్చెనో యెంతమాత్రము నెఱుఁగఁడు; కాని యతఁడు గణపవరపు వారి వంశములోఁ బుట్టినవాఁడని మాత్ర మెఱిఁగినవాఁడయి యాకుటుంబములోని వారందఱును రుద్రవరపువారి కుటుంబమునకు గర్భశత్రువు లగుట తలపోసి నడిరేయి యాకుటుంబమువారి సమాధుల కేదో యవమానకరమైన దుష్కార్యమును జేయుటకయి యతఁడక్కడకువచ్చెనని యూహచేసెను. అందుచేతనే శంకరవర్మ మహాకోపముతో "అట్టి దుష్కార్యమును జేయవలదు" అని మధుకరుని నదలించిపలికెను. అంతే కాక రాజశాసనమునుబట్టి కాశీకాపురములో కనఁబడినపక్షమున నతఁడు మరణదండనకు లోఁబడవలసినవాఁడని యెఱిఁగియున్నందున శంకరవర్మ యాతనినిబట్టుకొని రాజభటుల కొప్పగింపవలయుననియు మనస్సులో నూహించెను. అప్పుడు మధుకరుఁడు తన్నువిడిచి తొలఁగుమని శంకరవర్మకు బోధించి, అక్కడనేపూడ్చి పెట్టఁబడియున్న భీమవిక్రముని సమాధినిజూపి యాతనికి సంభవించినగతిని స్మరణకుఁదెచ్చి, తనకు కోపము తెప్పించి మఱియొకహత్యనుగూడఁ జేయునట్లుచేసి నూతనపాతకము కట్టవలదని యెచ్చరించెను. శంకరవర్మ యాయెచ్చరింతను లక్ష్యముచేయక యతనిమీఁదఁబడి యతనిని పట్టుకొనఁబోఁగా, మధుకరుఁడు లోఁబడక యెదిరించినందున వారిద్దఱికిని ఘోరయుద్ధమారంభమయ్యెను. ఆయుద్ధములో మధుకరుని చేతిఖడ్గప్రహారముచేత శంకరవర్మ శిరస్సు తెగి నేలమీఁదఁబడెను. అప్పుడు మధుకరుఁడు తాను చంపినదెవ్వనినో చూడవలెనని దీపముచేరువకుఁదెచ్చి చూచి యతఁడు శంకరవర్మయగుట కని పెట్టి, అతఁడేమాలతిని నాఁడు వివాహమాడఁదలఁచుకొన్న నూతనవరుఁడని త్రోవలో విన్నవాఁడగుటచేతఁ దనవలెనే యభాగ్యుఁడయిన యాతనినిజూచి జాలిపడినవాఁడయి, దాపునకుఁబోయి యతనిచేయి తనచేతఁ బట్టుకొని మరణానంతరమున నయిన నీకు మాలతితోడి పొత్తుగలిగించి నిన్ను ధన్యుని జేసెదనని పలుకుచు మాలతి సమాధిమీఁది రాతిని

పయికొత్తెను. అతఁడారాయియెత్తి దీపముల వెలుతురున సమాధిలో తొంగిచూచునప్పటికి దృష్టిని మిఱుమిట్లు గొలుపుచు మరణదశలో సహితము నైజతేజమును విడువక నిరుపమానమైన స్వాభావసౌందర్యముతో మృత్యుదేవత యామెరూపమునుజూచి మోహించి స్థిరముగా తనయొద్ద నుంచుకొనుటకయి తెచ్చి వద్దఁబెట్టుకొన్న దేమోయన్న తలఁపును గలిగించుచు మాలతియందు తొలకరిమెఱుపువలె తళుక్కుమనెను. అప్పుడామె మత్తుమందు త్రాగుటకుముందు తానెట్టియసమానశోభనుగలిగి యుండెనో యట్టి శోభ నేకలదయి గాఢనిద్ర పొందుచున్నదానివలె కలకలలాడుచున్న నవ్వుమొగముతో సమాధిలోఁబడియుండెను. ఆసమీపమునందే క్రొత్తగాఁ గట్టఁబడియున్న భీమవిక్రమునిసమాధిని జూచి కన్నులనీరుపెట్టుకొని,మాలతిమీఁదఁగల ప్రేమాతిశయముచేత నాతనిని 'బావా !' యనిపిలిచి 'ఇప్పుడు నీశత్రువునుగూడ కడతేర్చి నీకుముపకారముచేసెదను' అని యావేశముతోఁ బలికెను. అట్లుపలికి తన ప్రియురాలి మొగమువంకఁజూచి యామె చెక్కులు పలుమాఱు ముద్దుపెట్టుకొని యీలోకమునువిడిచి తన్నుఁజేరుటకామెను సెలవు వేఁడుకొని మధుకరుఁడు తాను వచ్చునప్పుడు కొని తెచ్చుకొన్న విషమును త్రాగి తన ప్రియురాలి ప్రక్కను పరుండి యప్పుడే ప్రాణములువిడిచెను. ఇతఁడు త్రాగినవిషము మాలతి త్రాగినదానివలె మూర్ఛపుచ్చునదిగాక నిజముగా ప్రాణములు తీయునదిగానేయుండెను. అప్పటికి మాలతి త్రాగిన విషముయొక్క పటుత్వము తగ్గిపోయి యామెకు తెలివిరావలసిన సమయము సమీపించుచుండెను. బసవనారాధ్యుఁడేర్పఱిచిన ప్రకారముగా సర్వమును నిర్విఘ్నముగా జరగినయెడల నిఁక మాలతిమేలుకొనిసమాధి నుండి లేచి యింకను దనప్రాణవల్లభుఁడురాక జాగుచేయుచున్నాఁడని పరితపించుచుండుటకో పెట్టిన మితికిముందుగానే వచ్చినాఁడని సంతోషించుచుండుటకో సమయమాసన్నము కావలసియుండెను,

ఇంతలో మాలతి మరణతుల్యమైన మూర్ఛనుండి తేరునని బసవనారాధ్యుఁడేర్పఱిచిన కాలమువచ్చెను. ఈలోపలనే యతఁడు తాను మధుకరుని నిమిత్తముఁవ్రాసి యుజ్జయనీనగరమునకుఁ బంపినయుత్తరము వార్తాహరుఁడు మార్గములోఁ జేసిన యాలస్యముచేత మధుకరుని కంద లేదని తెలిసికొని చేతనొకదీపమును గడ్డపాఱయుఁబట్టుకొని మాలతిని సమాధినిర్బంధమునుండి విముక్తురాలిని జేయవలెనన్న యుద్దేశముతో నొంటిగా నిశీధవేళ తానే యారుద్రభూమికివచ్చెను. తాను వచ్చునప్పటికే మాలతిసమాధివద్ద నొకదీపము వెలుఁగుచుండుట కాశ్చర్యపడి యతఁడు మెల్లమెల్లఁగా చేరువకునడిచి త్రోవలో ముందుగా కత్తులను నెత్తురుమడుగులను మఱికొంతదూరమున సమాధిప్రక్కను మధుకరుని యొక్కయు శంకరవర్మయొక్కయు శవములనుజూచి యత్యద్భుతపడఁ జొచ్చెను.

ఈమరణములెట్లు సంభవించినవో యూహించి యతఁడు తెలిసికొనకమునుపే మాలతి తన మూర్ఛనుండి తేరి, తన సమీపమందున్న బసవనారాధ్యునిజూచి తానున్న స్థలమునకు తానక్కడకు వచ్చుటకుఁగల కారణమును తెలిసికొని మధుకరుఁడెక్కడనున్నాఁడని యడిగెను. ఈ మాటలనుగుచుండఁగానే వెలుపలనేదో జనధ్వనివినఁబడిసందువమనుష్య ప్రయత్నమునకు సాధ్యముకాని యొకమహాశక్తి నడుమ వచ్చి తమ మనోరథములనెల్ల విఫలముచేసినదని పలుకుచు బసవనారాధ్యుఁడామెను మృతులకు నాసయోగ్యమయిన యాసమాధిలోనుండి శీఘ్రముగా వెడలిరమ్మనిచెప్పి పరులెవ్వరో సమీపించుచున్నారని భయపడి యక్కడ నుండి పాఱిపోయెను. అప్పుడు మాలతి తన ప్రాణవల్లభునిచేతిలో నేదో మందుబుడ్డియుండుటచూచి యతఁడందులోనివిషముత్రాగి మృతినొందెనని గ్రహించి, ఆబుడ్డిలో విషము మిగిలియున్నచో దానిని త్రాగి ప్రాణత్యాగము చేసికొనెంచి విఫలమనోరథురాలయి, చచ్చిపడియున్న మధు

కరునియొక్క చెక్కులుచుంబించి యింతలో జనకలకలము చేరువను వినరాఁగా భయాకులయయి తొట్రుపాటుతో ముందుఁజూచి యాతని సమీపమునఁబడియున్న కత్తితీసి దానితోఁబొడుచుకొని తనప్రాణేశ్వరుఁడయిన మధుకరునిపార్శ్వమునఁబడి ప్రాణములు విడిచెను.

అంతట కావలివారక్కడకువచ్చిరి. శంకరవర్మయొక్క సేవకుఁడొక్కఁడు తన యజమానుఁడును మధుకరుఁడును పోట్లాడుచుండఁగాఁ జూచి పరుగెత్తుకొనిపోయి గ్రామమునఁబడి యాయిరువురును నఱుకులాడుచున్నారని కేకలువేసెను. ఆకేకలువిని పురజనులు గుంపులుగుంపులుగా 'శంకరవర్మ!' 'మధుకరుఁడు!' 'మాలతి!' అని యఱచుచు వీధుల వెంబడిఁ బరుగెత్తఁజొచ్చిరి. ఆయఱపులువినిలేచి యాకలకలమునకుఁ గారణమేమో పూర్ణముగా తెలిసికొనలేక తొందరపడిప్రతాపరుద్రుఁడును గణపతిదేవుఁడును వీధిలోనికిఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చి తమముందు భయకారణమేమో విచారింపవలెనని జనులనడుగుచు నడుచుచున్న రాజుతోఁ గూడఁగొని యాస్థలమునకు బయలుదేఱిరి. భయముచేత వడఁకుచుఁ నిట్టూర్పులు పుచ్చుచు, రోదనముచేయుచు సందేహాస్పదముగా రుద్రభూమినుండి పరుగెత్తుకొనివచ్చుచున్న బసవనారాధ్యునిఁజూచి కావలివారు పట్టుకొనిరి. అప్పుడు జనులు మూఁకలు మూఁకలుగావచ్చి రుద్రవరపువారి సమాధులచుట్టును మూఁగిరి. అంతట రాజును వారియొద్దకు వచ్చి బసవనారాధ్యునిజూచి యక్కడనడచినయావింతసంగతులనుగూర్చి యతనికేమి తెలియునో సత్యము చెప్పవలసినదని యాజ్ఞాపించెను.

అప్పుడు వృద్ధులయిన గణపతిదేవునియొక్కయు ప్రతాపరుద్రుని యొక్కయు సమక్షమందు బసవనారాధ్యుఁడు వారికుమారుఁడును కుమారికయు నొండొరులను కామించినవిధమును, వారి వివాహమువలన చిరకాలమునుండి యాగొప్ప కుటుంబములకు రెంటికిని పడిన కలహమడఁగిపోయి సుఖస్థితి కలుగునన్నయాలోచనతోఁదానాబాలదంపతులవివా

హాకార్యములో తోడుపడుటయు, అక్కడ విగతప్రాణులయి పడియున్న మాలతియు మధుకరుఁడును భార్యాభర్తలగుటయు, వారి వివాహవార్త ను ప్రసిద్ధపఱచుటకు తనకు తగిన యవకాశము చిక్కకమునుపే మాలతికి మఱియొక భర్తనుగూర్చుటకు ప్రయత్నము జరగినందున తానేమి చేయుటకు తోఁచనిదయి యన్యపురుష పరిగ్రహమును తప్పించు కొనుటకయి తన యాలోచనప్రకారముగా మాలతి మత్తుమందు త్రాగుటయు, మూర్ఛితురాలయియున్న యాచిన్నదానిని జూచి మృతురాలయ్యెనని యందఱును భ్రాంతిగొనియుండఁగా శీఘ్రముగావచ్చిసమాధిలోనున్న యామెను మూర్ఛతేఱినపిమ్మట రాత్రివేళవచ్చి వెంటఁబెట్టుకొనిపొమ్మని తాను మధుకరునికి వ్రాయుటయు, ఆయుత్తరమును గొనిపోయినవానిలోపమువలన దైవికముగా తనలేఖ యతనికిఁ జేరకపోవుటయు, తనకుఁదెలిసినది సర్వమును దెలిపి, అటుతరువాత నేమిజరిగినదో తనకు తెలియదనియు, తానామెను సమాధిలోనుండి లేవదీసి రక్షింపవలెనని యక్కడకు వచ్చునప్పటికి మధుకరుఁడును శంకరవర్మయు నక్కడఁ జచ్చిపడియుండిరనియు, చెప్పెను. అటుతరువాత జరిగిన కథ యంతయు తనయజమానునివెంటవచ్చి యాతనికిని మధుకరునికి పోరాటముజరుగుచుండగాఁజూచిపోయిన శంకరవర్మపరిచారకుఁడును, ఉజ్జయనీ నగరమునుండిమధుకరునితోడఁగూడవచ్చినయాతనిపరిచరుఁడును జెప్పిరి. అప్పుడు మధుకరుని భృత్యుఁడు తాను మృతుఁడయిన పక్షమున తండ్రికియ్యవలసినదనియజమానుఁడు తనచేతికిచ్చిన యుత్తరమును దెచ్చి గణపతిదేవుని చేతికిచ్చెను. అతఁడాయుత్తరమునుబుచ్చుకొనివిప్పిచదువఁగా నందు బసవనారాధ్యుఁడు చెప్పినప్రకారముగా మధుకరుఁడు తానుమాలతిని వివాహమాడిన వృత్తాంతమును, తల్లిదండ్రుల యనుమతిలేకయే తాను పెండ్లిచేసికొన్న యపరాధమును క్షమింపవేఁడుచు వ్రాసిన దీన వాక్యములును, తాను విషపానము చేసి మాలతియొక్కసమాధి వద్దఁ

బడి చావ తెలుసన్న కోపముతో వైద్యునివద్ద విషముకొన్న కథయు ఉండెను. దానివలన బసవనారాధ్యుఁడా హత్యలలో సంబంధము లేని నిర పరాధియగుట స్పష్టపడెను. మంచియుద్దేశముతోఁ బ్రయోగింపఁబడిన యాతని యుపాయములవలన నంతమంది ప్రాణోపద్రవము కలిగినను, బసవనారాధ్యుఁడువారి మేలునుగోరి యేయాపనులు చేసినవాఁడగుట చేత రాజాతని మన్నించి విడిచిపెట్టెను.

అంతట రాజాముసలిప్రభువులవంకఁదిరిగి పనికిమాలినవైరమును వహించి యిట్టి యనర్థమును దెచ్చినందునకయి వారిని దూషించి "ఓప్రతాపరుద్రా! ఓగణపతిదేవా! మృత్యుప్రాయముగా ప్రవర్తించిన దోషమునకయి యీశ్వరుఁడు మీకెట్టిశిక్షకలుగఁజేసినాఁడో చూచితిరి గదా! మీకడుపునఁబుట్టిన బిడ్డలకుఁ గలిగిన యన్యోన్యానురాగమునే కారణముచేసి మీ వెనుకటి పశువర్తనకు శిక్షగా దేవుఁడు మీకు కల కాలమునుండెడు మనోవ్యథను గలిగించినాఁడు. ఇఁకనైనను మీరు మీ కానుకటి శత్రుత్వమును మఱచి మిత్రభావమునువహించి మీరుసుఖపడి ...వలనమీసంతతివారినిగూడ సుఖపెట్టుఁడు"అనిమందలించెను. అప్పుడావృద్ధులు రాజసన్నిధియందే యొండొరులను కౌఁగిలించుకొని, తమపూర్వవైరమునుగూడ తమబిడ్డల సమాధిలోనే పూడ్చివేసెదమని చెప్పి సంధిచేసికొని, తమబిడ్డలు కలిపిపోయిన బాంధవ్యమునుదృఢపఱు చుకొని యిఁకముందెప్పుడును పోరాటము లేక దృఢసఖ్యముతోనొండొ రులయింటికి వచ్చుచుఁబోవుచు భోజనప్రతిభోజనములు చేయుచు నేక కుటుంబములోనివారివలెఁ గలసిమెలసి సుఖజీవనము చేయునట్లుప్రమా ణములు చేసికొనిరి. అటుపిమ్మట గణపతిదేవుఁడు కోడలియొక్క గుణ సంపదను రూపసంపదను దలఁచుకొని దుఃఖించి, ఆమె సమాధిపైని బంగారు గోపురముకట్టించి యామె పేరిట ననేకదానధర్మములుచేసెదనని చెప్పెను. ఆప్రకారముగానే ప్రతాపరుద్రుఁడును తన యల్లునియొక్క

గుణసౌందర్యమును రూపసౌందర్యమును స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని పరిపరి లాగులఁ బరితపించి, తానాతని సమాధిపైనికూడ బంగారుగోపురమును గట్టించెదననియు నాతని పేరుపెట్టి యన్నసత్రములను విద్యాశాలలను బెట్టించెదననియుఁ జెప్పెను. పనిమించినవెనుక నేమిచేసినను గతించినది కూడిరాదు. ఈవృద్ధులు తమకాలమంతయు కలహములలోఁ గడపి వార్ధకదశలో కడుపునఁ బుట్టినబిడ్డలు కాలముచేసినతరువాతపశ్చాత్తప్తు లయి యవసానకాలమునందిప్పుడు బుద్ధిమంతులయి "పోరునష్టము పొందులాభము" అను నీతిని నేర్చుకొనిరి.

